

OMUL ÎNTRE PĂCAT ȘI HAR
ÎN SCRIERILE LUI GEORGES BERNANOS

ISIDOR CHINEZ

**OMUL ÎNTRE PĂCAT ȘI HAR
ÎN SCRIERILE
LUI GEORGES BERNANOS**

Sapiientia
Iași 2012

Imprimatur
† Petru Gherghel
Episcop de Iași
25 octombrie 2011

Redactor: pr. dr. Ștefan Lupu
Tehnoredactare, copertă: Petru Ciobanu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

CHINEZ, ISIDOR

Omul între păcat și har în scrierile lui Georges Bernanos / Isidor
Chinez. - Iași : Sapientia, 2012

ISBN 978-606-578-049-1

821.133.1.09 Bernanos,G.

© 2012 Editura SAPIENTIA
Institutul Teologic Romano-Catolic
Str. Th. Văscăuțeanu, 6
RO – 700462 Iași
Tel. 0232/225228
Fax 0232/211476
www.editurasapientia.ro
e-mail slupu@itrc.ro

CUPRINS

Abrevieri	9
Mergeți la Georges Bernanos	11
Introducere	15

CAPITOLUL I

OMUL ÎN SCRIERILE LUI GEORGES BERNANOS

1. Georges Bernanos – omul, creștinul, scriitorul	19
1.1. Profil biografic	19
1.2. Bernanos – creștinul și scriitorul	24
1.2.1. Contextul socio-cultural al anilor 1920	24
1.2.2. Unitatea dintre om, creștin și scriitor	29
1.2.3. Rolul scriitorului catolic	38
2. Premisă istorico-antropologică.	44
2.1. În mijlocul unei lumi secularizate	44
2.1.1. Secolul al XX-lea și criza omului modern.	45
2.1.2. Urletul care anticipă un secol.	47
2.2. O lume mondenă	48
2.3. Omul – măsura tuturor lucrurilor	51
2.4. În fața răsturnării valorilor de la începutul secolului al XX-lea.	52
3. Antropologie bernanosiană.	55
3.1. Omul în societatea contemporană lui Bernanos	55
3.1.1. Omul și cunoașterea de sine	57
3.1.2. Necesitatea unei cunoașteri complete: sensul existenței ...	62
3.2. Omul în scrierile lui Bernanos	70
3.2.1. Imagini și metafore folosite pentru a descrie omul.	71
3.2.2. Omul în condiția sa istorică	77
3.2.3. Chemat să iasă din solitudinea sa existențială	80
3.2.4. În realitatea totală: supranaturalul	83
4. Concluzie	87

CAPITOLUL I

OMUL ÎN FAȚA PĂCATULUI ÎN SCRIERILE LUI GEORGES BERNANOS

1. Răul și diavolul	91
1.1. Motivația temei în scrierile bernanosiene	91

1.2. Romanul păcatului	96
1.3. Personificarea răului	100
2. Conceptul de păcat la Bernanos	107
2.1. Păcatul ca <i>deicid</i>	110
2.1.1. Un concept religios	110
2.1.2. Un concept relațional	112
2.1.3. Aspirația enormă a vidului	115
2.2. Satana și păcatul	118
2.2.1. Acțiunea distrugătoare a Satanei	119
2.2.2. Crima de nedescris a Satanei în suflete	121
3. Păcatele spiritului	123
3.1. Impostura și minciuna	124
3.2. Orgoliul și ura	136
3.3. Curiozitatea	140
4. Omul cu libertatea sa în fața păcatului	145
4.1. Omul lui Bernanos este liber în fața păcatului?	145
4.2. Între libertate și determinări	149
4.3. Păcatul originar și libertatea omului	157
4.4. Este liber doar omul care iubește	162
5. Puterea păcatului	168
5.1. Confuzie și ambiguitate	169
5.2. O putere care poartă la alte păcate	174
6. Efectele păcatului	176
6.1. Păcatul dezumanizează și devastează totul	177
6.2. O lume tristă – ideograma realității omului păcătos	182
6.2.1. Gustul misterios al înjosirii umane	183
6.2.2. O lume devorată de plictiseală	186
6.2.3. Singurătatea fără comuniune	188
7. Concluzie	193

CAPITOLUL III

OMUL ÎNTRE PĂCAT ȘI HAR

1. Dialectica dintre păcat și har	195
1.1. Experiența dialecticii dintre har și păcat în viața autorului	198
1.2. Un binom de nedespărțit: păcat – har	208
1.3. Omul în mijlocul luptei spirituale dintre păcat și har	213
1.4. Iruperea harului în viața omului	235
1.5. Întruparea harului	238
2. Sfințenia în scrierile lui Georges Bernanos	244
2.1. Cristos – adevărul și împlinirea omului	245
2.2. Umanismul bernanosian face apel la sfințenie	251

2.3. Conceptul de sfințenie la Bernanos	255
2.3.1. Sfințenia – o „aventură”: sfântul este cel care riscă totul. .	260
2.3.2. Sfântul – „măsura” justă a omului.	263
2.3.3. Sfântul – „instrument” de comuniune pentru harul divin. .	265
2.4. Diferite forme de reflectare a sfințeniei.	272
2.4.1. Spiritul copilăriei.	272
2.4.2. Rugăciunea.	276
2.4.3. Bucuria.	278
3. Figuri de sfinți la Bernanos	279
3.1. Preotul – icoana lui Cristos Răscumpărătorul.	279
3.1.1. Abatele Donissan.	282
3.1.2. Parohul de țară	286
3.2. Laicul – transparența lui Cristos în agonie	291
4. Concluzie	294
 Concluzii finale	 296
Bibliografie	301

ABREVIERI

apud	la
cf.	confer
EE I	G. BERNANOS, <i>Essais et écrits de combat</i> , I, Gallimard, Paris 1971.
EE II	G. BERNANOS, <i>Essais et écrits de combat</i> , II, Gallimard, Paris 1995.
it.	italian, italiană
fr.	francez, franceză
OR	G. BERNANOS, <i>Oeuvres romanesques suivies de Dialogues des carmélites</i> , Edition Plon, Seuil, Gallimard 1961.
rom.	românesc, românească
trad.	traducere

MERGEȚI LA GEORGES BERNANOS!

Georges Bernanos este un scriitor francez citit și prețuit în lumea catolică. În România i-au fost traduse până acum două romane: *Un preot de țară* (ed. Allfa, 1999) și *O crimă* (ed. Humanitas, 2004). Trebuie să recunoaștem că lansările acestor două scrieri în librăriile noastre nu au atras atenția publicului într-un mod deosebit. Numele autorului abia dacă depășește cu puțin cercul de cititori ai *României literare*. Comentariile critice în revistele de specialitate sunt quasi-nule, iar referințele teologice și spirituale sporadice. Ici-colo se amintește de numele lui, pe la unele întâlniri teologico-pastorale sau pe la vreo predică de hram. Și totuși, Bernanos este un mare scriitor. De ce nu se bucură de mai multă popularitate? Pentru că e catolic și francez? Pentru că meditează asupra unor teme existențiale pe care cultura românească nu le-a găzduit (încă)? Pentru că nu se mai citește sau nu mai există interes pentru marea literatură universală? Poate că da.

Venind dintr-o altă direcție decât aceea a ignoranței și a indifferenței față de Georges Bernanos, lucrarea părintelui Isidor Chinez – *Omul între păcat și har în scrierile lui Georges Bernanos* – completează un gol și lansează o provocare.

Mai întâi completează un gol la cititorii lipsiți de educație religioasă, poate fără voia lor, care descoperă acum subiecte aproape tabu în literatura contemporană, subiecte ce au fost interzise de mentalitatea corectitudinii politice a secularizării literare, cum ar fi sfințenia, harul, supranaturalul, păcatul, Satana, infernul și altele. Cine a citit barem o parte dintre romanele premiate cu Nobel în ultimii ani a putut constata cu ușurință orizontul trist, lipsit de speranță, în care se mișcă fantasticul literar, descrierea realismului suferinței și mizeriei umane fiind suficientă sieși pentru a declanșa experiența purificatoare a cititorului. Georges Bernanos nu urmează această cale. Fiind un catolic practicant și crezând în forța harului, lumea în care se mișcă personajele sale nu este închisă, ci deschisă, nu întunecoasă, ci luminoasă, nu rigidă, ci flexibilă. Realitatea concretă a păcatului și a consecințelor acestuia – suferința, tristețea, solitudinea, moartea etc. – este deschisă la razele vindecătoare ale iubirii milostive din care provine și întru care este chemată să se împlinească orice existență umană. Astfel, noutatea care poate fi descoperită de cititorii nefamiliarizați cu temele religioase constă în aceea că lumea lui Bernanos oglindește o

confruntare permanentă între har și păcat, între bine și rău, între Dumnezeu și Satana.

Apoi, lucrarea ar putea să-i surprindă și pe cititorii cu educație religioasă, fiindcă le reamintește câteva adevăruri elementare, dar profunde, într-o anumită măsură puse deoparte de retorica predicilor care nu vor să deranjeze gustul publicului larg. De exemplu, omul trăiește într-un context existențial marcat de influența păcatului în care erupția harului este oricând posibilă; totuși, mântuirea are un caracter tragic, agonice; Satana, Cel Rău, există ca persoană, putere și prezență; păcatul e ca un fel de ceață; păcatul îl face pe om să se simtă limitat în libertatea sa, iar această limită poate fi depășită prin riscurile iubirii; de asemenea, păcatul are efecte dezumanizante, pentru că îl face pe om să fie trist, închis, mistuit de plictiseală și singurătate, iar din această existență tragică nu-l poate salva decât harul lui Dumnezeu; imaginea sfântului reprezintă ființa umană metamorfozată de lucrarea harului.

Totodată, cartea părintelui Isidor Chinez lansează o provocare ce vizează condiția umană, în sens larg. Am selectat trei perspective care denotă îngrijorările lui intelectuale în calitate de creștin, preot și profesor.

Astfel, în calitate de creștin, Isidor Chinez pare să fie sedus de motivațiile scriiturii lui Georges Bernanos, care spune în una dintre notele lui autobiografice: „Am început să scriu pentru a scăpa de dezgustul acestei epoci”. Pe urmele scriitorului său preferat, hermeneutica părintelui Chinez rotește în jurul valorilor spirituale și propune din nou, la început de secol XXI, primatul spiritualului. Cu această opțiune, pășește în interiorul familiei unor scriitori care au adus la începutul secolului trecut un suflu nou în Biserica Catolică din Franța și, într-o anumită măsură, au pregătit deschiderile de perspectivă ale Conciliului al II-lea din Vatican. Este vorba de marii scriitori și gânditori catolici francezi din prima parte a secolului al XX-lea: Léon Bloy, Paul Claudel, Jacques Maritain, Julien Green, François Mauriac, Charles Péguy și alții. În spiritul ideilor acestora, Isidor Chinez susține că trăim într-un context în care adevărurile Evangheliei nu ne fac cu ochiul; cu toate acestea, avem nevoie de ele și, în general, de încredere în puterea adevărului. De asemenea, avem nevoie de oameni care să dea mărturie despre adevăr, care să ia în serios țara, credința, oamenii și alte valori vitale importante. În acest context, criza lumii contemporane ar putea fi diminuată sau chiar rezolvată dacă omul ar redobândi încrederea în adevărul întrupării, dacă ar recăpăta gustul autenticului și simțul misterului și dacă ar avea curajul de a-și asuma riscul eternității.

Ca preot, Isidor Chinez se adresează confrăților săi preoți și le transmite un mesaj simplu, dar indirect. Nu a formulat nicăieri gândul acesta *expressis verbis*, însă el transpare din analizele pe care le consacră unor

personaje celebre din literatura lui Bernanos, precum abatele Donissan (care seamănă cu sf. Ioan Maria Vianney) din romanul *Sub soarele lui Satana* sau preotul de țară care îl întruchipează pe Isus agonizând din romanul *Jurnalul unui preot de țară* și care spune, împreună cu sf. Tereza de Lisieux, sfidând eficiența și pragmatismul exacerbat al lumii moderne: totul este har! Bernanos este numit pe bună dreptate romancierul preotului, pentru că e romancierul vieții spirituale. În romanele lui întâlnim „preoți de orice natură și caracter, neglijenți și incuți, fideli sau leneși, sânguincioși sau buni furieri ai Bisericii, preoți intelectuali pe care orgoliul i-a sărăcit și mândria i-a dus la necredință”. Desigur, alături de preoți găsim și alte personaje întruchipând tot felul de oameni, de orice vârstă, condiție și stare materială. Ceea ce îi unește pe toți este lupta dintre har și păcat, dintre Dumnezeu și Cel Rău, care se dă în sufletul lor. În acest context, mesajul către preoți este sfințenia, care trebuie acceptată ca drum, vocație sau apel și care constă în biruința asupra păcatului prin colaborarea cu lucrarea harului. Pentru preot, a fi sfânt înseamnă a fi *icoana* lui Cristos.

În fine, ca profesor, Isidor Chinez mănuieste cu dibăcie metodele științifice de analiză și sinteză, articulând în mod riguros succesiunea argumentelor pentru a proba teza mare a lucrării: ființa umană este locul teologic al bătăliei dintre forțele întinericului și cele ale luminii. De asemenea, în același registru al argumentării, se remarcă analizele etice consacrate realității metafizice și teologice a supranaturalului. Într-adevăr, ceea ce era definitiv și esențial pentru alți scriitori, ca, de exemplu, destinul, istoria sau libertatea, la Bernanos este supranaturalul. În orizontul supranaturalului, omul descoperă adevărul despre sine: este păcătos, dar și chemat prin har să-și depășească condiția de păcătos și să intre în comuniune cu Dumnezeu. În lumina acestei prezențe pe care o instituie supranaturalul, omul săvârșește răul când nu răspunde la chemarea supranaturalului și binele când acceptă complet supranaturalul, pentru că numai în Dumnezeu este posibilă iubirea de sine și de alții. Demnitatea la care sunt chemate toate personajele lui Bernanos, creștini laici și clerici, oameni profani și oameni religioși, constă în a fi martori ai supranaturalului încarnat în structurile istorice.

Deși cartea de față reia textul tezei de doctorat prin care părintele Isidor Chinez a obținut în 2011 titlul de doctor în teologie al Universității din București, lectura ei se constituie într-o experiență stimulatorie. Sper să fie suficient de stimulatorie încât să conducă la traducerea în limba română a altor romane ale lui Georges Bernanos.

INTRODUCERE

Georges Bernanos (1888-1948) face parte din acea pleiadă de scriitori – Leon Bloy, Charles Péguy, Paul Claudel, François Mauriac, Julien Green – care a dat o mare strălucire literaturii secolului al XX-lea. Scriitor catolic, ne-a lăsat un întreg ansamblu de opere în care, păstrând mereu simțul echilibrului creștin, a propus cu tărie dimensiunea religioasă a existenței umane, teatru al confruntării continue dintre bine și rău, dintre Dumnezeu și Satana, unde fiecare clipă a „sărmanei noastre vieți” este marcată de „teribila prezență a divinului”. Scrierile sale sunt un apel exigent la valorile de care este în totalitate legat și pentru care suferă și se luptă atunci când sunt răsturnate, căci sunt valorile înrădăcinate în propria credință creștină. Pentru a înțelege virulența scrisului său, patosul cu care se exprimă, chiar „mâniile” sale pe care adesea nu le temperează, mi-am propus în capitolul I a acestei lucrări o scurtă incursiune în societatea timpului său pentru a-l vedea pe om, ca și riscurile și amenințările prin care trece, teribilul pericol modern – un pericol de pierdere pentru omul însuși – care îl determină pe Bernanos în spiritul său de credință trăită, în spiritul iubirii lui Cristos, să se ridice și să ia poziție, cel puțin profetică dacă nu și sacerdotală.

Reluând mesajul evanghelic, Bernanos îl actualizează: sub pana sa, el reapare ca un ecou al unei realități inseparabile de ordinea vieții și de dimensiunile sale spirituale. Având acces prin credință la cunoașterea adevărului, viața și activitatea sa de scriitor sunt o comuniune cu acesta și nu poate decât să devină o mărturie plină de încredere în puterea adevărului în fața problemelor existențiale cu care se confruntă omul modern, pe care vrea să-l ajute să se realizeze, dar nu pe calea autonomiei – care-i duce pe contemporanii săi la o cutremurătoare neliniște și disperare – ci pe calea încredințării totale lui Dumnezeu.

În timpul nostru există o sensibilitate aparte la faptul că lumea și oamenii sunt expuși puterilor abisale ale răului. Literatura modernă se complace să discute despre ademenirea tuturor de către rău. Refuzând a pune problema în sens metafizic și teologic, psihologia, științele sociale și cele ale comportamentului sunt angajate la nivel empiric în examinarea mecanismelor și structurilor răului, cu speranța că, o dată cunoscute, devine posibilă prezentarea strategiilor pentru depășirea răului. Paralel cu aceasta,

conștiința păcatului pare că se fărâmițează. Dispariția conștiinței păcatului se constată în primul rând pe planul limbajului. Cuvântul „păcat” apare mai puțin frecvent decât mai înainte în vorbirea de fiecare zi. Însă problema nu stă propriu-zis aici. Indiciul cel mai elocvent este că și în domeniul religios conceptele care disting omul ca păcătos par să piardă mereu mai mult din conținutul lor concret. Cu toate acestea, a afirma că omul de astăzi, chiar cel credincios, nu mai are un simț al realității păcatului ar fi fără îndoială o judecată pripită și generalizată. Păcatul a devenit un fel de ceață. De cele mai multe ori încă se mai știe că există ceva de felul acesta, dar adesea nu se mai știe cum trebuie abordat la modul concret.

De aceea, este dificil chiar și pentru un teolog să vorbească despre păcat în epoca modernă. Dar pentru un scriitor, nu poate fi nepopular să vorbească despre păcat și despre har într-un limbaj literar? Nu există riscul de a nu fi înțeles sau chiar înțeles greșit? Și totuși, într-o epocă în care păcatul era clasificat *more geometrico* și supus unui confesor-judecător într-o „hamartiologie” care pierduse contactul cu problemele reale și prizonieră a unui simț străin de sacru, Georges Bernanos vorbește și scrie atât despre păcat cât și despre har, asumându-și rolul intelectualului laic – un rol *hermeneutic* – care să formuleze adevăruri vechi și să le prezinte ca fiind foarte noi.

Momentul istoric trăit de Bernanos impunea această datorie ca exigență nouă și urgentă. El simte că trebuie să regândească locurile comune. În acest sens, scrie pentru a face învățătura constantă a Bisericii tot mai comprehensibilă și mai aproape de omul contemporan și de modul său de a se exprima; el știe că asupra misterului păcatului inteligența omului nu a încetat niciodată să mediteze și că are nevoie de o aprofundare, la care omul de litere poate să contribuie cu ajutorul limbajului și imaginilor sale poetice. În scrierile sale sunt cuprinse valori religioase, culturale, sociopolitice, și într-un astfel de spațiu el poate spune mult, poate construi ipoteze, scenarii, face legături, imaginației i se îngăduie și i se deschid perspective vaste. De fapt, literatura vine în întâmpinarea acestei necesități. Aici trebuie făcut referință la „romanul păcatului”. Este adevărat că în literatura modernă François Mauriac este recunoscut ca romancierul păcatului, în timp ce Bernanos este considerat romancierul sfințeniei, cu toate că romanele sale descriu erorile inimii umane coborând până în profunzimile abjecției sale prevestind toată puterea păcatului. Însă numai pe fundalul sfințeniei și harului vorbește Bernanos despre păcat, ca despre o pată întunecată pe un fundal alb pe care se revarsă o lumină strălucitoare. Aceasta este tema la capitolului al II-lea al lucrării de față.

Sunt două abisuri – de lumină și de întuneric, de bunătate și de ură, de bine și de rău, într-un cuvânt, de har și de păcat – în fața cărora se află omul din toate timpurile, și care exercită o forță de atracție asupra lui. În

această perspectivă în scrierile bernanosiene apare o dialectică între păcat și har. Păcatul nu există independent de om, dimpotrivă, punctul de plecare trebuie să fie omul concret în orientarea sa spre Dumnezeu. Omul este de fapt subiectul păcatului. Păcatul nu poate constitui o temă de sine stătătoare. În el însuși este pură negație și obscuritate. Se poate vorbi în mod corect despre păcat doar în contextul iubirii milostive a lui Dumnezeu. Cu cât simțul păcatului dispare, cu atât mai greu este a-i vorbi omului despre iubirea nemeritată a lui Dumnezeu, descoperită în opera răscumpărătoare a lui Isus Cristos și tot atât de dificilă apare și perspectiva omului în situația reală.

Ceea ce îl definește ca scriitor catolic este faptul că împlinea actele sale de pietate cu o convingere intimă și profundă, care constituie terenul solid pe care se dă bătălia întregii sale opere. În scrierile sale se arată angajat pentru un creștinism încarnat în spațiu și în timp. La el nu există ruptură între spiritualitatea cărților sale și aceea a vieții sale: sunt o singură realitate care se explică în simțul supranaturalului. Cu limbajul său, face vie în imaginație ceea ce sfântul, preotul, creștinul, trăiesc în viața lor. Ca regulă și normă pentru a judeca spiritul timpului, are un singur criteriu: persoana lui Isus Cristos. De aceea face să se vadă în mod clar contrastul dintre exigențele evangheliei și viața celor care se numesc creștini. În fața societății timpului său, amenințate de teribilul pericol modern – pierderea omului însuși – Bernanos amintește că „adevărurile Evangheliei nu-ți fac niciodată cu ochiul”, și vrea ca prin scrierile sale să-i elibereze pe creștini de mediocritatea pe care nu poate să o suporte, de convențiile unei credințe obișnuite și formale. De aceea în scrierile sale vorbește despre sfințenie ca despre „singura aventură” pe care omul merită să o întreprindă, riscând totul din iubire față de Acela care mai înainte a riscat totul până la dăruirea totală de sine din iubire față de Tatăl și de oameni, semenii săi. În opera lui Bernanos găsim „tragicul mister al mântuirii” atât în domeniul spiritual cât și în cel politic și social, pe plan mondial dar mai ales pe planul persoanei. Este importantă „vocația” creștinului care implică harul din partea lui Dumnezeu precum și misiunea impusă de el, care presupune o obligație, o responsabilitate față de Dumnezeu și față de aproapele. Numai pe calea apropierei de „chipul” său – Cristos, Cuvântul întrupat – omul ajunge să se unească cu Dumnezeu, ajunge la sfințenie, ajunge la împlinirea existenței sale. Iar sfântul nu poate veni decât de la izvorul limpede al sfințeniei: Cristos. Sfinții sunt prezentați de Bernanos ca modele de oameni care s-au realizat cu ajutorul harului în ciuda puterii păcatului și a consecințelor sale în existența umană, căci s-au lăsat „seduși” de iubirea lui Cristos care i-a unit cu sine în marea aventură a iubirii sale răscumpărătoare.

Bernanos a iubit sfinții. Nu a creat doar sfinți imaginari, el i-a iubit de asemenea pe sfinții istorici. Sfinții care l-au emoționat mai mult sunt

sfântul Dominic, căruia i-a consacrat o monografie, sfântul Francisc din Assisi, care a fost pentru el „săracul săracilor, descoperitor al Americilor invizibile” și două sfinte, Ioana d’Arc și Tereza de Lisieux. Bernanos este omul care a pus mult din el însuși în creaturile sale imaginare încât cel familiarizat cu opera sa găsește în romanele sale aceleași preocupări ca și în corespondența sa, care au o temă comună: sfințenia, la care n-a încetat să mediteze mereu, căci „sfințenia nu este un lux, este o necesitate” la care tot creștinul este chemat pe calea pe care îl cheamă Dumnezeu.

În capitolul al III-lea al lucrării vreau să scot în evidență figura sfântului în opera lui Georges Bernanos. Voi pleca de la Cristos, izvorul sfințeniei, în care omul își află adevărul ființei și împlinirea sa. De aceea voi prezenta motivul pentru care tema sfințeniei se află în multe dintre scrierile marelui autor francez: viziunea pe care o are despre om cere sfințenia, impunându-se ca o necesitate pe calea respirtualizării omului de astăzi. Am urmărit care este concepția pe care o are Bernanos despre sfințenie: având un limbaj care nu este strict teologic, ci al omului de litere care folosește imaginea, metafora, vorbește despre sfințenie ca fiind o „aventură” în care cel care se avântă riscă totul, dar prin aceasta el impune „măsura justă” pentru om, devenind cu oferirea de sine însuși „instrument” în mâinile lui Dumnezeu pentru mântuirea celorlalți oameni în spiritul comuniunii de har care-i unește pe toți oamenii, buni și răi, în marea aventură a iubirii răscumpărătoare. În ultima parte mă voi limita la prezentarea a două figuri din șirul de „sfinți” bernanosieni, icoane vii ale lui Cristos în mijlocul lumii moderne.

CAPITOLUL I

OMUL ÎN SCRIERILE LUI GEORGES BERNANOS

1. Georges Bernanos – omul, creștinul, scriitorul

1.1. Profil biografic

Georges Bernanos s-a născut la Paris, la 20 februarie 1888 în familia unui mic tapițer decorator și a petrecut cea mai mare parte a copilăriei la Fressin, în Pas-de-Calais, o localitate de la țară din regiunea Artois, din nordul Franței, unde tatăl său a cumpărat o casă în 1896 și unde mai târziu are să localizeze multe din romanele sale¹. Amintirea primei copilării nu a fost doar un element fundamental al vocației sale de scriitor, dar mai ales o condiție morală: „Ce importanță are viața mea! Vreau doar să rămân în cele din urmă fidel copilului care am fost!”². Ziua primei împărtășanii (11 mai 1899) reprezintă o etapă decisivă în itinerarul spiritual al lui Bernanos: experiența acelei zile, claritatea luminii pe care o intuiește, vor fi un punct de referință în numeroase și dificile momente ale vieții sale³. De aceea cred că biografia rămâne cea mai bună introducere la opera marelui scriitor francez.

¹ Nu există protagonist în romanele a lui Bernanos care să nu reflecte ceva din datele autobiografice și în special ceva din copilăria sa. El însuși mărturisește: „M-am născut la 20 februarie 1888 la Paris, unde părinții mei locuiau în timpul iernii, dar am petrecut cele mai frumoase zile din copilăria și tinerețea mea într-o veche proprietate de la țară, care aparținea tatălui, în sătucul Fressin (Pas-de-Calais), într-o zonă cu păduri mari și pajiști, unde după aceea am făcut să trăiască toate personajele din romanele mele” (G. BERNANOS, „Autobiographie”, în *Bulletin de la Société des Amis de Georges Bernanos*, 48 [1962], 1; cf. A. BEGUIN, *Bernanos*, Seuil, Paris 1954, 5-12).

² G. BERNANOS, *Les Grands Cimetières sous la lune* (de aici înainte *Grands cimetières*) în G. BERNANOS, *Essais et écrits de combat*, I, Gallimard, Paris 1971, 404 (de aici se va cita EEC I).

³ Într-o scrisoare din martie 1905, indică „ideile” din inima sa din acel moment, „puncte tari” la care se va referi în mod constant: „De mult timp, din cauza tinereții mele bolnăvicioase, mă tem de moarte (...). Când eram încă mic și mă gândeam la aceste lucruri, îmi spuneam că viața e lungă și că umplând-o cu tot felul de aventuri, glorie, faimă, putere se putea ajunge astfel fericit așa încât, la sfârșit, poate să merite pedeapsa unui pic de suferință. Dar mi-am schimbat părerea. În momentul primei mele Împărtășanii, lumina a început să mă lumineze. Și mi-am zis că nu trebuie să te ocupi să faci bună și fericită viața, ci moartea, care este încheierea a toate. Și m-am gândit să mă fac misionar și i-am cerut Tatălui aceasta, ca un unic dar” (G. BERNANOS, *Correspondance inédite [1904-1934]. I. Combat pour la vérité*, Plon, Paris 1971, 75).

Rebel la educația iezuiților de la colegiul parizian, ale căror metode educative nu va reuși niciodată să le înțeleagă⁴, a învățat până la bacalaureat (1906) în diferite colegii și seminarii de la Paris și din provincie, fiind clasificat printre ultimii din clasă, chiar dacă la compunere obținea totdeauna rezultate bune. După bacalaureat își continuă studiile la Universitatea din Paris și la Institutul catolic (1906-1913) obținând licența în litere și licența în drept.

Dacă aș vrea să rezum în câteva cuvinte, pentru prietenii mei, esențialul a ceea ce a fost formația mea religioasă și morală, aș spune că am fost crescut în respect, iubire, dar și în cea mai liberă înțelegere posibilă, nu numai a trecutului țării mele, dar și a religiei mele. A înțelege pentru a iubi, a iubi pentru a înțelege, este, probabil, cea mai profundă tradiție spirituală națională a noastră, ceea ce explică oroarea noastră față de orice fel de farisaism. În familia mea catolică și regalistă, am auzit totdeauna vorbindu-se foarte liber și adesea foarte sever despre regaliști și catolici. Cred totdeauna că nu se poate „servi” – în sensul tradițional al acestui cuvânt magnific – decât păstrând față de ceea ce se servește o independență de judecată absolută. Este regula fidelităților fără conformism, adică a fidelităților vii⁵.

În același timp a activat în cercurile monarhiste ale *Acțiunii franceze*, consacrându-se unei intense activități jurnalistice. „Ca să spun tot, îmi plăcea zgomotul”⁶. La izbucnirea ostilităților primului război mondial, deși reformat în 1910, insistă să plece voluntar pe front unde este rănit de trei ori; aici își maturizează cunoașterea despre oameni și despre suferințele lor. Încă înainte de a se termina războiul se căsătorește în 1917 cu Jeanne Talbert d’Arc, o descendentă mai îndepărtată a unui frate al Ioanei d’Arc. Pentru a face față nevoilor noii sale familii, din 1918 lucrează pentru o societate de asigurări, dar în 1926, când publică primul său roman *Sous le soleil de Satan* și succesul imediat îi aduce renume și-i deschide poarta speranței că va putea să trăiască numai pentru vocația de scriitor, el lasă ingrata muncă de inspector de asigurări pentru a se dedica în întregime literaturii, constrâns totuși, până la moarte, de obositoare angajamente față de editori, făcute pentru susținerea familiei sale numeroase (din 1918 până în 1933 se nasc șase copii: Chantal, Yves, Claude, Michel, Dominique

⁴ Târziu, în 1938, la vârsta de 50 de ani, își amintește de vechiul coșmar al unui sistem școlar care „părea construit doar pentru a te prinde în greșală, pentru a cultiva conștiința rea [...], te mustra, te oprea, te pedepsea; erai fără apărare, expus, dezarmat... Mi-a rămas amintirea unei adevărate panici!” (A. BEGUIN, *Bernanos*, 34; cf. J. BOTHOREL, *Bernanos, le mal pensant. Biographie*, Grasset, Paris 1998, 40-48).

⁵ G. BERNANOS, „Autobiographie” (Janvier 1945), G. BERNANOS, *Essais et écrits de combat*, II, Gallimard, Paris 1995, 968 (de aici înainte se va cita EEC II).

⁶ J.-L. Bernanos, „Bibliographie”, în J.-L. Bernanos, L. Balbont, *Bernanos aujourd’hui*, Nouvelle Cité, Paris 1987, 15.

și Jean-Loup) și a soției sale cu o sănătate fragilă, reușind astfel să scrie în zece ani majoritatea romanelor sale⁷. „Am publicat prima mea carte în 1926. Am început să scriu pentru a scăpa de dezgustul acestei epoci”, mărturisea el în 1945 în notele sale autobiografice⁸.

În 1934 se transferă cu familia în insulele Baleare, la Palma de Mallorca, unde rămâne până în 1937 din motive economice (căci costul vieții este mai scăzut în Spania decât în Franța unde și-a lăsat mobila, argintăria și cărțile, pe care proprietarul le-a vândut la licitație pentru că nu i-a fost plătită chiria pe ultimele trei luni), dar și pentru a maturiza evoluția sa politică⁹. Această perioadă este extrem de fecundă: în mai 1935 încheie a doua versiune la *Un crime*; în august apare *Un mauvais rêve*; în ianuarie 1936 *Journal d'un curé de campagne*; în a doua parte a anului *Nouvelle histoire de Mouchette*; începe redactarea unui „jurnal de bord”, care poate fi considerat o primă versiune la *Les grands cimetières sous la lune*. Crescut în timpul celei de a III-a Republici (1870-1940) burgheze, democratică și anticlericală, unul ca el, monarhist prin educație și catolic până în adâncul ființei sale, cu mulți prieteni în cercurile monarhice și catolice, era de înțeles să salute cu simpatie acțiunea militară din iulie 1936 în numele Spaniei tradiționale. În câteva săptămâni însă a rămas profund deziluzionat de violențele represiunii franchiste și de atitudinea ierarhiei eclesiastice spaniole.

⁷ Publică *L'Imposture* (1927), *La Joie* (1929), *Jeanne, relapse et sainte* (1929), *La grande peur des bien-pensants* (1931), *Un crime* (1935), *Journal d'un curé de campagne* (1936), *Nouvelle histoire de Mouchette* (1937). Din 1934 Editura Plon îl plătește „la pagină”. Pentru a depăși situația sa economică din ce în ce mai dificilă se decide să scrie romane polițiste, așa încât în august 1934 concepe deja ideea romanului *Un crime* și, contrar ritmului său obișnuit de a scrie o pagină sau două pe zi, acum scrie într-o lună câteva sute de pagini.

⁸ G. BERNANOS, „Autobiographie” (Janvier 1945), EEC II, 969.

⁹ În perioada primei tinereți s-a implicat în mișcarea naționalistă și monarhică a „Acțiunii Franceze” (fondată în 1899) participând în 1908 (cu ocazia transferării lui Émile Zola din cimitir la Panthéon) alături de alți tineri studenți reacționari la tulburări și demonstrații în cartierul latin al Parisului, fiind de două ori arestat pentru perioade scurte. Elogiat de presa „Acțiunii Franceze”, i s-a dat în 1913 direcțiunea săptămânalului monarhic din Rouen, *L'Avant-Garde de Normandie*. Un an după aceea se îndepărtează, intrând în dezacord cu politica lui Maurras. După război nu-și mai reînnoiește adeziunea la „Acțiunea Franceză” (mai ales că în 1926 Pius al XI-lea a condamnat-o din cauza că subordonează religia politicii și naționalismului ca și pentru influența scrierilor vădit agnostice ale lui Charles Maurras asupra tinerilor catolici). „N-a rupt-o cu ea decât atunci când a înțeles că ordinea maurrasiană nu se înrădăcește suficient în ordinea divină” (H.U. von BALTHASAR, *Le chrétien Bernanos*, Éditions du Seuil, Paris 1956, 29). O va face în 1932, rămânând celebră expresia lui Bernanos: „À Dieu Maurras, à la douce pitié de Dieu!”. Ruptura va fi tot mai adâncă în timpul războiului civil din Spania și în timpul celui de al doilea război mondial din cauza adeziunii pe care Maurras a dat-o guvernului de la Vichy (1940-1944), condus de mareșalul H. Ph. Pétain, total aservit deciziilor lui A. Hitler.

Această experiență din Spania a fost, poate evenimentul capital din viața mea. Am văzut acolo de aproape dedesubturile Cruciadei spaniole și epurării franchiste. Am putut observa la ce adâncime a ajuns să corupă otrava totalitară conștiințele catolice și până la conștiințele preoților. N-aș ști să spun prea multe despre acest subiect, îmi permit să trimit cititorii la cartea mea. Aceasta a fost atacată cu furie atunci și nimic nu s-a cruțat pentru a obține condamnarea din partea Index-ului. Am motive să cred că Pius al XI-lea însuși s-a opus acestei condamnări, refuzând să dea această mulțumire simoniacilor și asasinilor¹⁰.

Cartea *Les Grands Cimetières sous la lune* (1938) este mărturia liberă și curajoasă a unui creștin rănit de moarte dar care totuși nu și-a pierdut speranța, ținând să le aducă la cunoștință conaționalilor săi adevărul despre ce s-a întâmplat în Spania, căci – așa cum ar spune Lucian Blaga – „în cele din urmă, nici un popor nu e atât de decăzut și de păcătos pentru a nu mai fi vrednic să te jertfești pentru el din moment ce îi aparții”¹¹. Acum, aliații de mai înainte (monarhiști și naționaliști), simțindu-se trădați, îl acoperă cu insulte, adversarii de altădată (republicani, democrați, socialiști) îl aplaudă, însă el a rupt-o și cu unii și cu alții.

Întors în patrie în 1937, experiența din Spania îl face să încheie practic activitatea de romancier, pentru a se dedica scrierilor politice întrucât acum a scrie romane nu-i mai apare ca ceva potrivit pentru el. Astfel, în afară de ultimul capitol din *Monsieur Ouine* și *Dialogues des Carmélites* nu va mai scrie decât eseuri și „écrits de combat” simțind nevoia de a fi „martor” tot mai activ și luptător împotriva nedreptății și a oricărei forme de compromis.

Speriat de evoluția „triplei corupții naziste, fasciste și marxiste”, temându-se că, după Spania, acum războiul avea să cuprindă întreaga Europă, „nemăifiind posibil pentru un om liber să scrie aici, sau chiar numai să respire”¹², în 1938 reia de bunăvoie calea exilului, căci – mărturisește el – „mie nu îmi este frică de solitudinea în spațiu, dar îmi este tare frică de exilul în timp. Împotriva acestuia din urmă n-am nici o putere”¹³. Părăsește Franța ca să poată să o „slujească mai bine” plecând peste ocean, în Brazilia¹⁴, de unde va continua să urmărească evenimentele din Europa. Sunt șapte ani lungi și grei în care scriitorul de pe cal ține conferințe, lansează mesaje și trimite

¹⁰ G. BERNANOS, „Autobiographie” (Janvier 1945), EEC II, 969.

¹¹ L. BLAGA, *Zări și etape. Aforisme, studii, însemnări*, Humanitas, București 2003, 15.

¹² G. BERNANOS, „Autobiographie” (Janvier 1945), EEC II, 969. „Am părăsit Franța exact la timp pentru a evita umilirea de a fi alungat douăzeci de luni mai târziu de către dușman” (*Le Chemin de la Croix-des-Âmes*, EEC II, 489).

¹³ *Les enfants humiliés*, EEC I, 788.

¹⁴ „M-am exilat din țara mea, [...] Am părăsit-o fără să știu chiar pe drept în ce țară din America aveam să merg să-mi refac un cămin, nici cum aveam să-i hrănesc pe ai mei” (*Lettre aux Anglais*, EEC II, 21-22).

articole în presa sud americană și franceză, pentru a-i incita pe conaționali săi la trezire, fără totuși să-și facă iluzii. În timpul acestui „exil voluntar”, traversat împreună cu soția și cu cei șase copii, Bernanos așterne pe hârtie principalele „scrieri de luptă”, „pentru a încerca să facă lumină în țara sa”, mărturisind, departe de țară, o iubire pasională pentru acea Franță pe care o vede consumându-se în război și cufundându-se în politica sa de compromis¹⁵. Publică *Scandale de la vérité* (1939), *Nous autres Français* (1939), *Lettre aux Anglais* (1942), *Le Chemin de la Croix-des-Âmes* (1943-1945), *La France contre les robots* (1944).

După terminarea războiului, chemat în Franța în 1945 de către generalul De Gaulle, cu care fusese coleg în timpul liceului la colegiul iezuiților din Paris și care acum îl voia alături de sine, Bernanos refuză postul de ministru motivând că regimul democratic al partidelor nu ar fi acceptat nici un proiect de reformă morală întrucât francezii sunt prea deprinși cu răul.

În cazul în care nu mi-ar fi permis mâine să scriu, în țara mea, ceea ce gândesc, aş părăsi-o din nou pentru un colț încă și mai îndepărtat din lume, și aş scrie acolo noi cărți, cu speranța că ele vor servi într-o zi, fie și mult timp după moartea mea, cauza căreia i-am consacrat viața mea¹⁶,

încheia el cu amărăciune notele autobiografice din 1945. De fapt, într-o Franță atât de resemnată la mediocritate el nu poate să trăiască și din nou ia calea exilului, în Tunisia, de această dată. Aici, la hotarul cu deșertul, poartă ultima bătălie, lansează un ultim strigăt disperat în fața rezelor care amenință civilizația noastră dezumanizată. Chinuit, dar nu învins, termină redactarea testamentul său spiritual, *Dialogues des Carmelites*, în ciuda cancerului hepatic ale cărui simptome au apărut la începutul lui 1948. Vrea să abordeze o temă la care s-a gândit îndelung, o viață a lui Cristos, din care însă duce la sfârșit doar o pagină despre sărăcie. Boala este necruțătoare. Internat mai întâi într-un spital din Tunis, este transferat de urgență la Paris, la spitalul militar american din Neuilly, pentru o intervenție chirurgicală, dar fără reușită. Aici moare pe 5 iulie 1948, având în ultimul moment pe buze tot cuvinte de „luptător”, incredibil de simple, puternice și pline de mister: „între noi doi”¹⁷. De fapt mereu în viață a avut

¹⁵ În *Écrits de Combat* abordează teme ca: adevărul, libertatea, credința, patria, onoare, care constituie pentru el veritabile lupte.

¹⁶ G. BERNANOS, „Autobiographie” (Janvier 1945), EEC II, 970.

¹⁷ D. PEZERIL, „Bernanos et sa mort”, în A. BEGUIN, *Les Cahiers du Rhône. Essais et témoignages*, Neuchatel, Paris 1949 (de aici înainte se va cita *Les Cahiers du Rhône*), 357; cf. A. BEGUIN, *Bernanos*, 89-94; M. A. LA BARBERA, *Bernanos. Pensieri, parole, profezie*, Pao-line, Milano 1996, 17-18; M. CANCOGNI, „In margine a una biografia di Bernanos. La sfida al compromesso”, în *L'Osservatore Romano* (8-9 gennaio 2001), <http://www.santiquaranta.com/GeorgesBernanosilnonconformista2.html>.

această convingere că „noi nu suntem generația înfrângerii, noi suntem cea a confruntării”¹⁸.

1.2. Bernanos – creștinul și scriitorul

Întreaga operă literară a lui Bernanos este în relație cu anumite daruri ale vieții interioare a scriitorului. Totul se învâрте în jurul valorii spirituale care se află la originea numeroaselor sale scrieri; darurile spirituale interioare ale scriitorului și creștinului Bernanos reprezintă punctul de plecare pentru bogăția și profunzimea scrierilor sale. În contextul literar al începutului de secol XX, opera sa apare ca un răspuns pe care el îl dă societății în mijlocul căreia trăiește și provocărilor sale, ca scriitor și ca om de credință, care se simte chemat de Dumnezeu. De aceea, în încercarea de a pătrunde în sufletul acestui mare om cu ajutorul textului scris, consider că este necesar să-l situez mai întâi în context.

1.2.1. Contextul socio-cultural al anilor 1920

Sfârșitul secolului al XIX-lea este marcat în Franța de creșterea laicității și a valorilor republicane, adesea pline de anticlericalism, ceea ce i-a făcut pe mulți să creadă că termenul „catolic” avea să dispară înainte de sfârșitul secolului¹⁹. Pe acest fundal de tensiune, Sfântul Scaun caută să iasă din izolarea sa politică: Leon al XIII-lea constată că legătura strânsă dintre catolicism și regalitate dăunează Bisericii din Franța și amenință pacea socială și propune – mai ales prin enciclica *Au milieu de sollicitudes* (1892) – adeziunea la forma de guvernământ republicană, precizând că aceasta nu vrea să însemne adeziune la o legislație ostilă religiei. Împreună cu enciclica *Rerum novarum* (1891) din domeniul social, aceste două intervenții ale lui Leon al XIII-lea poartă la o adevărată reînnoire a Bisericii la sfârșitul secolului al XIX-lea²⁰, astfel că începutul noului secol vede atenuându-se conflictul care opunea Biserica Catolică societății ieșite din Revoluția franceză. Există o neliniște crescândă cu privire la destinul civilizației occidentale în ansamblul său. Deja, primul război mondial a dărâmat credința în progres și încrederea în rațiune care au dominat întregul secol al XIX-lea.

¹⁸ G. BERNANOS, *Lettre aux Anglais*, EEC II, 17.

¹⁹ Trebuie notat că în 1905 s-a ajuns la separarea Bisericii față de Stat, lege respinsă într-o formă foarte aspră de Pius al X-lea în anul următor, dar în cele din urmă s-a ajuns la un *modus vivendi*. Cu jumătate de veac înainte, Charles Baudelaire (1821-1867) nota declinul influenței creștine: „Unii artiști, crezând încă într-o societate catolică, au căutat să reflecteze catolicismul în lucrările lor” (C. BAUDELAIRE, *Écrits sur l'art, le salon de 1846*, Livre de Poche, Paris 1992, 76).

²⁰ Cf. P. CHRISTOPHE, *L'Église dans l'histoire des hommes. II. Du XV-e siècle à nos jours*, Droguet & Ardan, Limoges 1983, 434-437.

Această tulburare se accentuează prin anii 1930 și găsește un ecou imediat în viața literară cu declinul unei literaturi de diletantism și de divertisment care a triumfat în anii de după război în favoarea unei literaturi mai „angajate”, mai preocupate de marile probleme ale societății și ale condiției omului²¹.

Cât privește filosofia franceză, ea cunoaște acum o puternică dezvoltare; prin aportul lui Bergson²² și Blondel²³ se impune un curent de „spiritualism catolic” care va fi semnul renașterii tomiste determinate în mod decisiv de Maritain și Gilson, care vor exercita o puternică influență în mediile catolice și asupra întregii lor generații prin trecerea de la un creștinism de tip sacral la un creștinism laic și prin adaptarea principiilor medievale la noua situație istorică²⁴. Anii ,30 constituie perioada apariției mai multor publicații catolice sau de inspirație catolică: în timp ce cotidianul *La Croix*, de care se interesează personal papa Pius al XI-lea, își continuă bunul mers, noi titluri văd lumina zilei precum săptămânalul *La Vie catholique* în 1924, care contribuie la reintegrarea catolicilor în sânul „cetății naționale”, revistele *La Vie intellectuelle*, fondată în 1928 de dominicani și *Esprit*, lansată în 1932 de animatorul curentului personalist Emmanuel Mounier, cu o difuzare care depășește mult granițele hexagonului și care voia să facă să coboare Duhul în „les affaires des hommes”²⁵. Înainte de a deveni o filosofie elaborată și intelectualizată, personalismul a fost la început „strigătul de adunare” a unei generații de tineri intelectuali în fața provocărilor unei epoci care trebuia să se dovedească a fi o întorsătură în istoria Franței, a Europei și chiar a Occidentului.

²¹ Cf. J.-L. Loubet del Bayle, „Le mouvement personnaliste français des années 1930 et sa postérité”, în *Politique et Sociétés*, vol. 17, 1-2 (1998) 220.

²² Henri Bergson (1859-1941) se pune problema rolului spiritului în experiența umană: este subiect sau obiect, constitutiv sau deformant? Surprinde adevărul sau numai fenomenele? Adevărurile sau numai ipotezele? Cu *Les deux sources de la morale et de la religion* (1932) va apare ca un aliat din exterior (fiind de origine evreu, dar îmbrățișând catolicismul, totuși fără a o face vreodată în mod oficial) pentru creștinism, vorbind despre vocația sfântului, despre esența și despre necesitatea misticii și despre conformitatea sa cu idealul de perfecțiune religioasă propusă de evanghelie și menținută de Biserică (cf. F. WORMS, „L’idée di «momento 1900». Un problema filosofico e storico”, în http://siba2.unile.it/ese/issues/273/693/Segnicomprn_62_07p16.pdf; cf. P.-H. SIMON, „La littérature du péché et de la grâce. Essai sur la constitution d’une littérature chrétienne depuis 1889”, în *Encyclopédia du catholique au XX-ème siècle*, Librairie Arthème Fayard, Paris 1957, 77).

²³ Maurice Blondel (1861-1949) caută formularea unei filosofii creștine moderne elaborând o dialectică a acțiunii (*L’Action* [1893]).

²⁴ Cf. Y. TRANVOUEZ, *Catholiques d’abord. Approches du mouvement catholique en France (XIXe-XXe siècle)*, Les Éditions ouvrières, Paris 1988, 124-125.

²⁵ Cf. B. Préel, *Les générations mutantes. Belle Époque, Krach, Mai 68, Internet: quatre générations dans l’Histoire*, La Découverte, Paris 2005, 123-124.

Prima atitudine caracteristică a acestor grupări a fost ceea ce *Esprit* avea să numească „ruptura cu dezordinea stabilită”, o „dezordine” pe care ei o vedeau manifestându-se în toate domeniile, internațional și interior, politic și economic, social și moral, literar și filosofic. Aceste grupări împărtășeau sentimentul că sunt prizonieri într-o lume sclerozată, incapabilă de a face față nevoilor profunde ale omului modern, o lume pe care ei o calificau „de inuman”. [...] Considerau că toate dezordinile pe care le recenzau erau semnele unei crize mai generale și mai profunde, pe care ei o desemnau ca o „criză a civilizației”, înțelegând prin aceasta ideea că această criză era „totală” și ridica problema tuturor aspectelor existenței umane, la fel ca și a raporturilor omului cu lumea și societatea dar și a raporturilor omului cu el însuși și cu destinul său²⁶.

Toți aceștia – observă Jean-Louis Loubet del Bayle în continuare în studiul său –

vedeau în referința la noțiunea de „persoană” un mijloc de a recuza alternativa individualism-colectivism pe plan politic și social și alternativa idealism-materialism pe plan filosofic. Împotriva oricărui monism materialist și colectivist, acest personalism avea ambiția de a afirma și de a salva realitatea ireductibilă a vocației spirituale și singulare a persoanei în raport cu condiționările biologice, economice sau sociale în care se înrădăcinează existența umană. Dar, în același timp, refuzând orice idealism dezâncarnat, acest personalism se caracteriza prin grija de a nu separa transcendența spirituală a persoanei de existența sa „încorporată”, în societatea și în istorie²⁷.

Gabriel Marcel (1889-1973) reprezintă, în paralel cu existențialismul ateu al lui Jean-Paul Sartre (1905-1980), existențialismul creștin care insistă asupra valorii persoanei recunoscând ambiguitatea dureroasă a condiției umane, dar refuzând să-l închidă pe om în absurdul în care îl plasau contemporanii săi mai ales în literatură²⁸.

În acest context, chiar la început de secol XX, mulți autori catolici caută să exprime propria sensibilitate creștină în opera lor literară. Pe lângă vocea plină de impetuositate a lui Léon Bloy (1846-1917) ce răsuna încă din anii 1880 mai erau alți scriitori convertiți ca Paul Claudel (1868-1955) în 1886, Jacques Maritain (1882-1973) și Raïsa Maritain (1883-1960) în 1906, Charles Péguy (1873-1914) în 1908, Julien Green (1900-1998) în 1915, François Mauriac (1885-1970) revenit în 1928 la catolicism după ce la începutul anilor '20 se îndepărtase puțin, Gabriel Marcel în 1929. Mulți dintre ei frecventau salonul lui Jacques și Raïsa Maritain (supranumit și

²⁶ J.-L. LOUBET DEL BAYLE, „Le mouvement personnaliste français des années 1930 et sa postérité”, în *Politique et Sociétés*, 1-2 (1998) 225.

²⁷ J.-L. LOUBET DEL BAYLE, „Le mouvement personnaliste français des années 1930 et sa postérité”, în *Politique et Sociétés*, 1-2 (1998), 228.

²⁸ Cf. A. LAGARDE, ed., *XXe siècle*, Bordas, Paris 1965, 547.

ultimul „salon de convertire”) precum și liturghia duminicală din biserica benedictinilor de la Paris, celebrată de abatele Altermann, formând astfel un centru de elaborare a unei gândiri catolice noi de către o generație de intelectuali care se voia a fi „catolică, tomistă și maurrasistă” în acel context de criză spirituală ce caracteriza atunci Franța²⁹. Condamnarea pontificală a „Acțiunii franceze” din 1926 îi va obliga să aleagă între două fidelități (fidelitatea față de Roma și fidelitatea față de Maurras), percepute până atunci ca perfect complementare și dintr-odată ajunse a fi incompatibile. Sub inspirația filosofului Jacques Maritain această generație, din care face parte și Georges Bernanos, caută căi pentru o nouă experiență creștină respectând pe deplin „primatul spiritualului”, atât din perspectiva transcendenței mesajului evanghelic în raport cu civilizația occidentală cât și a subordonării acțiunii politice la exigențele morale³⁰. În acest sens, criza „Acțiunii franceze” a fost o criză de eliberare pentru această întreagă generație de intelectuali catolici care va marca după aceea în profunzime viața Bisericii pregătind deja căile reînnoirii care va atinge punctul culminant o dată cu Conciliul Vatican al II-lea.

La începutul anilor '20, mișcarea suprarrealistă își caută locul între nihilism și marxism. André Breton pune bazele teoretice ale mișcării publicând în 1924 *Le Manifeste du surréalisme*, propunând o literatură a inconștientului, ieșită din vis, în parte pentru a contracara sau depăși realitatea războiului, care a lăsat o amprentă profundă și durabilă în suflete, devenind chiar unul din principalele elemente ale unei anumite literaturi născute în tranșee. Dacă mediul literar din Franța începutului secolului XX este traversat de fulgerări religioase, adesea sincere și radicale, dar și estetizante,

²⁹ „Între 1925-1930, povestește François Mauriac, mulți artiști și scriitori erau statornici la această liturghie cântată, și formau un cerc cu totul aparte și foarte fervent” (J. CABANIS, *Dieu et la Nouvelle Revue Française* [1909-1941], Gallimard, Paris 1994, 202). Este epoca în care Occidentul făcea cunoștință cu ideile lui N. Berdiaev (1874-1948), exilat din motive ideologice în 1922 și stabilit lângă Paris, care acum poartă un curent adus din Rusia, cu tendința clară de a întrupa atitudinea religioasă la nivelul profund al opțiunilor metafizice. Această atmosferă poartă la aprofundarea și extinderea trăirii spirituale la diferite niveluri. Deja în 1918 Berdiaev scria de sub regimul sovieto-comunist privind și analizând Occidentul și constata faptul că „tot catolicismul francez din secolul al XX-lea devine înnoit, un cataclism postrevoluționar, mult adâncit în comparație cu catolicismul din secolele XVII și XVIII” (N. BERDIAEV, *Философия неравенства» Письма к недругам по социальной философии*, Obelisk, Berlin 1923, trad. rom. *Filosofia inegalității. Scrisori către adversarii mei întru filosofie socială*, Andromeda Company, București 2005, 31).

³⁰ La J. Maritain și în toată mișcarea personalismului creștin promovat de el, punerea în valoare a realităților temporale este profund legată de o *teologie a întrupării*, iar formula de *umanism integral* este corijată de formula *primatul spiritualului* (cf. P.-H. SIMON, *L'esprit et l'histoire. Essai sur la conscience historique dans la littérature du XXe siècle*, Armand Colin, Paris 1954, 114).

în 1923, când André Gide publică eseul despre *Dostoïevski*, se relansează dezbaterea pe tema literaturii și a influenței creștine în literatură, care atinge apogeul o dată cu publicarea de către Georges Bernanos a romanului său, *Sous le soleil de Satan* (1926), implicându-i aici pe toți: scriitori, filosofi, critici literari, preoți, cititori³¹. Oricum, în cursul anilor '20 era la mare așteptare o lucrare „catolică”, dar în același timp o lucrare de calitate pe plan literar, într-un mediu intelectual exigent unde problema religioasă dobândește o importanță crescândă. Bernanos vine și satisface exigențele criticilor literari sensibili la chestiunile spirituale; primul său roman este salutat cu încântare atât de criticii ostili sau indiferenți față de creștinism cât și de cititori. El n-a voit să ilustreze sau să apere o teză catolică, ci să prezinte o viață creștină în toată profunzimea sa, fără să-i ascundă contradicțiile, așa cum o va face în toate romanele sale ulterioare și mai ales, zece ani mai târziu, în *Journal d'un curé de campagne*.

P.-H. Simon, interesându-se de fenomenele literare și istorice care sunt în relație cu viața și spiritul, cu păcatul și harul, ajunge la concluzia că „romanul catolic va cunoaște după 1920 cea mai frumoasă epocă. Trebuie precizat de altfel că atunci el ia o formă în mod clar catolică”³² și că

atunci când se atribuie calificativul catolic unor filosofi ca Blondel, Maritain sau Gabriel Marcel, [...], unor romancieri ca Mauriac sau Bernanos, unui poet precum Claudel, nu se forțează nimic, nu se face abuz de cuvânt, căci el arată că lumea acestor scriitori a fost informată de o anumită metafizică, chiar de o teologie, care dă o pornire esteticii și moralei lor, un elan lirismului lor, un resort dramei lor³³.

Același critic literar prezintă această perioadă ca o „vârstă teologică”:

³¹ Într-un articol din *Revue Réformée*, Frédéric Baudin studiază această problemă pusă imediat după apariția romanului *Sous le soleil de Satan*, în *Nouvelle Revue Française* din 1926 și observă că atunci când vine vorba despre *romanul catolic*, se face distincție între: a) „scriitorii cu sensibilitate catolică”, cei care au primit o astfel de educație și în opera cărora se recunoaște ceea ce se numește, cu un termen destul de echivoc, sensibilitate catolică (în această situație fiind François Mauriac); b) autorii *romanului cu teză* („roman à thèse”), care în mod logic și demonstrativ prezintă o dogmă, o poruncă, sau o teorie catolică în operele lor (aici este încadrat Paul Bourget cu al său *Le divorce*); c) romancierii catolici, care iau ca subiect nu ca primii, ceea ce moștenesc din viața catolică, care de fapt nu este o simplă sensibilitate, nici ca cei din al doilea rând, apărarea și ilustrarea dogmei sau moralei catolice, dar viața catolică însăși, trăită din interior, simțită în exigențele sale cele mai profunde (aici se regăsesc Paul Claudel și, mai ales, Georges Bernanos care tocmai și-a publicat primul său roman) (F. BAUDIN, „Littérature et christianisme. Les années 20: un âge d'or? Autour de Georges Bernanos et d'André Gide”, *Revue Réformée* 209 (2000/4), în <http://www.unpoissondansle.net/rr/0009/index.php?i=2>).

³² P.H. SIMON, „La littérature du péché et de la grâce”, 87.

³³ P.H. SIMON, „La littérature du péché et de la grâce”, 8.

Anii '20 și '30 apar ca expresia unei vârste metafizice și uneori chiar teologice [...] mlădița literaturii de inspirație creștină, pe care am văzut-o dezvoltându-se constant de la 1880, avea să aducă roadele cele mai gustoase și mai viguroase. Deceniul 1920-1930 este cel care confirmă gloria lui Claudel, care descoperă opera și personalitatea lui Péguy, care se înflăcărează pentru problemele de conștiință ale lui Gide, [...]; mai ales cel care vede născându-se, o dată cu primele capodopere a lui Mauriac, apoi a lui Bernanos, cea mai autentică literatură a păcatului și a harului³⁴.

În studiul său *Le Christ, les symboles christiques et l'Incarnation dans l'oeuvre de Bernanos*, Michel Estève ne spune că

cu geniul și cu originalitatea care îi sunt proprii, Bernanos va insera romanele sale în acest mare curent de „reînnoire catolică” deschisă de Huysmans, continuată de Léon Bloy, Louis Bertrand, Emile Bauman, Eusèbe de Bremond d'Ars și Robert Valléry-Radot însuși (cărora Georges Bernanos le va consacra articole și conferințe)³⁵.

1.2.2. Unitatea dintre om, creștin și scriitor

„Marea problemă (*affaire*) a vieții mele n-a fost de a vedea, dar de a crede. Ceea ce vedem ne este doar pus în față, ceea ce credem ne este dăruit. Numai prin credință eu posed”³⁶ este convingerea lui Bernanos. Ceea ce surprinde mai mult la autorul nostru este unitatea dintre om, creștin și scriitor. Există un singur Bernanos. Nu este separare între om și scriitor. El este – așa cum îi plăcea să spună – „un catolic ce scrie romane”³⁷. Este un creștin adevărat și este conștient de aceasta. Și-a însușit credința cu toată seriozitatea. De aceea nu poate să se separe de credința sa, să se distanțeze de dânsa sau să o pună la îndoială.

Cine m-a învățat prima dată că credința este un dar al lui Dumnezeu? Nu știu. Mama mea, fără îndoială. Putea deci să-mi fie luat înapoi?... Din acest moment am cunoscut neliniștea morții, căci după atâția ani nu reușesc să deosebesc o neliniște de alta, dubla groază s-a infiltrat pe aceeași crăpătură în inima mea de copil. Credința nu mi-a apărut niciodată, deci, ca o constrângere. Ideea că trebuie să-i iau apărarea împotriva mea nu-mi vine niciodată. Credința este aceea care-mi asigură apărarea, ea este partea de libertate la care nu aș putea ceda fără să mor³⁸.

³⁴ P-H. SIMON, „La littérature du péché et de la grâce”, 76-77.

³⁵ M. ESTÈVE, *Le Christ, les symboles christiques et l'Incarnation dans l'oeuvre de Bernanos*, Université de Lille III, Paris 1980, 103 (se va cita *Le Christ, les symboles christiques*).

³⁶ *Lettre aux Anglais*, EEC II, 15.

³⁷ „Eu sunt un scriitor catolic. Catolic în sens universal” (G. BERNANOS, *La liberté pour quoi faire?* [de aici înainte *La liberté*], EEC II, 1310).

³⁸ *Grands cimetières*, EEC I, 502-503. „Ce vreți? Eu am învățat catehismul pe genunchii unei mame franceze și îl cunosc destul pentru a ști că nu se trăiește, că nu se salvează, că nu te mântuiești prin omisiune” (*Nous autres Français*, EEC I, 693).

Pentru Bernanos credința rămâne mereu darul lui Dumnezeu, dar, din punct de vedere subiectiv, este și căutare, risc, speranță, adeziune deplină și liberă a întregii sale persoane la un Dumnezeu care este iubire. Înrădăcinată în copilăria sa, credința catolică a lui Bernanos nu este o simplă respectare convențională a unui codice moral, ci viață trăită, concretizată în refuzarea oricărui compromis și ipocrizii, în ura față de minciună și de mediocritate, în angajarea de a dărui acea parte de adevăr al cărui custode se simte.

Dacă aș vrea să rezum în câteva cuvinte, pentru prieteni, esențialul a ceea ce a fost formarea mea religioasă și morală, aș spune că am fost educat în respect, în iubire, dar și în înțelegerea cea mai liberă posibilă, nu doar a trecutului țării mele, dar a religiei mele. A înțelege pentru a iubi, a iubi pentru a înțelege, este poate aici cea mai profundă tradiție spirituală națională a noastră, este ceea ce explică oroarea noastră pentru orice formă de farisaism³⁹.

Și cum credința este parte esențială a existenței sale – un element în afara căruia nu se poate trăi asemenea peștelui în afara apei⁴⁰ – scriitorul se simte incapabil să negocieze cu exigențele ei, căci credința deschide la adevăr. „Arta nu are nevoie numai de mari teme lirice, – spunea el într-o conferință la Bruxelles – înainte de toate are nevoie de adevăr”⁴¹. Ei bine, acele adevăruri „controlate mai mult de conștiință decât de rațiune”, pe care Bernanos încearcă să le exprime, îl interpelează și îl condamnă mai întâi pe el însuși⁴², căci „nu se joacă cu adevărul după cum nu se joacă cu focul, și, orice precauție s-ar lua, onoarea celui care îl slujește este să-i simtă mai curând sau mai târziu mușcătura” mărturisește într-o conferință în Belgia⁴³. Astfel că atunci

când întâlnești, în trecut, un adevăr, - îl învață părintele din Torcy pe parohul de țară – uită-te bine la el, în așa fel încât să-l mai poți recunoaște, să nu te aștepți să-ți facă cu ochiul. Adevărurile *Evangheliei* nu-ți fac niciodată cu ochiul⁴⁴.

Pentru un creștin din creștinătate, Evanghelia nu este doar o antologie din care se citește o bucată în fiecare duminică în cartea sa de liturghie. [...] Evanghelia informează legile, obiceiurile, pedepsele și chiar plăcerile, căci umila speranță a omului, ca și rodul viscerelor sale, este binecuvântată aici. Bine,

³⁹ G. BERNANOS, „Autobiographie”, în *Bulletin de la Société des Amis de Georges Bernanos*, 48 (1962), 2.

⁴⁰ Cf. *La liberté*, EEC II, 1374.

⁴¹ G. BERNANOS, „Une vision catholique du réel”, EEC I, 1079.

⁴² Cf. *Grands cimetières*, EEC I, 502; cf. *La liberté*, EEC II, 1387.

⁴³ *La liberté*, EEC II, 1387.

⁴⁴ G. BERNANOS, *Journal d'un curé de campagne*, (de aici înainte *Journal*) în G. BERNANOS, *Oeuvres romanesques suivies de Dialogues des Carmélites*, Edition Plon, Seuil, Gallimard 1961 (de aici înainte OR), 1067.

puteți să faceți glume despre aceasta cât vreți. Eu nu știu mare lucru, dar știu ce vrea să spună speranța în Împărăția lui Dumnezeu, și aceasta nu este puțin, pe cuvântul meu!⁴⁵

De aceea Bernanos caută să fie atent la adevăr, să trăiască față în față cu adevărul, să-l vadă simplu așa cum este, să-l spună corect cât poate mai bine și să-i accepte în viață toate consecințele: „Este adevărat că există un scandal al Evangheliei. Adevărul Evangheliei este scandalos. El l-a pus pe Cristos însuși pe cruce. Nu putem spera în mod rezonabil ca să ne merite crucea Legiunii de onoare...”⁴⁶.

Cuvântul lui Dumnezeu! este un fier înroșit – mărturisește preotul din Torcy –. Și tu, care-l predici, vrei să-l prinzi cu cleștele de teamă să nu te frigă, n-ar trebui să-l apuci cu amândouă mâinile? [...] Un preot care coboară de la scaunul Adevărului, [...], puțin încălzit, dar mulțumit, acela n-a predicat, a trâncănit cel mult. [...] Eu afirm doar că atunci când Domnul smulge din mine, la întâmplare, un cuvânt folositor pentru suflete, îl simt după durerea pe care mi-o provoacă⁴⁷.

„Cunoașterea adevărului este o comuniune cu acesta și o viețuire în această comuniune”, spunea Berdiaev⁴⁸. De aceea „nu poți oferi oamenilor Adevărul, așa cum oferi o poliță de asigurare sau un sirop depurativ. Viața e Viață. Adevărul despre bunul Dumnezeu, aceasta e Viața. Credem că noi o ducem, dar de fapt ea ne poartă pe noi”⁴⁹.

În acest sens, Bernanos se angajează să spună adevărul cu tot curajul, chiar dacă îl costă. El știe că „adevărul nu liniștește: el angajează”⁵⁰, de aceea „pasiunea adevărului trebuie să plătească cu pasiunea libertății”⁵¹, căci „adevărul seamănă cu soarele: se vorbește despre el cu multă simpatie, admirație, și chiar devoțiune, dar se renunță repede de a-l privi în față...”⁵². Iar dacă omul de astăzi fuge de confruntarea directă cu adevărul, mai are o șansă de salvare, pentru că

în cea mai profundă stare latentă a memoriei sale ereditare păstrează amintirea acelei seri dintre seri când prima pereche umană a văzut pentru ultima dată acel Adevăr, pe care tocmai l-a batjocorit, coborând lent sub orizont ca un astru imens, în timp ce se lăsa peste pământul blestemat, cu o viteză oribilă, umbra primei nopți⁵³.

⁴⁵ *Grands cimetières*, EEC I, 364-365.

⁴⁶ *La liberté*, EEC II, 1317.

⁴⁷ *Journal*, OR 1071-1072.

⁴⁸ N. BERDIAEV, *Despre menirea omului*, Aion, Oradea 2004, 22.

⁴⁹ *Journal*, OR 1101-1102.

⁵⁰ *La liberté*, EEC II, 1325.

⁵¹ *La liberté*, EEC II, 1320.

⁵² „Un vision catholique du réel”, EEC I, 1082.

⁵³ „Un vision catholique du réel”, EEC I, 1082.

Făcând apel la această „amintire”, Bernanos îndrăznește să spună adevărul ca un creștin, cu seriozitatea celui care se spovedește, cu realismul celui care dă un diagnostic medical, pe tonul celui botezat care este în același timp mândru și modest de sacramentul pe care l-a primit, cu mimica celui care se simte în Biserică la el acasă și care se bucură aici de toate drepturile. A fi curajos, înseamnă înainte de toate pentru el, a avea încredere deplină în puterea adevărului, refuzând toate „trucajele” la care apelează cei care nu cred că adevărul poate învinge singur și își imaginează că are nevoie de aranjamente, de scrisori de acreditare, de înflorituri, de cosmetizare⁵⁴.

Noi toți l-am trădat pe Fiul Omului. Cel puțin, eu sper că nu l-am vândut. Par-tea adevărului de care dispun, n-am refuzat-o nimănui. Le-am răspuns în fața celor care mi-l cereau. Am răspuns într-un limbaj de om și nu cu fraze coplesite de jenă care întorc spate la spate, cu o bunătate dezgustătoare, dreptul și nedreptul, bogatul și săracul, victima și călăul. Ferească Dumnezeu, mincinoșii nu mă vor suporta, ei nu m-au suportat niciodată⁵⁵.

Consecința acestei acceptări radicale a adevărului este libertatea. „Veți cunoaște adevărul, iar adevărul vă va elibera”⁵⁶, spunea Cristos. Iar Bernanos este un om, un creștin care trăiește și manifestă din plin libertatea sa: „Dispun de toată libertatea pe care o poate visa un scriitor fără noroc și tată a șase copii. Această parte de libertate nu este mare, dar eu o am în întregime”⁵⁷. El știe că timpul său și societatea în care trăiește are nevoie de astfel de oameni care să grăiască adevărul.

Lumea modernă este plină astăzi de oameni de afaceri și de polițiști, dar are mai mult nevoie să asculte câteva voci eliberatoare. Vocile eliberatoare nu sunt voci liniștitoare, voci care să calmeze. Ele nu se mulțumesc să ne invite să așteptăm viitorul cum se așteaptă trenul. Viitorul este ceva care trebuie înfruntat. Viitorul nu se îndură, se făurește⁵⁸.

Eu sunt, după cum știți, un romancier care a încetat să scrie romane, adică să facă ceea ce îi plăcea mai mult decât orice, pentru a încerca să spună ceea ce alții probabil ar fi spus mai bine în locul său, dacă ar fi avut curajul să spună. Dar ei preferă să devină miniștri, sau academicieni, ce știu eu? sau chiar arhiepiscopi. Începând cu acest moment, ei devin optimiști. Eu nu țin absolut deloc să fiu ministru sau academician. N-aș surprinde poate pe niciunul dintre voi făcându-vă cunoscut că am refuzat deja Academia, dar vor fi desigur destul de mulți uimiți aflând că am voit să mă fac ministru, căci totuși eu nu am o figură ca... Arhiepiscop, nu pot să spun, nu mi s-a cerut niciodată⁵⁹.

⁵⁴ Cf. H.U. VON BALTHASAR, *Le chrétien Bernanos*, 33.

⁵⁵ *Scandale de la vérité*, EEC I, 609.

⁵⁶ *In* 8,32.

⁵⁷ *Nous autres Français*, EEC I, 648.

⁵⁸ *La liberté*, EEC II, 1261.

⁵⁹ *La liberté*, EEC II, 1387.

La Bernanos nu există ruptură între spiritualitatea cărților sale și aceea a vieții sale: sunt o singură realitate inscindibilă care se explică în simțul supranaturalului, care pentru el era ceva indiscutabil și evident. Cu limbajul său, romancierul face vie în imaginație ceea ce sfântul, preotul, creștinul trăiesc în viața lor. Vrea să fie acel romancier care dă limbajului său un sens sacerdotal. Pentru omul cufundat în devenirea anonimă a istoriei, până la a ajunge să se anuleze în ea, răsună ca provocatoare vestirea lui că omul poate să-l întâlnească pe Dumnezeu, poate să fie interlocutorul său până și în mijlocul angoasei pe care acest secol o anunță a fi dominantă.

Lumea fiind goală de speranță, pentru ei este vorba să o umple, oricât ar costa, cu n-are importanță ce: or, că lumea este pe cale să moară, eu o văd bine. Dar dacă nu ar fi disperare? Dacă ar fi o falsă speranță, o speranță otrăvită, dacă această lume moare pentru că a sperat fără Dumnezeu, că a sperat împotriva lui Dumnezeu? Atunci când fiecare ceas este prețios, și când sărmanii oameni, prinși în mrejele angoasei, se află deja ca în căușul mâinii suverane, dacă noi înșelăm dulcea milostivire a lui Dumnezeu, dejucăm șiretlicul său, aruncăm din nou peștii în apă, în apa unei noi minciuni? Dacă tocmai în momentul în care construcția Turnului din Babel începe să pară irealizabilă, noi am angaja nebunește în această lucrare ultimele rezerve ale Duhului?⁶⁰

Este într-adevăr o veste bună pe care o așteaptă omul timpului său, poate chiar fără să-și dea seama, pentru că îi descoperă că este posibil să reconstruiască unitatea cu sine însuși și cu familia umană doar atunci când se îndreaptă cu credință spre Acela care îi este aproape și pe care, dintr-un motiv sau altul, nu reușește să-l descopere ca „Dumnezeu cu noi”. Atunci când creștinii se angajează în „realizarea temporală” și încep să construiască cetatea pământească, scriitorul se ridică în fața lor, cu mâna ridicată, pentru a le atrage atenția: circumstanțele vorbesc în favoarea veșniciei, întrucât această lume face trimitere la o altă lume, timpul prezent vorbește despre eternitate, harul îl atinge pe omul lui Dumnezeu așa cum îl atinge și păcatul și chiar mai mult.

În timp ce noi dormim – observă H.U. von Balthasar – el este deja treaz de mult timp și veghează în noapte. Ascultă avertismentul Domnului: „Uitați-vă la smochin și la toți copacii. De îndată ce vedeți că înmuguresc, vă dați singuri seama că vara este deja aproape” (Lc 21,29). [...] mai presus de toate el a păstrat mereu în adâncul său un simț aproape infailibil al echilibrului creștin: de fiecare dată când acest echilibru îi apărea compromis, nu doar în Biserică dar în Creștinătate, la nivelul credinței trăite, a pus pe cântar greutatea vieții sale în întregime, asemenea aceluia care pe timp de furtună se apleacă în afara bărcii în valuri pentru a redresa velierul care se înclină periculos pe o parte⁶¹.

⁶⁰ *Français, si vous saviez*, EEC II, 1141.

⁶¹ H.U. VON BALTHASAR, *Le chrétien Bernanos*, 10-11.

M-am străduit totdeauna să-i trezesc pe cei care dorm și să-i împiedic pe ceilalți să adoarmă. Este o muncă ce nu aduce mari profituri nici mari onoruri, dar care va pune capăt la multe cariere. Nu are importanță! Eu aș vrea să vă atrag atenția asupra pericolelor care vă amenință, care ne amenință pe toți⁶².

Cu astfel de expresii definește Bernanos propria literatură. Pentru el scrisul înseamnă participare constantă la semnificațiile credinței și ale vieții, ale lui Dumnezeu și ale aproapelui. În acest sens, H.U. von Balthasar vede vocația lui Bernanos ca o vocație sacerdotală: este preoția care trebuie să răspundă lui Dumnezeu nu doar pentru rezultate tangibile din punct de vedere uman, cât mai ales pentru datoria care se impune cu atât mai necesar de a-l mărturisi pe Dumnezeu cu cât apare mai mult că starea actuală a lumii este o rușine pentru creștini. „Bernanos este tipul de creștin angajat în lume; el participă cu pasiune la toate evenimentele decisive care privesc patria sa, Europa și lumea întreagă, fie că este vorba de decizii secrete și profunde ale căror consecințe se traduc mai apoi în evenimente concrete, sau de fapte istorice trăite zi de zi. Acolo unde alții nu văd decât avanscena politicii, pentru el aici se joacă destinul veșnic și chiar destinul Împărăției lui Dumnezeu”⁶³. Așa cum remarcă acest mare teolog, ceea ce-l definește pe Bernanos ca scriitor creștin nu este faptul că mergea în fiecare zi la liturghie, că se spovedea în fiecare săptămână și că în fiecare zi spunea Roziarul, că nu se culca niciodată înainte să fi spus *Completoriul*, dar că împlinea toate aceste acte de pietate cu o convingere intimă și profundă, care constituie, fără îndoială, terenul solid pe care se dă bătălia întregii sale opere⁶⁴.

În toate scrierile sale Bernanos se arată totdeauna angajat pentru un creștinism încarnat în spațiu și în timp. Este creștinismul și catolicismul la care Bernanos mărturisește că aparține fără rezerve. Dacă intră în conflict cu creștinătatea, o face nu pentru că nu este creștin, dar tocmai pentru că este, pentru că „se simte acasă în Biserică”, pentru că spune de catolicismului; de aceea trebuie să polemizeze cu Biserica Catolică; „și cum concepția sa despre lume are ca fundament evanghelia, îi acuză pe cei care, în loc să trăiască după evanghelie, ar vrea s-o îmblânzească”⁶⁵. Ca regulă și normă pentru a judeca spiritul timpului, el are Duhul lui Dumnezeu, iar criteriul său pentru a distinge ceea ce este creștin de ceea ce nu este, îl reprezintă însuși Isus Cristos. Speră ca adevărata reînnoire a Europei să fie realizată de evanghelie, nu numai luată în integritatea sa, dar și trăită fără rezerve. Bernanos face să se vadă în mod clar contrastul dintre exigențele evangheliei și viața celor care se numesc creștini. În fața societății timpului

⁶² *La liberté*, EEC I, 1388.

⁶³ H.U. VON BALTHASAR, *Le chrétien Bernanos*, 489-490.

⁶⁴ Cf. H.U. VON BALTHASAR, *Le chrétien Bernanos*, 11.

⁶⁵ J. IMBACH, *Gesù nella letteratura contemporanea*, Città Nuova, Roma 1983, 67.

său, amenințată de teribilul pericol modern – un pericol de pierdere pentru omul însuși – Bernanos amintește, chiar și în momentele mai puțin oportune, că „adevărurile Evangheliei nu-ți fac niciodată cu ochiul”⁶⁶ și că „nici un foc ca cel divin nu forțează și nu distruge gheața conceptelor”⁶⁷. De la această confruntare și conviețuire cu adevărul pleacă totul în opera sa.

Înțeleg din ce în ce mai mult că nu voi adăuga nimic la adevărul al cărui depozit îl am, n-aș putea decât să-mi fac iluzii. Eu sunt cel care ar trebui să fiu pe măsura sa, căci se sufocă în mine, sunt închisoarea sa și nu altarul său. Zâmbetul pe care i-l datorez este cel al propriei mele persoane. Nu i-l voi da decât la moartea mea și dacă voi muri pentru el, mă voi elibera împreună cu el, voi scăpa împreună cu el în lumina fără de vise. Așteptând aceasta și până la sfârșitul muncii mele, vom fi față în față, el și eu, adevărata dramă se va juca între noi, opera mea – dacă există vreo una – nu-i va adăuga nimic⁶⁸.

Scrie pentru că vrea să-i elibereze pe creștini de convențiile credinței obișnuite și formale. Mai ales în a doua parte a carierei sale, se consacră, pe zi ce trece din ce în ce mai mult, datoriei sale de creștin care i se pare atât de stringentă încât îl vedem detașându-se de problemele care ocupau locul central în viziunea romanelor sale – adică visul și irealul – abordând jurnalismul, urmărind actualitatea, radiografiind-o, demascând-o, judecând-o, rămânând totuși același Bernanos care a scris *Sous le soleil de Satan* și *Monsieur Ouine*, plin de patos și de furie profetică, de un profetism care nu înseamnă prezicerea viitorului, ci afirmarea valorilor creștine în fața evenimentului prezent. Este într-adevăr un „fiu al tunetului” care nu știe să-și potolească teribilele mâinii și insultele care ard fără să se teamă că este excesiv. Zorește și tulbură, temerar și lipsit de prejudecăți, generos, nu calculează niciodată dacă pentru a convinge trebuie să folosească răbdarea mai degrabă decât strigătul: nerăbdarea sa nu este decât plinătatea inimii. Are forța de a trezi reacții tulburătoare pentru că vorbește despre ceea ce simte și despre ceea ce suferă și pentru că artificul literar, dacă totuși există, este absorbit de certitudinea sa de credință.

Scriitor dificil și extraordinar, intelectual incomod, Bernanos ne-a lăsat un întreg ansamblu de opere. Scrisul – o istorie sau o pagină polemică, o chemare sau o biografie – constituie un apel exigent la valorile de care este în totalitate legat și pentru care suferă și se luptă atunci când sunt răsturnate, căci sunt valorile înrădăcinate în propria credință creștină, nerăbdătoare și generoasă, acceptată cu o plinătate alergică la compromis și la mediocritate și adunată de un temperament impetuos. Este conștient că

⁶⁶ *Journal*, OR, 1067.

⁶⁷ G. BERNANOS, *Sous le soleil de Satan* în G. BERNANOS, *Oeuvres romanesques suivies de Dialogues des Carmélites*, Plon, Seuil, Gallimard, Paris 1961, OR, 198.

⁶⁸ *Les enfants humiliés*, EEC II, 902.

temperamentul său și nervozitatea sa nu îl ajută, de aceea mărturisește: „mă străduiesc să vorbesc totdeauna fără ironie. Știu bine că ironia n-a atins niciodată inima nimănui. Cel mai des nu este nimic altceva decât geamătul unei inimi rănite”⁶⁹. Continua sa căutare a expresiei devine imaginea sau simbolul continuei sale căutări a ființei. „Racine, de exemplu, ar fi atins oare punctul său de perfecțiune, dacă într-o zi, printr-o mișcare sublimă, nu ar fi depășit omul moral ca să afle omul păcătos?” se întreba în *Lettre à Frédéric Lefèvre*⁷⁰. El însuși, la rândul său, descoperă omul în dramatica sa condiție istorică de păcătos.

Scriitor catolic, el a propus din nou cu tărie dimensiunea religioasă a existenței. Lumea este teatrul confruntării continue dintre bine și rău, dintre Dumnezeu și Satana, și fiecare clipă a „sărmanei noastre vieți” este marcată de „teribila prezență a divinului”. Religiozitatea sa este una intransigentă, plină de pasiune, dostoevskiană, care se apropie – într-un avânt de răscumpărare – de asasin, de sinucigaș, detestând indiferența, răceala bine-gânditorului: infernul, așa cum repetă de atâtea ori, este înghetul. Bernanos este convins că „romanul catolic nu este acela care se hrănește doar din sentimente bune, este acela în care viața de credință se confruntă cu pasiunile”⁷¹, iar „romancierul are de pierdut totul dacă exclude din opera sa diavolul și pe Dumnezeu: sunt personaje indispensabile”⁷².

Reluând mesajul evanghelic, Bernanos îl actualizează: sub pana sa mesajul reapare ca un ecou al unei realități inseparabile de ordinea vieții și de dimensiunile sale spirituale. Conștient că scriitorul stând doar pe planul exterior al istoriei nu poate răspunde niciodată întrebărilor chinuitoare pe care le ridică timpul său, el pătrunde în adâncul istoriei, și nu se mulțumește doar să adapteze exigențelor istoriei principii ale căror sens adevărat se află la nivelul interiorității. În acest sens nu recurge niciodată la rezolvări prefabricate pe care să le aplice problemelor timpului său, dar atitudinea sa este aceea a unui mistic total cufundat în experiența sa interioară de unde se ridică un moment la suprafață, până la nivelul politicii, pentru a-și pronunța oracolul. „La el adâncimea și suprafața nu sunt decât una și nu pune în opoziție nici viața în Dumnezeu și viața de fiecare zi, nici răspunsul dat pentru veșnicie și cel care se adresează în fiecare zi solicitărilor timpului. În acest sens, Bernanos este tipul laicului creștin care se achită de datoria sa cu sentimentul deplinei responsabilități”⁷³.

⁶⁹ *Grand cimetières*, EEC I, 398.

⁷⁰ G. BERNANOS, „Lettre à Frédéric Lefèvre”, EEC I, 1050.

⁷¹ G. BERNANOS, „Interview de 1926 par Frédéric Lefèvre”, EEC I, 1047 (de aici înainte se va cita „Interview de 1926”).

⁷² „Interview de 1926”, EEC I, 1046.

⁷³ H.U. VON BALTHASAR, *Le chrétien Bernanos*, 491.

Din această perspectivă Bernanos rămâne în mod constant un scriitor orientat spre viitor, un scriitor cu exigențe provocatorii pentru neliniștea umană cu robustețea și limpezimea diagnozelor sale spirituale, luciditatea apelului său moral, rigoarea vivacității sale teologice. Este imposibil a vorbi despre Bernanos fără a face aluzie la judecata și rechizitoriul pe care le-a făcut timpului său. El ia totul în serios, țara sa, credința sa, oamenii; luptă pentru mântuirea sa zi de zi și este conștient că nu ne mântuim singuri, și că „totul este har”⁷⁴.

Pericolele asupra cărora atrăgea atenția în prima parte a secolului trecut, pasiunea pentru problemele religioase, abordate apoi de Conciliul Vatican al II-lea, îl fac actual pe scriitor, iar astăzi, la peste șaiszeci de ani de la moartea sa, se poate spune că puțini asemenea lui au văzut corect criza ideologiilor și trista superstiție a puterii care se ridica în acei ani.

Pentru prima dată în istorie, un conciliu a reflectat îndelung asupra culturii și a făcut-o cu spirit de deschidere și disponibilitate. *Gaudium et spes* a însemnat un important moment de evoluție față de precedentele poziții negative cu privire la modernitate. Cuprinde un întreg capitol despre cultură⁷⁵. Zece ani mai târziu, Paul al VI-lea publica un nou document pontifical, *Evangelii nuntiandi*, dezvoltând tema evanghelizării culturii, sugerând o apropiere mai mare de cultură. Credința ar trebui să transforme culturile din interior și din rădăcinile lor, căci ruptura dintre cultură și credință reprezintă drama timpului nostru⁷⁶.

Este tot ceea ce a încercat Bernanos: să demonstreze prin pasiunea scrișului că aspectele superficiale ale culturii pot fi din punct de vedere uman și spiritual dăunătoare. Cultura dominantă are o mare putere, dar nu o așa forță deterministică așa cum adesea se susține. Lumea obișnuită are modul său de a rezista presiunilor: rar este în totalitate manipulată de imaginile care o înconjoară. Aici trebuie să joace religia un rol cheie: în a alimenta capacitatea de a pune întrebări, de a discerne unde ne conduce stilul nostru de viață și în a deveni o formă de comunitate culturală alternativă mai mult decât înainte⁷⁷. Aici scriitorul are un rol deosebit. „În această coborâre

⁷⁴ *Journal*, OR, 1259.

⁷⁵ CONCILIUL VATICAN AL II-LEA, Constituția pastorală privind Biserica în lumea contemporană *Gaudium et spes* (07.12.1965), nr. 53-62 (de aici înainte *GS*).

⁷⁶ „Este necesar a evangheliza – nu în mod decorativ, ca o vopsire superficială, dar în mod vital, în profunzime și până la rădăcini – cultura și culturile omului, în sensul bogat și extins pe care acești termeni îl au în Constituția «Gaudium et Spes», plecând mereu de la persoană și revenind mereu la raporturile persoanelor între ele și cu Dumnezeu. [...] Ruptura dintre Evanghelie și cultură este fără îndoială drama timpului nostru, așa cum a fost și a altor epoci” (PAUL AL VI-LEA, Îndemnul apostolic *Evangelii nuntiandi*, [08.12.1975], nr. 20, http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/apost_exhortations/documents/hf_p-vi_exh_19751208_evangelii-nuntiandi_it.html).

⁷⁷ Cf. M. P. GALLAGHER, „Letture religiose della nostra cultura. Una prospettiva di lingua inglese” în *La Civiltà Cattolica*, III (2006) 250.

în adâncuri, mă întreb de ce romancierul catolic s-ar lăsa precedat de cineva. Lui îi revine să meargă în față. El are un stindard în mână”⁷⁸.

1.2.3. Rolul scriitorului catolic

Încă din copilărie Bernanos devine conștient de vocația sa de martor laic al lui Cristos. Dumnezeu i-a descoperit ce așteaptă de la el. Cuvântul „vocație” nu are alt sens pentru dânsul decât „chemat”. De fiecare dată când îl scrie în franceză, după aceea îl scrie în latină – *vocatus* – ca din reflex pentru că vrea să sublinieze semnificația sacră pe care i-o atribuie. „Atunci când Bernanos pronunța cuvântul vocație, – observă R. P. Irénée Valléry-Radot – el nu-l înțelegea într-un sens doar profesional dar apostolic. Acest cuvânt avea pentru el un sens religios, acela al unei chemări venite din adâncul ființei sale, o chemare a credinței sale de copil, pe care a păstrat-o la fel de tare și lucidă, la fel de absolută ca și profetică”⁷⁹.

„Unde îl va duce? – se întreabă episcopul Guy Gaucher. Nu știe. Știe doar că dacă este chemat trebuie să meargă”⁸⁰ și că darul pe care Dumnezeu i l-a oferit lui, nu este pentru el, ci pentru alții.

Eu nu sunt un scriitor. Dacă eram, n-aș fi așteptat patruzeci de ani ca să public prima mea carte [...] Nu resping de altfel acest nume de scriitor dintr-un fel de snobism pe dos. Cinstesc o meserie căreia femeia mea și copii mei îi datorează, după Dumnezeu, faptul că nu mor de foame. Îndur chiar cu umilință ridicolul că n-am făcut altceva decât să mânjesc cu cerneală acest chip al nedreptății a cărei neînțetată ofensă este sarea vieții mele. Orice chemare este un apel – *vocatus* – și orice apel vrea să fie transmis. Cei pe care îi chem nu sunt desigur numeroși. Ei nu vor schimba nimic din problemele acestei lumi. Dar pentru ei, pentru ei m-am născut⁸¹.

Dar care este vocația sa? Aceea de fi martor al Adevărului, pe care îl identifică cu Cristos, Cuvântul întrupat. Despre acest adevăr dă mărturie atât ca romancier cât și atunci când își ridică glasul de om liber împotriva tuturor tiraniilor în opera sa polemică. „Nu mă laud că sunt filosof, economist, și cu atât mai puțin teolog. Eu sunt un simplu observator, eu spun ce văd. Eu o spun cum vreau, când vreau”⁸². O spune în virtutea acelei vocații pe care este convins că o are și se străduiește să o împlinească în fața lui Dumnezeu, a țării sale și a lumii întregi.

⁷⁸ „Interview de 1926”, EEC I, 1046.

⁷⁹ R. P. I. VALLÉRY-RADOT, „Bernanos ne s'éloigne pas” în D. de ROUX (ed.), *Les Cahiers de l'Herne. Geroges Bernanos*, Éditions de l'Herne, Paris 1962, 1998, 21-22 (de aici se va cita *Les Cahiers de l'Herne*).

⁸⁰ G. GAUCHER, *Bernanos ou l'invincible espérance*, Éditions du Cerf, Paris 1994, 70.

⁸¹ *Grands cimetières*, EEC I, 354.

⁸² *Le Chemin de la Croix-des-Âmes*, EEC II, 561.

Pe măsură ce îmbătrânesc, înțeleg din ce în ce mai bine că modesta mea vocație este într-adevăr o vocație – *vocatus*. Bunul Dumnezeu trebuie să mă cheme de fiecare dată când are nevoie de mine (și de multe ori, și pe un ton amenințător!). Atunci, mă ridic morocănind și imediat ce mi-am făcut treaba, mă întorc la viața mea foarte obișnuită⁸³.

Teologul Hans Urs von Balthasar rezumă astfel poziția lui Bernanos:

El caută locul teologic care, în această perspectivă [a vocației], trebuie să fie al său în interiorul Bisericii. Este vestitor, predicator, misionar, deși nu are nici un rang în ierarhie; rolul său este numai într-un anumit fel de a vorbi în numele poporului; Dumnezeu l-a destinat să reprezinte simțul comun al Bisericii⁸⁴.

Vă repet, dacă n-am ales comerțul, este pentru că mi se pare că drumul meu nu este acolo, și că având această poziție, aş ajunge repede să-mi fac adorațiile la Vițelul de aur, ceea ce ar însemna să cad destul de jos. Dacă nu am intenția să mă fac preot, este mai întâi pentru că mi se pare că nu am vocație la aceasta, și apoi un laic poate să lupte pe mai multe terenuri unde ecleziasticul nu poate mare lucru⁸⁵.

Este adevărat că din tinerețe jurnalismul îi permite să-și exprime angajarea în domeniul politic, unde începe prin a adera la marile linii ale programului lui Charles Maurras care se afla în fruntea mișcării de orientare naționalist-monarhică *L'Action Française*, dar și aici originalitatea punctelor sale de vedere apare mai degrabă apropiată de disidență și relevă incompatibilități ireductibile între poziția sa personală – care se afirmă deja din acea vreme ca spirituală – și conținutul doctrinal al mișcării la care pretinde că a aderat. Primul război mondial constituie pentru el o răvășire profundă⁸⁶, dar privirea pe care o poartă atunci asupra credinței catolice va plâsmui în el o orientare care va marca întreaga sa existență și operă.

Experiența sensibilă a războiului a trezit în multe suflete ceea ce eu aş numi simțul tragic al vieții, – îi mărturisea lui Frédéric Lefèvre – nevoia de a face referință la marile legi ale universului spiritual, de a face să reîntre în ordinea spirituală marea nenorocire umană. Problema Vieții este problema Durerii⁸⁷.

Și dacă cei mai mulți afirmău că războiul nu a adus nimic literaturii, Bernanos, din contra, declară că primul său roman este „una dintre cărțile născute în război”⁸⁸, după cum este și primul care evocă un alt război decât

⁸³ G. BERNANOS, „Correspondance” (La Croix-des-Ames, 1943), în A. BEGUIN, *Bernanos*, 150.

⁸⁴ H.U. VON BALTHASAR, *Le chrétien Bernanos*, 126.

⁸⁵ „Lettres à l'abbé Lagrange”, OR, 1730.

⁸⁶ Cf. C. ANNOUSSAMY, „L'Absolu à l'épreuve de la modernité” în <http://www.fabula.org/revue/document885.php>. „Războiul m-a lăsat uluit, ca pe toată lumea, cu imensa disproporție dintre enormitatea sacrificiului și mizeria ideologiei propuse de presă și de guvern.... Și în plus, speranța noastră era bolnavă, ca un organ extenuat” (G. BERNANOS, „Une vision catholique du réel”, EEC I, 1077-1078).

⁸⁷ „Lettre à Frédéric Lefèvre”, EEC I, 1049.

⁸⁸ „Interview de 1926”, EEC I, 1039.

cel din tranșee, o luptă pentru sfințenie, așa cum îi mărturisește aceluiași Frédéric Lefèvre:

M-am angajat la el până în adânc. M-am dăruit total. De altfel l-am început puțin după armistițiu. Chipul lumii era feroce. Devenea hidos. [...] M-a prins cu totul. Da! Oricine ținea o pană în acel moment se simțea obligat să recucerească propria limbă, să o pună din nou la forjă. [...] Mă îndoiam că voi trăi mult timp. N-aș fi voit să mor fără să dau mărturie⁸⁹.

Sublinierea îi aparține autorului. „A da mărturie”, acesta este rolul pe care și-l asumă în mijlocul societății timpului său. „Cât mă privește, eu nu sunt decât un martor; eu dau mărturie de ceea ce văd. Eu văd construindu-se o lume în care nu este suficient a spune, vai! Că omul nu va putea să trăiască; el va putea trăi în ea dar cu condiția de a fi din ce în ce mai puțin om”⁹⁰. Spre sfârșitul vieții, în iulie 1943, pe când se afla în Brazilia, autoexilat, exprima încă odată același crez al vieții sale despre vocația scriitorului și rolul care îi revine:

Datoria unui scriitor este înainte de toate de a scrie cărți frumoase, după ideea pe care și-o face despre arta sa și despre resursele de care dispune, fără să menajeze pe nimeni și nimic, căci fiecare carte este o mărturie, iar primul merit al unui martor este să fie sincer. Artistul are o privire mai ascuțită decât ceilalți, și ceea ce i se cere, ceea ce pe drept i se cere lui, este să spună ceea ce vede cu adevărat – nu ceea ce ar vrea să vadă, sau ceea ce i-a fost poruncit să vadă. Dacă artistul nu poate pune de acord viziunea sa și credința sa, să tacă. Dumnezeu n-ar fi onorat – nici Biserica slujită – prin minciuni⁹¹.

Degradarea care afectează valorile naționale îl determină să lupte prin scriere, de acum percepută ca mijloc privilegiat al unei căutări existențiale și metafizice, pe care nici un program politic n-ar putea să o satisfacă, și ca un răspuns dat chemării lui Dumnezeu adresată lui. După ruptura publică de *Action Française* din 1932, Bernanos își revendică independența de judecată, iar angajarea sa care, în temporalitatea istoriei, vizează eternitatea îi permite acestui patriot mistic să lege între ele căutarea absolutului și atenția față de prezentul istoric. Scriitorul încredințează ficțiunii datoria de a dezvălui adevărul care este denunțare a realităților vieții ca și a iluziilor mincinoase, ficțiunea fiind însoțită totdeauna de o vocație etică ce invită la trezire cititorul adormit în iluzie⁹².

Acea dintre voi care mi-au făcut onoarea de a citi cărțile mele, știu că m-am străduit totdeauna să-i trezesc pe cei care dorm, și să-i împiedic pe ceilalți să doarmă⁹³.

⁸⁹ „Interview de 1926”, EEC I, 1040.

⁹⁰ *La liberté*, EEC II, 1362.

⁹¹ „L'écrivain catholique: le rôle qui lui revient”, EEC II, 866.

⁹² Cf. C. ANNOUSSAMY, „L'Absolu à l'épreuve de la modernité” în <http://www.fabula.org/revue/document885.php>.

⁹³ *La liberté*, EEC II, 1388.

Iar puținele adevăruri pe care aş vrea să încerc să vi le spun nu sunt din acelea ce adorm sau care liniştesc⁹⁴.

Frământările timpului i-au impus aproape până la obsesie sentimentul acestei datorii: denunţarea unei lumi aberante şi vestirea cu glas puternic a adevărului de care îi este sete, uneori chiar în mod inconştient.

O civilizaţie nu se prăbuşeşte ca o clădire; s-ar spune mult mai exact că ea se goleşte puţin câte puţin de substanţa sa, până când nu mai rămâne dintr-însa decât o coajă. S-ar putea spune încă şi mai exact că o civilizaţie dispare cu felul de om, tipul de omul, ieşit dintr-însa⁹⁵.

Ultima dată când l-am văzut pe Georges Bernanos – mărturiseşte Gaétan Picon – acum un an, regretam în faţa lui că nu dădea romanelor sale continuitatea aşteptată. Însă el nu mă asculta, şi visa cu voce tare, ca răspuns, să facă în întreaga Franţă o campanie vastă de conferinţe: visa o acţiune mai directă decât aceea a scrisului, de un risc total. „Fiecare cuvânt trebuie să fie un risc, îmi zicea, şi nefericirea nu-i de a-ţi asuma acest risc, este că nu eşti sigur niciodată că ți l-ai asumat în mod real şi până în adânc”⁹⁶.

Bernanos este un gânditor creştin curajos care nu s-a hrănit din manualele de teologie, ci dintr-un simplu catehism şi din rugăciune arzătoare, din primirea sacramentelor, din rana zilnică pe care i-o provoca o lume păcătoasă şi oarbă, dintr-o credinţă vie, capabilă să răspundă întrebărilor grele care-i apăsau existenţa zi de zi. „Bernanos – este de părere H.U. von Balthasar – n-a citit deloc Biblia, iar Vechiul Testament în special i-a rămas cu totul străin. Cartea pe care o citea era porunca iubirii predicată de Cristos şi aplicarea acestui precept în viaţa omului”⁹⁷. Prea puţin răsfăţat de viaţă, el se refugiază în speranţa pe care i-o dă credinţa şi luptă având în mână catehismul din copilăria sa, fălindu-se adesea cu acest izvor simplu şi curat de înţelepciune.

Eu nu cred că vocaţia unui scriitor catolic este să țină cuvântări. Eu cred că, vorbind aici pentru fiii sfântului Vincentiu, nu-i voi uimi scriind că elocvenţa nu-mi pare forma cea mai evanghelică de apostolat. [...] N-ar fi drept ca scriitorul catolic să se așeze pe scaunul profesoral. Noi suntem fraţi care vorbesc fraţilor lor, şi nu doctori sau intenţenţi. S-a prea uitat, de douăzeci de ani, acest adevăr elementar. Am văzut deja înmulţindu-se, de fapt, aceşti predicatori laici, aceşti teologi amatori, care, abia convertiţi, încep imediat să-l comenteze pe sfântul Toma sau să-l parafrazeze pe sfântul Ioan al Crucii, fără să fi făcut măcar efortul să înţeleagă catehismul⁹⁸.

⁹⁴ *La liberté*, EEC II, 1389.

⁹⁵ *La France contre les robots*, EEC II, 993.

⁹⁶ G. PICON, *Bernanos. L'impatiente joie. Suivi de lettres inédites de Georges Bernanos à Gaétan Picon*, Hachette Littérature, Paris 1997, 12.

⁹⁷ H. U. VON BALTHASAR, *Le chrétien Bernanos*, 12.

⁹⁸ G. BERNANOS, „L'écrivain catholique: le rôle qui lui revient” (EEC II, 865).

„Aș vrea să rămân până la capăt, într-o societate care cade în praf, martorul despre ceea ce dăinuie împotriva a tot ceea ce dă iluzia că dăinuie” îi scria lui François Mauriac⁹⁹. Abia că începe să vorbească despre om că devine filosof, poet, vizionar, învățat, duhovnic, ar spune Karl Rahner. Discursul său este creștin, oricum ar fi el: prin afirmație sau prin negație. Acesta este „caracterul necesar” al creștinismului¹⁰⁰, în sensul că omul poate protesta, poate îndepărta, poate reduce la tăcere realitatea credinței (iar în acest caz cunoaște harul fugind de el), pe când devenind creștin în sensul obișnuit al cuvântului acceptă prin credință ceea ce el este oricum, interpretând în mod subiectiv o anumită experiență umană, pe care o descrie făcând referință în chip tainic la Dumnezeu.

Noi ceilalți, scriitori catolici, nu pretindem nici o investitură oficială. Ambiția noastră nu merge dincolo de a munci liber, sub privirea lui Dumnezeu. [...] Noi nu suntem nici eroi nici sfinți. Se întâmplă uneori să creem imagini, foarte nedemne, fără îndoială, a glorioaselor lor modele, dar de care este posibil ca Dumnezeu să se folosească uneori ca să trezească în unele suflete, dacă nu cunoașterea sau chiar dorința, cel puțin curiozitatea, nostalgia după divin¹⁰¹.

A fi catolic, sau creștin în general, înseamnă înainte de toate a fi atins de har, iar această atingere, datorită misterului întrupării Cuvântului îmbrățișează lumea toată și întreaga experiență umană în perspectiva mântuirii.

Noi suntem o creștinătate în marș, și iată ceea ce lumea nu vrea să admită pentru că aleargă mai repede decât noi, numai că nu spre același scop. [...] Noi suntem o creștinătate în marș spre împărăția lui Dumnezeu. [...] Nu noi am inventat să mergem așa de parte de vreme ce avem deja atâtea de făcut acasă, dar pentru că se pare că Bunul Dumnezeu ne-a ales ca să ducem libertatea, egalitatea, fraternitate tuturor acelor popoare despre care nici nu știm exact locul în atlas¹⁰².

În acest sens, dacă scriitorul își folosește ochii pornind de la credință, va trebui să-i folosească în mod onest, și atunci simțul misterului va spori în el, așa încât „a se uita la lucrurile cele mai rele nu va mai fi pentru el decât un act de credință în Dumnezeu”¹⁰³. Aceasta înseamnă că „îți este îngăduit să vezi lucrurile în negru numai dacă ai o lumină care să te ajute să le

⁹⁹ G. BERNANOS, „Lettre du 27 mars 1946”, în G. BERNANOS, *Combat pour la liberté. II. Correspondance inédite, 1934-1948*, Plon, Paris 1971, 628.

¹⁰⁰ Cf. K. RAHNER, „La missione del letterato de l'esistenza cristiana” în *Nuovi saggi*, II, Paoline, Roma 1968, 494.

¹⁰¹ „L'écrivain catholique”, EEC II, 866.

¹⁰² *Lettre aux Anglais*, EEC II, 18.

¹⁰³ F. O'CONNOR, *Nel territorio del diavolo. Sul mestiere di scrivere*, Theoria, Roma 1993, 98.

vezi”¹⁰⁴. Dacă scriitorul catolic își va folosi ochii încrezându-se în propria credință, „atunci nu va exista nimic prea grotesc sau prea «ne-catolic» în viața care să nu poată furniza material pentru munca sa”¹⁰⁵ și în toate să dea mărturie despre lucrarea continuă a lui Dumnezeu în folosul oamenilor.

Noi avem, în Biserică, sarcina modestă de a deschide ușile și ferestrele, ca să îmborsim aerul. Dacă, din prea mult zel spargem geamurile, dacă îndrăzneala noastră devine imprudență, știm bine că nimeni nu ne va menaja, că nu se va pierde ocazia de a ne muștra, căci n-am găsit niciodată prea multă indulgență, da!, la Învățători și la Doctori... Fiind foarte hotărâți dinainte de a nu refuza nimic autorității legitime din tot ceea ce este în drept să ceară de la noi, conștiința noastră este în pace și sperăm să putem răspunde într-o zi îngerului însărcinat cu procesul sârmanilor pescari ai literaturii: „Noi ne-am înșelat adevărat, ca toată lumea. Dar noi n-am refuzat niciodată mărturia noastră nimănui, prieten sau dușman”¹⁰⁶.

Căci – este convins Bernanos – „într-o criză în care este în joc destinul sufletului omenesc, dacă noi tăcem, cine va vorbi?”¹⁰⁷. Cu mărturia sa de credință în scrierile sale Georges Bernanos intră în rândul celor mai importanți scriitori ai literaturii franceze care în prima jumătate a secolului al XX-lea au dat o mare strălucire literaturii sondând natura umană în tenebrele sale și în decăderea sa și încercând să degajeze căile salvării sale.

Se poate citi Bernanos fără să fii creștin, spun unii. Dacă este adevărat, în schimb nu poți să-l fi citit și să rămâi necredincios. De aceea este așa de puțin citit în definitiv, [...] există un risc nemaiauzit să-l deschizi pe Bernanos: nu se poate termina o carte de a lui Bernanos fără să fii puțin creștin. Și nu se poate termina fără să fi plâns: cine-l citește fără lacrimi pe Bernanos este pierdut,

mărturisește Jacques de Guillebon într-un articol foarte recent¹⁰⁸.

G. Picon îl vede și el astfel:

Romancierul aparține istoriei literaturii noastre [...]: se va înțelege din ce în ce mai bine că el este unul dintre romancierii francezi cei mai importanți ai acestui început de secol. [...] Bernanos nu lasă o capodoperă închisă, suficientă sieși, făcând celelalte lucrări să apară fără valoare; dimpotrivă, puterea fiecăreia dintre ele vine din participarea sa la un univers de ansamblu totodată cotidian și vizionar, încărcat cu noroiul și patimile pământului, dar traversat de fulgere supranaturale¹⁰⁹.

¹⁰⁴ F. O'CONNOR, *Sola a presidiare la fortezza. Lettere*, Einaudi, Torino 2001, 81.

¹⁰⁵ F. O'CONNOR, *Nel territorio del diavolo*, 117.

¹⁰⁶ „L'écrivain catholique, EEC II, 867.

¹⁰⁷ „Si nous nous taisons, qui parlera?”, EEC II, 250.

¹⁰⁸ J. GUILLEBON, „Ouverture à la grâce”, *La Nef* 199 (2008) 28.

¹⁰⁹ G. PICON, *Bernanos. L'impatiente joie*, 11.

De aceea, mărturia sa este mereu sub semnul contradicției. Bernanos a rămas în tot timpul vieții sale un scriitor controversat. Aspru, violent, imprevizibil, nu era făcut să placă înțelepților conformiști, de dreapta sau de stânga, catolici sau laici. Aspectul său, expresia, cuvintele erau ale combatantului. Vorbele sale erau pline de impetuositate, folosindu-se de un limbaj colorat, plin de metafore. Fiecare carte a sa, fiecare intervenție publică era o provocare și un scandal. Către sfârșitul vieții putea spune: „Mi se pare că n-am refuzat prea adesea mărturia mea despre adevăr, datorită lui Dumnezeu! – dar nu m-aș mândri deloc că am făcut-o totdeauna cu plăcere. Aș fi preferat deseori să fac altceva mai ușor”¹¹⁰.

2. Premisă istorico-antropologică

Prezenta lucrare, așa cum indică și titlul, își concentrează atenția asupra omului în scrierile lui Georges Bernanos, așa cum îl vede și îl descrie el, într-o tensiune continuă spre împlinire sau spre distrugere, mereu fiind atras de harul lui Dumnezeu care lucrează în el pentru a-l smulge de „sub soarele Satanei” și a-l purta în împărăția luminii. În această perspectivă consider că este necesar la început să trasez câteva linii ale cadrului general al societății contemporane lui Bernanos, caracteristicile sale și care a fost impactul cu gândirea scriitorului, întrucât de aici începe în mod clar analiza lui Bernanos despre om, care, de fapt, stă în centrul întregii sale opere; trebuie să vedem determinațiile subiacente, mecanismul formal care l-a purtat pe autor la elaborarea operei sale, sesizând motivațiile și resorturile subtile care l-au făcut să scrie, luând mereu poziție în fața problemelor timpului său. Din capul locului trebuie spus că temele esențiale ale operei sale sunt martori privilegiați ai crizei de sens și ai ștergerii transcendenței din gândirea și viața omului contemporan. Acestei crize de sens îi răspunde în scris Bernanos printr-o tentativă îndrăznească și profetică de recucerire a sensului existenței.

2.1. În mijlocul unei lumi secularizate

Lumea contemporană este calificată adesea ca o lume mondenă. Concepțe ca secularizare, desacralizare, pot servi la caracterizarea ei în termeni globali. Ne aflăm la începutul secolului al XX-lea, după un veac care a alimentat echivocul, anarhia, confuzia în privința valorilor morale; este epoca în care febra edonismului și a vrajbei autosuficienței alungau în umbră morala creștină și goleau de semnificație adevărurile de credință. Așa cum constata la acea vreme în puține cuvinte Lucian Blaga: „e tragică

¹¹⁰ *La liberté*, EEC II, 1387

soarta timpului nostru: avem nevoie de o religie, dar nu găsim nicăieri un Dumnezeu pentru ea!”¹¹¹ Suntem în plin proces de secularizare, caracterizat de faptul că omul și societatea se eliberează de tutela exercitată de modelele de gândire și de comportament de marcă religioasă și creștină. Întrebat de F. Lefèvre în „Interview de 1931”: „ce înțelegeți prin o societate care se organizează fără [*pour se passe de*] Dumnezeu”, Bernanos răspunde:

Cel care se organizează practic ca și cum Dumnezeu n-ar exista. Este o experiență absolut nouă, o încercare extraordinară. Nu vorbim despre omul antic: concepția sa despre individ, ca și cea despre Stat, despre cetate, despre familie, era religioasă. Păgânismul pe care catolicismul din secolul al XIX-lea s-a străduit să-l dezonoreze ca și cum societatea antică n-ar fi avut decât un lupanar gigant [...] a fost fără îndoială cel mai mare efort pe care l-a făcut vreodată specia noastră, nu ca să se lipsească de Dumnezeu, dar pentru a se regăsi invers, lăsată în voia propriilor sale puteri, pierzând secretul Mântuirii. [...] Scoasă cu hotărâre din lumea invizibilă, din acest univers speculativ ale cărui exigențe ar devora cele mai luminoase forțe ale sale, ale voinței sale, ale vieții sale, fără nici o îndoială că nu i-a lipsit să ajungă până la capătul acțiunii sale. Nebunia ar fi de a crede, de fapt, că ea va fi satisfăcută veșnic de o societate în care totul amintește încă de teroarea abolită provocată de o viață viitoare, de primatul unui absolut moral, de necesitatea ispășirii. O societate făurită pe măsura [...] celui din urmă dintre Spirite, de nu se știe care înger decăzut¹¹².

În acest context apar întrebările: cine este omul? încotro se îndreaptă istoria? De la intrarea sa în scenă, Bernanos pune aceste întrebări fundamentale, singurele care pot să prezinte într-o adevărată lumină alternativa dintre o lume creștină care are la bază Evanghelia și lumea modernă cu tulburările sale, care-i impune până la obsesie sentimentul datoriei de a-i denunța inconsistența răspunsurilor sale aberante care o poartă în pragul iraționalității, a absurdului, și de a-i striga adevărul de care îi este sete, chiar fără să-și dea seama.

2.1.1. Secolul al XX-lea și criza omului modern

Secolul al XX-lea, plin de pasiuni, ideologii, progres tehnologic și științific, dar și de violență, masacre și jale, a marcat în profunzime drumul omului modern și câteva din întrebările la care nu s-a reușit a se da răspuns în secolul anterior. Segmentul cultural care ajunge până la primul război mondial este important. Credința în progresul care a caracterizat istoria Europei în secolul al XIX-lea, pentru care puternica dezvoltare tehnologică și științifico-industrială ar fi condus omenirea spre noi orizonturi de conviețuire

¹¹¹ L. BLAGA, *Zări și etape. Aformisme, studii, însemnări*, Humanitas, București 2003, 14.

¹¹² „Interview de 1931”, EEC I, 1220.

civilă, a fost zdruncinată din temelii de apariția noii lipse de siguranță, de noua tendință de a concepe progresul și inovațiile în domeniul tehnologic nu doar în sens pozitiv, dar și în cheie de distrugere. Sentimentul de respingere a tendințelor politice și culturale de la sfârșitul anilor '800, plin de implicații anti-burgheze și anti-democratice, exprimat în formele sale cele mai radicale de la avangarda din domeniul artistic, adevărat moment de drastică ruptură cu realismul pictoricesc în favoarea descoperirii individualismului și a libertății de expresie și de reproducere, a contribuit la crearea în primul deceniu al anilor '900 a unui nou climat în care se impune din ce în ce mai mult nesiguranța, lăsând în urmă anii timpurilor frumoase¹¹³.

Este secolul care cuprinde și dezvoltă criza de la sfârșitul anilor '800. Suntem departe de determinismul științific al naturalismului francez, de idealismul absolut al lui Hegel și de pozitivismul lui A. Comte. Încrederea în ideologiile secolului al XIX-lea a scăzut; Nietzsche răstoarnă ideologiile dramatizând „moartea lui Dumnezeu”; începe astfel declinul falselor certitudini, omul traversează o criză profundă, este singur, doborât la pământ, anihilat, fără sens, nu reușește să se cunoască și să se integreze într-o lume răvășită de noile revelații filosofice, științifice și artistico-literare.

Conceptul de identitate a intrat în criză la începutul secolului al XX-lea ca urmare a dezvoltării spațiilor de incertitudine, de arbitru, dar și de libertate și de alegere individuală. De aici provin dificultățile atât pentru subiecții individuali cât și pentru comunități, popoare, de a-și fundamenta identitatea proprie pe baze sigure de referință, adică de a se regăsi și recunoaște într-un sistem de reguli de viață, de valori morale, de așteptări sociale, de viziuni ale lumii împărtășite și considerate valide. Pierderea identității implică atât sfera percepțiilor și a emoțiilor individuale, cât și aceea mai amplă a unui ansamblu de valori sociale, etnice, culturale, estetice. Criza individului implică și sfera metafizică, adică aceea care privește conceptele de autenticitate și de adevăr. Ceea ce dispare este o viziune autentică și o concepție „naturală” despre existență care în trecut se rezolva în ciclul viață-moarte. Acum nu mai apare nici sensul vieții nici sensul morții. Totul se reduce la munca și producția lui *homo faber* care însă riscă să se distrugă pe sine și ambientul în care trăiește. Bernanos este și alarmant și sarcastic și polemic atunci când prezintă taboulul lumii moderne.

Prin harul noului Sacrament, al Sacramentului Bikini – dar într-un alt mod decât visase el – Omul, cu adevărat, devine Spirit... În numele Degetului mare, al Arătătorului, al Celui din mijloc, al Inelarului, al Degetului mic – cine persoane într-un singur zeu – așa să fie!”¹¹⁴

¹¹³ Cf. G. SCROCCU, „Review of M. L. Salvadori, *Il Novocento. Un'introduzione*, Laterza, Bari 2002”, *Cromohs*, 8 (2003) 1-12, în http://www.cromohs.unifi.it/8_2003/scroccu.html.

¹¹⁴ *La liberté*, EEC II, 1350.

Și tot aici dă explicațiile:

Civilizația umană, am spus-o, este omul în întregime, creier, inimă și viscere, suflet și trup. Iată înaintea noastră omul lăsat la voia propriilor sale mâini, mânilor sale rebele, mânilor sale înmulțite dintr-o dată la infinit de tehnică și mecanică, omul atacat de mâinile sale, despuiat de ele, pus gol ca un vierme care așteaptă mai bine spus, așteptând să fie dezmembrat puțin câte puțin, bucățică cu bucățică, fibră cu fibră, dezintegrat. Căci bomba atomică, nu vă înșelați în această privință, este încă o mână, dar așa de fină, așa de subtilă încât desface atomii așa cum un altul desface boabele de mazăre dintr-o pâstaie. Aici tehnica, știința mâinilor, este prinsă în delict flagrant, ca mâna agilă a unui hoț în buzunarul unui gură-cască. Căci nu mai este vorba acum de a domina materia, este vorba de nimicirea ei. Așa cum vinul, laptele, carnea, pâinea, toate obiectele necesare vieții, dispar din intermediar în intermediar – adică din mână în mână – materia însăși dispăre în fum, ultima tumbă a diavolului crapă acoperișul cercului¹¹⁵.

Aceasta este marea dramă pe care o joacă omenirea încă de la începutul acestui secol.

2.1.2. Urletul care anticipă un secol

La sfârșitul anilor '800 se dezvoltă în ambientul artistic curentul expresionist, ai cărui exponenți tind să transfere din planul emotiv în cel figurativ greutatea interioară care au apărut. Ceea ce-i caracterizează pe expresioniști este utilizarea intensă a culorii, îmbibată de neliniște și chin, capabilă să arate interioritatea tulburată și devastată a artiștilor. Cel care transmite cel mai bine în mod figurat această gândire este norvegianul Edvard Munch (1863-1944), care caută puterile ascunse ale existenței, le reorganizează, le intensifică cu scopul de a defini cât mai clar posibil efectele vieții umane în mecanismele sale inconștiente și în conflictele sale cu ceilalți. Pictura sa exprimă singurătatea și dezumanizarea societății burgheze, neliniștea și simțul morții care marchează condiția omului contemporan. Această viziune pesimistă se naște ca urmare a necazurilor familiale și problemelor existențiale care îl fac să picteze în 1893 capodopera sa *Strigătul*¹¹⁶. Se poate vorbi astfel despre un strigăt care anticipă la sfârșitul anilor '800, drama individului care se va dezvolta în secolul următor. Nu există nici o mediere între lumea pictată și lumea reală: culori și natură există în funcție de percepția interioară, orice lucru devenind oglinda sufletului. Artistul caută să descrie propriile emoții generalizându-le, adaptându-le vieții interioare a oricărui om, urletul devenind astfel emblema

¹¹⁵ *La liberté*, EEC II, 1350.

¹¹⁶ Tabloul reprezintă o ființă umană în prim plan care deschide larg ochii, ține mâinile la urechi pentru a nu auzi un urlet care este în același timp al său și al lumii înconjurătoare.

durerii universale. Opera reprezintă în mod simbolic chinul existențial al eu-lui, pierderea iremediabilă a armoniei dintre om și cosmos, viziunea lumii ca o entitate străină existenței. Este imaginea oricărei ființe umane, fără sex, fără rasă, fără vârstă, redusă la trăsăturile minime, până acolo că însuși trupul își pierde forma, unduindu-se. Este subliniată astfel pierderea echilibrului: liniile unduiesc și par să fie supte din nou de un vârtej; podul alunecă spre cel care îl privește, implicându-l și pe el. Omul se apropie de mal, neliniștit, distrus, nu are chip, nu are identitate, nu are privire: ceea ce rămâne este urletul, unicul act de rezistență într-o lume goală, lipsită de acum de sens, lipsită de certitudini, de puncte de referință metafizice. Dumnezeu moare și cu el toate punctele de referință pe care era fundamentată societatea din timpul anterior. Este tot ceea ce scrie Bernanos într-un articol din *Le Figaro* din 13 noiembrie 1931 despre omul și societatea modernă:

Societatea modernă nu este decât un expedient. Dar omul modern există. Este un animal solitar. Trebuie să ne ferim de a înțelege aici cuvântul solitudine în sens propriu, dar mai degrabă ca un fel de înșelătorie detestabilă, un vis plin de strigăte și de licăriri, aura marilor leziuni nervoase care face brusc în jurul celui condamnat la moarte, în plin soarele amiezii, sub umbrele albastre, un vid mai larg și mai negru decât Erebus*. Căci omul modern se agită mult și nu vorbește mai puțin. [...] Astfel se micșorează puțin câte puțin conștiința izolării sale între celelalte creaturi prea asemănătoare cu el, doar diferite, care au devenit, vorbind serios, semenii săi. Atunci când această conștiință va fi dispărut fără întoarcere, universul va cunoaște o formă nouă, și probabil definitivă de această dată, de sălbăticie¹¹⁷.

2.2. O lume mondenă

Deja „în secolul al XIX-lea – constată J. Ratzinger – se dezvoltase concepția că religia ar aparține domeniului subiectiv și privat și că acolo ar trebui să-și aibă locul. Și tocmai pentru că ar ține de subiectiv, nu ar putea fi o forță hotărâtoare pentru mersul istoriei și pentru deciziile care se iau în cadrul ei”¹¹⁸. De aceea omul vrea să considere și să trateze lucrurile din lume în mod monden, servindu-se exclusiv de o gândire rațională pentru a înțelege structurile reale și imanente politicii, economiei, științei etc. și să-și orienteze propria activitate în această direcție. Problemele „absolute” și ultime, care nu pot fi rezolvate pe acest plan rațional, sunt considerate nesemnificative și trebuie trecute cu vederea, pentru a înfrunța în schimb problemele care pot fi rezolvate și care corespund mai mult – cel puțin așa

¹¹⁷ „Sous les yeux d’une nouvelle génération sacrifiée”, EEC I, 1223.

¹¹⁸ J. RATZINGER, *Einführung in das Christentum. Vorlesungen über das Apostolische Glaubensbekenntnis*, Kösel-Verlag GmbH & Co, München 1968¹⁰, trad. rom.: *Introducere în creștinism: prelegeri despre Crezul apostolic*, Sapientia, Iași 2004, 10.

se gândește – exigențelor efective. Romano Guardini face această radiografie a societății și omului modern:

Adevărul Revelației creștine este tot mai adânc pus în discuție; valabilitatea ei în ceea ce privește făurirea și ducerea vieții este tot mai hotărât contestată. Pe deasupra, atitudinea culturală intră într-un conflict, tot mai ascuțit cu Biserica. Noua pretenție, că diversele domenii ale vieții și creației: politica, economia, ordinea socială, știința, arta, filozofia, educația etc. ar trebui să se dezvolte doar pe baza criteriilor lor imanente apare tot mai mult ca o pretenție de la sine înțeleasă. Astfel se cristalizează o formă de viață necreștină, adesea anti-creștină. Ea se impune atât de consecvent încât pare pur și simplu ca reprezentând normalul, iar cerința cum că viața trebuie determinată de Revelație capătă caracterul de abuz bisericesc. Până și credinciosul acceptă în mare măsură această situație, gândindu-se că lucrurile religioase sunt o chestiune aparte, iar cele lumești la fel: fiecare domeniu ar trebui să se alcătuiască pornind de la propria esență și ar trebui să se lase în seama insului cât de mult dorește să trăiască în cele două¹¹⁹.

Consecința? Ia naștere astfel o existență autonomă a lumii, desprinsă de influențele creștine directe. Este aceeași atitudine de fond care persistă, pe care o constată mereu Bernanos:

Societatea care se creează puțin câte puțin sub ochii noștri va realiza pe cât mai perfect posibil, cu un fel de rigoare matematică, idealul unei societăți fără Dumnezeu¹²⁰.

Criza socială universală nu este decât semnul unei crize mult mai profunde, cu un caracter nu social, dar spiritual. Societatea modernă este așa de atașată de Literă, așa de goală de Spirit, cum era vechea Sinagogă, și ea va suferi aceeași soartă¹²¹.

Societatea actuală a format puțin câte puțin acest tip de om care se pretinde modern – dând acestui cuvânt sensul de „mai bun” – ca și cum ar fi vorba despre ultimul model de automobil sau de avion. Acest tip de om, nu este mai veșnic sau imuabil decât cei care l-au precedat în Istorie. El este produsul efemer al unei epoci de speculație, de îmbogățire, de falsă prosperitate, de activitate fără scop nici măsură, de tensiune nevoasă epuizantă¹²².

Refuzând orice ingerință a puterii spirituale, puterea temporală a reușit să elimine sistemul teocentric, a cărui convingere fundamentală este că singura șansă pentru om de a se cunoaște și de a se realiza constă în a se

¹¹⁹ R. GUARDINI, *Das Ende der Neuzeit. Ein Versuch zur Orientierung*, Verlagsgemeinschaft Matthias-Grünwald, Mainz 1950, trad. rom.: *Sfârșitul modernității*, Humanitas, București 2004, 108.

¹²⁰ *La grande peur des bien-pensants*, EEC I, 350.

¹²¹ „Un homme «comme il faut»” (novembre 1941), EEC II, 356.

¹²² „Souza Dantas” (mars 1943), EEC II, 515.

plasa în punctul de vedere al lui Dumnezeu. Încetul cu încetul moravurile au ieșit de sub controlul său. Conștiințele se emancipează, nu se mai acordă decât un credit slab valorilor predicate de Biserică. Astfel, în toate domeniile se trece de la un sistem de heteronomie, devenit apăsător, la un sistem de autonomie, care funcționează în afara oricărei referințe la ordinea creștină.

Lumea întreagă poate munci sistematic, cinic, să se lipsească de Dumnezeu, să pregătească cu o energie sălbatică, al cărei resort rămâne misterios, apariția unei noi forme de barbarie – aceea probabil fără remediu, căci ea va avea legea sa și propria sa ordine, va dispune de mijloace așa de puternice pentru a impune la milioane de sclavi disciplina strict biologică a stupului sau a mușuroiului de termite – această transformare cu adevărat uimitoare a unei societăți impregnată încă ieri de creștinism până în măduvă pare să fi trecut aproape neobservată cu o parte considerabilă a acestui cler, altădată glorios, astăzi corupt de un secol de politică fără lealitate făcută din abandonuri răsunătoare și din revanșe disimulate, și a cărei vanitate credulă crește fără încetare în proporție cu umilințele suferite¹²³.

Așa cum scrie Romano Guardini,

omul modern este convins că acum se află, în sfârșit, în fața realității. Acum i se vor deschide izvoarele existenței. Energiile naturii făcute să se deschidă se vor îmbina cu acelea ale propriei sale ființe, iar marea viață se va realiza. Diferitele sfere ale cunoașterii, acțiunii și creației se vor înălța după propriile lor legi; o sferă se va atașa altei sfere; va crește un întreg de o coplesitoare bogăție și unitate, [...] și omul se va împlini în ea¹²⁴.

Este realitatea istorică pe care Bernanos o simte, o trăiește și față de care ia poziție în toate scrierile sale.

Singura problemă care se pune astăzi, pentru că de rezolvarea ei depinde soarta omenirii, nu este o problemă de regim politic sau economic – democrație sau dictatură, capitalism sau comunism – este o problemă de civilizație. Se spune bucurios că această civilizație este inumană. Ce poate fi o civilizație inumană? O civilizație inumană este evident o civilizație care are la bază o definiție falsă sau incompletă despre om. Dacă această civilizație este inumană, nu voi o veți face umană, ea îl va face pe om inuman. Această civilizație este făcută pentru om, sau ea pretinde să-l facă pe om pentru ea, după chipul și asemănarea sa, uzurpând astfel, datorită uimitoarelor resurse ale tehnicii sale, însăși puterea lui Dumnezeu? Iată ce este important de știut¹²⁵.

¹²³ *La grande peur des bien-pensants*, EEC I, 342.

¹²⁴ R. GUARDINI, *Sfârșitul modernității*, 86.

¹²⁵ *La liberté*, EEC II, 1304-1305.

2.3. Omul – măsura tuturor lucrurilor

Acum omul nu mai este înțeles plecând de la contextul global al unei realități care îl înconjoară, care i se impune ca măsură și ordine. Acum persoana sa a devenit punctul de referință al realului. „Fără îndoială, nimic nu s-a schimbat de la aventura de la turnul Babel, [...]. Omul se crede cu ușurință stăpânul lucrurilor, pentru că este stăpânul semnelor abstracte ale limbajului care le reprezintă...”¹²⁶. Dacă omul s-a făcut pe sine stăpânul realității, aceasta a devenit obiect pur care se poate aprofunda cu ajutorul științei și stăpâni cu ajutorul tehnicii. Omul crede că este de acum în stare să cunoască mereu mai mult în profunzime cauzele reale ale lucrurilor și de a dispune de ele cu o mai mare amploare și autonomie. Nu se mai simte necesitatea unui Dumnezeu ca ipoteză de cunoaștere și de lucru, lumea este demitizată și desacralizată. „Cuvintele biblice, că Dumnezeu a făcut pe om după chipul și asemănarea sa, nu înseamnă că Dumnezeu e un om în cer, ci înseamnă că omul e un Dumnezeu pe pământ” constata Lucian Blaga la început de secol douăzeci¹²⁷.

Dacă până aici teocentrismul a făcut din om un atribut al lui Dumnezeu, acum antropocentrismul inversează relația pentru a face mai curând din Dumnezeu un atribut al omului¹²⁸. Revoluția antropocentrică nu va căuta niciodată să-l înțeleagă pe om plecând de la Dumnezeu, ci invers, pe Dumnezeu plecând de la om. În principal este vorba aici – ca să folosesc expresia lui J. Ratzinger – despre o „cădere efectivă a gândirii despre Dumnezeu”¹²⁹. De acum înainte, punctul lui Arhimede nu mai este Dumnezeu, ci omul. În perspectiva antropocentrismului, interogativul despre om se plasează în subiectivism, conștiință. Principiul care stă la baza acestei gândiri antropocentrice a fost deja enunțat de Protagoras (481-411 î.C.): „Omul este măsura tuturor lucrurilor”¹³⁰; este o măsură care nu mai este ascunsă în cer, nici în univers, dar o măsură pe care omul o poartă înr-insul și de care poate deveni conștient printr-un simplu efort de reflecție¹³¹.

¹²⁶ „Une vision catholique du réel”, EEC I, 1075.

¹²⁷ L. BLAGA, *Zări și etape*, 25; cf. W. KASPER, *Gesù, il Cristo*, Queriniana, Brescia 1989⁶, 48-49.

¹²⁸ Ludwig Feuerbach (1804-1872) îl interpretează pe Dumnezeu și Absolutul drept produse ale omului, iar nu pe om drept produs al lui Dumnezeu (cf. R. ZIMMER, *Filosofia. De la Iluminism până astăzi*, All Educational, București 2003, 52; cf. B. MONDIN, *Corso di storia della filosofia. III. La filosofia contemporanea*, Massimo, Milano 1987, 142-144).

¹²⁹ J. RATZINGER, *Introducere în creștinism*, 12.

¹³⁰ PROTAGORAS, *Fragmente 1*, în PLATON, *Teeteto*, 151d-152e.

¹³¹ Cf. M. NEUSH, *Les chrétiens et leur vision de l'homme*, Desclée, Paris 1985, 27-28.

2.4. În fața răsturnării valorilor de la începutul secolului al XX-lea

Bernanos este un observator atent al timpului său, pătrunzând cu privire în adâncul realității, căci vrea să facă lumină în adânc, să limpezească principiile ultime, care trebuie să se reveleze în viitor, fără să se intereseze de suprafața lucrurilor. „Scriu în cafenele așa cum mai înainte scriam în tren, ca să nu cad victimă creațiilor imaginare și pentru a dobândi, dintr-o privire aruncată trecătorului necunoscut, adevărata măsură a bucuriei și a durerii”¹³². Părtaș la dramatismul existenței umane, se gândește și orientează privirea sa și a cititorilor spre un viitor nou care se naște din frământata mișcare interioară pe care el a intuit-o, fiind un revoluționar al spiritului în sensul cel mai profund. „Nici această societate nici această ordine nu sunt creștine. De la Pius al IX-lea la Pius al XII-lea, papii n-au încetat să o repete. Este nevoie să se repete după ei?”¹³³ se întreabă autorul. Trăiește în mijlocul acestei lumi secularizate, dar aici inserează propunerea de credință cu simțul și tactica omului de litere, a artistului: este mesajul despre „sensul” existenței, afirmația că numai credința dă plinătate vieții. Parafrazându-l pe J. Ratzinger, se poate spune că aici, Bernanos se arată a fi precursor al Conciliului Vatican al II-lea: vrea să-i redea creștinismului puterea de a modela istoria, vrea să facă evident faptul că credința creștină cuprinde întreaga viață, că ea se află în mijlocul istoriei și al timpului și că subiectivitatea care i se atribuie nu o caracterizează, vrea să scoată creștinismul din ghetoul în care a fost aruncat o dată cu secolul al XIX-lea și să reentre în lume¹³⁴. Se poate spune despre el ceea ce N. Berdiaev spunea despre Dostoievski: „Orice idee a lui este legată de destinul omului, de destinul lumii, de destinul lui Dumnezeu. Opera sa este o știință a spiritului”¹³⁵ căci toate scrierile sale sunt în slujba valorilor spirituale. Și întrucât posedă „simțul tragic al vieții” cum să nu fie dezgustat de superficialitatea cu care sunt tratate adevăratele problemele cu care se confruntă societatea contemporană?

Este adevărat, absolut adevărat, că ne simțim dezgustați, plini de ură împotriva misticii pe care marile cotidiane o ofereau acestui sărman popor istovit: religia zeiței Franța și a sfântului Luptător. Acest dezgust, limpede în noi, a fost sesizat în mod obscur de multă lume. Încercarea sensibilă a războiului a trezit în multe suflete ceea ce aș numi simțul tragic al vieții, necesitatea de a face referință la marile legi ale universului spiritual, de a face să intre din nou în ordinea spirituală marea nenorocire umană. Problema Vieții este problema Durerii¹³⁶.

Încă de la apariția primului său roman, *Sous le soleil de Satan* (1926), Bernanos i-a nedumerit pe cititori și pe critici, trezind contradicții dacă nu

¹³² *Grands cimetières*, EEC I, 354.

¹³³ *Lettre aux Anglais*, EEC II, 114.

¹³⁴ Cf. J. RATZINGER, *Introducere în creștinism*, 10.

¹³⁵ N. BERDIAEV, *L'esprit de Dostoievski*, Paris 1976, 21.

¹³⁶ „Lettera a Frédéric Lefèvre”, EEC I, 1049.

chiar scandaluri, dar nimeni nu a rămas insensibil la vocea sa pentru că ea este mărturia unei conștiințe creștine în fața răsturnării valorilor din secolul al XX-lea, sau mai bine zis, mărturia luptei spirituale din această conștiință. În ființa sa tulburată, cu un temperament impulsiv și totuși nobilă, credința devine elementul coordonator care poartă speranța că trebuie să învingă adevărul. Credința angajează profund gândirea sa, iar gândirea o traduce în acte, fără ezitări și restricții mintale, căci – așa cum observă N. Berdiaev – „cunoașterea valorii este legată inseparabil de judecata de apreciere, de viața într-o lume a valorilor”¹³⁷. Astfel Bernanos nu poate să nu intervină atunci când constată apariția unei lumi noi care nu este o civilizație nouă ci mai degrabă o contra civilizație, căci lovește în ceea ce are mai de valoare: omul.

Nu asistăm la sfârșitul natural al unei mari civilizații umane – se lamentează Bernanos – ci la nașterea unei civilizații inumane care n-ar reuși să se stabilească decât datorită unei vaste, unei imense, unei universale sterilizări a înaltelor valori ale vieții¹³⁸.

Și tot în această ultimă mare lucrare a sa, *La France contre les robots*, scrisă la sfârșitul războiului (1944) și la finele autoexilului său din Brazilia, observă că „nu se înțelege absolut nimic din civilizația modernă dacă nu se admite de la început că ea este o conspirație universală împotriva oricărui fel de viață interioară!”¹³⁹

Cel care se bizuie doar pe Ordinea umană va cădea mai curând sau mai târziu sub legea dură a Cetății gigant. Cine nu așteaptă decât venirea Împărăției Omului se va vedea lipsit de Împărăția lui Dumnezeu, adică de dreptate, căci triumful omului în această lume nu se poate obține decât printr-o disciplină nemiloasă, și nu vom intra în Paradisul terestru decât pe burta săracilor, a celor slabi, a infirmilor, exact a tuturor acelor pe care îi preamărește Evanghelia fericirilor¹⁴⁰.

Substituirea acestor înalte valori cu realități de ordin cantitativ, bani și număr¹⁴¹, cu psihologismul care tehnicizează spiritul¹⁴², atacă judecata și

¹³⁷ N. BERDIAEV, *Despre menirea omului*, 22-23.

¹³⁸ *La France contre les robots*, EEC II, 1040.

¹³⁹ *La France contre les robots*, EEC II, 1025.

¹⁴⁰ *Lettre aux Anglais*, EEC II, 195.

¹⁴¹ *La France contre les robots*, EEC II, 1042: „Civilizația mașinilor este civilizația tehnicienilor [...] Civilizația mașinilor este civilizația cantității opusă celei a calității. [...] Am mai spus-o, o voi mai spune, o voi repeta mult timp că [...] o lume dominată prin Forță este o lume abominabilă, dar lumea dominată de Număr este infamă. Forța face ca mai degrabă sau mai târziu să apară revolte, ea dă naștere spiritului de Revoltă, face eroi și martiri. Tirania abjectă a Numărului este o infecție lentă care nu provoacă niciodată febră. Numărul a creat o societate după chipul său, o societate de ființe nu egale, dar identice, care pot fi recunoscute numai după amprenta lor digitală. E nebunie să încredințezi Numărului paza Libertății”.

¹⁴² *La France contre les robots*, EEC II, 1052: „Omul nu are contact cu sufletul său decât prin viața interioară, iar în Civilizația mașinilor viața interioară dobândește încetul cu încetul

conștiința omului liber chiar în profunzimea sa și distruge ceea ce constituie superioritatea omului asupra animalului, adică libera sa responsabilitate.

Omenirea în întregime este bolnavă. Trebuie mai întâi și înainte de toate a respiritualiza omul. Pentru o astfel de misiune, este timp, este mult timp de a mobiliza în grabă, coste oricât ar costa, toate forțele Spiritului¹⁴³.

Omenirea este în întregime bolnavă. Această omenire trebuie vindecată. Trebuie mai întâi și înainte de toate respiritualizat omul¹⁴⁴.

Imaginea lumii moderne pe care o trasează Bernanos este viziune mai degrabă decât descriere; ea nu este mai puțin adevărată; că lumea modernă este anti-creștină este un fapt care se revelează în multe semne precise, dar nu poate fi sesizată pe deplin decât prin viziune. Toate transformările edificiului spiritual sau social, inversările radicale ale ordinii morale și religioase, înspăimântătorul val de frig care îngheață climatul vital al creștinilor actuali, totul sugerează o unică apostazie. [...] Legea internă a lumii moderne este „inversarea demoniacă a misterului Întrupării”. Dar aceasta înseamnă că existența corporală locuită de Dumnezeu este transformată în cursul unei dematerializări progresive în scheme intelectuale; nu mai rămâne decât o formulă abstractă conform căreia omul se crede capabil să mânuiască pârghiile materiei și ale spiritului. În locul întrupării spiritului prescrisă de Dumnezeu, asistăm la contrarul său: realitatea devine relativitate, viața se transformă în energie psihică. După Bernanos, cuvântul cheie al evoluției moderne este *dezincarnarea* și materialismul său declarat este o renegare înspăimântătoare¹⁴⁵.

Dedicându-se după anul 1936 cu precădere jurnalismului, Bernanos scrie articole inspirate din evenimente care-i sugerează necesitatea de a trezi conștiințele adormite care au pierdut gustul adevărului și al libertății din cauza însărăcirii spirituale progresive, ignoranței și trădării valorilor creștine, care pentru el sunt adevăratele valori ale omului, asemenea onoarei și dreptății, pe care evenimentele istorico-politice și civilizația roboților încearcă să le sufocă, căci este convins împreună cu N. Berdiaev că „omul nu poate fi exclus de la cunoaștere, el nu trebuie eliminat, ci mai degrabă înălțat de la starea fizică și psihică la cea spirituală”¹⁴⁶.

un caracter anormal. Pentru milioane de imbecili, ea nu este decât un sinonim vulgar al vieții subconștiente, iar subconștientul trebuie să rămână sub controlul psihiatrului. Ah! desigur, psihiatrul nu ar putea fi considerat responsabil de această prostie, dar el nu poate să facă mare lucru împotriva ei. Civilizația mașinilor care exploatează munca fără să se intereseze de savant este mai puțin tentată decât a fost vreodată să-i delege cea mai mică parte din magisteriul său asupra conștiințelor”.

¹⁴³ *La liberté*, EEC II, 1313

¹⁴⁴ *La liberté*, EEC II, 1321.

¹⁴⁵ W. WARNACH, „Un homme de chétienté”, în A. BÉGUIN, *Les Cahiers du Rhône*, 205.

¹⁴⁶ N. BERDIAEV, *Despre menirea omului*, 21.

Aș putea să simt vreo incomoditate sau chiar rușine că am venit așa de departe ca să vă vorbesc despre un pericol care amenință în acest moment întreaga civilizație, dar nu vă cer să vă temeți, vă rog să reflectați la aceasta cu calm împreună cu mine. [...] Când vă spun că este o amenințare asupra lumii, expresia nu este deloc corectă. Această amenințare nu este asupra civilizației noastre, ea este într-însa. Există în civilizația noastră un principiu și ca un germene al morții, a cărei evoluție ne revine nouă să o oprim, dacă nu voim să pierim împreună cu ea¹⁴⁷.

De aceea, Bernanos se angajează ca prin scris să contribuie la însănătoșirea spirituală a societății, redând urgent omului gustul autenticului. Creștinismul lui este esențial, în sensul deplin al cuvântului, și deci incompatibil cu o doctrină politică bazată pe pozitivismul lui Auguste Comte și cu ateismul.

Eu nu sunt nici de stânga, nici de dreapta și, dacă pot să spun că sunt monarhist și creștin, nu cred că m-am aliniat astfel la nici un partid; nu fac decât să-mi afirm fidelitatea la dubla tradiție a poporului meu, și în primul rând față de Dumnezeu, care a voit să mă învrednicească să fiu creștin și francez¹⁴⁸.

S-a ridicat cu tărie împotriva unei societăți fără Dumnezeu și plină de zei falși, preocupându-se „de agonia creștinătății”, dar nu fără speranțe. „Eu nu știu prea mult ce-i folositor, dar știu că există speranța Împărăției lui Dumnezeu”¹⁴⁹. De aceea, mai ales în scrierile polemice repetă insistent: „drama Europei este o dramă spirituală, drama Europei este o dramă a spiritului”¹⁵⁰. Iar „când omul va fi pierdut totul, noi mai cerem pentru el, de voie de nevoie, Ungerea care îl divinizează, noi îi vom deschide calea Sacralului”¹⁵¹, căci „creștinismul divinizează omul”¹⁵² adică îl poartă la împlinirea sa în Dumnezeu.

3. Antropologie bernanosiană

3.1. Omul în societatea contemporană lui Bernanos

Notam mai înainte că ne aflăm în mijlocul unei societăți secularizate. O burghezie avidă și afaceristă a înlocuit vechea aristocrație, iar puterea sa asupra celor sărmani este încă mai dură: competiție violentă, lăcomie după bani, producție în vederea războaielor tot mai nimicitoare, acestea sunt caracteristicile societății în care trăiește autorul. Omul este lăsat în cea

¹⁴⁷ *La liberté*, EEC II, 1389.

¹⁴⁸ „La France ne mourrait pas seule” (octobre 1940), EEC II, 258-259.

¹⁴⁹ *Grands cimetières*, EEC I, 365.

¹⁵⁰ *La liberté*, EEC II, 1341.

¹⁵¹ *Lettre aux Anglais*, EEC II, 197.

¹⁵² *Lettre aux Anglais*, EEC II, 195.

mai completă solitudine, care este cu atât mai profundă cu cât s-a îndepărtat mai mult de creștinism. „Omul l-a înlocuit pe a fi cu a deveni, existența veșnică cu neantul, adevărul cu folosul și plăcerea trecătoare, de la Renaștere până azi” spunea P. Țuțea¹⁵³. Nici liberalismul, nici marxismul nu au un răspuns de dat: sunt două fețe ale aceleași monede, pentru că au contribuit ambele la îndepărtarea omului de religiozitate, reducându-l la limitele înguste ale unei dimensiuni pur economice și materialiste.

Romano Guardini surprinde exact situația gândirii din această epocă:

Dacă vrem să surprindem caracterul special al gândirii cuprinse între secolul al XVIII-lea și începutul celui de al XX-lea, el apare dominat de două structuri: cea mecanicistică a științelor naturii și cea umanistică a științelor spiritului. Cu toată diversitatea lor de fond, cele două modalități de gândire aveau un element comun: erau sigure de ele însele și convinse că ele cunosc în profunzime realitatea lumii și a omului. Evident aceasta nu era cu totul adevărat. Pretutindeni, atât în spatele afirmațiilor teoretice cât și în spatele comportamentului practic, era la lucru scepticismul. Toate ideile și luările de poziție amenințau mai degrabă sau mai târziu să se dizolve în relativism. Și totuși se admitea, printr-un consens general, că există o imagine sigură a existentului, în care și omul avea locul său¹⁵⁴.

Ei bine, în acest semn se revelează ce este cu adevărat civilizația pe care tocmai încerc să o definesc. Nu o civilizație, dar o contra-civilizație, o civilizație nu făcută pentru om, dar care pretinde să aservească omul, să facă omul pentru ea, după chipul și asemănarea sa, să uzurpe astfel puterea lui Dumnezeu¹⁵⁵.

E logic ca într-o societate care își formează omul după imaginea sa, omul să nu mai fie perceput ca imagine a lui Dumnezeu. În acest context creștinul face efort pentru a recunoaște imaginea lui Dumnezeu în figurile care îi sunt prezentate de literatura contemporană. În plus, unii scriitori contestă în mod direct această afirmație a Scripturii și-l descriu pe om căzut în dinamismul fiecărei zile, confruntat cu riscul inutilității, cu angoasa, cu neplăcerea inferiorității și cu tristețea absenței. De fapt aceasta este provocarea pe care literatura i-o face teologiei ca și scriitorului catolic. În bună parte literatura se bazează pe experiența comună a omului de astăzi, mai mult chiar este „experiență tradusă în cuvinte”¹⁵⁶, este evocare a melancoliilor și durerilor omului modern. De aceea scriitorul, ca om de credință, precum și teologul nu pot să treacă peste această problemă. Atenți la provocările

¹⁵³ P. ȚUȚEA, *Om. Tratat de antropologie creștină*, Timpul, Iași 2005, 66.

¹⁵⁴ R. GUARDINI, „L'uomo supera infinitamente l'uomo”, în *L'Osservatore Romano* (1 ottobre 2008) în http://www.vatican.va/news_services/or/or_quo/index.html.

¹⁵⁵ *La liberté*, EEC II, 1312.

¹⁵⁶ I. ROBU, *Itinerarul credinței în viața și opera lui Julien Green*, Institutul Catolic „Sfânta Tereza”, București 1995, 7.

timpului, ei trebuie să se angajeze să-l ajute pe omul contemporan să cunoască și să înțeleagă lumea în care trăiește, așteptările, aspirațiile și caracterul ei adesea dramatic și să găsească răspuns la întrebările fără sfârșit pe care și le pune cu privire la sensul vieții prezente și viitoare și asupra relației reciproce dintre ele¹⁵⁷.

3.1.1. Omul și cunoașterea de sine

În orizontul fără margini al întrebărilor umane se distinge o întrebare diferită de celelalte: întrebarea pe care omul și-o pune despre sine însuși, despre sensul existenței sale. Este o întrebare cu totul aparte, căci este cea mai intimă și cea mai legată de viața sa; este întrebarea care îl frământă în profundul ființei sale, îl interesează cel mai mult. În această întrebare omul este chemat să ia poziție cu privire la sine însuși: este o chemare adresată și inteligenței și libertății sale, căci este chemat nu numai să se cunoască pe sine însuși, dar și să se realizeze în deciziile sale libere. Omul stă în fața lui însuși ca întrebare care îl cheamă să dea un răspuns. Și-o pune pentru că ea i se impune și interpelează libertatea sa. Nu este o întrebare pur teoretică, ci și practică. „Cine sunt eu?” exprimă de fapt conținutul experienței sale concrete¹⁵⁸.

Niciodată în istoria sa omul nu a știut atâta despre sine însuși cât știe astăzi; dar această cantitate de informații se lovește de nesiguranța sa, căci cunoscându-se pe sine însuși trăiește și simte interpelarea de a actualiza în mod liber posibilitățile sale. Omul nu a avut niciodată o mai mare putere asupra lumii și asupra propriului destin, așa cum descoperă că are în societatea contemporană, dar nici nu a fost vreodată supus atâtor „constrângeri”. Libertatea sa umană stă deasupra realității în care este pusă și, cu toate acestea, această realitate este adesea simțită ca mai puternică; ea „constrânge” la rândul său libertatea omului. Astfel sunt marcate atât posibilitățile cât și limitele sale.

În acest context istorico-social în care trăiește conștient de posibilitățile și de limitele sale, în fața chemării nu numai de a se cunoaște dar și de a se realiza pe sine însuși, ce atitudine va trebui să ia omul pentru a nu renunța la autenticitatea sa umană?

Blaise Pascal (1623-1662) este cel care a avut o mare influență asupra gândirii lui Bernanos, mai ales a antropologiei sale. Ne explică M. Estève că

o viziune comună despre lume îl apropie fără discuție pe Pascal de Bernanos. Simțul păcatului originar, care-l face pe om să-și piardă inocența primară. Mizeria omului fără Dumnezeu, „rege deposedat” de împărăția sa, creatură

¹⁵⁷ Cf. GS 4.

¹⁵⁸ Cf. J. ALFARO, *Dal problema dell'uomo al problema di Dio*, Queriniana, Brescia 1991, 10.

„rătăcită” într-un univers adesea lipsit de har, dar chemat să descopere veritabila sa vocație în căutarea credinței. Enigma omului explicată de creștinism. Simțul absolutului bazat exclusiv pe Dumnezeu (de unde însăși voința de a demistifica domeniile și valorile care pot fi considerate ca scopuri în sine: Statul, politica, adevărul, dreptatea etc.). Dar și pentru unul și pentru altul dintre cei doi scriitori, Dumnezeu nu poate fi redus la un concept, la un Dumnezeu „geometru”, la un Dumnezeu al „filosofilor”. Dumnezeul lui Pascal este o Persoană. [...] Bernanos l-a înțeles foarte bine, a ținut „pariul” pascalian și dincolo de această moarte așa de temut, el a mizat pe veșnicie. În opera sa, dacă face aluzie la Pascal, o face gândindu-se la campionul valorilor veșnice¹⁵⁹.

Concentrându-se asupra existenței umane, trăite ca ceva inexplicabil din partea unei rațiuni „pur logice”, din cauza dramatismului său, pe Pascal îl interesează o știință care să lumineze sensul ultim al existenței personale. În această perspectivă el contrapune cunoașterea lucrurilor, adică acea cunoaștere științifică abstractă și speculativă, cunoașterii de sine, a destinului personal. Și atrage atenția că omul concret nu este ceva clar și distinct, așa cum îl vede Carteziu (pentru care *res extensa* și *res cogitans* cuprind în totalitate ființa umană)¹⁶⁰, nu este epuizat de inteligența rațională, dar este mister pentru sine însuși, este o realitate complexă, paradoxală întrucât în el există aspecte foarte contrastante: pe de o parte o dimensiune de măreție, iar pe de altă parte una de mizerie. Această dimensiune paradoxală constituie o problemă pentru el și face viața sa dramatică, însă măreția omului este minunată întrucât el cunoaște propria-i mizerie. „Omul este așa de mare, încât măreția lui reiese și din aceea că el se știe nenorocit. Un copac nu se știe nenorocit. Este adevărat că, să te vezi nenorocit înseamnă să fii cu adevărat; dar înseamnă și că ești mare dacă știi că ești nenorocit. Astfel, toate nenorocirile omului dovedesc măreția sa. Sunt niște nenorociri de mare senior, nenorociri de rege deposedat”¹⁶¹.

¹⁵⁹ M. ESTEVE, *Le Christ, les symboles christiques*, 124.

¹⁶⁰ Nu există două niveluri ale realității așa cum susținea raționalismul contemporan lui Pascal (de exemplu Carteziu): nu există numai nivelul corporal, cel al lui *res extensa*, și nivelul spiritual, cel al lui *res cogitans*. Mai există un al treilea nivel, separat de al doilea de un abis mai profund decât cel care îl desparte de primul: este nivelul carității, al harului, supranatural, cu care omul este asimilat Misterului Infinit al lui Dumnezeu. Doctrina pascaliană a celor trei ordini subliniază tocmai faptul că iubirea nu poate fi redusă doar la spirit sau la o etică pur naturală. Iubirea la care cheamă Cristos omul, este o datorie care transcende capacitățile și limitele naturii și, fără să le șteargă, dilată ființa umană până la „fără limite” (cf. „Pascal”, în <http://www.culturanuova.net/filosofia/pascal.php>).

¹⁶¹ B. PASCAL, *Pensées*, Port-Royal, Paris 1670, trad. rom. *Cugetări*, Editura Științifică, București 1992, 134.

Mizer este doar acela care-și cunoaște propria mizerie; și tocmai această cunoaștere este măreție. Cu alte cuvinte, măreția omului constă în faptul că el își cunoaște propriile limite și suferă din cauza lor. Aceasta este mizeria sa, dar tot aici el este mare, ne repetă Pascal.

Omul nu este decât o trestie, cea mai slabă din natură; dar este o trestie cugetătoare. Nu trebuie ca întregul Univers să se înarmeze spre a-l strivi. Un abur, o picătură de apă e destul ca să-l ucidă. Însă în cazul în care Universul l-ar strivi, omul ar fi încă mai nobil decât ceea ce-l ucide; pentru că el știe că moare; iar avantajul pe care Universul îl are asupra lui, acest Univers nu-l cunoaște. Astfel toată măreția noastră stă în cugetare¹⁶².

Conceptul pe care acest fragment din Pascal îl exprimă este tocmai acesta: adevărata demnitate a omului stă în cunoaștere: el cunoaște și experimentează caducitatea și fragilitatea sa.

El poate cunoaște ceea ce este finit ca finit – ne explică W. Kasper – numai dacă își conturează un orizont infinit; înțelege ceea ce există ca atare numai anticipând ființa în absolut. Această anticipare, pe care o angajează implicit în toate actele sale de cunoaștere, îi permite să se distanțeze de diverse existențe și îi creează spațiul pentru libertate, pentru decizie și risc. Omul așadar, este mai mare decât realitatea care îl înconjoară. El dispune de posibilități mai mari, și acest posibil este spațiul în care se actualizează libertatea sa. Pe de altă parte, însă, realitatea este mai largă decât omul. Acesta este deja situat în libertate. Nu poate să deducă simpla caracteristică de a fi realitate din propria existență. Uimirea care apare din constatarea că noi suntem ceva și nu un nimic constituie experiența originară a gândirii filozofice. Realitatea precede așadar cu mult individul. În definitiv ea este un mister greu de urmărit. Iar în fața realului omul cedează continuu. Este un faliment care atinge punctul culminant în moarte. Cadavrul nu este altceva decât o realitate lipsită de orice posibilitate. La sfârșit, așadar, realitatea absoarbe din nou omul. Ea îl învăluie pe om, este mai amplă decât omul. De aici provine o intersectare dintre limită și transcendență, libertate și necesitate, realitate și posibilitate, putere și lipsă de putere, măreție și mizerie ale omului. Dacă aprofundăm mai bine această intersectare, vom vedea că această putere și lipsă de putere a omului nu constituie în istorie două zone apropiate. Tocmai pentru că ființa umană, în forța cunoașterii și voinței sale, merge dincolo de tot ceea ce de fapt există, tocmai în această măreție a sa el cunoaște și propria limită și mizerie. Tocmai în transcendența sa el experimentează continuu și imanența sa. Însă este valabil și contrariul: chiar în mizeria sa el păstrează măreție, pentru că se simte mizer și suferă din această cauză. Însă nu ar putea să sufere din cauza acestei mizerii dacă nu ar avea cel puțin un presentiment al propriei măreții și nu ar fi într-un fel convins că lucrurile ar trebui și ar putea să meargă cu totul altfel¹⁶³.

¹⁶² B. PASCAL, *Cugetări*, 135-136.

¹⁶³ W. KASPER, *Jesus der Christus*, Matthias-Grünwald-Verlag, Mainz 1974, trad. it. *Gesù il Cristo*, Queriniana, Brescia 1989⁶, 69-70.

Suferința este locul în care se întâlnesc măreția și mizeria, în care omul experimentează propria situație existențială, că el este o problemă.

În definitiv – conchide W. Kasper – omul se simte o problemă deschisă, pentru care el nu are o soluție. Trece peste toate spre un mister de nepătruns, ba chiar se cunoaște pe sine însuși ca mister. Omul experimentează propria transcendență ca imposibilitate constitutivă de integrare a propriei existențe în istorie¹⁶⁴.

La acest nivel de înțelegere a omului se plasează o mare parte din operele literare ale secolului al XX-lea, care se îndreaptă spre omul concret, situat în această lume, văzut în suferința și solitudinea sa, în neliniștea unei libertăți la care a fost condamnat, ne mai având încredere nici în filozofile „obiective”, nici în sistemele metafizice. Este descris omul modern care nu mai crede în posibilitatea de a ajunge la un adevăr spiritual, obiectiv, universal, care i se impune ca absolut, întrucât, neliniștit de destinul său personal, caută nu adevărul, lăsând în acest context sensului invizibilului, gustului unei lumi spirituale divine, un loc minim, dacă nu cu totul inexistent.

Rareori s-a trăit într-o lume așa atee – constată C. Moeller – în care se respiră atâta necredință în aerul timpului; nu s-au mai văzut afirmându-se cu așa violență argumentele procesului intentat lui Dumnezeu; creștinii n-au mai rămas niciodată atât de uluiți de aparentul eșec al lui Dumnezeu în dezvoltarea istoriei umane. De la a spune aceasta la afirmația că sentimentul transcendenței lui Dumnezeu este absent în literatura noastră, pasul este scurt¹⁶⁵.

Într-adevăr, literatura secolului al XX-lea este cutia de rezonanță a neliștilor omului provocate de căutarea de răspuns la întrebările sale fundamentale în timp ce vede intrate în criză marile relații constitutive ale ființei sale. Este prezentat „omul fără chip”, mai ales în prima parte a secolului¹⁶⁶, apoi, omul, rănit în raportul său cu cosmosul, care a pierdut relația cu acel „cer” care îi dădea coordonatele pentru construirea „locuinței” sale. Acest om este pus să se confrunte dur cu negația, cu durerea, cu

¹⁶⁴ W. KASPER, *Gesù il Cristo*, 70.

¹⁶⁵ C. MOELLER, *Mentalité moderne et évangélisation*, Éditions de Lumen Vitae, Bruxelles 1962, trad. it. *Mentalità moderna e evangelizzazione*, Edizioni Paoline, Roma 1967², 25. Aici se încadrează ateismul existențial (care-l neagă pe Dumnezeu pe planul vieții și al faptelor, ca în André Malraux, Franz Kafka), ateismul teoretic (care-l neagă pe Dumnezeu pe planul gândirii), ateismul negativ (care consideră că Dumnezeu nu se poate cunoaște, ca în Albert Camus și Unamuno), ateismul pozitiv (care neagă în mod categoric existența lui Dumnezeu, ca în André Gide, Thomas Mann, Simone de Beauvoir, Jean-Paul Sartre).

¹⁶⁶ Cf. B. PAPASOGLI, „Presentazione” în P. PIFANO, *Tra teologia e letteratura. Inquietudine e ricerca del sacro negli scrittori contemporanei*, Paoline, Cinisello Balsamo 1990, 8, și mai fac referință doar la L. Pirandello cu ale sale *Masechere nude* (1917) și *Uno, nessuno e centomila* (1926).

moartea, cu forțele de dezagregare ce acționează în istorie: este o confruntare tragică în cadrul nesiguranței sensului, al obișnuinței cu „absurdul” care erodează orice semnificație a existenței sale în diferitele etape ale literaturii secolului al XX-lea¹⁶⁷. Scrierile literare devin astfel figură emblematică a vieții, simbol de libertate, instrument de cunoaștere critică, expresie a trăirii concrete, desfășurare a unui cadru de la „cine ești” la „cum faci”, de la persoana contemplată în misterul său de măreție și de fragilitate la creatura care acționează în scurgerea zilelor. „Voința (omului) de a înlătura transcendența Revelației și de a întemeia existența doar pe Pământ, își arată neputința în incapacitatea de a se instala în lucrul nou ivit”¹⁶⁸. Ei bine, în acest context de refuz al sistemelor metafizice care integrează ființa umană în perspectiva Absolutului sau îl fac să depășească limitele sale existențiale, pentru prima dată în cursul istoriei, omul este expus în pesimismul său riscului prăbușirii absolute; complet secularizat, se află în fața amenințării de a cădea în nihilism și este neliniștit în adâncul său. Aceasta este drama lui și a civilizației moderne prezentată într-un mod tulburător de scriitorii secolului al XX-lea. Aceasta este și viziunea lui Georges Bernanos:

Omul modern este un neliniștit. Neliniștea s-a substituit credinței. Toată lumea se declară realistă, practică, materialistă, turbată să cucerească bunurile acestei lumi. Suntem foarte departe de a bănuî natura răului care îi macină, că nu observăm decât activitatea lor delirantă, fără să ne gândim că ea este exact forma degradată, înveninată, a angoasei lor metafizice. Ei par că fug după noroc, dar nu după avere fug ei: ei fug de ei înșiși¹⁶⁹.

Cred că putem încheia acest subpunct făcând apel la concluziile la care a ajuns în reflecția sa despre *Sfârșitul modernității* Romano Guardini care afirmă cu multă claritate: „Cultura modernității – știința, filozofia, educația, doctrina socială, literatura – l-a perceput în mod greșit pe om; și nu numai în detalii, ci în principiu și, de aceea, în general”¹⁷⁰. Și explică faptul că nici pozitivismul și materialismul, nici idealismul, nici existențialismul nu l-au surprins în adevărul său:

Omul nu este acela pe care pozitivismul și materialismul l-au schițat. Potrivit acestor doctrine, omul „evoluează” pornind de la viața animală, care la rândul ei se naște din diferențieri oarecare ale materiei. În ciuda oricâtor trăsături comune cu viața animală, omul este însă ceva esențialmente aparte, căci el este definit de spirit, care, la rândul său, nu poate fi derivat din nimic material. Prin aceasta, tot ceea ce este el capătă un caracter special, diferit de orice altă ființă vie. Dar omul nu este nici așa cum îl vede idealismul. Acesta admite, desigur,

¹⁶⁷ Cf. B. PAPASOGLI, „Presentazione” 8.

¹⁶⁸ R. GUARDINI, *Sfârșitul modernității*, 119.

¹⁶⁹ *La liberté*, EEC II, 1334.

¹⁷⁰ R. GUARDINI, *Sfârșitul modernității*, 89-90.

un spirit, dar îl echivalează cu spiritul absolut și-i aplică acestuia categoria de evoluție. Procesul spiritului absolut este mersul lumii, iar omul este prins în acest mers. Astfel, pentru el nu poate exista o libertate în sensul cinstit al cuvântului, o adevărată decizie din proprie inițiativă. De aceea nu poate exista nici o istorie în sensul cinstit al cuvântului, iar omul își pierde spațiul existențial ce-i este propriu. Nu este însă tocmai așa. El este o ființă, dar cu adevărat el este o persoană; o persoană care este de neînălțurat în autonomia sa, de neînlocuit în demnitatea sa, de nereprezentat în responsabilitatea sa. Iar istoria nu merge așa cum i-o prescrie logica unei esențe universale, ci așa cum o determină omul în libertatea sa. Dar omul nu este nici așa cum îl vede existențialismul. După acesta, el nu are premise, nici esență sau normă. El este absolut liber și se determină pe sine; nu numai în ce privește acțiunea, ci și ființa. Aruncat în ne-loc și în ne-ordine, el nu se are decât pe sine, nimic altceva, iar viața sa este în mod radical un destin făurit de el însuși. Nici acest lucru nu este adevărat. Pentru el, există o esență care face ca omul să poată spune: eu sunt asta și asta. Există o ordine care face ca omul să poată spune: eu sunt acum și aici și mă aflu în acest ansamblu anume al lucrurilor. Există o lume înconjurătoare, un univers, cât și un mediu ambiant, iar aceste medii îl amenință, dar îl și susțin¹⁷¹.

3.1.2. Necesitatea unei cunoașteri complete: sensul existenței

Ce poate face în mod cuviincios, aici omul întrebător, dacă este conștient de limitele lui, adică dacă știe că întrebarea satanică primordială l-a transformat în animal rațional și muritor, iar mersul lui istoric s-a îndepărtat de Dumnezeu, neglijându-l sau transformându-l în ficțiune, golindu-se de suflet, de entitate, mărginit, degradat și murind ca toate vietățile?

Întreba Țuțea, și tot el se apropia cu un răspuns: „Omul întrebător se mișcă în vastul câmp al cunoașterii”¹⁷².

În acest vast câmp al cunoașterii, unde se află adevărul omului? Pentru a răspunde trebuie să plecăm de la următoarea problemă: acest om care se confruntă și se obișnuiește cu absurdul, poate să trăiască în această situație istorică așa de aporetică? Este el chiar un nimic sau este doar o încercare disperată de a rezista absurdității realității în care trăiește? Cum poate supraviețui în această istorie fără a spera că are un sens? Se mai poate vorbi despre o adevărată viață și istorie?

Este uimitor faptul că toate schemele despre om – chiar și cele în care nu există nici un loc pentru Dumnezeu sau care califică drept inumană recurgerea la un Dumnezeu – au un element comun: căutarea a ceea ce este autentic uman. Lupta împotriva nedreptății, împotriva mizeriei, foamii și opresiunii, împotriva oricărei forme de inuman sau – în terminologie marxistă – împotriva oricărei forme de alienare, este unicul element

¹⁷¹ R. GUARDINI, *Sfârșitul modernității*, 90-91.

¹⁷² P. ȚUȚEA, *Omul. Tratat de antropologie creștină*, 69-70.

care unește una cu alta diferitele scheme. Dar fără o semnificație, fără un destin care să depășească granițele acestei realități, nu-și pierde oare orice valoare aceste eforturi pe care le face omul în toate domeniile și nu numai pe plan etic?

Începând cu anii 1920 asistăm la o ultimă tentativă a literaturii occidentale de a regăsi totalitatea umanului, scriitorul cercetând în ce constă esența și valoarea persoanei umane. „Problema fundamentală pe care o abordează marii romancieri se referă la căutarea autenticității persoanei într-o lume inautentică”¹⁷³, astfel că „romanul din curentul de conștiință este în mod esențial căutare a unui sens și a unei forme a persoanei într-o lume în care individul nu întâlnește decât forme și aspecte, unde el nu vede decât contingentă și dezordine organizate”¹⁷⁴. Într-un studiu din 1924, „Probleme estetice”, Lucian Blaga vede și el că „Europa e pe cale de a crea o nouă metafizică” de care tocmai se debarasase și de care și-a dat seama că are nevoie, și că „sunt semne, multe chiar, că năzuința spre absolut e în creștere astăzi”¹⁷⁵.

Operele literare și artistice în adevăr noi ale ultimului sfert de veac reprezintă tot atâtea explozii de spiritualitate. Nu ne referim numai la adieri ale unei noi religiozități ce trec printre noi. Un vast cuget, îndreptat spre crearea unei lumi noi, s-a iscat. Psihologismul, atât de îndrăgit altădată, e încetul cu încetul părăsit. În dramă, în roman, eroii sunt tot mai mult simple „idei înzestrate cu voință”, idei ce mișcă din adâncimi nebănuite sufletul omenesc. Ființe care redau în energetică sinteză viața în una din multiplele ei înfățișări iau locul caracterelor de nuanță, substituindu-se inutilelor complicații de conștiință. Nucleul vieții, lucrul în sine, transcendentul, e căutat cu pasiune crescândă. [...] Pretutindeni în artă, impresionismul relativist și nuanțat fac loc tendinței hotărâte spre absolut. [...] Un vânt de bărbăție și de ireductibilă spiritualitate trece prin acești ani de temeinică prefacere artistică¹⁷⁶.

Problema fundamentală a omului este aceea a cunoașterii, a libertății sale, dar mai ales aceea a destinului său.

El [omul] este acea ființă concretă, tainică, inexplicabilă din perspectiva lumii – ne spune N. Berdiaev – prin intermediul căreia poate avea loc iruperea spre

¹⁷³ M. ZERAFRA, *Personne et personnage. Le romanesque des années 1920 aux années 1950*, Éditions Klincksieck, Paris 1971, 24, apud C. DINU, *Georges Bernanos: vocation sacerdotale et vocation d'écrivain*. Inaugural Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde der Philosophischen Fakultät der Albert-Ludwigs-Universität Freiburg i. Br. (WS 06/2007), 58, în www.freidok.uni-freiburg.de/volltexte/5508/pdf/These_doctorat_Dinu_Claudia.pdf.

¹⁷⁴ M. ZERAFRA, *Personne et personnage*, 186, apud C. DINU, *Georges Bernanos: vocation sacerdotale et vocation d'écrivain*, 58.

¹⁷⁵ L. BLAGA, *Zări și etape*, 78.

¹⁷⁶ L. BLAGA, *Zări și etape*, 77.

esența ființei. Omul este în același timp purtător al sensului și ființă decăzută, în care sensul se vede batjocorit. Însă o cădere nu este posibilă decât de pe un pisc, însăși căderea omului fiind indiciul elevației și gândirii sale. Chiar și în decăderea sa, omul păstrează «sigiliul» poziției sale sublimе, posibilitatea unei vieți superioare, a unei cunoașteri ce se ridică deasupra non-sensului lumii¹⁷⁷.

Nu se poate nega faptul că Renașterea a reușit aici. Niciodată nu s-a încercat un asemenea efort în afara planului răscumpărării. Să nu ni se opună omul antic. Dacă ține capul sus, nu o face din orgoliul rațiunii sale, dar în acceptarea pioasă a destinului, a unui fatum superior zeilor. Fără îndoială exista în secolul al XVII-lea ordinea politică dobândită de marele rege. Ordinea religioasă, capodoperea Bisericii galicane. Ambele s-au prăbușit. Notați că dacă, prin reacție la secolul al XVIII-lea, apologetica din secolul XX împrumută romanticismului sensibilitatea sa, imaginile sale, filosofia va rămâne mereu pe pozițiile raționaliste luate de la Descartes și Malebranche. Comedie enormă! Apologetica evita pe cât posibil problema răului, ascundea îngerii și demonii, care nu mai rămân decât în antitezele Părintelui Hugo! Trebuia ca Hugo să scrie *La Fin de Satan*! Era așteptat Baudelaire și Rimbaud¹⁷⁸.

Cunoașterea – în sensul de informație – pe care o are omul despre sine însuși nu-i este suficientă. Nici chiar o foarte mare cunoaștere a datelor – de exemplu aceea pe care i-o dă știința modernă despre psihicul uman sau despre omenire – nu poate să spună ceva despre destinul ultim al omului; ea poate cel mult doar să-i indice direcția în care trebuie puse întrebările care apar continuu.

Unica filozofie capabilă să se justifice în fața disperării ar fi aceea de a vedea toate lucrurile în modul în care ele se prezintă din punctul de vedere al mântuirii. Cunoașterea nu are altă lumină decât aceea care îi vine lumii din mântuire: tot restul se limitează să modifice continuu lucrurile și rămâne un fragment din tehnică¹⁷⁹.

Abraham Heschel, vorbește despre „o chemare la a fi mai mult decât este. (...) Esența omului nu se termină în ceea ce este, ci în ceea ce poate fi”¹⁸⁰. În acest sens omul nu se poate mulțumi să trăiască doar pentru a trăi. „După ce descoperim că viața n-are nici un înțeles, nu ne rămâne altceva de făcut decât să-i *dăm* un înțeles” ne avertizează Lucian Blaga¹⁸¹. O simplă trăire, fără acel „pentru ce trăiesc” ar fi o degradare a ceea ce este mai uman într-însul. „Merită să trăiesc?” „Viața merită să fie luată în serios?”

¹⁷⁷ N. BERDIAEV, *Despre menirea omului*, 20.

¹⁷⁸ „Interview de 1926”, EEC I, 1041.

¹⁷⁹ T. W. ADORNO, *Minima Moralia. Reflexionen aus dem beschädigten Leben*, Frankfurt am Mein 1970³, 333, apud W. KASPER, *Gesù il Cristo*, 73.

¹⁸⁰ A. HESCHEL, *L'uomo non è solo*, Rusconi, Milano 1970, 215.

¹⁸¹ L. BLAGA, *Zări și etape*, 11.

„Să trăiesc: pentru ce?” Sunt formulări și expresii ale aceleași întrebări primordiale a omului care i se prezintă cu forță în experiența trăită a propriei existențe. Este întrebarea despre sensul ultim al vieții. Este întrebarea accesibilă tuturor pentru că toți o trăiesc. Nu este o întrebare rezervată ca un privilegiu al cugetătorilor, ci este o întrebare comună tuturor oamenilor, care îi pune împreună în solidaritatea aceleiași existențe.

Intrat în existență – pe care nu și-a ales-o – și dotat cu o libertate care i-a fost dată, omul este constituit ca o datorie pentru sine însuși: este dator, pe care nu poate să o eludeze, de a se împlini făcând actuale posibilitățile sale în deciziile libertății sale. Fie că vrea, fie că nu vrea, el este chemat să se realizeze în noutatea care-i stă în față: situat în prezent este proiectat în viitorul care-i apare ascuns încă, dar care îi este motiv de speranță. Adoptând o atitudine de indiferență, de dezinteres sau de refuz, ar renunța la autenticitatea ființei sale umane¹⁸². „La ce bun să mai vorbim de trecut? Numai viitorul mă interesează și nu mă simt încă în stare să-l privesc în față”¹⁸³, mărturisește parohul de țară.

Și cum ființa umană are în mod esențial un destin, există o mulțime de concepte pluraliste despre om, care pleacă de la definiția omului ca *animal rationale* până la descrierea sa de către Nietzsche ca *animal încă incomplet*. Accentuări ca *homo viator* de către Gabriel Marcel, *homo faber* de către Max Frisch în romanul său cu același nume sau „libertate lăsată în voia sa” de către J.-P. Sartre, de fapt nu spun altceva decât că omul se experimentează continuu ca problemă și caută mereu noi răspunsuri, potrivite cu ceea ce este experiența sa existențială.

Un singur lucru nu vede concepția modernă - mărturisește același R. Guardini – ceea ce este el [omul] în primul rând: persoană finită, care există ca atare, chiar dacă nu o vrea, chiar dacă își neagă propria esență. Persoană chemată de Dumnezeu, întâlnindu-se cu lucrurile și cu celelalte persoane. Persoană care are minunata și teribila libertate de a putea păstra sau distruge lumea, ba chiar de a se afirma și împlini pe sine sau de a se abandona și duce de răpă. Iar acest din urmă lucru este privit nu ca un element necesar într-un proces suprapersonal, ci ca ceva cu adevărat negativ, evitabil și profund absurd¹⁸⁴.

În acest sens, omul are nevoie de o cunoaștere mai profundă. Este adevărat că pentru el „rațiunea umană a fost răscumpărată de Cristos, are locul său în Biserica lui Dumnezeu, aici nu este un intrus”¹⁸⁵, însă adevărată „cunoaștere a persoanei rămâne legată de credința creștină. Afirmarea ei și grija pentru ea supraviețuiesc, poate, o vreme, stingerii acestei

¹⁸² Cf. J. ALFARO, *Dal problema dell'uomo al problema di Dio*, 14-15.

¹⁸³ *Journal*, OR, 1103.

¹⁸⁴ R. GUARDINI, *Sfârșitul modernității*, 92.

¹⁸⁵ „Restauration de la raison”, EEC II, 387-388.

credințe, dar se pierde treptat”¹⁸⁶. Bernanos spune: „Nu mai crezi pentru că nu mai dorești să crezi. Nu mai dorești să te cunoști. Acest adevăr profund, adevărul despre tine, nu te mai interesează”¹⁸⁷. Numai credința dă acest indicativ: Dumnezeu este destinul ultim al omului. Acceptându-l, existența sa este transformată radical. De aceea întreabă Bernanos: „la ce v-ar servi chiar dacă ați reuși să fabricați și viață, dacă ați pierdut sensul vieții?”¹⁸⁸. Necesitatea relației cu divinitatea este scoasă în evidență atunci când se referă la încercările oamenilor în afara Revelației: „Păgânii n-au fost așa de proști – declară parohul de Torcy – când au scornit grămada lor de zei: reușiseră în felul acesta să dea bieților oameni iluzia unei înțelegeri grosolane cu invizibilul”¹⁸⁹. Doar în creștinism, spune Bernanos, poate fi găsit ceea ce este autentic uman. „Păgânismul nu era nici el potrivit naturii, dar numai creștinismul îi dă grandoare, o exaltă, o înalță pe măsura omului, a visului său”¹⁹⁰. În creștinism revelația nu este o experiență subiectivă, ci adevărul pur și simplu, vestit de Dumnezeu care a făcut lumea. De aceea, spune autorul nostru în limbajul său poetic, „omul secolului XIX, deja smuls din rădăcinile sale spirituale, dar trăind încă în seva lor, sfârșește prin a o epuiza, așa cum un fruct se rupe de tija sa, o floare tăiată într-un vas”¹⁹¹.

Dar el este un om al speranței și știe că „mergând până la capătul nopții se regăsește o altă auroră”¹⁹². Tocmai datorită acestei lumini venite de sus creștinismul cunoaște pericolul că omul se piardă în lume și în acțiune, și are știință despre „un necesar” și poate să cerceteze optimismul progresist al societății contemporane, care mai întâi a fost unul care provine din entuziasm, pentru ca apoi să fie ridicat la gradul de dogmă. Creștinismul cunoaște neadevărul ideii de autonomie și știe că un edificiu cultural care-l dă deoparte pe Dumnezeu nu poate izbândi; el arată că există o relație strânsă între afirmațiile despre Dumnezeu și cele despre om, căci omul este făcut după chipul și asemănarea lui Dumnezeu. În acest sens, mereu răsună strigătul de atenționare al lui Bernanos:

Drama Europei este o dramă spirituală, drama Europei este o dramă a spiritului¹⁹³. Omenirea în întregime este bolnavă. Această omenire trebuie vindecată. Trebuie mai întâi și înainte de toate respiritualizat omul¹⁹⁴.

¹⁸⁶ R. GUARDINI, *Sfârșitul modernității*, 114.

¹⁸⁷ *Journal*, OR, 1129.

¹⁸⁸ *Journal*, OR, 1046..

¹⁸⁹ *Journal*, OR, 1045.

¹⁹⁰ *Journal*, OR, 1046.

¹⁹¹ *La liberté*, EEC II, 1345.

¹⁹² *Lettre aux Anglais*, EEC II, 15.

¹⁹³ *La liberté*, EEC II, 1341.

¹⁹⁴ *La liberté*, EEC II, 1321.

A recunoaște că misterul omului coincide în ultimă analiză cu misterul lui Dumnezeu, întrucât este „sărmană dependență de plinătate și orientată spre ea”¹⁹⁵, implică credința în acest Dumnezeu. Este o dependență care există acolo unde ea cuprinde și susține în mod real întreaga existență umană și nu se manifestă doar când este experimentată ca necesară în momentul în care apare clar ieșită în evidență neputința umană: atunci am putea vorbi despre o funcționalitate a lui Dumnezeu și nu despre o credință autentică. În acest sens, L. Blaga vedea că „niciodată Europa n-a suferit de pe urma individualismului ca astăzi. Mergând mai departe pe același drum, sfârșim în haos sufletesc. [...] Organizarea sufletelor se face sub semnul absolutului”¹⁹⁶.

Apoi recunoașterea că totul pe pământ trebuie referit la om ca la centrul și culmea sa aparține antropologiei creștine moderne, care, bazată pe Scriptură, nu afirmă deloc că mântuirea și a deveni om încep doar în viața nouă de după moarte. Omul credincios știe bine că viitorul este pus serios în discuție de prezent. Prezentul este câmpul de luptă al existenței sale, unde ia decizii, iar acestea sunt legate de viitor. De aceea omul suferă în mod constant din cauza contrastului dintre ideal și realitate, și simte ca o continuă tensiune abisul care separă prezentul experimentat de viitorul promis, și credința sa rămâne mereu o credință încercată, chinuită, dar deschisă împlinirii, viitorului și veșniciei.

O angajare radicală pentru o lume mai umană nu poate să aibă loc fără a se face apel la o cunoaștere certă a ceea ce este specific uman. Iar acest lucru este valabil și pentru creștin. Știința sa de fapt se bazează pe certitudinea credinței, pe care el trebuie să o traducă în practică: trebuie, așa cum spune Scriptura, „să facă adevărul” (*In* 3,21). Ceea ce Marx cerea filozofiei, adică depășirea sa prin practică, are valoare și pentru credința creștină. Credința este „depășită” întrucât se trăiește; dogma devine „adevărată” acolo unde ea ia formă în actualizarea practică a credinței.

Dacă omul nu disperă în istorie, dar speră împotriva oricărei speranțe că ființa umană are un sens, aceasta se datorează faptului că el este susținut de o preînțelegere a salvării și a răscumpărării. În istorie o speranță ultimă devine posibilă numai pe fundamentul unui început calitativ nou, indeductibil din istorie. Dar un atare început nu este altceva decât figura exterioară și mondenă a ceea ce mesajul creștin înțelege atunci când vorbește despre răscumpărare, har și mântuire¹⁹⁷.

Iar istoria nu este numai animată de speranța în mântuire; ea conține deja semnele mântuirii, care justifică speranța într-o semnificație ultimă și

¹⁹⁵ K. RAHNER, „Teologia dell'incarnazione”, 98.

¹⁹⁶ L. BLAGA, *Zări și etape*, 79.

¹⁹⁷ Cf. W. KASPER, *Gesù il Cristo*, 73.

într-o mântuire în istorie. Aceste semne salvifice există de fiecare dată când apare în lume o nouă ființă, căci cu o nouă viață se naște și o speranță. Iar dacă există semne și indicii care ne trimit la un sens în lume, acestor semne de sens și de împlinire li se contrapun semne de absurditate, de neîmplinire. În fața lor

sufletul lui Bernanos – ne spune fiul său, Jean-Loup – ardea ca o torță în noapte și întreaga decadență a timpului îi provoca răni invizibile, dar crude. Mirosul pământurilor noastre arse îi făcea inima să tresalte. Moartea îl înconjura din toate părțile; îl încurca tăcerea și era mai de temut decât moartea: aceea a sufletelor. Cum să nu urle când ea era prețul minciunii, al înșelăciunii, și îl calcă pe om în picioare de la izvoarele vieții, în chiar centrul istoriei? Într-un cuvânt, mereu același, pune la stâlpul infamiei ideologiile care instrumentalizau omul, sclerozele intelectuale care ucideau viața¹⁹⁸.

Omul modern nu se mai angajează pentru că nu mai are nimic de angajat. Chemat să ia parte pentru adevăr sau pentru greșeală, pentru rău sau pentru bine, omul creștin angaja dintr-o dată sufletul său, adică risca mântuirea. Credința metafizică era în el o sursă inepuizabilă de energie. Omul modern este mereu capabil de a judeca, pentru că este mereu capabil să raționeze. Dar facultatea sa de a judeca funcționează ca un motor fără alimentare. Nici o piesă nu lipsește din motor. Dar nu este benzină în rezervor¹⁹⁹.

Mergând mai departe, Revelația ne spune: Cristos este împlinirea întregii realități întrucât el își asumă și latura de agonie a realității. „Ceea ce convinge în Isus Cristos este că în el au fost asumate, în mod infinit, atât măreția cât și mizeria omului. În acest sens Isus Cristos este împlinirea istoriei²⁰⁰.

Aici Bernanos, în viziunea sa despre om, despre Dumnezeu și despre lume, se apropie de Pascal. În concret este vorba despre simțul păcatului originar care l-a făcut pe om să-și piardă inocența de la început, mizeria omului fără Dumnezeu, asemenea unui „rege deposedat” de regatul său, creatură „rătăcită” într-un univers adesea lipsit de har, dar chemat să descopere adevărata sa vocație în căutarea de credință, enigma omului explicată prin creștinism, simțul absolutului fundamentat exclusiv în Dumnezeu. Și pentru unul și pentru altul dintre cei doi scriitori, Dumnezeu nu poate fi redus la un concept, la un Dumnezeu „geometru”, la un Dumnezeu al „filosofilor”. Pascal o spune în mod clar:

Dumnezeul creștinilor nu constă într-un Dumnezeu simplu autor al adevărilor geometrice și al ordinei elementelor [...]. El nu constă numai într-un

¹⁹⁸ J.-L. BERNANOS, „Postfazione: L'impatto con Bernanos”, în G. FASOLI, *La sfida del povero: Georges Bernanos*, Paoline, Cinisello Balsamo 1989, 119.

¹⁹⁹ *La liberté*, EEC II, 1320.

²⁰⁰ W. KASPER, *Gesù il Cristo*, 76.

Dumnezeu care își exercită providența asupra vieții și asupra bunurilor omenești, pentru a da un fericit șir de ani celor care îl adoră [...]. Dumnezeul creștinilor este un Dumnezeu de iubire și de mângâiere; este un Dumnezeu care umple sufletul și inima pe care le posedă: un Dumnezeu care îi face să simtă lăuntric păcătoșenia lor și milostivirea lui fără margini; care se unește cu fondul sufletului lor umplându-l de umilință, de bucurie, de încredere și de dragoste; care îi face incapabili de alt sfârșit decât în el²⁰¹.

Bernanos o repetă:

Acest lucru vă pare de necrezut de fapt, pentru că voi nu vă imaginați decât un bun Dumnezeu care raționează, o inteligență organizatoare. Dar definiția lui Dumnezeu nu este aceea înainte de toate: El este înainte de toate iubire. Dumnezeu este Iubirea absolută. Iubirea absolută!²⁰².

Pentru Bernanos ca și pentru Pascal, noi nu-l cunoaștem pe Dumnezeu decât prin Cristos. Pascal afirmă: „Nu numai că noi nu cunoaștem pe Dumnezeu decât prin Isus Cristos, dar nici pe noi înșine nu ne cunoaștem decât tot prin Isus Cristos”²⁰³. Bernanos ne amintește că nu există o adevărată cunoaștere nici a lui Dumnezeu, nici de noi înșine decât prin Isus Cristos, căci el a venit și pentru cei neștiutori și pentru oamenii care se fălesc cu multe lor cunoștințe.

Mă gândesc la el, și puțin câte puțin mă descoper pe mine, așa ca un alt el-însuși, chiar pe fundul mlaștinei unde mă zbat încă²⁰⁴.

Cristos a venit în această lume – ne explică el în cele câteva pagini din „Viața lui Isus” pe care a început să o scrie – și el a venit pentru toți și nu numai pentru cei sărmani²⁰⁵.

Este experiența sa de credință care îl poartă pe autor ca și pe cititor la cunoașterea acestui „minunat prieten viu”:

Auzindu-ne vorbind, s-ar putea crede de multe ori că noi propovăduim pe Dumnezeul spiritualiștilor, Ființa supremă, sau mai știu eu ce, care, în nici un caz, nu seamănă cu Domnul, pe care ne-am deprins să-l cunoaștem ca pe un minunat prieten viu, care suferă la durerile noastre, pe care bucuriile noastre îl mișcă, și care va împărtăși agonia noastră, ne va primi în brațele sale, la pieptul său²⁰⁶.

Fără referință la supranatural, fără „nevoia de a face referință la marile legi ale universului spiritual, de a face să reintre în ordinea spirituală vasta

²⁰¹ B. PASCAL, *Cugetări*, 409-410.

²⁰² „Lettre à Frédéric Lefèvre”, EEC I, 1053.

²⁰³ B. PASCAL, *Cugetări*, 411.

²⁰⁴ G. BERNANOS, „Dernier agenda (Tunisie 1948)”, în A. BEGUIN, *Bernanos*, 146.

²⁰⁵ G. BERNANOS, „La pauvreté”, în A. BEGUIN, *Bernanos*, 186.

²⁰⁶ *Journal*, OR, 1050-1051.

nenorocire umană”²⁰⁷, întreaga operă literară a lui Bernanos rămâne de neînțeles ca și omul care-i ocupă toată atenția.

Putem încheia acest subpunct făcând apel la același W. Kasper:

Dacă omul, deși cufundat în finit și înconjurat de rău, nu se resemnează în această condiție și se decide pentru un sens și pentru o împlinire în istorie, atunci procesul istoric este descifrat și înțeles ca un simbol în care, ca pe un negativ, se deliniează problema și speranța mântuirii. Istoria abundă de motive care atestă o astfel de speranță. Va fi însă totdeauna o speranță asaltată de dubiu, aplecată continuu spre căutarea unui semn clar și sigur. În acest a se întreba despre sens, despre dreptate, despre libertate și despre existență, ea se îndreaptă și spre Isus Cristos: „Ești tu cel care trebuie să vină sau trebuie să așteptăm pe altul?” (*Mt* 11,3)²⁰⁸.

Acesta este drumul pe care îl parcurge alături de ființa umană în suferință, în agonie chiar, marele scriitor francez, de care în cele ce urmează vreau să ne apropiem mai mult pentru a vedea mai detaliat cum vede el această minunăție a creației: omul în situația sa existențială, chemat la mântuire.

3.2. Omul în scrierile lui Bernanos

Persoana umană cu demnitatea sa și cu destinul său veșnic este ceea ce îl interesează cel mai mult pe Bernanos. Știe un fapt sigur: „caracterul sacru al persoanei umane este o teză mai greu de susținut decât teza contrară, dependența absolută a individului de comunitate”²⁰⁹. Cu toate acestea nu se descurajează căci „cât mă privește – mărturisește el – oamenii nu m-au deziluzionat [...]. Ceea ce văd mai presus de orice în om este nefericirea sa. Nefericirea umană este minunea universului”²¹⁰. Contemplând această „minune a universului” în persoana umană, scrisul său devine o slujire constantă în favoarea omului, cu intenția de a trezi conștiințele, responsabilitatea fiecăruia în trăirea înaltei vocații umane. Și atunci când observă istoria contemporană cu umbra sa care alternează între consumism și distrugere, el nu face diagnoza unei crize trecătoare a structurilor economice și politice, căci la mijloc este „o criză a civilizației în întregime”²¹¹.

H.U. von Balthasar ne spune că „Bernanos a luptat în favoarea omului. Împotriva a tot ceea ce, în lume și în Biserica modernă, amenință adevărata măsură a omului, îl vedem ridicându-se și luptând [...]. Tot ce are de la

²⁰⁷ G. BERNANOS, „Lettre à Frédéric Lefèvre”, EEC I, 1049.

²⁰⁸ W. KASPER, *Gesù il Cristo*, 77.

²⁰⁹ *Lettre aux Anglais*, EEC II, 118.

²¹⁰ *Grands cimetières*, EEC I, 525-526.

²¹¹ *La liberté*, EEC II, 1369.

omenire, el angajează în această luptă în favoarea omului”²¹². Limbajul său nu este doar un instrument de comunicare și de expresie, dar mai ales loc privilegiat pentru a lua cunoștință despre sine, despre lume și despre mărturia de credință pe care se simte chemat să o dea lumii de astăzi, învățându-o „măsura omului într-un timp care a pierdut orice măsură”²¹³. În rădăcinat în credința creștină, având în Dumnezeu centrul său de stabilitate, cu o forță irezistibilă, autorul contemplează omul, imaginea lui Dumnezeu, și lumea sa în profunditatea realității totale: este realitatea prezenței lui Dumnezeu în istoria omului, contrazisă de experiența violentă a unei absențe care se manifestă ca un rău care lucrează în orice ambient al existenței umane și totodată ca o lipsă a iubirii autentice și a gratuității.

Ceea ce este omul, nu o vom ști studiind individul Bernanos, dar deosebind într-însul ecoul viu al unui adevăr care nu-i aparține, căci este Cristos însuși, Dumnezeu făcut om, Răscumpărătorul stăpân al creației, care a marcat cu pecetea sa suverană esența cea mai intimă a creaturilor sale²¹⁴.

Și „dacă Bernanos pune accentul pe realitățile de ordin teologal, motivul cel mai evident nu se găsește în această mare dezbatere în care s-a angajat cu materialismul modern și în special cu cel marxist?” se întreabă Michel Estève în notița făcută la *La liberté pour quoi faire?*²¹⁵

Căci cele două noțiuni principale care ies în evidență din reflecția sa și apar ca poli ai teologiei sale, crearea omului după chipul lui Dumnezeu și căderea originară, sunt cele mai apte să constituie fundamentele unui umanism creștin. Fie că subliniază legătura intimă cu Creatorul, fie că fac să apară dualitatea sa – corporală și spirituală – ele pun în lumină definiția omului din care Bernanos face problema cheie a timpului său. Atunci când vorbește despre om, îl vede în măreția și în mizeria sa. De aceea este important să vedem mai întâi natura omului, apoi condiția sa actuală și în sfârșit mișcarea care-l poartă pe om de la mizerie la măreție.

3.2.1. Imagini și metafore folosite pentru a descrie omul

Pentru a indica esența însăși a omului, Bernanos folosește accente armonioase, exprimate în imagini seducătoare: scânteie, apă vie, abis de azur și, în sfârșit, chip și asemănare a lui Dumnezeu, care le cuprinde pe toate celelalte.

Parohul de țară spune că „el este o scânteie, un fir de praf înroșit de dragostea divină”²¹⁶. Această imagine, combinată cu cea a „firului de

²¹² H.U. VON BALTHASAR, *Le chrétien Bernanos*, 17.

²¹³ H.U. von Balthasar, *Le chrétien Bernanos*, 19.

²¹⁴ H.U. von Balthasar, *Le chrétien Bernanos*, 183.

²¹⁵ M. ESTÈVE, „La liberté pur quoi faire? Notice”, EEC II, 1853.

²¹⁶ *Journal*, OR, 1113.

praf”²¹⁷ evocă în același timp micimea existenței umane și măreția sa: originea divină. Prin imaginea scânteii, Bernanos vrea să exprime faptul că omul care își datorează existența lui Dumnezeu, cuprinde în starea sa actuală o scânteie din „iubirea divină”, că Dumnezeu comunică esența sa oamenilor²¹⁸.

Pe de altă parte, omul este apa vie care izvorăște. Bătrânul abate Chevance îi explică abatelui Cénabre că: „viața noastră (...) este un izvor pierdut într-un pământ arid”²¹⁹, iar Mouchette este descrisă ca „un izvor misterios (care) a secat tot dintr-o dată”²²⁰. Izvorul poate să se piardă, iar în viața lui Cénabre chiar se pierde, pământul poate să devină uscat, dar cu toate acestea orice om este și va rămâne până la sfârșitul său, un izvor, o apă vie. Bernanos clarifică gândul său într-un discurs de după război:

Sfântul este omul care știe să găsească în sine, să facă să izvorască din profunditatea ființei sale apa despre care Cristos îi vorbea Samaritenei. Se află acolo, în fiecare din noi, fântâna deschisă sub cer. Fără îndoială, suprafața este acoperită de resturi, de ramuri rupte, de frunze moarte, din care iese un miros de moarte. Pe această suprafață strălucește un fel de lumină dură și rece care este aceea a inteligenței care raționează. Dar sub această cuvertură bolnavă, apa este limpede și pură. Și mai în adânc sufletul se găsește în elementul său nativ, infinit mai pur decât cea mai pură dintre ape, această lumină necreată care scaldă creația în întregime. În El era viața, și viața era lumina oamenilor²²¹.

Bernanos evocă aici imaginea cisternei: cisterna adună apa de ploaie, apa vieții. Este o rezervă utilă omului pentru că dă ceea ce a primit. Apa vie este dăruită omului. La sfârșitul citatului, Bernanos, făcându-l pe om părtaș și la lumina lui Dumnezeu, se apropie de altă imagine care face referință la esența profundă a omului: „abis de suavitate” sau „abis de azur”, căci – ne spune el – există un abis în om. Așa cum pământul este „o peliculă subțire”, „deasupra unui ocean de foc lichid”, la fel păcatul este doar o înfimă grosime sub care se află, dacă se face efort, abisul azur.

Aflăm de la geologi că pământul care nouă ni se pare atât de solid, atât de stabil, nu este de fapt decât o pojghiță subțire care învăluie un ocean de foc lichid,

²¹⁷ G. BERNANOS, *La Joie*, în G. BERNANOS, *Oeuvres romanesques suivies de Dialogues des Carmélites*, Galimard, Paris 1961, 604: „Aș vrea să fiu doar un fir de praf impalpabil, atârnat de voința lui Dumnezeu” spune Chantal.

²¹⁸ Cf. N. FILIPPI, *L'incontro dell'uomo col Cristo nella letteratura contemporanea*, (pro manuscripto), Accademia Alfonsiana, Roma 1992, în N. FILIPPI, „L'uomo di fronte all'amore nella forma dolorosa della croce in G. Bernanos”, 97.

²¹⁹ G. BERNANOS, *L'Imposture*, în G. BERNANOS, *Oeuvres romanesques suivies de Dialogues des Carmélites*, Galimard, Paris 1961, OR 352.

²²⁰ G. BERNANOS, *Nouvelle histoire de Mouchette*, în G. BERNANOS, *Oeuvres romanesques suivies de Dialogues des Carmélites*, Galimard, Paris 1961, OR 1330.

²²¹ *La liberté*, EEC II, 1382.

veșnic viu, și că-i ca pielița care se formează pe lapte când e gata să fiarbă... Ce grosime are păcatul? La ce adâncimi ar trebui să săpăm pentru a regăsi abisul de azur? – se întreabă parohul din Ambricourt²²².

Dar toate imaginile de care se folosește Bernanos pentru a indica realitatea profundă a omului, sunt rezumate de cuvântul biblic „chip al lui Dumnezeu”.

Este adevărat că noi am fost creați după chipul și asemănarea lui Dumnezeu. Noi ne asemănăm cu el chiar mai mult decât îndrăznim să ne gândim, decât filosofii ne permit să ne gândim. „Creat după chipul și asemănarea lui Dumnezeu” – cât de misterioasă și de temut este o astfel de expresie, dar cum și-a pierdut ea puțin câte puțin semnificația prin folosire, ca o monedă efigia sa, pentru că a trecut prin prea multe mâini! Aș vrea totuși să vă opriți la aceasta un minut. Câți dintre noi, creștinii, avem cu adevărat conștiința că suntem chipul și asemănarea lui Dumnezeu? Cine se preocupă de sensul real al acestor cuvinte atât de surprinzătoare? Dacă ele sunt veridice, atunci nu observarea lucrurilor ne revelează lumea, secretul său este în noi, în cea mai mare profunzime din noi înșine, acolo unde noi nu coborâm niciodată, evident²²³.

La urma urmei – explică parohul din Torcy – omul este după chipul și asemănarea lui Dumnezeu: atunci când încearcă să creeze o ordine după măsura sa, trebuie s-o copieze în mod stângaci pe cealaltă, cea adevărată²²⁴.

Ce este chipul sau imaginea pentru Bernanos? Vrea să spună că în om există o taină care nu este nimic altceva decât misterul lui Dumnezeu. Ultimul secret al lumii se află în om: „nu observarea lucrurilor ne descoperă lumea, secretul său este în noi, în cea mai mare profunzime din noi înșine”²²⁵. Cheia secretului („le mot de l'énigme du monde”) nu o are inteligența care „poate pleca de la creație”, dar nu este „capabilă să-i pătrundă sensul, să o înțeleagă”:

Cheia misterului lumii este în noi, de ce nu? destinul comun al oamenilor nu trebuie căutat foarte departe, și adesea cu riscul vieții lor, de vreme ce ei îl au, fără să știe, la îndemână? Această cheie a misterului nu sperăm să o găsim prin observarea practică a lucrurilor. [...]. Dacă este adevărat că suntem creați după chipul lui Dumnezeu, cum disprețuim una dintre cele mai înalte facultăți ale omului? Îmi veți răspunde că fără să o disprețuiesc, eu tocmai am declarat-o neputincioasă. Nu. Nu neputincioasă. Nu neputincioasă de a lua parte la creație, dar incapabilă de a-i pătrunde sensul, de a o înțelege, în sensul exact al cuvântului. Dacă creația ar fi opera doar a inteligenței, inteligența umană ar putea face mai mult decât să descopere câteva dintre legile sale, ca să exploateze

²²² *Journal*, OR, 1090.

²²³ *La liberté*, EEC II, 1377.

²²⁴ *Journal*, OR, 1122.

²²⁵ *La liberté*, EEC II, 1377.

această cunoaștere, ca și cum s-ar folosi de o mecanică. Ea n-ar fi mereu gata să o condamne în numele logicii sau a dreptății. Aceasta înseamnă că creația este o operă de iubire. Inteligența, redusă la propriile puteri, nu gândește să găsească în natură decât indiferență și cruzime, ci tocmai propria sa cruzime e descoperită acolo. [...] Inteligența este mai crudă decât natura²²⁶.

De aceea autocunoașterea omului modern este atât de slabă pentru că valoarea vieții umane rămâne ascunsă tuturor care rămân fixați în agnosticism și în materialism, fiind descoperită de cel care își ridică privirea dincolo de lumea sensibilă pentru a primi lumina care vine de sus, sau cum ar spune Soloviev „a fi inspirat de sus, a privi viața de sus”²²⁷.

Cât de puțin știm noi despre ceea ce este cu adevărat o viață omenească! A noastră de pildă! A ne judeca după ceea ce numim actele noastre e poate tot atât de zadarnic ca și cum am fi judecați după visele noastre. Dumnezeu alege, potrivit dreptății sale, din grămada de lucruri obscure, unul singur, și acela, pe care îl ridică spre Tatăl cu gestul cu care se prezintă sfintele moaște, strălucește deodată cu lumina orbitoare a soarelui²²⁸.

În această lumină nouă lucrurile se schimbă și suferința nu mai este piatra de poticnire a omului așa cum apare ea pentru cei mai mulți, „durere de neînțeles [...] așa încât nu se mai reușește a vedea în ea altceva decât justa recompensă a greșelii”²²⁹, nu mai scandalizează, căci da, „ea este aceasta fără îndoială” – spune autorul – dar „ea este și altceva. Este pâinea pe care Dumnezeu o împarte cu omul. Este imaginea temporară a posedării divine la care noi suntem chemați”²³⁰. În această lumină durerea rămâne, dar nu mai suntem singuri în suferință, ea este asumată și de Dumnezeu care suferă cu orice om în suferință.

Jertfa Crucii nu este doar o jertfă compensatorie, căci dreptatea nu este singura interesată aici, nu este singura ofensată: la crima împotriva Iubirii, Iubirea răspunde în felul său și conform esenței sale: printr-o dăruire totală, infinită. Unde va avea loc deci unirea creatorului cu creatura, a victimei cu călăul? În durerea care este comună la amândoi²³¹.

Pentru parohul de țară durerea, sub privirea lui Dumnezeu, devine chiar „un adăpost unde să poată înflori pacea”, dar dacă omul nu este atent se umple de patimi care „urlă ziua și noaptea ca niște bestii”²³². Acum

²²⁶ *La liberté*, EEC II, 1378.

²²⁷ Cf. M. TENACE, „Vladimir Soloviev testimone dell'unità nel pensiero e nella vita” (Settignano, 27 ottobre 2007), în http://www.centroaletti.com/ita/formazione/testo_2.pdf.

²²⁸ *Journal*, OR, 1100.

²²⁹ „Lettre à Frédéric Lefèvre”, EEC I, 1053.

²³⁰ *Journal*, EEC I, 1053.

²³¹ *Journal*, EEC I, 1053.

²³² *Journal*, OR, 1153: „Cum? Neștiința, boala, mizeria, devorează mii de nevinovați, și când

„scandalul universului nu este suferința, este libertatea. Dumnezeu a făcut creația sa liberă, iată scandalul scandalurilor, pentru că toate celelalte scandaluri provin de aici”²³³. Dar și aici lucrurile se schimbă căci inima lui Dumnezeu este pentru Bernanos iubirea, care se traduce în libertate, iar creația este un act al iubirii sale. Iubirea sa este iubire liberă, care vine în întâmpinarea libertății noastre ajutând-o să se regăsească în „secretul însuși al lui Dumnezeu”. Dar „întâlnirea dintre libertate și har este ceva inefabil; voința este în noi, dar este și în afara noastră, ea este a noastră și totuși ea ne este dată. Nimic nu ne aparține mai mult decât un «da» din partea noastră, dar acesta se spune în genunchi”²³⁴. Aici Bernanos îl vede pe Dumnezeu care pentru a îndupleca această voință umană să spună „da”-ul său alege nu calea convingerii raționale căci „rațiunea dă înapoi”, dar calea iubirii pe care coboară până la nivelul omului împărtășind cu el suferința sa, șoptindu-i la ureche cuvinte de încurajare și speranță.

Noi toți suntem în centru acestei imense drame, suntem la inima Preasfintei Treimi. Și atunci? În Dumnezeu izbucnește acest fel de incomprehensibilă furună? Acest lucru vi se pare de fapt incredibil, pentru că știți să vă imaginați doar un bun Dumnezeu care raționează, o inteligență organizatoare. Dar definiția lui Dumnezeu nu este în primul rând aceea: El este înainte de toate iubire. Dumnezeu este Iubirea absolută. Iubirea absolută! [...] Pentru iubire nimic nu este mediocru, totul este mare. Cea mai mică parte din ceea ce iubește, nu îi este mai puțin prețioasă, urgentă, necesară. Rațiunea dă înapoi doar la gândul acestei minunate chemări care a fecundat haosul, care l-ar lua pe cel mai puternic dintre îngeri ca pe un pai și care vine totuși să se sfârșească, rugător, însetat, nepotolit în șoapta unui copilăș!²³⁵.

Chipul și asemănarea lui Dumnezeu în om este această iubire, care, în libertate, se îndreaptă spre Dumnezeu, se deschide spre aproapele. „Noi suntem creați după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, pentru că noi suntem capabili să iubim. Sfinții au geniul iubirii”²³⁶. Este extraordinar de impresionantă imaginea pe care o folosește autorul ca să arate iubirea lui Dumnezeu care se apropie de omul în suferință ca să-l ajute să iubească: „Vocea care face să tremure lumile, vine să-i murmure dulce la ureche: iartă-mă!” Un Dumnezeu care își cere iertare pentru că nu este înțeles pentru că omul să-l accepte și să se lase copleșit de misterul iubirii sale:

În acest moment este în lume, în fundul unei biserici pierdute sau chiar într-o casă oarecare, sau la colțul unui drum pustiu, acel om sărac care își împreunează

Providența, printr-un miracol, oferă un oarecare adăpost unde să poată înflori pacea, patimile vin aici târându-se să se ghemuiască, și imediat pe loc, urlă zi și noapte ca niște bestii...”

²³³ *La liberté*, EEC II, 1379.

²³⁴ I. ROBU, *Itinerarul credinței în viața și opera lui Julien Green*, 81.

²³⁵ G. BERNANOS, „Lettere à Frédéric Lefèvre”, EEC I, 1053.

²³⁶ *La liberté*, EEC II, 1382.

măinile și la capătul mizeriei sale, fără să știe bine ce spune sau fără să spună nimic, îi mulțumește bunului Dumnezeu că l-a făcut liber, că l-a făcut capabil să iubească. Există în altă parte, nu știu unde, o mamă alături de copilul său mort care-i oferă lui Dumnezeu geamătul unei resemnări extenuate, precum Vocea care a aruncat soarele pe întindere așa cum mâna aruncă grâul, Vocea care face să tremure lumile, vine să-i murmure dulce la ureche: „Iartă-mă! Într-o zi vei ști, vei înțelege, îmi vei mulțumi. Dar acum, ceea ce aștept de la tine este iertarea ta, iartă-mă”. Aceștia, femeia aceasta istovită, acest sărman om, se găsesc în centrul misterului, în centrul creației universale și în secretul însuși al lui Dumnezeu²³⁷.

Aceste ființe se realizează pe deplin:

în momentul în care acest om, această femeie acceptă soarta lor, se acceptă pe ei înșiși, cu umilință, misterul Creației se împlinește în ei, în timp ce ei se expun astfel fără să știe la tot riscul condiției lor umane, se realizează pe deplin în caritatea lui Cristos, devenind ei înșiși, după cuvântul sfântului Paul, alți Cristos²³⁸.

Este credința lor aceea prin care se încredințează total lui Dumnezeu, căci „cu bunul Dumnezeu nu stai la tocmeală, trebuie să i te încredințezi fără condiții. Dați-i tot, că el vă va da și mai mult”²³⁹, după cum se exprimă parohul de țară căutând să o convingă pe contesa revoltată pentru că Dumnezeu i-a luat fiul²⁴⁰.

Mulți vorbesc despre pesimismul lui Bernanos, dar când vorbește despre natura omului, el nu este pesimist deloc. Dimpotrivă, subliniază continuu „demnitatea eminentă a omului în creație”, precizând că aici, în creație, este „locul unde Dumnezeu l-a pus pentru ca să poată coborî la el”²⁴¹. Iar dacă refuză cu hotărâre afirmația că „omul se naște bun”, subliniază mereu „că se naște mare”²⁴², capabil mai mult de bine și, încă mai mult, de rău decât și-ar imagina moraliștii, pentru că nu a fost creat după chipul moraliștilor, ci după chipul și asemănarea lui Dumnezeu. Natura omului este fundamental bună, pentru că participă la natura divină. Bernanos a făcut această mărturisire de credință în ultimele sale pagini scrise, puțin înainte de a muri, îngăduindu-ne să intrăm în intimitatea unui suflet care strălucește de un așa de mare optimism sau mai degrabă de o așa minunată speranță, încât nu este nevoie de a mai adăuga ceva:

²³⁷ *La liberté*, EEC II, 1379.

²³⁸ *La liberté*, EEC II, 1379.

²³⁹ *Journal*, OR, 1161.

²⁴⁰ *Journal*, OR, 1156.

²⁴¹ *La liberté*, EEC II, 1382.

²⁴² *Nous autres français*, EEC I, 634.

Nu este vorba de a conforma voința noastră cu a Sa, pentru că Voința Sa este a noastră, și când noi ne revoltăm, o facem cu prețul unei separări de toată ființa interioară... Voința noastră este unită cu a sa de la începutul lumii. El a creat lumea cu noi... Ce mângâiere să te gândești că și atunci când îl ofensăm, noi nu încetăm niciodată să dorim ceea ce El dorește în cel mai adânc Sanctuar al sufletului! (23 ianuarie 1948)²⁴³.

Noi voim tot ceea ce vrea El, dar nu știm că noi voim aceasta, nu cunoaștem, păcatul ne face să trăim la suprafața noastră, noi reintrăm în noi doar pentru a muri, și acolo ne așteaptă El (24 ianuarie 1948)²⁴⁴.

3.2.2. Omul în condiția sa istorică

Situația omului în istorie este diferită de aceea în care l-a pus Creatorul său. Într-adevăr, este un izvor, dar pierdut într-un pământ uscat și murdar²⁴⁵, este o scânteie, dar – așa cum o spune în disperarea sa parohul de țară – „grăuntele de pulbere aproape că nu se mai înroșește, e gata să se stingă”²⁴⁶. Cisterna adâncă, deschisă sub cer, este doar o „cisternă spartă, de unde se ridică la suprafață doar o apă murdară, plină de neliniște”²⁴⁷. Și dacă această lume a răului, în care ne mișcăm este o „peliculă subțire”, „caimacul de pe laptele care fierbe”²⁴⁸, cu toate acestea toți oamenii sunt prinși în această plasă.

Cred, sunt sigur chiar, că mulți nu-și pun niciodată în joc ființa lor, sinceritatea lor profundă. Ei trăiesc la suprafața lor înșiși, și solul uman este atât de bogat că această subțire pojghiță superficială ajunge pentru o recoltă slabă, care să le dea iluzia unui adevărat destin²⁴⁹.

Chipul lui Dumnezeu a fost dăruit omului. Dumnezeu nu și l-a retras nici chiar după căderea în păcat. Dar omul nu mai este ceea ce ar trebui să fie: s-a stabilit o divergență între adevărul său profund și realitatea sa istorică. Esența sa e bună, în schimb, existența sa, situația sa istorică este în mod teribil lovită de rău. Esența omului este în contradicție cu existența sa. Bernanos nu se oprește asupra evenimentului căderii lui Adam, chiar dacă uneori face aluzie, dar continuu reflectează asupra condiției umane care s-a creat și face referință la păcatul originar²⁵⁰. Lui Luc Estang îi

²⁴³ G. BERNANOS, „Dernier agenda (Tunisie 1948)”, în A. BEGUIN, *Bernanos*, 146-147.

²⁴⁴ G. BERNANOS, „Dernier agenda (Tunisie 1948)”, în A. BEGUIN, *Bernanos*, 147.

²⁴⁵ Cf. *L'imposture*, OR, 352.

²⁴⁶ *Journal*, OR, 1114.

²⁴⁷ G. BERNANOS, *Monsieur Ouine*, în G. BERNANOS, *Oeuvres romanesques suivies de Dialogues des Carmélites*, Galimard, Paris 1961, OR, 1451.

²⁴⁸ *Journal*, OR, 1090.

²⁴⁹ *Journal*, OR, 1115.

²⁵⁰ „O anumită concepție despre om în opoziție clară cu cea de om creștin, pentru că nu ține cont de păcatul originar” (*La liberté*, EEC II, 1317). „Pentru că noi credem în păcatul original, ni se aduce acuzația că disperăm omul” (*ibidem*).

mărturisește: „Este cu siguranță mai grav sau cel puțin mai dăunător pentru om să nege păcatul original decât să-l nege pe Dumnezeu”²⁵¹.

Bernanos a recunoscut realitatea omului păcătos și, prin urmare, omul în realitatea sa istorică a fost pentru el ceea ce era pentru abatele Donissan: „un copilandru plin de vicii și de plictiseală”²⁵². În consecință, spune Bernanos prin gura parohului de țară că din cauza păcatului, a intrat tristețea în lume:

Ce să spun? Nu a intrat, ci locuiește în noi. Eu cred tot mai mult că ceea ce noi numim tristețe, angoasă, disperare, este însuși sufletul; condiția omului după cădere este aceasta că în el nu se mai poate percepe nimic altceva decât sub formă de neliniște²⁵³.

Dar afirmarea slăbiciunii care este o descoperire a limitelor proprii este o deschidere în vederea lucrării harului.

Pe scurt: pentru Bernanos, omul este chipul lui Dumnezeu, este adevărul său, dar a căzut sub imperiul păcatului: aceasta este realitatea sa istorică. Acum, după expresia lui Ricoeur că „cele două adevăruri sunt în suprainprimate”²⁵⁴, omul este bun conform creației, este rău conform situației sale istorice. Această situație a omului modern apare clară în lumea în care trăiește și pe care caută să o construiască. Pentru Bernanos nu există lume rea în sine, căci „lumea este în căutarea Împărăției lui Dumnezeu”²⁵⁵, dar ea se prezintă aproape o ideogramă a realității omului. În consecință lumea ar putea fi distinsă după esența sa și după existența sa. Esența lumii ar putea fi sintetizată astfel: lumea nu este o „mecanică de precizie”²⁵⁶; ea nu evoluează lin spre destinul său, dar este alcătuită dintr-o anumită specie de oameni (se înțelege astfel sensul pe care autorul îl dă istoriei: „istoria nu este făcută de cei fericiți sau cei nefericiți, de cei norocoși sau de cei nenorocoși dar de oameni care, recunoscându-se incapabili în cursul unei vieți prea scurte să deosebească între fericire sau nefericire, decid să le depășească pe amândouă, alegând să rămână tari în locul unde i-a pus Dumnezeu, după luminile lor și după conștiința lor”²⁵⁷); merge spre destinul său, Împărăția lui Dumnezeu. Cunoaște o anumită așteptare, de care nu poate să se apere. S-ar putea aproape susține că toate formele de speranță umană, toate visele pe care și le face omul, sunt o „imagine

²⁵¹ L. ESTANG, *Présence de Bernanos*, Plon, Paris 1947, prefață.

²⁵² *Sous le soleil de Satan*, OR, 235.

²⁵³ *Journal*, OR, 1183.

²⁵⁴ P. RICOEUR, *La symbolique du mal*, Aubier, Paris 1960, 235.

²⁵⁵ *Journal*, OR, 1066.

²⁵⁶ *La liberté*, EEC II, 1377.

²⁵⁷ *Les enfants humiliés*, EEC I, 799.

slabă și palidă, aproape de nerecunoscut a Împărăției lui Dumnezeu”²⁵⁸, spre care înaintează. Astfel, ca și în cazul omului, dacă esența lumii este bună, existența sa, situația sa istorică este teribil lovită de rău.

Deja în 1931, Bernanos vedea lumea dominată de mașini, iar în ultimii ani ai vieții sale vedea că această lume a devenit ceea ce nu este: „mecanică de precizie”, mașină devenită pentru autorul nostru „nodul” lumii moderne, ganglionul nervos care umple de febră mortală întregul trup, îi ia omului posibilitatea de a trăi uman viața sa, provocând o enormă criză de creștere. Urmarea? Criza de conștiință și sfârșitul libertății umane. Rămânând la exprimarea lui: „lumea câștigată de tehnică este pierdută pentru libertate”. Mașina ucigând conștiința și luându-i libertatea, dezumanizează complet omul și îl face nemișcat ca un mort: va deveni un om cristalizat, un om fără suflet. „Omul nu are contact cu sufletul său decât prin viața interioară, iar în civilizația mașinilor viața interioară dobândește încetul cu încetul un caracter anormal”²⁵⁹ Astfel existența omului în lume va fi o întrupare a acestei lumi care trăiește sub soarele Satanei.

Așadar, esența omului este pentru Bernanos în contradicție cu existența sa. În situația istorică în care se află omul nu se află adevărul său complet, căci omul nu este cel care este, la fel și lumea. Acest adevăr trebuie căutat în altă parte.

În această condiție existențială dramatică în care se găsește omul, se pune întrebarea: ce face omul? Caută printr-un efort personal să iasă din dezordine spre o ordine sigură? Așa cum îl vede în prezentul său, Bernanos spune nu. „Omul este prin natura sa un resemnat – citim în *Les Grands Cimetières sous la lune* – omul modern mai mult decât alții, din cauza solitudinii extreme în care îl lasă o societate care nu cunoaște între indivizii săi decât raporturi de bani”²⁶⁰. În acest context se profilează deja la orizont aspectul general a ceea ce înseamnă păcatul pentru autorul nostru: a fi și a rămâne prizonier al existenței umane pământești în contrast cu adevărul său creatural; a se limita la viața cotidiană sau a vedea micile evidențe ale existenței umane ca totul; o închidere care îl blochează în cadrul propriilor limite; o mulțumire cu puțin. Dar, ca profet, Bernanos își face auzit strigătul: numai „sfinții nu se resemnează”.

Ce ar fi trebuit să arunc împotriva acestei bucurii obscene – se întreabă în timpul interviului din 1926 – dacă nu un sfânt? La ce să constrângi cuvintele rebele, dacă nu să definească, prin penitență, cea mai sublimă realitate pe care o poate cunoaște omul cu ajutorul harului, Sfințenia?²⁶¹

²⁵⁸ Cf. *La France contre les robots*, EEC II, 1003.

²⁵⁹ *La France contre les robots*, EEC II, 1052.

²⁶⁰ *Grands cimetières*, EEC I, 364.

²⁶¹ „Interview de 1926”, EEC I, 1040.

În acest sens atrage atenția lumii asupra figurii „sfinților” săi niciodată resemnați, deși tentați și ei în inima lor de disperare și de angoasă, voind să-l determine pe omul absorbit de preocupările condiției sale istorice să-și îndrepte privirea și gândul spre o altă ordine a realității, aceea a supranaturalului.

3.2.3. Chemat să iasă din solitudinea sa existențială

Viziunea solitudinii supranaturale a omului la Bernanos se naște din experiența sa trăită în solitudine, în sărăcie materială și morală, din anii de colegiu, din anii de război, „patru ani de singurătate”, la sfârșitul cărora „sensibilitatea nu mai poate...angoasa este completă și permanentă”:

Sunt într-adevăr la capătul curajului și a iluziilor. Nu vă gândiți la pericolele mele, draga mea, nu este pentru mine altul decât acela de a muri de solitudine și de plictiseală. [...] Cad de așa de sus! Cu toate chinurile din lume mă străduiesc să-mi ascund suferința morală. Îmi lipsește totul și nici nu mă mai pot ruga. Rugați-vă în locul meu, îngerășul meu, această jertfă este mai presus de mine. [...] Luându-mi rămas bun, inima mea se frânge. Ce agonie! [...] Ca să mă salvez din aceste tentații ale disperării nu-i decât glasul tău drag. [...] Pot să sacrific totul pentru onoare, pot să dau totul, dar voi!²⁶²,

îi scrie logodnicei sale în 1917 după o luptă din 16 aprilie, de o violență nemaiauzită.

Lumea lui Bernanos este un univers dramatic. Lăsată în cea mai completă solitudine, care se arată a fi cu atât mai profundă cu cât s-a îndepărtat de creștinism, societatea contemporană este pentru Bernanos infernul descris în *Monsieur Ouine*, un infern de neîncredere și de ură, în care oamenii se agită înnebuniți fără să știe încotro se îndreaptă.

Romanele sale mai ales constituie expresia unei lupte metafizice înscrise în această istorie complexă a realității umane. Într-o epocă în care problemele religioase erau considerate înainte de toate ca antiartistice, introducerea unui subiect profund religios și metafizic în cadrul romanesc, voința de a aborda realitatea mistică a sfințeniei în paginile unui roman trebuie să surprindă pe toți în mod necesar²⁶³. Tratatând despre Satana, despre rău și despre sfințenie, primul său roman, *Sous le soleil de Satan*, era în 1926 o provocare pentru ideologia raționalistă dominată întrucât în centru stătea o viziune creștină despre lume, dorința și iubirea sfințeniei, căutarea

²⁶² G. BERNANOS, *Correspondance inédite (1904-1934). I. Combat pour la vérité*, Plon, Paris 1971, 123.

²⁶³ Cf. N. FILIPPI, *L'esperienza cristiana nella letteratura del XX secolo*. „Il destino dell'uomo e il mistero del male”, (pro manuscripto) Accademia Alfonsiana, Roma 1974, in N. FILIPPI, „La vittoria dell'uomo, con la fede, sull'universo, conteso da Dio e da Satana in G. Bernanos”, 47.

lui Dumnezeu și a lui Cristos pe cruce, sensul jertfei care poartă în mod necesar la răscumpărarea sufletelor. Bernanos refuză limitele unei lumi condamnate la sterilitate. Mai mult decât un romancier abil care trasează în creaturile sale caricatura unei realități inacceptabile, el este o voce.

Eu cunosc – afirmă fiul său, Jean-Loup – puține personalități care să se fi înălțat în mijlocul nostru cu o așa putere a vocii pentru a mărturisi o așa mare iubire. Dar la Péguy și la Bloy găsim același realism implacabil în fața mizeriei sufletului, aceeași duritate²⁶⁴.

Viziunea sa despre situația dramatică a acestei lumi care trebuie salvată nu-i dă nici un răgaz căci „vine ceasul în care pe ruinele din ce mai rămâne din ordinea creștină, se va naște o nouă ordine care va fi cu adevărat ordinea lumii, ordinea Principelui acestei Lumi, a principelui a cărui împărăție este din lumea aceasta”²⁶⁵.

Adesea el se plânge că nu se dă o valoare justă prezenței răului, și această exigență este exprimată mai bine atunci când este revendicat rolul supranaturalului. Supranaturalul este mai ales pentru romanele lui Bernanos ceea ce destinul, istoria sau libertatea sunt pentru ceilalți scriitori. Aprofundarea dimensiunii spirituale este ancorată în experiența umană cea mai naturală.

Ori acest loc spiritual, departe de a fi pentru el, ca pentru Freud, profunzimea subconștientului, este abisul vieții în Dumnezeu. Iar această „localizare” bernanosiană este așa de neînchipuit de concretă și reală că evenimamentele temporalității, oricât de dramatic le-ar fi cursul, ne rămân de neînțeles în afara perspectivei acestei profunzimi în care noi avem adevărul nostru înaintea lui Dumnezeu²⁶⁶.

Așa cum afirmă același H.U. von Balthasar,

opera lui Bernanos este răspunsul decisiv, răspunsul creștin și non-existențialist, la metoda filosofică a lui Heidegger și a lui Sartre, care au făcut din angoasă și din de-posedare mijloacele prin excelență a întregii experiențe ontologice. Pentru el, angoasa nu are nimic dintr-o temă literară; este o experiență trăită, teribilă și elementară. Dar această experiență chiar permite a discerne ceea ce este adevărat în pozițiile existențialiste, cu condiția de a nu pierde din vedere sensul pe care ea poate să-l ia sau să-l păstreze într-o perspectivă creștină: o despuiere a ființei întregi în fața lui Dumnezeu și înrădăcinarea acestei ființe total despuiate în Pătimirea Fiului lui Dumnezeu care îl prinde și îl învâluie cu harul său²⁶⁷.

²⁶⁴ J.-L. BERNANOS, „L'impatto con Bernanos”, în G. FASOLI, *La sfida del povero: Georges Bernanos*, Paoline, Cinisello Balsamo 1989, 117.

²⁶⁵ *Monsieur Ouine*, OR, 1494.

²⁶⁶ H.U. von BALTHASAR, *Le chrétien Bernanos*, 50.

²⁶⁷ H.U. von BALTHASAR, *Le chrétien Bernanos*, 437.

În acest sens se poate înțelege afirmația lui Bernanos: „Ceea ce văd înaintea de toate în om este nefericirea sa. Nefericirea omului este minunăția universului”²⁶⁸. Dacă pentru existențialiștii ateï angoasa, nefericirea sunt concepte cheie pentru a clarifica ființa, pentru Bernanos devine mijloc pentru a transcende ființa prin cufundarea acestei întregi ființe despuiate înaintea lui Dumnezeu în Pătimirea lui Cristos. Drama care dobândește adesea formele cele mai violente, până la asasinat și la suicid, este locul și încarnarea sensibilă a luptei dintre bine și rău. Primele trei romane sunt caracterizate de prezența unor perechi de personaje care se contrapun, Donissan-Mouchette (*Sous le soleil de Satan*), Chevance-Cenabre (*L'Imposition*) și Chantal-Cenabre (*La Joie*), unul reprezentând fidelitatea față de iubire iar celălalt revolta. Aceste personaje în contrast au ceva în comun: aceeași încercare, același pericol, care este tentația disperării, care îi fac pe sfânt și pe păcătos straniu de asemănători. Bernanos prezintă personaje devorate de păcatul spiritului – refuzarea ființei, opțiunea pentru nimic, decizia împotriva lui Dumnezeu – o lume întunecată în care se încurcă formele cele mai diferite ale fricii de moarte, care, înfășurate cu consecințele lor fatale, conferă cărților sale un ritm infernal și culori de furtună. Aceasta este de fapt imaginea pe care o poate prezenta diagnoza bernanosiană despre societate. Aceasta este drama omului și a civilizației moderne. Complet secularizat, omul este în fața amenințării de a cădea în abisul nimicului. Astfel apariția romanelor sale *Sous le soleil de Satan* (1926), *L'Imposition* (1927), *La Joie* (1929), *Journal d'un curé de campagne* (1936), *Nouvelle histoire de Mouchette* (1937), *Monsieur Ouine* (1943) reprezintă un scandal și o provocare, asemenea unui schelet care ar apare în mijlocul unei mulțimi care dansează.

Care este propunerea lui Bernanos?

Ne-o descrie cu multă claritate chiar fiul său, Jean-Loup, într-un articol din 1988 care a devenit postfață la cartea lui G. Fasoli:

El și-a fixat dinainte datoria de a pregăti căile Duhului și de a deschide o breșă în siguranțele confortabile ale lumii moderne [...]. Nu ezită să afirme că pericolul constă mai mult „în coruperea forțelor binelui” decât „în confuzia provocată de forțele răului” și că „sacral caracter al persoanei umane este o teză mai greu de susținut decât teza contrară: dependența absolută a individului de comunitate”²⁶⁹.

Opțiunea pe care el ne-o propune nu este simplă; ea cere ca [...] noi să acceptăm să trăim drama condiției umane în perspectiva unei voințe de mântuire. Bernanos ne cere, într-un cuvânt, să regăsim un dincolo tainic și patetic, capabil să lumineze drumul nostru²⁷⁰.

²⁶⁸ *Grands cimetières*, EEC I, 526.

²⁶⁹ J.-L. BERNANOS, „L'impatto con Bernanos”, 120.

²⁷⁰ J.-L. BERNANOS, „L'impatto con Bernanos”, 121.

Din an în an, Bernanos atrăgea atenția tot mai mult asupra temerii față de o lume fără Dumnezeu. El va deveni solitarul prin excelență, omul care ia pe umerii săi mizeria lumii, „mizeria atât de adâncă – scria în 1948 – că sfârșește prin a ne absoarbe pe toți într-însa”. [...] Contestările sale, rechizitoriile sale au scopul clar de a determina omul, absorbit de preocupările temporale să-și îndrepte gândurile spre o altă ordine a realității²⁷¹.

Asupra acestei „alte ordini a realității” la care este chemat omul ne oprim în paginile care urmează.

3.2.4. În realitatea totală: supranaturalul

Pentru ca o experiență să fie numită umană, în adevăratul sens al cuvântului, este important – în viziunea bernanosiană – ca centrul său de gravitație să nu fie psihologic dar să intre în domeniul credinței. Bernanos presupune ca autentic adevărul credinței, adică posibilitatea pentru om de a trăi viața pe care i-o comunică Cristos, astfel că ceea ce determină viața sa nu sunt legile psihicului, atât de mult vânturate de contemporanii săi, cât mai ales legile de ordine supranaturală. Pentru aceasta omul trebuie să coboare în adâncul ființei sale pentru a se regăsi pe sine însuși și a primi darul mântuirii. Aici abatele Donissan își găsește odihna, o fărâamă din acel „requies” veșnic, spre care aspiră cu toată ființa sa. „La anumite ore, și când totul îi lipsea, singurul repaos pe care și-l imaginează este să coboare în el însuși, și să se examineze cu o rigoare crescută. Pentru acest om unic, oboseala nu era decât un gând rău”²⁷².

[...] dar fiecare trebuie să coboare în sine însuși și pe măsură ce coboară întunecimile se îngroașă până la tuful obscur, la eu-l profund, unde se agite umbrele strămoșilor, unde mugește instinctul, ca o apă sub pământ. Și iată... și iată că acest sărman preot se află deodată transportat în intimul cel mai adânc al altei ființe, fără îndoială chiar în punctul unde poartă privirea de judecător. Avea conștiința minunii, și era în extazul pe care această minune l-a făcut atât de simplu, și revelația sa atât de dulce. Această efracție a sufletului, pe care un altul decât el nici nu și-ar putea-o imagina fără fulgere și tunete, acum că s-a împlinit, nu-l mai înspăimânta. Poate era uimit că revelația a venit așa târziu. Fără să poată să o exprime (căci el n-a știut s-o exprime niciodată), simțea că această cunoaștere era conform naturii sale, că inteligența și facultățile cu care se laudă oamenii intrau aici puțin, că era pur și simplu efervescență, expansiune, dilatare a carității²⁷³.

Întâlnim mereu la Bernanos aceeași dimensiune a supranaturalului, care devine pentru el unitatea de măsură cu care sunt evaluate existența

²⁷¹ J.-L. BERNANOS, „L'impatto con Bernanos”, 120.

²⁷² *Sous le soleil de Satan*, OR, 159.

²⁷³ *Sous le soleil de Satan*, OR, 188.

noastră și evenimentele din lume. Lumina supranaturalului strălucește dincolo de umbrele pline de funingine ale dramei pământești, dându-le o măreție care surprinde.

A fi om înseamnă a te expune riscului eternității, al cărei centru decisiv este moartea. Cu alte cuvinte, în același timp se înțelege pe sine însuși în ceea ce are mai intim orientându-se *spre* veșnicie (prin moarte) și *plecând* de la veșnicie pentru a-și clarifica viziunea sa și înțelegerea sa cu privire la temporalitate (cu titlul de ființă care deja devine *eternă*). Oricare ar fi situația în care se găsește, oricare ar fi decizia care se ia, oricare ar fi chiar gândirea pe care o are efectiv, din clipa în care această situație, această decizie sau această gândire face trimiteri deja la veșnicie și revelează propriul său fundament de veșnicie, imediat întreaga existență se găsește pusă în perspectivă, ceea ce înseamnă de fapt că ea este spirit²⁷⁴.

De aici se înțelege că „a muri” înseamnă „a merge în adânc”, este actul decisiv al cunoașterii de sine, al cunoașterii în general. Astfel că perceperea angoasei morții este pentru om cel mai bun mijloc de cunoaștere.

Pentru omul care trăiește temporalitatea sa, perspectiva veșniciei transpare în toate actele sale ca revelația unei profunzimi, care dobândește o importanță fundamentală astfel că în această perspectivă fenomenele care se derulează pe planul temporalității transcend existența trecând pragul veșniciei îndreptându-se spre sau împotriva lui Dumnezeu, iar „această profunzime de decizie, care atinge până în adâncuri chiar veșnicia, este immanentă fiecărui act și fiecărei stări de conștiință”²⁷⁵. De aceea omul rămâne o enigmă de nerezolvat atâta timp cât nu este considerat și interpretat în Dumnezeu. Aici Bernanos se apropie de pariul lui Pascal²⁷⁶.

Dar sunt ei siguri de ceea ce au acolo, se înțelege în fața lor, pe masa lor de operație? Dacă omul nu este ceea ce ei cred? Dacă definiția lor despre om se arată într-o zi a fi falsă sau incompletă? [...] Dar dacă omul este cu adevărat creat după chipul lui Dumnezeu? Că are în el o oarecare proporție, așa mică după cum se presupune, de libertate, la ce ar duce experiențele lor, dacă nu la mutilarea unui organ esențial? Dacă există în om acest principiu de autodistrugere, această misterioasă ură de sine pe care noi o numim păcat originar, și pe care

²⁷⁴ H.U. von BALTHASAR, *Le chrétien Bernanos*, 91.

²⁷⁵ Cf. H.U. von BALTHASAR, *Le chrétien Bernanos*, 92.

²⁷⁶ B. PASCAL, *Cugetări*, 327-328: „Deci voi spuneți că noi suntem incapabili de a cunoaște dacă există Dumnezeu. Și totuși ceea ce se spune este fie că Dumnezeu există, fie că Dumnezeu nu există, mijlocia nu este posibilă. Rămâne să vedem de ce parte ne vom așeza. Rațiunea, ziceți voi, nu poate preciza nimic din această chestiune. Plutim într-un fel de haos infinit care ne separă. Se joacă un loc la extremitatea acestei distanțe; și acolo va cădea fața sau reversul. Pe care pariati? [...] Da, dar trebuie să pariezi; asta nu-i după voință, din moment ce ai intrat în joc. [...] Deci de ce parte vă veți așeza? Să punem în cumpănă câștigul și pierderea în caz că ați lua partea credinței că Dumnezeu există. Dacă câștigați, câștigați tot; dacă pierdeți nu pierdeți nimic. Deci pariati că există; faceți-o fără șovăire. Da, trebuie să pariati”.

tehnicienii n-au scăpat să o observe, căci el explică toate decepțiile oribile ale istoriei? Este adevărat că ei îl pun nu în seama omului dar a unei rele organizări a lumii. Dacă totuși se înșeală? Dacă nedreptatea este în om și toate greutățile nu vin decât să întărească răutatea? Dacă omul nu poate să se realizeze decât în Dumnezeu? Dacă operația delicată de a amputa din el partea sa divină – sau cel puțin de a atrofia în mod sistematic această parte până ce cade uscată ca un organ în care nu mai circulă sângele – ajunge să facă din el un animal feroce? Sau mai rău poate, un animal niciodată domesticit [...], sau încă, un anormal, un smintit?²⁷⁷

Supranaturalul este pentru opera lui Bernanos ceea ce destinul, istoria sau libertatea sunt pentru alți scriitori. În această lume fără Dumnezeu, devalorizată din cauza lipsei valorilor spirituale, aici, în această lume, autorul face să irupă prin scrierile sale o altă dimensiune a realității: cea metafizică și teologică a supranaturalului, iar importanța realității în viața umană este afirmată deseori de personajele din romanele sale. Iată, de exemplu, constatarea lui M. Pernichon în fața „imprevizibilului atac” al abatelui Cénabre:

Numai ipoteza – dintr-odată verosimilă – unei vieți fără realitatea spirituală intrată cu forța ca prin efracție într-o conștiință de cele mai multe ori bine pusă la punct, îi descoperea cu brutalitate dezordinea absolută. Altoră, care țin o contabilitate a faptelor lor mai mult sau mai puțin riguroasă (așa cum se pot observa stelele fără a citi indicațiile busolei) le este îngăduit să nu țină seama în calculele lor de orientarea voinței, pervertirea instinctului!... Faptul groaznic nu constă în acești străini al căror drum se intersectează cu al nostru, dar stă în acel chip propriu pe care sufletul tras afară îl va vedea față în față și nu-l va recunoaște²⁷⁸.

Pentru Bernanos supranaturalul este realitatea totală, așa cum ne explică F. Castelli: „adevăratul realism trebuie căutat numai în perspectiva creștină întrucât aceasta singură este totală, de vreme ce cuprinde realul în integritatea sa”²⁷⁹. În viața umană supranaturalul nu este o realitate trecătoare, ci terenul pe care umblă omul. Pentru autorul nostru nu există două lumi, realul și supranaturalul: există doar una singură, disputată de Cristos și de Satana. De fapt, observă Bernanos:

Nici viața supranaturală, viața sufletelor, sărmanelor suflete nu este cu totul lipsită de murdărie... E viciul, este păcatul. Dacă Dumnezeu ar deschide simțurile noastre la lumea invizibilă, cine dintre noi n-ar cădea mort – da, mort – la vederea... doar la vederea hidoaselor... abominabilelor proliferări ale răului?²⁸⁰.

²⁷⁷ *La liberté*, EEC II, 1324.

²⁷⁸ *L'Imposture*, OR, 323.

²⁷⁹ F. CASTELLI, *Volti di Gesù nella letteratura moderna*, I, Paoline, Cinisello Balsamo (Milano) 1991³, 151.

²⁸⁰ G. BERNANOS, *Monsieur Ouine* în G. BERNANOS, *Oeuvres romanesques suivies de Dialogues des Carmélites*, Edition Plon, Seuil, Gallimard 1961 (de aici înainte OR), OR, 1488.

În acest ambient al supranaturalului își află omul adevărul: păcătos, da, însă totdeauna chemat de har ca să depășească această condiție a sa și să ajungă la comuniunea cu Dumnezeu. De aceea Bernanos îl pune pe pista Celui Rău pe omul care nu dă supranaturalului importanța cuvenită. Răul, păcatul în rădăcina sa, este refuzarea supranaturalului, în timp ce binele este aderarea completă la acesta, pentru că numai în Dumnezeu este posibilă iubirea de sine și de alții. Celor care mai cred că omul este într-adevăr capabil să se realizeze în mod autonom și să construiască o lume nouă doar cu propriile forțe, Bernanos le pune în față lupta crâncenă dintre bine și rău, dintre păcat și har, în care fiecare om este implicat, și le arată „tragica solitudine” a ființei umane pentru a înțelege în cele din urmă necesitatea harului.

Martor al supranaturalului, Bernanos nu trăiește dincolo de mormânt, dar mărturisește în favoarea unui supranatural încarnat în structurile istorice. Cu îndrăzneala tipică profeților, transferă în viața concretă și în limbajul comun teme teologice care aparțin domeniului misticii creștine. Abatele Donissan din *Sous le soleil de Satan*, acest „sfânt” al lui Dumnezeu, transmite prin cuvânt o mărturie profundă și sinceră despre realitatea supranaturală, despre existența divinului. Și o face înainte de toate cu limbajul său: el dă mărturie despre adevărul lui Dumnezeu.

În puține cuvinte, putem spune că aceasta este viziunea lui Bernanos despre om și realitatea lui deplină. „Ochiul său privește înăuntru și dinăuntru, și este prea ocupat de problema centrală a sufletului, ca să se piardă în curiozități laterale. Realismul, care se întinde la suprafață, aici coboară în profunzime”²⁸¹. Este profunditatea realității totale: lumea supranaturală unde se consumă adevărata dramă interesantă, aceea care se desfășoară în inima omului în lupta dintre Dumnezeu și Satana, și unde se ajunge a cunoaște că singurele lucruri care au valoare se numesc mântuire și condamnare sau har și păcat.

Cum se împlinește omul în existența sa în acest ambient supranatural?

Locul în care în mod normal se realizează întâlnirea personală cu Dumnezeu trebuie să fie existența, experiența umană a creștinului, și nu supra-omul, neobișnuitul. De aici pleacă autorul adunând intuițiile și experiențele pe care apoi le traduce datorită imaginilor poetice și formelor lingvistice, căutând expresii frumoase, puternice, precise care să aibă capacitatea evocativă, pentru a-l purta pe cititor nu numai să înțeleagă, dar să și facă experiența vieții care transcende orizontul material în care este plasat.

²⁸¹ G.-S. TOMMASO, „Introduzione” în G. BERNANOS, *Sotto il sole di Satana*, Dall'Oglio, Milano 1928, 1948, 1989, 7.

4. Concluzie

Într-o epocă dominată de raționalism, care pretindea să măsoare realitatea între marginile înguste ale pozitivismului și să îndepărteze responsabilitatea morală reducând omul la o pură reacție, într-o epocă în care problemele religioase erau considerate înainte de toate ca „antiartistice”, într-o lume fără Dumnezeu, lipsită de valorile creștine, Bernanos explorează în opera sa dimensiunile metafizice și teologice ale unei lupte care se dă în această istorie complexă a realității umane. Fixându-și ca datorie pregătirea căilor Duhului, deschide o gaură în certitudinile confortabile ale lumii moderne; nu ezită să afirme că pericolul constă mai mult în coruperea forțelor binelui decât în răsturnarea indusă de forțele răului și că sacrul caracter al persoanei umane este o teză mai greu de susținut decât teza contrară. Opțiunea pe care ne-o propune nu este una simplă: ea cere să acceptăm să trăim drama condiției umane în perspectiva unei voințe de mântuire. Bernanos cere, într-un cuvânt, să regăsim un dincolo plin de mister, capabil să ilumineze drumul nostru. Dar el nu caută să ne seducă și este departe de a ne măguli cu promisiuni goale și gratuite, în schimb ne zguduie cu brutalitate sufletul și pune fără precauții omul în fața destinului său. El vrea să amintească oamenilor sensul dramatic al existenței și în același timp sacralitatea suferinței, pe fundalul Răstignitului. A înțeles că omul trebuie, în limitele mijloacelor sale și cu slăbiciunile sufletului său, să reînnoiască până la sfârșitul timpurilor jertfa celui care este om între oameni și Dumnezeu. Și tocmai pentru că l-a înțeles pe acest Dumnezeu, s-a lansat cu furie împotriva preocupărilor artificiale, a nenumăratelor minciuni și a exceselor de orgoliu ale omului modern, pentru a-l așeza în prezența adevărului veșnic, singurul capabil să-l conducă la realizarea sa, pe drumul întortocheat al existenței, unde se deschide breșa infinită a harului.

Pentru scriitorul nostru, omul autentic este un om în mișcare, care dă mărturie despre toate cele afirmate mai sus: copilul, prins într-o mișcare continuă, „se aruncă” pe o stradă, muribundul, în actul său de a muri, înaintează; cel care suferă participă la un dialog interior care nu se va sfârși niciodată; omul liber dovedește libertatea sa prin avântul de iubire; săracul se abandonează din zi în zi mișcării Duhului, iar sfântul este „specia de om” dintre cei care înaintează pentru a se sacrifica. Pe scurt, s-ar putea spune că tot ceea ce a rămas din Împărăția lui Dumnezeu în lume face omul mai uman; dacă răul deumanizează, binele umanizează. Ce ar rămâne, întreabă Bernanos, din viața omului, fără moarte, fără suferință, fără agonie? Ce ar rămâne fără vitalitatea copilăriei, fără apelul la sărăcie, fără inspirația iubirii? Ce-ar mai rămâne?... Căci „totul este har”.

Pe scurt: viziunea lui Bernanos despre om își are rădăcinile în misterul lui Cristos, Cuvântul întrupat, în persoana căruia el vede finitul care se contopește cu infinitul, timpul care întâmpină veșnicia iar omului i se dă posibilitatea să-l întâlnească pe Dumnezeu; aici vede cum tragicul, absurdul condiției umane, este asumat pentru a fi transfigurat în dar de iubire și de răscumpărare. Astfel, numai cel care, deși trăiește într-o lume dezrădăcinată din valorile credinței, într-o lume a absurdului și a angoasei, se apropie de Cristos și crede în el ajunge să dea un sens celor care nu au sens, află semnificația vieții și a istoriei, ajungând să trăiască pe deplin viața umană; creat după chipul lui Dumnezeu omul este destinat, dacă acceptă riscul „condiției umane” să se realizeze pe deplin în caritatea lui Cristos, să devină el însuși un alt Cristos. Astfel el devine „măsura” justă a omului.

CAPITOLUL II

OMUL ÎN FAȚA PĂCATULUI ÎN SCRIERILE LUI GEORGES BERNANOS

În timpul nostru există o sensibilitate aparte la faptul că lumea și oamenii sunt expuși puterilor abisale ale răului. Literatura modernă se complăce să discute despre ademenirea tuturor de către Cel Rău. Refuzând a pune problema în sens metafizic și teologic, psihologia, științele sociale și cele ale comportamentului sunt angajate la nivel empiric în examinarea mecanismelor și structurilor răului, cu speranța că, o dată cunoscute, devine posibilă prezentarea strategiilor pentru depășirea răului. Paralel cu aceasta, conștiința păcatului se pare că se fărâmițează. Disparația conștiinței păcatului – deplânsă încă din 1946 de Pius al XII-lea în radiomesajul său adresat Congresului Catehetic Național al SUA¹ – se constată în primul rând pe planul limbajului. Cuvântul „păcat” apare mai puțin frecvent decât mai înainte în vorbirea de fiecare zi. Însă problema nu stă propriu-zis aici. Indiciul cel mai elocvent este că și în domeniul religios conceptele care disting omul ca păcătos par să piardă mereu mai mult din conținutul lor concret². „Simplificările pozitivistice reduc păcatul la ignoranță, crima la influența mediului social, răul la imperfecțiune și asceza la igienă. Noțiunea de «păcat» a pierdut orice audiență, nimeni nu mai înțelege ce semnifică ea. Or, [...] păcatul este boala spiritului”³. Cu toate acestea, a afirma că omul de astăzi, chiar cel credincios, nu mai are un simț al realității păcatului ar fi fără îndoială o judecată pripită și generalizată⁴. Păcatul a devenit

¹ PIUS AL XII-LEA, *Discorsi e radiomessaggi*, VIII (1946) 584: „Poate păcatul cel mai mare al lumii de astăzi este acela că a început să piardă simțul păcatului”.

² Mulți credincioși nu se mai descurcă cu distincțiile tradiționale dintre păcatele veniale, grave sau de moarte ori nu vor să mai știe de aceste gradații. Conceptul de păcat originar este supus neînțelegerilor de orice fel. Terminologia tradițională legată de pedeapsa pentru păcat - purgator, iad, indulgență - nu mai este adesea înțeleasă. Chiar concepte care indică etape concrete pe calea reconcilierii, cum sunt căința, propunerea, îndestularea... adesea nu mai au un „Sitz im Leben”. Această golire a limbajului ne spune că și pentru omul credincios sectorul păcatului are multe laturi neclare și puncte de întrebare.

³ P. EVDOKIMOV, *Les âges de la vie spirituelle*, Desclée De Brouwer, Paris 1964, 1980, trad. rom. *Vârstele vieții spirituale*, Humanitas, București 2006, 58.

⁴ Ioan Paul al II-lea vorbește despre „o anume confuzie creată în conștiința multor credincioși (...) care duce în cele din urmă la diminuarea adevăratului simț al păcatului și

un fel de ceață. De cele mai multe ori încă se mai știe că există ceva de felul acesta, dar adesea nu se mai știe cum trebuie abordat la modul concret⁵.

De aceea, este dificil chiar și pentru un teolog să vorbească despre păcat în epoca modernă. Dar pentru un scriitor, nu este nepopular să vorbească despre păcat și despre har într-un limbaj literar? Nu există riscul de a nu fi înțeles sau chiar înțeles greșit? Și totuși, într-o epocă în care „păcatul era clasificat *more geometrico* și supus unui «confesor-judecător»” într-o „hamartiologie” care pierduse contactul cu problemele reale aparent blocată pe probleme irelevante de sacristie și prizonieră a unui simț străin de „sacru”⁶, Bernanos vorbește și scrie atât despre păcat cât și despre har, asumându-și rolul intelectualului laic, care „caută să amplifice, să modeleze afirmația clară și simplă în mai multe direcții, să dezgroape din interiorul ei niște bogății invizibile la suprafață”⁷, cum ar spune Virgil Nemoianu, să formuleze adevăruri vechi, să le prezinte ca fiind foarte noi. Momentul istoric trăit de Bernanos impunea această datorie ca exigență nouă și urgentă. El simte că trebuie să regândească locurile comune: „e singurul mijloc, spune Unamuno, de a ne scutura de blestemul lor”⁸. În acest sens, muncește din greu cu scrisul său pentru a face învățătura constantă a Bisericii tot mai comprehensibilă și mai aproape de omul contemporan și de modul său de a se exprima; el știe că asupra misterului păcatului „inteligenta omului nu a încetat niciodată să mediteze”⁹ și că are nevoie de o aprofundare, la care omul de litere poate să contribuie cu ajutorul limbajului și imaginilor sale poetice. Într-adevăr, literatura vine în întâmpinarea acestei necesități, căci „există dimensiune religioasă în orice literatură de bună calitate”¹⁰. În scrierile sale sunt cuprinse valori religioase, culturale, socio-politice, și într-un astfel de spațiu el poate spune mult, poate construi ipoteze, scenarii, face legături, imaginației i se îngăduie și i se deschid perspective vaste. Bernanos este convins că „romanul catolic nu este cel care ne hrănește

aproape la dispariția lui” (n. 18). Termenii „diminuaire”, „aproape la dispariția” primesc o anumită nuanță și într-un alt text din *Reconciliatio et Paenitentia* în care papa vorbește despre o „slăbire” a simțului păcatului (n. 18). Mai afirmă: „După cum simțul lui Dumnezeu nu poate fi total șters și nici stins din conștiință, nici simțul păcatului nu poate fi vreodată nimicit cu totul” (IOAN PAUL AL II-LEA, Îndemnul apostolic *Reconciliatio et Paenitentia* [2 decembrie 1984], nr. 18).

⁵ Cf. B. HIDBER, *Il peccato, un tradimento della libertà. Prolegomeni di una teologia del peccato*, (pro manuscripto), Accademia Alfonsiana, Roma 1993, 3-4; cf. B. HIDBER, *Il problema del male. II. Il male come sfida per la teologia e l'etica d'oggi*, (appunti per gli studenti), Accademia Alfonsiana, Roma 1991.

⁶ B. HÄRING, *Teologia morale verso il terzo millennio*, Morcelliana, Brescia 1990, 36-37.

⁷ V. NEMOIANU, *Înțelepciunea calmă*, Sapientia, Iași 2002, 55.

⁸ G. THIBON, *Ignoranța înstelată*, 10.

⁹ IOAN PAUL AL II-LEA, *Reconciliatio et Paenitentia*, nr. 17.

¹⁰ V. NEMOIANU, *Înțelepciunea calmă*, 65.

doar bunele sentimente, este acela în care viața de credință se confruntă cu pasiunile. Trebuie să facă pe cât posibil mai sensibil tragicul mister al mântuirii”¹¹, iar „romancierul are de pierdut totul dacă exclude din opera sa diavolul și pe Dumnezeu: sunt personaje indispensabile”¹².

1. Răul și Diavolul

Pentru Evul Mediu infernul și Satana au fost un discurs esențial. Scenele cu Judecata din urmă arată că atunci marea preocupare a omenirii era mântuirea. Excesele din acea epocă sunt o explicație, pentru cei mai mulți, a tăcerii cu privire la această realitate biblică în epoca modernă. Bernanos vede în această tăcere consecința raționalismului din secolul Luminilor și a scientismului care i-a urmat. De aceea, cu toate că Satana nu este o temă literară pentru creștinul timpului său, în repetate rânduri el denunță această eroare, acest conformism străin adevărului despre om. Astfel că o dată cu Bernanos își face intrarea în literatură Satana ca persoană, putere și prezență, „principele acestei lumii”, cum îl numesc evangheliile, heraldul și poetul răului. Ispititor, rece și întunecat prin esență, minciună și disperare, el se infiltrează în spiritul omului, în apetitul instincțelor sale cele mai josnice, leagănul mirajelor înșelătoare de autonomie morală și intelectuală, punându-i în spate fiorul cutremurător al urii și al rebeliunii, inducându-i amețeala golului.

1.1. Motivația temei în scrierile bernanosiene

Dacă tema care străbate romanele sale dar este prezentă și în celelalte scrieri nu este de actualitate, atunci, înseamnă că Bernanos este un conservatorist care opune rezistență la modul de a aborda realitatea în timpul său și privește în trecut de unde își ia subiectele preferate? De fapt mulți critici literari îl trec pe această linie și ar fi o explicație pentru lipsa de interes față de dânsul care se manifestă în diferite cercuri literare. Abordând dificila tematică a Satanei și a posedării omului de către diavol, el vrea să spună tot adevărul despre om, vrea să afirme că răul nu are numai o origine naturală în dezordinile comportamentale ale oamenilor. Posedarea indică o lucrare tainică a duhului rău, dar mai spune că viața omului nu are numai o dimensiune orizontală ci și prelungiri spirituale. Bernanos știe bine că omul poate să-și afle fericirea numai în iubirea divină și în iertarea care-l însoțește, împlinind astfel natura sa profundă de creatură rănită de păcat dar răscumpărată prin jertfa lui Cristos. „Din cauza catolicismului său Bernanos a fost chinuit de prezența Demonului și i-a studiat toate manifestările

¹¹ G. BERNANOS, „Interview”, EEC I, 1047.

¹² G. BERNANOS, „Interview”, EEC I, 1046.

puterii sale de la primul său roman cu un titlu așa de revelator până la *Monsieur Ouine*”¹³. Doar în această perspectivă trebuie privit Bernanos, căci „un Cristos așa de comprehensiv ar fi fost pentru el de neconceput dacă răul pe care oamenii îl comit nu s-ar putea imputa, cu totul sau în mare parte, Altuia, care nu este nici om nici Dumnezeu, imputabil aceluia sau acelora pe care Biblia îi numește Satană sau Diavol, și de care Biblia însăși presupune că omul în general și anumiți oameni în special sunt posedăți sau victime nevinovate, cel puțin în parte sau chiar cu totul”, explică Guido Sammavilla referindu-se la Dostoievski, care – spune el – „nu ar fi fost cristologul care a fost dacă nu ar fi fost și demonologul care a fost”¹⁴.

Bernanos este conștiința critică a societății sale, este mereu neliniștit din cauza orbirii contemporanilor săi care, în numele materialismului sau doar din indiferență nu mai văd răul sau acceptă să alunece spre facilități iresponsabile.

Oamenii, chiar dintre cei care-l neagă, au, dacă nu cunoașterea, cel puțin pre-sentimentul Divinului. Dacă le cereți lor definiția, și ei se învrednicesc să facă orice altceva decât să repete prosteste vreo frază luată dintr-o carte, nu vor greși totdeauna. Dar întrebați-i despre Rău, și ei vă vor vorbi despre orice lucru, despre legalitate, despre igienă, și în nouăzeci și nouă de ori dintr-o sută nu veți obține de la ei nimic altceva decât vorbării care vă vor trezi mânia¹⁵.

Este textul care ne dă punctul de plecare: în lume s-a dat uitării ceva important. Bernanos simte aceasta și devine vehement în abordarea temei, căci este conștient de importanța pe care o are răul în concepția creștină despre lume, despre viață și despre mântuire. Paul al VI-lea în cateheza din 15 noiembrie 1972 se întreba cu uimire:

Nu ne interesează deficiențele care sunt în lume? disfuncțiile dintre lucruri cu referință la existența noastră? durerea, moartea? răutatea, cruzimea, păcatul, într-un cuvânt, răul? și nu vedem cât rău este în lume? în special, cât rău moral, adică în același timp, deși în mod diferit, împotriva omului și împotriva lui Dumnezeu? Nu este oare acesta un spectacol trist, un inexplicabil mister? Și nu suntem noi, chiar noi care aducem cult Cuvântului, cântăreții Binelui, noi credincioșii, cei mai sensibili, cei mai tulburați de observarea și de experiența răului?¹⁶

¹³ M. SCHNEIDER, „Bernanos a-t-il vu le diable?”, în D. de ROUX (ed.), *Les Cahiers de l'Herne. Geroges Bernanos*, Éditions de l'Herne, Paris 1962, 1998 (de aici se va citi *Les Cahiers de l'Herne*), 76.

¹⁴ G. SOMMAVILLA, *Uomo, diavolo e Dio nella letteratura contemporanea*, Edizioni Paoline, Cinisello Balsamo (Milano) 1993, 317.

¹⁵ „Une vision catholique du réel”, EEC I, 1079.

¹⁶ PAOLO VI, „Liberaci dal male”, (Udienza generale, mercoledì, 15 novembre), în *Insegnamenti di Paolo VI*, X (1972), Tipografia Poliglotta Vaticana, Roma 1973, 1169.

Bernanos, care a fost în toiul luptelor din primul război mondial, a făcut experiența bulversantă a luptei supranaturale dintre Cristos și dușmanul neamului omenesc. De fapt, scrierile sale sunt confesiuni vehemente, jurnalul patetic al unei anumite sensibilități dintr-un suflet deschis la toate evenimentele lumii, pe care orice circumstanță îl face să tresalte, care strigă atunci când este exaltat sau rănit¹⁷.

A elimina într-un anumit mod, vorbind rațional, prezența demonului... – scrie un contemporan al autorului – ar însemna să-i dai cea mai mare victorie, pe care el și-o dorește: căci el triumfă fie provocând o credulitate exagerată în puterea sa, fie provocând negarea acestei puteri... Diavolul triumfă scăpând totdeauna de cunoașterea imediată a omului. Este ambiguitatea încarnată... Fie că este căutat în sensibil: și de acolo scapă, făcându-i pe raționaliști să creadă că este vorba doar de o patologie; fie că este căutat în „răul teologic” și de aici scapă, făcând să se creadă că nu acționează deloc, sau, făcând să se creadă că el face totul¹⁸.

Bernanos explică arătând consecințele acestei uitări:

Există preoți care nu îndrăznesc nici măcar să pronunțe numele diavolului. Ce fac atunci din viața lor interioară? Un câmp de bătaie al instinctelor. Din morală? Un ansamblu de sensuri: și din har un raționament drept care orbește inteligența; din tentație un apetit carnal pe care această inteligență tinde să-l favorizeze. Și astfel de abia își dau seama de cele mai banale episoade ale marii băătăii care s-a angajat în noi¹⁹.

Într-un interviu din 1926 continua pe aceeași linie: „Luât din mijloc diavolul, moralistul nu-și mai exercită magistratura sa. Igienistul l-a înlocuit repede. Nu mai există diavol, dar încă mai multă morală... O igienă”²⁰. Într-o societate care „a pierdut simțul păcatului”, care îl reduce la o activitate a psihicului și surâde auzind vorbindu-se despre iad ca și cum ar fi vorba despre o fabulă bună să trezească frica în copii sau în neghiobi, în mijlocul bălciului vanității, care era literatura în cea mai mare parte a ei, Bernanos face să apară temătoarea umbră a arhanghelului rebel, dușmanul lui Dumnezeu, în care el crede tocmai pentru că are credință în Dumnezeu, așa cum au crezut atâtea care au ajuns, printr-o experiență dureroasă a lumii spirituale a sufletelor, să descopere marea luptă la care participă cerul și iadul în jurul fiecărui om, așa cum au crezut marii poeți și gânditori catolici începând cu Dante²¹.

¹⁷ Cf. G. PICON, *Bernanos. L'impatiente joie*, 151.

¹⁸ C. MOELLER, „Réflexions en marge du «Satan»”, în *Etudes Carmelitains* 34 (1949) 199-200. Este de fapt ceea ce spunea Charles Baudelaire (1821-1867): „Cea mai mare înșelătorie a demonului este să ne facă să credem că el nu există”.

¹⁹ *Sous le soleil de Satan*, OR, 221.

²⁰ „Interview”, EEC I, 1042.

²¹ Cf. T. GALLARATI-SCOTTI, „Introduzione”, în G. BERNANOS, *Sotto il sole di Satana*, Dall'Oglio, Milano 1989, 7-8.

Printre scriitorii de geniu – ne spune Luc Estang – care la sfârșitul secolului al XIX-lea au repropus condiția umană în lumina sa adevărată supranaturală, Bernanos s-a angajat să amintească faptul că răul există; mai bine spus: că Cel Rău, din care se nasc faptele răului, există; și că el este pentru fiecare om acel adversar, acel leu care mugește și caută să-l devoreze, despre care vorbește sfântul Petru. Lumea, ceea ce Cristos înțelege prin lume, refuzând să se roage pentru ea, și care nu este altceva decât imperiul Celui Rău, slujește planurilor stăpânului său făcându-l să treacă neobservat, dând impresia că nu există. Aceeași luptă spirituală pe care trebuie să o poarte ca indivizi personajele lui Bernanos, la această luptă ia parte întreaga cetate pământească, fie că vrea, fie că nu vrea. De aceea numele Celui Rău este Legiune. Bernanos ne-o amintește²².

El pune omul care nu dă supranaturalului importanța care i se cuvine pe panta Celui Rău. Pentru a face sensibilă prezența supranaturalului, din anul 1926 s-a gândit să scrie „plânsul oribil al păcatului” și cu aceasta „să facă pe cât posibil mai sensibil tragicul mister al mântuirii”²³. Prezentându-ne răul, grija lui nu este aceea de a ne purta la disperare, ci dimpotrivă, de a ne face să vedem că există binele, care este Dumnezeu. Provocat de Frédéric Lefèvre să comenteze afirmația lui Robert Kemp care scria în *La Liberté* din 8 aprilie 1926 că *Sous le soleil de Satan* este capabil să tulbure multe sufletele, Bernanos răspunde:

O doresc. Totul este preferabil echivocului care a întreținut secolul al XIX-lea, anarhiei sale, detestabilei sale confuzii cu privire la valorile morale. Romanului modern îi lipsește Dumnezeu, dar diavolul îi lipsește la fel. Îmi imaginez că unui materialist nu-i place să audă vorbindu-se despre Satana, căci el nu vrea să vadă, în viața interioară, decât câmpul trist de bătălie al instinctelor. O dată diavolul introdus, e greu a se lipsi de Har pentru a explica omul... Iată! parohul meu din Lumbres este fără îndoială un fel de sfânt, dar tocmai prin tentațiile sale, prin disperarea sa el poate să ne fie făcut accesibil. Experiența trăită a iubirii divine nu este de domeniul romanului. Dar dacă eu îl forțez pe cititor să coboare în adâncul conștiinței sale, dacă eu îi demonstrez, până la ultima evidență, că slăbiciunea umană nu explică totul, că ea este întreținută, exploatată de un fel de geniu feroce și sumbru, ce-i rămâne de făcut decât să se arunce în genunchi, dacă nu din iubire, cel puțin de frică, și să-l cheme pe Dumnezeu?²⁴.

Momentul istoric trăit de Bernanos impunea această datorie ca exigență nouă și urgentă.

Da. S-ar voi a face din diavol un simplu spectator care să nu intervină decât pentru a aplauda și a fluiera. De aici la a-l nega pur și simplu nu este decât un pas care se face repede. Și odată îndepărtat diavolul, moralistul nu mai exercită

²² L. ESTANG, *Georges Bernanos*, Queriniana, Brescia 1952, 47.

²³ „Interview de 1926”, EEC I, 1047.

²⁴ „Interview de 1926”, EEC I, 1047.

decât un timp magistratura sa. Igienistul l-a înlocuit imediat. Mai mult diavol, dar la fel mai multă morală....²⁵

Așa cum remarca H.U. von Balthasar, „în fața moralismului superficial aflat la mare cinste la contemporanii săi, prima grijă a lui Bernanos a fost să redea oamenilor de astăzi conștiința existenței chiar a abisului, a profunzimii și forței sale de aspirație”²⁶. În fața unor acuzații grele pe care un jurnalist i le aduce în presa timpului²⁷, Bernanos reacționează:

DI. Leroux vrea să mă convingă de faptul că i-am servit Disperarea în adâncul farfuriei mele de iad. Această mărturie mă umple de bucurie. Îmi confirmă că am depășit literatura, că am atins partea secretă a sufletului. Există fără îndoială alte suflete, în număr mic (și sărmanul meu Donissan este unul dintre acestea), pe care răutatea păcatului le umple de o groază excesivă. Nu *pentru ele* scriu. Dar scriu despre ele, este groaza lor pe care o propun atâtor oameni, care nu sunt nedemni de adevăr, dar care încă mai caută în pasiuni marele mesaj de care inima lor este însetată. Au ajuns la punctul că doresc mai puțin plăcerea decât durerea, care se află la fund²⁸.

Dar prezentând Răul, preocuparea autorului nu este aceea de a ne face să disperăm din cauza condiției noastre, ci dimpotrivă, de a trage un semnal de alarmă, pentru că încă o dată omul riscă să cadă sub povara rodului inteligenței sale, să devină inuman pentru sine însuși și pentru frații săi, să uite valorile fundamentale, problemele urgente pe care încearcă să le ascundă în spatele unor aparențe trecătoare.

Ce vreți? Omul este om. Este desigur *homo faber*, din leagăn nu poate să stea cu mâinile liniștite, mâinile sale puternice și delicate [...], mâinile sale minunate... Omul este foarte satisfăcut de mâinile sale, dar nu este deloc satisfăcut de sufletul său, iată ce trebuie înțeles. N-are nici o dificultate cu mâinile sale, mâinile sale fac mereu ce vrea el, contradicția este în sufletul său. Omul este faber prin mâini; visează să aibă patru, opt, șaisprezece, tot atâtea mâini câte ar putea să numere, le multiplică de altfel prin mașini, știm aceasta, am spus-o, s-a auzit. Răul este în suflet. Omul n-are decât două mâini, ele lucrează foarte ușor împreună. Ele pot chiar, odată primită sarcina, să lucreze fără el. Mâinile sunt docile, în schimb duhul nu este. Iar spiritul omului nu este numai neascultător, el este adesea și ca un judecător, ca un dușman. Desigur, nu se poate nega că există o parte de spirit acordat cu mâinile, făcut pentru ele – cel puțin mâinile nu sunt făcute pentru el – un spirit al mâinilor, și dificultățile nu vin de la acest spirit. Dar există această altă parte mereu nesatisfăcută, mai mult sau mai puțin în opoziție clară cu mâinile, și care este cu adevărat ca un alt om în om. Când

²⁵ „Interview de 1926”, EEC I, 1042.

²⁶ H.U. VON BALTHASAR, *Le chretien Bernanos*, 329.

²⁷ Este vorba de Gaston Leroux (1868-1927), un jurnalist a cu veleități de scriitor (în 1907 i-a fost publicat romanul *Le Parfum de la dame en noir*).

²⁸ „Lettre à Frédéric Lefèvre”, EEC I, 1053.

adversarul misterios îl prinde, mâinile încetinesc puțin câte puțin munca, apoi se opresc dintr-o dată; spiritul mâinilor trebuie să renunțe să le pună la treabă, *homo faber* se simte ridicol. Ajunge chiar ca mâinile să crească sau să se ridice în aer, într-o mișcare de rugăciune sau de teamă, în fața unei ființe invizibile. Atunci *homo faber* se simte, și el, cuprins de neliniște. Refuză să cedeze rivalului său, nu știe de altfel foarte bine ce vrea de la el, și totuși trebuie să i se supună. Incapabil de a se preda, se răzbună. Se răzbună din cauza neliniștii sale asupra lucrărilor mâinilor sale, distruge ceea ce a făcut mâinile sale minunate, devine atât de puternic ca să distrugă așa cum s-a arătat ingenios în a construi²⁹.

Vorbind despre „lumea Satanei”, L. Ferraz ajunge la concluzia că

Bernanos, arătând răul, a voit să-l facă pe om să vadă că există Binele, că există Dumnezeu. Prezența lui Dumnezeu în romanul lui Bernanos este sugerată de preoți și mai clar de proliferarea răului, de imperiul Satanei. Exact această absență a lui Dumnezeu, care abandonează creaturile sale puterilor Răului, cere mai mult și amintește prezența sa³⁰.

Dincolo de exprimările sale literale găsim chinul prin care trece omul asupra căruia se abat puterile „dumnezeului acestei lumi”³¹ – în exprimarea apostolului Paul – suferința pe care autorul o scoate în evidență pentru a demonstra necesitatea harului și șansa pe care o are omul căruia Cristos îi oferă harul salvării.

1. 2. Romanul păcatului

Tematica religioasă reprezintă punctul comun al lui Bernanos cu o serie de autori reușiți în istoria literaturii sub denumirea de scriitori catolici. Romanul le permite să se întrebe cu privire la credința lor și să pună în scenă conflicte pe care aceasta le provoacă. Ficțiunea este o posibilitate pentru ei de punere în scenă dialectică a unei lumii pline de conflicte care-i opun pe oameni între ei sau de conflicte care au loc în conștiința lor. Acești scriitori pictează personaje pradă luptelor intime care îi chinuie, la mijloc fiind o neliniște metafizică ce provine din convingerea că păcatul este un rău de care omul trebuie să scape pentru a ajunge la împlinirea vieții sale. Astfel că multe lucrări literare din acest timp se complac în a prezenta momentele de ademenire a omului de către Cel Rău. Aici trebuie să facem referire la „romanul păcatului”. De fapt, se vorbește astăzi despre un caz special: „romanul păcatului”. Scriitorul și criticul literar german Curt Hohoff a folosit sintagma „roman al păcatului” pentru acel tip de „literatură creștină” care a ales ca obiect al descrierii sale cu precădere căile

²⁹ *La liberté*, EEC II, 1358-1359.

³⁰ L. FERRAZ, „Le monde de Satan”, în *Les Cahiers de l'Herne*, 75.

³¹ *2Cor* 4,4.

greșite ale gândirii și acțiunii umane³². Fără îndoială romanul păcatului dobândește consistență în mod mai pregnant la François Mauriac, un om credincios, care a supus totdeauna judecății Bisericii tot ceea ce se referă la problemele de credință în scrierile sale. „Perspectiva lui Mauriac este perfect fidelă dacă nu evangheliei, dacă nu experienței mistice, cel puțin tradiției învățaturii creștine, la ceea ce rămâne din creștinism în școlile religioase care-l învață”³³. El este un precursor în acest sens pentru alți scriitori, fiind preocupat mai ales de lupta continuă dintre păcat și har. Personajele din romanele sale pot fi împărțite în două categorii, așa cum observă P.-H. Simon:

pe de o parte cei imorali, păcătoși care par în mod secret aspirați de har și în jurul cărora planează o atmosferă de indulgență [...], pe de altă parte oamenii credincioși arizi, ipocriți fără să-și dea seama, satisfăcuți de o ordine morală care elimină delirurile cărnii [...], dar care admit participarea la nedreptate, orgoliu de castă³⁴.

La F. Mauriac, de fapt omul apare ca și condamnat la păcat; exigența creștinismului se limitează la totala represiune a „cărnii”, căci „e foarte adevărat că pentru cei mai mulți creștinismul nu este altceva decât o disciplină a simțurilor, care se reduce la utilitatea sa morală, care se reduce și ea la o cenzură a instinctelor”³⁵. Și „incapacitatea” de „puritate” în om se prezintă ca una dintre temele fundamentale ale romanelor și povestirilor sale, elaborată în variante noi: omul decăzut, triumful răutății asupra iubirii, pasiunea inimii, lăcomia, invidia ura și necurăția. Observă Joseph Imbach:

în orice carte a lui Mauriac pe care o luăm în mână, totdeauna găsim dezordine și păcat. Aproape niciuna din acele familii pe care le descrie, nu trăiește în condiții normale. El face să se vadă în mod clar contrastul dintre cerințele Evangheliei și viața celor care se numesc creștini. Această tensiune dintre exigența înaintată de Evanghelie și realitatea vieții cotidiene vine la lumină deja în lucrarea sa din tinerețe *La Chair et le Sang*³⁶.

Descrierea unor astfel de păcate putea să înspăimânte într-un fel publicul creștin. Astfel că în discuțiile despre „romanul catolic” se punea întrebarea dacă este îngăduit unui scriitor creștin să descrie păcatul în toate formele în care el se prezintă. Poate tocmai de aceea Mauriac, ca și Bernanos și Julien Green, victime ale unei clasificări prea grăbite a criticilor, se consideră „un catolic ce scrie romane” și nu „un romancier catolic”, deși el

³² Cf. C. HOHOFF, *Was ist christliche Literatur?*, Friburg 1966, 47, apud J. IMBACH, ed., *Dio nella letteratura contemporanea*, Città Nuova, Roma 1981³, 18.

³³ G. PICON, *Bernanos. L'impatiente joie*, 53.

³⁴ P.-H. SIMON, „La littérature du péché et de la grâce”, 91.

³⁵ G. PICON, *Bernanos. L'impatiente joie*, 53.

³⁶ J. IMBACH, *Dio nella letteratura contemporanea*, 19.

a introdus în cărțile sale dezbateri spirituale, o psihologie religioasă, încercând „să facă tangibil, sensibil, universul catolic al răului”³⁷.

Datoria scriitorului – este răspunsul lui F. Mauriac – nu este aceea de a-l justifica pe păcătos, dar de a recunoaște că „păcătoșii ne aparțin ca și sfinții” și că nu există abis pe care milostivirea lui Dumnezeu să nu fie în stare să-l umple. Adevăratul păcat, după Mauriac, este atunci când omul caută răul nu atât din slăbiciune, dar pentru răul însuși³⁸. Și romanele lui F. Mauriac, și cele ale lui J. Green, precum și ale lui G. Bernanos, toate cele cu un conținut metafizic și religios pronunțat, în care sunt descrise mai mult păcatele spiritului decât ale trupului, iar prezența harului divin și forța Satanei apar ca fiind foarte puternice, se îndepărtează de operele considerate de ei de o „religiozitate facilă”, cum ar fi romanul *Satan et le romancier* de J.-L. Prévost, care au marcat renașterea catolică de la începutul secolului al XX-lea, apărută ca o reacție atât la pozitivismul îngust al secolului trecut cât și împotriva unei teologii arhaice³⁹.

Dacă păcatul obișnuit al personajelor lui Mauriac este cel al cărnii – desfrâul și lăcomia – cel care este deviere și degradare a iubirii, atașare a inimii față de creaturi și față de lucruri, refuzare a carității, cu conflictele pe care această deviere spirituală le provoacă și catastrofele pe care le pregătește, dar lăsând mai mult timp șansa unei îndreptări și unei răscumpărări, căci n-a pariat în mod hotărât împotriva ființei și împotriva iubirii, cazul personajelor bernanosiene este diferit, pentru ele tentația redutabilă este păcatul spiritului, iremediabil în mod definitiv; este refuzul absolut, opțiunea definitivă și hotărâtă pentru neant. Cei mai mari păcătoși ai lui

³⁷ A. SÎRBU, *Julien Green, o conștiință tragică*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași 1995, 6. Tot aici se mai face referință la criticul belgian Marcel Lobet care, în două eseuri – *Chercheurs de Dieu* (1941) și *La Science du bien et du mal* (1954) – stabilește distincția dintre un romancier catolic și un romancier creștin, și arată că romancierul creștin, al cărui prototip este Dostoievski, transmite, prin temele spirituale ale operei sale și printr-o teologie de esență creștină mesajul unui om coborât în abisurile suferinței morale. „Atitudinea sa de opoziție disprețuitoare față de Biserică îl situează în cohorta marilor revoltați și a catolicilor «din afară»” (M. LOBET, *Chercheurs de Dieu*, Les Écrits, Bruxelles 1941, 130).

³⁸ În *Le Nœud de vipères* (1932), capodopera sa psihologică, scriitorul descoperă golul dureros al unei inimi înrăite și împietrite, în timp ce în *Les Anges noirs* (1936) descrie drumul unui om care aderă în mod conștient la rău. Atacat de A. Gide, care într-o scrisoare deschisă îi reproșa că romanele sale nu sunt atât în stare să-l conducă din nou pe păcătos la creștinism cât mai ales să le amintească creștinilor că pe pământ sunt, în afară de cer, și alte lucruri, scriitorul răspunde în discursul său cu ocazia conferirii premiului Nobel: „Dacă un scriitor pune în centrul operei sale omul creat după chipul Tatălui, răscumpărat de Fiul, luminat de Duhul Sfânt, atunci eu nu pot să mai văd în el, oricât de întunecată ar putea fi descrierea sa, un maestru al disperării. Și admitând că descrierea sa rămâne întunecată, că pentru el natura omului este rănită, dacă nu coruptă [...]. El, de fapt, nu poate să se sustragă misterului răului. Dar cel care este prins de rău, este și de puritate prins” (cf. J. IMBACH, *Dio nella letteratura contemporanea*, 20).

³⁹ Cf. A. SÎRBU, *Julien Green, o conștiință tragică*, 7.

Bernanos, prima Mouchette, Cénabre din *L'imposture* sau gidianul *Monsieur Ouine*, sunt negativiști absoluți, loiali spiritului răului⁴⁰.

Alături de acești trei mari corifei ai scrisului mai sunt și alții: Elisabeth Langgässer⁴¹, Graham Greene⁴², precum și suedeza Sigrid Undset⁴³, care merg pe aceeași linie. Este adevărat apoi că în literatura modernă François Mauriac este recunoscut ca romancierul păcatului, în timp ce Bernanos este romancierul sfințeniei⁴⁴, deși romanele sale descriu greșelile inimii umane, coborând până în profunzimea abjecției, și prevestesc toată puterea păcatului. Însă Bernanos vorbește despre păcat totdeauna pe fundalul sfințeniei și al harului, văzându-l ca o pată întunecată în contrastul unei lumini strălucitoare. De fapt, așa cum afirmă H.U. von Balthasar: „Numai acolo unde iubirea lui Dumnezeu «a ajuns până în adânc», acolo vinovăția umană se descoperă ca păcat iar sentimentele umane se revelează ca porbind de la un spirit anti-divin”⁴⁵.

Sunt două abisuri – de lumină și de întuneric, de iubire și de ură, de bine și de rău, într-un cuvânt, de har și de păcat – în fața cărora se află omul din toate timpurile, și care exercită o forță de atracție asupra lui. „Lumea păcatului stă față în față cu lumea harului întocmai ca imaginea reflectată a unui peisaj pe malul unei ape negre și adânci”⁴⁶, ne spune autorul nostru. În această perspectivă în scrierile bernanosiene apare o dialectică între păcat și har, pe care îmi propun să o prezint în capitolul următor al lucrării.

⁴⁰ Cf. P.-H. SIMON, „La littérature du péché et de la grâce”, 92-94.

⁴¹ Elisabeth Langgässer (1899-1950), scriitoare germană, cu volumele sale de poezii (*Die Tierkreisgedichte* [Poeziile zodiacului], 1935; *Kölnische Elegie*, [*Elegia de la Köln*], 1948), dar mai ales prin romanele sale *Das unauslöschliche Siegel* [*Sigiliul de neșters*] (1946), și *Märkische Argonautenfahrt* [*Argonauții din Brandeburg*] (1950), cu un limbaj bogat în simboluri și metafore exprimă necesitatea credinței pentru salvarea unei omeniri lipsite de valori.

⁴² Graham Greene (1904-1991), chiar dacă refuză să fie definit romancier catolic, temele religioase catolice se află în centrul multora din scrierile sale, atât romane (*The Man Within* [1929], *Brighton Rock* [1938], *The Power and the Glory* [1940]) cât și nuvele. În critica literară îi atacă pe scriitorii moderniști Virginia Woolf și E. M. Forster care au pierdut simțul religios, convins fiind că numai recuperând elementul religios, conștiința dramei și a luptei din suflet care are drept consecință salvarea sau condamnarea, a realității metafizice a bine-lui și a răului, a păcatului și a harului, scrierile literare pot redobândi puterea lor dramatică.

⁴³ Sigrid Undset (1882-1949), scriitoare norvegiană, primește Premiul Nobel pentru literatură în 1928 pentru trilogia *Kristin Lavransdatter* (1920-1922) și cele patru volume ale romanului *Olav Audunsson* (1923-1927); caută răspuns la semnificația propriei vieți și o găsește în Dumnezeu creștin. „A venit să mă caute în pustiu” afirma ea însăși. Se convertește îmbrățișând catolicismul în 1924. După această dată completează seria de romane contemporane, toate de factură catolică, având ca temă principală iubirea (cf. „Biografia Sigrid Undset” în http://www.zam.it/home.php?id_autore=283).

⁴⁴ Cf. G. FASOLI, *La sfida del povero*, 64; J. IMBACH, *Dio nella letteratura contemporanea*, 18.

⁴⁵ H.U. VON BALTHASAR, „Nuove tesi sull’etica cristiana” în *Prospettive di morale cristiana. Sul problema del contenuto e del fondamento dell’ethos cristiano*, Città Nuova, Roma 1986, 66.

⁴⁶ *Journal*, OR, 1139.

1.3. Personificarea răului

Este un lucru prea evident că răul există, dar este resimțit și conceput numai în funcție de binele de care el ne privează. „Răul se extinde la îngeri, la om, la naturile materiale, la întreaga creație”⁴⁷. Fără îndoială – ne explică cu multă minuțiozitate și competență teologii folosindu-se de noțiunile filosofiei – există, dar nu în sensul în care ființa există. Ființa există ca realitate pozitivă, răul există ca privare⁴⁸. Paradoxul răului constă în faptul că „este” dar fără „să fie”. El „este” ca privare, „nu este” ca realitate pozitivă⁴⁹. Aceasta nu înseamnă a afirma că răul nu există, dar că nu există în sine însuși. Așa cum explică Henri de Lubac,

afirmația că răul nu este o realitate pozitivă nu spune că el nu este nimic sau că este un bine minor sau o umbră fără substanță, proiectată de realitatea binei. [...] Dimpotrivă, el este în întregime realitatea cutremurătoare și obscură a lui *Nu*. Nu simplă absență, dar antiteză a lui *Da*. Forță antagonistă, pură potență a negației, a rezistenței, a revoltei⁵⁰.

În acest sens Bernanos ține să dea o explicație în care arată diferența dintre concepția sa despre rău și cea care există în societatea în care trăiește.

Desigur, experiența istoriei nu este fără profit pentru legislatori și politicieni, dar omul depășește totdeauna, într-un aspect, definițiile în care se pretinde că poate fi cuprins. Cel puțin omul despre care vorbesc eu. Acesta nu vrea fericirea sa, cum vă place să spuneți, vrea Bucuria sa, iar Bucuria sa nu este din această lume, sau cel puțin, nu este în întregime de aici. Evident, sunteți liberi să nu credeți decât în *homo sapiens* al umaniștilor, numai că nu ați avea dreptate să dați cuvântului sensul pe care i-l atribui eu, pentru că ordinea voastră, de exemplu, nu este a mea, dezordinea voastră nu este dezordinea mea; și ceea ce voi numiți rău nu este decât o absență: golul lăsat în om, ca amprenta sigiliului în ceară⁵¹.

Vorbind despre rău autorul o face plecând de la experiența personală. „Răul a existat totdeauna pentru mine – mărturisea el unui interlocutor

⁴⁷ C. JOURNET, *Le Mal. Essai théologique*, Desclée De Brouwer, Paris 1961, trad. it. *Il male. Saggio teologico*, Borla, Roma 1993², 14.

⁴⁸ „Eu nu știam că răul nu este altceva decât lipsa binelui, ajuns până la a nu mai exista deloc” (A. AUGUSTIN, *Confesiuni*, Humanitas, București 1998, cartea a III-a, cap. VII, nr. 12). În polemica pe care a avut-o cu maniheii a ajuns la cea mai profundă și mai elaborată expresie a doctrinei non-substanțialității răului: „Ceea ce a crezut Ambroziu și eu cred; ceea ce a crezut Mani, nu o credem nici el nici eu... Maniheii spun că răul are o substanță și o natură proprie, la fel de veșnică precum substanța bună și natura lui Dumnezeu, căci ei spun că este imposibil care relele să se nască din bine” (A. AUGUSTIN, *Copus imperfectum contra Julianum*, lib. IV, cap. 109, apud C. JOURNET, *Il Male*, 37).

⁴⁹ Cf. C. JOURNET, *Il male*, 50-51.

⁵⁰ H. DE LUBAC, *Nouveau paradoxes*, Éditions du Seuil, Paris 1955, 34.

⁵¹ *Grands cimetières*, EEC I, 399.

– răul este o realitate. Mă gândesc. Îl văd. Eu l-am văzut pe diavol, așa cum eu vă văd pe voi, din copilăria mea”⁵². „Dar l-a văzut «atât cât este posibil aceasta privirii omului?»” se întreabă Marcel Schneider în articolul cu același nume. Și concluzionează: „Dacă nu a existat o apariție propriu-zisă, a avut în această privință senzația prezenței. Nu se scriu pagini așa de tulburătoare, așa de halucinante despre o luptă diabolică fără să fi fost, nu spun tentat – toți suntem astfel – dar *desemnat*”⁵³.

El mereu preferă limbajului filozofic pe cel poetic unde imaginației i se dau perspective mai vaste. În acest cadru pornește de la izvorul răului. „În ciuda tuturor fațetelor, Răul este totuși unul singur și provine, nu de la oameni, dar de la însuși Satana. Nu numai că provine de la Satana, dar se confundă cu el. Pentru Bernanos, răul și autorul său nu sunt decât unul”⁵⁴. De aceea îi atribuie o personalitate ca și a oamenilor, iar psihologia pe care i-o dă este pe deplin demoniacă.

Răul nu-i apare lui Bernanos ca un simplu concept al înțelegerii noastre ca dreptate și adevăr. La fel cum acestea nu sunt pentru el decât atributele lui Dumnezeu cel viu, răul nu este decât emanarea din acest puternic Spirit decăzut pe care Scriptura îl numește rând pe rând Satana, diavol, Principele acestei lumi. Iar Isus l-a desemnat ca părintele minciunii, pentru că mai ales sub această aparență de minciună seduce el oamenii și-i poartă în această mizerie care bulversează inima sfinților⁵⁵.

H.U. von Balthasar observă că

pentru a descrie neantul, Bernanos n-a folosit mereu aceleași metode. Convins că n-ar trebui să picteze răul de dinafară fără să fie părtaș la el, că ar trebui prin urmare o anumită experiență interioară, care nu este în mod necesar rea, și care-și găsește în definitiv baza în ispitirea lui Cristos și în coborârea lui în iad, el s-a păzit totdeauna să nu descrie răul decât considerându-l pornind de la lumea Luminii și a Iubirii, de a nu descrie infernul decât din Cer. Astfel, în prima sa carte, a înțeles irealitatea răului ca fiind funcția unei realități inferioare, Satana, și a interpretat ca minciună în întregime cu referință la „adevărul” ultim al celui care este „părintele minciunii” și pe care a știut să-l arate gol, despuat de deghizările sale și de măștile sale⁵⁶.

Fernando Castelli insistă asupra datoriei scriitorului „realist” de a face din Cel Rău „o prezență și, dacă-i reușește, un personaj. Altfel psihologia sa ar rămâne mioapă; ar descrie episoade fără a le cunoaște cauzele”⁵⁷.

În opera sa Bernanos a reprezentat răul într-un mod sensibil, dar diferit de la un roman la altul. În *Sous le soleil de Satan* ne sugerează aproape

⁵² G. BERNANOS, „Interview”, în *Les Annales* (1 ian. 1930).

⁵³ M. SCHNEIDER, „Bernanos a-t-il vu le diable?”, în *Les Cahiers de l’Herne*, 78.

⁵⁴ L. FERRAZ, „Le monde de Satan”, în *Les Cahiers de l’Herne* 74.

⁵⁵ R.P. I. VALLERY-RADOT, „Bernanos ne s’éloigne pas” în *Les Cahiers de l’Herne*, 22.

⁵⁶ H.U. VON BALTHASAR, *Le chretien Bernanos*, 118-119.

⁵⁷ F. CASTELLI, *Volte di Gesù nella letteratura moderna*, I, 151.

în mod fizic prezența Celui Rău și nerăbdarea sa diabolică de a se fixa în inima fiilor lui Dumnezeu, subliniind cu tărie că fără a accepta această prezență chiar viața interioară a preoților devine „un sumbru câmp de bălăie al instinctelor. Morala? O igienă a simțurilor. Harul nu mai este decât un raționament just care soliciită inteligența, tentația un apetit carnal care caută să subordoneze⁵⁸. Scena întâlnirii dintre negustorul de animale și abate rămâne scaldată în mister. Cititorul poate să ezite: abatele Donissan se luptă cu un tovarăș de călătorie real cu trăsături fantastice sau doar visează? Așa cum sugerează Monique Gosselin, începutul acestei scene lasă la alegere cele două posibilități⁵⁹. Povestirea lasă în continuare aceeași ambiguitate: negustorul de animale este în același timp un om obișnuit și Satana însuși. La sfârșit ne spune totuși că Donissan este găsit leșinat pe drum de un lucrător la o carieră de piatră. Încarnarea satanică este totuși evidentă atunci când negustorul de animale bombănește împotriva acestei condiții pasagere pe care o trăiește: „Această zdreanță începe să mă apese, mai spuse el ridicând violent din umeri. Mă simt rău în această teacă de piele... Dă o poruncă și n-ai să mai găsești nimic din mine, nici mirosul...”⁶⁰. Asemenea lui Cristos, adevărat Dumnezeu și om – dar în mod antitetic – în persoana negustorului de animale Satana este în același timp om adevărat și demon: „Vedeți înaintea voastră un sărman om, cu calitățile și defectele stării sale...”⁶¹. Cred că o explicație mult mai pertinentă oferă H.U. von Balthasar, care ne spune:

În celebra scenă cu Ivan Karamazov și diavolul, Dostoievski s-a dovedit mai prudent, căci până la urmă se putea dubita dacă acolo era o prezență reală a infernului sau simplă halucinație, dacă demonul a luat trup sau nu acționa decât prin răutatea lui Ivan. Bernanos dimpotrivă decide să atribuie demonului o personalitate de același ordin ca aceea a oamenilor; însă în același timp psihologia pe care i-o împrumută este pe deplin demoniacă, în așa fel că figura lui Satan rămâne propriu-zis mitică⁶².

Același lucru îl observă și Antoine Giacometti când scrie:

Aici nu este – ca la alți autori care au încercat la fel să traducă un aspect din lupta dintre bine și rău, ca în alte cărți ale lui Bernanos – o ființă asemenea nouă care acționează în contul Satanei. Nu mai este diavolul lui Ivan Karamazov, un diavol încă ambiguu și îndoielnic, despre care te poți întreba dacă nu este o imaginație ieșită din nebunia care începe, o dedublare a creierului bolnav, și care nu știe decât să exprime gândurile proprii lui Ivan, acelea pe care el nu voise să le accepte, „gândurile sale cele mai idioate”. Stăpânul neantului se

⁵⁸ *Sous le soleil de Satan*, OR, 221.

⁵⁹ Cf. M. GOSSELIN, *L'écriture du surnaturel dans l'oeuvre romanesque de G. Bernanos. De l'exorcisme à l'exégèse. Thèse de doctorat, Lille III, Paris 1977, 229.*

⁶⁰ *Sous le soleil de Satan*, OR, 177.

⁶¹ *Sous le soleil de Satan*, OR, 175.

⁶² H.U. VON BALTHASAR, *Le chretien Bernanos*, 329.

exprimă în persoană, nu trebuie să ne înșelăm, el însuși este cel care acționează și care vorbește în lucrarea de subversiune. Ne aflăm la izvorul întunecat, chiar în punctul în care el compune planurile sale și pregătește atacurile sale. Alături de Satana, totul se petrece fără intermediari umani, el este direct în prezența lui Donissan, așa cum el singur este în prezența lui Mouchette. Nu trebuie să credem că aceasta este pusă în fața lui Donissan ca o formă de contradicție diabolică, că ea se opune lui în felul, de exemplu, în care Monsieur Ouine se opune parohului din Fenouille⁶³.

Într-adevăr, originalitatea lui Bernanos este de a ne prezenta pe Satana sub apariția unui om pe care putem și noi să-l întâlnim în viața noastră. Dacă marea forță a diavolului este de a se face uitat în timpurile noastre, tactica lui Bernanos este exact de a ne provoca să-i recunoaștem existența printre noi a „Principelui acestei lumi”. În primul său roman, prezența Satanei este bine plasată în timp și în spațiu, este o prezență vizibilă, am putea spune chiar concretă, căci se întrupează luând chipul unui geambaș (*maquignon*). Abatele Donissan îl întâlnește în timpul nopții după ce a căutat îndelung drumul atunci când se întorcea în sat.

Mi-a fost dat să te văd, pronunța încet sfântul din Lumbres. Atât cât este posibil privirii omului, eu te văd. Te văd zdrobit de durerea ta, până la marginea nimicirii – care nu-ți va fi acordată, o creatură supusă chinurilor! La acest ultim cuvânt, monstrul se rostogolea de sus în jos pe povârnișul drumului, și se răsucea în noroi, tras de spasme oribile⁶⁴.

Autorul ne face să ascultăm împreună cu abatele Donissan râsul infernal al diavolului în fața crucii⁶⁵ al cărui ecou se va repercuta în râsul mamei devenită pe jumătate nebună în momentul în care nu a avut loc miracolul⁶⁶. De asemenea, în timp ce citim, suntem purtați în fața dorinței pe care o simte Satana de a se ascunde în inima unui om, de a sta acolo la cald, și în același timp de a-l purta cu el în abisul său⁶⁷, de a cuprinde sufletele într-o îmbrățișare carnală⁶⁸ și de a suferi la contactul cu partenerul său consacrat⁶⁹.

⁶³ A. GIACOMETTI, „Georges Bernanos, l'auxiliaire”, în *Les Cahiers du Rhône*, 78.

⁶⁴ *Sous le soleil de Satan*, OR, 179.

⁶⁵ Cf. *Sous le soleil de Satan*, OR, 284.

⁶⁶ Cf. *Sous le soleil de Satan*, OR, 305-309.

⁶⁷ Cf. *Sous le soleil de Satan*, OR, 162 ș.u.

⁶⁸ *Sous le soleil de Satan*, OR, 174: „Ai primit sărutul unui prieten, spune liniștit geambașul, apăsând buzele sale pe dosul mâinii. Te-am umplut de mine, la rândul meu, tabernacol al lui Isus Cristos, dragă neghiobule! Nu te speria de așa puțin: eu i-am sărutat pe alții ca tine, mulți alții. Vrei să-ți spun? Eu vă sărut pe toți, treji sau adormiți, morți sau vii. Iată adevărul. Plăcerea mea este să fiu cu voi, mici oameni-dumnezei, aparte, creaturi atât de aparte! Vorbind deschis, vă părăsesc puțin. Voi mă purtați în trupul vostru obscur, pe mine, a cărui esență a fost lumina – în [...]. Nimeni dintre voi nu-mi scapă. Aș recunoaște după miros fiecare oaie din mica mea turmă”.

⁶⁹ *Sous le soleil de Satan*, OR, 169: „Măinile voastre mi-au făcut destul rău... și la fel fruntea voastră, ochii voștri și gura voastră... Nu le-aș încălzi din nou niciodată: ele mi-au

În romanele sale următoare perspectiva pare să se spiritualizeze iar prezența Celui Rău devine mai puțin concretă, însă este peste tot, așa cum aerul infectează o cameră, dar fără să se localizeze aici sau acolo; este prezent ca plictiseală, ca rău, ca tentație.

El este în rugăciunea pustnicului, în postul său și în penitența sa, în golul extazului său profund și în tăcerea inimii. El otrăvește apa sfințită, arde în lumânarea consacrată, respiră în suflarea fecioarelor, sfârtecă împreună cu ciliciul și biciul, corupe orice viață...⁷⁰

Satana exercită o anumită dominație asupra omului; are puterea de a-l seduce, de a-l antrena într-un abis mereu mai profund și fără limite, așa încât omul care ar pretinde „să sondeze «profunzimile Satanei»”, s-ar pierde aici în mod necesar⁷¹. Simonei Alfieri din *Un mauvais rêve*, îi dă iluzia că există în interiorul ei:

Coborârea pe stâncile alunecoase pe care întunericul crescând le făcea periculoase a epuizat-o mai puțin cu siguranță decât planul cumplit care se forma în ea, acapara toate puterile ființei sale, ca un rod monstruos din măruntaiele sale⁷².

Orice ar fi, pentru prima dată de dimineață, hazardul venea s-o slujească pe Simone și într-un mod minunat. Ca la fiecare oră capitală a teribilei sale vieți, ea simțea dintr-odată renăscându-se în ea acest fel de luciditate aproape deloc umană, o atenție înzecită, șiretenia și puterea un bestii⁷³.

Pentru Bernanos, Satana este cineva între Dumnezeu și om, care nu este un personaj secundar, care nu este un mit; este o ființă extraordinar de subtilă, cu care nimeni nu se poate compara și care lovește și distruge cu ironia sa crudă și râsul său înfiorător. Lui i-a fost îngăduit pentru un timp să fie adversarul lui Dumnezeu, Principele acestei lumi, să învingă în această teribilă monotonie a păcatului omul, acest mare „copilandru plin de vicii și de plictiseală”. Răul este „o ființă întunecată” care cu „râsul său feroce” se ridică împotriva lui Dumnezeu care și-a găsit „refugiul” în om, pe care Satana îl golește și îl desfigurează.

răcit de-a dreptul măduva, mi-au înghețat oasele; sunt ungerile fără îndoială, mânjeala voastră sacră cu untdelemnuri consacrate – vrăjitorii”.

⁷⁰ *Sous le soleil de Satan*, OR, 153-154. „Et l'obscur Ennemi qui nous ronge le cœur/ Du sang que nous pardons croît et se fortifie!” scria C. Baudelaire în poezia „L'Ennemi” din *Les Fleurs du Mal* (1857), în <http://d.scribd.com/docs/1gx17kygtywnlu13w56j.pdf>.

⁷¹ Cf. H.U. VON BALTHASAR, *Le chretien Bernanos*, 327. Sintagma este întâlnită în Ap 2,24. „Expresia *profunzimile Satanei* este cunoscută în ambientul gnostic și se referă la cei inițiați care pretindeau că pot ajunge la cunoașterea «profunzimilor lui Dumnezeu», pretenție care, pentru autorul *Apocalipsului*, este o blasfemie” (A. BULAI, A. BUDĂU, „Note”, în *Noul Testament*, Sapientia, Iași 2002, 586).

⁷² *Un mauvais rêve*, OR, 996-997.

⁷³ *Un mauvais rêve*, OR, 1025.

Vedeți, nu se știe ce este decât că este un păcătos. Ce este o voce în întunericul unui confesional, care toarce, se grăbește, se grăbește, și nu se oprește decât la primele silabe de la mea culpa? Asta merge la copii, sărmanii micuți! Dar trebuie să vezi, trebuie să vezi fețele pe care este pictat totul, și privirile. Ochii omului, Sabiroux! Au totdeauna de spus ceva în această privință. Sigur! am asistat mulți muribunzi; nu-i nimic; ei nu mai înfricoșează. Dumnezeu îi acoperă. Dar mizerabili pe care i-am văzut în fața mea – și care discută, zâmbesc, se ceartă, mint, mint, mint – până când o ultimă angoasă îi aruncă la picioarele noastre ca pe niște saci goi! Asta produce încă o anumită impresie în lume, hai! Asta se laudă înaintea fetelor. Asta blestemă agreabil... Ah! mult timp n-am înțeles; nu vedeam decât răătăciți, pe care Dumnezeu îi ridică în treacăt. Dar există ceva între Dumnezeu și om, și nu un personaj secundar... Există... este această ființă întunecată, incomparabil de subtilă și încăpățânată, cu care nimic nu s-ar putea compara, decât ironia crudă, un râs feroce. Acestuia Dumnezeu i s-a dat pentru un timp. În noi El este smuls, devorat. Din noi este El smuls. De secole neamul omenesc este pus la teasc, sângele nostru este stors în valuri ca cea mai mică bucată de carne divină să fie potolire și hohot de râs pentru călăul înfiorător... O! neștiința noastră este profundă! Pentru un preot erudit, politicoș, politic, ce este diavolul, vă întreb? Abia se îndrăznește a-i spune numele fără să se rădă. Îl fluieră ca pe un câine. Dar ce! cred ei că l-au îmblânzit? Hai! Hai! Au citit prea multe cărți și nu au spovedit destul. Nu vor decât să placă. Nu plac decât neghiobilor, pe care îi liniștesc. Noi nu suntem niște lingușitori, Saibourx! Noi suntem avangărzile unei lupte de moarte și-i avem în spate pe cei mici ai noștri. Preoți! Dar ei nu aud strigătul mizeriei universale! Ei nu spovedesc deci decât pe sacristanii lor! Ei n-au avut niciodată oare înainte, față în față, un chip bulversat? N-au văzut oare niciodată ridicându-se una din aceste priviri de neuitat, pline de ură față de Dumnezeu, căroră să nu aibă nimic să le dea, nimic! Lacomul sfâșiat de cancerul său, desfrânatul ca un cadavru, ambițiosul plin de un singur vis, invidiosul care mereu stă la pândă. Hei ce! acel preot n-a plâns niciodată de neputință în fața misterului suferinței umane, din cauza unui Dumnezeu insultat în om, refugiul său!... Ei nu vor să vadă! Ei nu vor să vadă!⁷⁴

Dar în fața dușmanului care nu doarme, împotriva arhanghelului rebel, în această dramă terestră și cerească, autorul a simțit cu aceeași intensitate preoția mișcată de voința eroică și disperată de a salva sufletele. În lumina rece și teribilă pe care o răspândește din cerul său, Lucifer a văzut un mic om negru, un sărman preot de țară, un vicar necizelat, destul de neîndemânatic, neștiutor, și chiar ridicol, care nu îndrăznește să-și atribuie haruri speciale deși le posedă, dar care știe că are o misiune: aceea de a urmări Diavolul din suflete, și care pentru a împlini această misiune sublimă sacrifică liniștea și chiar onoarea sa sacerdotală⁷⁵.

⁷⁴ *Sous le soleil de Satan*, OR, 256-257.

⁷⁵ Cf. T. GALLARATI-SCOTTI, „Introduzione”, 8-9.

Răul este principiul de negare care s-a manifestat în Univers: o substanță spirituală care „poartă semnul minus”⁷⁶, o ne-ființă, a cărei apariție în romanele lui Bernanos face totdeauna să apară imagini de gol, tăcere și noapte.

Prin lupta sa Satana atrage pe oameni în aceeași platitudine a existenței, în aceeași neputință de a vedea perspectivele spirituale infinite ale ei, în același întuneric, în același înspăimântător minus a existenței, în aceeași violență a pasiunilor care slăbesc spiritul și vederea lui Dumnezeu. El tinde să atragă și pe oameni în același „abis” al golului⁷⁷.

Satana dorește și el creatura, iar puterea sa este „enorma aspirație a golului”⁷⁸. În ultimul său roman, *Monsieur Ouine*, răul este descris mereu prin gol [*le vide*]; el are nevoie de prezența ființei pentru a se înscrie ca lipsă a acesteia. Răul este golul, ne-ființa, iar Monsieur Ouine, descriindu-se pe sine însuși, folosește o serie de imagini care se raportează la neant: „«Eu sunt gol, și eu», spune Dl. Ouine. [...] Eu mă văd acum până la fund, nimic nu împiedică vederea mea, nici un obstacol. Nu există nimic. Rețineți acest cuvânt: nimic!”⁷⁹ În momentul morții, Dl. Ouine își dă seama că el se identifică cu neantul. Moartea sa nu face trimitere la coborârea în iad a unui damnat, dar la iruperea în neantul absolut.

Răul este un dinamism pe dos, o tentativă a diavolului de a reface în sens contrar întregul efort al creației:

Mă gândesc uneori că Satana, care caută să pună stăpânire pe gândul lui Dumnezeu, nu numai că îl urăște fără să-l înțeleagă, dar îl înțelege pe dos. El urcă fără să știe curentul vieții în loc să coboare și se epuizează în încercările absurde, înfricoșătoare, de a reface, în sens invers, tot efortul Creației⁸⁰,

așa cum sesizează în jurnalul său parohul de țară, care puțin mai departe exclamă cu stupoare: „Diavolul o fi profanat totul, până și resemnarea sfinților”⁸¹. Eforturile sale tind să poarte creația din nou în haosul originar și pe om în punctul de unde a ieșit, năzuiesc să facă „să renască pe pământul devastat al vechii creștinătăți... fauna și vegetația primelor ere, monștri și petridofite gigante”⁸², într-o logică a infernului, căci „nervii omului au contradicțiile lor, slăbiciunile lor, dar logica răului este strictă ca Infernul; diavolul este cel mai mare dintre Logicieni – sau poate, cine știe? –

⁷⁶ *L'imposture*, OR, 321 ș.u.

⁷⁷ D. STĂNILAOIE, *Teologia dogmatică ortodoxă, I*, Editura Institutului Biblic și de Misiune a Bisericii Ortodoxe Române, București 2003³, 479.

⁷⁸ *Journal*, OR, 1143.

⁷⁹ *Monsieur Ouine*, OR, 1550.

⁸⁰ *Journal*, OR, 1087.

⁸¹ *Journal*, OR, 1153-1154.

⁸² *Nous autres français*, EEC I, 766

Logica însăși”⁸³. Și totuși, Satana nu este liber să facă orice. El face doar ce-i este îngăduit. Ascultă de „unul mai puternic”:

Ne este permis să te punem la încercare, de azi și până în ceasul morții tale. De altfel, ce am făcut eu, dacă nu să ascult de unul mai puternic? Nu te pune cu mine, o dreptulue, nu mă amenința cu mila ta. [...] El m-a trimis la tine ca să te pun la încercare. Vrei să-ți spun ce fel de încercare? Ți voi spune. Cine ți-ar rezista, o, stăpânul meu? ⁸⁴.

Pe scurt: pentru Bernanos ca și pentru Paul al VI-lea „răul nu este numai o deficiență, dar o eficiență, o ființă vie, spirituală, pervertită și pervertitoare. Realitate teribilă, misterioasă și înfricoșătoare”⁸⁵, care caută cu orice preț să-l rupă pe om de lumina supranaturală și, dacă omul acceptă acest joc satanic, viața sa ajunge să fie lipsită de sens, invadată de vid, pradă unei plictiseli fără măsură, căci numai în Dumnezeu și cu Dumnezeu omul poate să dea consistență propriei vieți.

2. Conceptul de păcat la Bernanos

După ce am văzut pe scurt introducerea temei răului și personificarea lui, acum trebuie să ne oprim asupra lucrării Celui Rău în viața omului și să vedem ce înțelege Bernanos prin păcat. Fără îndoială, acolo unde lipsește simțul lui Dumnezeu, este compromis în mod grav simțul păcatului.

Cu privire la un asemenea subiect [al păcatului], de altfel în limbajul uman a crescut echivocul. În nici o altă parte nu apare mai clar lașitatea sa esențială. Se spune, se scrie: Rău. Cu acest cuvânt se înțelege suferință ca și păcat, crimă ca și ceea ce îi este exact compensația inexprimabilă. Animalul care raționează a reușit această minune de a cuprinde în același semn abstract ideea deicidului și aceea a unei dureri violente de dinți⁸⁶.

Bernanos, în scrierile sale, nu caută o sistematizare a temei păcatului, el se gândește în primul rând la fiecare acțiune păcătoasă, care poate fi împlinită în cele mai variate moduri, având o capacitate descriptivă a naturii păcatului așa cum rar s-a putut întâlni. Societății din timpul său, el vrea să-i amintească, chiar în momente mai puțin oportune, că marea problemă cu care se confruntă lumea – aceea a fricii, a angoasei, a dezgustului... – nu-și poate găsi rezolvarea dacă nu se acceptă o adevărată ierarhie a valorilor, dacă nu se caută adevărul profund al ființei umane. Aceasta este mărturia

⁸³ *La France contre les robots*, EEC II, 1032. În altă parte apare aceeași idee: „Diavolul este cel mai mare dintre logicieni; nu există logică comprabilă cu logica Infernului” (*Lettre aux Anglais*, EEC II, 119).

⁸⁴ *Sous le soleil de Satan*, OR, 179.

⁸⁵ PAOLO VI, „Liberaci dal male”, 1169.

⁸⁶ „Lettre à Frédéric Lefèvre”, EEC I, 1052.

unui adevărat creștin în fața răsturnării valorilor din secolul al XX-lea, sau mai bine spus a luptei spirituale din conștiința sa.

Vom face acum un pas important în tratarea temei acestei teze. Un discurs foarte frecvent astăzi constă în descrierea unei profunde schimbări în concepția despre simțul păcatului. Bernanos, în schimb, în romanele sale nu caută o sistematizare a temei păcatului, el se gândește în primul rând la faptele, atitudinile păcătoase, care pot fi săvârșite în cele mai diferite moduri. El are o capacitate descriptivă a naturii păcatului cum rar se poate întâlni. În societatea timpului său, Bernanos, vrea să amintească, chiar în momentele mai puțin oportune, că marea problemă cu care se confruntă lumea – aceea a fricii, a neliniștii, a angoasei, a plictiselii... – nu-și poate găsi rezolvarea dacă nu este acceptată o adevărată ierarhie a valorilor, dacă nu se caută adevărul profund al ființei omului.

Ce știm despre păcat? – se întreabă Bernanos în *Jurnalul unui preot de țară*. Geologii ne învață că pământul, care nouă ne apare așa de tare, așa de stabil, nu este de fapt decât o peliculă subțire pe un ocean de foc lichid, și este mereu fremătător, ca aceea care se formează deasupra laptelui care fierbe... Ce densitate are păcatul? La ce adâncime ar trebui să se sape pentru a afla golful azur?⁸⁷.

Conceptul de păcat nu apare „accidental” în opera sa, dar prin acțiune lasă să apară tocmai fundalul teologic sau, așa cum spune Hohoff, concepția teologică a autorului⁸⁸. Păcatul adevărat și propriu se referă

la viața din timpul nostru în forma sa socială. Societatea separată de Cristos există, din punct de vedere religios, în spațiul nimicului negativ, în înțepenire, în răceală, în gol, în ne iubire, în anonim și în autoalienare. Dacă această stare este asumată de „lume”, harul poate atunci să pătrundă doar în trăsături microscopice, și acesta este locul sfințeniei. Păcatul, așadar, nu este o cădere din care se poate urca din nou, dar păcatul este o stare a lumii⁸⁹,

„un climat spiritual”, o stare de care lumea deseori nu-și dă seama.

Am reflectat mult, în ultimele zile, la păcat. Definindu-l drept o încălcare a legii divine, mi se pare că riscăm să ne facem o idee prea sumară despre păcat. Oamenii spun atâtea prostii în privința aceasta. Și, ca întotdeauna, nu-și dau osteneala să gândească. Iată, medicii discută de secole și secole despre boală. Dacă s-ar mulțumi s-o definească drept o încălcare a regulilor deplinei sănătăți, ar fi căzut de multă vreme de acord. Dar ei o studiază la bolnav, cu intenția de a-l însănătoși. Este exact ceea ce dorim să facem și noi, ceilalți. Atunci glumele care se fac despre păcat, ironiile, zâmbetele nu ne prea impresionează atât de

⁸⁷ *Journal*, OR, 1090.

⁸⁸ Cf. C. HOHOFF, *Was ist christliche Literatur?*, 41.

⁸⁹ C. HOHOFF, *Was ist christliche Literatur?*, 47-48, apud J. IMBACH, ed., *Dio nella letteratura contemporanea*, 23: este o definiție care nu exclude în mod necesar o decizie personală a fiecăruia și o atitudine fundamentală pe care aceasta se bazează.

mult. Firește, nimeni nu vrea să vadă în păcat ceva mai mult decât o greșeală. Ori, la urma urmei, greșeala nu-i decât un simptom. Și simptomele cele mai impresionante pentru profani nu sunt totdeauna cele mai tulburătoare, cele mai grave. Eu cred, sunt sigur, că mulți oameni nu-și pun niciodată în joc ființa lor, sinceritatea lor profundă. Ei trăiesc la suprafața lor înșiși, și solul uman este atât de bogat că această subțire pojghiță superficială ajunge pentru o recoltă slabă, care să le dea iluzia unui adevărat destin. Se pare că în cursul ultimului război, niște mărunți funcționari timizi au dat dovadă, puțin câte puțin, că au stofă de șefi; aveau pasiunea de a comanda, fără s-o știe. Ah! desigur, nu-i vorba aici de ceva care seamănă cu ceea ce numim cu numele atât de frumos de convertire – *convertere* – dar, în sfârșit, le-a fost de ajuns acestor biete ființe să facă numai experiența eroismului în stare brută, a unui eroism lipsit de puritate. Câți oameni nu vor avea niciodată nici cea mai vagă idee despre eroismul supranatural, fără de care nu există viață interioară! Și tocmai după o astfel de viață vor fi ei judecați: e destul să reflectezi puțin, ca lucrul acesta să-ți apară sigur, evident. Atunci?... Atunci, despuiati prin moarte de toate aceste membre artificiale pe care societatea le furnizează oamenilor de speța lor, ei se vor regăsi așa cum sunt, așa cum au fost fără s-o fi știut – niște monștri înfricoșători, nedezvoltați, niște cioturi de oameni. Fiind astfel alcătuiți, ce-ar putea spune ei despre păcat? Ce știu ei despre păcat? Cancerul care-i roade este asemenea multor tumori – nedureros. Sau, cel puțin, nu l-au simțit, cei mai mulți dintre ei, într-o anumită perioadă a vieții lor, decât un semn încețoșat, care s-a șters repede⁹⁰.

Doar preotul reușește să-i pătrundă semnificația:

Nu sunt decât un biet preot foarte nevrednic și foarte nefericit. Dar știu ce este păcatul. Dumnezeu nu știi. Toate păcatele se aseamănă, nu există decât un singur păcat. Nu-ți vorbesc într-o limbă încălțită! Adevărurile acestea sunt la îndemâna celui mai umil creștin, numai să aibă bunăvoința de a le culege de la noi. Lumea păcatului stă alături de lumea mântuirii întocmai ca imaginea unui peisaj, ce se reflectă într-o apă neagră și adâncă⁹¹.

De aceea, în romanele sale, vrea să le amintească oamenilor, fraților săi, ce este păcatul, căci – se justifică autorul – dacă „toată opera de artă care exprimă ceva din viața interioară ne aparține” întrucât „catolicismul nu este o regulă numai impusă dinafară: este regula vieții, este viața însăși”, atunci „analiza profundă a pasiunilor presupune noțiunea de păcat. Fără ea, omul moral rămâne un monstru în sensul exact”⁹².

Încercăm să urmărim gândirea sa în paginile următoare. Pentru a facilita puțin cercetarea noastră, cred că putem să privim acest concept din două puncte de vedere: primul, păcatul în perspectiva relației Dumnezeu – om, definit ca un „decid”; al doilea, din perspectiva acțiunii distrugătoare a Celui Rău, definit ca și „crima de nedescris a Satanei” în suflete.

⁹⁰ *Journal*, OR, 1114-1115.

⁹¹ *Journal*, OR, 1138-1139.

⁹² „Interview de 1926”, EEC I, 1041.

2.1. *Păcatul ca deicid*

Înainte de a mă opri la alte texte din scrierile bernanosiene referitoare la păcat, trebuie să facem referință numai decît la un fragment din *Lettre à Frédéric Lefèvre*⁹³, căci aici autorul ne dă cheia de lectură și ne face să vedem care era deja în 1926 – anul apariției primului său roman *Sous le soleil de Satan* – concepția sa despre păcat. Păcatul, în primul rând – ne spune Bernanos – este un *deicid*.

Problema Vieții, spuneam, este problema Durerii. Încă nu o spun bine. Toată problema Vieții este cuprinsă în întregime în aceea a Păcatului. Ce este deci Păcatul? O încălcare a legii? Fără îndoială, dar ce mizerabilă abstracție! În schimb a-ți spune totul despre el, dacă l-ați numi cu numele său: un deicid. Știu că este un cuvânt dur. Un Creator surâzător la distracția creaturii sale, sau care strânge puțin din sprâncene, era așa de comod! Dar dacă treceți peste orice aspect al definiției capitale, mântuirea nu mai are sens, și rușinoasa agonie a Celui Drept nu este altceva decît o istorie înspăimîntătoare și dementială⁹⁴.

Plecând de la acest text, putem spune ce este păcatul pentru Bernanos.

2.1.1. Un concept religios

Înainte de toate, păcatul este un concept religios. Pentru a înțelege ce este păcatul nu putem rămâne în domeniul social, nici în cel juridic, filosofic ori moral. Păcatul nu este încălcarea unei exigențe sociale, fie ea și una tradusă în lege; nu constă în a nu urma un imperativ categoric; nu este în mod direct lipsă față de o regulă, de o valoare sau de un ideal. Pentru a ajunge la sensul autentic și complet al păcatului trebuie să ne plasăm în domeniul religios și să înțelegem ceea ce înseamnă relația interpersonală. Păcatul este aici. El presupune o raportare personală la Dumnezeu. Este infidelitate față de Dumnezeu. Este ofensă adusă acestei relații personale. Numai în măsura în care încălcarea regulilor și a prescripțiilor implică disprețul față de voința lui Dumnezeu, care se manifestă în porunci, încălcarea este păcat. Dar încălcarea externă a normei nu epuizează esența păcatului care rămâne „de la început la sfârșit o măreție religioasă și nu morală”, cum se exprimă P. Ricoeur. Păcatul există doar acolo unde există Dumnezeu și se trăiește relația cu el. Aici este „realismul păcatului” despre care continuă să spună același Paul Ricoeur:

conștiința păcatului nu e măsura lui; păcatul e situația mea adevărată în fața lui Dumnezeu; măsura lui e acest „în fața lui Dumnezeu” și nu propria mea conștiință. Tocmai de aceea e nevoie de un altul, de un profet, pentru a-l denunța;

⁹³ „Lettre à Frédéric Lefèvre”, EEC I, 1048-1055.

⁹⁴ „Lettre à Frédéric Lefèvre”, EEC I, 1052.

nici o adâncire în sine a conștiinței nu e suficientă pentru acest lucru, cu atât mai mult cu cât conștiința e și ea inclusă în situație, devenind minciună și re-credință⁹⁵.

Ca urmare a procesului de secularizare lung și ramificat, Dumnezeu și divinul au dispărut tot mai mult din prezența și conștiința omului. Se trăiește „la suprafață”, ca și cum Dumnezeu nu ar exista. Păcatul care ne mănâncă lasă așa de puțină substanță vieții!⁹⁶ De aceea opera lui Bernanos este plină de cadavre vii. Pentru cei mai mulți, aceste morminte vâruite împlinesc cu punctualitate datoriile lor religioase; în zadar adoptă o atitudine edificatoare, sufletul lor este mort. Abatele Cénabre îl întreabă pe Pernichon, jurnalist catolic și credincios:

Ascultându-vă deja de mai multe ori chiar în acest loc, aveam acest cuvânt pe buze: *Vă credeți așadar viu?* [...] Vă vorbesc aici mai degrabă ca savant decât ca preot: cel descuiat la minte se aruncă asemenea unui dement asupra plăcerilor care-l apasă și, în excesul nebuniei sale, el oferă cel puțin privirii spectacolul unui om care nu se menajează... Dar dumneavoastră!... Dar dumneavoastră... Viața voastră interioară, fiul meu, poartă semnul minus⁹⁷.

La fel și istoricul Clergerie, academician faimos, se afirmă drept unul dintre cei mai îndrăzneți apărători ai Bisericii, dar pietatea sa, pur formală, nu este decât o manifestare a conformismului său. Incapabil de un act de caritate sau simplu de generozitate, el nu se gândește decât la confortul său material și intelectual. Fișele, cărțile sale, biblioteca sa constituie un univers dincolo de care el refuză să treacă. Fiodor, șoferul său rus, face această remarcă în fața bucătăresei Fernanda: „Și pe el, cine l-a văzut oare vreodată să râdă, cu un râs de om? Cu barba sa de sărac, cu mâinile sale moi, cu pielea sa întunecată de la gât, cu suflarea sa? Ascultați-mă, doamnă Fernanda, scuzați-mă: eu îl cred mort de mult timp”⁹⁸. Sunt cadavre care umplu și Biserica, așa cum este monseniorul Espelette, vechi elev al Școlii Normale Superioare, de pe lângă Universitate, dotat cu o inteligență sclipitoare, ce își îplinește datoriile care i-au fost încredințate cu mult zel, însă „lașitatea sa intelectuală este imensă”⁹⁹. Dă dovadă de o serviabilitate fără margini față de putere, stând „de fiecare dată când are ocazia între un pastor și un rabin, dispută cu umilință locul lor la aceste ceremonii oficiale”¹⁰⁰, iar când se află în trecere prin Paris, stă în mod ostentativ la un

⁹⁵ P. RICOEUR, *Le conflit des interprétations*, Seuil, Paris 1969, trad. rom., *Conflictul interpretărilor. Eseuri de hermeneutică*, Echinoc, Cluj 1999, 259.

⁹⁶ Cf. *Sous le soleil de Satan*, OR, 200.

⁹⁷ *L'imposture*, OR, 319-320.

⁹⁸ *La joie*, OR, 624.

⁹⁹ *L'imposture*, OR, 387.

¹⁰⁰ *L'imposture*, OR, 389.

deputat radical și liber cugetător. Se declară favorabil „ideilor moderne, chiar democrat înfocat”¹⁰¹.

„Sunt din timpul meu”, repetă el și cu aerul unui om care dă mărturie despre el însuși... Dar n-a fost atent niciodată la faptul că renega astfel de fiecare dată semnul etern cu care era marcat. [...] Se agită într-un element fără consistență. [...] Dar în vidul în care își trasează astfel drumul său iluzoriu, șters pe măsură, sărmanul om nu se caută decât pe el, este obiectul urmăririi sale, își este sieși pradă râvnită. Căci fiind preot prin stare, și poate prin vocație, o parte din el însuși nu conspiră mai puțin fără încetare împotriva ordinii al cărei gardian este. Aici este tragicul destinului său mizerabil, comentează autorul, căci și-a făcut acest vis nebun de a fi doar preot în timp, și el este în veșnicie¹⁰².

Docil față de puterea politică, a devenit, fără a fi conștient de aceasta, complicele principelui întunericului.

O dată pentru totdeauna, și în ciuda onestității reale a obiceiurilor sale, a severității sale corecte față de el însuși, a dat minciunii, duplicității, ambiției, invidiei, urii, nume liniștitoare, le-a găsit sinonime subtile cu care primul care se înșală este el. Ceea ce la el acasă ar numi bucuroso trădare, dacă măcar ar fi destul de șiret sau destul de îndrăzneț ca s-o comită, ia în gura sa, în fața altuia, supranumele mult mai favorabil de trișare sau de abilitate excesivă¹⁰³.

Trăiește totul la suprafață: poartă o sutană cu o croială elegantă, se parfumează cu verbină, sugerează pastile puse într-o bombonieră fermecătoare, își încrucișează cu grație mâinile lungi și albe mângâindu-le cu privirea, așa încât Fiodor, șoferul, ajunge să spună: „Episcopul Espelette seamănă cu n-are importanță care femeie profesor la Institutul de fete din Ostrov. Sufletul său pentru el trebuie să fie un mic flaut. Cum își mângâie mâinile, cu privire, cum dorește să placă!”¹⁰⁴. Pe scurt, îi place să fie cultivat, virtuos, sănătos, el este ca Domnul de Clergerie sau ca Pernichon mort de mult timp, trăind prizonier în superficialitate și aceasta fără chiar să-și dea seama.

Acolo unde omul nu mai stă în fața lui Dumnezeu, acolo și simțul păcatului dispare. Păcatul este un concept strict religios, căci pentru a vedea profunzimile sale, trebuie să ne plasăm pe planul relației personale cu Dumnezeu și nu doar pe planul moralității în general.

2.1.2. Un concept relațional

Bernanos vorbește despre păcat plecând de la relația lui Dumnezeu cu omul și viceversa. Așa cum afirmă H.U. von Balthasar, „doar acolo unde

¹⁰¹ *L'imposture*, OR, 422.

¹⁰² *L'imposture*, OR, 388.

¹⁰³ *L'imposture*, OR, 415.

¹⁰⁴ *La joie*, OR, 624.

iubirea de Dumnezeu a ajuns până în adâncuri, vina umană se descoperă ca păcat și sentimentele umane se revelează ca provenind de la un spirit antdivin”¹⁰⁵; „păcatul se naște în interiorul iubirii, deoarece numai în cadrul ei putem să experimentăm libertatea, prin urmare și neaderarea”¹⁰⁶. Acolo unde Dumnezeu nu apare în mod clar ca partener al omului, este greu a concepe păcatul ca îndepărtare de Dumnezeu, ca infidelitate. Teama de a vedea cu claritate pe Dumnezeu ca interlocutor al omului contribuie la a face să dispară conștiința păcatului. Dacă Dumnezeu și omul ca persoane trec pe planul al doilea, atunci dispare conștiința păcatului, interesul se centrează în mod exclusiv pe actul păcătos, care este examinat și descris obiectiv în modul cel mai precis posibil din punct de vedere pur juridic. Ne aflăm în planul concret al vieții: „problema vieții este cuprinsă în întregime în aceea a păcatului”¹⁰⁷. Bernanos este conștient că acțiunile manifestă realitatea celui care le împlinește, „căci uneori, cel mai vulgar dintre oameni, pierdut într-o sală de joc, este prins de ritmul tuturor acestor spirite jucăușe, aruncă un ludovic pe tablou, și arată puțin din sine însuși”¹⁰⁸.

Păcatul nu există independent de om, dimpotrivă, punctul de plecare trebuie să fie omul concret în orientarea sa spre Dumnezeu. Omul este, de fapt, subiectul păcatului. Păcatul nu poate constitui o temă de sine stătătoare. În el însuși este pură negație și obscuritate. Se poate vorbi în mod corect despre păcat doar în contextul iubirii milostive a lui Dumnezeu. Cu cât simțul păcatului dispare, cu atât mai greu este a-i vorbi omului despre iubirea nemeritată a lui Dumnezeu, descoperită în opera răscumpărătoare a lui Isus Cristos și tot atât de dificilă apare și perspectiva omului în situația reală.

Păcatul este un *deicid*, dragul meu Leroux, și recunosc că un astfel de mister este greu de descifrat: nu ni se cere atât de mult. Dar pe cât de nepătruns este în esența sa, acest mister se justifică destul dacă se restabilește ordinea în universul moral, reunificând anumite elemente care până atunci erau de neclintit, dând o soluție echitabilă problemei durerii. Dacă păcatul ar fi doar o încălcare a legii, o reprimare așa severă a sa ar fi de neînțeles, dar este înainte de toate o crimă împotriva Iubirii. Jertfa Crucii nu este doar o jertfă compensatorie, căci dreptatea nu este singura interesată, nefiind singura insultată: la crima împotriva Iubirii, Iubirea răspunde în modul său și conform esenței sale: printr-o dăruire totală, infinită. Așadar unde va avea loc unirea dintre creator și creatură, dintre victimă și călău? În durere, care le este comună la amândoi. Suntem

¹⁰⁵ H.U. VON BALTHASAR, „Nuove tesi sull’etica cristiana” în *Prospettive di morale cristiana. Sul problema del contenuto e del fondamento dell’Ethos cristiano*, 66.

¹⁰⁶ M.I. RUPNIK, *Discernimento I. Verso il gusto di Dio*, Lipa, Roma 2001, trad. rom., *Discernământul. I. Pentru a prinde gustul de Dumnezeu*, Galaxia Gutenberg, 2003, 50-51.

¹⁰⁷ „Lettre à Frédéric Lefèvre”, EEC I, 1052.

¹⁰⁸ *Sous le soleil de Satan*, OR, 254.

în centrul acestei drame imense, suntem în chiar inima Preasfintei Treimi. Și atunci? În Dumnezeu însuși se dezlănțuie acest fel de furtună de neînțeles? Aceasta vă pare de necrezut de fapt, pentru că voi nu vă închipuiți decât un bun Dumnezeu rațional, o inteligență organizatoare. Dar definiția lui Dumnezeu nu este aceea înainte de toate: El este înainte de toate caritate. Dumnezeu este Iubirea Absolută. Iubirea absolută! Încercați puțin să măsurați această forță nemaiauzită la mișcarea sărmaneii noastre inimi! Suntem în largul nostru, inconștienți, în mijlocul acestui vârtej formidabil din care și cea mai mică abatere a inflexibilei sale învățături, dacă ar fi totuși posibil, ar dezrădăcina lumile. Pentru iubire, nimic nu este mediocru, totul este mare. Cea mai mică parte din ceea ce iubește, nu îi este mai puțin prețioasă, urgentă, necesară¹⁰⁹.

Numai în fața lui Dumnezeu și în relația cu dânsul își descoperă păcatul întreaga sa esență negativă și distrugătoare. Numai în lumina sfințeniei și milostivirii lui Dumnezeu apare clar ceea ce este păcatul; el nu este doar o mică defecțiune la mecanismul lumii, nu este doar lipsă de respect față de o oarecare prescripție, ci refuzul acelui Dumnezeu care vine în întâmpinarea omului cu o iubire infinită, altfel „răscumpărarea nu mai are sens și infamanta agonie a Celui Drept nu este altceva decât o istorie înspăimântătoare și dementială”¹¹⁰.

Materialistul nu a spus mare lucru atunci când a răspuns că Răul este o ofensă față de proprietar, față de judecător, față de omul justiției și față de jandarm! În schimb teologul vine în ajutorul moralistului și romancierului [...] atunci când declară că răul este păcatul, și că păcatul nu este tocmai această ofensă adusă proprietarului, judecătorului, omului justiției și jandarmului, ci lui Dumnezeu¹¹¹.

Pentru Bernanos „densitatea” păcatului nu constă doar în alterarea unei relații, dar mai mult încă, este un atentat la persoană, este un delict împotriva „iubirii”, pe scurt, este un „deicid”: „toată problema vieții este cuprinsă în întregime în aceea a păcatului”. În care sens? În romanele sale, autorul vede omul păcătos în încercarea sa de a se ridica împotriva lui Dumnezeu – care este „plinătatea” – cu „golul” său. Și acest gol – expresia nimicului – devine pentru Bernanos imagine semnificativă în definirea păcatului.

Păcatul este ruperea relației cu sine și cu ceilalți.

Dar voi ați introdus păcatul în grosimea cărnii voastre, și monstrul nu moare acolo, căci natura sa e dublă. El se va îngrășa în mod admirabil cu sângele vostru, va profita ca un cancer, perseverent, sânguinos, lăsându-vă să trăiți după placul vostru, să mergeți și să veniți, așa de sănătos în aparență, doar nelineștit. Veți fi astfel din ce în ce mai mult separat în mod secret de ceilalți și de voi înșivă,

¹⁰⁹ „Lettre à Frédéric Lefèvre”, EEC I, 1052-1053.

¹¹⁰ „Lettre à Frédéric Lefèvre”, EEC I, 1052.

¹¹¹ „Une vision catholique du réel”, EEC I, 1079.

suflet și trup dezuniți printr-un divorț esențial, în această semitoropeală care va risipi dintr-o dată trăsnetul angoasei, angoasa, formă hidoasă și corporală a remușcării. Vă veți trezi în disperare pe care nici un regret nu o salvează, căci în acea clipă chiar vă dați suflarea¹¹².

Păcatul este locuirea celui rău în persona omului. Prin intermediul păcatului, Satana pune stăpânire pe suflet și îl ține prizonier.

Ce ați găsit așadar în păcatul care aduce atâta necaz și plictiseală? Dacă această căutare și posedare a răului comportă vreo bucurie oribilă, fiți sigură că altcineva o exprimă doar pentru el singur, și o bea până la drojdie. [...] Lăsați acest gând, i-a zis el. Nu sunteți deloc în fața lui Dumnezeu vinovată de acest omor. Deloc mai mult ca în această clipă în care voința voastră nu era liberă. Sunteți ca o jucărie, sunteți ca o mică minge a unui copil, în mâinile Satanei!¹¹³

Pe scurt, păcatul este văzut nu drept o încălcare a legii, ori a poruncii în sine, ci înseamnă un eșec existențial, o cădere la nivelul existenței, o rupere a relației cu Dumnezeu. E o dimensiune accentuat personală în dinamica păcatului, ceea ce, de altfel, face posibilă și ridicarea. Viziunea lui Bernanos elimină zgura ideologică ce s-a cuibărit în anumite medii teologice și bisericești, unde există o tiranie a păcatului, o instituționalizare, chiar substanțializare a lui. Nimic din toate acestea. Este, spune Bernanos eșec personal, ruperea raportului cu viața, iar acest fond, al relației vii, în desfășurare, dă și putința ridicării, întoarcerii. C. Yannaras face această explicație care poate fi însușită și pentru înțelegerea conceptului de păcat în Bernanos: „Păcatul nu este o natură, una rea care există fundamental ca pol de existență opus existenței divine și vieții iubirii. Nimic din creația lui Dumnezeu nu este în mod fundamental și natural rău, nici măcar diavolul. Păcatul este un eșec, existențial și vital, al persoanelor neînstare să-și atingă ținta, să confirme și să păstreze întru iubire unicitatea *ipostasului* lor”¹¹⁴.

2.1.3. Aspirația enormă a vidului

Păcatul și în general răul, apare adesea în romanele lui Bernanos ca un principiu de negație – care face să apară mereu imagini de gol, de tăcere, de noapte – ceva care-și lasă amprenta: „semnul minus”. „Golul [*le vid*] îi fascinează pe cei care nu îndrăznesc să-l privească în față, se aruncă în el de teamă să nu cadă”¹¹⁵, este constatarea parohului de țară. Viața lui Pernichon, mediocră și plină de păcate „poartă semnul minus”. Abatele Cénabre îi descoperă lui Pernichon mizeria vieții sale plină de păcate:

¹¹² *L'imposture*, OR, 329.

¹¹³ *Sous le soleil de Satan*, OR, 200.

¹¹⁴ C. YANNARAS, *Libertatea moralei*, Anastasia, București 2004, 28.

¹¹⁵ *Journal*, OR, 1152.

Nu este în toate acestea doar o eroare de judecată: este o duplicitate perversă. Spus mai simplu (dacă vreți) cred, consider cu siguranță că, departe de a opune o rezistență tentațiilor exterioare, întrețineți, cu mult efort și atenție susținută, o concupiscentă al cărei venin provoacă dezgust în fiecare zi. Din izvorul de acum secat, frământați noroiul ca să-i respirați cel puțin mirosul. Ca să vă cruțați puterile, vă place să trăiți în această minciună cu un nume risipit de seducțiile imaginare, în timp ce senzualitatea dumneavoastră este de ajuns să vă antreneze răutatea. Ce-mi vorbiți de luptă interioară? Eu văd prea clar gândurile suspecte, dorințele potolite, fapta avortată. Cel care ar realiza aceste fantome v-ar face un mare rău. Tocmai această umbră vrea dorința dumneavoastră să o consume, nu un lucru viu. Vă vorbesc aici mai degrabă ca un savant decât ca un preot: desfrânatul se repede ca un nebun asupra voluptăților pe care le stoarce și, într-un exces al nebuniei sale, dă cel puțin privirii spectacolul unui om care nu se menajează... Dar dumneavoastră!... Dar dumneavoastră... Viața dumneavoastră interioară, fiul meu, poartă semnul minus¹¹⁶.

Viața lui Pernichon, fiind doar o iluzie a vieții, se îndreaptă ca „în mod natural” spre nimic:

Mediocritatea dumneavoastră tinde natural spre neant, starea de indiferență dintre bine și rău. Penibila întreținere a câtorva vicii vă dă doar iluzia vieții¹¹⁷.

Abissus abissum invocat! Este tocmai ceea ce se verifică în sfârșitul lui Mouchette: „Atunci s-a deschis în ea acel cutremurător vid” când și-a amintit „o anumită revelație stranie care a tulburat-o atâta”, unde se afla „tot secretul” vieții sale de minciună¹¹⁸.

[...] deziluzia sa fu totală, absolută. Era precum căderea bruscă a vântului, pe o mare tulburată, într-o noapte neagră. Același lucru neștiut îi lipsea mereu, lipsea vieții sale. Dar ce? Dar care? În zadar își ștergea obrajii brăzdați de zgârieturile unghiilor, buzele sale mușcate; în zadar privea pe geam lumina revărsatului de zori; în zadar repeta cu glasul său trist fără timbru: „S-a sfârșit... s-a sfârșit...” Adevărul i se arăta; evidența îi apăsa inima; chiar nebunia îi refuza adăpostul său întunecat. Nu! nu era nebună, nu va fi niciodată. Acest lucru îi lipsea, pe care îl posedase, dar unde? dar când? În ce fel? Și era sigur acum că ea și-a jucat de câteva clipe comedia nebuniei pentru a masca, pentru a uita – oricât ar fi costat-o – răul său real, fără leac, necunoscut. (Ah! uneori Dumnezeu ne cheamă cu voce așa de insistentă și suavă! Dar când se retrage dintr-o dată, urlatul care se ridică din trupul înșelat trebuie să uimească infernul!). Atunci ea invocă – din adâncul său, din cea mai intimă substanță a ființei sale – cu un strigăt care era ca o dăruire de sine însăși, pe Satana¹¹⁹.

¹¹⁶ *L'imposture*, OR, 319-320.

¹¹⁷ *L'imposture*, OR, 320.

¹¹⁸ *Sous le soleil de Satan*, OR, 210.

¹¹⁹ *Sous le soleil de Satan*, OR, 212.

Această negație în sine însăși, acest nimic în sine – un „nimic insipid, incolor, fără prospețime și culoare”¹²⁰ – este văzut de Bernanos în dimensiunea sa dinamică drept „enorma aspirație a vidului”.

Lumea Răului scapă astfel, în fond, înțelegerii spiritului nostru! De altfel nu reușesc totdeauna să mi-o închipui ca o lume, ca un univers. Este, nu va fi niciodată altceva decât numai o schiță, schița unei creații hidoase, avortate, la limita extremă a ființei. Mă gândesc la acele puni fleșcăite și translucide ale mării. Ce-i pasă monstrului de un criminal mai mult sau mai puțin! El își consumă repede crima, și-o încorporează înspăimântătoarei sale substanțe, o digeră fără a ieși o clipă din înfricoșata, din veșnica sa imobilitate. Dar istoricul, moralistul, chiar filosoful, nu vor să vadă decât criminalul, ei reconstituie răul după chipul și asemănarea omului. Ei nu-și fac nici o idee despre răul însuși, această enormă aspirație a vidului, a neantului¹²¹.

Toți cei care se află sub stăpânirea păcatului, „încorporați înspăimântătoarei sale substanțe”, o simt ca atare:

Domnul Ouine: Băiatul meu – reluă cu vechea sa emfază – în timpul carierei mele universitare și după aceea, nu m-am gândit deloc să neg existența sufletului, și chiar azi n-aș reuși să o pun la îndoială, dar am pierdut orice sentiment al sufletului meu, de vreme ce doar cu o oră în urmă, îl simțeam ca un gol, o așteptare, o aspirație interioară. Fără îndoială a sfârșit prin a mă înghiți? Am căzut în el, tinere, în felul în care cei aleși cad în Dumnezeu. Nimeni nu se preocupă ca să-mi ceară cont de el, el nu poate să dea seama de mine, mă ignoră, nu-mi știe nici măcar numele. Din oricare altă închisoare aș putea fugi, fie doar cu dorința. Eu am căzut exact acolo unde nici o judecată nu poate să mă ajungă. Intru în mine însumi pentru totdeauna, copilul meu¹²².

Domnul de Clergerie: servitor de ambiție mică, în aparență inofensivă, a făcut pentru ea vid în viața sa, și iată că acest vid îl aspiră: se simte alunecând în el ca în neant¹²³.

Ceea ce coboară lent pe sărmanul om ca o ploaie rece de noiembrie, ca uitarea peste un mort, este plictiseala. Urâtul. În ciuda tuturor grijilor sale, marea crutare de sine însuși, o extraordinară abilitate pe care n-ar fi putut să o prelungească până la sfârșit, până la înmormântare, laborioasa minciună a reputației sale. Dar viața sa are un alt secret, un alt principiu de moarte. Acest vid ciudat, în care sfârșește să se piardă o muncă de atâția ani, se mărește fără încetare, și iată că chiar pământul îi fuge de sub picioare¹²⁴.

¹²⁰ *L'imposture*, OR, 342.

¹²¹ *Journal*, OR, 1143.

¹²² *Monsieur Ouine*, OR, 1560.

¹²³ *La joie*, OR, 627-628.

¹²⁴ *La joie*, OR, 630-631.

Abatele Cénabre:

Tentația ne antrenează, îndoiala este un chin pătrunzător, dar abatele Cénabre nu se îndoia deloc, și nu era ispitit. De la acele încercări la trista evidență exprimată în ultimul său strigăt era diferența care distinge absența de neant. Locul nu este gol, nu există loc defel; nu este nimic¹²⁵.

De fapt, această „nimicire” este consecința păcatului, dar numai privind la efecte putem ajunge să cunoaștem ceea ce stă la bază, rădăcina, „realitatea”, „nulitatea” păcatului, care rămâne mereu același¹²⁶: ridicare împotriva lui Dumnezeu. Plecând de aici se înțelege ce vrea să însemne „deicid”. Dacă „pentru iubire nimic nu este mediocru, totul este mare” și dacă „cea mai mică parte din ceea ce se iubește, nu îi este mai puțin prețioasă, urgentă, necesară”¹²⁷, atunci, doar plecând de la „această minunată chemare care a fecundat haosul”¹²⁸, plecând de la „Iubirea absolută” se poate înțelege ce vrea să spună „deicid”. Bernanos descrie păcatul ca pe un dinamism invers: este una dintre „tentativele absurde, înspăimântătoare” ale Satanei „de a reface tot efortul Creației în sens invers”.

Îmi spun adesea că Satana, care caută să pună stăpânire pe gândirea lui Dumnezeu, nu numai că o urăște fără să o înțeleagă, dar o înțelege pe dos. El urcă din nou fără știrea sa curentul vieții în loc să coboare și se epuizează în încercările absurde, înfricoșătoare, de a reface, în sens invers, tot efortul Creației¹²⁹.

În acest caz apare întrebarea: omul, acceptând „nelegiuirea Satanei”, în tentativa sa de „nimicire” – deja în dinamismul „enormeii aspirații a vidului” – nu împlinește în sine o „crimă împotriva Iubirii”, „un deicid”? „C’est en nous qu’Il [Dieu] est saisi, dévoré. C’est en nous qu’Il est arraché”¹³⁰, ne repetă Bernanos.

2.2. Satana și păcatul

În al doilea rând trebuie să vedem păcatul din perspectiva acțiunii Satanei, subliniind împreună cu autorul influența diabolică asupra omului care săvârșește păcatul. Bernanos a descris în romanele sale ravagiile pe care le face Satana în suflete.

¹²⁵ *L'imposture*, OR, 333-334.

¹²⁶ „Există morale noi, dar nu vor înnoi păcatul” (*Sous le soleil de Satan*, OR, 235).

¹²⁷ „Lettre à Frédéric Lefèvre”, EEC I, 1053.

¹²⁸ „Lettre à Frédéric Lefèvre”, EEC I, 1053.

¹²⁹ *Journal*, OR, 1087.

¹³⁰ *Sous le soleil de Satan*, OR, 257.

2.2.1. Acțiunea distrugătoare a Satanei

Propunând condiția umană în adevărata sa lumină supranaturală, Bernanos s-a angajat să amintească faptul că răul există; mai bine spus că Răul, din care se nasc faptele răului, există; și că el este pentru fiecare om acel adversar, acel leu care mugește, care caută să-l devoreze, de care vorbește sfântul Petru¹³¹.

Lumea, adică ceea ce Cristos, refuzând să se roage pentru ea, înțelege prin lume, și care nu este altceva decât imperiul Răului, slujește planurile stăpânului său făcându-l să treacă neobservat, făcând să se creadă că nu există. La lupta spirituală pe care trebuie să o înfrunte ca indivizi personajele lui Bernanos, ia parte întreaga cetate pământească, fie că vrea sau nu. De aceea numele Răului este Legiune. Bernanos ne-o amintește¹³².

Fernando Castelli insistă asupra datoriei „realiste” a scriitorului de a face din Cel Rău „o prezență și, dacă reușește, un personaj”¹³³. De fapt, în *Sous le soleil de Satan* Bernanos ne sugerează aproape prezența fizică a Celui Rău și nerăbdarea sa diabolică de a se înrădăcina în inima fiilor lui Dumnezeu. Subliniază cu tărie că fără a accepta această prezență chiar viața interioară a preoților devine „tristul câmp de bătălie a instinctelor. Morala? O igienă a simțurilor. Harul nu mai este decât un raționament just care solicită inteligența, tentația o poftă carnală care tinde să-l subordoneze”¹³⁴. Convingerea sa este că există „cineva” care „se sforțează să semene cu Dumnezeu”¹³⁵ și se interpune în cea mai intimă relație a omului cu Dumnezeu, cineva „care apoi nu este doar un personaj atât de secundar! Există... există o creatură întunecată, incomparabil de subtilă și încăpățânată, care nu se poate compara cu nimic, decât doar cu un sarcasm atroce, cu un râs cutremurător. (...); călăul teribil care râde”, cineva pe care oamenii „îl fluieră ca pe un câine” și pe care ei „cred că l-au domesticit”¹³⁶. Este o prezență teribilă, după cum este și acțiunea sa:

Monstrul vă privește râzând, dar nu și-a pus ghearele pe voi. Nu este în cărțile voastre pline de fleacuri și nici în blasfemiile voastre nici în blestemele voastre ridicole. Nu este în privirile voastre avide, în mâinile voastre perfide, în urechile voastre pline de vânt. În zadar îl căutați în carnea cea mai ascunsă pătrunsă de mizerabila voastră dorință nepotolită iar din gura cu care mușcați nu picură decât sânge insipid și decolorat... Dar el este totuși... El este în rugăciunea Solitarului, în postul său și în pocăința sa, în înălțimile celui mai profund extaz, și

¹³¹ Cf. 1Pt 5,8.

¹³² L. ESTANG, *Georges Bernanos*, 47.

¹³³ F. CASTELLI, *Volti di Gesù nella letteratura moderna*, I, 151.

¹³⁴ *Sous le soleil de Satan*, OR, 221.

¹³⁵ *Sous le soleil de Satan*, OR, 213.

¹³⁶ *Sous le soleil de Satan*, OR, 256 ș.u.

în tăcerea inimii... El otrăvește apa sfințită, arde în ceara consacrată, respiră în suflarea fecioarelor, sfâșie cu ciliciul și disciplina, corupe toată calea. A fost văzut mințind pe buzele întredeschise ca să împartă cuvântul adevărului, persecutându-l pe cel drept, între tunetele și fulgerele încântării fericite, până în brațele lui Dumnezeu. [...] Ura sa este rezervată sfinților¹³⁷.

De fapt, există peste tot „aceste creaturi mutilate”, cu acea „curiozitate a lor feroce” și „cutremurătoarea lor grijă pentru om”¹³⁸, „în toate casele, și în cele creștine, există bestii invizibile, demoni”, dar „cea mai feroce” bestie sau prezență se află înăuntru, în inima omului: „era în inima voastră de mult timp, și nu o știați” îi spune parohul de țară domnișoarei Chantal¹³⁹. Și de la persoana a doua, care totdeauna este un „altul” în *Journal d'un curé de campagne*, autorul ne poartă în *Sous le soleil de Satan* la persoana întâia pentru a recunoaște împreună cu M. Menou-Segrais, decanul din Campagne, o prezență „pe care în fiecare zi noi o întâlnim, și nu vai! la răspântie de drum, la cotitură, ci chiar în noi”¹⁴⁰. „Putem să ne înălțăm cât vrem cu rugăciunea și iubirea, noi îl vom purta totdeauna cu noi, prins de coasta noastră, pe înspăimântătorul tovarăș, zguduit în întregime de un răs groaznic”¹⁴¹. Așa îl simte abatele Donissan chiar atunci când „stă la picioarele crucii”,

pentru că el poartă într-însul lucrul infam, fixat în inima sa: marea și apăsătoarea angoasă: Satana. [...] Un altul respiră cu el. [...] El poartă în sine acest balast și nu are curajul să se descarce de el: unde să-l arunce? Într-o altă inimă?¹⁴².

Voi mă purtați în trupul vostru tulbure, pe mine, lumina-esență – în stratul triplu al burții voastre – pe mine, Lucifer... Eu vă număr. Nici unul dintre voi nu-mi scapă. Eu aș recunoaște după miros fiecare animal din mica mea turmă¹⁴³.

În inimă el devine „un alt sine însuși”. Atunci inima se transformă într-un câmp de bătălie între acești doi „eu”. Cel care „caută să se facă stăpân pe gândul lui Dumnezeu”¹⁴⁴ nu renunță niciodată la tentația sa¹⁴⁵ pentru că: „iată adevărul. Plăcerea mea este să fiu cu voi, mici oameni-dumnezei, singuri, singuri, așa de singure creaturi!”¹⁴⁶. Nu renunță la tentația sa care merge de la adulare până la amenințare: și el, „vidul și obscuritatea”, cu o

¹³⁷ *Sous le soleil de Satan*, OR, 153-154.

¹³⁸ *Journal*, OR, 1105.

¹³⁹ *Journal*, OR, 1136.

¹⁴⁰ *Sous le soleil de Satan*, OR, 223.

¹⁴¹ *Sous le soleil de Satan*, OR, 256.

¹⁴² *Sous le soleil de Satan*, OR, 239.

¹⁴³ *Sous le soleil de Satan*, OR, 174.

¹⁴⁴ *Journal*, OR, 1087.

¹⁴⁵ *Sous le soleil de Satan*, OR, 261.

¹⁴⁶ *Sous le soleil de Satan*, OR, 174.

ultimă încercare, îl constrângea pe vicar să-și plece genunchii¹⁴⁷, remarcă autorul în viziunea sa artistică. Pentru acel „asasin de suflete”¹⁴⁸, pentru acel „dușman care fură totul”¹⁴⁹, „cutezătoarea disperare” rămâne „arma pe care atât de des dușmanul i-o va îndrepta împotriva, chiar în centrul inimii”¹⁵⁰, alături de o alta:

Râsul său! iată arma principelui acestei lumi. El se sustrage așa cum minte, ia toate chipurile, chiar al nostru. El nu așteaptă niciodată, nu se oprește nicăieri. Este în privirea celui care îl înfruntă cu curaj, este în gura celui care îl neagă. El este în angoasa mistică, este în certitudinea și seninătatea neghiobului... Principele acestei lumi! Principele acestei lumi!¹⁵¹

Nemulțumit numai cu a seduce, el își bate joc cu cruzime de victimele sale cu râsul său crud și infernal, cu care își marchează intervențiile și succesele. Puterea sa este mare. Abatele Donissan trebuie să recunoască: „Ah, Satana ne ține sub picioarele sale”¹⁵². „El este principele acestei lumi: o are în mâinile sale, poate să-i fie rege... Noi suntem sub picioarele Satanei”¹⁵³. Și exclamă cu stupoare același Donissan: „Ah, Doamne, suntem oare noi așa de transparenți pentru dușmanul care ne spionează?”¹⁵⁴

Toate acestea sunt expresii puternice pe care le folosește Bernanos pentru a-l demasca pe „dușmanul infernal”. Deși ne poartă în domeniul păcatului, totuși el prezintă doar acțiunea distrugătoare a Satanei, care oricât ar fi de violentă, nu vorbește încă despre păcat. Trebuie să subliniem acest aspect: în viziunea lui Bernanos există o legătură foarte strânsă între acțiunea diabolică și actul omului pe care îl numim păcat.

2.2.2. Crima de nedescris a Satanei în suflete

Dar pentru a vorbi despre păcat este necesară o metamorfoză, în sensul că acțiunea satanică trebuie să intre înăuntru, în inimă și să devină răspunsul omului. Doar atunci putem numi această operă a Răului și a omului, adică păcatul, o „crimă de nedescris care se consumă în sărmanul trup omenesc”¹⁵⁵. „Păcatul – ne spune autorul – rareori intră în noi cu forța, dar prin înșelare. Se infiltrează ca aerul. N-are nici formă, nici culoare, nici gust care să-i fie proprii, dar le ia pe toate”¹⁵⁶.

¹⁴⁷ *Sous le soleil de Satan*, OR, 184.

¹⁴⁸ *Sous le soleil de Satan*, OR, 176.

¹⁴⁹ *Sous le soleil de Satan*, OR, 261.

¹⁵⁰ *Sous le soleil de Satan*, OR, 148.

¹⁵¹ *Sous le soleil de Satan*, OR, 261.

¹⁵² *Sous le soleil de Satan*, OR, 260.

¹⁵³ *Sous le soleil de Satan*, OR, 261.

¹⁵⁴ *Sous le soleil de Satan*, OR, 180.

¹⁵⁵ *Sous le soleil de Satan*, OR, 256.

¹⁵⁶ *Sous le soleil de Satan*, OR, 261.

În această perspectivă, pentru Bernanos păcatul constă în mod esențial în a renunța la luptă, a obosi sau numai a se lăsa purtat înaintea atitudinea diabolică de separare ontologică de Dumnezeu pentru a se afunda în nimic. „Păcatul împotriva speranței – cel mai mortal dintre toate – este poate cel mai bine primit, cel mai dezmiertat. (...) Este cel mai plin de elixirurile diavolului”¹⁵⁷.

„Sub soarele Satanei”, adică sub influența Răului, omul poate decide să se închidă în sine, refuzând orice credință și speranță; este satanic refuzul oricărei forme de solidaritate cu Creatorul și cu creaturile, și alegerea de a fi solidar cu „îngerul negru” care devine „stăpânul voinței”¹⁵⁸.

În special romanele bernanosiene prezintă diferitele fețe ale păcatului omului, fețe care se nasc din unicul rău adevărat, Satana, și care află în libertatea umană acel egoism de moarte care pândește omul pe toate căile sale și nu-i dă pace, mereu „constrângând sufletul în mod periculos”¹⁵⁹. Sub soarele Satanei și sub influența sa, păcatul rămâne „un act misterios al cărui secret diavolul nu-l posedă poate în întregime”¹⁶⁰: este „rebeliune, sacrilegiu, blasfemie, totul de o anumită grandoare feroce, care va trebui înăbușită”¹⁶¹, dar înainte de toate este orgoliu, minciună. Și ceea ce este mai oribil este că păcatul este iubit și slujit pentru sine însuși. Bernanos insistă asupra acestei plăceri satanice, de exemplu, atunci când pune stăpânire pe abatele Cénabre în momentul în care l-a refuzat pe Dumnezeu dăruindu-se nimicului, adică Satanei, care năvălește în sufletul său¹⁶². Asemenea lui Mouchette, Cénabre este „posedat”¹⁶³, însă autorul nu se interesează de această posedare decât în perspectivă metafizică și spirituală, în sensul că, cu această dăruire de sine Răului lasă totuși harului – este vorba de dubla jertfă a lui Chevance și a lui Chantal de Clergerie – posibilitatea de a rupe cercul disperării. Acestei diabolice nerăbdări de a se înfige în inima fiilor lui Dumnezeu îi corespunde actul omului care îl refuză pe Dumnezeu și se dăruiește Răului. Numai atunci, cu adevărat acțiunea Satanei se transformă în om într-o „crimă de nedescris” care comportă acea gratuitate a condamnării care „este imaginea inversă a gratuității iubirii și care face în așa fel ca păcătosul să se comporte cu Satana ca un servitor sau un amant”¹⁶⁴. Într-adevăr, observă Marcel Schneider,

¹⁵⁷ *Journal*, OR, 1116 ș.u.

¹⁵⁸ *L'impoture*, OR, 348.

¹⁵⁹ *Monsieur Ouine*, OR, 1509.

¹⁶⁰ *Monsieur Ouine*, OR, 1509.

¹⁶¹ *Sous le soleil de Satan*, OR, 262.

¹⁶² *L'impoture*, OR, 443: „Viața abatelui Cénabre este [...] unul dintre rarele, și poate singurul exemplu de refuz absolut”.

¹⁶³ *L'impoture*, OR, 349: „prima și definitivă posedare”.

¹⁶⁴ M. MILNER, *Georges Bernanos*, Séguier, Paris 1989, 100.

în religia Satanei toate „valorile” sunt inversate: este la cinste ura, minciuna, ambiția, furia distrugerii și disprețul față de om. Aceasta nu înseamnă nici anarhie, nici haos, dar ordine pe dos, o ordine de altfel realizată în mod sălbatic și menținută datorită unei discipline implacabile, sistematica negării a tot ceea ce este considerat Bun alături de Dumnezeu¹⁶⁵,

căci aceasta este logica pe care o manifestă:

Ah! dacă ați ști răsplata pe care v-o rezervă stăpânul vostru, n-ai fi așa de generos, căci noi singuri – noi, spun eu – noi singuri nu suntem deloc înșelați și, dintre iubirea sa și ura sa, noi am ales – cu o înțelepciune magistrală, de neconceput pentru mințile voastre de noroi – ura sa¹⁶⁶.

Gaëtan Picon, în „Prefața” la *Oeuvres romanesques* apărută la Gallimard în 1961, remarcă:

aproape toate personajele care participă la rău și la prefăcătorie au ceva din scriitor: sunt exact cei care au importanță pentru Bernanos de a-i demasca, de a-i exorciza, pentru că au falsificat și au înveninat această putere a limbajului de care el va încerca să se slujească: puterea sa de cunoaștere, de iubire și de comunicare. Cei care sunt însemnați cu semnul minus participă aproape totdeauna la acest spirit de cunoaștere unde o curiozitate și o autoritate fără iubire înlocuiesc viziunea și antrenamentul carității. Lipsiți de valoare sau diabolici, academicieni sau psihanaliști, istorici ai experienței mistice, Antoine de Saint-Marin, Guérou, La Pérouse, M. De Clergerie, abatele Cénabre dau mărturie despre folosirea rea a cuvântului și a spiritului. Cât privește M. Ouine, el este figura mitică a unei inteligențe și a unui limbaj gol de sensul lor, rupte de ființa pe care o cer și o caută, reduse la mecanism; cât privește lucrurile și sufletele, ar fi ceea ce ar fi Bernanos dacă n-ar fi fidel în opera sa promisiunii făcute pe când era copil plin de teamă în fața viitorului: curios, lucid, bun-zicător de nimic. Aici figura cea mai frecventă a răului nu este ceea ce e mai îndepărtat, dar cel mai aproape de bine: este prefăcătorie, nu necunoaștere. Răul nu este sensualitate, violență: este inteligență fără iubire, cuvânt fără caritate. Demonul investigației psihologice nu este așa de tenace denunțat decât pentru faptul că Bernanos vede misiunea sa într-o apropiere de *altul* pe care, exact, îl întoarce pe dos – sau mai degrabă îl îndreaptă: iubirea dă jos vâlul de pe sufletul pe care curiozitatea analitică îl distruge¹⁶⁷.

3. Păcatele spiritului

Este adevărat că Bernanos nu se ocupă de o definiție sistematică a păcatului, totuși, descriind acțiunile omului în felul său poetic, lasă să se întrevadă diferitele atitudini păcătoase, care de fapt pun în evidență concepția

¹⁶⁵ M. SCHNEIDER, „Bernanos a-t-il vu le diable?”, în *Les Cahiers de l'Herne*, 77.

¹⁶⁶ *Sous le soleil de Satan*, OR 177.

¹⁶⁷ G. PICON, „Préface” în G. BERNANOS, *Oeuvres romanesques suivies de Dialogues des Carmélites*, XI-XII.

sa despre păcat. Adevărul păcatului se întrupează continuu în anumite acte, în anumite forme personale actuale ale răului. Atent observator al comportamentelor ființelor umane, Bernanos, examinând pasiunile spiritului în lumina slăbiciunii trupului – el știe că pasiunile spiritului găsesc ecou imediat și complicitate în slăbiciunea trupului, pentru că sunt febra simțurilor care ațâță delirurile spiritului – se oprește cu precădere la păcatele duhului, fecundat de spiritul care se numește Satana. De fapt nu atât păcatele cărnii, cât mai ales orgoliul, minciuna, ura, răutatea – într-un cuvânt, păcatele spiritului – poartă personajele sale spre cele mai profunde abisuri ale mizeriei. Pentru Bernanos există un singur păcat, acela al lipsei iubirii. Toate celelalte păcate sunt doar consecința acestuia. Iată de ce în această parte a capitolului vreau să scot în evidență principalele păcate prezente cu precădere în romanele sale, dar la care face mereu referință și în celelalte scrieri, ca atitudini fundamentale ale omului.

3.1. *Impostura și minciuna*

Bernanos descoperă în sufletul omului, sub pojghița subțire a mediocrității, chinul teribil provocat de impostură și de minciună. În opera sa, autorul vorbește de mai multe ori despre minciună trecând mereu din registrul psihologiei în cel al metafizicii, scoțând în relief dimensiunea metafizică a ceea ce adesea este studiat din punctul de vedere al psihologiei. „Dacă mă întreabă cineva care este simptomul cel mai general al acestei anemii spirituale, i-aș răspunde desigur: indiferența față de adevăr sau minciuna”¹⁶⁸.

Că acest cuvânt de ipocrizie vi se pare puțin forțat, ce contează! Nu există ipocrizie adevărată fără o anumită sinceritate; ipocrizia conștientă, lucidă, rece calculatoare nu este decât forma împlinită a duplicității – nimic altceva -, ea nu inspiră decât dezgust. Ceea ce face din ipocrit un obiect de dezgust, un lucru necurat, este faptul că minciuna nu este pentru el un mijloc, dar un scop, este faptul că el se realizează, se împlinește în minciună, că este în întregime în minciună. El o iubește, iată secretul său. Nu face deosebire între virtute și simulacru său, el respectă virtutea pe care o simulează, el se respectă în ea; nu este departe de a crede că el îi jertfește viața, pentru că dăruiește toate grijile sale să-i copieze cu scrupulozitate aparențele, și poate moare în pace cu speranța că un așa lung și perseverent efort, prea rău plătit cu câteva avantaje în această lume, va fi recompensat în cealaltă. Ipocritul sfârșește prin a uita ipocrizia sa¹⁶⁹.

Minciuna apare ca singura revanșă a omului asupra plictiselii ori disperării care pun stăpânire pe o ființă nesatisfăcută în cercetarea sa, în imposibilitatea sa de a răspunde chemării lui Dumnezeu: se prinde cu putere în

¹⁶⁸ *La liberté*, EEC II, 1320.

¹⁶⁹ *Lettre aux Anglais*, EEC II, 59-60.

mod spontan de acest unic mijloc de care dispune pentru a-i domina pe alții la rândul său sau pentru a depăși existența reală prin crearea unei lumi imaginare, plină de culori tragice și crude, întrucât sunt cele ale amărăciunilor sale reprimite, ale orgoliului său rănit. „Sinceritatea, ce importanță are! Oare noi ceilalți, mamele, nu dăm copiilor gustul minciunii, minciuni care, din leagăn începând, îi calmează, îi liniștesc, îi adorm, minciuni dulci și călduțe ca un sân?”¹⁷⁰, se întreabă contesa din *Journal d'un curé de campagne*. Adesea este vorba despre un om viclean care știe să se ascundă în spatele cuvintelor și comportamentelor edificatoare, chiar dacă nu sunt rare momentele în care își pierde controlul și se manifestă așa cum este în realitate. Atunci apare diformitatea dedublării sale. Se arată ca o persoană care preferă aparențele și care își irosește întreaga viață într-un continuu efort pentru a captiva simpatia și stima celor care îl înconjoară, și nu-și dă seama că în felul acesta se închide ca într-o cușcă și devine prizonierul imaginii pe care vrea ca alții să o aibă despre dânsul. Pentru parohul de țară „nu există o dezordine mai rea în această lume decât ipocrizia celor puternici” pentru că „în loc ca voi ceilalți, abuzând de Cuvântul divin care îl învață pe cel sărac ascultarea inimii, voi pretindeți să luați de la el prin viclenie ceea ce ar trebui să primiți în genunchi, ca pe un dar ceresc”¹⁷¹.

Bernanos arată tocmai chinul impostorului, pentru că nu este ușor să fii ipocrit, după cum nu este ușor nici să-l descrii. Ne explică aceasta Vasile Morar într-unul din eseurile sale filosofice – „Triumful imoralității: impostura” – referitor la moralitățile elementare ființei umane:

În primul rând, impostura nu se poate percepe dintr-o dată, într-o clipă, decât în cazuri de excepțională transparență a comunicării dintre oameni. În al doilea rând, impostura nu poate fi descrisă simplu precum fenomenele naturale, ceea ce nu înseamnă însă deloc că ea n-ar avea o bază naturală, din contra. [...] Impostura este o formă a simulării, iar viclenia animală, ca și cea omenească primară, se prezintă, ea însăși, drept o rădăcină biologică a minciunii, a ipocriziei, a duplicității. Ea este legată, oricum, de funcția fabulatorie a conștiinței, de nevoia de a te imagina dintr-o postură favorabilă, una „dementă”, „respectabilă”, tocmai pentru că ești sau te consideri defavorizat, ești sau te crezi umilit și prea puțin demn de stimă. Impostura este „fiica” fenomenelor de aspirație cu tot ceea ce acestea implică: exercitare de putere sau sugestia că „puterea crește” dacă ești altceva decât ceea ce, din nenorocire, totuși ești. Ea este un fel de alibi. Astfel, nu rareori oamenii care au diferite predispoziții moralmente inacceptabile caută pentru ele o acoperire *sui generis*; această acoperire se aseamănă, pe undeva, cu ceea ce se cheamă alibi, iar fundamentul psihic al acestui fenomen de compensație și substituție este, desigur, sentimentul culpabilității morale¹⁷².

¹⁷⁰ *Journal*, OR, 1150.

¹⁷¹ *Journal*, OR, 1154.

¹⁷² V. MORAR, *Moralități elementare*, Paideia, București 2004², 115.

Trebuie să te străduiești să apari altfel decât ești, exercitând asupra persoanei proprii un control continuu – cel mai bine este descris în romanul *L'imposture* – pentru ca adevărul să nu iasă la lumină. Este ucisă spontaneitatea și omul se condamnă la o viață care nu este a sa, dar pe care trebuie să o ducă pentru a se bucura de avantajele pe care și le propune cu ipocrizia sa. Astfel, cine îl citește pe Bernanos își dă seama cu ușurință că el „are doi vrăjmași: lumea și ipocriții, adică tot ceea ce este legat de disperare”¹⁷³.

Ceea ce este mai rău este faptul că ipocrizia distruge nu numai persoana ipocritului, dar crează o „structură a păcatului” – am spune noi astăzi – în societatea timpului, afectând relațiile interpersonale.

Oamenii se înșală unii pe alții, dar nu pot să o facă mult timp numai dacă se înșală pe ei înșiși; această înșelătorie de sine însuși este fără îndoială, în cele din urmă, mobilul secret al minciunilor lor. Astfel scade în fiecare zi numărul oamenilor capabili încă de bună credință, vrea să spună capabili să deosebească în ei reaua credință, sau doar, vai, să o caute, fie și temându-se s-o întâlnească¹⁷⁴.

Ipocritul sfârșește prin a uita ipocrizia sa, iată ce vreau să spun, și noi suntem tentați să uităm cu el pentru că în cele mai multe circumstanțe ipocritul face aceleași servicii ca omul sincer; adevărul simulat se mișcă mai ușor decât cel adevărat, în plus costă mai puțin, el se tocmește¹⁷⁵.

Iar în cadrul comunității de credință lucrurile stau și mai grav, căci aici impostura unui singur ipocrit angajează chiar onoarea lui Cristos.

Adevărații creștini dispun de un mijloc foarte eficace ca să se distingă de alții, ei nu au decât să practice caritatea, aceea a inimii, singura pe care Tartuffe nu poate să o simuleze, căci dacă este capabil să facă milostenie, el nu știe să iubească. Dăruirea de sine însuși este o mărturie așa de strălucitoare a adevărului pe care pretinzi să-l slujești. Și apoi ce! E mai bine ca o sută de pioși să treacă drept Tartuffes, decât un singur Tartuffe ca devot. Căci, în primul caz, eroarea n-ar putea compromite decât onoarea a o sută de creștini. În schimb impostura unui singur Tartuffe angajează chiar onoarea lui Cristos¹⁷⁶.

În întreaga trilogie a răului, așa cum sunt cunoscute trei romane – *Un crime*, *Un mauvais rêve* și *Monsieur Ouine* – găsim omniprezentul climat al minciunii. Evangéline, Doamna Alfieri ca și Domnul Ouine trăiesc toți „logica delirantă a visului”, acea suprimare a oricărei semnificații plină de consistență reală care duce la distrugerea ființei.

¹⁷³ J. GUILLEBON, „Ouverture à la grâce”, *La Nef* 199 (2008) 28.

¹⁷⁴ *La liberté*, EEC II, 1338.

¹⁷⁵ *Lettres aux Anglais*, EEC II, 60.

¹⁷⁶ *Nous autres Français*, EEC I, 630.

În *Un crime* personajul principal este o femeie, o ființă plină de echivoc și cuprinsă de minciună, care, după ce a asasinat o femeie bătrână și bogată în castelul său într-un sătuc pierdut din munți, întâlnește noaptea un preot care se prezintă în noua sa parohie. Îl lovește, se îmbracă cu hainele sale și se preface că este noul paroh din Mégère. Travestită în paroh poate să eludeze cu ușurință interogatoriile și să fugă, purtându-l pe judecător pe piste false: adevăratul paroh, găsit în grădina castelului, pare să fie asasinul, lovit de un complice ipotetic. Dar acțiunea se complică din cauza a două personaje cărora nimeni nu le-a dat vreo importanță: Louise, guvernanta castelanei, o ex-soră cunoscută de toți ca o femeie ireproșabilă, și Évangéline, moștenitoarea. Partea finală dezvăluie sentimentul tulbure al lui Andrei, ministrantul care se va sinucide la fel ca falsul paroh din Mégère. Bernanos descrie în acest roman polițist intriga minciunii, iubită și căutată pentru ea însăși, cu toate consecințele sale ultime și inevitabile:

Da, am iubit minciuna. Nu această minciună utilitară, această formă abjectă de minciună care nu este decât un mijloc de apărare ca oricare altul, folosit cu regret, cu rușine... Eu am iubit minciuna, și ea mi-a dat-o înapoi din plin. Mi-a dăruit singura libertate de care puteam să mă bucur fără restricție, căci dacă adevărul eliberează, el pune eliberării noastre condiții prea grele pentru orgoliul meu, iar minciuna nu impune niciuna. Numai că ea sfârșește prin a ucide. Mă ucide¹⁷⁷.

În *Un mauvais rêve*, sunt tratate numeroase teme: minciuna iubită pentru ea însăși, valorile copilăriei umilite, apăsarea mortală a plictiselii și mai ales „impotura” literară. Simone Alfiere, spre deosebire de Évangéline din *Un crime*, face și ea experiența, încă și mai conștientă, a „logicii delirante a visului”, a „desfășurării inexorabile a coșmarului”¹⁷⁸. În fața perspectivei unei vieți mediocre, își făurește destinul alegând rolul său:

Noi jucăm cu toții comedia, dar mai trebuie să alegem la timp rolul – un rol care ne permite să-i mințim pe alții fără a pierde în întregime contactul cu noi înșine¹⁷⁹, [...] căci, cu mult înaintea drogului, minciuna devenise pentru ea o altă minunată evadare, destindere totdeauna eficace, odihnă, uitare. Minciuna este un soi atât de deosebit, s-ar putea spune cu o calitate atât de rară, că trecea adesea neobservată, chiar de către apropiații săi, căci singure atrag atenția, provoacă mânia sau disprețul aceste minciuni grosolane, de obicei stângace, pe care le impune nevoia și care nu sunt cel mai des decât ultima soluție, un mijloc extrem de folosit în silă cu singurul scop de a scăpa de pedeapsă. Dar ea era

¹⁷⁷ G. BERNANOS, *Un crime* în G. BERNANOS, *Oeuvres romanesques suivies de Dialogues des Carmélites*, Edition Plon, Seuil, Gallimard 1961, OR, 863.

¹⁷⁸ G. BERNANOS, *Un mauvais rêve* în G. BERNANOS, *Oeuvres romanesques suivies de Dialogues des Carmélites*, Edition Plon, Seuil, Gallimard 1961, OR, 1014 și 1016.

¹⁷⁹ *Un mauvais rêve*, OR, 956-957.

dintre acelea, mai rare decât se crede, care iubește minciuna pentru ea însăși, folosindu-se de ea cu multă prudență și clarviziune, și de altfel nu o apreciază decât atunci când adevărul și falsul se amestecă atât de mult încât nu sunt decât una, trăiesc din viața lor, fac în viață o altă viață¹⁸⁰.

Este exact ceea ce se întâmplă în viața Simonei Alfieri, al cărei nume adevărat este *Évangéline*¹⁸¹: căsătorită timp de doi ani cu un aventurier italian, mort prin împușcare (a fost Simone cea care l-a ucis?), contesa Alfieri alege să trăiască în anonimatul unei munci ingrate, în care nu face altceva decât să piardă contactul cu ea însăși, lăsându-se umplută de viața personajelor pe care le schițează Ganse, un „meseriaș al condeului”, secătuit în interiorul său după treizeci și cinci de ani de viață literară trăită în falsitate, și care continuă să se încapățâneze să producă pagini de literatură cu orice preț, dar căroră el singur nu ar ști să le dea nici o consistență. Acum ea, contesa de Alfieri, ajunsă secretara lui Ganse, în loc să trăiască realitatea, nu face altceva decât să încerce să evadeze din eu-l său pe care îl urăște: evadare în drog, în nebunie, în personajele care umplu cărțuliile fără valoare ale lui Ganse; evadare în „visul rău”, purtător de moarte, de multe ori trăit cu fantezie, concretizat în romanul *Évangéline* pe care Ganse nu reușește să-l termine, asasinând-o pe bătrâna mătușă a lui Olivier, „căci *Évangéline*, la urma urmei, sunt eu”¹⁸². Crima este pentru ea o „minunată evadare”, căci:

nu simțea absolut nici o remușcare. Fapta pe care tocmai o comisese îi devenise brusc străină. Pretextele pe care și le dădea altădată, pericolul prin care a trecut amantul său, sănătatea lui Olivier, totul nu era decât minciună. Împotriva victimei ridicole întinse la picioarele sale, ea n-a simțit niciodată cu adevărat nici o ură. Singura ură pe care a cunoscut-o cu adevărat, resimțită, consumată până la drojdie, era ura de sine. Cât de clar era! De ce și-a dat seama așa târziu? Ea s-a urât din copilărie, mai întâi fără știrea sa, apoi cu o ambiție prefăcută, ipocrită, un fel de preocupare îngrozitoare cu care o persoană care otrăvește poate să-și înconjoare victima pe care își propune s-o ucidă într-o zi. Pretinsa sa revoltă împotriva societății – care l-a înșelat pe bătrânul Ganse după atâția alții – nu era decât una din formele acestei uri. Ea nu s-a iertat niciodată, nu s-ar ierta vreodată că a eșuat acolo unde reușeau multe femei care nu o egalau, dar care au știut să acționeze, în timp ce ea nu avea decât visul, fără a ajunge

¹⁸⁰ *Un mauvais rêve*, OR, 988-989.

¹⁸¹ *Un mauvais rêve*, OR, 932-933: „El [Ganse] a început să scrie *Évangéline* cu iluzia că va ajunge repede la sfârșit, având sub ochi, în fiecare zi, pe care care-l inspiră și îi este model. [...] Titlul pe care l-a ales arată, de fapt, adevăratul prenume al Doamnei Alfieri, deși ea nu l-a mai purtat din copilărie. Niciodată, nici o carte nu l-a costat atâta chin. Nu poate să se hotărască să o lase de tot, a devenit pentru creierul său bolnav un fel de fetiș, semnul prevestitor de care depinde viitorul, fericit sau nefericit”.

¹⁸² *Un mauvais rêve*, OR, 924.

să domine visele sale. Ele au invadat viața sa, au sufocat sufletul său, voința sa. De la prima deșteptare din adolescență, ele pompau puterile sale, epuizau seva sa¹⁸³.

În *Monsieur Ouine* scriitorul este purtat până la limita posibilului în explorarea poetică a răului, descris ca forță de distrugere. De fapt primul titlu al romanului a fost *La paroisse morte*, voind să descrie aici golul dintr-un sat în „descompunere”, în care este absentă orice viață adevărată, pentru că este absentă credința într-un „Dumnezeu care risipește întinericul, care conferă un sens la toate și o semnificație oricărei vieți”¹⁸⁴. Pierrette Renard vede aici o „scriere romanescă a mizeriei moderne”¹⁸⁵, iar Michel Estève „o parabolă despre misterul Răului unde se discerne în filigran mitul unei parohii total descresținate, lipsite de Dumnezeu, posedate de Satana”¹⁸⁶. Acțiunea pare vag polițienească, dar caracterul povestirii este „lacunar”: „ceea ce provoacă neplăcere citind *Monsieur Ouine* nu este atât ceea ce spune Bernanos cât ceea ce nu spune, adică lacunele, glocurile pe care povestirea le descoperă cititorului”¹⁸⁷. Textul este ambiguu și enigmatic, căci chiar asasinarea micului vâcar, ce pare a fi în centrul acțiunii, va rămâne în suspans. Este vorba de o crimă? Da (*oui*) sau nu (*non*)? De aici și numele *Ouine*. Ceea ce contează nu este de a ști dacă acel copil a fost ucis, nici de a ști numele eventualului asasin. Interesul este purtat mai degrabă spre ecourile provocate de aflarea cadavrului în rândul locuitorilor din Fenouille și de „golul” pe care această situație îl sapă în inima parohiei moarte. Cu toate mijloacele literare folosite de autor (întreruperi, semne de întrebare, spații albe, fraze scurte, puncte de suspans sau schimbări bruște de perspectivă și de situație), aici este descrisă o lume de nimic, o lume fără consistență, în care totul este răsturnat: raporturile afective dintre Michelle, mama lui Seeny și Miss, dintre M. Ouine și Philippe sunt ambigui, inversate, chiar și predica parohului, deși sugerată de dorința de bine și de mântuire a parohianilor săi, se încheie cu refuzarea binecuvântării. M. Ouine, care este un ex profesor de limbi și este identificat cu o pasivitate purtătoare de moarte și de o curiozitate nepotolită care îi golește până în profunzime pe cei asupra cărora își aruncă privirea înfometată, el este cel care distruge comunitatea din Fenouille, care devine un spațiu plin numai de vicii, minciună, egoism, disperare, suicid și de unde Dumnezeu pare să se fi retras. Semănând germenii morții ici și colo, el a grăbit, în sânul „parohiei moarte” din Fenouille, dispariția supranaturalului, care nu mai poate să se exprime

¹⁸³ *Un mauvais rêve*, OR, 1020.

¹⁸⁴ P. RENARD, *Georges Bernanos*, Mursia, Milano 1970, 147.

¹⁸⁵ P. RENARD, *Bernanos ou l'ombre lumineuse*, Ellug, Grenoble 1990, 107.

¹⁸⁶ M. ESTÈVE, „Notes et variantes”, OR, 1893.

¹⁸⁷ M. MILNER, *Georges Bernanos*, 295.

aici. De aceea sunt prezente aici diformitatea, monstruozitatea, grotescul. Această „specie de preot al Satanei și figura inversă a preoților lui Dumnezeu descoperă o lume inversă lumii salvate de harul divin”¹⁸⁸, depășește dimensiunile umane ale lui Cénabre și Simone Alfieri, pentru a întrupa ambiguitatea și nimicul, și a descoperi, în momentul morții, sau mai bine spus în momentul „disparației” sale, că a se minți pe sine însuși a constituit elementul fundamental al existenței sale.

Așa, de altfel, eu am pălăvrăgit de-a lungul întregii mele vieți solitare, nu că mi-aș fi vorbit vreodată destul mie însumi, în sensul exact al cuvântului, mai degrabă am vorbit ca să evit să mă ascult, îmi spuneam nu contează ce, aceasta mi-a devenit așa de natural așa cum este pentru rumegătoare regurgitarea bolului alimentar¹⁸⁹.

Pentru Mouchette din *Sous le soleil de Satan*, minciuna – legată de voluptate, de imensa exultanță a plăcerii, de vis, de păcat, de plăcerea sexuală – devine o tehnică ce o face să spere în depășirea condiției umane obișnuite. Mouchette se refugiază în minciună, în „meticulozitatea minciunii” înaintea doctorului Gallet, care și el, „sărmanul se delecta în această minciună”, „gustând aici apriga sa revanșă”¹⁹⁰. „Fără să cunoască poate pe deplin întinderea puterii sale, ea îi găsea măsura în profunzimea, în tenacitatea, în minuțiozitatea minciunii”¹⁹¹. Minciuna însă nu rămâne doar mijloc de apărare, dar este înălțată până la idealul funest de realitate iubită pentru ea însăși.

Rumoarea ideilor în creierul său o zăpăcea; mii de minciuni, o infinitate de minciuni bâzâiau acolo ca un stup. Planurile cele mai diferite, toate bizare, la fel de împrăștiate cum au fost făcute, își derulau lanțul lor interminabil ca în succesiunea unui vis. Din activitatea tuturor simțurilor izvoră o încredere inexprimabilă, asemenea unei scurgeri a vieții. O clipă, chiar limitele timpului și spațiului a părut că au coborât în fața ei, și acele ceasornicului mergeau așa de repede ca și îndrăzneala sa tânără... Necunoscând vreodată altă constrângere decât un pueril sistem de obișnuințe și de judecăți, neimaginându-și altă sancțiune decât judecata celuilalt, ea nu vedea limite pe minunatul țărm unde a abordat naufragiind. Așa de mult timp a trecut de când a gustat desfătarea amară și dulce încât gândul rău nu mai este capabil să atenueze dinainte înfrământarea bucurie a răului în sfârșit simțită, posedată – a unei prime revolte asemănătoare unei a doua nașteri. Căci viciul face să crească în inimă o rădăcină lentă și profundă, dar frumoasa floare plină de venin nu strălucește decât o

¹⁸⁸ A. BEGUIN, „Storia d'un romanzo”, în G. BERNANOS, *Il Signor Ouine*, Logos, Roma 1982, 293.

¹⁸⁹ *Monsieur Ouine*, OR, 1547.

¹⁹⁰ *Sous le soleil de Satan*, OR, 100.

¹⁹¹ *Sous le soleil de Satan*, OR, 100.

singură zi. [...] Dar, pe această sărmană temă, vicleana Mouchette se simțea în stare să mintă până în zori. Fiecare minciună era o nouă desfătare de care gâtul său se strângea ca de o mângâiere: ar fi mințit în această noapte sub insulte, sub lovituri, chiar cu riscul vieții sale; ar fi mințit ca să mintă. Și-a amintit mai târziu de acest ciudat acces ca de cea mai nebună irosire de sine însăși pe care a făcut-o vreodată, un coșmar plin de voluptate¹⁹².

În alte opere Bernanos conferă minciunii toată profunzimea în lumina misterului supranatural, căci numai aici se poate identifica ea ca adevărata și propria expresie a răului într-o lume de indiferență tragică și de parodie josnică a harului:

Acest presentiment al păcatului, a degradărilor sale, a mizeriei sale, rămânea vag, nedeterminat, pentru că este nevoie de experiența dureroasă a admirației sau a prieteniei înșelate ca să ne dea secretul tragic al răului, ca să dezvelească puterea sa ascunsă, această ipocrizie fundamentală, nu a atitudinilor, dar a intențiilor, care face din viața multor oameni o dramă hidoasă a cărei cheie ei înșiși au pierdut-o, un miracol de înșelătorie și de artificiu, o moarte vie¹⁹³.

Aici intră cazul canonicului Cénabre, considerat ca una din luminile Bisericii dar care în realitate este un impostor lucid și conștient. Pentru a se înșela, pentru a încerca să obțină prin fraudă ceea ce îi lipsește, se dedă unui lung studiu a misticilor florentini. Ceasurile petrecute în Biblioteca Națională sau în biroul său de lucru îi aduc o pace înșelătoare. În plus nutrește speranța că va smulge secretul sfinților cărora le schițează itinerarul spiritual. Tentativa sa este sortită eșecului, căci curiozitatea și nu caritatea îl inspiră. În cele din urmă cărțile sale nu-l piaptănă decât pe el însuși, oglindă a singurătății sale complete. Cénabre este dezgustat de munca sa, așa încât mai degrabă sau mai târziu nu vede decât în moarte posibilitatea de a se elibera de plictiseală.

Pentru el minciuna este înainte de toate refuz, renegare a adevărului propriei ființe, căci – ar spune V. Morar – „lui nu-i este milă de ceilalți, pentru că dacă ar avea acest sentiment [...], ar trebui să-i fie milă de propria-i stare, de locul obținut fraudulos, de josnicia dezgustătoare pe care o poartă cu sine, ca și de goliciunea penibilă a sufletului său”¹⁹⁴.

Viața abatelui Cénabre are și ea cheia sa: o ipocrizie aproape absolută. Căci nu se înțelege deloc prin aceasta căutarea continuă, cu privire la altul, a unui alibi moral, nimic care să se poată confunda doar cu calculele ambiției, dar ceva mai mult. Gustul, ardoarea, frenezia minciunii, și exercițiul său perpetuu, ajungând la o adevărată dedublare, la o dedublare cu adevărat monstruoasă, a ființei.

¹⁹² *Sous le soleil de Satan*, OR, 89-90.

¹⁹³ *La joie*, OR, 562.

¹⁹⁴ V. MORAR, *Moralități elementare*, 116.

Originea acestui rău înfiorător trebuie să fie căutat foarte departe, fără îndoială încă în prima copilărie, atunci când micul țăran, ros de orgoliu, juca aproape cu inocență, din instinct, în căminul familiei, lugubra comedie a vocației. Și este adevărat că o juca deja cu tristețe, lugubru, tânărul avar! Unii ipocriți, chiar râvnici, punctuali, au uneori slăbiciunile lor, compun rolul lor cu un fel de fan-tezie, o exagerare în simularea care îi eliberează de ei înșiși pentru un timp. Puțini oameni au aplecarea sinistră de a modela de dinăuntru minciuna lor. Dar i-a fost dat omului extraordinar, care se vede în acest moment clătinându-se pentru prima dată, să opună o rezistență victorioasă, timp de ani de zile, la toate revoltele sale din suflet. Odată, în micul seminar de la Nancy, abatele de Saint-Genest, care a murit misionar la Hué, se acuza că simțea pentru elevul său, cu toate că era printre cei mai harnici, o repulsie de neînvins. Și cum i se cerea cauza: „Cred că nu iubește, spunea el. EL NU SE IUBEȘTE...”¹⁹⁵.

Pentru Cénabre, consecința imposturii, a minciunii întreținute în mod savant este dăruirea de sine neantului, deci Satanei, dar în mod voluntar, chiar dacă în conștiință nu are o idee clară despre aceasta, căci afirmă Bernanos mai departe: „nici o experiență aici pe pământ n-ar ști să ne dea o idee satisfăcătoare despre infern”¹⁹⁶. De fapt autorul ne descrie „drumul arid și fatal” pe care îl face pentru a atinge „punctul său de perfecțiune”, „oribila sa maturitate” și sfârșitul înfiorător în care este purtat acest „om sinistru peste care apasă în acest moment treizeci de ani de minciună, atât de perfect consumată încât a devenit ca însăși substanța sa, natura sa profundă și fatală”¹⁹⁷:

Fără să vrem vreun pic să dramatizăm, ne este îngăduit să credem că nefericitul n-a cunoscut decât cu timpul perfida și deplina posedare a minciunii sale. [...] Căci atunci când această minciună este totală, cuprinde toată viața, reglementează orice gând, nici un repaos nu poate fi prevăzut pe drumul arid și fatal. [...] Până în momentul în care ființa dublă atinge punctul său de perfecțiune, oribila sa maturitate, cunoaște că nu mai există pentru el loc pe pământ, și se duce să dispară în ura supranaturală în care s-a născut¹⁹⁸.

Într-adevăr, dacă „infernul înseamnă a nu mai iubi”¹⁹⁹, consecința este că trăit la persoana întâia iadul este „a nu se mai iubi pe sine”, cum ne explică Bernanos, care în *Journal d'un curé de campagne* comentează: „este mai ușor decât se crede a se urî” în timp ce „harul este a se uita pe sine”²⁰⁰. Cénabre trăiește orice clipă pentru a ajunge la unificarea cu minciuna care îl face să guste o libertate de nedefinit, satanică:

¹⁹⁵ *L'imposture*, OR, 362-363.

¹⁹⁶ *L'imposture*, OR, 368-369.

¹⁹⁷ *L'imposture*, OR, 381.

¹⁹⁸ *L'imposture*, OR, 365.

¹⁹⁹ *Journal*, OR, 1157.

²⁰⁰ *Journal*, OR, 1258.

Ar fi zadarnic să pretinzi că vechea, laborioasa minciună a vieții sale să fi fost inconștientă, [...]. Dacă mai poate să-i înșele pe alții, el nu se va mai putea înșela pe sine²⁰¹.

Pentru a minți în mod util, cu eficacitate și siguranță deplină, el trebuie să-și cunoască minciuna și să facă exerciții ca s-o iubească²⁰².

Despuiat cu totul, până la cea mai sofisticată ură de sine însuși, poate să afirme că nu datorează nimic acelui Dumnezeu, în care el nu crede.

În mod insesizabil, felul de curiozitate obsedată de temeri care l-a purtat de la început în această aventură aparte făcea loc unui alt sentiment mult mai profund a cărui atracție irezistibilă nu putea să o subestimeze. Atingea un nou scop, își lua revanșa, părea că se răzbună pe această victimă inocentă că a crezut, că mai crede încă neținând seama de el, că speră totuși că este același om de înaintea. „L-am pierdut doar pe Dumnezeu, își repetase deja de o sută de ori. Deci n-am pierdut nimic. Dar viața mea s-a constituit în funcție de o astfel de ipoteză, era legat de ea rațiunea sa de a trăi, seriozitatea sa. Dumnezeu este necesar obișnuințelor mele, muncilor mele, stării mele. Voi acționa deci ca și cum ar exista. E o hotărâre de luat o dată pentru totdeauna”. [...] Dumnezeu nu-i lipsea, căci el credea că n-a respins credința: ea s-a desprins brusc de el. Atunci, ce?²⁰³.

Tocmai aici stă caracterul tragic al acestui „personaj artificial și înșelător”. În impostură este un reflex al Satanei, căci „diavolul, celălalt, este fără îndoială un priceput, un minunat mincinos”²⁰⁴, și de aceea Cénabre își desfășoară activitatea în favoarea răului, misiunea sa pentru rău o împlinește cu aceeași grijă cu care un preot sânguinos lucrează pentru bine. Însă minciuna își duce victimele spre nimic, după ce le-a dat, pentru o clipă, iluzia triumfului²⁰⁵. Înainte de a-i descoperi oribilul efect chiar în persoana sa îl va face pe Cénabre să se prăbușească în nebunie²⁰⁶.

Mai este și domnul de Clergerie, „un omuleț negru și tragic, cu cap de șobolan”, a cărui „neliniște este la fel ca aceea a unui șobolan, cu gesturi mici, precise, cu perpetua agitație a acestei specii”²⁰⁷, care se recunoaște „un nebun nefericit... cu nevroză moștenită... cu teama de a suferi”, și care joacă și el „această comedie înspăimântătoare”²⁰⁸, „un sărman om lacom să disimuleze neantul său”²⁰⁹. Și descrierea lui Bernanos continuă:

²⁰¹ *L'imposture*, OR, 370.

²⁰² *L'imposture*, OR, 459.

²⁰³ *L'imposture*, OR, 457-458.

²⁰⁴ *L'imposture*, OR, 307.

²⁰⁵ *Sous le soleil de Satan*, OR, 257: „Dar mizerabilii pe care i-am văzut înaintea mea – și care discută, zâmbesc, se dărâmă, mint, mint, mint – până când o ultimă neliniște îi arucă la picioarele noastre ca niște saci goi!”.

²⁰⁶ Și în *La joie*, OR, 633 avem o altă descriere a lui Cénabre și a imposturii sale.

²⁰⁷ *La joie*, OR, 535.

²⁰⁸ *La joie*, OR, 642.

²⁰⁹ *La joie*, OR, 536.

Astfel merge din instinct la mediocrii care seamănă cu el, și îi tratează ca atare cu un fel de iscusință teribilă; el intră în minciuna lor fără să se lase abătut un moment de sărmenele obstacole, a cărei fragilitate o cunoaște. Fiecare ființă, așa mizerabilă cum presupune, are cu toate acestea adevărul său. Dar ce importantă are adevărul ființelor pentru cel care n-a căutat vreodată propriul său adevăr?²¹⁰

Deși este „domnul de Clergerie”, istoric de renume, care nu a avut în viață alt scop decât să tindă la un fotoliu în Academia Franceză, pentru care a sacrificat totul, nu este decât un „servitor cu o ambiție minusculă, în aparență inofensivă, [care] a făcut pentru ea vid în viața sa, și iată că acest vid îl aspiră: se simte alunecând ca în neant”²¹¹.

Ceea ce coboară încet peste sărmanul om ca o ceață din noiembrie cel rece, ca uitarea peste un mort, este plictiseala. Este plictisit. În ciuda tuturor grijilor sale, marea crutare de sine însuși, o minunată iscuțime, n-ar fi putut să prelungească până la sfârșit, până la funeralii, laborioasa minciună a faimei sale. Dar viața sa are un alt secret, un alt principiu de moarte. Acest vid straniu, în care ajunge să se piardă o muncă de atâția ani, crește fără încetare, și iată că chiar pământul îi lipsește de sub picioare²¹².

Mai sunt și servitorii: șoferul rus Fiodor, doamna Fernanda, bucătăreasa, și fiica ei, toți ca și stăpânul lor, domnul de Clergerie, „gata să se mănânce unul pe altul, așa de mare este puterea minciunii” și care „nu știu altceva decât minciunile lor și nu știu ce este în spatele lor”²¹³, așa cum recunoaște chiar Fiodor. Acesta, „o adevărată vulpe”, își schimbă originile și referințele după împrejurări. Trăsătura sa caracteristică este o curiozitate asiduă, dar și o extraordinară luciditate în judecățile sale. Adesea se află sub influența alcoolului și a drogului, totuși are o privire pătrunzătoare în situațiile și persoanele care îl înconjoară.

Dumneavoastră se pare că nu știți nimic din ce este nenorocirea. Fiica, ea, o știe. Căci a plânge un mort, pierderea unui proces, a jura împotriva lui Cristos, a blestema, nu aceasta este nenorocirea. Nenorocirea este calmă, solemnă, ca un rege pe tronul său, tăcută ca un giulgiu. Cât privește disperarea, ea ne dă o împărție egală cu aceea a lui Dumnezeu²¹⁴, declară el în fața doamenii Fernanda.

Și casa în care se petrece acțiunea din *La Joie*, o locuință mare și luxoasă, înconjurată de o grădină splendidă, cu fântâni, arbuști și o mare pajiște, în ciuda frumuseții sale exterioare, pare să se prăbușească și ea în minciună, așa cum o vede cu privirea sa pătrunzătoare Fiodor:

²¹⁰ *La joie*, OR, 536.

²¹¹ *La joie*, OR, 627-628.

²¹² *La joie*, OR, 630-631.

²¹³ *La joie*, OR, 543.

²¹⁴ *La joie*, OR, 623.

Minciuna este aici mai vioaie decât oriunde, ea își aruncă sămânța peste tot, sfârșește prin a roade și piatra. Bătrâna doamnă s-a născut din ea, e sigur. Ea seamănă cu o ciupercă care a crescut între rădăcinile unui copac, pe înserat... Notați că ea n-a comis nici o crimă, presupun; dar sufletul său este cu șiragul său de chei, mama avară! Și cât despre el, cine l-a văzut vreodată să râdă cu un râs uman? Cu barba sa de sărac, cu mâinile sale moi, cu pielea închisă de la gât, cu respirația sa? Ascultați, doamnă Fernanda, scuzați-mă: eu îl cred mort de mult timp²¹⁵.

La fel sunt și prietenii domnului de Clergerie, observă același Fiodor:

Mai sunt și prietenii săi – *les intimes amis* în franceză, nu-i așa? Cristoase! La Paris, la început, m-au făcut să râd. Aici, îi detest. Episcopul Espelette seamănă cu nu știu care doamnă profesor de la Institutul de fete din Ostrov. Sufletul său trebuie să fie ca un mic flaut. Cum își mângâie mâinile, cu privirea, cum dorește să placă! Joacă cu medicul La Pérouse, cu ziaristul, cu evreul, cu toți... Se joacă între ei, asemenea copiilor triști, în cenușă, într-o zi de iarnă. Nu știu cu siguranță ce vor. Fiecare dorește un rang, un loc, un renume, aur, și îndată locul ocupat, presupun, este prea mare pentru el, dorește cu umilință mai jos. Da, doamnă Fernanda, nimeni aici nu are curajul binelui nici a răului. Satana însuși n-ar desena aceasta decât ca o dără de parf pe un perete²¹⁶.

Am prezis-o deja, doamnă Fernanda: casa este abjectă, mizerabilă. [...] Iată că se face praf²¹⁷.

Și aerul devine aici irespirabil:

Poate oamenii nu sunt aici mai răi ca în altă parte, mediocri doar, caraghioși și josnici... dar aerul pe care îl respiră ar ajunge să-i facă mai negri decât demonii. Eu însumi, mi-am pierdut sensul, sunt ca un cuvânt dintr-o limbă uitată. Vai! doamnă Fernanda, secretul acestei case nu este răul – nu – dar harul. Sufletele noastre blestemate îl beau ca pe apă, nu-i găsesc nici un gust, nici o savoare, deși este focul care ne va consuma pe toți veșnic... Ce să spun? Fiecare dintre noi se agită în zadar, se dărâmă; suntem prinși în zalea unei plase care ne duce cu sine talmeș-balmeș acolo unde nu vrem să mergem. Scuzați-mă că vorbesc în fața voastră acest limbaj nesocotit... Vă par nebun, delirant, mă credeți beat...²¹⁸, declară același Fiodor.

Mai este și Francine, bunica lui Chantal, „toată neagră”²¹⁹, care „și-a construit istoria astfel, fir cu fir, ca o pasăre cuibul său, minciună cu minciună”, dintre care „cele mai de temut sunt cele comise împotriva ei însăși”²²⁰ și de care Chantal vrea să o ajute să se elibereze:

²¹⁵ *La joie*, OR, 623-624.

²¹⁶ *La joie*, OR, 624.

²¹⁷ *La joie*, OR, 626.

²¹⁸ *La joie*, OR, 625.

²¹⁹ *La joie*, OR, 581.

²²⁰ *La joie*, OR, 663.

Știți foarte bine că cheile voastre nu deschid nici o ușă aici, nici un sertar; nu vă folosesc la nimic, sunt chei de răs. Numai că nu vreți să vă dați seama de aceasta... Da, mamă, lăsați-mă să vă spun, nu vă supărați... La vârsta voastră, așa de aproape de Dumnezeu, e mai mult decât o mică minciună! Sufletul nu mai are putere să o suporte. Și mai sunt celelalte minciuni, gândiți-vă deci, cele din toată viața!... Rămâne mereu ceva; ele îi otrăvesc pe oamenii bătrâni. Smulgeți-o cel puțin pe asta, celelalte vor veni, cu toate împreună, ca volbura dintr-o coacăză... Atunci, veți putea să vă împăcați cu viii și cu morții, v-o jur... Veți putea dormi în pace²²¹.

Dar bătrâna rămâne în nebunia sa, în spatele căreia ascunde ura și lăcomia, făcute vizibile în mănunchiul de chei la care nu renunță niciodată.

Și mai este Suplice Mitonnet, personaj care apare accidental, în preajma parohului de țară, în privirea căruia acesta citește „mai întâi surpriză, apoi atenție, și, la urmă, minciună. Nu o minciună sau alta, ci *voința de a minți*. Arăta ca o apă tulbure, ca noroiul”²²².

Descriind atâtea atitudini de mincinoși, Bernanos vrea să scoată în relief oroarea acestei stări care dezonoarează omul, aruncând o umbră de falsitate asupra întregii ființe și a întregii sale activități, apărând într-un fel, iar realitatea fiind alta. Iată în cele din urmă sinteza concepției sale despre minciună și ipocrizie:

ipocrizia nu este decât un viciu asemenea celorlalte, slăbiciune și putere, instinct și calcul, cărora poate să le facă parte. Dar ca o minciună așa de totală, care să informeze fiecare din actele noastre, ca să fie suportată până la capăt, trebuie să îmbrățișeze strâns viața, să intre în ritmul său²²³.

Cufundarea în minciună este păcatul care conduce la moarte. Iar concluzia sa este: „il n'y a rien que Dieu déteste autant”²²⁴.

3.2. Orgoliul și ura

Omul s-a născut în primul rând orgolios, și amorul propriu, ca o gaură totdeauna deschisă, este mai înfometat decât pânțele²²⁵.

Pentru Bernanos orgoliul este o formă de ipocrizie sau ipocrizia generalizată care distruge omul în dimensiunea sa spirituală căci „în adâncul oricărui orgoliu există o veche plămadă de idolatrie”²²⁶, este refuzarea lui Dumnezeu și întoarcere spre propria persoană, este acea „incurvatio in

²²¹ *La joie*, OR, 662.

²²² *Journal*, OR, 1124-1125.

²²³ *La joie*, OR, 718.

²²⁴ *La joie*, OR, 548.

²²⁵ *Grand cimetières*, EEC I, 373.

²²⁶ *Nous autres Français*, EEC I, 622.

semetipso”. „Mândria, care pare patima cea mai spirituală, e produsul legării de suprafața lumii, de o nevedere a lui Dumnezeu ca suportul personal infinit al ei. Această vedere ar lua spiritului creat prilejul mândriei”²²⁷.

Ipocrizia nu rănește doar conștiințele noastre. Ea acționează cu putere asupra nervilor noștri, pentru că ea provoacă în noi dispreț, atunci când noi ne sufo-căm în dispreț, disprețul ne intoxică. Nu suntem o rasă disprețuitoare. Dispre-țul ne dă gălbinare. Ori, orgoliul nu este decât o formă de ipocrizie, sau mai degrabă este ipocrizia generalizată, asemenea cancerului, absorbția prin min-ciună a celor mai înalte facultăți ale omului, judecata și voința²²⁸.

Toate păcatele sunt forme de orgoliu: ura, disperarea, curiozitatea, toate aparțin orgoliului. De fapt marii păcătoși bernanosieni sunt animați de un imens orgoliu și de viclenie, identificați cu „vechii demoni familiari ai omului, stăpâni și servitori totodată, teribili patriarhi care au călăuzit primii pași ai lui Adam în pragul lumii blestemată”²²⁹. „Nefericiți suntem, [...] nefericiți suntem noi care nu avem aici decât un pic de creier și orgoliul Satanei”²³⁰, îi spune parohul de Lumbres colegului său cu aere de „viitor canonic”.

Contesa din *Journal d'un curé de campagne*, pentru care „singur orgo-liul ar fi de ajuns pentru a sta în picioare”²³¹, în cele din urmă din orgoliu se revoltă împotriva lui Dumnezeu²³². La fel este și fiica sa, domnișoara Chantal, căreia parohul de țară îi descoperă adevărul ființei sale: „Sunteți o ființă frumoasă, o domnișoară nobilă, aici orgoliul este un păcat ca oricare altul, încă un pic de noroi pe o movilă de noroi”²³³. Privind în sufletul con-tesei revoltate, parohul din Ambricourt ajunge la această concluzie: „ura din sânul unei familii este cea mai periculoasă dintre toate pentru că ea este satisfăcută pe măsură, printr-un contact perpetuu, ea seamănă cu aceste abcese deschise care otrăvesc puțin câte puțin, fără febră”²³⁴.

În prima Mouchette, „singurul efort al vieții sale” a fost un orgoliu tra-gic: „un orgoliu animalic ce-i sufla clar în voce”; „un foc de orgoliu înșelat sfârși prin a consuma resturile adolescenței sale nebune și crude”²³⁵.

Acest păcat care „asemenea avariției este un viciu solitar”²³⁶ și „nu are vârstă”²³⁷, „orgoliul sacerdotal, lipsit de orice caracter supranatural” cu

²²⁷ D. STĂNILOAIIE, *Teologia dogmatică ortodoxă*, I, 483.

²²⁸ *Nous autres Français*, EEC I, 621.

²²⁹ *Journal*, OR, 1193.

²³⁰ *Sous le soleil de Satan*, OR, 255.

²³¹ *Journal*, OR, 1151.

²³² Cf. *Journal*, OR, 1155-1156.

²³³ *Journal*, OR, 1133.

²³⁴ *Journal*, OR, 1156.

²³⁵ *Sous le soleil de Satan*, OR, 110 ș. u.

²³⁶ *Monsieur Ouine*, OR, 1506.

²³⁷ *Journal*, OR, 1139.

acel „accent de tâmpenie”²³⁸, poartă pe Cénabre la o „incredibilă degradare a întregii sale vieți care era condusă de orgoliu” în timp ce el „își făcea iluzii că și-a procurat în acel mod un fundament puternic și sigur”; era „ciudata greșeală a unui om care nu știa încă faptul că orgoliul nu este nimic în sine, nu este altceva decât numele dat sufletului care se devorează pe sine însuși”. Și iată punctul culminant al acestui păcat: „când această dezgustătoare perversiune a iubirii și-a dat rodul, este desemnată cu alt nume, mai bogat în sens, substanțial: ura”²³⁹. Ura devine o stare absolută, nimicul care îl va face să încerce să se sinucidă și îl poartă la nebunie. Ura este îndreptată împotriva lui însuși. Mândria, orgoliul lui Cénabre este înainte de toate înșelare de sine însuși, și de aceea Cénabre se urăște. El devine astfel incapabil de caritate, pentru că orgoliul îl devorează, chiar dacă în exterior nu pare diferit de ceilalți preoți. Orgoliul tinde la ură și față de ceilalți și față de sine însuși. Bernanos observă acest proces la Cénabre scoțând în relief cum cele două tipuri de iubire se manifestă în același timp. Atunci când Cénabre îl primește în confesional pe jurnalistul Pernichou, un „mediocru”, un „viclean”, vede acest om ca pe un omuleț bun care are „gustul prefăcut de a-l atinge pieziș, cu cel mai mic risc”²⁴⁰ și îi aruncă o privire care „exprima un fel de atenție [...] aceea care se poartă peste lucrurile a căror josnicie pur materială rămâne sub o judecată specială”²⁴¹. Este o ură teribil de umilitoare, o ură rece, exprimată în „glasul de gheață”²⁴² al preotului, care înveninează omul, face din el un obiect, și în același timp această ură față de celălalt este altă față a urii de sine: „cu cine oare compara abatele Cénabre în interiorul său micul om? Căci nu se consideră astfel decât partea dezonorată din sine însuși”²⁴³. Mizeria lui Pernichon nu-i rămâne străină: ca și cum nu și-ar da seama se vede proiectat în penitentul său și îi pune întrebarea la care el însuși trebuie să dea un răspuns: „Vă credeți așadar viu?”²⁴⁴. Însă „în acel suflet dintre toate predestinat, orgoliul și ambiția și-au fixat prea degrabă imperiul lor”²⁴⁵. De fapt trăiește în austeritate: o austeritate care însă folosește ca să se hrănească orgoliul său, ca și ordinea externă a vieții sale sacerdotale. Orgoliul îl poartă la a-și pierde credința: „Nu mai cred, strigă el cu o voce tragică”, iar golul credinței va fi umplut de ură: „Ura explodând în inima sa, l-a lovit

²³⁸ *Journal*, OR, 1089.

²³⁹ *L'impoture*, OR, 446.

²⁴⁰ *L'impoture*, OR, 315.

²⁴¹ *L'impoture*, OR, 316.

²⁴² *L'impoture*, OR, 317.

²⁴³ *L'impoture*, OR, 317.

²⁴⁴ *L'impoture*, OR, 319.

²⁴⁵ *L'impoture*, OR, 463.

înainte de toate cu un foc așa de dureros că nu a putut să se gândească decât la acela; dar el nu se referea la nimic: era o ură impersonală, una plină de ură pură, esențială”²⁴⁶.

Este același păcat, „orgoliul demonic”, cel care o va pierde pe Simone Alfieri din *Un mauvais rêve*, pentru că orgoliul va refuza acea mișcare a harului care ar fi făcut-o să renunțe la crimă. Dar ea, din orgoliu va ucide.

Domnul Ouine, omul fără Dumnezeu într-o lume fără Dumnezeu, are o credință în sine însuși „dură și inalterabilă ca un diamant” și cu toate acestea

nici o milă față de sine însuși, nici un regret. Orgoliul înfometat timp de atâția ani, în intimul sufletului său, acel orgoliu așa de perfect unit cu viața sa, cu substanța sa, cu substanța vieții sale, căruia nu ar fi știut poate încă să-i dea adevăratul nume, orgoliul tocmai a consumat în el și ultima remușcare²⁴⁷,

iar la sfârșit „îi închidea și gura”, iar el „cere harul doar pentru sine însuși”²⁴⁸. Era închiderea totală în sine însuși. Dacă vreo unui personaj din Bernanos îi va fi dată o posibilitate de salvare, domnul Ouine este singurul cu adevărat pierdut. Acestea sunt cuvintele muribundului:

simțeam [sufletul] ca un gol, o așteptare, o aspirare interioară. [...]. Am căzut în el, [...] așa cum cei aleși cad în Dumnezeu. [...] Din orice altă închisoare aș putea fugi, chiar numai cu dorința. Eu am căzut exact acolo unde nici o judecată nu mă poate ajunge. Intru în mine însumi pentru totdeauna²⁴⁹,

ceea ce înseamnă „intru în nimic”. De fapt „nici o ură nu ar putea să fie satisfăcută în această lume și nici în cealaltă, iar ura pe care o avem față de noi înșine este aceea dintre toate pentru care nu există iertare”²⁵⁰.

Se poate, așadar spune că păcatul orgoliului, care nu cruță cu tentația sa nici chiar pe sfântul din Lumbres²⁵¹, apare în Bernanos ca o iubire sau dorința, atenția sau interesul centrat pe sine însuși, îndreptat numai spre propriul eu, o iubire care iubește în om numai omul; este iubirea părții căzute, înveninate din om, capabilă să se transforme în ură și să-și cufunde victima în nimic. În ultimă analiză este refuzarea lui Dumnezeu, refuz care se poate surprinde doar pe fundalul acestei atitudini de „pervertire dezgustătoare a iubirii”.

²⁴⁶ *L'imposture*, OR, 375.

²⁴⁷ *Monsieur Ouine*, OR 1481 §. u.

²⁴⁸ *Monsieur Ouine*, OR, 1557.

²⁴⁹ *Monsieur Ouine*, OR, 1560.

²⁵⁰ *Monsieur Ouine*, OR, 1521.

²⁵¹ „Nu dorește nimic; este învins. Prin breșa deschisă, orgoliul intră în valuri în inima sa...” (*Journal*, OR, 236) și apoi masochismul cu care își aplică penitențe corporale până la a comite un fel de „suicid moral a cărui cruzime raționată, rafinată, secretă dă fiori de frică” (*ibidem*, OR 149-151).

3.3. Curiozitatea

Orgoliul nu numai că devorează ființa orgolioasă, dar tinde să-i înghită și pe ceilalți prin curiozitate care este o formă de orgoliu ce pătrunde în „partea rezervată” a omului. De fapt, în adâncul fiecărui păcat, alături de acel risc jucat pe nimic, de acea gratuitate pentru damnare mai este și curiozitatea bolnăvicioasă care poartă în gol.

Cénabre este „curios” prin excelență, căci „curiozitatea abatelui Cénabre nu este dintre acelea pe care angoasa însăși ar putea să le potolească, și ea supraviețuiește la toate”²⁵², iar dacă el, preotul fără vocație, cu „erudiția sa solidă” vrea ca în cărțile sale să descopere secretul sfinților, o face doar pentru „a-și satisface gustul”, astfel că „la sfârșitul drumului său oblic, vai! nu se întâlnește decât pe el, mereu pe el” [...] „în cele din urmă... el se vede gol”. Și conchide autorul: „ceea ce le lipsește sfinților săi i-a fost pe drept refuzat”²⁵³.

Abatele Cénabre, el, n-a negat niciodată miracolul, și chiar are gustul miraculosului. El se apropie de sufletele mari cu un sentiment de venerație, iar curiozitatea sa are un așa elan că poți să crezi că-i iubire²⁵⁴.

Dar, comentează imediat autorul – „lui îi este dat numai să-și imagineze o lume spirituală descoronată de caritate”²⁵⁵.

Însuflețit de un fel de curiozitate al cărei resort pare să fie o anumită cruzime, ea [inteligența sa] se îmbăta repede de cuceririle sale tainice, așa de ingenios ascunse. Și deja se năștea în această minte infantilă lucrarea prefăcută, încăpățanată, cărțile sclipitoare și sterile, pline de otravă, modelate de o analiză perfidă, perspicace, necruțătoare, de o muncă și o inspirație așa de complicate că vor găsi totdeauna oameni păcăliți. [...] „Totdeauna am fost atras de sfințenie, spunea el într-o zi Domnului de Colombières, și curios de formele sale cele mai aparte, cele mai rezervate”. Adevărul este că natura sa pricepea greu această stare excepțională a sufletului ale cărei cauze mintea sa căuta să le pătrundă²⁵⁶.

Pentru Bernanos harul este un mijloc de cunoaștere – se poate spune că este luciditatea supranaturală – însoțit de o iubire intensă care este deja participare la iubirea lui Dumnezeu, care îngăduie „sfinților” bernanosieni să pătrundă în sufletele oamenilor și să discearnă alegerea lor pentru bine sau pentru rău.

„Ce vedeți? Era întrebat omul sfânt. Când vedeți? Ce avertisment? Ce semn?”
Și el repeta, cu o voce de copil studios căruia îi scapă cuvântul noțiunii elementare:

²⁵² *La joie*, OR, 703.

²⁵³ *L'imposture*, OR, 330.

²⁵⁴ *L'imposture*, OR, 329.

²⁵⁵ *L'imposture*, OR, 329.

²⁵⁶ *L'imposture*, OR, 366.

„Mi-e milă... Îmi este doar milă!...” Când a întâlnit-o pe Domnișoara Malorthy pe marginea drumului, nu vedea înaintea lui decât o umbră care aproape nu se putea distinge, o milă violentă se afla deja în inima sa. Nu tot așa o mamă se trezește brusc, fiind sigură că fiul său este în pericol? Caritatea marilor suflete, compasiunea lor supranaturală par să le poarte dintr-o dată în adâncul cel mai intim al ființelor. Caritatea, ca și rațiunea, este unul dintre elementele cunoașterii noastre. Și dacă ea are legile sale, deducțiile sale sunt fulgerătoare, iar spiritul care vrea să le urmeze nu zărește aici decât fulgerul²⁵⁷.

Este cunoașterea „omului lui Dumnezeu”, a abatelui Donissan în fața rebeleii Mouchette căreia îi descoperă adevărul ființei sale copleșite de păcat: „Nu vă uimiți de ce am să vă spun [...] când duhul revoltei era în voi, eu am văzut numele lui Dumnezeu scris în inima voastră”²⁵⁸, făcând-o apoi să audă „propria sa istorie, istoria Mouchettei nu dramatizată de cel care o pune în scenă, îmbogățită cu detalii rare și aparte, dar dimpotrivă rezumată, redusă la nimic, văzută de dinăuntru”, pentru că – observă autorul – „păcatul care ne devorează lasă vieții puțină substanță”²⁵⁹. Puțin mai târziu, aceeași voce a preotului insistă tot asupra cunoașterii sufletului fetei care se încapățânează în minciuna și orgoliul său:

Te-am văzut! (La acest tu, ea fremăta de turbare). Te-am văzut așa cum poate nici o altă creatură la fel ca tine nu a fost văzută aici jos! Te-am văzut într-un fel că nu poți să-mi scapi, cu toată viclenia ta. Crezi că păcatul tău îmi provoacă oroare? De-abia l-ai ofensat pe Dumnezeu mai mult decât animalele. Tu n-ai purtat decât crime false, așa cum tu n-ai purtat decât un fetus. Caută! Frământă lutul: viciul cu care te fălești a putrezit acolo de mult timp, la fiecare ceas din zi inima ta crăpa de dezgust. Din tine, tu n-ai scos decât vise iluzorii, totdeauna decepționate. Tu crezi că ai ucis un om... Sărmană fiică! tu l-ai eliberat de tine²⁶⁰.

Cunoașterea prin intermediul iubirii este o comuniune în caritate, în „înțelegere”, pentru că „a înțelege este un mod de a iubi”²⁶¹. În acest context, curiozitate apare înainte de toate ca un păcat împotriva iubirii: distruge și persoana care îl comite.

Căci descompusă încet de desfătarea îndoielii voluntare, prin sacrilegiul unei curiozități fără iubire, credința [abatelui Cénabre] dispăruse, total, ca o funcție care nu supraviețuiește organului distrus, din care nu mai rămâne nici măcar nevoia²⁶².

²⁵⁷ *Sous le soleil de Satan*, OR, 198-199.

²⁵⁸ *Sous le soleil de Satan*, OR, 197.

²⁵⁹ *Sous le soleil de Satan*, OR, 200.

²⁶⁰ *Sous le soleil de Satan*, OR, 203.

²⁶¹ *Journal*, OR, 1157.

²⁶² *L'impoture*, OR, 334.

Apoi este un păcat al „inteligenței”, este „delirul cunoașterii” care devine „cea mai bună armă împotriva harului”²⁶³. De fapt, are ceva comun cu „curiozitatea feroce a demonilor”²⁶⁴.

„Ilustrul Maestru”, Antoine Saint-Marin, academician al Franței, mereu în căutarea de noutăți, probabil cu intenția de a mai scrie o carte, merge la Lumbres pentru a-l cunoaște pe paroh și experimentează cu „curiozitate” „surpriza unui puțin supranatural și miraculos”. În timpul așteptării întâlnirii începe să cerceteze plin de curiozitate casa parohială: scrutează cu ochi cercetător fiecare colț și analizează cinic toate spațiile în care își desfășoară existența „sfântul”, pentru a putea să guste beția stăpânirii secretului său. Dar iscodind printr-o ușă întredeschisă, abatele Donisan se prezintă privirii sale: este prăbușit la pământ, ca mort. Curiozității bolnave a lui Antoine Saint-Marin, sfântul din Lumbres i se oferă în sărăcia sa totală, dar odată cu o tăcere așa de intensă care este ca un ultim cuvânt de provocare adresat insașiabilei curiozități a omului de litere: „Vrei pacea mea, vino și ia-o!...”²⁶⁵.

De fapt, el însuși, abatele Donisan a simțit de atâtea ori povara tentației curiozității. Iată-l în timpul întâlnirii cu Satana:

Ceea ce exprima de acum înainte fața sa era nu atât teama cât o curiozitate fără margini. S-ar putea spune dușmănie, dar dușmănia trezește o flacăra în privirea omului. Oroare, dar oroarea este pasivă, și nici un strigăt de neliniște sau de dezgust nu a desclăștat fălcile închise din nou cu o hotărâre sălbatică. Dorința zadarnică de a ști nu mai are această demnitate suverană. Încă umil în triumful său, în fiecare clipă mai complet și mai sigur, vicarul din Campagne nu se îndoia deloc că o victorie asupra unui astfel de adversar este mereu nesigură, fragilă, de scurtă durată. Ce contează să vadă o clipă dușmanul la picioarele sale, la discreția sa? Dar asasinul de suflete, căruia el trebuie să-i smulgă vreunul din secretele sale este acolo²⁶⁶.

Pericolul însă există, este același totdeauna:

Vorbea astfel, deși regretul că a pierdut viziunea rănea toate fibrele sale. Amețea una curiozități supranaturale, de acum înainte fără efect, pentru totdeauna, îl lăsa gâfâind, gol. Dar el credea că și-a atins scopul²⁶⁷.

Ce har?... Ce har?... repeta el imitând comic victima sa... În lupta pe care ne-o deschizi, este ușor să faci un pas greșit. Curiozitatea ta mi te dăruiește mie pentru o clipă²⁶⁸.

²⁶³ *L'imposture*, OR, 366.

²⁶⁴ *Journal*, OR, 1105.

²⁶⁵ *Sous le soleil de Satan*, OR, 308.

²⁶⁶ *Sous le soleil de Satan*, OR, 176.

²⁶⁷ *Sous le soleil de Satan*, OR, 181.

²⁶⁸ *Sous le soleil de Satan*, OR, 183.

Mai târziu, sfântul din Lumbres are

în inima sa candidă și încăpățânată, o altă dorință [*concupiscence*] s-a trezit, acest delir al cunoașterii care a pierdut-o pe mama oamenilor, dreaptă și gânditoare, în pragul Binelui și a Răului. A cunoaște pentru a distruge, și a reînnoi în distrugere cunoașterea sa și dorința sa – o soare al Satanei! – dorința neantului căutat pentru el însuși, revărsare abominabilă a inimii!²⁶⁹.

Tentația este aceea care descoperă „puțin din realitatea sa” umană. Și comentează autorul punând între paranteze: „așa ferea de proprii săi ochi slăbiciunea unei mișcări de curiozitate abia conștiente, nemărturisite”²⁷⁰.

Marii păcătoși ai lui Bernanos sunt marcați cu această ură față de celălalt sub formă de dispreț care se numește curiozitate.

Mouchette „nutrea în ea, ca un fruct care se coace, curiozitatea plăcerii și a riscului”²⁷¹, „fremătând în întregime încă de plăcerea descoperirii”²⁷², deși „în extrema sa epuizare, curiozitatea sa de neîmplânzită o arunca deja spre o nouă aventură”²⁷³.

Fiodor, „o adevărată vulpe”²⁷⁴, are ca trăsătură caracteristică o curiozitate care se arată „crudă” pentru Chantal „pe care o pândește fără încetare, cu o răutate infernală”²⁷⁵.

Ceea ce citea ea în ochii reci, era mai degrabă aceeași curiozitate care se vede în privirea animalelor dresate sau corupte de dresori prea îngăduitori, atunci când îi adulmecă de departe pe drum pe cei de aceeași speță liberi și fericiți²⁷⁶.

Medicul La Pérouse o privește pe Chantal „cu o curiozitate” de care ea își dă seama și o consideră nimic altceva decât „vulgaritate”:

Să fim cinstiți: mi s-a întâmplat de mai multe ori să vă observ cu o curiozitate... un interes pe care perspicacitatea voastră a remarcat-o de altfel de mult timp; și fie din indiferență, fie din dispreț, ați ascuns-o cu dibăcie fără să vă gândiți o clipă să o satisfaceți. Un curios, pentru voi, pentru cei care vă seamănă, ce este? Un necioplit²⁷⁷.

Domnul Ouine descrie dinamismul păcatului, descoperind toată puterea ucigașă a „excesivei sale curiozități, pentru care și-a sacrificat adesea odihna”, curiozitate care nu este decât „dereglaire a spiritului”²⁷⁸, care îl

²⁶⁹ *Sous le soleil de Satan*, OR, 237.

²⁷⁰ *Sous le soleil de Satan*, OR, 254.

²⁷¹ *Sous le soleil de Satan*, OR, 68.

²⁷² *Sous le soleil de Satan*, OR, 76.

²⁷³ *Sous le soleil de Satan*, OR, 202.

²⁷⁴ *La joie*, OR, 451.

²⁷⁵ *La joie*, OR, 457.

²⁷⁶ *La joie*, OR, 567.

²⁷⁷ *La joie*, OR, 665.

²⁷⁸ *Monsieur Ouine*, OR, 1465-1466.

„devorează”, îl „macină și îl roade” ca o „foame” nepotolită, făcând din sufletele oamenilor obiectul unei „inefabile capturi”, „prizonieri” ai puterii sale distrugătoare. El însuși mărturisește într-o pagină splendidă a autorului nostru:

Curiozitatea mă devorează, continuă M. Ouine. În această clipă sapă și roade puținul care îmi rămâne. Așa este foamea mea. După câte lucruri n-am fost curios! Dar nu mi-a fost foame decât de suflete. Ce spun, foame? Le-am râvnit cu o altă dorință, care nu merită numele de foame. De mi-ar fi fost de ajuns numai unul singur dintre ele, cel mai mizerabil, l-aș fi posedat singur, în solitudinea cea mai profundă. Nu doream să fac din ele prada mea. Le priveam bucurându-se și suferind așa cum numai Cel care le-a creat putea să le privească, nu le provocam nici bucuria nici durerea, îmi închipuiam că le dau doar impulsul imperceptibil așa cum se orientează un tablou spre lumină sau spre umbră, mă simțeam providența lor, o providență așa de inviolabilă în planurile sale, așa de nebănuit ca celălalt. Mă felicitam că sunt bătrân, diform, bolnav de gută, mă deschideam ca o floare la sunetul propriei mele voci, îi exageram cu scrupulozitate timbrul de bas nazal, făcut pentru a liniști țâncii. Cu ce mare satisfacție intram în aceste conștiințe modeste, așa puțin diferite ca aspect, așa de comune – căsuțe de cărămidă fără strălucire, înnegrite de obișnuință, prejudecăți, prostie, ca celelalte de funinginea orașelor – aceste suflete asemănătoare satelor din zonele miniere. Mă instalam acolo cu demnitate, le umpleam de bunăvoința mea și de grija mea discretă, ele îmi dădeau dintr-o dată secretul lor, dar eu nu mă grăbeam să-l iau. Copleșeam cu privirea tot ceea ce acest fel de case oferea cu inocență străinului, trecătorului – case fără suflet, suflete fără nume – ridicolul lor confort, fețele de masă brodate, fotografiile agățate pe perete, măsuța de cafea acoperită de o sevitore neîndemânatică, oglinzile înnegrite de excremente de muscă mai misterioase decât urmele din pădure, singurul covor lucind de jeg, canarul din colivia sa – da, eu încolțeam cu privirea toate modestele fortificații la adăpostul cărora se consumă liniștită pe sine însăși mediocritatea. Nu întrerupeam nimic, în aparență, acest fel de resorbție eu o făceam puțin câte puțin imposibilă, fără știrea lor. Siguranța acestor suflete era în mâinile mele, și ele nu o știau, eu le-o ascundeam sau le-o descopeream pe rând. Cântam din această siguranță grosolană ca dintr-un instrument fin, scoteam de aici o armonie aparte, de o suavitate supraomenească, îmi dădeam această distracție de Dumnezeu, căci acestea sunt amuzamentele unui Dumnezeu, lungile sale îndeletniciri plăcute... Așa erau aceste suflete. Mă feream să le schimb, le descopeream lor însele, cu așa grijă ca a unui entomolog care întinde aripile nimfei. Creatorul lor nu le-a cunoscut mai bine decât mine, nici o posedare a iubirii nu poate fi comparată cu această capturare infailibila, care nu ofensează pacientul, îl lasă intact și totuși la discreția noastră totală, prizonier dar păstrând nuanțele cele mai fine, toate irizațiile, toate împetrișările vieții. Așa erau aceste suflete. Iată ce am făcut din Néréis, acest sărman copil ghinionist. Iată ce am făcut din Jambe-de-Laine, în această bătrână casă care va trebui să-mi păstreze memoria, din care fiecare piatră este impregnată de plăcerea mea.

Dintr-o pastă simplă am făcut o bulă de săpun – mai ușoară, mai impalpabilă – aceste degete butucănoase pe care le vedeți au reușit această minunăție²⁷⁹.

Dacă homosexualitatea domnului Ouine, simbol al iubirii sale egoiste, este semnul cel mai vizibil al păcatului, acesta nu este altceva decât curiozitate fără iubire, curiozitate satanică, pe care H.U. von Balthasar o definește astfel: „o știință fără iubire, aceea care n-a plătit nici garantat prețul existenței sale și a efortului său, această nerăbdare a aceluia care arde ca să posede de acum, ca un fruct oprit, o viziune pe care poate să o acorde numai harul divin”²⁸⁰. Este de fapt imitarea sacrilegă a iubirii lui Dumnezeu pentru creaturile sale.

4. Omul cu libertatea sa în fața păcatului

În această parte a lucrării îmi propun să analizez situația omului în fața păcatului, căci păcatul stă înaintea și împotriva omului, iar omul nu coincide cu propriul păcat: el îl ține prizonier și îl poartă la moarte. De aici reiese că problema păcatului are totdeauna de a face cu problema libertății. Păcatul presupune responsabilitatea omului și deci libertatea sa. De aceea, mai întâi voi pune problema dacă în scrierile sale, mai ales în romanele lui Bernanos, omul apare și este cu adevărat liber sau nu în deciziile și acțiunile sale. Apoi vreau să văd, tot cu ajutorul textelor autorului, care este puterea păcatului față în față cu libertatea omului. În ultimul rând: care sunt efectele păcatului asupra persoanei umane, considerată în mod individual și social.

Problema cu care se confruntă omul în fața păcatului, și totdeauna pusă în relație cu libertatea, este puterea păcatului. O dată comis, păcatul compromite orientarea omului spre bine, acționând asupra lui în multe feluri. Să încercăm acum să vedem în romanele lui Bernanos câteva aspecte ale manifestării acestei puteri a păcatului.

4.1. Omul lui Bernanos este liber în fața păcatului?

Începem cercetarea cu această întrebare întrucât lectura textelor bernanosiene – acolo unde omul, reprezentat de personaje în contrast, adică sfântul și păcătosul, își trăiește existența pământească „sub soarele Satanei” mereu tentat de disperare – ridică „problema” libertății omului. Cu aceasta se intră în conștiință, iar Bernanos spune că e greu.

Eu nu sunt decât un creștin foarte obișnuit, de aceea, fără îndoială, eu nu înțeleg mare lucru din conștiințele pioase. Conștiința persoanelor pioase este într-adevăr

²⁷⁹ *Monsieur Ouine*, OR, 1557-1559.

²⁸⁰ H.U. von BALTHASAR, *Le chretien Bernanos*, 56.

foarte complicată pentru mine. Există prea multe sertare, încuietori secrete, chei de siguranță, eu prefer dulapurile cele mai simple, mai rustice, așa cum le lucra sfântul Iosif, de exemplu, pentru țăranii săraci din Nazaret²⁸¹.

Cu această modestie pe care o arată spre sfârșitul vieții, el a îndrăznit totuși să scruteze adâncul ființei umane și a făcut-o cu o măiestrie demnă de invidiat.

Analiza pe tema libertății omului presupune în mod evident convingerea că nu tendințele bune sau rele nici o măsură bună a libertății de alegere îl constituie pe om sfânt sau păcătos. Problema decisivă este mai degrabă dacă și în ce grad în aceste tendințe și acțiuni bune sau rele, împlinite cu libertatea de alegere, persoana dispune de ea însăși ca de un tot, adică se află în libertate fundamentală și se determină astfel pe sine însăși ca bună sau rea și intră ca atare în fiecare acțiune a sa. Este vorba despre libera decizie prin care omul este responsabil. Ceea ce îl face pe om bun sau rău înaintea lui Dumnezeu nu sunt calitățile care pot fi cunoscute sau cântărite ori consecințele acțiunilor sale ci responsabilitatea persoanei libere care dobândește formă în acele acțiuni. Cu libertatea sa responsabilă persoana se exprimă pe sine însăși așa cum este. Fără ea, omul acționează cu elementele externe ale activității sale ca niște corpuri pur materiale din această lume. Este tocmai „morală propriilor glande”²⁸², așa cum se exprimă Bernanos punându-l pe doctorul La Pérouse să spună aceste cuvinte:

Cine nu apără libertatea de a gândi decât pentru sine însuși, de fapt, este deja dispus să o trădeze. Nu este vorba de a ști dacă această libertate îi face pe oameni fericiți, sau dacă îi face morali. Nu este vorba de a ști dacă ea favorizează mai degrabă răul decât binele, căci Dumnezeu este stăpânul Răului ca și al Binelui. Imi este suficient că ea îl face pe om mai om, mai demn de vocația sa de temut de om, de vocația sa conform naturii, dar și de vocația sa supranaturală, căci cel pe care Liturgia Mizei îl invită la participarea la Divinitate – *divinitatis consortes* – n-ar ști să renunțe deloc la riscul său sublim²⁸³.

Libertatea – după Bernanos – este înrădăcinată profund în structura persoanei umane, este trăsătura sa specifică: dacă omul a fost creat după chipul și asemănarea lui Dumnezeu și Dumnezeu este iubire, atunci omul adevărat, cel gândit și voit de Dumnezeu, este omul liber, căci afirmă autorul nostru „numai omul liber poate iubi”. Într-o conferință ținută la Bruxelles la 15 martie 1927, „Une vision catholique du réel” începe tocmai cu tema libertății și a valorii ei, descriind-o din perspectiva experienței sale personale. Libertatea este pentru el „ceea ce are mai prețios, singura sa

²⁸¹ G. BERNANOS, „Folkestone” (Février 1941), EEC II, 779.

²⁸² *La joie*, OR, 640.

²⁸³ *La France contre les robots*, EEC II, 988-989.

părticică dintre bunurile cerești, așa de mărunță, așa de ușoară într-adevăr, încât n-ar îndrăzni să riște cea mai mică bucățică”. Se întreabă apoi în mod oratoric pentru a da răspunsul: „Și care este această parte dintre bunurile cerești? O anumită libertate”²⁸⁴. Apoi o prezintă ca pe „un dar gratuit” pe care l-a primit și pe care îl păstrează ca pe „o mică moștenire” și care îi dă o stare de tihnă:

Libertatea pe care atâția alții, și care valorează mai mult decât mine, n-au dobândit-o decât puțin câte puțin și pe care nu o păstrează fără efort, eu am primit-o, eu, ca un dar gratuit, am aflat-o la îndemână, nu a trebuit decât să-mi strâng degetele pentru a pune mâna pe ea. Și de ce acest dar? Dumnezeu meu, fapt este că acum nu sunt mare lucru, dar ieri încă nu eram nimic, absolut nimic. Libertatea mea nu pricinuia vreun neajuns sau invidie nimănui din această lume, mă bucuram de ea liniștit exact ca domnul Robinson în micul său regat. Căci există libertăți mai prețioase decât a mea la fel ca aceste provincii prea râvnite, ale căror margini, trasate de mii de ori și retrasate la întâmplare de războaie și invazii, sfârșesc prin a nu mai avea decât un caracter abstract și politic. Dar libertatea mea nu este pentru mine o provincie: este o mică moștenire, sau, așa cum spun în mod admirabil țăranii noștri, un mic bun. Ea și-a păstrat frontierele sale naturale. Eu mă plimb aici în tihnă²⁸⁵.

Romancierul leagă în mod constant desfășurarea faptelor și a evenimentelor de ordinea supranaturală. În acest sens, libertatea este o valoare pe care Răscumpărarea a înălțat-o oferind omului o nouă măreție. De aceea una dintre vinovățiile lumii noastre secularizate este aceea că a luat din conștiința libertății substanța sa spirituală, tensiunea carității față de noi înșine și față de alții.

Da, iată apelul pe care aș vrea să-l lansez [...]; dar voi care citiți aceste rânduri, mă tem că-l veți auzi fără să-l înțelegeți. Da, dragă cititorule, mă tem că nu vă veți imagina Libertatea ca una din marile orgii, că nu este pentru voi decât un cuvânt măreț, așa ca celelalte despre Viață, Moarte, Morală, acest palat pustiu unde nu intrați decât din întâmplare, și din care ieșiți repede, pentru că vă reține din pașii voștri singuratici. Atunci când este pronunțat înaintea voastră cuvântul de ordine, știți imediat ce este, vă imaginați un controlor, un polițist, un rând de oameni căruia reglementarea le impune să stea cuminți unul după altul, așteptând ca aceeași reglementare să-i înghesuie cinci minute mai târziu într-un restaurat cu o bucătărie ucigătoare, într-un vechi autobuz fără geamuri sau într-un vagon murdar și urât mirositor. Dacă sunteți sincer, veți mărturisi poate chiar că cuvântul libertate vă sugerează în mod vag ideea de dezordine – îngheșuală, învălmășeală, prețurile care cresc din ceas în ceas la băcan, la măcelar, la cultivatorul care ține în stoc porumbul, tonele de pește aruncate în mare pentru a menține prețurile. Sau poate nu vă sugerează chiar nimic, decât un

²⁸⁴ „Une vision catholique du réel”, EEC I, 1074.

²⁸⁵ „Une vision catholique du réel”, EEC I, 1074.

gol de umplut – ca cel, de exemplu, dintr-un spațiu... Acesta este rezultatul propagandei neîncetate făcute de atâția ani prin tot ceea ce se află în lume interesat de a forma în serie o omenire docilă, din ce în ce mai docilă, pe măsură ce organizarea economică, concurențele și războaiele cer o reglementare mai minuțioasă. Ceea ce înaintașii voștri numeau libertăți, voi le numiți deja dezordini, fantezii²⁸⁶.

De aici provin atâtea rezerve, ba chiar o adevărată aversiune față de civilizația tehnologică a lumii moderne care distrage omul cu indiferența față de adevăratele valori și cu incapacitatea sa de a iubi, precum și cu pierderea gustului libertății. De aceea în *Essais et écrits de combat* revine în repetate rânduri cu astfel de sintagme: „Cine va salva libertatea, va salva Europa. Cine va pierde libertatea, va pierde Europa... [...] Soarta libertății este legată de soarta omului liber, libertatea este omul liber²⁸⁷. Scriitorul este convins că libertatea persoanei nu este doar fundamentul esențial al creșterii și împlinirii sale, dar și valoarea necesară pentru o adevărată civilizație și o autentică experiență religioasă.

Lumea nu va fi salvată decât de oamenii liberi. [...] Lumea nu va fi salvată decât de oameni liberi. Vorbind astfel rămân fidel tradiției Europei. Dau mărturie tradiției din țara mea care n-a fost doar, de-a lungul secolelor, motiv lucid, dar inima înflăcărată a Europei. Sunt de acord cu oamenii din secolul al XIII-lea ca și cu cei din al XVIII-lea secol, cu sfântul Bonaventura ca și cu Pascal, cu Pascal ca și Jean-Jacques Rousseau. Lumea nu va fi salvată decât de oameni liberi. Trebuie făcută o lume pentru oameni liberi²⁸⁸.

De fapt, apelul adresat „oamenilor liberi” este prezent în întreaga operă polemică a lui Bernanos. Cine este, după el, omul liber și ce este libertatea? Este adevărat că nu i se poate cere să prezinte o doctrină completă în acest sens, dar se poate spune că

libertatea, pentru el, nu este de natură teoretică, este capacitatea omului de a se alege pe sine însuși, de a sesiza vocația sa și de a și-o asuma. Omul liber este înainte de toate cel care acceptă persoana celuiilat fără examen. Mai este cel care „își oferă luxul” de a face pe cât posibil ceea ce vrea, din moment ce a ales, trebuie să plătească acest avantaj al solitudinii și al sărăciei. Este în sfârșit omul care „se dăruiește sau se refuză”, dar care nu se încredințează niciodată la orice ar fi. Libertatea nu este idealul unei omeniri perfecte, dar condiția existenței oricărei ființe umane, în afara căreia moare sub logica perversă a inumanului. Ea este tovarășa vie a omului, „carne din carnea sa”. Cu o forță și o tandrețe infinită, Bernanos atrage libertatea în apropierea omului deși știe că depășește limitele umane, căci ea deschide drumul unei ordini superioare. Ea este „cel mai frumos dintre riscuri, riscul absolut”²⁸⁹.

²⁸⁶ *La France contre les robots*, EEC II, 990-991.

²⁸⁷ *La liberté*, EEC II, 1360.

²⁸⁸ *La liberté*, EEC II, 1370.

²⁸⁹ W. WARNACH, „Un homme de chrétienté”, în *Les Cahiers du Rhône*, 209.

Voi cereți libertății mari binefaceri; eu nu aștept de la ea decât onoarea. Fie ea pentru mine, pentru mine, creștinul, izvor de rele fără număr, onoarea pe care mi-o poartă mi-ar fi și mai scumpă decât viața, pentru că este onoarea lui Dumnezeu pe care eu o slujesc, care vrea să fie slujit de oameni liberi. Și nu-mi spuneți că această libertate metafizică nu interesează deloc colectivitatea, [...]. Căci ea ne-o va cere mai curând sau mai târziu, în numele interesului general, al economiei, al științei, al nu contează ce. Ne-o va cere pentru că mijloacele crescând de care dispune se vor sfârși pentru a purta la paroxism vechiul său vis al unei civilizații gregare²⁹⁰.

Aici Biserica are de împlinit o misiune importantă. „Noi așteptăm de la Biserică ceea ce Dumnezeu însuși așteaptă de la ea: să formeze oameni cu adevărat liberi, un soi de oameni liberi cu totul eficace, pentru că libertatea nu este pentru ei doar un drept, dar o sarcină, o datorie, de care ei vor da cont în fața lui Dumnezeu”²⁹¹.

4.2. *Între libertate și determinări*

În fața misterului răului omul simte un fel de amețeală, o rătăcire a drumului său. În același timp se simte atras de rău. Omul vrea să facă experiența răului, vrea să încerce beția coborârii la cele de jos; o ședere în infern devine pentru el o aventură plină de entuziasm. Este tentația pomului cunoașterii binelui și a răului: „soarele Satanei”, în exprimarea lui Bernanos.

Înțelegeți-mă, domnule canonic, continuă el mișcând frenetic lungile sale mâini slabe, suntem așa de nefericiți... că se întâmplă ca viața noastră în întregime să fie – după părerea mea – ca... abătută din cursul firesc, într-un fel, de la Dumnezeu la diavol. Mă exprim greșit: să ne imaginăm mai degrabă un izvor pierdut într-un pământ arid și mânjit²⁹².

Este de fapt tentația de a alege un drum care, o dată ce omul se angajează să-l parcurgă în întregime, devine un itinerar inflexibil. Plecând de la acest „itinerar inflexibil” se poate vorbi în Bernanos despre păcatul lumii care se poate compara cu păcatul originar, care poate determina omul în deciziile sale? Există mai multe texte care pot să facă lumină asupra acestei viziunii antropologice bernanosiene. Dar să vedem mai în detaliu. Începem cu analiza unui personaj.

Prima Mouchette, născută dintr-o căsătorie fără iubire, „o căsătorie convenabilă, care nu-i decât o afacere a unui notar”²⁹³, dintr-un tată anticlerical și dintr-o mamă „urâtă și bogată”²⁹⁴, crește fără iubire, fără religie,

²⁹⁰ *Lettre aux Anglais*, EEC II, 196.

²⁹¹ *Lettre aux Anglais*, EEC II, 195.

²⁹² *L'imposture*, OR, 352.

²⁹³ *Sous le soleil de Satan*, OR, 68.

²⁹⁴ *Sous le soleil de Satan*, OR, 68.

fără prietene, izolată, și îl va cunoaște pe Dumnezeu doar la sfârșitul vieții sale. În acest ambient știe că o așteaptă singurătatea și o viață fără bucurie, singurătate și plictiseală mai rele decât moartea. Revolta împotriva acestei singurătăți o aruncă pe Mouchette pe strada libertății și a speranței spre iubire și bucurie, dar va găsi în schimb o singurătate încă mai dură, „adevărata solitudine” a celui care nu caută împărăția lui Dumnezeu. Mouchette „părea născută pentru o viață liniștită, pe care o așteaptă un destin tragic. Fapt surprinzător, se spune, imprevizibil... Dar faptele nu sunt nimic: tragicul era în inima sa”²⁹⁵. Ea se afla pe un „drum strâmt” unde „viața sa repetă istoria altor vieți, toate la fel, trăite fără entuziasm, exact la nivelul ieslei unde își mănâncă vita grăunțele” și „fiecare dintre actele sale poartă semnul unuia dintre aceia din care a ieșit, lași, lacomi, desfrânați și mincinoși” așa cum afirmă despre ea abatele Donissan în viziunea sa interioară²⁹⁶. Ea însăși simte greutatea „strămoșilor”, întreaga sa familie cu tot ce se numește păcat; îi vede pe toți tot într-o viziune interioară:

Aceste nume, pe care le pronunța unul după altul cu vocea care a redevenit stăpână, le recunoștea în trecere, dar nu pe toate. Erau cei dintre Malorthy, Brissaut, Paully, Pichon, bunici și bunice, comercianți fără cusur, femei de serviciu, care-și iubesc bunul lor, niciodată decedate fără testament, onoarea camelor de comerț și a birourilor notarilor. (Mătușa ta Suzanne, unchiul tău Henri, bunicile tale Adela și Malvina sau Cecilia...). Dar ceea ce povestea vocea, cu un accent cu totul liniștit, puține urechi să fi auzit vreodată – istoria ascultată de dinăuntru – cea mai ascunsă, cea mai bine adăpostită, și nu oricum, în încurcătura efectelor și a cauzelor, a faptelor și intențiilor, dar raportată la câteva fapte principale, la greșelile cauză. Și sigur inteligența lui Mouchette, singură, nu sesiză decât puțin din acea expunere, a cărei înfricoșătoare elipsă ar fi decepționat mai mult pe cei lucizi. Unde își găsea vocea ecoul, dacă nu chiar în trupul său unde fiecare dintre aceste greșeli își puseseră amprenta, istovit chiar în clipa în care a fost zămislit? Văzând puțin câte puțin acești morți și aceste moarte ieșind toți goi din giulgiul lor, ea nu simțea chiar nimic din ceea ce se poate numi surpriză. Ea asculta această revelație supraomenească, cu o inimă adâncită în neliniște, în același timp fără o adevărată curiozitate și fără uimire. Se părea că ea o auzise deja, sau mai bine încă. Miciuni calomnioase, dușmăanii alimentate îndelung, iubiri rușinoase, crime calculate de lăcomie și de ură, totul se forma din nou în ea pe măsură, așa cum se formează din nou, la trezire, o imagine crudă dintr-un vis. Niciodată, nu niciodată! morții nu au fost așa de brutal scoși din praful lor, aruncați afară, deschiși. La un cuvânt, la un nume pronunțat dintr-odată, așa ca la suprafața unei bule de noroi, ceva se ridica din nou din trecut în prezent – faptă, dorință, sau uneori, mai profund și mai intim,

²⁹⁵ *Sous le soleil de Satan*, OR, 70.

²⁹⁶ Cf. *Sous le soleil de Satan*, OR, 204.

un singur gând (căci nu murise cu moartea), dar așa de intim, așa de profund, așa cu sălbăticie smuls încât Mouchette îl primea cu un geamăt de rușine. Nu mai distingevoa vocea nemiloasă a propriei revelații interioare, de mii de ori mai bogată și mai amplă. De altfel mai repezi decât orice cuvânt omenesc, aceste fantome nenumărate care se ridicau din toate părțile nu putuseră să fie doar numite; totuși, ca printr-o furtună de sunete urca dominanta irezistibilă, o voință activă și clară încheia organizarea acestui haos. În zadar Mouchette, într-un gest de apărare naivă, ridica spre vrăjmaș mânuțele sale. În timp ce un alt vis, îndată înțepenit cu sânge rece, se furișează și se risipește, acesta se apropia de ea, ca o trupă care se adună pentru a se încălca. Mulțimea, o clipă mai degrabă mișuna atât de mult, în care ea recunoscuse pe toți ai săi, se micșora pe măsură. Chipurile se suprapuneau între ele, nu făceau decât un chip, care era chiar cel al unui viciu. Gesturi confuze înțepeneau într-o atitudine unică, care era gestul crimei. Mai mult încă: uneori răul nu lăsa din prada sa decât un morman inform, în plină descompunere, umflat de veninul său, mistuit. Lacomii formau un morman de aur viu, desfrânații o grămadă de măruntaie. Peste tot păcatul străpungea învelitoarea sa, lăsa să se vadă misterul generației sale: duzine de oameni și de femei legați în firele aceluiasi cancer, și înfiorătoarese legături se strângeau, ca o mână care apucă o pulpă, până la nucleul monstrului, greșeala inițială, necunoscută de toți, într-o inimă de copil... Și, dintr-o dată, Mouchette se văzu cum nu se mai văzute niciodată, nici chiar în acest moment în care simțise distrugându-se orgoliul său: ceva s-a îndoit în ea cu o îndoire ireparabilă, apoi se cufundă într-o fugă obscură. Vocea, mereu joasă, dar cu o mișcare vie și arzătoare, o despuia se fibră cu fibră. Se îndoia că există, că a existat. Orice abstracție, în sufletul său, ia o formă, și poate fi strânsă la piept sau respinsă. Ce să spui de această îndoire chiar a conștiinței! Se recunoscuse în ai săi, și în paroxismul delirului, nu se distingea de turmă. Ce! nici o faptă din viața sa care să nu fi avut altundeva dublura sa? Nici un gând care să-i aparțină ca propriu, nici un gest care să nu fi fost trasat de mult timp? Nu doar asemănătoare, dar aceleași! Nu doar repetate, dar unice. Fără să poată să traseze din nou în cuvinte inteligibile niciuna din evidențele sfârșeau prin a o distruge, simțea în sărmana sa viață mică imensa înșelătorie, râsul imens al înșelătorului. Fiecare dintre acești strămoși neînsemnați, cu o mârșăvie monotonă, recunoscând și adulmecând într-însa bunul său, venea să-l ia; ea renunța la totul. Ea dădea totul și era ca și cum această turmă venise să mănânce din mâna sa proprie sa viață. Ce să le conteste? Ce să le ia înapoi? Ei ajungeau chiar până la revolta sa²⁹⁷.

În fața acestei situații, descrise cu atâta măiestrie, este de-a dreptul provocatoare întrebarea autorului: „ce! nici o faptă din viața sa care să nu fi avut dublură altundeva? Nici un gând care să-i aparțină ca propriu, nici un gest care să nu fi fost trasat de mult timp? Nu doar asemănătoare, dar aceleași! Nu doar repetate, dar unice”. În acest context, se poate spune că

²⁹⁷ *Sous le soleil de Satan*, OR, 205-207.

Mouchette este liberă? Sau s-ar putea vorbi de un determinism – din partea familiei – aproape orb asupra comportamentului său?

Făcând referință la acest sfârșit al celui de al doilea capitol al primei părți „Histoire de Mouchette” din romanul *Sous le soleil de Satan*, Bernanos comenta într-o conferință ținută la Rouen în iulie 1927 intitulată „Satan et nous” cu privire la libertatea omului simbolizat de personajul său:

Am văzut-o pe misterioasă fetiță între tatăl său berar și mama sa. Mi-am imaginat puțin câte puțin istoria sa . [...] Atunci puțin câte puțin, s-a schițat vag în jurul ei, ca o umbră purtată pe un zid, chiar imaginea crimei sale... Prima etapă fusese străbătută, ea era liberă. Dar liberă de care libertate? [...] pe măsură ce se rupeau în spatele ei, una câte una, acele legături familiale sau sociale care fac din fiecare dintre noi, chiar pe penultima treaptă a degradării, specii de animale disciplinate, simțeam că sărmana mea eroină se cufunda puțin câte puțin într-o minciună de mii de ori mai crudă și mai strânsă decât orice disciplină. În jurul sărmaneii copile revoltate, nici un drum deschis, nici o ieșire. Nici un țel posibil pentru acest elan frenetic spre o eliberare iluzorie în afară de moarte și de neant²⁹⁸.

În aceeași situație se găsește și a doua Mouchette: trăiește într-o lume, în care Dumnezeu este absent. A cunoscut o singură dată compasiunea și tandrețea, dar această revelație a lăsat într-însa un sentiment și mai acut de solitudine, o revoltă mai conștientă împotriva mizeriei sale, o ură mai puternică împotriva a tot ceea ce făcea referință la harul pierdut, la această absență. Și dacă prima Mouchette a intrat de bună voie și cu plăcere în lumea păcatului, a doua Mouchette, victimă a unei violențe, la fel a pierdut conștiința „petei de neșters”:

N-a mai ajuns să plângă, îi este prea rușine de ea, de răul său, se urăște prea mult. Nu-i este rușine de greșeala sa, nu! Ea urăște decepția sa fundamentală, greșeala urâtă în care a năruit dintr-o lovitură tinerețea sa, adevărata sa tinerețe, aceea care, ieri încă, aștepta să se despartă de copilărie, de a veni la ziuă, unica ocazie pierdută – o, pată de neșters!²⁹⁹

Astfel Mouchette „va merge până la capătul nefericirii sale”³⁰⁰, până la micul iaz unde s-a sinucis.

Putem spune deci că omul este „determinat” în propria libertate din cauza păcatelor „strămoșilor” săi? Omul se află „situat” în lume, adică este cufundat într-un ansamblu de situații. Acesta „a fi situat în lume” este

²⁹⁸ „Satan et nous”, EEC I, 1099-1100.

²⁹⁹ G. BERNANOS, *Nouvelle histoire de Mouchette* în G. BERNANOS, *Oeuvres romanesques suivies de Dialogues des Carmélites*, Plon, Seuil, Gallimard, Paris 1961, OR, 1305.

³⁰⁰ *Nouvelle histoire de Mouchette*, OR, 1321. Mai este și abatele Cénabre care, la fel, „își fixă sfârșitul unei etape și mai mult încă punctul de plecare pe o altă stradă, îngrozitoare de urmat, necunoscută” (*L'imposture*, OR, 327).

ipso facto și un „a fi situat în păcat” pentru Bernanos? Apoi, care este influența acestei situații conflictuale și a presiunii sociale asupra libertății omului?

Lumea, care poate fi experimentată de noi, este totdeauna plină de obscuritate, de necazuri, dureri și lupte, și aceasta are urmări pentru viața și angajarea creștinului situat în această lume și implicat în problemele ei. Este adevărat apoi că omul nu a avut vreodată mai mare putere asupra lumii și asupra propriului destin; dar nu a fost niciodată supus la atâtea constrângeri. Libertatea umană însă se află deasupra realității în care este plasată. Totuși această realitate este adesea experimentată ca fiind mai puternică; ea constrânge la rândul ei libertatea omului. În acest fel sunt marcate atât posibilitățile sale cât și limitele sale.

Această obscuritate a aventurii pământești nu reflectă o fatalitate din care oamenii ar fi neputincioși să se smulgă. Nu avem cheia evenimentelor, și totul se petrece în afara conștiinței noastre clare. Dar aceasta nu vrea să spună că totul se petrece fără noi și în afara voinței noastre. Bernanos are sentimentul incomensurabilității destinului uman aparent și a semnificației sale reale, nu simțul jansenist al predeterminării. Oricât de greu ar fi de conciliat o viziune a destinului în care libertatea umană joacă un rol important și o concepție despre acest destin care rămâne o enigmă pentru cel care îi este autorul – fără îndoială. Dar Bernanos nu vrea să concilieze nimic: el vede în același timp experiența voinței, efortului, cuceririi mântuirii – și cea a obscurității destinului. Este clar că nu poate fi suspectat de jansenism cel care scrie, de exemplu, despre abatele Cénabre: „Și desigur, nu se poate crede că acest om ciudat s-a născut sub semnul unui așa îngrozitor blestem. Oricât de mare să fi fost partea rezervată minciunii în tinerețe, a venit un ceas între toate ceasurile în care indiferența s-a transformat într-o renunțare voluntară, deliberată, lucidă; dar acel ceas este necunoscut. El nu l-a cunoscut niciodată”. Aceste rânduri, se vede, pun împreună impenetrabilitatea destinului și puterea omului asupra lui. Personajele se simt responsabile de ele însele: depinde de ele de a învinge sau de a se prăbuși. Dar din această aventură, în care își au rolul voința și riscul său, ele nu văd totuși decât reversul întunecat. Totul este obscur și ambiguu pentru că nimic din ceea ce are loc pe acest pământ nu-și este suficient sieși: totul face referință la altundeva. Fiecare act, fiecare eveniment este cuvântul care traduce în limba noastră familiară, trădându-l, cuvântul veritabil care aparține unei limbi neștiute³⁰¹.

Întorcându-ne la cazul lui Mouchette, fără a pretinde epuizarea misterului acestui „scandal al universului”³⁰² care este libertatea, se poate vedea că, în ciuda greutății de pe umeri, Mouchette rămâne totuși liberă. Ea nu

³⁰¹ G. PICON, *Bernanos. L'impatiente joie*, 49-50.

³⁰² „Scandalul universului nu este suferința, este libertatea. Dumnezeu a făcut creația sa liberă, iată scandalul scandalurilor, pentru că toate celelalte scandaluri provin de aici” (*La liberté*, EEC II, 1379).

face răul din greșeală sau din neștiință; mersul său spre nimic nu este la întâmplare, nu este un incident care poate fi reparat oricând, „căci ea îl iubea”³⁰³ – conchide Bernanos. Astfel, în cele din urmă, decizia îi aparține. Ea singură decide, deși spațiul libertății sale este mult restrâns. „Te crezi liberă? Liberă ai fi doar în Dumnezeu”³⁰⁴, îi spune abatele Donissan. În schimb, ea a preferat relației cu Dumnezeu pactul cu Satana. Acest pact este definit de autor ca „nunta lor care s-a consumat în tăcere”³⁰⁵. În virtutea acestei alianțe, „dar cu o forță multiplă, Mouchette dorește în sufletul său, fără să-l numească, prezența crudului Stăpân”³⁰⁶. Iar aici trebuie să ținem cont de atitudinea sa fundamentală: „căci ea îl iubea”. Această nouă raportare a ființei sale – exprimată atât de sugestiv de Bernanos în expresiile: „această mistică naivă, mica slujitoare a Satanei, sfânta Brigita a nimicului”³⁰⁷ – nu la Dumnezeu, pe care l-a respins, ci la Satana, îi restrânge libertatea, ea acceptând să devină ca o jucărie în mâinile Celui Rău, așa cum îi explică același abate Donissan: „Lăsați acest gând, spuse el. Nu sunteți deloc vinovată în fața lui Dumnezeu de această moarte. În acel moment voința voastră nu era liberă. Sunteți ca o jucărie, sunteți ca o mingiuță a unui copil, în mâinile Satanei”³⁰⁸. Aici Bernanos urmează în gândirea sa teologia catolică: prin păcat Satana pune stăpânire pe suflete și le face prizonierele sale. Este „posedarea atâtor suflete de către păcat”³⁰⁹, în exprimarea lui Donissan. În acest context balanța se înclină spre alegerea răului, cu toate că nostalgia binelui îi urmărește pe cei mai mulți dintre marii păcătoși.

Practicarea răului, de fapt, nu suprimă totdeauna conștiința, se ajunge destul de des ca să-i irite puternic sensibilitatea, ca urzeala dezgolită de acid. Voința Binelui o ruinează Răul puțin câte puțin în noi, dar se ferește să distrugă cu ea noastalgia după acest bine de care noi nu mai suntem capabili, dimpotrivă o întreține, o cultivă, căci ea este deja principiul disperării, al acestei disperări singura capabilă să ne nimicească, smulgându-ne lui Dumnezeu³¹⁰.

³⁰³ *Sous le soleil de Satan*, OR, 213. „Remușcarea, pe care omul lui Dumnezeu o trezise în ea un moment, nu era decât o suferință între alte suferințe. Clipa prezentă era în întregime neliniște. Trecutul o gaură neagră. Viitorul o altă gaură neagră. Drumul pe care alții merg pas cu pas, ea îl străbătuse deja: oricât de mic fu destinul său, în privirea atâtor păcătoși legendari, răutatea sa secretă epuizase tot răul de care era capabilă – la greșeala de dinainte – ultima. Din copilărie, căutarea sa s-a orientat spre el, fiecare deziluzie nu era decât pretext pentru o nouă provocare. Căci ea îl iubea” (*ibidem*, OR, 212-213).

³⁰⁴ *Sous le soleil de Satan*, OR, 203.

³⁰⁵ *Sous le soleil de Satan*, OR, 213.

³⁰⁶ *Sous le soleil de Satan*, OR, 213.

³⁰⁷ *Sous le soleil de Satan*, OR, 213.

³⁰⁸ *Sous le soleil de Satan*, OR, 200.

³⁰⁹ *Sous le soleil de Satan*, OR, 227.

³¹⁰ *Martin Luther*, EEC II, 914.

Pe de altă parte însă, harul lui Dumnezeu nu-i lipsește: ceea ce abatele Donissan a încercat să facă pentru ea nu este o iluzie, dar o realitate, realitatea dramatică a luptei omului lui Dumnezeu în favoarea ei.

El respiră profund, asemenea unui luptător care dă tot efortul său. Și deja urca în ochii săi aceeași licărire de luciditate supraomenească, de această dată lipsită de orice milă. Darul periculos el l-a cucerit așadar din nou, prin forță, într-un elan disperat, capabil de a face violență chiar și cerului. Harul lui Dumnezeu se făcuse vizibil în ochii săi muritori: ei n-au mai descoperit acum decât dușamul, lungit pe victima sa³¹¹.

Pentru salvarea acestor suflete stăpânite de Cel Rău „sfântul din Lumbres” este în stare să ofere totul. „Pentru mântuirea lor, am oferit tot ce aveam sau aş poseda vreodată... viața mea mai întâi – aceasta este atât de neînsemnată!... – mângâierile Duhului Sfânt”³¹². Și autorul vede „înălțimea la care a purtat-o dintr-o dată omul lui Dumnezeu” și se întreabă: „cum să se ridice ea prin propriile puteri” până acolo?³¹³. Astfel Mouchette are posibilitatea de a alege binele, în schimb ea l-a refuzat total. „Criminală sau nu, această fată a fost obiectul unui har excepțional? Ați fost instrumentul acestui har?”³¹⁴ îl întreba Menou-Segrais, parohul de Campagne, pe Donissan, doar pentru a auzi confirmarea, căci el era conștient de lucrarea lui „Dumnezeu care se folosește de noi”³¹⁵. După falimentul tentativei vicarului din Campagne de a smulge această „fiică a Satanei” din mâinile „stăpânitorului său”, Mouchette refuză încă o dată chemare lui Dumnezeu care acum nu-i mai este adresată prin glasul preotului, dar răsună chiar înăuntrul său, acolo unde:

simțea că ceva lipsea vieții sale. Dar ce? Ce? [...] Adevărul îi apăruse; evidența apăsă inima sa; chiar nebunia îi refuza refugiul său întunecat. Nu! ea nu era nebună și nu va fi niciodată. Acest lucru îi lipsea, pe care ea îl ținuse, dar unde? Dar când? În ce fel? Și sigur în prezent ea juca de câteva clipe comedia demenței pentru a masca, pentru a uita – cu orice preț – răul său real, nevindecabil, necunoscut³¹⁶.

Și comentează autorul între paranteze: „Ah! câteodată Dumnezeu ne cheamă cu un glas așa de insistent și de cald! Dar, atunci când el se retrage dintr-o dată, urletul care se ridică din natura umană decepționată trebuie să uimească iadul!”³¹⁷ Atunci, între har și păcat ea decide – și această decizie este o dovadă clară în favoarea libertății sale – pentru păcat: suicidul.

³¹¹ *Sous le soleil de Satan*, OR, 204.

³¹² *Sous le soleil de Satan*, OR, 227.

³¹³ *Sous le soleil de Satan*, OR; 211.

³¹⁴ *Sous le soleil de Satan*, OR, 223.

³¹⁵ *Sous le soleil de Satan*, OR, 222.

³¹⁶ *Sous le soleil de Satan*, OR, 212.

³¹⁷ *Sous le soleil de Satan*, OR, 212.

Bernanos lasă să transpară convingerea sa că omul nu este lăsat în voia determinărilor. Realitatea tainică a răului personal în noi nu poate fi negată nici prin aruncarea lui asupra altuia, nici prin diluare în greșelile colective, nici printr-o exonerare care pune totul pe seama pulsionilor incontroleabile. Măreția păcătosului stă în aceea că rămâne un subiect responsabil. Cel care nu mai recunoaște prezența răului în el însuși este purtat la devieri dăunătoare atât pentru persoană cât și pentru grup: disperare, autodistrugere, revoltă sclerozantă, inversarea valorilor. Această realitate tainică a păcatului în fiecare om este inseparabilă de libertate și de responsabilitate. Bernanos nu eludează responsabilitatea și libertatea omului păcătos: răul nu este doar o realitate exterioară, el are corespondențe secrete în fiecare. Acest adevăr este scos în evidență și de faptul că Chantal din *La joie*, chiar dacă este cufundată într-un ambient de minciună, rămâne necontaminată, mai mult cu o disponibilitate neobosită pentru slujire, iar spiritul copilăriei îi trăiește în mod autentic în cea mai adevărată dimensiune a persoanei umane caracterizată de libertatea inimii. Chantal trăiește într-un mod cu totul diferit de familia sa. Este capabilă să urmeze binele, să-l aleagă totdeauna cu toate că este înconjurată, și nu numai înconjurată, dar mereu tentată de tatăl său, de doctor, de Fiodor să facă alte alegeri. „Sunt liberă, liberă, absolut liberă”, recunoaște ea, deși se vede că „un șobolan prins în capcană, mușcând din barele cuștii sale”. Și din nou face aceeași constatare: „Iată: sunt liberă, liberă, absolut liberă. Toți copiii lui Dumnezeu sunt liberi”³¹⁸. Dar este o libertate pe care ea o cucerește în fiecare zi în fața tuturor determinărilor. Așa reușește să se definească pe sine însăși. Faptul că Chantal este capabilă să recunoască situațiile de constrângere și să se distanțeze de ele demonstrează că ea este liberă, iar faptul că le stăpânește și nu se lasă purtată de ele arată că ea pune în act libertatea sa. Această reflecție a lui Chantal introduce în tema bernanosiană a cuceririi libertății interioare a omului, o temă dominantă în opera „polemică” a scriitorului.

Spre cucerirea acestei libertăți aspiră de fapt și Mouchette în acel „miez de noapte” al său când „totul doarme, nici o capcană... «Liberă!» spuse ea dintr-odată, cu acea voce joasă și răgușită pe care amantul său nu o cunoștea, cu un geamăt de plăcere... Ea era liberă, de fapt. Liberă! Liberă, repeta ea, cu o siguranță crescândă”³¹⁹. Și imediat intervine comentariul autorului:

Și, desigur, ea n-ar fi știut să spună ce o făcea liberă, nici ce lanțuri au căzut. Ea se deschidea doar în tăcerea complice... O dată în plus, un tânăr animal feminin, în pragul unei nopți frumoase, își încearcă timid, apoi cu încântare, mușchii adulți, dinții și ghearele. Își părăsea tot trecutul precum vizuina de o zi³²⁰.

³¹⁸ *La joie*, OR, 677.

³¹⁹ *Sous le soleil de Satan*, OR, 75.

³²⁰ *Sous le soleil de Satan*, OR, 75-76.

Este expresia absolutizării propriului eu, a eu-lui care vrea să fie totul și ia totul pentru sine, a eu-lui absolut, care nu depinde de nimeni și de nimic, care pare să posede într-adevăr, în cele din urmă, libertatea, să facă tot ceea ce voiește. Dar tocmai această absolutizare a eu-lui înseamnă degradare a omului și nu cucerire a libertății, este falimentul adevăratei libertăți. Iar Mouchette renunță la luptă, cedând suicidului, arătând astfel nu faptul că nu este liberă, dar dimpotrivă că a decis să renunțe chiar la libertatea sa, deși era destul de redusă. Da, ne spune autorul, există cauzalități externe și interne, dar ea nu refuză niciodată actele sale ca ne fiind ale sale. Libertatea acestei păcătoase scade treptat și pe măsură ce ea se solidarizează cu răul său.

Pentru Bernanos victoria asupra Răului se obține cu libertatea, și dacă „Satana cuprinde pământul cu brațele sale imense fără să lase să-i scape ceva, libertatea se sustrage acestei mușcăături, mai ales libertatea răstignită cu Isus Cristos”³²¹, pentru că „Isus, alegând în mod liber să se întrupeze în natura omului liber și murind prin propria sa decizie, salvează libertatea creaturii cu moartea sa”³²². Este libertatea „tuturor fiilor lui Dumnezeu care sunt liberi”, este libertatea „sfântului”, care în viziunea lui Bernanos este o libertate totdeauna cucerită. Și nimeni nu poate să o învingă, nici chiar Satana³²³. În același timp este antidotul la alienarea celui „mediocru” (Pernichon sau domnul de Clergerie) și a „posedatului” (Cénabre). Este cu adevărat dimensiunea fundamentală care face din persoana umană nu o victimă la voia diferitelor determinări, dar un subiect responsabil, capabil să se exprime în deciziile sale pe sine însuși, determinându-și astfel el însuși propriul viitor în ceea ce privește harul și păcatul.

4.3. *Păcatul original și libertatea omului*

Concepția lui Bernanos despre libertate, ca și a altor gânditori ai secolului al XX-lea, stă sub semnul a ceea ce unii numesc sentimentul tragic al vieții. Omul are în fața sa răul și nenorocirea. El înaintează cu greu, într-o noapte aproape totală, către o lumină pe care nu poate să o găsească – printr-o ascensiune interioară – decât în Dumnezeu. Viziunea asupra universului și asupra ființei umane poartă amprenta credinței religioase și este axată pe problema păcatului original. Deasupra umanității rănite apasă mereu un pericol pe care ea este incapabilă să-l evite și care poate conduce la o distrugere totală.

³²¹ G. BERNANOS, „Correspondance inédite” (1935-1940), în *Les Cahiers du Rhône*, 49.

³²² G. BERNANOS, „Correspondance inédite” (1935-1940), în *Les Cahiers du Rhône*, 52.

³²³ „Exorcismele tale nu valorează un pai. Voința ta n-am putut să o forțez. Ce stranii bestii sunteți voi!” (*Sous le soleil de Satan*, OR, 177).

Există în om o ură secretă de neînțeles, nu numai față de semenii săi, dar față de el însuși. Se poate da foarte bine acestui sentiment misterios originea sau explicația care se vrea, dar trebuie să i se dea una. În ceea ce ne privește pe noi, creștinii, noi credem că această ură reflectă o altă ură, de mii de ori mai profundă și mai lucidă – aceea a Duhului inexprimabil care a fost cel mai strălucitor dintre aștrii abisului, și care nu va ierta niciodată căderea sa imensă. În afara ipotezei păcatului originar, adică a unei contradicții intime a naturii noastre, noțiunea de om devine clară, dar ea nu mai este aceea de om. Omul a trecut prin definiția omului, ca un pumn de nisip printre degete³²⁴.

Pentru Bernanos refuzul de a admite păcatul originar nu este doar o greșeală pe care o face lumea modernă, dar este o decădere, prin care omul încetează de a mai fi om. Nu în sensul că devine o bestie, dar în sensul că devine o ființă inumană, un supraom, ciclop din epoca mașinilor, străin atât naturii cât și supranaturii. Refuzând păcatul originar, omul se lipsește de creșterea demnității sale care i-a fost oferită în jertfa lui Cristos. Mântuirea este fără eficacitate pentru lumea supraomului, iar ciclopul nu aparține ordinii mântuirii³²⁵. În fața acestui refuz, Bernanos face trimitere la pariul lui Pascal, punând întrebări provocatoare în speranța că cei care îl ascultă vor reacționa acceptând adevărul, căci aici nu este o joacă, iar exigența adevărului se impune mai presus de toate. „Și dacă omul a fost creat într-adevăr după chipul lui Dumnezeu? [...] Dacă există în om acest principiu de autodistrugere, această ură misterioasă de sine pe care noi o numim păcat originar? [...] Dacă omul nu se poate realiza decât în Dumnezeu?”³²⁶

Am văzut raportul dintre libertate și determinări, între care intră „păcatul lumii”, considerat de Bernanos în imaginea păcatului strămoșilor. Vrem acum să vedem dacă există o legătură între libertate și păcatul originar și, în consecință, dacă omul apare ca și condamnat la păcat sau este cu adevărat liber în fața păcatului.

La baza tuturor, „în nucleul central al monstrului” – așa cum se exprimă în limbajul său poetic autorul nostru – stă păcatul originar.

Peste tot păcatul străpungea învelitoarea sa, lăsa să se vadă misterul generației sale: duzine de oameni și de femei legați în firele aceluiasi cancer, și înfiorătoare legături se strângeau, ca o mână care apucă o pulpă, până la nucleul monstrului, greșeala inițială, necunoscută de toți, într-o inimă de copil...³²⁷

Tema păcatului originar ocupă o poziție cheie în opera lui Bernanos: îi permite să înțeleagă mai bine omul. „Mizerie și măreție a omului – comentează abatele Pezeril – Bernanos n-a ieșit de aici. Mântuirea noastră este

³²⁴ *La liberté*, EEC II, 1368.

³²⁵ Cf. W. WARNACH, „Un homme de chrétienté”, în *Les Cahiers du Rhône*, 204.

³²⁶ *La liberté*, EEC II, 1324.

³²⁷ *Sous le soleil de Satan*, OR, 206.

peste noi de două mii de ani, dar la fel ca și bătrânul păcat original, «fără dogma căruia eu – îmi spunea el – eu nu aș crede»³²⁸. Și dacă nu se oprește asupra căderii lui Adam, chiar dacă uneori face aluzie³²⁹, meditează continuu asupra condiției umane care s-a creat și face referință la păcatul original. Toate formele de angoasă, fie ale lui Mouchette ca și ale lumii moderne, au drept cauză ultimă păcatul original care a întunecat oglinda sufletului.

Mizerie și măreție a omului, Bernanos n-a ieșit de aici. Mântuirea noastră este asupra noastră de două mii de ani, dar la fel și vechiul păcat original, „fără dogma căruia, îmi spunea el, eu n-aș crede”. Găsise în vechile litanii dominicane din secolul al XIII-lea această admirabilă invocație către mama lui Cristos: „O, Fecioară, care ți-ai păstrat credința în Sâmbăta Sfântă, roagă-te pentru noi”. Această rugăciune, acest strigăt uman, îl bulversa până în adâncul ființei sale,

mărturisește abatele Pezeril într-un articol apărut în *Les Cahiers du Rhône* îndată după moartea scriitorului³³⁰.

Sunt puțini cei care au înțeles cum a reușit Bernanos să descrie într-un mod așa de întunecat consecințele păcatului original fără a cădea în erezie. De fapt, imediat după publicarea primului său roman, *Sous le soleil de Satan*, au început acuzațiile că personajul său este maniheu ca și autorul³³¹. Bernanos se apără:

³²⁸ D. PEZERIL, „Bernanos et sa mort”, în *Les Cahiers du Rhône*, 346-347.

³²⁹ *Journal*, OR, 1132-1133: „Era aproape frumos, de o frumusețe care nu este din lumea aceasta – nici din cealaltă – dintr-o lume mai veche, dinaintea păcatului, poate? – dinaintea păcatului Îngerilor”.

³³⁰ D. PEZERIL, „Bernanos et sa mort”, în *Les Cahiers du Rhône*, 346-347.

³³¹ Doctrina maniheilor (care îl au la origini pe Mani [216-277]) pleacă de la întrebarea de bază a tuturor sistemelor religioase: de ce există răul? În răspunsul lor manihei apelează la o formă de dualism radical: există două principii coeternale care se bucură de o existență complet separată una de alta. Un principiu, binele, este Dumnezeu, celălalt este intrinsec rău și este negativ. Adesea numit „materie” sau Satana, acest al doilea principiu locuiește în împărăția întunericului care în una din cele patru laturi ale sale atinge împărăția luminii, pe care o invadează, ajungând, în urma unor lupte, să se amestece lumina și întunericul, binele și răul, lumea actuală fiind constituită din acest amestec de elemente luminoase și întunecate. În încercările succesive de a elibera lumina din închisoarea sa este considerată și creația materiei și creația omului ca rezultat al inițiativei răului pentru a ține prizonieră cât mai multă lumină posibilă. Pentru a contrabalansa noua tactică a răului a fost trimis „Isus” din împărăția luminii, văzută în diferite ipostaze: Isus Strălucire, Isus suferind, Isus, „Fiul lui Dumnezeu” dar în niciuna din acestea nu este un salvator. Eliberarea luminii de materie era destinată să continue în această lume prin acțiunea celor care erau membrii religiei manihee, Aleeșii (perfectii sau sfinții). Ultimul moment al cosmogoniei implică reîntoarcerea la ordinea originală care se va împlini atunci când va fi eliberată de materie o anumită cantitate de lumină prin acțiunea Aleeșilor. Atunci va irupe un mare foc pentru completarea procesului. Universul va dispărea iar principul răului și întreaga sa substanță va fi constrânsă să se retragă în împărăția întunericului care va fi din nou și total separată de împărăția luminii. Dar ordinea reconstituită nu va fi exact ca la început, întrucât puțină lumină va rămâne

Da, nu înțeleg bine ce vrea să se spună. Este adevărat că într-un moment sau altul al dureroasei sale vieți, harul părea că eșuează în sufletul „chinuit, dar așa de curat” al abatelui Donissan. Și apoi după? Reiese de aici că eu atribui aceeași putere principiilor contrare Binelui și Răului? Încă, parohul din Lumbres păcătuiește fără intenție. „Voi fi de acum considerat, dacă nu suspectat, că scriu cărți în care fiecare personaj opune tentațiilor aceeași rezistență victorioasă? Atunci mă vor acuza, fără îndoială, că neg păcatul originar”³³².

Într-adevăr, observă Antoine Giacometti, „acuzăția de maniheism este lansată repede. Mai mult, nu reprezintă mare lucru pentru multă lume. În realitate, nu se mai crede deloc în diavol și se taxează bucuros ca maniheiști cei care îi acordă o existență personală. Lui Bernanos nu i-a fost frică să-l pună în scenă. Era o cutezanță care nu se mai întâlnise înaintea lui, dusă la acest punct, lovitura unui debutant genial, care nu se sinchisește de temerile unui editor sau de reacțiile unui public”³³³. Este ușor să rezolvi problema acuzându-l pe autor de maniheism. El însă vede lucrurile altfel, de aceea se apără și explică.

Toată lumea știe că această experiență unică și decisivă se inspiră dintr-o anumită concepție despre omul opus în mod absolut celei de om creștin, pentru că ea nu ține cont de păcatul originar. Pentru că noi credem în păcatul originar ni se aduce acuza că noi facem ca omul să-și piardă speranța³³⁴.

Nu trebuie recurs la maniheism pentru a explica existența răului în lume și a înțelege de ce Dumnezeu nu-l elimină într-o clipă printr-un act al atotputerniciei sale. „Experiența însăși dovedește că revolta omului rămâne un act misterios al cărui secret diavolul nu-l are poate în întregime”³³⁵. În altă parte vorbește despre „secretul lui Dumnezeu, care pătrunde inima oamenilor și a raselor”³³⁶ și pe care omul nu-l poate descoperi în întregime, căci rămâne o creatură limitată și în cunoaștere și în libertatea sa creaturală. În noțiunea dogmatică de păcat originar se află unele aspecte care îi permit lui Bernanos să prezinte, de exemplu, dimensiunea tragicului în existența umană.

prinsă în împărăția întinericului și deci va fi pierdută. Aceasta implică o condiție veșnic rănită și diminuată a principiului bun. În ceea ce privește Aleșii, li se cerea să practice o asceză riguroasă, căci ei, mai mult decât toți ceilalți membri ai rasei umane, trebuiau să fie pe cât mai mult posibil dezlegați de materie în timp ce desfășurau datoria lor de a elibera cea mai mare cantitate de lumină posibilă (cf. J.K. COYLE, „Mani, manicheismo”, în A. D. FITZGERALD, ed., *Augustine through the Ages – an Encyclopedia*, Wm. B. Eerdmans Publishing Co., Michigan 1999, trad. it., *Agostino, dizionario enciclopedico*, Città Nuova, Roma 2007, 888-905).

³³² „Interview de 1926”, EEC I, 1042.

³³³ A. GIACOMETTI, „Georges Bernanos, l'auxiliaire”, în *Les Cahiers du Rhône*, 82-83.

³³⁴ *La liberté*, EEC II, 1317.

³³⁵ *Monsieur Ouine*, OR, 1509.

³³⁶ *Le Chemin de la Croix-des-Âmes*, EEC II, 313.

Este absurd să crezi cu Jean-Jacques că omul se naște bun. El se naște cu o capacitate de bine și de rău pe care moralistii nici nu și-o închipuie, pentru că nu a fost creat după chipul moralistilor, a fost creat după chipul lui Dumnezeu. Și seducătorul său nu este doar forța dezordinii pe care el o poartă într-însul: instinct, dorință, oricare i-ar fi numele pe care i-l dă. Seducătorul său este cel mai mare dintre îngeri, căzut de pe culmea cea mai înaltă a cerurilor³³⁷.

Astfel, Mouchette din *Sous le soleil de Satan* poartă în adâncul vieții sale nu numai istoria sa, ci multe alte istorii pline de păcat ale înaintașilor săi³³⁸, după cum „greșelile noastre ascunse otrăvesc aerul pe care-l respiră alții, și cutare crimă, al cărei germen îl purta vreun ticălos fără să știe, nu s-ar fi copt și n-ar fi dat roade fără principiul corupției”³³⁹. De aceea, Mouchette nu mai este atât de vinovată cum ar părea la prima vedere. Pentru Mouchette nu rămâne decât „un drum foarte strâmt”. „Ah! cât de periculos și de mic este locul nostru aici pe pământ! Cât de strâmtă este calea noastră!”³⁴⁰, exclamă abatele Donissan în timp ce se chinuie s-o salveze pe Mouchette din căderea ei. Pe acest drum strâmt va putea încă să-și asume partea sa de responsabilitate, să devină vinovată, și va fi, dar păcatul originar a restrâns parcă măsura sa de păcat așa cum a întunecat și cunoașterea sa, căci ea nici nu-și dă seama de măreția comorii libertății sale. Exprimările folosite de autor scot în relief acest aspect.

Conștiința amorfă ia puțin câte puțin cunoștință și în posesie gazda sa sinistră. Judecata atinge condamnatul ca piatra dintr-o praștie, iar ocnașii care-l duc înapoi în celula sa nu aruncă pe pat decât un fel de cadavru. Dar, atunci când el deschide ochii, în noaptea profundă și dulce, mizerabilul cunoaște dintr-o dată că este străin printre oameni³⁴¹.

Oricât de departe urcă în trecut, ea nu a cunoscut scrupule și remușcări decât această jenă vagă – teama de pericol, sau provocarea sa – conștiința obscură că este pentru moment în afara legii, instinctul în întregime în stare de veghe al animalului departe de viziunea sa, pe o cale necunoscută³⁴².

Astrul palid, chiar implorat, se ridică rareori din adânc. La fel ea nu avea să știe să spună, pe jumătate conștientă, ce ofrandă de sine însăși făcea și cui³⁴³.

Cu toate acestea, Bernanos subliniază că decizia care poartă la deznodământul final nu este ceva superficial, dar vine din profunzimea ființei sale:

³³⁷ *Grands cimetières*, EEC I, 399.

³³⁸ Cf. *Sous le soleil de Satan*, 204-205.

³³⁹ *Journal*, OR, 1159.

³⁴⁰ *Sous le soleil de Satan*, OR, 204.

³⁴¹ *Sous le soleil de Satan*, OR, 208.

³⁴² *Sous le soleil de Satan*, OR, 208.

³⁴³ *Sous le soleil de Satan*, OR, 212.

„Atunci ea chemă – din cel mai profund, din cel mai intim – cu o chemare care era ca o dăruire de sine însăși, pe Satana”³⁴⁴.

„O piatră cade, dar omul îndură destinul său”³⁴⁵. Cu această expresie, asemănătoare cu aceea a lui Pascal³⁴⁶, cred că autorul vrea să arate distanța care există între lucruri și om. Amândoi sunt în mișcare spre un scop. În timp ce piatra simplu „cade” urmând în mod automat și incoștient traiectoria impusă de legea gravitației, omul în schimb „îndură” – nu „cade” – adică vrea să însemne că înăuntrul său există un alt dinamism, acela al libertății, care se opune „căderii” și nu poate fi strivit de „cădere”, cel mult doar limitat în efectuarea sa. În această situație dramatică de libertate, omul „îndură destinul său”, adică viața sa marcată de la început de primul păcat. Din cauza acestei limite – după Bernanos – nu este ușor să devii conștient „de acest destin tragic”, care pentru Mouchette va fi suicidul. Dar dacă cineva recunoaște strâmtorarea propriului drum, poate să prindă curaj. Din acest punct de vedere, pentru autorul nostru, cunoașterea păcatului originar îl protejează pe om, mai precis, îl umilește și-i îndepărtează orgoliul. Îi este drag lui Bernanos acest caracter protector al păcatului originar, pentru că cel care îl acceptă ca adevărul tragic al vieții sale, acceptă în același timp propriile limite, chiar în ceea ce privește libertatea sa, pentru a se putea deschide după aceea harului care-i deschide calea spre libertatea deplină: în Dumnezeu³⁴⁷. Chiar dacă libertatea sa se află într-un domeniu limitat, omul are totuși posibilitatea de a alege în libertate. Astfel, dacă este adevărat că omul nu poate să facă tot binele pe care l-ar voi, poate să păcătuiască doar în măsura în care alege singur. Numai că este necesar ca omul să-și dea seama că libertatea sa este amenințată, este limitată de la începutul existenței sale pământești de păcatul strămoșesc și că trebuie să se lase eliberat de Acela care este adevărul și care a venit ca să ne facă liberi.

4.4. *Este liber doar omul care iubeste*

Libertatea este legată de adevărul omului. Creștinul este omul chemat la libertate. „Pentru libertate ne-a eliberat Cristos. Așadar, rămâneți tari și nu luați din nou jugul sclaviei”³⁴⁸. El rămâne om, în realitatea sa limitată,

³⁴⁴ *Sous le soleil de Satan*, OR, 212.

³⁴⁵ *La joie*, OR, 676.

³⁴⁶ „Omul nu este decât o trestie, cea mai slabă din natură; dar este o trestie cugetătoare. Nu trebuie ca întregul Univers să se înarmeze spre a-l strivi. Un abur, o picătură de apă e destul ca să-l ucidă. Însă în cazul în care Universul l-ar strivi, omul ar fi încă mai nobil decât ceea ce-l ucide; pentru că el știe că moare; iar avantajul pe care Universul îl are asupra lui, acest Univers nu-l cunoaște. Astfel toată măreția noastră stă în cugetare” (B. PASCAL, *Cugetări*, 135-136).

³⁴⁷ Cf. *Sous le soleil de Satan*, OR, 203.

³⁴⁸ *Gal* 5,1.

dar nu negativă de absolutizare a eu-lui care vrea să fie totul și să ia totul pentru sine. Acel eu absolut care nu depinde de nimeni și nimic, pare – este o aparență pe care Bernanos o leagă mereu de vis [*rêve*], la care face referință foarte des în scrierile sale – să posede libertatea. Aceasta se vede bine la prima Mouchette: nu vrea să depindă de nimeni și de nimic, doar să facă ceea ce vrea. Această absolutizare a eu-lui este, în limbajul paulin, „carne” – eu-l omului-trup care devine un idol și astfel omul devine propriul său sclav – adică, degradare a omului și nu cucerire a libertății. A se reduce la aceasta, cu toate că aparent se consideră pe sine însuși la rangul de divinitate, înseamnă a fi în minciună, pentru că în realitate omul nu este un absolut pe care eu-l să poată să-l izoleze și să-l facă să acționeze conform propriei voințe. Este ultima iluzie a celui care ia umbra drept realitate.

Omul este o ființă relațională. Înainte de toate este creatură și își trăiește viața din plin doar în relație cu Creatorul său. Aici este adevărul său: doar acceptând această relaționalitate intră în adevăr, altfel cade în minciună și în ea se distruge în cele din urmă. Am văzut deja descrise ca mergând pe această cale multe personaje din romanele lui Bernanos. Dar dacă omul ajunge să-l descopere pe Dumnezeu ca iubire, atunci dependența sa este în spațiul iubirii sale, și în acest caz tocmai dependența este libertate. În acest mod, de fapt, suntem în iubirea Creatorului, suntem uniți cu el, cu toată realitatea sa, cu toată puterea sa. Aici se află adevărul omului: a fi în această relație de iubire pe care o dăruiește El, cu care vine în întâmpinare.

De aceea, a-l vedea pe Dumnezeu, a se orienta spre Dumnezeu, a-l cunoaște pe Dumnezeu, a cunoaște voința lui Dumnezeu, a se insera în voința, adică în iubirea lui Dumnezeu înseamnă a intra tot mai mult în spațiul adevărului. Iar acest drum de cunoaștere a lui Dumnezeu, de relație de iubire cu Dumnezeu este aventura extraordinară a vieții noastre creștine: pentru că noi cunoaștem în Cristos chipul lui Dumnezeu, chipul lui Dumnezeu care ne iubește până la Cruce, până la dăruirea de sine³⁴⁹.

Dar această relaționalitate creaturală implică și un al doilea tip de relație: omul este în relație cu celălalt, cu semenul său.

Cu alte cuvinte, libertatea umană este, pe de o parte, a fi în bucuria și în spațiul amplu al iubirii de Dumnezeu, dar implică și a fi una cu altul și pentru altul. Nu este libertate împotriva altuia. Dacă eu mă absolutizez, devin dușmanul altuia, nu putem să conviețuim și întreaga viață devine cruzime, devine faliment. Numai o libertate împărtășită este o libertate umană; în a fi împreună putem să intrăm în simfonia libertății³⁵⁰.

³⁴⁹ BENEDICT AL XVI-LEA, „*Lectio divina* ai seminaristi di Roma” (22.02.2009), în <http://zenit.org/article-17291?l=italian>.

³⁵⁰ BENEDICT AL XVI-LEA, „*Lectio divina* ai seminaristi di Roma” (22.02.2009), în <http://zenit.org/article-17291?l=italian>.

Doar acceptându-l pe celălalt și intrând în relație cu el, devenind o unică familie, omul este liber și devine instrument de eliberare în mâna lui Dumnezeu pentru alții. Cu alte cuvinte este cu adevărat liber cel care iubește și în iubirea sa se îndreaptă, asemenea lui Dumnezeu, spre altul slujindu-l. Slujirea celui alt creează spațiu libertății și omul care slujește devine instrument de libertate pentru semenul său. Bernanos este la antipodul concepției despre libertate pe care o are Jean-Paul Sartre și pe care și-o exprimă cam în aceeași perioadă dar într-o nuanță cu totul diferită după cum diferite sunt și perspectivele de abordare a temei: „omul, fiind condamnat să fie liber, poartă greutatea întregii lumi pe umerii săi: el este responsabil de lume și de el însuși în calitate de manieră de a fi”³⁵¹, căci – spune el –

sunt *abandonat* în lume, nu în sensul că aş rămâne abandonat și pasiv într-un univers ostil, ca scândura care plutește pe apă, ci dimpotrivă, în sensul că mă aflu dintr-o dată singur și fără ajutor, angajat într-o lume căreia îi port întreaga responsabilitate, fără a putea, orice aş face, să mă smulg, fie și pentru o clipă, acestei responsabilități³⁵².

Pentru Bernanos, care reflectează mereu la adevărata natură a omului, aceea voită de Dumnezeu și nu doar gândită și analizată de rațiune, omul liber și omul care iubește nu sunt decât unul și același. „Omul liber, singur, poate să iubească”³⁵³. Iubirea și libertatea sunt legate în mod indisolubil. Omul cu adevărat liber dovedește libertatea sa prin actele sale de iubire. Iubirea cunoaște toate riscurile libertății, se angajează, se deschide în întregime aproapelui, lui Dumnezeu. Pentru autorul nostru diferențele dintre oameni se reduc la măsura riscului acceptat sau nu în viață: „Trebuie să fii nebun ca să nu înțelegi că singura justificare a inegalității condițiilor supranaturale este riscul. Riscul nostru. Al tău, al meu”³⁵⁴. Astfel, autorul vorbește despre o „rasă care va dura cât lumea”, „aceea pe care însuși Dumnezeu a pus-o în marș și care nu se va opri până când totul va fi consumat”³⁵⁵. Tânărul paroh din Ambricourt aparține acestei „rase”: la începutul jurnalului său constată că parohia încredințată lui este măcinată de plictiseală³⁵⁶, dar în ciuda acestei constatări amare se angajează să iubească în mod concret, fiind atent la viața fiecăruia dintre parohienii săi și pătrunzând în

³⁵¹ J.-P. SARTRE, *L'être et le néant. Essai d'ontologie phénoménologique*, Éditions Gallimard, Paris 1943, trad. rom. *Ființa și neantul. Eseu de ontologie fenomenologică*, Editura Paideia, București 2004, 742.

³⁵² J.-P. SARTRE, *Ființa și neantul. Eseu de ontologie fenomenologică*, 745.

³⁵³ *Lettre aux Anglais*, EEC II, 187.

³⁵⁴ *Journal*, OR, 1122.

³⁵⁵ *Journal*, OR, 1227.

³⁵⁶ *Journal*, OR, 1031: „Parohia mea este devorată de plictiseală, iată cuvântul. Ca atâtea alte parohii! Plictiseala le devorează sub ochii noștri și noi nu le putem face nimic”.

inima lor cu acea luciditate supranaturală cu care sunt dotate unele dintre personajele lui Bernanos. În această slujire de iubire există o continuă creștere de libertate interioară care îl poartă mereu să depășească disperarea nu în cuvinte, dar cu simplitatea sinceră a unei vieți trăite pentru alții, în încercarea de a elibera orice inimă de moartea spirituală. Angajarea acestui preot se poate sintetiza în „această frază mângâietoare” – așa cum se exprimă el însuși – „a suferi pentru suflete”³⁵⁷. De acum acceptarea sa umilă este drum de eliberare pentru el și pentru parohia sa. În puține cuvinte, viața sa este iubire, libertate, eliberare. Dar asupra acestui aspect voi reveni ulterior.

La fel sunt și ceilalți protagoniști ai romanelor bernanosiene. Pentru Donissan, libertatea devine deschidere, iubirea devine risc, dăruindu-se pentru Mouchette. Abatele Chevance trăiește agonia sa cruntă pentru a-l salva pe Cénabre. Tânăra Chantal acceptă viața de fiecare zi, știind că nu poate să primească de la cei care o înconjoară decât greutatea și întunericul păcatului, pe care ea îl ia asupra sa; acceptă riscul libertății sale; este mereu capabilă să găsească puterea iertării pentru că aceasta izvorăște din libertatea sa. De fapt este iubirea liberă de care Isus i-a dat exemplu.

De vreme ce cel slab sau impostorul este totdeauna mai complicat decât problema pe care vrea s-o rezolve, și crezând că încercuiește adversarul, hoinărește interminabil în jurul persoanei sale, voința eroică se aruncă în mijlocul pericolului și îl folosește, așa cum se întoarce artileria cucerită ca să lovească în spatele unei trupe invinse. Ea se apropie brusc, puse cele două mâini pe umerii Doamnei de Clergerie, simți în sine privirea înfiorătoare goală, traversată de umbre, și spuse: „Nu mi-e frică, mamă. Nu mi-e frică de voi. De ce să vă fie frică de mine? Îmi veți face degeaba rău, nu mă veți duce la disperare, chiar azi, chiar în acest ceas, pentru că voi găsi totdeauna puterea să vă iert. Ah! voi nu sunteți așa de nebună pe cât vreți să păreți, nu-i așa, nici așa de rea. Există ceva, nu știu ce, care apasă prea greu în voi, în sărmanul vostru suflet, e adevărat? Ceva care vă înăbușă, pe care nu-l mai puteți opri – dar nimeni nu are caritatea de a-l primi, nimeni nu vă înțelege... Și exact mi-l aduceți într-un moment din viața mea când de-abia am atâta curaj pentru mine singură, voi veniți să vă agățați de o nefericită mică navă în derivă. Unde mergem noi amândouă?”³⁵⁸

Cu toate acestea libertatea nu exclude neliniștea. Multe acțiuni care apar ca acte ale libertății își au în realitate rădăcinile în neliniște, iar această neliniște nu dispare o dată cu dobândirea libertății. Parohul de țară, abatele Donissan, Chantal, Chevance, toți sunt plini de neliniște în diferite momente ale vieții lor. Libertatea activează în felul său neliniștea existențială: libertatea pune omul în stare să reflecteze asupra finitudinii sale,

³⁵⁷ *Journal*, OR, 1054.

³⁵⁸ *La joie*, OR, 611-612.

asupra precarității radicale a existenței sale, asupra ființei sale mereu în raport cu valorile mântuirii. Pentru Bernanos „la frontierele lumii invizibile, neliniștea este un al șaselea simț” care, împreună cu „durerea și perceperea nu sunt decât una”³⁵⁹. De aici pot să izvorască noi temeri, trăite în opera scriitorului francez de păcătoși ca și de sfinți. În schimb, omul poate fi bun în sens moral dacă este în armonie cu sine însuși și ca el să poată fi în armonie cu sine trebuie să liniștească angoasa din profundul vieții sale umane cu puterea credinței. Numai atunci angoasa dobândește adevărata dimensiune – aceea de comuniune³⁶⁰ – în opera mântuirii. Este ceea ce reușesc să facă „sfinți” bernanosieni. Abatele Chevance vede neliniștea ca o „propunere” din partea lui Dumnezeu pentru mântuirea oamenilor. Acestea sunt cuvintele pe care le adresează abatelui Cénabre:

Nu se poate face nimic cu angoasa despre care vorbiți: ea vine prea târziu și împotriva voastră. Voi nu o veți folosi. Vă va distruge mai degrabă. Vă va arunca în dușmănie. Nu-l acuzați pe Dumnezeu, domnule canonic! Această angoasă, el v-a propus-o, ca să spunem așa, așa cum se face un copilăș ca să bea înghițitură cu înghițitură un medicament. N-ați voit nici măcar să gustați dintr-însa. Acum trebuie să o goliți. Beți-o repede! La fundul paharului nu veți găsi altceva decât o ultimă sorbitură mai înțepătoare și mai usturătoare...³⁶¹

Și dacă din angoasă izvorăște teama, pentru acest om liber chiar și frica este „fica lui Dumnezeu”:

Într-un anumit sens, vedeți, teama este tot fica lui Dumnezeu, răscumpărată în noaptea Vinerii sfinte. Nu e frumoasă la vedere – nu! – când luată în zeflema, când blestemată, abandonată de toți... Și totuși, nu vă lăsați înșelat de aceasta: ea este la căpătâi în fiecare agonie, ea mijlocește pentru om³⁶².

Chantal de Clergerie și parohul din Abricourt experimentează și ei această angoasă „care ajută”, care, răscumpărată de Cristos, devine „purătoare de mântuire”.

În schimb, pentru omul care se abandonează sugestiilor păcatului ea este contrariul: nu știe să suprindă nici sensul spiritual și supranatural al angoasei, nici aspectul său metafizic.

Omul modern este un neliniștit. Neliniștea s-a substituit credinței. Toată lumea se declară realistă, practică, materialistă, turbată să cucerească bunurile acestei lumi. Suntem foarte departe de a bănuî natura răului care îi macină, că nu observăm decât activitatea lor delirantă, fără să ne gândim că ea este exact forma degradată, înveninată, a angoasei lor metafizice. Ei par că fug după noroc, dar nu după avere fug ei: fug de ei înșiși³⁶³.

³⁵⁹ *Sous le soleil de Satan*, OR, 205.

³⁶⁰ Asupra acestui aspect voi reveni în ultimul capitol.

³⁶¹ *L'imposture*, OR, 353.

³⁶² *La joie*, OR, 675.

³⁶³ *La liberté*, EEC II, 1334.

Lipsa lor de credință îl poartă pe om la atitudini greșite în rezolvarea acestei probleme; viața sa nu este autentică: iubirii mereu vii îi opune ura „de gheață”³⁶⁴, alegerii libere a iubirii îi contrapune „fatalitatea”, obiceiurile, păcatele sedentare, riscului îi pune în față comoditatea³⁶⁵. Și dacă se vorbește despre o libertate, aceea nu este autentică, este o libertate care ucide:

Ah! desigur, numele imaginii obișnuite mereu în registrele arhiepiscopiei, atâta timp cât mai este parohie, s-a terminat, sunteți liberi. Voi sunteți liberi, prietenii mei. De o sută de ori mai liberi decât sălbaticii sau păgânii, în întregime liberi, liberi ca animalele. Asta nu datează de ieri, sigur, asta vine de departe, trebuie mult timp să ucizi o parohie! Aceasta ar fi ținut până la sfârșit. Acum, e moartă³⁶⁶.

Am expus în mod sintetic, în această parte a capitolului, preocuparea neliniștitoare care-l sfâșie în adâncul sufletului său pe Bernanos constatănd că omul înaintează pierzând tot mai mult pasiunea adevărului, care merge mână în mână cu pasiunea pentru libertate, că în urzeala raporturilor pe care le construiește, omul pierde gustul gratuității, uită cea mai profundă demnitate a sa de creatură chemată să fie liberă ca să poată alege să iubească devenind astfel incapabil de dialog constructiv cu însăși realitatea ontologică și deci ajungând incapabil să comunice cu alții, cu lumea, cu Dumnezeu. Omul care nu-și trăiește libertatea sa apare ca un izolat, incapabil de risc și de speranță, hrănindu-se din mediocritate și compromisiuri și, lipsit de libertatea sa, nici nu o mai dorește. Întreaga operă a lui Bernanos poate fi considerată un imn al unui om liber pentru libertatea omului. Așa scria, sintetizând concepția sa despre libertate:

Nu există mulți oameni liberi. Poate un om liber, nu este suficient să aibă obișnuințele și gustul libertății, așa cum ar vrea să facă să se creadă măgulitorii democrației. Atunci când am îndrăgi libertățile noastre pentru avantajele, beneficiile și confortul pe care le tragem din ele, nu suntem cu adevărat oameni liberi. Oamenii liberi, erau, atunci ca și astăzi, cei care ne-au câștigat odată aceste libertăți, cu prețul sudorii și sângelui lor. Libertatea nu este doar un bine de care te bucuri, un capital de care lovesc interesele, dar o realitate vie pe care noi o întreținem în substanța noastră și care, animată de un principiu spiritual al cărui izvor este sufletul nostru, riscă în fiecare clipă, ca și noi și împreună cu noi, mântuirea sa sau condamnarea sa³⁶⁷.

Astfel, și la nivel social este nevoie de cucerirea „spiritului libertății”.

³⁶⁴ *Monsieur Ouine*, OR, 1423: „Geniul lui M. Ouine, vedeți, este frigul. În acest frig sufletul se odihnește”.

³⁶⁵ Până și Dl. Ouine observă că parohul din Fenouille nu și-a asumat riscul: „Dl. Abate Doucedame n-a crezut că trebuie să riște...” (*Monsieur Ouine*, OR, 1367).

³⁶⁶ *Monsieur Ouine*, OR, 1487.

³⁶⁷ *Le Chemin de la Croix-des-Âmes*, EEC II, 343.

Francezii voiau libertatea, o voiau din toată inima lor; o voiau pentru toată lumea. Ei au crezut că, chemați să-și aleagă primarii, ei erau astfel primarii Statului și că, în consecință, întărind Statul ei se întăreau pe ei înșiși. Crudă iluzie! Voturile sfârșesc totdeauna prin a se echilibra conform legii numărului mare, iar votul universal nu face mai mult oamenii liberi decât loteria care nu-i face bogați. Ceea ce face popoarele libere este spiritul libertății. Un popor este liber prin moravurile sale, nu prin legile sale. Străinii, chiar Francezii, dacă nu cunosc istoria țării mele decât din manuale, nu vor ști să înțeleagă cu ușurință până unde au fost păcăliți înaintașii noștri revoluționari de mitul juridic³⁶⁸.

Căci dacă această civilizație este nebună, ea face nebuni. Tinerilor, care mă ascultați, vă credeți liberi în fața ei. Nu este adevărat. Voi trăiți ca și mine în aerul său, o respirați, ea intră în voi prin toți porii. Vi se spune: „Libertatea nu poate să moară”. Ea poate muri în inima oamenilor. Amintiți-vă! Mii și mii, milioane de tinere asemenea vouă, au pierdut dintr-o dată gustul libertății, așa cum se pierde somnul sau pofta de mâncare. Dar cel care a pierdut somnul sau apetitul dorește să-i revină. Ei nu au pierdut libertatea, ei au dăruit-o, au dat-o, erau mândri să o dea, se mândreau, printr-o extraordinară, o minunată contradicție în termeni, că s-au eliberat de ea... Liberi de libertate! Tinerilor, acești tineri nu erau sălbatici. Erau fiii vechii, ilustrei creștinătăți germane, vecinii voștri, care ar fi putut să fie camarazii voștri, moștenitorii legitimi ai uneia dintre cele mai înalte culturi a omenirii. Ei și-au făcut totuși un dumnezeu dintr-un om. Au murit pentru el, pentru a mărturisi că au renunțat la libertatea lor punând-o în mâinile sale. Moartea lor nu a dat mărturie pentru libertate, ea a dat mărturie împotriva ei³⁶⁹.

Este vorba de a forma oameni capabili de a dăru pentru libertate tot ceea ce acești nefericiți au pus împotriva ei, să-i dea toată forța brațelor lor, tot entuziasmul inimilor lor, o luciditate implacabilă, o voință inflexibilă. Este vorba de a începe de mâine, de astăzi, această revoluție a libertății, care va fi la fel, care va fi în mod esențial o explozie a forțelor spirituale într-o lume, analogă celei de acum două mii de ani, aceeași³⁷⁰.

Pe scurt: libertatea apare în scrierile lui Bernanos ca dimensiunea fundamentală a persoanei umane. Chiar și cea mai directă revoltă împotriva lui Dumnezeu și a propriului semen rămâne o autoafirmare, o afirmare a propriei libertăți.

5. Puterea păcatului

O altă problemă cu care se confruntă omul în fața păcatului, și totdeauna în legătură cu aceea a libertății, este puterea păcatului. O dată comis, păcatul compromite orientarea omului spre bine, acționând asupra lui în diferite

³⁶⁸ *Le Chemin de la Croix-des-Âmes*, EEC II, 310.

³⁶⁹ *La liberté*, EEC II, 1335.

³⁷⁰ *La liberté*, EEC II, 1336.

feluri. Încercăm acum să surprindem în scrierile lui Bernanos câteva aspecte ale manifestării acestei puteri a păcatului.

5.1. Confuzie și ambiguitate

Dacă păcatul înseamnă o pierdere a libertății, așa cum am văzut mai sus, această pierdere poate să se manifeste în forma unei puternice tensiuni într-o direcție total greșită. Aceasta se întâmplă de fiecare dată când omul îl refuză pe Dumnezeu, pentru că vrea nu să se accepte ca o creatură cu libertatea sa limitată, dar își pervertește libertatea făcând dintr-însa măsura tuturor: atunci nu este constrâns să-l refuze numai pe Dumnezeu, ci și pe aproapele și toate celelalte creaturi.

Abatele Cénabre este în acest sens un exemplu: el este omul care, refuzându-l pe Dumnezeu, se află în mod implacabil pus să se confrunte cu propria finitudine și propriul nimic, pe care el nu vrea să le recunoască. Însă pentru că în el continuă să lucreze dinamica libertății, el nu reușește niciodată să se pună în acord cu sărmana sa finitudine; de aici tendința de a umple locul nimicului prin glorie. De acum înainte, Cénabre face din sine însuși un monstru numai ca să nu trebuiască să admită slăbiciunea și carența, despre care are totuși conștiința că este lovit. Dar Cénabre nu reușește să se oprească la sine însuși. Cunoaște foarte bine propria limită: este constrâns să facă socotelile cu ea într-un mod dureros în existența de fiecare zi. Aceasta îl poartă încetul cu încetul să se piardă în lucrurile cele mai variate ale lumii, pe care acum le idolatrizează în aspirația nebună de a găsi în ele acea consistență absolută, pe care o caută fără încetare. În această tensiune paradoxală nici el, cum de altfel nici Mouchette, nici bunica lui Chantal, nici domnul de Clergerie, nici primarul din Fenouille nu pot să reziste: devin „nebuni”. Aici Bernanos merge pe linia apostolului Paul: „Pretinzându-se înțelepți, au înnebunit și au înlocuit gloria Dumnezeului nepieritor cu imitația chipului omului pieritor, al păsărilor, al patrupedelor și al reptilelor”³⁷¹.

Textele referitoare la atitudinile acestor personaje sunt multe. Vreau să mă opresc la un caz reprezentativ din romanul *Monsieur Ouine* – în care autorul a îndrăznit să meargă până la limita posibilului în explorarea poetică a răului, descris ca forță de distrugere³⁷² – acela al primarului din Fenouille. Acesta este unul care trăiește cu „nasul său oribil”, hipertrofiat în forma sa ca și în senzațiile pe care i le procură, pe care medicul Malépine l-a identificat

³⁷¹ Rom 1,22-23.

³⁷² „Mai degrabă decât încercare de a explora acea lume a harului a cărei experiență o face din ce în ce mai mult și pe care o intuiește cu o luciditate înțeleaptă, în *Monsieur Ouine* Bernanos descrie nu dinamismul iubirii, dar fixația și golul lumii disgrăției” (M.A. LA BARBERA, *Invito alla lettura di Bernanos*, 92).

cu „unul din organele plăcerii”³⁷³, căci primul magistrat „nu ascundea gustul său pentru tinerele fete”³⁷⁴. Este mereu în căutarea onorabilității. Magistratura sa îi dă impresia că este protejat de criticile concetățenilor săi, de aceea face orice pentru micul vâcar ucis în comunitatea sa, crimă care amenință acest edificiu de respectabilitate. Este drept că sărmanul om este depășit de evenimente. Acum incompetența sa se combină cu regretul față de desfrâul din trecut. Își face curaj și povestește aventurile sale josnice soției sale care voia să-l ierte, dar este dezgustată de etalarea acestor obscurități. Acest sentiment de culpabilitate se confundă cu sensibilitatea sa olfactivă exacerbată:

Simțul olfactiv este atrofiat la omul modern, nimic mai sigur, poți să-l întrebi pe doctor. Voi nu mai simțiți mirosurile decât dacă vedeți morți, și dacă tu ai vedea peste tot mișunând morți, n-ai mai putea să atingi pâinea. De altfel, toată lumea pute, bărbații, femeile, animalele, pământul, apa, aerul pe care îl respir, totul – viața întreagă pute. Din întâmplare vara, când ziua încă nu s-a sfârșit, se înmoaie, se întinde ca o pată, crezi că pute și timpul. Și noi, așadar! Îmi vei răspunde că s-ar putea spăla, clăti, rade, ioc! Există răutate în cazul meu, de acord. Mirosul despre care vreau să spun nu este cu adevărat un miros, vine de mai departe, din locul cel mai adânc, din memorie, din suflet, cine știe? Apa nu-i face nimic, ar trebui altceva³⁷⁵.

Această pestilență universală își are originea în inima omului, aceasta a înțeles în mod clar primarul: „La vârsta mea, ar trebui să poți să-ți curăți memoria; exact cum îți curăți fântâna, exact la fel. Noroiul care se usucă la soare, multe secrete. Secretele mele, vreau multe din secretele mele, fiica mea! [...] Ține, o idee pe care am să merg să le-o spun în Piața Mare într-o duminică? Am să le spun: «Nu mai este Dl. Primar, nu mai este magistrat municipal, nimic decât un om, un om cu totul adevărat, cu totul sincer, un om cu totul nou, care vă va povesti mizeriile sale...»”³⁷⁶. Căutarea de a se salva dacă este posibil într-o mărturisire publică eșuează lamentabil. Toate încercările sale de a se confesa au reușit doar să facă din el un obiect de batjocură; soția îi refuză ajutorul: „Iată de două luni tu îmi vorbești într-una despre poveștile tale murdare, nu m-ai cruțat o dată. Și ce vrei să le fac eu poveștilor tale? Pot să le iau pe seama mea? Atunci?”³⁷⁷ Cu toate acestea el simte în cele din urmă bucuria purității recuperate și a inocenței în momentul în care, în loc să pronunțe discursul oficial așteptat, ca un adevărat erou dostoevskian, își mărturisește propriile vinovații concetățenilor săi.

³⁷³ *Monsieur Ouine*, OR, 1394.

³⁷⁴ *Monsieur Ouine*, OR, 1393.

³⁷⁵ *Monsieur Ouine*, OR, 1439-1440.

³⁷⁶ *Monsieur Ouine*, OR, 1440.

³⁷⁷ *Monsieur Ouine*, OR, 1436.

E o lumină care strălucește pentru el („cuvintele minunate străluceau mereu într-o anumită parte din el însuși cu o lumină caldă...”³⁷⁸, comentează autorul, „secretul său rușinos nu mai este³⁷⁹”, de aceea nu-l mai interesează că „ei îi strigă cuvinte pe care el nu poate să le înțeleagă, pe care nici nu caută să le înțeleagă³⁸⁰”, ceea ce este important acum pentru el „este suficient să facă față, să ofere, să arunce cu mâinile pline bucuria sa, inocența sa regăsită”:

Deloc, între noi, dragi prieteni, deloc minciuni – minciuna se prăvălește din toate părțile... Ea cade din cer – nu! – urcă din pământul adânc nu se știe ce suflu proaspăt și pur care dizolvă vechile otrăvuri. În tumultul devenit înspăimântător el lămurește că s-a terminat cu acest lucru fad și fetid care se lipește de suflet ca de piele, cu această murdărie; tropăie, își strânge nasul, trage în sus, își privește dintr-o dată cu stupoare mâna udă de lacrimi, cade în cele din urmă în genunchi în mijlocul râsetelor și huiului³⁸¹.

Se prăbușește în nebunie din cauza unui amestec de sentimente ca teamă, mânie, viclenie și spaimă, de unde se naște opoziția fatală dintre instinctul de viață și ura de sine; îi este teamă de sine însuși pentru că simte confuz ce parte de responsabilitate are în nimicirea de sine. Nefericirea îi vine de la faptul că își consideră greșelile de neiertat și că este considerat ca un bolnav de anturajul său.

Responsabilitatea, nimicirea, angoasa, adică această luptă disperată, ne poartă din nou să considerăm atitudinea în fața libertății care ne îngăduie să găsim o explicație cel puțin în parte a acestei viziuni tragice. În aceasta stă puterea păcatului în viziunea lui Bernanos: în distrugerea omului prin confuzia și ambiguitatea sa. De fapt, romanul *Monsieur Ouine* este cel mai reprezentativ exemplu de ambiguitate. Este vorba despre o crimă? Da (*oui*) sau nu (*non*)? Asasinarea micului văcar, care pare să fie centrul acțiunii, rămâne în suspans: vinovatul nu va fi arătat de autor. Împărțit în scene între care este imposibil de stabilit legături logice, cum ar fi cele de timp și de spațiu, acțiunea

rămâne arbitrară până la sfârșit căci tot ceea ce privește crima nu este altceva decât presupunere: faptele importante sunt ascunse sau descoperite în afara timpului; autorul amestecă piste ca într-un roman polițist pentru ca apoi să nu se mai intereseze de toate articulațiile acțiunii. Este vorba despre o structură, spune Claude-Edmonde Magny, care este „alegoria unei lumi în care nimic nu poate să apară clar” pentru că aici este absentă credința într-un „Dumnezeu care împrăștie întunericul” care conferă un sens la toate și o semnificație fiecărei vieți³⁸².

³⁷⁸ *Monsieur Ouine*, OR, 1496.

³⁷⁹ *Monsieur Ouine*, OR, 1496.

³⁸⁰ *Monsieur Ouine*, OR, 1496.

³⁸¹ *Monsieur Ouine*, OR, 1496-1497.

³⁸² P. RENARD, *Georges Bernanos*, 147.

Ceea ce este important nu este de a ști dacă băiatul a fost ucis, nici de a cunoaște numele eventualului asasin: interesul este purtat asupra ecourilor provocate de găsirea cadavrului asupra locuitorilor din Fenouille și de „golul” pe care această situație îl sapă în inima parohiei moarte. Aici totul cade în incertitudine, în echivoc. Este ambiguitatea cu care sunt descrise stările de conștiință și relațiile dintre personaje. Chiar povestirea dobândește un caracter „lacunar”: adesea este întreruptă de elipse sau semne de întrebare, spații albe și de fraze scurte, de puncte de suspensie sau de schimbări bruște de perspectivă și de situație. Este descrisă astfel lumea nimicului, o lume fără consistență, în care totul este răsturnat: rațiune și relații. De ce a fost ucis micul văcar? Pentru ce Jambe-de-Laine a voit să-l ucidă pe Steeny? De ce Monsieur Ouine trăiește în castelul putred al doamnei de Néréis? Care sunt raporturile dintre mama lui Steeny și Miss, sentimentele lui Miss pentru Steeny? Care sunt relațiile afective dintre Monsieur Ouine și Philippe? Sunt ambigui, inversate. Chiar și renumita cuvântare a parohului din Fenouille, deși sugerată de dorința de bine și de mântuire a parohianilor săi, se încheie cu refuzarea binecuvântării:

Și acum, răul nu vă mai ține de cald – reluă parohul din Fenouille. (Se părea că acele cuvinte pe care tocmai le auzise au rupt vraja care-i ținea limba lipită de cerul gurii). Vă simțiți toți înghețați, reci. Se vorbește mereu de focul iadului, dar nimeni nu l-a văzut vreodată, prietenii mei. Iadul este frigul. Ieri încă, nopțile nu erau destul de lungi pentru a termina răutatea voastră și vă sculați în fiecare zi cu pieptul încă plin de otravă. Și iată că până și diavolul s-a îndepărtat de voi. Ah! Cât de singuri suntem în rău, fraților mei! Sărmanii oameni, din veac în veac, visează să sfărâme această singurătate – efort zadarnic! Diavolul, care poate atâtea lucruri, nu va reuși niciodată să-și facă Biserica sa, o Biserică care să pună împreună meritele iadului, care să pună împreună păcatul. De astăzi până la sfârșitul lumii, păcătosul va trebui să păcătuiască singur, totdeauna singur – noi păcătuim singuri, așa cum se moare. Diavolul, vedeți voi, este prietenul care nu rămâne niciodată așa până la sfârșit... Atunci voi v-ați gândit la parohia voastră, la parohul vostru. V-ați suspectat, calomniat, denunțat, urât unul pe altul, și acum ați simțit nevoia să vă apropiați unul de altul ca să luptați împreună împotriva frigului, ca să stați la cald. Ei bine! Ce vreți să vă spun? E prea târziu. Veți pleca înapoi de aici așa cum ați venit. Eu nu sunt nimic fără voi – eu – fără parohia mea. Să binecuvântez astăzi acest nefericit mic mort, la ce-ar folosi? A fost instrumentul nevinovat al pierzării voastre și este păcatul vostru al tuturor; eu nu voi binecuvânta păcatul vostru!”³⁸³.

Tot aici Bernanos folosește mai multe tematici pentru a descrie ținutul din Fenouille legat de răutatea sa. Răul este simbolizat de apele moarte și impure. Acest colț de pământ este udat de ploi reci și abundente. Nu putem

³⁸³ *Monsieur Ouine*, OR, 1490.

să nu vedem aici o aluzie la potopul din *Cartea Genezei*, când pământul plin de păcate este spălat de valurile apelor năprasnice. Pământurile din Fenouille și pereții caselor sunt îmbuibați de apă. Castelul lui Ginette care-l adăpostește pe Domnul Ouine, dar și biserica, preling un lichid glacial și mortuar. Această umiditate întreține o atmosferă putredă, favorizând mucegaiul și silitra³⁸⁴. Puterea de distrugere a acestor ape ascunse este imensă. Strică și dărâmă clădirile, stă la originea tuberculozei Domnului Ouine. Și mai trebuie notat că trupul profesorului este invadat și plin ca un balon cu astfel de lichide murdare.

Răul și păcatul sunt evocate de noroiul care rezultă din aceste ape care se amestecă cu pământul. Lutul îmbibat prezintă toate atributele păcatului: sugerea și atracția, alunecarea sau abandonarea în ispită, murdăria sau impuritatea morală. Bernanos se inspiră mult din simbologia *Genezei*: aici Dumnezeu crează omul din pământ, dar niciodată nu se spune că acest pământ este amestecat cu apă. Omul original este pământ și suflu divin (Adam, ființa umană, de la *adamah*, care înseamnă pământ, sol). Noroiul este așadar o imagine a omului desfigurat de păcat, a omului care a lăsat să intre într-însul Cel Rău. Dar se mai poate găsi și o altă explicație. În *Geneză*, Dumnezeu separă apele de pământ. El împlinește o lucrare de diferențiere pentru a ajunge la capodopera creației, omul. Atunci când Bernanos insistă asupra noroiului, se gândește la haosul care precede crearea universului. Noroiul este astfel o întoarcere la ceea ce era fără formă. Răul – ne sugerează autorul – este drumul invers al actului creator, este inversarea valorilor, amestec, confuzie.

Cu noroiul, Bernanos ne invită să privim acest pământ care devine amenințător, acest sol care ascunde un pericol. Această apă glacială care urcă din pământ este descrisă ca funebră sau mortuară. Aceste „exfiltrații” au fost în contact cu morții. Bernanos nu evocă aici viața de dincolo creștină plină de speranță, dar mai degrabă fantomele păgâne care vin să-i neliniștească pe cei care trăiesc. Acești morți aparțin mai mult unui univers primitiv magic și nu lumii supranaturale. Este curios de notat că acest pământ nu dă naștere nici vieții, nici recoltei, doar putrezirii și morții. Noroiul este astfel semnul aceste fermentări subterane pe care autorul o notează de mai multe ori³⁸⁵.

³⁸⁴ Se poate înțelege că, prin asociere de idei, parohul din Fenouille întristat de moartea spirituală a parohiei sale înecate de apele malefice adresează medicului agnostic o atenționare metaforică: „Va veni totuși ceasul când, într-o lume organizată pentru disperare, a predica speranța ar fi exact ca și cum ai arunca un cărbune aprins în mijlocul unui baril de pulbere. Atunci...” (*Monsieur Ouine*, OR, 1510). De fapt silitra intră în compoziția pulberii.

³⁸⁵ Cf. JEAN-LUC, „Georges Bernanos, *Monsieur Ouine* (1943). Les prolégomènes de l'enfer”, în <http://www.etudes-litteraires.com/img/contrib/bernanos-monsieur-ouine.pdf>.

5.2. *O putere care poartă la alte păcate*

Păcatul este o stare și o putere care domină asupra fiecărui om și asupra omenirii în complexitatea sa, și poartă totdeauna la comiterea altor noi păcate, care cimentează la rândul lor stăpânirea păcatului. În primul rând se întâlnește în omul păcătos o aplecare spre rău, în sensul că alegerea răului, o dată făcută, tinde să se repete și să se stabilizeze. Păcatul deschide drum spre rău, pentru că prin alegerea lui voința este slăbită în înclinația sa naturală spre bine.

Pe de o parte pare uneori că în romanele lui Bernanos timpul personajelor stă sub stăpânirea unei orientări fatale care le târăște spre mântuire sau spre pierzare. Autorul prezintă această pantă în momentul apariției lor ca și cum ar avea-o prezentă în ele. Pe de o parte este „un fel de forță supranaturală pentru bine” care „era într-adevăr în acea fiică” numită Chantal³⁸⁶, iar pe de altă parte este panta despre care îi vorbește Steeny lui M. Ouine, care-l ascultă impasibil:

Nu, eu nu sunt liber, urla Philippe. Eu nu vreau să fiu. Îmi place să joc un rol, nu contează ce rol, un rol adevărat. Și să nu vă imaginați că nu l-aș fi acceptat de la un altul decât voi! Destul de abil cel care ar ști dacă eu vă iubesc sau dacă vă detest, domnule Ouine! Eu urmez panta mea, asta-i totul. Nu există pantă în viața unui puștan. Cu micile noastre bucurii, cu micile noastre greutăți, cu micile noastre revolte, ea este fără ocolișuri și tunsă ca o pajiște, un drum de catifea.[...] O alunecare, o cădere, ce să spun?... În cel mai rău caz e de-ajuns un pas greșit³⁸⁷.

Pe de altă parte, chiar dacă există o alunecare pe pantă, Bernanos ne spune că nu suntem pe panta fatalității pentru că iubirea și manifestarea sa în slujire nu sunt fatalitate: dacă drumul spre sfințenie se arată că este un risc și nu o fatalitate, atunci și strada răului este un mare risc, dar nu fatalitate. Aceasta pentru că pe această pantă se alunecă mergând din păcat în păcat, și atunci – spune aceeași Chantal de Clergerie bunicii sale – sufletul nu mai are forța de a-l înfrunta:

La vârsta voastră, așa de aproape de Dumnezeu, și o mică minciună este prea mult! Sufletul nu mai are forța de a o suporta. Și mai sunt încă și celelalte minciuni, gândiți-vă așadar, cele din întreaga viață!... Mereu rămâne câte ceva; trebuie să otrăvească oamenii în vârstă. Smulgeți-o cel puțin pe aceasta, celelalte vor veni, cu celelalte împreună, ca volbura de pe un coacăz... Atunci, veți fi împăcată cu cei vii și cu cei morți, v-o jur... Veți putea dormi în pace”³⁸⁸.

³⁸⁶ *La joie*, OR, 631.

³⁸⁷ *Monsieur Ouine*, OR, 1372-1373.

³⁸⁸ *La joie*, OR, 662.

Iată cum se manifestă, în dinamismul său, puterea păcatului în prima Mouchette. Capabilă să mintă toată noaptea în fața marchizului de Cadignan, „așa, ca să mintă”, ajunge într-un „geamăt de groază și de furie” să tragă în amantul său; apoi o altă serie de minciuni în casa doctorului Gallet. „Floarea frumoasă plină de otrăvuri”, floarea „viciului și-a fixat în inima ei încet și adânc rădăcina” înflorește „într-o anumită zi”³⁸⁹, când în „mica slujitoare a Satanei”³⁹⁰ „un sânge generos la fiecare bătaie a inimii o inspiră să sacrifice totul la ceea ce nu se cunoaște”³⁹¹, când „cu mai multă forță, Mouchette evocă din adâncul sufletului, fără să-l numească, prezența crudului Stăpân”³⁹², când „înțelese că a sunat ceasul sinuciderii; dar imediat, fără întârziere, chiar într-o clipă”³⁹³. Păcatul reduce omul la o sclavie tristă: simbolul este inima împietrită a acestei „sfânta Brigita a nimicului”, ca și inima lui Cénabre, a Domnului Ouine și faptul că omul păcătos cade în așa măsură în stăpânirea răului încât nu mai reușește să scape.

Apoi stăpânirea păcatului nu este așa de puternică încât prima și a doua Mouchette ca și Cénabre nu mai reușesc să facă binele dar numai răul? De fapt este aceeași problemă pe care și-o pune apostolul Paul³⁹⁴. Îndreptându-se spre rău, și în măsura în care această orientare este frecventă și hotărâtă, înclinația naturală spre bine este și rămâne slăbită. Nu poate însă să fie distrusă, oricât s-ar înmulți păcatul, în același fel în care nu poate fi distrusă dispoziția naturală de a gusta și a căuta binele, căci pentru a ajunge la aceasta ar trebui distrusă persoana însăși în structura sa cognoscitivă și volitivă. Omul, chiar cel cufundat în păcat, păstrează înăuntrul său un rest de creștinism care îl chinuie, oricare ar fi gradul indiferenței sale religioase, o ultimă amprentă a supranaturalului care-i torturează pe cei mai sceptici cu un inexplicabil simț de ascultare și pe cei mai slabi cu frica de iad. De aceea oamenii nu sunt capabili să găsească în rău o plăcere de durată, pentru

³⁸⁹ Cf. *Sous le soleil de Satan*, OR, 89-94.

³⁹⁰ *Sous le soleil de Satan*, OR, 213.

³⁹¹ *Sous le soleil de Satan*, OR, 68.

³⁹² *Sous le soleil de Satan*, OR, 213.

³⁹³ *Sous le soleil de Satan*, OR, 213.

³⁹⁴ *Rm* 7,114b-25: „Însă eu sunt din carne, vândut sclav păcatului. Căci știu ce fac: nu săvârșesc ceea ce vreau, ci ceea ce urăsc. Deci, dacă fac ceea ce nu vreau, recunosc că Legea este bună. Acum însă, nu eu fac acestea, ci păcatul care locuiește în mine. Știu dar că în mine, în trupul meu, nu locuiește nimic bun, pentru că voința este prezentă, dar puterea de a face binele, nu. Căci nu fac binele pe care îl vreau, ci săvârșesc răul pe care nu-l vreau. Așadar, dacă ceea ce nu vreau aceea fac, nu mai sunt eu cel care fac, ci păcatul care locuiește în mine. Prin urmare, găsesc legea aceasta în mine: când vreau să fac binele, mi se prezintă răul pentru că după omul lăuntric îmi găsesc plăcere în Legea lui Dumnezeu, dar văd o altă lege în mădularele mele, care luptă împotriva legii minții mele și mă ține sclav prin legea păcatului care se află în mădularele mele. Om nefericit ce sunt! Cine mă va elibera de acest trup al morții?”

că „ultima nenorocire a omului [...] este că răul îl plictisește”³⁹⁵. În acest sens, parohul din Abricourt scrie în jurnalul său:

Cel mai indiferent la supranatural păstrează până și în plăcerile sale conștiința obscură a înfricoșatului miracol care este înflorirea unei singure bucurii la o ființă capabilă să conceapă propria sa nimicire și silită să judece cu mare caznă, prin raționamentele sale totdeauna precare, furia și revolta trupului împotriva acestei ipoteze absurde, hidoase³⁹⁶.

Pe de altă parte, „dacă romanul – lui Bernanos în genere – duce la limita extremă imaginea puterii și omniprezenței răului, el evidențiază, într-un mod categoric, că puterea fictiv absolută a Satanei este iluzorie, atunci când este pusă față în față cu dulcea milostivire a lui Dumnezeu”³⁹⁷. Numai Monsieur Ouine apare chiar la începutul cărții cu destinul său sigilat: el este pierdut în mod iremediabil. „Nu achitat, nici condamnat, notează bine: pierdut – da, pierdut, răătăcit, care nu mai poate fi prins, ieșit din cauză”³⁹⁸, așa cum se definește pe sine însuși lui Steeny. Și totuși, această cunoaștere a autorului ca orice cunoaștere umană este exterioară, revocabilă, căci numai Dumnezeu cunoaște adevărul cum va muri fiecare. Cénabre moare invocând numele Tatălui, iar abatele Donissan, a cărui viață face vizibilă dogma răscumpărării, în ciuda protestelor tatălui lui Mouchette, va asista fata în ultimele ore ale vieții ei și, respectând o dorință exprimată public de ea, împotriva părerii tuturor, o va purta în agonie și însângărată în biserica din apropiere. Și dacă este adevărat că omul rămâne singur în păcatul său, cu toate acestea deasupra lui strălucește totdeauna harul și atunci „omul nou – în sensul paulin al cuvântului – nu încetează niciodată să se nască din vechiul Adam”³⁹⁹.

6. Efectele păcatului

Puterea păcatului nu se epuizează o dată comis păcatul: ea se manifestă și în urmările sale. Cel care păcătuiește împlinește o acțiune ambivalentă. El tinde spre un bine și caută să realizeze o valoare, dar o face împotriva lui Dumnezeu, acționând astfel într-un mod negativ și distructiv. „Semnul minus” („le signe moins”)⁴⁰⁰ nu întârzie să se manifeste în viața păcătosului și prin el în societatea umană.

Dacă este adevărat că pentru a surprinde „oroarea înspăimântătoare a păcatului, starea mizerabilă a păcătoșilor și puterea demonului” este necesar

³⁹⁵ *Monsieur Ouine*, OR, 1469.

³⁹⁶ *Journal*, OR, 1183-1184.

³⁹⁷ G. FASOLI, *Sfida del povero: Georges Bernanos*, 26.

³⁹⁸ *Monsieur Ouine*, OR, 1557.

³⁹⁹ G. THIBON, *Ignoranța înstelată*, 23.

⁴⁰⁰ *L'impoture*, OR, 320.

harul prin care i-au fost „revelate într-o zi, într-un mod eficace” abatelui Donissan⁴⁰¹, în concepția lui Bernanos, consecințele înfricoșătoare și teribile ale răului în viața omului oferă tuturor posibilitatea de a întrevede obscura natură a păcatului. Chantal îi spune doctorului La Pérose că „a înțelege ce este păcatul” atunci când îl asista pe abatele Chevance în ultimele sale momente marcate de consecințele păcatului:

Ei bine, noi uneori știm mai multe despre rău decât mulți oameni care n-au învățat decât să-l ofenseze pe Dumnezeu. Eu am văzut murind un sfânt, eu care vă vorbesc, și nu-i ceea ce își imaginează cineva, aceea nu seamănă cu ceea ce se citește în cărți; trebuie să fii tare acolo în față: se aude trosnind armura sufletului. Atunci, am înțelege ce este păcatul...⁴⁰²

Există o relație între acest punct și cele expuse mai sus, unde am văzut conceptul de păcat. Am decis totuși să analizez efectele păcatului aici, întrucât mi se pare că pot încheia analiza unei serii de probleme ale omului în fața păcatului. Astfel, în paginile următoare voi analiza consecințele păcatului care dezumanizează și devastează totul, ajungând să „re-creeze” o lume depri-mată, tristă care devine astfel semnul indicativ al realității omului păcătos.

6.1. *Păcatul dezumanizează și devastează totul*

Tema dezumanizării coincide cu pierderea dimensiunii spirituale și a iubirii, pe care ideologiile și consumismul le marginalizează în fiecare zi tot mai mult. În acest sens Bernanos a făcut cea mai realistă profeție a sa, dramatică și plină de pasiune în același timp. Astfel el le amintește creștinilor că a fi oameni înseamnă, înainte de toate, a rezista puterii răului, Satanei, „Principelui acesti lumi”. Starea actuală a lumii este o rușine pentru creștini – repetă autorul de nenumărate ori în *Écrits de combat* – pentru că el vede construindu-se o lume în care omul nu mai poate trăi și, dacă trebuie să trăiască, va putea trăi cu condiția să fie tot mai puțin om. Pentru el a fi mai puțin om înseamnă în primul rând a nu avea simțul supranatural al spiritualului, al iubirii. La această stare se insensibilitate poartă păcatul. O constată cu durere abatele Donissan.

Și voi, Sabiroux, rețineți aceasta! Păcatul intră în noi rareori cu forța, dar prin viclenie. Se insinuiază ca aerul. N-are nici formă, nici culoare, nici salvare care să-i fie proprii, dar le ia pe toate. Ne uzează pe dinăuntru. Pentru un oarecare nefericit pe care îl devorează viu, și ale cărui strigăte ne înspăimântă, câți alții sunt deja reci, și care nu sunt chiar morți, dar morminte goale. Domnul nostru a spus-o: ce cuvinte, Sabiroux! Dușmanul omului fură totul, chiar moartea, și apoi dispare râzând ⁴⁰³.

⁴⁰¹ *Sous le soleil de Satan*, OR, 225.

⁴⁰² *La joie*, OR, 671.

⁴⁰³ *Sous le soleil de Satan*, OR, 261.

„Fură totul”. De aici și senzația de „gol” care ar putea justifica stăruința încăpățânată a creaturilor Satanei de a-i distruge pe alții, până la a nimici apoi în ei înșiși, la capătul puterilor, reflexul acelei chemări a harului pe care au respins-o, așa cum fac Mouchette, Cénabre, Fiodor, Simone Alfieri.

„Cât de puțină substanță lasă vieții noastre păcatul care o devorează!”⁴⁰⁴, observă autorul comentând în scena dialogului pe care abatele Donissan o are cu rebela Mouchette. Și tot aici pune în gura preotului întrebarea la care tot el răspunde, căci interlocutoarea lui n-are cum să-i dea răspunsul: „Ce ați găsit așadar în păcatul care provoacă atâta chin și necaz? Dacă această căutare și posedare a răului au vreo bucurie cumplită, fiți siguri că un altul o exprimă pentru sine însuși, și o bea până la fund”⁴⁰⁵.

Un rol semnificativ în demascarea acestei „stări mizerabile a păcătoșilor” o au imaginile și, printre acestea, imaginile legate de simbologia răului, de prezența nimicului: tăcerea, noroiul, moartea, putrefacția, descompunerea și, mai ales, golul.

Imaginile golului abundă în special în romanul *Monsieur Ouine*, unde scriitorul vrea să descrie golul dintr-un sat în „descompunere”, în care este absentă orice viață adevărată. Totul aici apare gol, așa cum observă Philippe:

Dl. Ouine poate să vorbească despre n-are importanță ce, despre lucrurile cele mai simple (uneori chiar voi o să-l credeți naiv, sau chiar dobitoc, și el nu face aceasta expres). Da, lucrul cel mai simplu, în gura sa, nu-l mai recunoști. Astfel, de exemplu, el nu vorbește niciodată de rău pe nimeni, și este foarte bun, foarte indulgent. Dar se vede în fundul ochilor săi nu știu ce care face să se înțeleagă ridicolul oamenilor. Și exceptând acest ridicol, ei nu se mai interesează, ei sunt goi. Viața la fel este goală. O mare casă goală, unde fiecare intră la rândul său⁴⁰⁶.

Aceste imagini se înmulțesc de-a lungul ultimului capitol până la afirmația adresată de Dl. Ouine lui Steeny: „Eu sunt gol, și eu. [...] Mă văd acum până la fund, nimic nu oprește vederea mea, nici un obstacol. Nu există nimic. Rețineți acest cuvânt: nimic!”⁴⁰⁷. În momentul morții, Dl. Ouine își dă seama că el s-a identificat cu nimicul. Sufletul său și-l simte „ca un gol, o așteptare, o aspirație interioară”.

Copilul meu, reluă el cu vechea sa emfază, de-a lungul carierei mele universitare ca și după aceea, n-am visat deloc să neg existența sufletului, iar astăzi chiar, n-aș ști să-l pun la îndoială, dar am pierdut tot sentimentul despre sufletul meu, atunci când mai era o oră doar, eu îl simțeam așa ca un gol, o așteptare, o aspirație interioară. Fără îndoială a terminat să mă înghită? Eu am căzut în

⁴⁰⁴ *Sous le soleil de Satan*, OR, 200.

⁴⁰⁵ *Sous le soleil de Satan*, OR, 200.

⁴⁰⁶ *Monsieur Ouine*, OR, 1535.

⁴⁰⁷ *Monsieur Ouine*, OR, 1550.

el, tinere, la fel cum cei aleși cad în Dumnezeu. Nimeni nu-și face griji să-mi ceară cont de el, el nu poate să dea cont de mine, mă ignoră, nici nu-mi știe numele. Din nu contează ce altă pușcărie, aș putea să scap, măcar cu dorința. Am căzut exact acolo unde nici o judecată nu poate să mă atingă. Eu intru din nou în mine însumi pentru totdeauna, copilul meu⁴⁰⁸.

Moartea sa evocă năvălirea în nimicul absolut.

Din punct de vedere filosofic sau teologic, se are impresia că scena [agoniei Domnului Ouine] este exact inversă Pătimirii, în măsura în care, de exemplu, în agonia lui Cristos și în aceea a oricărui creștin, [...] aparența se bucură de a fi, în timp ce, pentru Ouine, ființa este absorbită dimpotrivă în aparență. Creștinul este absorbit în Dumnezeu, Domnul Ouine absoarbe ființa sa în ne-ființă⁴⁰⁹.

Bernanos vrea să sugereze violența nimicului care devine stăpân al bătrânului profesor de limbi cu o serie de imagini legate între ele într-o logică profundă: foame, gaură fără fund, burdof gol, dulap gol⁴¹⁰. Domnul Ouine își dă seama că nu este nici capabil să dețină un secret, atât de mare este descompunerea sa.

Eu nu am secrete, spunea Dl. Ouine. Poate am avut odată un mare număr de secrete, poate n-aveam atunci decât să aleg. Nu mai am secrete, presupunând că nu am avut niciodată. Dumnezeu mă joacă de data aceasta, tinere. [...] Am nevoie de un secret, reluă Dl. Ouine, am cea mai apăsătoare nevoie de un singur secret, fie el așa de frivol cum vi-l puteți imagina, sau mai respingător și hidos ca toți diavolii din iad. Da, fie el cât un mic grăunte de plumb, simt că m-aș reforma în jurul lui, aș prinde din nou greutate și consistență... Un secret, înțelegeți-mă bine, copilul meu, vreau să spun un lucru ascuns care merită o mărturisire – o mărturisire, o schimbare, un lucru de care să pot să mă descarc asupra altuia. [...] Acela m-ar salva, făcu Dl. Ouine, cu o voce aproape indiferentă care nu exprima deloc dorința de a fi salvat de fapt, dar mai degrabă o detașare dușmănoasă de propria sa soartă, o convingere de gheață⁴¹¹.

Dar Bernanos insistă și asupra setei imposibil de potolit cu o apă inutilă.

Apă... apă curată... repeta Dl. Ouine cu o voce abia perceptibilă. Nu curată – insipidă, incoloră, fără prospețime nici căldură... Nici un frig n-ar ști s-o păstreze, ea n-ar ști să stingă nici un foc. Cine ar vrea să bea cu mine din această apă?

⁴⁰⁸ *Monsieur Ouine*, OR, 1560.

⁴⁰⁹ M. MILNER, ed., *Georges Bernanos. Actes du colloque de Cerisy-La-Salle*, Plon, Paris 1972, 598.

⁴¹⁰ Cf. Cf. M. ESTÈVE, „Notes et variantes”, OR, 1917. Chiar la începutul cărții, imaginea „sticlei goale” (*Monsieur Ouine*, OR, 1373) prevestește acest deznodământ final, când totul este gol. „În zadar m-am deschis” (*Monsieur Ouine*, OR, 1551); „Exact... exact... băguia Dl. Ouine [...] această cheie nu mi-ar fi servit la nimic, poarta este blindată, sticlele goale, otrăvurile răspândite în aer, diluate la maximum, inofensive. Trebuia să le concentrezi timp de secole ca să obții din ele ceva care să ucidă măcar un șoarece” (*Monsieur Ouine*, OR, 1556).

⁴¹¹ *Monsieur Ouine*, OR, 1554-1555.

Oțelul este mai puțin tare, plumbul mai puțin dens, nici un metal n-ar putea să muște de aici. Nu este curată, în sensul exact al cuvântului, dar intactă, inalterabilă, lucioasă ca o oglindă de diamant. Iar setea mea îi seamănă, setea mea și această apă nu fac decât una⁴¹².

Dar chinul cel mai mare al muribunului este cauzat de foamea care-i macină întreaga sa ființă: „Mi-e foame, spune Dl. Ouine, dar de data aceasta cu un fel de uimire stupidă. [...] Mi-e foame, repetă Dl. Ouine. Sunt turbat de foame, crâp de foame”⁴¹³. O foame nepotolită.

Nu mă va sătura de acum înainte, remarcă profesorul cu gravitate. Ar fi fost o muncă grea să mă umplu, și această muncă încă nu s-a făcut. În zadar m-am deschis eu, m-am dilatat, nu eram decât un orificiu, aspirație, înghițire, trup și suflet, larg deschis din toate părțile. [...] Doream, mă umflam de dorință în loc să-mi astâmpăr foamea, nu asimilam nici o substanță, nici bine, nici rău, sufletul meu nu este decât un bruduf plin cu vânt. Și iată acum, tinere, că el mă aspiră la rândul meu, mă simt dizolvându-mă și dispărând în această gură lacomă, îmi înmoaie până și oasele. [...] În fond, nu m-am preocupat niciodată de foamea mea, am profitat de foamea mea, astăzi foamea mea profită de mine⁴¹⁴.

Dl. Ouine este acel „nefericit care nu se vede murind”⁴¹⁵, și dacă el „intră din nou în sine însuși pentru totdeauna”, o face pentru a găsi închisoarea din care nu poate scăpa nici chiar cu dorința⁴¹⁶ și de la care nu poate primi nici un răspuns pentru că – ne spune Bernanos făcând referință la acele „căderi zadarnice, strigăte destinate să nu fie auzite de nimeni care trăiește, mesaje reci din noaptea fără margini!”⁴¹⁷ – „dacă infernul nu răspunde nimic celui condamnat, aceasta este nu pentru că refuză să răspundă, căci mai sever, vai! este observarea focului nepieritor: adevărul este că iadul nu are nimic să spună și nu va spune niciodată nimic, veșnic”⁴¹⁸. De fapt, această descriere a dezumanizării ființei în *Monsieur Ouine* este transpunerea romanescă a ceea ce spunea abatele din Ambricourt:

Lumea Răului scapă astfel, în fond, înțelegerii spiritului nostru! De altfel, nu reușesc totdeauna să mi-o închipui ca pe o lume, un univers. Este, nu va fi mereu decât o schiță, schița unei creații hidoase, avortate, la limita extremă a ființei. Mă gândesc la acele pungi flasce și translucide ale mării⁴¹⁹.

⁴¹² *Monsieur Ouine*, OR, 1556.

⁴¹³ *Monsieur Ouine*, OR, 1551.

⁴¹⁴ *Monsieur Ouine*, OR, 1551-1552.

⁴¹⁵ *Monsieur Ouine*, OR, 1547.

⁴¹⁶ *Monsieur Ouine*, OR, 1560.

⁴¹⁷ *La joie*, OR, 561.

⁴¹⁸ *La joie*, OR, 561.

⁴¹⁹ *Journal*, OR, 1143.

„Păcatul este crud” arată abatele Chevanse fără „metafore sublime”, dar „cu tonul unui țăran care își apără grâul împotriva rozătoarelor: «Vedeți, păcatele sunt lacome și crude. Și cel care le iubește este crud la fel ca ele, sau devine cu timpul»”⁴²⁰. Această cruzime este „pâinea oribilă pe care omul poate să o împartă cu iadul”⁴²¹. De fapt, degradarea care se exprimă în cruzime este așa de teribilă încât oamenii ajung „să strângă în brațele lor și la piepturile lor sfâșiate, printr-o greșeală hidoasă, o bestie înarmată”⁴²²; este o stare de iad prezentă și în timpul vieții.

Ceea ce are bun viciul, reluă autorul lui Mécène, dintr-o dată calm, este că el învață la a urî omul. Totul merge bine până în ziua în care se începe a se urî pe sine însuși. Căci în cele din urmă, băiatul meu, vă întreb: a urî în sine propria specie, nu este iadul? Credeți în iad, Pernichon? [...] Eu cred, făcu el. Iată, nu trebuie să mergem mai departe: casa mea este infernul⁴²³.

Pentru a pătrunde „în grosimea vechii minciuni”, a auzi „geamătul, horcăitul dorinței extenuate, care explodează din piepturile cele mai tari” – ne face atenți Bernanos – este nevoie de „o anumită puritate, o anumită simplitate, divină neștiință a Sfinților, fugind de rău”, asemenea sfântului paroh din Ars⁴²⁴, sau „trebuie să fii un simplu sărman preot pentru a cunoaște înspăimântătoarea monotonie a păcatului”⁴²⁵, așa cum constată parohul din Lumbres⁴²⁶, care petrece „adesea tot timpul în confesioanal”, fără a „mai avea puterea de a spune ceva...”, decât „de a dezlega și a plânge”⁴²⁷ în fața acestor suflete ale „acestor copii înfiorători!”⁴²⁸, care au atins treapta cea mai de jos a degradării.

Sunt ei. Unul câte unul, bărbați și femei, iată pe toți, a căror respirație o simte urcându-se spre el, mai puțin respingătoare decât cuvântul lor murdar, sumbrele lor litanii ale păcatului, cuvinte mănjite de secole, șterse în strălucire cu mârșăvie o dată cu folosirea lor, trecând din gura părinților în cea a fiilor, ca paginile cele mai citite dintr-o carte urâtă, și pe care viciul le-a marcat cu semnul său – contrasemnate – în jegul miilor de degete. Urcă, acest cuvânt: îl acoperă pe sfântul din Lumbres încă în picioare. Cum se grăbesc! Cât de repede

⁴²⁰ *La joie*, OR, 602-603.

⁴²¹ *La joie*, OR, 603.

⁴²² *La joie*, OR, 603.

⁴²³ *L'impoture*, OR, 437.

⁴²⁴ Cf. *La joie*, OR, 561.

⁴²⁵ *Sous le soleil de Satan*, OR, 234.

⁴²⁶ Căci „această inimă umană, el o cunoștea bine, el... (El a intrat aici cu sârmana sa sutană și cu pantofii săi mari.) Această inimă! Această inimă veche, pe care o locuște neînțelesul dușman al sufletelor, dușmanul puternic și viclean, magnific și viclean. Steaua renegată a dimineții: Lucifer, sau falsa Auroră...” (*Sous le soleil de Satan*, OR, 234-235).

⁴²⁷ *Sous le soleil de Satan*, OR, 234.

⁴²⁸ *Sous le soleil de Satan*, OR, 275.

vin!... Dar, imediat ce a revenit respirația, îi veți vedea – ah! îi veți vedea pe acești înfiorători copii – căutând, pipăind cu buzele hidoasa mamelă pe care Satana o stoarce pentru ei, umflată de otrava dragă!... Până la moarte, ridică mâna, iartă, dezleagă, omul Crucii învins dinainte!⁴²⁹

„Sărmanii păcătoși! cât sunt de goi!”, ofta abatele Chevance⁴³⁰. „Este adevărat că plăcerea trebuie căutată pentru ea însăși... ea singură! Ce contează amantul! Ce importanță are locul sau ceasul!”⁴³¹. Pentru Mouchette, această căutare sistematică a plăcerii este ultima fază a unui proces de degradare spirituală plină de revoltă, păcat, minciună, disperare, ură de sine însăși.

În *L'imposture*, abatele Cénabre simte golul existenței sale în cursul încercării:

Singura ipoteză – dintr-o dată verosimilă – a unei vieți fără realitate spirituală introdusă ca prin efracție într-o conștiință de obicei așa de chibzuită, îi descoperea cu brutalitate dezordinea absolută. Câți alții care țin socoteală de faptele lor într-un mod mai mult sau mai puțin riguros (așa cum s-ar vedea stelele fără să citești indicațiile compasului) neglijează în calculul lor orientarea voinței, perversiunea instinctului!... Faptul îngrozitor nu este al acestor străini ale căror drumuri intersectează drumurile noastre, dar în acest chip propriu pe care sufletul tras afară îl va vedea dintr-o dată față în față, și nu-l va recunoaște⁴³².

6.2. O lume tristă – ideograma realității omului păcătos

Din cauza păcatului, tristețea a intrat în lume. Situația omului căzut sub puterea păcatului se manifestă în mod clar în lumea în care trăiește și caută să o construiască. Atunci – ne spune părintele D. Stăniloae – „întristarea vine fără voia noastră aproape pe nesimțite, pentru nereușita în lucruri lumești de mai mare sau mai mică importanță. Ea poate ajunge până la disperare și la sinucidere”⁴³³.

Ah! tată, și eu, eu pot așadar să fiu tristă – nu mâhnită, îndurerată sau chiar dezolată căci, în cele din urmă, Maica Domnului era dezolată la picioarele Crucii – dar tristă, de o tristețe așa de rece ca iadul! În prezent, n-am simțit aceasta, nu o voi uita niciodată, există o amețală în tristețe, o amețală murdară! E ca și cum ai avea un clăbuc pe limbă; am mestecat rodul oprit, ce dezgust... Cu atât mai bine pentru cei care reușesc să iubească tristețea fără să-l ofenseze pe Dumnezeu, fără să păcătuiască împotriva speranței, Eu n-aș putea, eu. Cu Satana a intrat în lume. Lumea pentru care Domnul Nostru nu s-a rugat, lumea

⁴²⁹ *Sous le soleil de Satan*, OR, 275.

⁴³⁰ *La joie*, OR, 602.

⁴³¹ *Sous le soleil de Satan*, OR, 98.

⁴³² *L'imposture*, OR, 323.

⁴³³ D. STĂNILOAIE, *Teologia dogmatică ortodoxă*, I, 483.

pe care voi pretindeți că eu nu o cunosc, aș! nu-i așa de greu să o recunoști: preferă frigul în loc de căldură. Ce poate să spună Dumnezeu celui care înclină din sine însuși, prin greutatea sa proprie, spre tristețe, se îndreaptă din instinct spre noapte?⁴³⁴

Formele manifestării tristeții sunt multe. Să încercăm să vedem câteva aspecte exențiale.

6.2.1. Gustul misterios al înjosirii umane

Tot ce a rămas din Împărăția lui Dumnezeu în lume face omul mai uman: binele umanizează. În schimb, răul dezumanizează, în sensul că omul nu se comportă așa cum ar trebui, conform ființei sale care este un a fi înaintea lui Dumnezeu. Păcatul constă în siguranța de sine: a fi preocupat de sine însuși, a considera importante propriile proiecte și oamenii împlinindu-le se simt așa de siguri că devin orbi și surzi în fața faptului că lucrul cel mai important le este oferit lor prin har. Păcatul apare încă o dată nu ca o încălcare a unei porunci sau un comportament greșit față de o normă concretă. Se pare că pentru Bernanos, păcatul este înainte de toate o condiție de orbire, de surditate, de mutism, de paralizie, care oprește omul de la căutarea lui Dumnezeu, nu-i îngăduie să identifice semnele prezenței sale în istorie. Omul nu mai vede. Păcatul este acea atitudine fundamentală constituită de miopie, care nu consideră necesar a privi dincolo de propriul orizont, care consideră realitatea apropiată ca totul, așa cum Eva a considerat ceva foarte important rodul pomului oprit care atârna înaintea ochilor săi. Păcatul – așa cum ar spune D. Stăniloae – „e produsul legării de suprafața lumii, de o nevedere a lui Dumnezeu ca suportul personal infinit al ei. Această vedere ar lua spiritului creat prilejul mândriei”⁴³⁵. Păcatul este acea lene care consideră în mod evident ca lucrul cel mai important este ceea ce cineva posedă. O atare siguranță de sine și o atare închidere în sine însuși face apoi, în mod necesar, orb și surd omul în fața evenimentului Împărăției lui Dumnezeu în Cristos Isus. Există atâtea lucruri necesare și utile. Totuși, tocmai în aceasta se poate verifica păcatul, atunci când oamenii se pierd în „evidențele” lor până la punctul de a nu mai ține cont de altul și de ceva mai mare.

Renunțând la comuniunea cu Dumnezeu și cu semenii, omul a restrâns cunoașterea sa la cunoașterea lumii ca obiect. El a slăbit în cunoașterea Subiectului divin, superior lumii, căci cunoașterea Subiectului divin se realizează în comuniunea cu El și nu-i dă omului nici o posibilitate de a afi suveran asupra Lui. Voind să cunoască totul deplin sau numai rațional, el rămâne numai la aspectul

⁴³⁴ *La joie*, OR, 594.

⁴³⁵ D. STĂNILOAE, *Teologia dogmatică ortodoxă*, I, 483.

de obiect al lumii și al corpului uman. Rămânînd cu cunoașterea strict rațională a naturii și a semenilor, a despărțit cunoașterea de înțelegerea creației ca dar al lui Dumnezeu și de iubirea lui Dumnezeu ca dăruitor continuu al ei și al semenilor ca parteneri ai unui dialog al iubirii⁴³⁶.

Iar aceasta este o înjosire a ființei, care se exprimă în viața omului în diferite moduri.

Într-un chip deosebit în romanele lui Bernanos se găsesc multe exemple referitoare la acest „gust tainic al înjosirii”⁴³⁷ omului. Putem începe urmărind evoluția stării lui Cénabre, din primul moment al degradării sale, atunci când „descompusă lent de delectareea dubiului voluntar, de sacrilegiul unei curiozități fără iubire, credința a dispărut total, asemenea unei funcții care nu supraviețuiește organului distrus, și a cărui necesitate nu rămâne nici ea”⁴³⁸. Înainte de a se prăbuși în nebunie, el simte pierderea substanței vieții.

Cu această nouă mărturisire, se părea că ar fi lăsat să-i scape o parte mai prețioasă a ființei sale, un sânge mai cald, mai bogat. Cu exactitate, resimțea epuizarea lucidă, senzația de slăbiciune luminoasă, orbitoare, care urmează marilor pierderi de substanță⁴³⁹.

Ce mai rămâne din activitatea sa de preot? Un „fenomen ciudat” pentru care el este „în același timp autor și martor” „în cea mai absolută indiferență, atent numai la gesturi, la cuvinte”, „pronunța formula consacrării”, dar „pentru că i se părea nedemn de el să înșele, chiar cu o omisiune inofensivă, bătrânele care, o clipă mai târziu, aveau să vină să îngenuncheze la Masa Sfântă”⁴⁴⁰. Pentru a sublinia starea lui Cénabre, Bernanos spune că în acele momente ale celebrării „el ieșea atunci din el cum se iese dintr-un fel de somn, se privea acționând, nu cu groază dar numai cu o imensă curiozitate”⁴⁴¹, și „în suspendarea unei extraordinare așteptări, el se simțea împietrit”⁴⁴². El, „preotul revoltat, în fața Dumnezeului său trădat” nu avea nevoie de revelația care putea veni „de la acel chip de bronz, rece și mut, sau de la micul disc alb atât de fragil, prin care vedea dansând flacăra lumânărilor...”, dar „cu o privire fixă aștepta o nouă și iminentă revelație, dar venită de la el însuși”⁴⁴³. Celebrarea euharistică și toată munca sa rămâne pentru el un izvor de criză care face să apară un profund chin interior⁴⁴⁴.

⁴³⁶ D. STĂNILIOAIE, *Teologia dogmatică ortodoxă*, I, 497.

⁴³⁷ *Sous le soleil de Satan*, OR, 221.

⁴³⁸ *L'impoture*, OR, 334.

⁴³⁹ *La joie*, OR, 713.

⁴⁴⁰ *La joie*, OR, 447-448.

⁴⁴¹ *La joie*, OR, 447.

⁴⁴² *La joie*, OR, 448.

⁴⁴³ *La joie*, OR, 448.

⁴⁴⁴ Cf. *La joie*, OR, 448-449.

Ce n-ar fi dat ca să simtă o rezistență, o sfâșiere, fie ea și cea mai dureroasă, nu contează ce altceva decât risipirea tăcută a ființei pe care o crezuse reală, acum dispărută, și înlocuită de nimic!... Dar tăcerea supranaturală părea pecetluită asupra lui, pentru totdeauna⁴⁴⁵.

Și aceasta din cauza faptului că „simțul metafizic, mărturisi el într-o zi, la mine este ca anulat”⁴⁴⁶. Renegându-l pe Dumnezeu, abatele Cénabre găsește încetul cu încetul în adâncul ființei sale nevoia de a distruge tot ceea ce altă dată iubea. Păcătosul, care acum nu mai este orientat spre Dumnezeu, ne mai voind să fie fiul lui Dumnezeu, dar el însuși măsura a toate, nu mai reușește să recunoască în aproapele pe fratele său, dar se vede constrâns să vadă în el un dușman, pe care trebuie să-l înfrunte într-o atitudine de apărare sau de autoafirmare. Așa îl descrie Bernanos pe Cénabre în fața confratelui său, abatele Chevance⁴⁴⁷. Sfârșește astfel prin a distruge și capacitatea sa de a iubi. „Iadul este a nu iubi”, repetă deseori Bernanos în scrierile sale. Iar aceasta este o lume tristă. Aici stă mizeria umană a păcătosului, adevărata sa înjosire. Dacă abatele Cénabre ajunge la ura de sine și o sete de rușine și disprețul față de sine însuși îl macină în fiecare clipă, aceasta mi se pare calea normală pe care o urmează cel care, după ce și-a pierdut credința, fiind incapabil să iubească, privește și descoperă cu stupefație cât de mare este înjosirea ființei sale: îl dezgustă și nu poate decât să se urască până la distrugerea totală.

Forța dezumanizantă a păcatului se manifestă de fapt în diferite moduri concrete, printre care cele mai frecvente sunt cele care distrug persoana, cum este crima, suicidul, nebunia, pentru că își poartă victimile spre nimic, după ce le-a dat iluzia triumfului pentru o clipă. Aceasta este calea pe care a ales să meargă Cénabre.

Evangelhina, protagonista din *Un crime*, după ce a avut o relație denaturată cu o altă femeie și după minciuna calculată în fiecare zi, după crima cu care se pătează⁴⁴⁸, poate să sintetizeze crezul existenței sale într-o scri-soare, pe care o lasă înainte de a se întinde pe șine pentru a fi sfâșiată, cu aceste cuvinte:

Am iubit minciuna, și ea m-a răsplătit bine. Mi-a dat singura libertate de care mă puteam bucura fără restricții, căci dacă adevărul eliberează, el pune eliberării noastre condiții prea grele pentru orgoliul meu, iar minciuna nu impune niciuna. Doar că ea sfârșește prin a ucide. Ea mă ucide⁴⁴⁹.

⁴⁴⁵ *La joie*, OR, 335.

⁴⁴⁶ *La joie*, OR, 443.

⁴⁴⁷ Cf. *La joie*, OR, 336-339.

⁴⁴⁸ „Uciderea bătrânei femei nu era pentru ea, la acel moment, decât un fel de accident aproape neglijabil, o peripeție fără mare interes față de ceea ce avea să-i urmeze” (*Un crime*, OR, 869).

⁴⁴⁹ *Un crime*, OR, 863.

De fapt dezumanizarea nu stă chiar în a ajunge la această răsturnare a valorilor? „Pentru noi viața nu trebuie să fie un scop, dar o pradă. Și nu una singură, dar mii și mii de prăzi, atâtea câte sunt orele. E vorba de a nu rata niciuna din ele, înainte de ultima, ultima dintre ultimele, aceea care nouă ne scapă totdeauna – chiț!”⁴⁵⁰.

Bernanos vede omul „înjosit” în încercarea de a distruge pătrunzând în valorile cele mai sublime. „Da! omul a murdărit până și substanța din inima divină: durerea”⁴⁵¹, așa cum încearcă abatele Chevance să-i explice lui Cénabre, vorbindu-i despre valoarea suferinței. În *La joie* se întreabă autorul nedumerit: „Care era așadar puterea minciunii de a fost capabilă să falsifice până acolo, în sărmana privire a oamenilor, chiar fața sfinților?”⁴⁵² Și poate chiar și sfințenia. De fapt, parohul din Ambricourt nu este scutit de această consecință a păcatului, căci și el cunoaște dezgustul de sine însuși și în același timp plăcerea impură de a se simți victima altora. La fel și Donissan, sfântul din Lumbres.

Acțiunea dezumanizantă a păcatului nu se epuizează în lumea spirituală: dacă păcatul ca rău este fără propria existență, atunci el se manifestă în efectele sale care iau existența întrupându-se în persoana întreagă: în trupul și în sufletul omului și, plecând de la om, în întreaga societate. Trăiește și se înmulțește în timp ce devorează, distruge și ucide. De aceea Bernanos reprezintă cu imaginea bolii acțiunea răului: tuberculoza care-l macină pe Dl. Ouine, boala contesei din *Journal d'un curé de campagne* și mai ales cancerul, imagine foarte răspândită în opera sa pentru că îi pare că traduce cu claritate consecințele păcatului, ale răului, asupra ființei umane.

6.2.2. O lume devorată de plictiseală

Prin duhurile rele suntem atrași în platitudinea unei existențe opace, fără sens, care sfârșește în moarte. Așa cum existența demonilor e până la urmă, prin slăbirea ei, o moarte activă, din care se întinde inconsistența peste toate cele ce se atașează lor, așa devine și existența celor amăgiți de ei: o existență în moarte, o violentă existență de coșmar inconsistent a umbrelor neputincioase și chinuite, legate de suprafața realității, întinzând asupra altora acest chin al platitudinii și neputinței. E moartea singurătății conștiente, sau moartea prin singurătatea conștientă și neputincioasă de a realiza comuniunea, dar exalând din ea invidia peste cei ce se află într-o anumită comuniune și atrăgându-i spre acea moarte a singurătății⁴⁵³.

⁴⁵⁰ *Monsieur Ouine*, OR, 1386.

⁴⁵¹ *L'impoture*, OR, 353.

⁴⁵² *La joie*, OR, 562.

⁴⁵³ D. STĂNILOAIE, *Teologia dogmatică ortodoxă*, I, 480-481.

O viață trăită în superficialitate, plată, nu poate duce decât la plictiseală.

Îmi spuneam, așadar, că lumea este mistuită de plictiseală. Firește, trebuie să reflectezi puțin ca să-ți dai seama de asta; e un lucru pe care nu-l poți pricepe imediat. E ca un fel de pulbere. Te miști încolo și încoace și n-o vezi, o respiri, o înghiți când mănânci, când bei, dar e atât de fină, atât de ușoară că nici nu-ți scârțâie măcar între dinți. Dar, dacă te oprești numai o singură clipă, o și simți întinsă pe obraz, pe mâini. Trebuie să te agiți neconștient ca să scuturi ploaia asta de cenușă. Și atunci oamenii se agită, se agită⁴⁵⁴.

Parohul de țară se oprește pentru a reflecta și descoperă că „plictiseala este adevărata condiție a omului”, că „este posibil ca sămânța sa să fi fost împrăștiată peste tot și ca ea să fi încolțit ici și colo, în solul prielnic”, pentru că „lumea are o familiaritate cu plictiseala de mult timp”⁴⁵⁵. Nu reușește să înțeleagă în schimb „contagierea cu plictiseală” chiar a creștinismului. La începutul ministerului său, care începe într-un noiembrie ploios într-un sătuc din nordul Franței, un Ambricourt imaginar, și totuși perfect adevărat, tânărul preot constată că parohia care i-a fost încredințată „este mistuită de plictiseală ca toate celelalte”. El caută să înțeleagă „foarte bine”, „pentru liniștirea sa” un lucru care, cel puțin în acel moment, era de neînțeles: nu relația lume – plictiseală (pentru că în simplitatea credinței sale a înțeles dinamismul care poartă lumea spre plictiseală⁴⁵⁶), dar legătura care apare foarte strânsă între ucenicul lui Cristos și „această lepră” care se manifestă „ca fermentația unui creștinism descompus”⁴⁵⁷. Cum se poate ca creștinismul să ajungă la „această disperare avortată”, la o așa „formă ticăloasă a disperării”?⁴⁵⁸, căci pentru el ca și pentru confratele său din Torcy numai „contrariul unui popor creștin este un popor trist, un popor de bătrâni”⁴⁵⁹. Încetul cu încetul ajunge să înțeleagă că plictiseala stă sub semnul păcatului, este semnul uman al blestemului, manifestarea împărăției pământești a Satanei, că este o lume de distrugere, de dezgust, de rușine, de egoism, de neîncredere și mai ales de singurătate. „Tristețea mea era prea mare, fără îndoială? Nu-l chemam pe Dumnezeu decât pentru mine. Nu a venit”⁴⁶⁰.

⁴⁵⁴ *Journal*, OR, 1032.

⁴⁵⁵ *Journal*, OR, 1032.

⁴⁵⁶ De fapt, parohul din Torcy îi va spune peste câteva zile că „sărmana noastră lume seamănă cu bătrânul părinte Job pe o grămadă de gunoi, plin de răni și de bube” (*Journal*, OR, 1039).

⁴⁵⁷ *Journal*, OR, 1032.

⁴⁵⁸ *Journal*, OR, 1032.

⁴⁵⁹ *Journal*, OR, 1044.

⁴⁶⁰ *Journal*, OR, 1112.

Păcatul împotriva speranței – cel mai mortal dintre toate, și poate cel mai bine primit, cel mai dezmiardat. Îți trebuie multă vreme până să-l recunoști, dar tristețea care-l vestește, îl precede, este așa de dulce! Este cel mai bogat dintre elixirurile demonului, ambrosia sa”⁴⁶¹.

Într-o lume tristă, însuși omul lui Dumnezeu este cuprins de tristețe, astfel că vede doar atât: „în spatele meu nu era nimic. Iar în față un zid, un zid negru”⁴⁶². Abia la sfârșitul cărții reușește să dea un sens tristeții sale. O mărturisește micuței Séraphita: „Eu sunt trist, i-am spus, pentru că Dumnezeu nu este iubit” și caută să explice: „Și eu, eu sunt trist. E bine să fii trist! Aceasta răscumpără păcatele”⁴⁶³.

Tristețea însă devine infinit de apăsătoare și de acută pentru cel păcătos. În „parohia moartă”, soția din Fenouille constată că toți sunt triști și, în exprimarea lor brutală, scot în relief o adevărată depersonalizare.

Melanconia era pentru cei bogați. [...] Bogații o au pe a lor – ei se plictisesc ici și colo, plictiseli de bogați, plictiseli de răs, în cărțile lor, la teatru, la muzică – în sfârșit știe Dumnezeu unde! Nerozii noștri la noi sunt destul de forțați să le scoată din ei înșiși, se rod, se devorează. Pe cuvânt de onoare! ți-e rușine să-i privești, cu mutrele lor murdare foarte întristate și cu ochii lor strălucitori. Nu pot să mă abțin să-i compar cu dobitoacele, dobitoacele cărora le lipsește cuvântul. În întregime așa: ei sunt triști ca animalele⁴⁶⁴.

Ea vede cum „oamenii devin idioți” și crede că principala cauză este „ceva în aer, o otrăvă”, pentru că realitatea – după ea – este că „lumea este gata să putrezească”⁴⁶⁵.

Păcatul face lumea tristă. Este tristă și din cauza izolării.

6.2.3. Singurătatea fără comuniune

„Omul nu este făcut să trăiască singur sau în cuplu, ca tigrii sau ca șerpilor”⁴⁶⁶. Este important a nota că păcatul poartă la izolare totdeauna și în mod necesar întrucât păcatul este refuz al iubirii și al comunicării. De la păcat provine acea izolare care se bazează pe refuzarea altuia. Dar se mai poate spune și contrariul: toată greutatea unui astfel de refuz, toată puterea păcatului poate fi cuprinsă în izolare. Acum singurătatea condiției umane se prezintă sub forma unei separări, a unei alienări, separare a omului, după păcatul originar, atât de Dumnezeu cât și de restul creației.

⁴⁶¹ *Journal*, OR, 1116-1117.

⁴⁶² *Journal*, OR, 1111.

⁴⁶³ *Journal*, OR, 1206.

⁴⁶⁴ *Monsieur Ouine*, OR, 1512.

⁴⁶⁵ *Monsieur Ouine*, OR, 1511.

⁴⁶⁶ *Monsieur Ouine*, OR, 1487.

Sentimentul singurătății a intrat în inima lui Adam și noi l-am smuls de acolo⁴⁶⁷.

Există o solitudine bună și o solitudine rea. Dacă solitudinea bună este reîntoarcerea în noi înșine care este cerută pentru a fi autentici în comuniunea noastră cu lumea, cu aproapele și cu Dumnezeu, solitudinea rea consistă în incapacitatea de a stabili contacte din cauza circumstanțelor interne sau externe, adică pentru că am fost aruncați afară sau deranjați de alții. Aceasta este singurătatea fără comuniune. Este singurătatea sau izolarea ca și incapacitate de a ieși din sine însuși prin atitudini de iubire. Aceasta este singurătatea produsă de păcat despre care vorbește Bernanos în scrierile sale.

Însă, înainte de a intra în analiza acestei teme vreau să fac referință la altceva care apare ca antipod la singurătate. Există o „solidaritate în rău” care îl înspăimântă pe parohul de țară, dar care nu schimbă cu nimic natura răului.

Solidaritatea în rău, iată ce înspăimântă! Căci crimele, oricât de îngrozitoare ar putea fi, nu lămuresc deloc mai bine despre natura răului decât cele mai înalte lucrări ale sfinților despre splendoarea lui Dumnezeu⁴⁶⁸.

Nu este vorba atât de păcatul singular, cât de păcatul în care ne naștem și creștem, care domină omenirea, care ne face părtași la împărăția răului și ne face să cădem sub stăpânirea „puterii întunericului”. Păcatele comise de unul fiecare se adună pentru a forma un fluviu unic imens care curge de-a lungul întregii istorii umane. Este solidaritatea în păcat. [...] Micul paroh, care cunoaște această solidaritate, are dificultăți în a trăi „normal”,

explică F. Castelli⁴⁶⁹.

„[...] Sămânța răului și a binelui zboară pretutindeni. Nenorocirea cea mare este că justiția oamenilor intervine totdeauna prea târziu: ea reprimă sau înfiează fapte, fără a putea merge mai sus nici mai departe de cel care le-a comis. Dar greșelile noastre ascunse otrăvesc aerul pe care-l respiră alții, și cutare crimă, al cărei germene îl purta vreun ticălos fără să știe, nu-ar fi dat roade fără principiul corupției. Sunt niște nebunii, pure nebunii, visuri nesănătoase”. (Era lividă.) „Dacă te-ai gândi la asemenea lucruri n-ai mai putea trăi”. – Eu cred, doamnă. Cred că dacă Dumnezeu ne-ar da o idee clară despre solidaritatea care ne leagă unii de alții, în bine și în rău, n-am mai putea trăi, de fapt⁴⁷⁰.

În această solidaritate intră „Dl. Ouine care face să moară parohia din Fenouille, care a devenit un loc în care subzistă numai viciile, egoismul,

⁴⁶⁷ Cf. *Journal*, OR, 1045.

⁴⁶⁸ *Journal*, OR, 1142-1143.

⁴⁶⁹ F. CASTELLI, *Volti di Gesù nella letteratura moderna. I*, 174-175.

⁴⁷⁰ *Journal*, OR, 1159.

disperarea, suicidul și de unde Dumnezeu pare să se fi retras”⁴⁷¹. Mai există apoi o altă creatură diabolică, Evanghelina din *Un crime*, care trăiește în fidelitate față de rău și de înșelare cu toată voința sa: aparține lumii care stă în mod diametral opus sfințeniei, în solidaritatea celor condamnați care este antiteza comuniunii sfinților în care scriitorul și-a aprofundat propria cercetare literară. Da, există o solidaritate, dar aceasta se reduce doar la o conviețuire cu o influență distructivă asupra celuilalt. De fapt, dacă autorul folosește termenul de „solidaritate”, mi se pare că o face în sens impropriu, întrucât această „solidaritate” este o atitudine care nu are nimic de a face cu ceea ce numim și înțelegem prin comuniune, mai mult încă, ea cufundă omul în cea mai dezgustătoare singurătate. Este o „solidaritate” care-i face străini pe cei care au instaurat-o prin păcatul lor. Se întreabă, exclamând, autorul: „Ce importanță are, dacă de acum sunteți uniți în rău, prinși toți trei [este vorba de familia contelui] în capcana aceluiași păcat – un singur trup păcătos – tovarăși – da, tovarăși! – tovarăși pentru veșnicie”⁴⁷².

Marele paradox constă în aceea că deși formează „un singur trup păcătos”, această „solidaritate” în păcat stă la rădăcina adevăratei solitudini, este fără comuniune, iar părăsirea este totală. Aluzia aici este evidentă la „vor fi un singur trup”⁴⁷³, mai ales că doar cu câteva rânduri mai sus autorul afirmă: „cine judecă greșeala nu devine decât una cu ea, o ia de nevastă”⁴⁷⁴. Dar, aici fiind opera Satanei, chiar dacă „il y a une communion des saints, il y a aussi une communion des pécheurs”⁴⁷⁵, diavolul nu va reuși niciodată să-i unească pe oameni pentru a forma o unitate, căci legătura este dată de iubire, iar dacă există această relație de comuniune în rău, aceasta nu poate niciodată să-i pună împreună cu adevărat pe păcătoși. În loc să edifice o comuniune de persoane, prin păcat, omenirea nu poate să facă decât o juxtapunere de indivizi, în care ființele umane nu sunt capabile să recunoască faptul că sunt chemate să devină împreună locul creației în care Dumnezeu își imprimă chipul său.

Și iată că până și diavolul s-a îndepărtat de voi. Ah! Cât de singuri suntem în rău, fraților mei! Sărmanii oameni, din veac în veac, visează să sfârșame această singurătate – efort zadarnic! Diavolul, care poate atâtea lucruri, nu va reuși niciodată să-și facă Biserica sa, o Biserică care să pună împreună meritele iadului, care să pună împreună păcatul. De astăzi până la sfârșitul lumii, păcătosul va trebui să păcătuiască singur, totdeauna singur – noi păcătuim singuri, așa cum se moare. Diavolul, vedeți voi, este prietenul care nu rămâne niciodată așa până la sfârșit...⁴⁷⁶

⁴⁷¹ M. A. LA BARBERA, *Invito alla lettura di Bernanos*, 96.

⁴⁷² *Journal*, OR, 1139.

⁴⁷³ *Gen* 2,24; *Mt* 19,5.

⁴⁷⁴ *Journal*, OR, 1139.

⁴⁷⁵ *Journal*, OR, 1139.

⁴⁷⁶ *Monsieur Ouine*, OR, 1490.

Izolarea supranaturală în rău care pune stăpânire pe parohienii din Lumbres sau pe cei din Ambricourt, atinge punctul cel mai înalt în „parohia moartă” din Fenouille, unde aceștia, cuprinși de frica față de singurătatea de care au devenit conștienți în momentul misterioasei crime, au încercat să se regroupeze în jurul preotului, dar acum sunt incapabili să comunice între ei din cauza lipsei încrederii și a sincerității, întrucât o curiozitate perfidă și zeflemitoare a înlocuit iubirea iar păcatul i-a cufundat într-un univers de ger. „Singurătatea îmi provoacă acum mai multă frică încă decât pietatea. Singurătatea m-a uzat mult înainte ca eu să fiu la vârstă de a o suporta”⁴⁷⁷, sunt cuvintele sârmanului paroh care se destăinuie domnului Ouine și care simte singurătatea ca izvor de teamă. Este amestecată aici cu o altă singurătate aparte, aceea a preoților, care este „singurătatea perfectă”⁴⁷⁸. Dar izvorul izolării nu pare să fie condiția sa de preot care se simte totdeauna singur, cât mai ales greutatea de neclintit a parohiei sale care a pierdut „marea semnificație” a atitudinii fundamentale a creștinului care este iubirea: „iubirea, prietenii mei, o iubire despre care mă tem că voi i-ați pierdut până și ideea – o iubire care veghează zi și noapte, care doare”⁴⁷⁹. De aceea în mijlocul lor, chiar dacă acum îi vede adunați așa cum nu i-a mai văzut împreună înaintea lui niciodată într-un număr așa de mare, simte că trebuie să recunoască un mare adevăr: „Mi-a fost mare teamă de voi, prietenii mei, trebuie să v-o spun. Da, desigur, înainte de a vă cunoaște, îmi era frică de voi”⁴⁸⁰. De aceea, spune parohul că vrea să demaște starea lor de spirit: „Voi v-ați bănuir, v-ați calomniat, denunțat, urât unii pe alții, și acum această necesitate vă apropie, să luptați împreună împotriva frigului, să vă țineți cald”⁴⁸¹, „și acum, răul nu vă mai ține cald”⁴⁸². În această situație climatul rămâne mereu rece, sugerând în perspectiva bernanosiană atmosfera infernului. Și sârmanul paroh le amintește în predica sa: „Vă simțiți înghețați tot, totul rece. Se vorbește mereu despre focul infernului, dar nimeni nu l-a văzut, prietenii mei. Infernul este frigul”⁴⁸³.

⁴⁷⁷ *Monsieur Ouine*, OR, 1468.

⁴⁷⁸ „Iată-mă nu mai puțin singur ca altădată, mai singur... Îmi veți spune: sunt superiorii, confrății... Ah! domnule, nimic nu diferă mai mult de un preot decât un alt preot; singurătatea noastră este perfectă. Când am vorbit despre aceste lucruri, am fost luat în râs, s-a zâmbit. Fiecare cu ale sale, nu-i așa? fiecare cu a ale sale! Și apoi încă ceva, vedeți, este acest optimism extraordinar, de nepătruns, inflexibil al superiorilor, al preoților bătrâni: «Fiecare să-și ia partea», repetă ei toți. Fără îndoială. Dar da, domnule, eu iau partea mea la prostia nesociabilă a oamenilor. Eu nu mă revolt împotriva răului. Dumnezeu nu s-a revoltat împotriva lui, domnule, el și l-a asumat. Eu nici nu blestem diavolul...” (*Monsieur Ouine*, OR, 1469).

⁴⁷⁹ *Monsieur Ouine*, OR, 1486.

⁴⁸⁰ *Monsieur Ouine*, OR, 1486.

⁴⁸¹ *Monsieur Ouine*, OR, 1490.

⁴⁸² *Monsieur Ouine*, OR, 1490.

⁴⁸³ *Monsieur Ouine*, OR, 1490.

Iată cum descrie această singurătate și parohul din Torcy atunci când îl învață pe tânărul său confrate din Ambricourt:

Printre săraci ca și printre bogați, un mic mizerabil este singur, la fel de singur ca un fiu de rege. Cel puțin la noi, în această țară, mizeria nu se împarte cu nimeni, fiecare mizerabil este singur în mizeria sa, o mizerie care nu este decât a lui așa cum sunt fața, membrele. Nu cred că am avut despre această singurătate o idee clar, sau poate nu mi-am făcut nici o idee despre ea. Ascultam simplu de această lege a vieții mele, fără să o înțeleg. Aș fi terminat prin a o iubi. Nu există nimic mai dur decât orgoliul mizerabililor⁴⁸⁴.

Pentru Bernanos există această „singurătate tragică” în care le-a văzut trăind și murind pe cele două Mouchette. Prima Mouchette, cea din *Sous le soleil de Satan*, nu găsește în mijlocul familiei sale decât singurătate și o viață fără bucurie, singurătate și plictiseală care sunt mai rele decât moartea. Revolta împotriva acestei solitudini o aruncă pe Mouchette pe drumul căutării iubirii și bucuriei, dar în schimb va găsi o singurătate și mai crudă, „adevărata singurătate”. Înaintea sa nu va găsi decât minciună, va încerca un moment de plăcere, dar nu va găsi decât nimicul. Amantul său, meschinul doctor Gallet este incapabil să o înțeleagă mai ales în timpul chinului prin care trece după asasinarea marchizului, iar ea în consecință nu poate să împărtășească cu nimeni secretul crimei sale⁴⁸⁵. Această singurătate întuneacă în ea valorile și chemarea lor și o poartă la sinucidere⁴⁸⁶. Cea de a doua Mouchette, din *Nouvelle histoire de Mouchette*, experimentează în familie și în societate o „singurătate sălbatică”. Nimeni nu a cunoscut-o cu adevărat, nici o mângâiere nu a îmbucurat-o vreodată, niciunul nu i-a pronunțat numele cu iubire. A fost o iluzie atunci când a crezut că vede împlinindu-se speranța sa de a găsi compasiune și gingășie la braconierul Arsène; și acel „vis”, care pentru câteva ceasuri i-a dat iluzia că este într-un anumit sens complicele lui Arsène și a rupt pentru puțin timp singurătatea sa, dispare în gol. Nu îi rămâne nimic din ce este al său în cele din urmă, căci bătrâna sacristană, Philomène – personaj care face referință, la genul feminin și la ceea ce este specific domnului Ouine, adică acea capacitate diabolică de „a goli” de orice fărâma de viață pe toți cei care îi sunt în apropiere – îi smulge secretul. Acesta este de fapt singurul roman în care lipsește figura preotului. Nu se află aici nici o aluzie la prezența divină. „Dacă ar trebui să ne limităm la a rezuma această scurtă povestire, ea ar putea să apară doar ca evocarea unui univers închis, de unde nu se poate evada decât prin sinucidere”⁴⁸⁷. Văzută între cer și pământ în singurătatea sa totală, Mouchette are alături de ea doar gingășia autorului.

⁴⁸⁴ *Journal*, OR, 1070.

⁴⁸⁵ E tot ce descrie Bernanos în prima parte a romanului, intitulată *Histoire de Mouchette*.

⁴⁸⁶ Cf. *Sous le soleil de Satan*, OR, 208-214.

⁴⁸⁷ A. BÉGUIN, *Bernanos*, 79.

De la un capăt la altul al povestirii, el vorbește despre Mouchette cu o așa tandrețe că este imposibil să nu-ți imaginezi în fiecare clipă aplecată asupra copilului abandonat o privire plină de compasiune totală, exact la fel cu privirea preoților bernanosieni; această privire este a romancierului care este prezent la această dramă ca un personaj invizibil⁴⁸⁸.

Amândouă cunosc această singurătate: nimeni nu va voi să împărtășească greutatea mizeriei lor.

Aceasta este solitudinea tragică fără comuniune, o consecință teribilă a păcatului care lovește omul și lumea: amândoi sunt singuri și triști.

Societatea modernă nu-i decât un expedient. Dar omul modern, el există. Este un animal solitar. [...] Căci omul modern se agită mult și nu mai vorbește – înlocuind atât de ingenios prin raporturi sumare, aproape abstracte, aceste veritabile schimbări sociale ale căror binefaceri i le interzice sărăcia crescândă a vieții sale interioare. Astfel este atenuată puțin câte puțin conștiința izolării sale între alte creaturi prea asemănătoare lui, abia distincte, devenite, serios vorbind, semenii săi. Când această conștiință va fi dispărut fără revenire, universul va cunoaște o formă nouă, și probabil definitivă de această dată, de sălbăticie. [...] Nu! omul modern este singur, foarte singur, în gigantul arsenal deșert unde continuă să se învârtă, de dimineată până seara, în tăcere, în zadar, umbra imensă a Crucii. Rupeți această solitudine, sau pieriți⁴⁸⁹.

7. Concluzie

Omul, conceput de Dumnezeu în armonie cu sine însuși, cu aproapele și cu natura, își face iluzii că poate construi o morală alternativă, care de fapt îl izolează de Dumnezeu, îl pune în luptă cu aproapele, îl face ostil creației. Este ceea ce este definit ca păcat originar, adică ceea ce stă la rădăcina ființei noastre umane, reprezentat simbolic în afirmația rodului „arborelui cunoașterii binelui și a răului”, adică în pretenția de a sustrage lui Dumnezeu definirea a ceea ce este bine și a ceea ce este rău. Izvorul păcatului, devenit posibil cu libertatea umană, este mândria omului care vrea să fie „ca Dumnezeu, cunoscând binele și răul”⁴⁹⁰. Păcatul se răspândește în istorie pervertind relația cu Dumnezeu și cu aproapele. Bernanos, pe urmele apostolului Paul, privește omul înrădăcinat în „trup”, care nu este doar fragilitatea noastră creaturală, dar și starea noastră de păcătoși, legată de o libertate rănită. În zadar încearcă să se ridice din această vâltoare plină de întuneric prin puterile sale. Ar fi ca un nefericit care prins de nisipurile mișcătoare ar încerca să scape ridicând brațele.

Fără a se preocupa să dea o sistematică conceptului de păcat, Bernanos îl prezintă ca adevăratul rău care poate să-l lovească pe om în integralitatea sa.

⁴⁸⁸ A. BÉGUIN, *Bernanos*, 80.

⁴⁸⁹ „Sous les yeux d’une nouvelle génération sacrifiée”, EEC I, 1223; 1226).

⁴⁹⁰ *Gen* 3,5.

Binele, a cărui expresie prin excelență este harul, este perceput ca o forță, ca ceva care determină viața în întregime, ca o experiență de fiecare zi, eficace, o realitate prezentă asupra căreia nu este cazul să se discute, așa cum nu se discută despre lumină sau despre întuneric. Pe acest fundal, în contra-lumina harului, se distinge cu claritate pata neagră a păcatului. Planul este cel al acțiunii, al experienței și nu cel ideologic. În ultimă analiză realitatea păcatului se poate defini în raport cu harul, adică cu situația mântuirii restabilită pentru omul păcătos prin răscumpărarea lui Cristos. Omul răscumpărat se întoarce și este făcut părtaș la sfințenia și prietenia lui Dumnezeu. Păcatul, în acest context, este refuzarea „iubirii absolute” căreia i se opune cu adevărată aversiune împotriva lui Dumnezeu în dinamismul „enormeii aspirații a golului” până la a împlini în sine, prin tentativa sa de „anihilare”, un adevărat „delict împotriva Iubirii”, adică „un deicid”, după afirmația lui Bernanos.

Pe scurt, putem afirma că starea omului în fața păcatului apare dramatică în scrierile lui Bernanos, cu precădere în romanele sale. Acest dramatism devine vizibil în special la două niveluri:

- nivelul libertății: întrucât de la începutul existenței sale în istorie omul se bucură de libertate, dar de o libertate finită, dar și mai mult limitată din cauza păcatului originar; libertatea sa trebuie să fie totuși cucerită mereu în mijlocul multor determinări, acceptând riscurile iubirii. Deși păcatul întunecă facultățile spiritului uman cu ambiguitate și confuzie și îl poartă la alte păcate, responsabilitatea sa rămâne;

- nivelul consecințelor: întrucât dinamismul păcatului nu se oprește la momentul deciziei și comiterii, el continuă în efectele dezastruoase, dezumanizante care fac ca lumea să fie tristă, închisă în josnicia sa, mistuită de plictiseală și singurătate. Aceste consecințe îngrozitoare sunt componentele esențiale ale tragicului bernanosian în fața cărora chiar „îngerul care ne are în pază întoarce uimit privirea în altă parte”⁴⁹¹. Lumea apare ca ideograma realității omului păcătos.

Mai există vreo posibilitate de a ieși de aici? Este necesar ca Dumnezeu să-și întindă mâna și să-l elibereze: acesta este „harul” care ne eliberează de păcat și ne poartă spre liman. Pentru aceasta este necesar ca omul să se deschidă lui Dumnezeu prin credință, lăsându-l ca el să-l scoată din abisul păcatului. Cristos, făcându-se om, devine solidar cu omul, se așează de partea păcătoșilor. Cu puterea sa divină el îl smulge răului și îl face creatură nouă, animată de un spirit nou, de Duhul lui Dumnezeu. Mergând mereu pe urmele Revelației, aceasta este și propunerea lui Bernanos pentru omul modern, ca să depășească starea de păcat. Vrem să vedem aceasta în capitolul următor.

⁴⁹¹ *Sous le soleil de Satan*, OR, 213.

CAPITOLUL III

OMUL ÎNTRE PĂCAT ȘI HAR

1. Dialectica dintre păcat și har

Scriitor catolic, Bernanos a propus cu tărie dimensiunea religioasă a existenței în mijlocul unei lumi secularizate. Este romancierul vieții spirituale creștine. Așa cum observă Gaétan Picon,

el inaugurează un drum nou pe care nimeni altul, poate, nu-l va parcurge. Căci el este fără seamăn în romanul francez și fără îndoială și în romanul universal. Ce sunt preoții lui Balzac, cei din *Médecin de campagne*, din *Paysans*, din *Curé de village* alături de abatele Donissan, de abatele Chevance, de abatele Cénabre și mai ales de umilul paroh de țară care ne-a lăsat al său *Journal* de neuitat? Balzac, descriind scenele vieții clericale a voit numai să completeze mărturia socială pe care o dă *La Comédie humaine*: preotul este pentru el un personaj social ca și bancherul, jurnalistul, medicul. Dar Bernanos este romancierul preotului pentru că el este romancierul vieții spirituale¹.

Pentru el lumea este teatrul confruntării continue dintre bine și rău, dintre Dumnezeu și Satana, și fiecare clipă a „sărmanei noastre vieți” este marcată de „teribila prezență a divinului”. În centrul atenției sale sunt preoți de orice natură și caracter, neglijenți și inculți, fideli sau leneși, sârguincioși sau buni furieri ai Bisericii, preoți intelectuali pe care orgoliul i-a sărăcit și mândria i-a dus la necredință; dar sunt și oameni de orice teapă și vârstă, femei și bărbați roși de invidie sau de avariție, suflete care nu știu să iubească și care par să trăiască doar pentru a-și exprima ura lor profundă și glacială; sunt adolescenți obsedați de desfrâu sau stinși de obișnuința păcatului; însă sunt și sfinți care participă cu jertfa și durerea lor, alături de Cristos în agnoie, la opera de răscumpărare a fraților lor.

Bernanos amintește că omenirea – și de fapt omul ca persoană – rămâne totdeauna în ciuda tuturor distragerilor de orice tip terenul de luptă dintre har și păcat, dintre Dumnezeu și Cel Rău. Pentru romancierul creștin, toată arta constă în a găsi echilibrul, adică a picta cele două realități ale păcatului și ale harului, și a-l lăsa pe Dumnezeu să apară prezent, ca „în

¹ G. PICON, *Bernanos. L'impatiente joie*, 43.

filigran”, chiar atunci când este absent. „Dintre darurile sale, Dumnezeu nu ne-a lăsat decât sentimentul profund al absenței sale, care este pecetea sa predestinată”², scria încă în 1918 unui prieten pe când se afla pe front. Dar această artă se arată greu de pus în practică, căci puțini scriitori au ajuns, cu succes, să realizeze acest vis, să scrie un roman scos din imaginație și stimulat de credință. Bernanos este unul dintre aceștia puțini, constată F. Baudin³.

Nu este ușor de a accentua această experiență spirituală care este centrul fiecărei cărți. Centru strălucitor, dar opac, închis în profunzimi. Ne fascinează, dar ne respinge. Căile pe care le parcurge Bernanos sunt insolite, așa de puțin parcurse că avem o mare teamă să-l urmăm, și el uită să se întoarcă pe aceleași urme. Aici, obscuritatea, ambiguitatea nu sunt o lipsă de expresie, ci semnul autenticității spirituale. Limbajul, itinerariile cunoscute de gândire nu stau bine aici. Desigur, valoarea unui scriitor se măsoară după puterea sa de a constrânge inexprimabilul, după darul său de a face să pătrundă lumina în ceea ce îi rezistă mai mult⁴.

Autorul simte din greu insuficiența limbajului uman, căci nu poate cuprinde în cuvinte o realitate cu totul diferită și în afara orizontului lor original. Încercând totuși să transcrie realitatea tainică a universului supranatural, el folosește cuvinte uzuale care, prin definiția lor, nu corespund în mod precis la ceea ce ar vrea să sugereze: fac referință în mod imperfect la realitatea semnificată, supranaturalul. „Astfel fiecare cuvânt trebuie să fie imediat corectat: el trebuie folosit ca un reper, nu ca o specificare”⁵. De aici și faptul că scriitorul propune cititorului mai întâi expresii la care apoi imediat renunță considerându-le improprii să exprime o realitate atât de puțin perceptibilă prin intermediul limbajului obișnuit. De aici și schema: „ce n'est pas... mais...”, „non pas... mais...”, „c'était moins... que...”. Dar urgența mărturiei i-o cere. Și o face.

Limbajul uman nu poate fi constrâns destul pentru a exprima în termeni abstracti ceritudinea unei prezențe reale, căci toate certitudinile noastre sunt deduse, iar experiența nu este pentru cea mai mare parte a oamenilor, la apusul unei vieți lungi, decât sfârșitul unei lungi călătorii în jurul propriului lor neant. Nici o altă evidență decât logică nu izvorăște din rațiune, nici un alt univers nu este dat decât cel al speciilor și al genurilor. Nici un foc, decât cel divin, care forțează și topește gheața conceptelor. Și totuși, ceea ce se descoperă la acest ceas privirii

² G. BERNANOS, „Correspondance” (17 septembre 1918), în *Les Cahiers du Rhône*, 34.

³ Cf. F. BAUDIN, „Littérature et christianisme. Les années 20: un âge d'or? Autour de Georges Bernanos et d'André Gide”, *Revue Réformée* 209 (2000/4) în <http://www.unipois-sondansle.net/rr/0009/index.php?i=2>.

⁴ G. PICON, *Bernanos. L'impatiente joie*, 45.

⁵ G. PICON, *Bernanos. L'impatiente joie*, 46-47.

abatelui Donissan nu este deloc semn sau figură: este un suflet viu, o inimă sigilată pentru oricare altul! Nimic mai mult ca în clipa extraordinarei lor întâlniri, el nu ar fi capabil să justifice prin cuvinte viziunea exterioară a unei străluciri mereu la fel, și care se confundă cu lumina interioară de care el însuși este plin⁶.

Bernanos restituie cuvintelor adevărul lor propriu, așa cum caută, cu credință și pasiune, să redea limbajului romanului puritatea și autenticitatea punându-l în slujba căutării adevărului omului, a aventurii mântuirii, într-un cuvânt, a experienței supranaturalului, să facă să strălucească lumina supranaturalului deasupra umbrelor pline de funingine ale dramei terestre, descrisă cu multă migală de autorul nostru, dându-le o surprinzătoare măreție. El ne previne că realitatea pe care ne-o oferă cuvintele nu este aceea pe care o vizează, că este doar o alegorie obscură a aceleia. În cele din urmă autorul ajunge să accepte această limită: „Nimic nu e mai bine decât să exprimi supranaturalul într-un limbaj comun, obișnuit, în cuvintele de fiecare zi. Nici o iluzie nu-i rezistă”⁷, cum îl învață abatele Menou-Segrais pe tânărul vicar de Campagne.

Superficialitatea creștinilor deschide spații răului și trădează răscumărarea. Pagini întregi din scrierile lui Bernanos, în special din romane, se apropie de textele celor mai mari mistici, descriind în esență ciocnirile violente dintre păcat și har, dintre „dulcea speranță” care conduce la Dumnezeu și disperarea adâncă ce poartă la nimic. Personajele sale sunt protagoniste și părășe la această luptă, uneori foarte violentă, alte ori ambiguă și ambivalentă și sustrasă posibilității judecății noastre definitive. Totul se cufundă într-o zonă pe care gândirea noastră omenească nu reușește să o limpezească. Citind diferite pagini care adesea sunt destul de greu de parcurs, apar de la sine întrebări – ca: de ce Mouchette l-a ucis pe amantul său? De ce Fiodor a ucis-o pe Chantal? – care așteaptă un răspuns și nu-l primesc. Sunt acțiuni provocate de Maestrul logicii dar care ies din sfera ei.

Dar la fel ca izvorul evenimentelor, consecințele lor ne scapă și ele. Ceea ce este în joc, pentru fiecare dintre personaje, este propria mântuire. Dar rezultatul dramei nu ne este descoperit: el nu aparține acestui prolog pământesc din care se profilează umbrele violente. Din drama adevărată, cu sensul său autentic și consecința sa reală, noi nu sesizăm decât o alegorie confuză. Cine este cu siguranță salvat, de vreme ce Satana alunecă în sufletul chiar al sfântului? Cine este pierdut în mod iremediabil, de vreme ce Cénabre cade strigând: *Pater Noster*?⁸

⁶ *Sous le soleil de Satan*, OR, 197-198.

⁷ *Sous le soleil de Satan*, OR, 223.

⁸ G. PICON, Bernanos. *L'impatiente joie*, 48.

1.1. *Experiența dialecticii dintre har și păcat în viața autorului*

Bernanos a cunoscut lumina harului ca și rânjetul batjocoritor al răului. Nu este un teolog și este important a da cuvântului său interpretarea corectă. Asemenea contemporanului său G. Thibon și Bernanos putea spune: „voi fi acuzat de pesimism. Repet că sunt unul dintre acei întârziați care mai cred în păcatul originar. Nici nu am nevoie să cred în așa ceva: evidența mă scutește de obligația credinței”⁹. Și într-adevăr destui cititori și critici au catalogat cu ușurință scrierile lui ca pline de un pesimism dacă nu morbid, cel puțin obositor. Realitatea însă este alta. Ne-o explică în câteva cuvinte același G. Thibon:

Pesimist? Să spunem simplu: creștin. Aș putea să citez aici o mulțime nesfârșită de texte din Scriptură, din Părinții Bisericii, din sfântul Ioan al Crucii, din Pascal, din Bossuet etc., unde mizeria omului e dezgolită și scrutată în termeni care ar scandaliza sub un condei contemporan. „Așadar, dumneavoastră, nu credeți în omul-imaginație a lui Dumnezeu” mi-a strigat într-o zi un tânăr preot, beat de democrație și progres. I-am răspuns că mi-e de ajuns credința în Dumnezeu și că în plus nu apropiem imaginea de modelul ei mângîindu-i rănile cu pomezile tradafirii ale iluziei. Timp de douăzeci de secole, creștinismul s-a lipsit de această credință în om care ne este prezentată astăzi drept consecință obligatorie a credinței în Dumnezeu – o consecință împinsă atât de departe încât ea sfârșește prin a-și înghiți principiul. „Un neant capabil de Dumnezeu”: definiția lui Bérulle îmi este suficientă pentru a trăi și a muri¹⁰.

Într-adevăr – observă Hans Urs von Balthasar – „Bernanos scoate din aceste experiențe [personale] nu totdeauna lauda harului care le domină, dar și măreția demoniacă a rezistenței în fața lui Dumnezeu, a atitudinii celui care se dăruiește abisului și farmecului său”¹¹. „Printr-un efort al orgoliului care-mi este obișnuit, eu fac din toate ostenele mele mari persoane atât de frumoase și de impozante și atât de vizibil disperate încât ar storce lacrimi și unui tigr”¹².

„Nu sunt unul care privește lumea ca un spectacol de divertisment, dar eu aici îmi apăr lupta mea [*ma querelle*], propria mea luptă, cu pasiune, cu furie, cu foc, din tot sufletul meu și din toată viața mea”¹³. Care este această „luptă”? „Ce aveam eu de a face în această bătălie a oamenilor?”¹⁴ se întreabă Chantal stând de vorbă cu doctorul La Pérouse.

⁹ G. THIBON, *Ignoranța înstelată*, 11.

¹⁰ G. THIBON, *Ignoranța înstelată*, 12.

¹¹ H.U. VON BALTHASAR, *Le chrétien Bernanos*, 40-41.

¹² G. BERNANOS, *A sa fiancée* (lettre inédite), 1917 apud H.U. VON BALTHASAR, *Le chrétien Bernanos*, 41.

¹³ G. BERNANOS, „Correspondance inédite” (1925-1931), în *Les Cahiers du Rhône*, 28.

¹⁴ *La joie*, OR, 671.

Mai mult decât oricare alt scriitor creștin din timpurile moderne, Bernanos rămâne „cântărețul harului”, așa cum este și heraldul libertății umane, al libertății originale create, a omului. Cheia de sinteză pentru toate aceste teme se află în experiența sa religioasă. Tinerețea sa ne descoperă o luptă imperioasă, puternic animată și dramatică cu Dumnezeu. Întu-necimi profunde și îndoieli apăsătoare alternează cu certitudini pline de lumină, toate fiind etape normale din viața unui credincios care-și trăiește credința și a unui om care se roagă și luptă. Mereu a spus că eroii săi au ieșit aproape toți din adâncimile universului copilăriei sale. De fapt este experiența sa religioasă subînțeleasă în întreaga operă¹⁵. În diferite ocazii, Bernanos vorbește despre acțiunea lui Dumnezeu asupra sufletului său.

La prima mea împărtășanie, lumina a început să mă lumineze. Și mi-am zis că nu trebuie să te atacezi mai ales de viață ca să o faci frumoasă și bună, dar de moarte, care este încheierea a toate. Și m-am gândit să mă fac misionar, și în actul de mulțumire, la sfârșitul liturghiei primei împărtășanii, i-am cerut aceasta Tatălui, ca singurul cadou¹⁶.

Revenind în aceeași scrisoare la momentul primei împărtășanii, continuă:

ceea ce am recunoscut mai mult ca niciodată este că viața, chiar cu gloria, care este cel mai frumos lucru omenesc, este un lucru gol și fără gust atunci când nu se amestecă aici, totdeauna, în mod absolut, Dumnezeu. De aici mi-a apărut logic că, pentru a fi fericit, trebuie să trăiești și să mori pentru el, ajutând ca împărăția sa să vină [...] Și așa n-aș mai fi avut teamă de această îngrozitoare moarte...¹⁷.

Astfel definea el idealul pe care l-a descoperit și care va rămâne până la sfârșit idealul său. Dar în același timp a apărut o angoasă a morții sau mai degrabă o angoasă în fața abisului pe care-l întrevede dincolo de aparențele perisabile, o intuiție interioară a unei puteri de aspirație care vine din veșnicie. În fața acestei forțe infinite tânărul Bernanos se simte gol și dezarmat, iar în această stare, sensibilitatea sa față de păcat este incredibil de puternică, căci se vede în fața abisului inferior deschis în fața Abisului divin.

„A fi neliniștit înseamnă a nu fi sigur de centrul tău, a fi în căutarea propriului echilibru”¹⁸ explică Gabriel Marcel în perspectiva sa existențialistă personalistă. Și Bernanos își caută echilibrul atât în viață cât și în moarte, căci „nu trebuie să te privești trăind, dar să trăiești”, iar dacă trebuie să te privești, „trebuie numai să te privești murind, atunci când este timpul” căci „noi vom privi veșnic această față pe care ne-o vom fi

¹⁵ Cf. H.U. VON BALTHASAR, *Le chrétien Bernanos*, 38-48.

¹⁶ „Lettres à l'abbé Lagrange” (mars 1905), OR, 1727.

¹⁷ „Lettres à l'abbé Lagrange” (mars 1905), OR, 1727-1728.

¹⁸ G. MARCEL, *La dignité humaine et ses assises existentielles*, Aubier, Paris 1964, 31.

compus-o atunci”¹⁹. Disperarea interioară care crește în secret într-însul, experiența propriei rezistențe, a orgoliului, care se află în el „în mod habitual”, a acestei „angoase depline și permanente”, îl pun pe gânduri în fața riscului de a se împotrivi harului care îi este dat.

După patru ani de singurătate, sensibilitatea nu mai poate, cade în genunchi. Angoasa este deplină și permanentă. Sunt zile oribile. Am fi însemnați de infa mie pentru veșnicie, dacă am pretinde să opunem slabele noastre puteri harului fulgerător și necruțător, care își înmulțește loviturile, ca și cum timpul i-ar fi măsurat. Este măsurat. În aceste zile decisive, înaintea judecății, Milostivirea nerăbdătoare nu mai cere cu insistență sufletele: ea le răpește, le prinde cu armele în mână. Cu mari lovituri, jalnica turmă este adunată la picioarele Crucii²⁰.

Dialectica dintre o inimă care se simte făcută pentru dăruirea de sine²¹ și care se simte destinată în același timp să creeze, să dea formă vocilor venite din adâncul abisurilor, care îl tentează, de care – spune el – că nu ține „să se apere” și care „stârnește” în el ceea ce numește „înghesuală”, toate acestea pregătesc în mod confuz, dar sigur, experiența care apare în *Sous le soleil de Satan*. De acum, așa cum afirmă François Mauriac, „angoasa noastră nu ne mai privește doar pe noi, ea se lărgește la dimensiunea umanității pe care o reprezintă semenul nostru”²². O frază obscură, inspirată din Léon Bloy, descoperă starea de spirit a scriitorului: „Eu sunt între Îngerul luminos și Îngerul întunecat și îi privesc pe rând, cu aceeași foamete pătimașă de absolut”²³.

Încercările prin care a trebuit să treacă au aprofundat viziunea sa creștină. „Ne întoarcem în război ca în casa tinereții noastre. Dar acolo nu mai este loc pentru noi”²⁴, iar „războiul nu mă întinerește”²⁵. Mereu va avea conștiința că și-a făcut datoria de a sluji: „eu am servit în sensul cel mai strict, am servit ca un servitor, un om bun la toate, un om de corvadă, un om care n-are o meserie, o muncă”²⁶.

Experiența războiului îl poartă într-o criză interioară, capitală pentru evoluția sa. Cei patru ani lungi de război nu-i va putea uita niciodată, căci în toate cărțile sale, chiar dacă nu-i evocă, măcar face o aluzie. A intrat în

¹⁹ G. BERNANOS, „Correspondance inédite” (Samedi. Mars 1917), în *Les Cahiers du Rhône*, 32.

²⁰ G. BERNANOS, „Correspondance inédite” (17 septembre 1918), în *Les Cahiers du Rhône*, 33.

²¹ „Je n'ai qu'une vie à offrir; j'en donnerais dix pour que de ce péril quelques-unes...” (scrisoarea a ramas neterminată cu aceste ultime cuvinte), G. BERNANOS, „Correspondance inédite” (17 septembre 1918), în *Les Cahiers du Rhône*, 29.

²² F. MAURIAC, „La victoire sur l'angoisse”, în *L'angoisse du temps présent et les devoirs de l'esprit*, Éditions de la Baconnière, Neuchâtel 1953, 129.

²³ G. BERNANOS, „Correspondance” (Amiens, 17 janvier 1926), în A. BÉGUIN, *Bernanos*, 112.

²⁴ *Les enfants humiliés*, EEC I, 776.

²⁵ *Les enfants humiliés*, EEC I, 790.

²⁶ *Les enfants humiliés*, EEC I, 794.

război cu entuziasm și cu mult elan, sperând într-o victorie care avea să reînvie toate valorile pe care le reprezenta pentru el Franța. Aici suferința nu este o problemă abstractă, dar o realitate zilnică. Moartea este prezentă în fiecare clipă. „Evenimentele sunt foarte dureroase. Îngroparea neamului omenesc nu se face fără zgomot nici fără petarde”²⁷. Aici cade orice mască, ființa este goală. Din instinct regăsește „umilința naturală” a aceleia care se vede „până în adânc, așa cum l-a făcut Dumnezeu, sub o ploaie de fier, într-o sfâșiere totală a angoasei”²⁸. În bombardamentul din noaptea de 1 spre 2 mai 1916 el însuși era să moară. Câteva zile mai târziu, îi scrie logodnicei sale:

Ce strălucire, Jeannette, și imediat după aceea ce întuneric! Ceva strălucitor m-a aruncat nu știu unde, cu un camarad, sub o avalanșă de pământ fumegând. Solul din jurul nostru și de deasupra noastră era străpuns de schije enorme. Îmi este imposibil să înțeleg cum pot să vă scriu astăzi²⁹.

A fost scos pe jumătate asfixiat. Fiul său, Jean-Loup, spune că aceste clipe l-au marcat pentru totdeauna, căci de atunci „datează fără îndoială acele teribile crize de angoasă care mai târziu au pus la încercare de nenumărate ori nervii și sănătatea sa”³⁰. Din mijlocul absurdității acestui război scrie prietenilor săi denunțându-l și confesându-și neliniștile, descurajările, dar și certitudinile, iubirea sa de Dumnezeu cu care dialoghează neîncetat. Bernanos se roagă, se spovedește, se împărtășește, face toate acestea pentru a-l întâlni în haosul în care pare să piară lumea și în singurătatea și sărăcia inimii sale.

Un preot militar m-a împărtășit în această dimineață, devreme, foarte devreme; cimitirul era în întregime alb de brumă și prin ceață se simțea fumul de frunze uscate și de grajd, ca în timpul tinereții mele, ca pe drumurile din satul meu... Am voit să-l rog pe Dumnezeu pentru voi, draga mea prietenă, dar eram așa de sărac, în această săracă biserică de țară, că după exemplul vameșului n-am știut decât să-mi încredințez mizeria mea și să deplâng în genunchi singurătatea și chinurile mele, singurătatea și sărăcia lucie a inimii mele. Nu mai există ordine în viața mea, [...] și totuși [...], l-am adorat pe altarul atât de sărac din lemn pictat chiar pe regele ordinii și a păcii care le-a spus odată fiilor săi preaiubiți: vă dau pacea mea! Mie nu mi-a dat-o³¹.

Dar pentru a ajunge la pace, combatantul din trașee trebuie să treacă prin lungi purificări și dureroase renunțări la sine însuși, într-un cuvânt, trebuie să trăiască sărăcia spirituală.

²⁷ G. BERNANOS, „Correspondance inédite” (samedi, mars 1917), în *Les Cahiers du Rhône*, 32.

²⁸ *Scandale de la vérité*, EEC I, 590.

²⁹ G. BERNANOS, *Correspondance inédite. I. Combat pour la vérité*, 106.

³⁰ J.-L. BERNANOS, *Georges Bernanos à la merci des passants*, Plon, Paris 1986, 140.

³¹ G. BERNANOS, „Correspondance inédite”, în *Les Cahiers du Rhône*, 28.

O știu bine. Nu încercarea sfâșie, rezistența care i se face. Eu îl las pe Dumnezeu să-mi smulgă ceea ce ar vrea ca eu să-i dăruiesc. De primul gest de supunere depinde totul. Durerea a regăsit, înăuntru, echilibrul său; ca și cum s-ar fi fixat în maiestatea ordinii... Știu, știu – dar ce importanță are că știu? [...] Desigur nu nesocotesc deloc faptul că Dumnezeu mă vrea în întregime, și eu mereu i-am luat pe furis ceva, umblu cu șiretlicuri cu el în mod ridicol. Ca și cum aș vrea să evit privirea sa, care s-a oprit asupra mea pentru totdeauna³²,

îi mărturisește lui Dom Besse, care acum i-a devenit confident așa cum în adolescență îi fusese abatele Lagrange. Mai târziu, în 1940, va scrie în *Les enfants humiliés*:

Mai știu că nu sunt sigur de cei pentru care scriu, mai sigur de tot că voi găsi drumul tristeții lor sau al bucuriei lor. Atunci, la ce bun? Nu mi-ar fi rușine să-i rog să mă consoleze, căci deși nu sunt la fel de înfometat de mângâiere ca un papă sau un cardinal, n-aș fi așa de nebun să refuz pomana lor. Dar viața mă învață că nimeni nu-i mângâiat în această lume care să nu fi mângâiat el mai întâi, că noi nu primim nimic dacă n-am dat mai întâi. Între noi fie vorba, nu există decât un schimb, Dumnezeu singur dă, el singur³³.

În timpul convalescenței, căci în vara lui 1918 a fost rănit la picior, descoperă opera lui Léon Bloy (murise în noiembrie 1917) care îl șochează, regretă că nu l-a citit mai degrabă, căci, în sfârșit, a întâlnit un scriitor care l-a pus cu adevărat pe Dumnezeu în centrul vieții sale. Acum, scrie Guy Gaucher,

convingerea sa este întărită: păcatul lumii nu este un mit. Pentru a-l ispăși, trebuie acceptat ca Dumnezeu să ne despoaie cu totul. Bernanos, ca atâtea alții, trăiește într-o situație extraordinară: într-un potop de foc, în frig, noroi, printre cadavre, fără prieteni, fără ajutor uman și – ceea ce este cel mai greu – fără ajutorul divin sensibil („nici liturghie, nici spovadă, nici împărtășanie”, se plânge adesea în scrisorile sale). În această solitudine nici o posibilitate de ocolire³⁴.

Dar, ce contează toate acestea de vreme ce el simte mereu privirea lui Dumnezeu care îl provoacă și nu poate decât să i se supună?!

„Fixând asupra mea singur privirile sale” spune el. Adio. [...] Și apoi mă așez pe patul valului și al vântului, mă orientez. Trebuie doar să pun ordine în gândul său, ca el să se reverse până în inimă. După care se merge spre ținta luminoasă, fără subterfugii, într-un mod de nezdruccinat, și pe un fâgaș de marmură,

căci „noi toți suntem strânși la inima sa și cu totul udați de un sânge divin”³⁵. Convalescența se termină la 24 august 1918; a fost o perioadă în

³² „À Dom Besse” (août 1918), în G. BERNANOS, *Correspondance inédite. I. Combat pour la vérité*, 149.

³³ *Les enfants humiliés*, EEC I, 787.

³⁴ G. GAUCHER, *Bernanos ou l'invincible espérance*, 55.

³⁵ G. BERNANOS, „Correspondance inédite” (1919), în *Les Cahiers du Rhône*, 35.

care lectura și meditația au fost pe primul loc. Ceea ce a trăit în tranșee îl obligă la o reflecție profundă asupra lui însuși.

De săptămâni de zile, credeam că mi-am găsit drumul, cel puțin cărarea mea de la Damasc; dispersarea vieții mele trecute îmi apărea groaznică, cu atât mai mult că ea contrasta cu un dogmatism semeț destul de ridicol. Visam concentrație și unitate. În loc să mă schimb pe dinafară, progresiv, urmând disciplina sfântului Ignațiu, încercam să mă schimb pe dinăuntru. Din moment ce ideea de Dumnezeu era înăbușită în mine, puțin câte puțin, toate celelalte, spuneam eu, le vom pune dintr-o dată în centrul vieții mele morale [...]. O singură sursă de energie și de activitate – un singur punct de vedere [...] a crede pentru a înțelege, a înțelege pentru a crede mai bine. Îmi făceam doar iluzii despre valoarea materialelor pe care puteam să le pun la lucru. Dumnezeu m-a lăsat să le adun, sunt disperat acum că le găsesc de nefolosit³⁶.

„Însă – observă H.U. von Balthasar – în același timp, Bernanos este conștient, în virtutea unui fel de dialectică, că această unitate nu se construiește, ea nu poate fi decât creată”³⁷. Și el trebuie să găsească răspunsul la întrebările pe care și le pune scriindu-i lui Dom Besse: „Un altul are secretul cuvântului care creează? Numai că el nu vorbește. [...] Voi fi mereu, mereu, un servitor inutil? Acest *Fiat*, care trebuie pronunțat, este mai dur decât altele”³⁸.

Dumnezeu însă nu părăsește niciodată creatura sa. Dacă el face într-însa un gol prin lovitura atâtor încercări, atunci este semn că vrea să o umple cu prezența sa. Despuiat, sărac, redus la ceea ce este, Bernanos îl imploră pe cel care știe că este totul: ordine, pace, mângiere, bucurie. Și răspunsul îi este dat, chiar dacă trebuie să coboare într-o „groapă profundă”, care este adâncul nimicniciei sale:

„Tu ai suferit, îmi scrii, dar ai rămas fidel și te crezi salvat”. Această frază căreia nu i-am dat atenție a trebuit să-mi șuiere de o sută cincizeci de ori ca să ajungă să explodeze într-o conștiință, în clipa decisivă. Nu-i nevoie decât de o pietricică, dar căzută de sus, ca să descopere lacul de noroi care urcă în tăcere, din profunzimile noastre. Ce contează! nici o lovitură nu a fost mai bine dată, mai precisă, mai fulgerătoare... Niciodată n-a țâșnit așa de sus, sub cea mai savantă rană, sângele inimii invizibile... Chiar în clipa permanentei angoase... [...] L-am recunoscut pe Învățătorul Învățătorilor. Lumina divină, o clipă, a fost recâștigată. Aceasta este de ajuns. Ce avem noi mai bun de așteptat decât de a fi întinși pe Cruce! Vai! vai! până la ziuă, până la ridicarea soarelui înfricoșător, refugiat pe cea mai înaltă creastă a speranței, înconjurat de întunecimi, pe care le ținem încă, deasupra abisului, în mâinile noastre sfâșiate? Mulțimea întunecată, jos, ne cheamă cu nechezatul său. În adâncul nostru deșeurilor de treizeci de ani, în

³⁶ „À Dom Besse” (3 sept. 1918), în G. BERNANOS, *Correspondance inédite. I. Combat pour la vérité*, 150.

³⁷ H.U. VON BALTHASAR, *Le chrétien Bernanos*, 42.

³⁸ „À Dom Besse” (3 sept. 1918), în G. BERNANOS, *Correspondance inédite. I. Combat pour la vérité*, 150.

plină putrefacție... Drept ajutor o voință mai bine de jumătate închisă în obișnuințe, și pe care el trebuie să o smulgă cu amândouă mâinile... – Și înaintea noastră, dușmanul de moarte. Posuerunt me in lacu inferiori. Ah! acolo trebuie să mă cauți, [...], nu în lumină, dar în groapa mea adâncă! [...] Privirea divină s-a așezat asupra noastră, așa de sigură și așa de tândră: atunci în corsetul de instincte, obișnuințe dobândite sau moștenite, în trup și sânge, ceva s-a trezit, s-a mișcat o dată, în mod ireparabil. S-a sfârșit. Nu putem acum să ne înșelăm pe noi înșine. Trebuie să devenim liberi sau să murim. [...] aceasta este scris în angoasa speranței și cu totul sângerând la picioarele Crucii. – Tot ce mai rămâne din forță, risipit, irosit, aruncat cu mâinile pline – se numește agonie. Iată! Dintre toți eu sunt cel mai slab, cel mai nestatornic, cel mai laș – un sclav – și eu sunt cel care ar trebui să-mi târăsc pe drumul – așa de lung! așa de lung! sensibilitatea mea zdrelită vie, până la El! – Dar în prezent, aceasta este mai puțin dur decât a te culca din nou în groapa ta. – „Răbdarea săracului nu va pieri veșnic” spune Psalmistul. Și scrie mai departe: Tu nu mă vei confunda pentru totdeauna. Acest strigăt, această provocare sublimă, iată moștenirea noastră substanțială. Noi trăim în acest cuvânt extraordinar. – Neamul omenesc, varietatea sa, fiecare dintre noi în atitudinea care îi este proprie, totul a fost trăit la vârf, fixat pentru veacul veacurilor, în această culee de bronz. La cea mai înaltă tensiune a sa, speranța sfârșește prin a ne consuma³⁹.

Rugându-se cu Psalmii și *Imitațiunea lui Cristos* la sfatul lui Dom Besse, meditănd *Psalmul* 9, Bernanos ajunge să înțeleagă că numai cel sărman posedă secretul speranței și acel ceva „inefabil” care există în acceptarea încrezătoare a voinței lui Dumnezeu⁴⁰. Deja în 1918 scria:

Există un verset în *Imitațiunea* mea care mă face să strig după ajutor: *Nu mă voi lăsa de rugăciune, nu mă voi mai lăsa niciodată, până când harul tău nu-mi va fi dat din nou, și îmi vei vorbi înăuntru*. Este umilința mea și speranța mea de a mă simți atât de sărac, atât de slab, îndată ce această voce tace în inima mea. Nu pot să mă lipsesc de Dumnezeu o singură clipă, și el o știe [...] Nu există nimic între Paradis și mine, decât aripa divină care mă acoperă. *Sub pennis eius sperabis*⁴¹.

Întreaga sa viață s-a pus la dispoziția lui Dumnezeu, îi așteaptă ordinele, se supune voinței sale: „Dacă Dumnezeu singur mă cheamă, el aranjează

³⁹ G. BERNANOS, „Correspondance inédite” (26 août 1919), în *Les Cahiers du Rhône*, 35.

⁴⁰ Această abandonare nu poate fi decât rodul unirii cu Dumnezeu în rugăciune: „Sunt foarte fidel recitării zilnice a micului oficiu al oblaților, și recitesc psalmii mei așa cum mi-ai cerut. [...] Trebuie să spui rozariul în aceste întunecimi ca să știi ce este Salutarea îngerească... Și acest Magnificat minunat pe care îl recit în fiecare seară și care purifică aerul din jurul meu. Poate voi putea să mă împărtășesc mâine dimineață, între două etape, dacă nu plecăm prea degrabă; o împărtășire fără mulțumire, primită în fugă, și aproape cu piciorul în scară” („À Dom Besse” [1917]). Revenit în viața civilă îi va scrie: „De luni de zile rămân fidel practicii liturghiei și împărtășaniei zilnice” („À Dom Besse” [1919], apud G. GAUCHER, *Bernanos ou l’invincible espérance*, 57-58).

⁴¹ „À Dom Besse” (sept. 1918), apud H.U. VON BALTHASAR, *Le chrétien Bernanos*, 43.

totul. Eu mă raportează la El”⁴². Este convingerea sa că numai în Dumnezeu putem trăi și respira.

După război, revenind în viața civilă, are de îndurat alți ani de suferințe. Aștepta să participe la construirea unei lumi noi, a unei lumi adevărate și acum nu vede în față decât „carnavalul”⁴³ și imensa angoasă a unei civilizații care nu știe ce este. Oprimat de spectacolul unei țări pe care vrea cu orice preț să-l uite, obligat să facă o meserie care nu-i place, bolnav până în pragul morții, Bernanos a cunoscut nu numai dificultățile materiale ale tinerei sale familii dar și insatisfacția celui care se știe făcut pentru altceva.

În 1920, tocmai făcusem războiul ca toată lumea, aveam treizeci și doi de ani, știam să ascult, știam să văd. [...] Da, eram departe de a aștepta, credeți-mă, o perioadă de prosperitate, de abundență și mai ales de siguranță. [...] Cine n-a trăit în acel timp nu știe ce este dezgustul. [...] Plecam și veneam, când fericit, când nefericit, dar totdeauna cu golul angoasei în piept. Ah! aceasta nu este o imagine literară!⁴⁴.

Această angoasă culminează în crizele care apar în viața sa destul de neregulat.

Vocația sa, atât de mult timp căutată, s-a zidit lent și dureros. „Decepția m-a aruncat de altfel în literatură, am intrat sub «Soarele Satanei»”⁴⁵, va mărturisi el mai târziu. Primul său roman va fi martorul acestei perioade întunecate. Căci

este imposibil, când se citește acest extraordinar roman, să nu te întorci spre autorul care l-a „scos din viscerele sale”. Aceste prăpăstii n-a putut să le inventeze în întregime. N-a putut să descrie ca spectator nepăsătoarea putere a Satanei care-l încolțește pe abatele Donissan cu „tentația disperării”. Cine va putea spune vreodată în ce măsură a cunoscut el chinurile eroului său?⁴⁶

se întreabă episcopul Guy Gaucher. Atunci când totul lipsește și trebuie să se angajeze două treimi din timpul său ca să câștige pâinea pentru stomacul său și pentru familia sa⁴⁷, când răul pare să rupă zăgazurile, îi mai rămâne doar o ieșire: să se arunce în focul arzător al iubirii lui Dumnezeu.

Dar Bernanos mai are încă de învățat ce este sfințenia, căci sfântul lui din Lumbres este un suflet care „nu știe valoarea umilei speranțe și «milostivirea dulce a lui Dumnezeu»”⁴⁸. Pentru el ca și pentru autorul care

⁴² „À Dom Besse” (sept. 1918), apud H.U. VON BALTHASAR, *Le chrétien Bernanos*, 43.

⁴³ *La France contre les robots*, EEC II, 1014.

⁴⁴ *La France contre les robots*, EEC II, 1007-1008.

⁴⁵ *La France contre les robots*, EEC II, 1015.

⁴⁶ G. GAUCHER, *Bernanos ou l'invincible espérance*, 65.

⁴⁷ Cf. G. BERNANOS, „Correspondance inédite” (Nancy, 9 octobre 1925), în *Les Cahiers du Rhône*, 39.

⁴⁸ G. GAUCHER, *Bernanos ou l'invincible espérance*, 68.

îi dă naștere, „Dumnezeu pare fără îndoială [...] un stăpân așa de dur!” căci este „Cel care se găsește în adâncul nu contează cărei suferințe și aproape totdeauna absent din bucuriile noastre”⁴⁹. Va trebui să sufere zi de zi umilință după umilință ca să scoată dintr-însul din ce în ce mai mult orgoliul său puternic, ca să renunțe puțin câte puțin la modul său de a concepe sfințenia pe care o vedea redusă doar la forța unui sistem – acela al Crucii și al coborârii în iad – prin care trebuia să intre harul pentru a-i sfinți pe oameni și ca să renunțe de a mai pune sfințenia și eroismul într-o paradoxală unitate, destul de înșelătoare. În abatele Donisan se percepe cu ușurință figura atletului vieții spirituale, a eroului care aruncă provocarea înaintea răului. Așa cum remarcă H.U. von Balthasar, „greșeala aici este că sfântul a fost conceput exact în maniera unui erou și, mai general, că iubirea se prezintă sub semnul forței”⁵⁰. De altfel și Paul Claudel, pe când era ambasadorul Franței în Japonia, în scrisoarea pe care i-o adresează câteva luni după apariția romanului, îi ridică aceeași problemă:

Eroul vostru nu lasă o impresie clară: s-ar spune că ezitați între două idei, care o iau în mod alternativ înainte, una este aceea a *ascetului* slăbit, aceea a Parohului de Ars, cealaltă care vă aparține ca proprie și pe care o găsesc mai interesantă este aceea a *atletului* rămas uman, prea uman, și care nu se teme să lupte corp la corp, cum spune sfântul Paul, cu puterile întunericului, riscând totul, chiar mântuirea sa veșnică. Totul este de a ști dacă el este împins de iubirea de Dumnezeu sau din orgoliul forței sale, și în cartea voastră se pare că acest al doilea sentiment este cel mai puternic, iubirea de Dumnezeu și de suferință n-ar apărea decât în câteva pagini de altfel foarte frumoase⁵¹.

Parohul de țară, pe care îl va descrie zece ani mai târziu, nu va mai avea nimic din trăsăturile eroului. Însă până atunci (în 1936), Bernanos mai are de suferit ca să ajungă să descopere valoarea copilăriei spirituale. Miserie, boală, decepții personale, familiale, politice, toate vin fără număr și fără măsură peste viața sa de scriitor și-i deschid calea pentru a regăsi în cele din urmă sub lovitura atâtor încercări inima sa de copil, acea inimă goală care râde și care plânge sub soare și sub ploaia de har, care adesea râde cu un ochi și plânge cu celălalt, acea inimă căreia i se întâmplă să zâmbească în fața micilor șmecherii puerile destinate să-i înșele pe oamenii mari, pentru că aceste scene nu vor să facă altceva decât să scoată mai bine în evidență și să pună mai bine în valoare sinceritatea copilăriei. Doar cu această inimă de copil poate Bernanos să se apropie de Împărăția lui Dumnezeu și de

⁴⁹ G. BERNANOS, „Correspondance inédite” (Chalons, le 12 février 1926), în *Les Cahiers du Rhône*, 40.

⁵⁰ H.U. VON BALTHASAR, *Le chrétien Bernanos*, 41

⁵¹ G. BERNANOS, „Lettre de Paul Claudel à Bernanos” (Tokyo, le 25 juin 1926), în *Les Cahiers du Rhône*, 65.

misterul răscumpărării, ajungând să cunoască valoarea părăsirii, a agoniei în fața păcatului.

Puțini creștini realizează cu adevărat prețul infinit al răscumpărării, pentru că nu îndrăznesc să sondeze acest abis de durere. Bernanos știe acum că Dumnezeu ne-a iubit nu pentru a râde și ca să ne smulgă din ghiarele Satanei, el a voit să sufere și să moară «nu doar în pictură», cum spune Claudel⁵².

Bernanos se lasă făcut părtaș la acest mister al iubirii divine și astfel ajunge să trăiască în forul său intim viața marilor posedați de Dumnezeu sau de diavol. Așa a rămas în amintirea unui prieten, François Le Grix, care îl prezintă astfel imediat după moarte:

Îmi amintesc de una dintre conversațiile noastre pe care le-am avut singuri. Mergeam de-a lungul cheilor Senei, spre Concorde, într-o după amiază cu soare. Îl întrebam cu puțină timiditate, și chiar cu o oarecare pudoare – eram la începutul prieteniei noastre – despre adevărul, despre profunzimea poziției sale religioase. [...] Am și astăzi încă trăsătura privirii sale de flăcări care m-a întrerupt: am în urechi tonul simplului său răspuns: în mod evident, Dumnezeu nu era pentru Bernanos o problemă, un raționament, Dumnezeul unei metafizici sau a unei simple vieți de dincolo, dar o experiență, o absență sau o prezență, o prietenie vie, în orice caz, adesea teribilă în exigențele sale... Aceasta nu s-ar putea reda.... [...] El a spus ceea ce a trăit. Îl vedea pe Dumnezeu aproape constant. În același contact, poate mai clar, îl vedea pe diavol. Îl vedea sub trăsăturile bătrânului căruțar pe care nimeni dintre cei care l-au citit nu-l vor putea uita. Îl vedea mai des, se pare, sub trăsăturile lui Lucifer, Îngerul de lumină. Știa resursele sale, seducțiile sale, înșelăciunile sale, disputa cu el pas cu pas, și rând pe rând, lumea noastră amenințată și micul său univers, generația sa în întregime și sufletul copiilor săi, uneori recunoscându-se aproape epuizat, învins, alteori ridicându-se și reluând lupta. La aceasta visam în ajunul morții sale, strângându-i încă o dată mâna sa plină de valoare, care s-a luptat atâta, și a doua zi, privind acest chip care în sfârșit s-a liniștit, acest profil așa de pur, așa de mândru, așa de nobil, care avea aspectul și culoarea unui bronz turnat de un sculptor florentin din marea epocă... Să nu mai cercetăm! Fără îndoială a avut aceste oboseli, această igienă neplăcută, această boală, această operație. Dar este numai *aceasta*, această luptă cu Îngerul, care a avut dreptate cu privire la forța sa. Nu le este dat multora să-și semneze viața: lui i-a fost dat, lui, să-și semneze și moartea. Și eu cred că-i rămân fidel, dovedindu-i că l-am cunoscut și l-am iubit aproape în secretul său, afirmând că acest mare cuvânt misterios pe care l-a scos la ultima suflare: „Între noi doi, acum!” nu i l-a adresat morții, nici lui Dumnezeu, dar celui cu care s-a luptat toată viața sa cu fața descoperită, pe care nu a încetat să-l denunțe unei lumi care a uitat de invizibil: Celui Rău, care l-a atacat o ultimă dată, și pe care mergea să-l învingă⁵³.

⁵² G. GAUCHER, *Bernanos ou l'invincible espérance*, 68-69.

⁵³ F. LE GRIX, „Une vie”, în *Les Cahiers du Rhône*, 291-292.

1.2. *Un binom de nedespărțit: păcat – har*

În opera sa, Bernanos lasă să transpară credința în triumful lui Dumnezeu. Pentru el victoria asupra răului, ilustrată de comportamentul personajelor preferate, nu constă în a refuza să-l denunțe, dar în a-i nega victoria definitivă, afirmând existența lui Dumnezeu și puterea lui salvatoare. Mai ales în trei romane *Sous le soleil de Satan*, *L'imposture* și *La joie*, Bernanos a consemnat lupta dintre păcat și har, descriind în personajele sale angajarea ascetică pe drumul sfințeniei sau cufundarea în păcat.

Misiunea scriitorului nu este aceea de a-l justifica pe cel păcătos nici de a spune doar că adevăratul păcat există atunci când omul caută răul nu atât datorită slăbiciunii ci pentru el însuși, cât de a recunoaște că nu există abis pe care milostivirea lui Dumnezeu să nu fie în stare să-l umple. Natura omului este rănită, coruptă, nu poate să se sustragă misterului răului, însă cel care este cuprins de rău, este cuprins și de har, ne spune Bernanos. De obicei, cei care îi citesc scrierile

se gândesc mai întâi la această revelație a Răului, la această prezență personală a Satanei care face un fel de scandal din prima sa carte și unde mulți vor să recunoască tema care domină toate romanele sale. Mergând mai profund, deja suntem tentați să ne oprim la această voracitate dublă, a lui Dumnezeu și a Satanei, la dorința pe care o au amândoi pentru sufletul omenesc, și îmi imaginez că se scrie o carte întreagă despre Bernanos și dorința supranaturală: s-ar descoperi aici această analogie, – garanție a autenticității – care leagă în universul bernanosian marea structură metafizică a lumii împărțită între cele două lăcomii „înfiorătoare” și structura unei omeniri unde totul este în același fel mișcat de dorință⁵⁴.

Din locul său modest de romancier și pamfletar, autorul ne amintește că puterea sabiei Cuvântului lui Dumnezeu ajunge în noi și „pătrunde până la despărțitura sufletului și a duhului, a încheieturilor și a măduvei și judecă sentimentele și gândurile inimii”⁵⁵ pentru a ne descoperi adevărul ființei noastre, pentru a ne pune în față monstruoasa iluzie pe care ne-o dă păcatul și a ne purta privirea spre iubirea milostivă a lui Dumnezeu, care de la înălțimea Crucii pătrunde întreaga realitate umană, și, în cele din urmă, a ne provoca la a face o alegere – căci aici omul se descoperă pe sine ca persoană – dar o alegere care să corespundă cu alegerea pe care Dumnezeu însuși a făcut-o încă înainte de întemeierea lumii cu privire la fiecare dintre noi⁵⁶. Clarviziunea pe care o primește privirea sa este de altă natură decât psihologică, ea participă la această înțelegere plină de milostivire și el poate

⁵⁴ A. BÉGUIN, „Le témoin de la sainte Agonie”, în *Les Cahiers du Rhône*, 139.

⁵⁵ *Evr* 4,12.

⁵⁶ Cf. *Ef* 1,4.

astfel să discearnă locul unde se plasează adevărata luptă a omului, iar universul pe care îl cuprinde astfel se plasează în perspectiva în care Biblia, fără montaje psihologice, ne restituie acel om prin singura punere în evidență a relației sale cu Dumnezeu, ajungând să descopere și să mărturisească marele adevăr: „totul este har”⁵⁷.

Dacă în capitolul anterior am văzut acțiunea nelegiuită a Satanei de distrugere în suflete, acum trebuie să scoatem în evidență faptul că Bernanos vorbește despre „le travail de la grâce dans le coeur”⁵⁸, nu atât în sensul de muncă, de efort, cât mai ales în sensul de „travaliu”, de chin pentru a face să se nască o nouă viață, și care „are un caracter de violență, de asprime care-l tulbură”⁵⁹ pe abatele Donissan.

Sub privirea celui Răstignit, rezistența pe care fiecare om o opune harului ia forma unei lupte de moarte răbdătoare sau impuse în care omul, cu sprijinul demonului, aruncă toate forțele sale și poate să meargă înfinit mai departe decât credem noi în ticăloșie, perversiune sau demență⁶⁰.

Autorul urmărește omul în lupta sa, nu pentru a se deda unor observații interesante, dar pentru a rămâne aproapele acestui om care a căzut „în mâna tâlharilor care, după ce l-au dezbrăcat și l-au strivit în bătaie, au plecat, lăsându-l pe jumătate mort”⁶¹. Aici nu este vorba de obișnuitele lupte ale creștinului purtate împotriva propriului său trup. Bernanos vrea să sugereze ceea ce spune apostolul, că „noi nu avem o luptă împotriva sângelui și trupului, ci împotriva conducătorilor acestei lumi a întinericului, împotriva duhurilor răului”⁶², împotriva puterilor spirituale ale omului peste care Cel Rău și-a impus stăpânirea. Ne aflăm, de fapt, în fața omului așa cum îl descrie Scriptura și nu în fața ingenioasei radiografii a romanelor moderne cu descrierea absurdității unei existențe introvertite, deși autorul își fixează privirea asupra trăirilor aceluiași om modern cuprins de neliniște și plictiseală, dar dintr-o altă perspectivă. Cum ar spune Alexandru Paleologu, Bernanos provoacă haosul ca potențialitate a reînnoirii cosmosului și produce ca și tragicul, un efect de *catharsis*, termen folosit de Aristotel pentru a defini efectul „purificator” al artei⁶³. Dacă descrie păcatul și îndepărtarea de Dumnezeu, nu o face decât pentru a trezi sentimentul amărăciunii de nedepășit al unei inimi pierdute care umple multe din cărțile sale, căci trebuie să treci prin această încercare pentru a primi

⁵⁷ Cf. R. CHAPAL, „La bataille spirituelle”, în *Les Cahiers du Rhône*, 157.

⁵⁸ *Sous le soleil de Satan*, OR, 138.

⁵⁹ *Sous le soleil de Satan*, OR, 138-139.

⁶⁰ R. CHAPAL, „La bataille spirituelle”, în *Les Cahiers du Rhône* 158.

⁶¹ *Lc* 10,30.

⁶² *Ef* 6,12.

⁶³ A. PALEOLOGU, *Amicus Plato... sau „Despărțirea de Noica”*, LiterNet 2003, 15-16.

harul. Bernanos speră că, în inimile cele mai împietrite, locuiește mereu un rest de onoare care va putea să se lase atinsă. El opune „la exaltarea răului exaltarea binelui, ca două voci puternice care caută se se acopere una pe alta”⁶⁴, conștient fiind că „puterea răului, care de altfel nu este decât aparență și iluzie, se manifestă cu mai multă strălucire decât Dumnezeu care se face din nou pruncul din iesle, ca pentru a scăpa de propria sa dreptate, de exigențele propriiei sale dreptăți, și pentru a spune așa de a o înșela”⁶⁵.

Abatele Cénabre trăiește în întunericul păcatului, în închidere în fața chemării lui Dumnezeu, totuși harul rămâne totdeauna deasupra sa așteptând momentul unei „breșe”, și Cénabre moare în timp ce „invoca cu o voce supraumană” *Pater noster*⁶⁶. De fapt, Bernanos completează descrierea comediei umane balzaciene adăugând realitatea supranaturală sau, după expresia lui Albert Béguin, „agonia supranaturală”. Este agonia generată de lupta crâncenă, cutremurătoare și continuă din noi între bine și rău, între har și păcat, pentru că „fiecare dintre noi [...] este o dată și o dată, într-un anumit fel, un sfânt și un delicvent – îi spune monseniorul Menou Ségrais abatelui Donissan – purtat o dată spre bine, nu printr-un calcul judicios aproximativ al utilității, dar în mod clar și doar de un avânt total al ființei, printr-o efuziune de iubire [...], altădată chinuit de neliniștea misterioasă de a se înjosi, de plăcerea de a savura gustul cenușii, de amețeaua animalică”⁶⁷.

Chiar personajele în contrast din romanele sale au ceva în comun, un același pericol, o aceeași încercare: tentația disperării. Este aceeași disperare de care vorbesc ceilalți scriitori contemporani: disperarea care poartă înaintea abisului nimicului sau al aridității unui deșert de moarte. Dar dacă pentru cei mai mulți poarta vieții se închide aici, Bernanos merge mai departe, oferind omului modern posibilitatea de a trece peste toate acestea cu trudă și eroism, încrezător în ajutorul care îi este dat de sus. Speranța și disperarea, adevărul și minciuna, divinul și satanicul, îi fac pe sfânt și pe păcătos în mod straniu asemănători: amândoi sunt sub semnul „soarelui Satanei”, căci „sămânța răului și a binelui zboară peste tot”⁶⁸. Este o prezență împreună a binelui și a răului în lume și în inima omului, căci neghina crește împreună cu grâul și stăpânul nu acceptă să fie smulsă ca nu cumva să se aducă daună grâului⁶⁹. Aici este un element de bază al „spiritualității” lui Bernanos, unde se caută un echilibru. „Îi spuneam tocmai

⁶⁴ G. BERNANOS, *Dialogues des Carmélites*, în G. BERNANOS, *Oeuvres romanesques suivies de Dialogues des carmélites*, Edition Plon, Seuil, Gallimard 1961, OR, 1689-1690.

⁶⁵ *Dialogues des Carmélites*, OR, 1690.

⁶⁶ *La joie*, OR, 724.

⁶⁷ *Sous le soleil de Satan*, OR, 221.

⁶⁸ *Journal*, OR, 1159.

⁶⁹ Cf. Mt 13, 29-30.

ieri părintelui din Norenfontes: binele și răul trebuie să-și țină echilibrul unul altuia, numai că centrul de greutate este plasat jos, prea jos. Sau, dacă vă place mai mult, se suprapun ca două lichide, cu densități diferite, fără să se amestece”⁷⁰.

În interviul din 1926, Frédéric Lefèvre face referință la acuzele care i-au fost aduse în diferite articole de critică literară, imediat după apariția primului său roman. „S-a scris că *Soleil de Satan* era capabil să bulverseze multe suflete”, îi spune interlocutorului său, provocându-l. Ideea de fond era că lumea nu are nevoie de astfel de propuneri, dar mai degrabă de cărți care să vorbească despre „triumful spiritului” care să fie un motiv de speranță. Atunci Bernanos se apără prezentând motivația sa:

Totul este de preferat echivocului care a alimentat secolul al XIX-lea, anarhiei sale, detestabilei sale confuzii cu privire la valorile morale. Romanului modern îi lipsește Dumnezeu, dar diavolul îi lipsește la fel. Eu mă gândesc că unui materialist nu-i place să audă vorbindu-se despre Satana, pentru că el nu vrea să vadă, în viața interioară, decât câmpul trist de bătălie a instinctelor. O dată introdus diavolul, este greu să treci cu vederea peste har pentru a explica omul... Iată! parohul meu din Lumbres este fără îndoială un fel de sfânt, dar numai cu tentațiile sale, cu disperarea el poate fi făcut accesibil nouă. Experiența trăită de iubirea divină nu aparține sferei romanului. Dar dacă eu îl constrâng pe cititor să coboare în adâncul propriei conștiințe, dacă îi demonstrez, cu maximă evidență, că slăbiciunea umană nu explică totul, că este întreținută, exploatată de un fel de geniu feroce și sumbru, ce altceva îi rămâne de făcut decât să se arunce în genunchi, dacă nu din iubire cel puțin din groază, și să-l invoce pe Dumnezeu?⁷¹.

În această perspectivă se poate vorbi în opera bernanosiană despre acest binom de nedespărțit: păcat – har. „Lumea păcatului stă față în față cu lumea harului întocmai ca imaginea reflectată a unui peisaj pe malul unei ape negre și adânci”⁷². Fidel adevărului evanghelic, autorul s-a preocupat să reflecteze mereu în scris ceea ce – se poate spune – era convingerea apostolului Paul atunci când le scria Romanilor: „unde s-a înmulțit păcatul, s-a revărsat cu prisosință harul pentru ca după cum păcatul a domnit prin moarte, la fel harul să domnească prin justificarea ce duce la viața veșnică prin Isus Cristos, Domnul nostru”⁷³.

Așa cum observă Albert Béguin,

universul bernanosian nu se împarte între buni și răi, dar, ceea ce este cu totul altceva, între sfinții, care au păstrat fidelitatea față de copilărie, și nefericiții, care au pierdut-o. Pe de o parte puterile iubirii, unde se manifestă supraviețuirea

⁷⁰ *Journal*, OR, 1031.

⁷¹ „Interview de 1926”, EEC I, 1047.

⁷² *Journal*, OR, 1139.

⁷³ *Rom* 5,20b-21.

spiritului copilăriei; pe de altă parte, neputința de a iubi – *infernul este de a nu iubi* – care este blestem ieșit din diferite izvoare interioare: curiozitatea insașibilă, spiritul puternicei atașări de obiecte iluzorii, sărmana prostie a „oamenilor demni” – *hombres dignos* – și a „imbecililor” avizi de considerație și de onoruri⁷⁴.

În capitolul anterior am arătat că păcatul este văzut și se vorbește despre el în toate romanele autorului nostru doar din orizontul răscumpărării, în lumina harului care salvează și eliberează. Harul și bunăvoința supraabundentă a lui Dumnezeu ne spune mult mai mult despre răutatea sau despre mizeria păcatului, decât orice altă viziune legalistă. Bernanos combate acel catolicism îngust care face din viața interioară un „întunecat câmp de bătaie al instinctelor” și trădând valorile cele mai înalte, reduce morala la „o igienă a simțurilor”⁷⁵. În *Monsieur Ouine*, a voit să exprime mai clar propria viziune teologică despre lumea modernă, scoțând în relief supunerea socială și singurătatea oamenilor care au restaurat noțiunea de păcat fără har, căci pentru el crima – și în societatea fără Dumnezeu, al cărei prototip este „parohia moartă”, totul este pentru moarte – este simptomul cel mai evident al ciocnirii tragice dintre har și păcat. Cu alte cuvinte, tot ceea ce poate spune despre păcat, Bernanos o spune pe lungimea de undă a harului. Și nu poate vorbi despre harul divin, despre „dulcea milostivire a lui Dumnezeu” decât cu ochii plini de lacrimi. Tuturor eroilor săi, bărbați sau femei, el le atribuie acest dar al lacrimilor. Dar aici este vorba de cu totul altceva decât de o dispoziție sentimentală: o inimă goală în fața dulcii iubiri divine care consumă. Tot ceea ce este dur și aparent feroce în romanele lui Bernanos nu are alt rol decât să descrie victoria harului. În *Journal d'un curé de campagne* acest lucru este așa de evident încât sare în ochii oricărui cititor. Misiunea căreia scriitorul îi consacră toată arta sa este de a pune în lumină prejudecățile oamenilor cu privire la adevărul iubirii divine și obiecțiile pe care le aduc acestui adevăr, de a face întreaga situație translucidă până în străfundul său în fața privirii și chemării harului. Pentru a descoperi că lumea, cu toată ura sa și cu toată orbirea sa „s-a pierdut în imensa milostivire a lui Dumnezeu ca o pietricică în mare”⁷⁶, trebuie să ai mai întâi conștiința abisului în care s-a pierdut această lume în fața harului care se înalță pentru a o lumina: „Este, cu destul de puține excepții, soarta comună a oamenilor să moară cu sentimentul că nu și-au împlinit misiunea; fiecare dintre noi trebuie să cunoască, în ceasul agoniei, această sfâșiere, înainte de a se trezi, după ce a trecut pragul, în dulcea milostivire a lui Dumnezeu, ca într-o auroră proaspătă și profundă”⁷⁷. Astfel întreaga existență nu este altceva decât o chemare la depășirea limitelor.

⁷⁴ A. BÉGUIN, *Bernanos*, 41.

⁷⁵ Cf. *Sous le soleil de Satan*, OR, 221; „Interview de 1926”, EEC I, 1042.

⁷⁶ G. BERNANOS, *Croix*, feb. 1942, apud H.U. VON BALTHASAR, *Le chretien Bernanos*, 45.

⁷⁷ G. BERNANOS, *Croix*, 13 ian. 1945, apud H.U. VON BALTHASAR, *Le chretien Bernanos*, 45-46.

1.3. Omul în mijlocul luptei spirituale dintre păcat și har

Opera lui Bernanos răsună de tumultul luptei spirituale. Imaginea bătăliei apare de mai multe ori în romanele sale și se referă la lupta continuă în domeniul moral în viața omului: este eterna și dramatica luptă dintre bine și rău, dintre iubire și ură, dintre har și păcat. Criticul literar Pierre-Henri Simon, referindu-se la scrierile lui Bernanos în literatura epocii, consideră că „creștinismul său tragic și chiar supranaturalismul său îl adapta mai bine unei noi ere literare care se scâldea în angoasă și pretindea să construiască o înțelepciune plecând de la recunoașterea iraționalului”, pentru că Bernanos are „intuiția unei lumi sfâșiate în care spiritul răului joacă liber împotriva spiritului lui Dumnezeu”⁷⁸. Viziunea sa despre lumea amenințată de „principele acestei lumi”⁷⁹, frica de Satana și de demoni pare să facă referință la lupta spirituală despre care vorbește apostolul Paul în *Scrisoarea către Efeseni*⁸⁰. De fapt, fără a fi specialist în teologie, Bernanos face de multe ori în scrierile sale apel la Scriptură. „Textul biblic – observă M. Gil – în romanele și eseurile lui Bernanos, impune prezența sa ca o evidență. El umple discursul și figurile sale: citarea, parafraza, personificarea și comentariul – patru forme prezente în Scriptură, aici imitate”⁸¹. În acest mod autorul vrea să pună în lumină puterea răului și exigența luptei la care este constrâns fiecare om care își propune binele și de care nici chiar creștinul nu este scutit, pentru că și el este chinuit de rău. Toți trebuie să-i facă față. În lupta lor întâlnesc „contradicții feroce”, „incompatibilități esențiale”⁸², sunt continuu expuși paradoxului, echivocului, ambiguității, la toată „ironia feroce a adevărului”⁸³. Oricât de nepuțincios ar fi în el însuși – este nimic – răul deține o anumită stăpânire asupra omului; are puterea de a-l seduce, de a-l antrena într-un abis mereu

⁷⁸ P.-H. SIMON, „La littérature du péché et de la grâce”, 109-110.

⁷⁹ Cf. *Sous le soleil de Satan*, OR, 261.

⁸⁰ „În rest, întăriți-vă în Domnul și în fața puterii lui. Îmbrăcați-vă cu armura lui Dumnezeu ca să puteți sta în picioare în fața înșelătoriilor diavolului, căci noi nu avem o luptă împotriva sângelui și trupului, ci împotriva conducătorilor acestei lumi a întunericului, împotriva duhurilor răului care sunt în înălțimi. De aceea, luați armura lui Dumnezeu ca să vă puteți împotrivi în ziua cea rea și, după ce veți fi învins toate, rămâneți în picioare. Așadar, stați drepti, încinși la mijloc cu adevărul și îmbrăcați cu platoșa dreptății, având încălțăminte în picioare, fiind gata pentru evanghelia păcii. Să țineți întotdeauna scutul credinței cu care veți putea stinge săgețile aprinse ale Celui Rău. Luați și coiful mântuirii și sabia duhului care este cuvântul lui Dumnezeu. Faceți toate acestea în rugăciuni și cereri în Duh, în orice timp. Pentru aceasta fiți vigilenți și statornici în rugăciune pentru toți sfinții și pentru mine, ca să mi se dea cuvântul care să-mi deschidă gura, ca să fac cunoscut cu îndrăzneală misterul evangheliei pentru care am fost trimis, legat în lanțuri, că să am curajul să vorbesc despre ea așa cum trebuie” (*Ef* 6,10-20).

⁸¹ M. GIL, *Les deux écritures. Étude sur Bernanos*, Les Éditions du Cerf, Paris 2008, 21.

⁸² Cf. *L'impoture*, OR, 512.

⁸³ Cf. *Sous le soleil de Satan*, OR, 276.

mai profund și fără margini. În fața moralismului superficial, la modă la contemporanii săi, prima grijă a lui Bernanos a fost să redea oamenilor de astăzi conștiința existenței abisului, a profunzimii sale și a forței sale de absorbție. Ce poate face omul în fața acestei puteri? Este întrebarea de fond la care autorul încearcă să răspundă în întreaga sa operă. Înarmat nu cu datele din labirinturile psihologiei umane, dar cu forța supranaturală a harului, creștinul poate să pătrundă în casa Satanei, pentru a-l învinge. „Ceea ce îi aparține ca propriu lui Bernanos este faptul că el concepe această luptă înainte de toate ca o luptă spirituală, ale cărei arme sunt viziunea, înțelegerea, judecata, inseparabile pentru el de rugăciune”⁸⁴. Élie Maakaroun observă că în *Sous le soleil de Satan* sunt trei rețele de imagini care exprimă acțiunea personajelor: violența, mișcarea în sus și în jos și avântul spre lumea supranaturală. Vioența se exprimă prin imaginea „legăturilor misterioase” cu lumea invizibilă. Mișcarea este cădere și ridicare a eu-lui dar și mișcare a harului, iar lumea supranaturală este locul unde se dă această bătălie cu Cel Rău și are loc unirea cu Dumnezeu⁸⁵. Monique Gosselin remarcă și ea că în același roman esențialul este coborârea în spirală în întunecimile interioare acolo unde personajul – preotul Donissan – descoperă o întreagă genealogie a răului⁸⁶ și unde se dă lupta cu Satana chiar cu prețul morții sale pentru a pătrunde sufletele și a le purta într-o mișcare verticală spre lumea de lumină și de har.

Cei care-l citesc pe Bernanos vorbesc despre „eroii” bernanosieni pe care îi identifică cu „sfinții”. De fapt, viziunea autorului este foarte apropiată în sensul că toți eroii săi sunt implicați în acțiuni care țin de domeniul spiritual. Eroii săi au un rol de asociat spiritual pentru alte personaje, pe care le asistă atât în descoperirea harului care le stă alături cât și a răului care le sufocă. Ei mereu descoperă secretul aproapelui lor datorită darului de a vedea în suflete.

Viața ta repetă alte vieți, toate la fel, trăite fără entuziasm, drept la nivelul ieslei în care dobitocul vostru își mănâncă boabele. Da! fiecare din faptele tale este semnul unuia dintre cei din care ieși, lași, avari, desfânați și mincinoși. Eu îi văd. Dumnezeu mi-a dat să-i văd. Este adevărat că te-am văzut în ei, și pe ei în tine⁸⁷,

îi declară vicarul din Campagne tinerei Mouchette pe care tocmai o întâlnește pe cale. Parohul de țară notează în jurnalul său după ce a stat de vorbă

⁸⁴ H.U. VON BALTHASAR, *Le chretien Bernanos*, 328.

⁸⁵ Cf. E. MAAKAROUN, „Les images et la dynamique de l’imaginaire”, în M. ESTÈVE, ed., *Études bernanossiennes 12. Sources et dimensions de Sous le soleil de Satan*, Minard, Paris 1971, 163.

⁸⁶ Cf. M. GOSSELIN, „Bernanos et la question du sujet. Une poétique des profondeurs”, apud M. GOSSELIN, M. MILNER, ed., *Bernanos et le monde moderne*, Presses Universitaires de Lille, Paris 1988, 39.

⁸⁷ *Sous le soleil de Satan*, OR, 204.

cu domnișoara Chantal, fata contesei, pe care voia să o smulgă din starea ei de revoltă: „Și totuși nu știu ce presimțire mă asigură că acolo era cel mai mare și ultimul efort împotriva lui Dumnezeu, că păcatul iese dintr-însa”⁸⁸. În timpul discuției lungi pe care o are cu bunica sa, Chantal din *La joie*, vede și ea „secretul umil și tragic, înghițit de atâția ani, ridicându-se dintr-o dată la suprafața întunericului”⁸⁹. Acest „a vedea în suflete” le dă posibilitatea să intre în circuitul neîntrerupt al harului în lumea de aici și în cea de dincolo, cuprinse împreună și în întregime de privirea milostivă a lui Dumnezeu care luptă alături de creatura sa pentru a o salva.

Această formă de clarviziune care descoperă acțiunea actuală a Duhului Sfânt se manifestă în multe feluri conform libertății Harului. Dacă mâna romancierului nu tremură este posibil ca acel moment să devină *un semn efficace* al „*mâinii care scrie pe zid*”. [...] De aceea clarviziunea pe care o are privirea sa este de o altă natură decât psihologică sau metapsihologică. Ea participă puțin la înțelegerea plină de milostivire care de la înălțimea Crucii pătrunde și poartă întreaga realitate umană. Se poate astfel deosebi locul în care se situează adevărata luptă a acestui om⁹⁰,

scrie pastorul Roger Chapal în *Les Cahiers du Rhône* la puțin timp după moartea scriitorului.

Fiecare carte a lui Bernanos poartă spre privirea milostivă a lui Dumnezeu care se așează asupra omului, provocându-l la o alegere, de a refuza sau de a răspunde harului, declanșând astfel o luptă spirituală care este mai dură decât bătăliile oamenilor.

Sub privirea Răstignitului, rezistența pe care fiecare om o opune harului ia forma unei lupte de moarte răbdătoare sau înversunată în care omul, cu ajutorul demonului, aruncă toate forțele sale și poate să meargă infinit mai departe decât am bănuî în mârșăvie, perversiune sau demență⁹¹.

Astfel că înainte de toate în cărțile lui Bernanos este mereu o luptă.

Trebuie să ne oprim la lupta dintre abatele Donissan și Satana, descrisă în *Sous le soleil de Satan*. Dar, mai întâi, aceasta luptă este sugerată chiar de titlul operei, care nu poate decât să surprindă cu caracterul său antitetic, chiar ironic, căci, în tradiția biblică, Satana aparține domeniului umbrelor, numai Cristos este „lumina lumii”⁹², iar Bernanos pare să îi atribuie

⁸⁸ *Journal*, OR, 1139.

⁸⁹ *La joie*, OR, 609.

⁹⁰ R. CHAPAL, „La bataille spirituelle”, în *Les Cahiers du Rhône*, 156-157.

⁹¹ R. CHAPAL, „La bataille spirituelle”, în *Les Cahiers du Rhône*, 158.

⁹² Profetul Malahia îl numește „soarele dreptății” (*Mal* 3,20), evanghelistul Ioan spune că el este lumina (cf. *In* 1,4-5.7-9; 3,19-21. Cristos însuși se prezintă pe sine „lumina lumii” (*In* 8,12: „Eu sunt lumina lumii. Cine mă urmează nu umblă în întuneric, ci va avea lumina vieții”; *In* 9,5: „Cât sunt în lume, eu sunt lumina lumii”).

această emblemă a adevărului celui care este învățătorul minciunii. Oricum, trebuie ținut cont că autorul este un polemist redutabil. Acest soare al Satanei face trimitere la o lume care aparent este lăsată pradă răului. În acest sens – explică William Bush în notele de lectură la *Sous le soleil de Satan*, editate de Plon în 1982⁹³ – Bernanos poate face referință la un text din profetul Isaia: „Soarele nu va mai fi lumina ta ziua, nici nu te va mai lumina claritatea lunii. Dar Domnul va fi pentru tine lumină veșnică, Dumnezeuul tău va fi strălucirea ta”⁹⁴. Alegând ca titlu „soarele Satanei” autorul sugerează că lumina divină a devenit discretă până la punctul de a nu mai continua să strălucească decât în inima anumitor oameni, căci adevărul nu se impune așa cum face de fapt greșeala care strălucește în mii de lumini seducătoare. O altă explicație, propusă de același W. Bush, se poate afla în infinita răbdare a lui Dumnezeu care lasă timp oamenilor să poată desăvârși viața lor „căci el face să răsară soarele și peste cei răi și peste cei buni, și să cadă ploaia și peste cei drekți și peste cei nedrepti”⁹⁵. În această ipoteză, Satana ar putea profita de aparenta absență a lui Dumnezeu – acel *et si Deus non daretur* în care se complace lumea modernă – pentru a-și întemeia împărăția în lume. Acest soare ar manifesta astfel „misterul nelegiurii”⁹⁶, la care face aluzie apostolul Paul și care este tema care parcurge întreaga literatură apocaliptică⁹⁷. Este necesar ca răul să-și epuizeze întreaga sa capacitate de a dăuna înainte de a fi învins. Această „atotputernicie” satanică este atât de scandaloasă încât unii l-au acuzat pe Bernanos de maniheism, dar o lectură atentă arată contrariul: autorul știe că Satana este învins și o arată în romanele sale, dar trebuie să dea mărturie despre prezența tainică și universală a păcatului original în toți oamenii și despre înclinația spre rău ca și despre convețuirea naturală cu el⁹⁸. O altă încercare

⁹³ W. BUSH, „Sous le soleil de Satan (1926). Le combat de l'esprit d'enfance”, în www.études-littéraires.com/img/contrib/bernanos-sous-le-soleil-de-satan.pdf.

⁹⁴ *Is* 60, 19.

⁹⁵ *Mt* 5,45.

⁹⁶ *2Tes* 2,7.

⁹⁷ În genul literar apocaliptic (*Dan* 11,36; *1In* 2,18.22; *2In* 7; *Ap* 13,1-18), Anticrist („omul nelegiurii”, „fiul pierzării”) este o realitate colectivă care reprezintă toate forțele răului ce, de-a lungul istoriei pot lua forme concrete (puterea totalitaristă, propaganda imorală, ateismul etc.), luptând împotriva lui Dumnezeu și a celor care constituie Biserica lui Cristos. În *2Tes* 2,7 („căci misterul nelegiurii lucrează deja, numai că ceea ce-l împiedică până acum va fi dat la o parte”) vorbește despre un obstacol care-l împiedică să se manifeste. Astfel, interpretează bibliștii, obstacolul trebuie să fie tot în sens colectiv: Biserica, creștinii, care prin credința lor neclintită obstaculează acțiunea lui Anticrist deja prezentă în toate timpurile („misterul nelegiurii”). Când credința creștină va slăbi, Anticrist se va putea arăta cu toată puterea demonică. Atunci, Cristos în persoană va interveni direct pentru a-l învinge definitiv pe Satana și a-i salva pe cei care au rămas în viața lor fideli adevărului (cf. A. BULAI, A. BUDĂU, „Note”, în *Noul Testament*, Sapienția, Iași 2008², 474).

⁹⁸ Și aici aluzia este evidentă la parabola neghinei din *Mt* 13,24-30.

de explicare a titlului ne conduce spre semnele apocaliptice de la sfârșitul timpurilor: „Cerul se clatină, soarele și luna se întunecă, iar stelele încețază să mai strălucească”⁹⁹, versete reluate cu exactitate în *Faptele Apostolilor*¹⁰⁰. *Apocalipsul* vorbește despre aceleași semne la deschiderea celui de al șaselea sigiliu: „s-a făcut un mare cutremur și soarele s-a făcut negru ca un sac din păr, iar luna întreagă a devenit ca sânge”¹⁰¹. Este posibil ca Bernanos să fi voit să ne facă să înțelegem că lumea noastră se apropie de sfârșitul ei în această strălucire neobișnuită și provocatoare a lui Lucifer care etimologic înseamnă purtător de lumină. Acest ultim amănunt ne poartă la a considera un alt sens probabil: soarele Satanei nu este altceva decât lumina orbitoare a greșelii. Lumea Satanei este în totalitate iluzie, promisiune falsă și acum ca și la început¹⁰². „Răul este deci iluzie pentru că el nu este «être» dar «paraître»; el nu este în cele din urmă decât întumescență malignă, umflare vapoasă a unei materii în fermentație”¹⁰³, în exprimarea lui Juan Asensio.

Această luptă – observă același W. Bush – mai este sugerată și de numele parohiei în care activează ca păstor de suflete abatele Donissan: Lumbres, care poate evoca prin paronimie cuvintele „umbră” și „umil”, care amândouă fac trimitere la ascundere, îngropare, iar primul, la lupta cu întunericul¹⁰⁴. De altfel, în primul capitol din partea a doua a romanului, pe care a intitulat-o „Sfântul din Lumbres”, autorul ne oferă propria sa orientare:

Proiectul pe care de atâtea ori l-a făcut de a merge să se ascundă ca să moară într-un loc retras la capătul lumii, la Chartusieni sau la Trapiști, îi revine în minte, dar ca o imagine nouă, cu o strângere de inimă, ascuțită și dulce, o dispariție misterioasă. În astfel de momente, în trecut, păstorul nu-și părăsea turma; visa să o poarte cu sine, până la locul penitenței sale, pentru a trăi încă și a fi demn de ea. Dar în prezent această amintire se șterge, ultima. Neobositul prieten al sufletelor nu dorește decât odihna, și încă ceva, de care gândul secret îl preocupă din toate fibrele sale, nevoia de a muri, asemenea dorinței de a plânge... Și de fapt lacrimile îi scăldau ochii, dar fără să-i elibereze inima, și în naivitatea sa bătrânul om nu le mai recunoaște, se uimește și nu poate să dea un nume acestei ameteți pline de voluptate. Tentația supremă, în care s-au cufundat înaintea lui atâtea suflete arzătoare, care trec dintr-o dată prin plăcere

⁹⁹ *II* 2,10.

¹⁰⁰ *Fap* 2,20: „Soarele se va schimba în întuneric și luna în sânge înainte de a veni ziua Domnului, zi mare și strălucitoare”.

¹⁰¹ *Ap* 6,12.

¹⁰² *Cf. Gen* 3,5: „veți fi ca Dumnezeu, cunoscând binele și răul”.

¹⁰³ J. ASENSIO, „Le démoniaque selon Sören Kierkegaard dans Monsieur Ouine de Georges Bernanos”, *Études bernanosiennes*, Minard, 23 (2004), în <http://knol.google.com/l/juan-asensio/le-demoniaque-selon-soren-kierkegaard/.mht>

¹⁰⁴ *Cf.* W. BUSH, „Sous le soleil de Satan (1926). Le combat de l'esprit d'enfance”, în www.études-littéraires.com/img/contrib/bernanos-sous-le-soleil-de-satan.pdf.

și găsesc neantul, pentru a-l îmbrățișa cu o strângere definitivă, îl va doborî, fără să-și fi deschis ochii. La limita imensului său efort, oboseala, pe care de atâtea ori a învins-o, îndepărtată, curge din el, ca revărsarea propriului sânge. Nici o remușcare. Dușmanul plin de viclenie îl rostogolește în această oboseală disperată, ca într-un giulgiu, cu o adresă infinită, înspăimântătoarea luare în răs a îngrijirilor materne... [...] Nu vede nimic în interiorul său, nici o imagine unde să-și fixeze tentația, nici un semn al frământării care îl distruge încet, sub ochii unui maestru impasibil. Nici mănăstirea nu mai este ceea ce dorește, dar ceva mult mai secret decât singurătatea, dispariția unei căderi veșnice, în întunecimile închise. Celui care își ține așa de mult timp trupul sclav, voluptatea îi descoperă la sfârșit adevărata sa față, plină de un răs neclintit. Și nu este nici această imagine, nici oricare alta, care va tulbura simțurile bătrânului solitar, dar, în inima sa candidă și încăpățânată, se trezește altă concupiscentă, acel delir al cunoașterii care a pierdut-o pe mama oamenilor, dreaptă și îngândurată, în pragul Binelui și a Răului. A cunoaște pentru a distruge, și a reînnoi în distrugere cunoașterea sa și dorința sa – o soare al Satanei! – dorință de neant căutat pentru el însuși, îngrozitoare revărsare a inimii! Sfântul din Lumbres nu mai are puterea decât să cheme această odihnă groaznică; harul divin așează un văl înaintea acestor ochi încă plini de mister divin... Această privire așa de clară ezită în prezent, nu știe unde să se așeze... O stranie tinerețe, o lăcomie naivă, asemenea primei răni a simțurilor, încălzește bătrânul sânge, bate în pieptul său slăbit... Caută pe băjbăite, mângâie moartea trecând prin atâtea văluri, cu o mână fără puteri¹⁰⁵.

Păcatul original își are izvorul în această înclinație a cunoașterii, în cunoașterea pentru a cunoaște, în cunoașterea fără iubire. Această dorință de a cunoaște care și-a pierdut finalitatea, aceea a întâlnirii creaturii cu creatorul său, s-a „desincarnat”, a devenit iresponsabilă schimbându-se într-o simplă curiozitate. Lucian Blaga ar numi-o „cunoaștere luciferică”: este o cunoaștere care pune o problemă dar pentru a deschide un mister, care nu este disponibil, pentru a încerca să pătrundă tot mai adânc în esența ascunsă a lucrurilor¹⁰⁶. Soarele Satanei este o iluzie a cunoașterii care se oprește la aparențe, vis de putere, fără a ajunge în profunzime. Această cunoaștere a devenit pur divertisment și nu dăruire de sine. „Aceasta este intuiția bernanosiană care se afundă în aliterațiile siflante ale titlului pentru a face trimitere la miticul șarpe ispititor de la începuturi”¹⁰⁷.

¹⁰⁵ *Sous le soleil de Satan*, OR, 236-237.

¹⁰⁶ L. BLAGA, *Trilogia cunoașterii. 2. Cunoașterea luciferică*, Dacia Traiană, Sibiu 1933. Eu folosesc o ediție nouă: L. BLAGA, *Trilogia cunoașterii. 2. Cunoașterea luciferică*, Humanitas, București 2003, 32-35.

¹⁰⁷ W. BUSH, „Sous le soleil de Satan (1926). Le combat de l'esprit d'enfance”, în www.études-littéraires.com/img/contrib/bernanos-sous-le-soleil-de-satan.pdf.

În acest prim roman al său, Bernanos îl prezintă pe abatele Donissan suferind tentația în timp ce tot el o suscită. Frédéric Baudin remarcă faptul că

Bernanos pare să joace aici pe ambivalența cuvântului „tentație” din vocabularul neotestamentar și pe conceptul teologic care provine de aici. Termenul grec folosit curent – *peirasmós* [πειρασμός] – poate fi tradus după caz cu „încercare” sau „tentație”; ori dacă Dumnezeu, după sfântul Iacob, nu „ispitește pe nimeni”, el poate să pună la încercare pe cei care îi aparțin¹⁰⁸.

De fapt, prima parte a romanului este numită „La tentation du désespoir”, căci așa își vede autorul personajul: tentat de disperare, căutând disperarea, iar Satana profită de ocazie pentru a-l împinge pe „sfânt” dincolo de limitele umane, până la nebunie. Bernanos trebuie să-și mențină eroul în echilibru pe această muchie de cuțit. Tânărul preot preocupat să salveze lumea este gata să meargă până la blasfemie pentru a câștiga sufletele, până la a renunța chiar la propria mântuire¹⁰⁹ și a se lăsa cuprins de disperare. Cu privire la această dispoziție a lui Donissan Luc Estang scrie:

Hagiografia prezintă cazuri analoge. Cel al părintelui Surin, un iezuit care trăia la Bordeaux în secolul al XVII-lea; el i-a cerut lui Dumnezeu să-l asculte să ia asupra sa răul unei călugărițe posedate de demon, maica Jeanne des Anges. Cazul lui Marie des Valées, țărancă din Cotentin care a trăit și ea în secolul al XVII-lea; ea a făcut cu voce tare votul de a fi condamnată pentru păcătoși și pentru toți oamenii dacă așa este voința lui Dumnezeu; în timpul vieții sale pe pământ a suferit chinurile condamnării. Aceste abisuri mistice ne dau ameteți. Ca Bernanos să le scoată în relief într-un roman nu este suficient pentru a satisface privirea noastră. Nu acesta este scopul urmărit, dimpotrivă, propunerea sa este de a ne spune cu insistență că viața spirituală este dramatică¹¹⁰

Preotul cade în capcana tentației satanice pe care de fapt vrea să o evite. Nimeni, în afară de abatele Menou-Segrais nu observa că „munca harului în această inimă deja tulburată are un caracter de violență, de asprime, care îl descumpănește”¹¹¹. Tocmai în noaptea de Crăciun, „în camera în care sărmanul preot a fugit, cu inima plină de neliniște, în zori”,

în genunchi în fața patului său descoperit, trecea din nou fiecare frază a acelei conversații cu totul aparte, depunea efort să-i pătrundă sensul [...] Atunci se zbătea ca un orb împotriva unei noi tentații mai periculoase. Și angoasa sa era așa de

¹⁰⁸ F. BAUDIN, „L'abbé Donissan aux prises avec le diable dans *Sous le soleil de Satan*”, în http://www.forumculturelprotestant.com/Litteratures_files/maquignonssbernanos.pdf.

¹⁰⁹ Aici este o asemănare uimitoare cu apostolul Paul care este gata să renunțe chiar la propria mântuire numai ca să-i câștige pentru Cristos pe frații săi iudei: „Căci aș dori să fiu eu însumi anatema de la Cristos pentru frații mei, rudele mele după trup” (*Rom* 9,3).

¹¹⁰ L. ESTANG, *Georges Bernanos*, 68-69.

¹¹¹ *Sous le soleil de Satan*, OR, 138-139.

mare că nu putea să o numească. Sfințenia! În naivitatea sa sublimă, acceptă să fie purtat dintr-o dată de la ultimul la primul rang, din ordin. Nu s-a sustras¹¹².

Cuprins de disperare, se lasă dus de glasul ispititor care îi murmură: „Noi am risipit harul lui Dumnezeu, repeta înăuntrul lui o voce străină, dar cu propriul său accent, noi suntem judecați, condamnați... Deja eu nu mai sunt: aş fi putut să fiu!”¹¹³

Glasul satanic este așa de insistent încât sârmanul preot nu poate nici să se roage, nici să-și ridice ochii spre cruce. Cunoaște o singurătate implacabilă, o părăsire totală. Este o experiență pe care o cunosc marii mistici și o numesc „noaptea sufletului” sau „noaptea întunecată” când sufletul nu mai este mângâiat de prezența lui Dumnezeu, fiind pus la încercare de ariditatea credinței. Chiar dacă această experiență este întretăiată de o „bucurie furtivă”¹¹⁴, ispititorul revine, iar el nu poate să mai implore milostivirea divină.

La momentul decisiv, el acceptă lupta, nu din orgoliu, dar dintr-un elan irezistibil. La apropierea adversarului, el se umple nu de teamă, dar de ură. S-a născut pentru luptă; fiecare cotitură a drumului său va fi marcat de un val de sânge¹¹⁵.

Diavolul a dat peste cap gândurile preotului. Satana este iluzionistul care a creat această confuzie. Luând bucuria drept orgoliu, preotul vrea să o facă să dispară. Astfel Satana îl face să înlocuiască harul divin, pe care el îl ia drept o iluzie, cu disperarea de propriul său neant. Donissan, jucat de viclenia abominabilă, renunță atunci la orice speranță¹¹⁶. Urmează o flagelare sistematică, plină de ură, până la epuizare, până la limita leșinului. „Fiecare nouă violență chema o alta mai puternică, neputincioasă încă să-l potolească. Căci era la acel paroxism în care iubirea înșelată nu mai este puternică decât pentru a distruge. [...] Ispita era de acum înainte în inima sa, și el se ura în întregime”¹¹⁷, comentează uluit autorul. Mai târziu va fi capabil să deosebească lucrarea satanică în această pocăință nesănătoasă. „Parohul din Lumbres va spune mai târziu: «Sârmanul nostru trup consumă suferința, ca și plăcerea, cu o aceeași lăcomie fără măsură»”¹¹⁸. Dar acum este în focul ispitei. În fața răului se măsoară neputința omului, condiția

¹¹² *Sous le soleil de Satan*, OR, 142.

¹¹³ *Sous le soleil de Satan*, OR, 143.

¹¹⁴ *Sous le soleil de Satan*, OR, 145.

¹¹⁵ *Sous le soleil de Satan*, OR, 147.

¹¹⁶ „Această bucurie fără cauză nu poate fi decât o iluzie. O speranță așa secretă, în cel mai intim, în cel mai profund, ivită dintr-o dată – care nu are obiect – indefinită, seamănă prea mult cu prezumția orgoliului... Nu! Mișcarea harului nu are această atracție senzuală... Trebuie să dezrădăcineze această bucurie!” (*Sous le soleil de Satan*, OR, 148).

¹¹⁷ *Sous le soleil de Satan*, OR, 149.

¹¹⁸ *Sous le soleil de Satan*, OR, 158.

tragică a existenței sale, căci – asemenea apostolului Paul¹¹⁹ – el nu poate face binele pe care îl vrea și nu reușește să împiedice răul.

Ah! cât este de puternic și de îndemânativ celălalt, ce răbdător este când trebuie și, când i-a venit ceasul, gata ca trăsnetul! Sfântul din Lumbres, într-o zi, va cunoaște fața dușmanului său. De această dată trebuie să sufere ca orbul prima sa pornire, să primească primul său șoc. Viața acestui om ciudat, care n-a fost decât o luptă furibundă, care s-a terminat cu o moarte amară, ar fi fost așa dacă, de la această lovitură, după ce ar fi dejucat violența, s-ar fi încredințat fără efort milostivirii – dacă ar fi cerut ajutor? Ar fi devenit unul dintre acești sfinți pe care istoria îi aseamănă cu un conte, dintre cei calmi care posedă pământul, cu un surâs de copil-rege?... Dar la ce bun să visăm?¹²⁰, se întreabă autorul.

Acum, ne spune Bernanos, abatele Donissan, decepționat, este pe malul blasfemiei și a păcatului împotriva Duhului, el respinge bucuria, adevărata bucurie, aceea care este semnul prezenței divine în inima omului.

Atunci privește Crucea. Din ajun nu s-a mai rugat, și poate nu se roagă încă. În orice caz, nu este o rugăciune ceea ce urcă la buzele sale. În marea dezbatere a nopții, era suficient să stea cu capul sus și să dea lovitură pentru lovitură: omul care își apără viața într-o luptă disperată își ține privirea fixată înainte, și nu scrutează cerul de unde cade lumina inalterabilă asupra celui bun și asupra celui rău. În excesul oboselii sale, amintirile îl apasă, dar grupate în același punct al memoriei, așa cum razele luminoase sunt focalizate de lentilă. Ele nu formează decât o singură durere. Totul l-a decepționat sau înșelat. Totul îi este cursă și scandal. Din mediocritatea în care era disperat că lăncezește, cuvântul abatelui Menou-Segrais l-a purtat într-o înălțime unde căderea este inevitabilă. Acea singurătate completă de mai înainte nu era ea deloc preferabilă bucuriei care l-a decepționat! O, bucurie cu mult mai urâtă acum decât erai iubită odată! O, delir al speranței! O, surâs o, sărut al trădării! În privirea pe care el o fixează mereu – fără un cuvânt pe buze, fără chiar un suspin – asupra lui Cristos impasibil, se exprimă dintr-o dată violența acestui suflet furios. [...] Toată bucuria este rea, spune această privire. Toată bucuria vine de la Satana. Pentru că nu voi fi niciodată demn de această preferință de care se amăgește unicul meu prieten, nu mă mai înșela mult timp, nu mă mai chema! Lasă-mă în nimicul meu. Fă din mine materia inertă a lucrării tale. Nu vreau glorie! Nu vreau bucurie! Nu vreau nici speranță! Ce am eu ca să dăruiesc? Ce-mi rămâne? Această speranță singură. Ia-o de la mine. Ia-o! Dacă aș putea, fără să te urăsc, ți-aș încredința sănătatea mea, m-aș condamna pentru aceste suflete pe care tu mi le-ai încredințat în bătaie de joc, mie, un mizerabil! Astfel provoca abisul, îl chema cu un legământ solemn, cu o inimă pură...¹²¹

¹¹⁹ Rom 7, 19: „căci nu fac binele pe care îl vreau, ci săvârșesc răul pe care nu-l vreau”.

¹²⁰ *Sous le soleil de Satan*, OR, 147.

¹²¹ *Sous le soleil de Satan*, OR, 154-155.

Această mare încercare este, după părerea mea – spune W. Bush – punctul culminant al romanului. Bernanos contemplează încremenit, puterea exorbitantă a Satanei, căruia îi este permis să facă să cadă chiar sufletele de excepție. Ce poate să facă omul în fața unei atât de mari viclenii când inima sa este zdrobită de angoasă și disperare? Conștiința este atunci așa de tulburată că discernământul între bine și rău devine aproape imposibil. Satana este cu adevărat un impostor pentru Bernanos, cel care alunecă în mod invizibil între om și Dumnezeu pentru a-i separa, cel care corupe bucuria și speranța omului¹²².

Scena întâlnirii lui Donissan cu diavolul constituie punctul esențial al acestei părți. După această luptă spirituală cu Satana în obscuritatea nopții și în spatele deghizărilor, după lunga otrăvire a vieții sale interioare în timpul lungilor nopți de studii sterile, vicarul din Campagne întâlnește pe când mergea la spovezi într-un sat vecin, față în față, un demon întrupat, ca totdeauna, în spatele aparențelor. Se rătăcise de mai multe ori înainte de a întâlni acest negustor de animale [*le maquignon*] jovial și ambiguu, și el în drum spre un târg. Scena are loc tot într-o noapte întunecată¹²³. Pentru Donissan soarele Satanei este întunecat așa cum îl vede și tradiția creștină. „Noaptea aparține diavolului”¹²⁴, îl va învăța parohul din Torcy pe mai tânărul său coleg de la țară. Deja Bernanos îl descrie chiar de la începutul apariției sale în scenă ca „le noir petit marcheur” care vorbește despre valoarea întunericului: „întunericul îi apropie pe oameni. Este un lucru bun, un foarte bun lucru”¹²⁵. De fapt Cel Rău este înrudit cu noaptea în care se ascunde, și cu coșmarurile care se ridică din profunzimile subconștientului. Magia sa neagră poate să lucreze acum, fantasticul poate să se amestece cu realul. Într-adevăr Satana a luat aparențele unui prieten care se întâlnește cu un alt prieten, și-i vorbește cu o „voce fără nici o strălucire, cu un accent de vioșie secretă, cu adevărat irezistibilă” și abatele ajunge să-i mulțumească „pentru amabilitate și pentru dragostea arătată”¹²⁶. Încet, Donissan este condus cu ironie să aibă încredere, chiar să se confeseze acestui necunoscut pe care l-a luat drept „omul cu bunăvoință care, asistându-l, practică fără poate să o numească, iubirea Evangheliei”¹²⁷.

¹²² W. BUSH, „Sous le soleil de Satan (1926). Le combat de l'esprit d'enfance”, în www.études-littéraires.com/img/contrib/bernanos-sous-le-soleil-de-satan.pdf.

¹²³ Michel Estève subliniază că în acest capitol „noaptea evocă împărăția întunericului, universul în care vagabondează Satana. Cuvântul «noapte» este folosit ca un leitmotiv...” (M. ESTÈVE, *Le Christ, les symboles christiques et l'incarnations dans l'oeuvre de Bernanos*, 153).

¹²⁴ *Journal*, OR, 1039.

¹²⁵ *Sous le soleil de Satan*, OR, 168.

¹²⁶ *Sous le soleil de Satan*, OR, 168. Într-adevăr, el ridică firul de sârmă înghimpată când trec printr-un gard, îl ferește pe însoțitorul său de a cădea într-o răpă mlăștinoasă, se arată reținut ca să nu-l offenseze pe preot cu expresiile sale vulgare.

¹²⁷ *Sous le soleil de Satan*, OR, 171.

Fixând pentru prima dată privirea negustorului, abatele Donissan începe să descopere înșelăciunea: credea că citește în ochii lui compasiunea, dar nu vede decât o „privire uimită”¹²⁸. Doar în momentul când cel care, puțin mai înainte îi mărturisise că „nu locuiește nicăieri”¹²⁹, iar acum îl invită „să aștepte ziua acasă [*chez moi*], într-o bojdeucă pe care o cunoaște bine – la marginea pădurii de la Saugerie – o cabană trainică de cărbunari cu pridvor”¹³⁰, abatele rămâne surprins. Autorul observă cum

această umilă evidență varsă dintr-o dată în inima sa un val de amărăciune. Decepția sa este din nou așa de mare, disperarea sa așa de vehementă, că o astfel de disproporție dintre efect și cauză tulbură chiar ce i-a mai rămas încă din bunul simț sau din rațiune, cu delirul său care crește¹³¹.

Dar încercarea continuă. Înșelarea este completă: îngerul întunericului – după o expresie a sfântului Paul – s-a deghizat în înger de lumină¹³². Bernanos însuși, contemplând scena creației sale artistice, rămâne uimit de gesturile pline de tandrețe ale străinului, văzându-l cum „întinde pe pământ, pe vârful unui taluz, mantia sa de postav gros” pe care „îl culcă aproape cu forța pe tovarășul său”, care era la capătul puterilor și ajunge să exclame: „Cât de atent, delicat, fratern, este gestul acestui aspru [*rude*] Samaritean!”¹³³. Acum preotul luptă împotriva toropelii. „I se părea că alunecă în tăcere, într-o cădere oblică, foarte lină. Apoi, dintr-o dată, durata acestei alunecări îl înspăimântă; îi măsură profunzimea”¹³⁴. „Vocea, mereu prietenoasă, dar care îi suna teribil în urechi”, dorința irezistibilă de a se lăsa încălzit de această mână întinsă, de a se odihni pe acest umăr primitor, de a se lăsa consolată de cuvintele unui prieten așa fidel care îi mărturisește că-l urmărește de mult timp¹³⁵, sunt toate tentații cu care se luptă vicarul din Campagne. „Eu sunt prietenul vostru – tovarășul meu – vă iubesc cu tandrețe” aude cu uimire vocea care îi vorbea¹³⁶. Dar nu-i adevărat. Diavolul nu știe să iubească. E o minciună. Și autorul îl aude cum se demască într-o succesiune din ce în ce mai rapidă de persiflaje satanice.

Dormi la pieptul meu, fiu spiritual al inimii mele, continua vocea pe același ton. Ține-mă strâns, bestie stupidă, preoțel, tovarășul meu. Odihnește-te! Te-am căutat, te-am hăituit bine. Iată-te. Cum mă iubești! Dar cum ai să mă iubești și

¹²⁸ Cf. *Sous le soleil de Satan*, OR, 170.

¹²⁹ *Sous le soleil de Satan*, OR, 169.

¹³⁰ *Sous le soleil de Satan*, OR, 170.

¹³¹ *Sous le soleil de Satan*, OR, 170.

¹³² 2Cor 11,14: „Și nu este de mirare, căci și Satana însuși se preface că este un înger al luminii”.

¹³³ *Sous le soleil de Satan*, OR, 171.

¹³⁴ *Sous le soleil de Satan*, OR, 172.

¹³⁵ Cf. *Sous le soleil de Satan*, OR, 172-173.

¹³⁶ *Sous le soleil de Satan*, OR, 173.

mai mult, căci nu sunt gata să te părăsesc, heruvimul meu, sărman tonzurat, vechi tovarăș pentru totdeauna!¹³⁷

Ai primit sărutul unui prieten, spune liniștit negustorul, apăsându-și buzele pe dosul mâinii. Te-am umplut de mine, la rândul meu, tabernacol al lui Isus Cristos, dragă nerodule! Nu te speria de așa puțin: i-am sărutat și pe alții, pe mulți alții. Vrei să-ți spun? Eu vă sărut pe toți, treji sau adormiți, morți sau vii. Iată adevărul. Plăcerea mea este să fiu cu voi, omuleți-dumnezei, ciudate, ciudate, așa ciudate creaturi! Să spun drept, puțin vă părăsesc. Voi mă purtați în trupul vostru întunecat, pe mine a cărui esență a fost lumina – în triplul strat al burții voastre – pe mine, Lucifer... Vă număr. Nimeni dintre voi nu-mi scapă. Aș cunoaște după miros fiecare animal din mica mea turmă¹³⁸.

Preotul este investit cu sărutul infam și sacrileg al trădătorului. Donissan participă în felul său la agonia lui Cristos în Ghetsemani. „Era pentru prima dată că sfântul din Lumbres auzea, vedea, îl atinge pe acela care fu cel mai rușinos asociat al vieții sale dureroase. [...] Era pentru prima dată, și totuși el l-a recunoscut fără greutate”¹³⁹, explică Bernanos. Departe de a se da bătut, el depășește groaza sa amețitoare pentru a-l înfrunta pe dușman și a-și măsura puterile cu el.

Sub șoc, el nu se clătină deloc. Iar fața sărmanului preot simți relieful și căldura unei alte fețe necunoscute. [...] Amețeala sa, ca dispărută în adâncitura pieptului printr-un foc misterios, se scurgea lent din venele sale. Atunci, chiar în acel moment, și dintr-o dată, deși o certitudine așa de nouă nu crește decât progresiv în domeniul conștiinței, atunci, spun eu, că vicarul din Campagne cunoscuse faptul că, cel de care fugise tot timpul acestei nopți execrabile, l-a întâlnit în cele din urmă¹⁴⁰.

Este interesant modul în care autorul descrie această luptă. În fața acelor batjocuri satanice preotul rămâne liniștit. Departe de el teama.

Fața sfântului din Lumbres avea paloarea și rigiditatea unui cadavru. Prin gura sa, scoasă în evidență la colțuri de o grimasă dureroasă care semăna cu un surâs înspăimântător, prin ochii săi închiși strâns, prin încordarea tuturor trăsăturilor sale, el exprima suferința sa. Dar cu greu totuși dacă se înclina încet pe o parte. Rămânea așezat pe poala mantalei, într-o imobilitate sinistă, [...] Apoi, trăgând zgomotos aer în piept, scoase din buzunar o batisă mare și, în modul cel mai simplu din lume, își șterse gâtul și obraji. [...] Totuși vicarul din Campagne nu se clătina deloc, dar deschise încet ochii. Și, fără ca vreo trăsătură de pe fața sa să se destindă, începu să curgă printre pleoapele sale o privire neagră și fixă¹⁴¹.

¹³⁷ *Sous le soleil de Satan*, OR, 173.

¹³⁸ *Sous le soleil de Satan*, OR, 174.

¹³⁹ *Sous le soleil de Satan*, OR, 173.

¹⁴⁰ *Sous le soleil de Satan*, OR, 173.

¹⁴¹ *Sous le soleil de Satan*, OR, 174-175.

Cu această „privire întunecată” îl urmărește pe cel care „umbla de-a lungul și de-a latul, agitat, cu mânie, gesticulând, dar fără a se îndepărta mai mult decât câțiva pași”¹⁴². Dar tentația încă nu s-a sfârșit. Scriitorul observă că „ceea ce exprima fața de acum, era de altfel mai puțin teamă cât mai ales o curiozitate fără limite” pe care el, acum, încearcă să o descifreze.

S-ar fi putut spune că e ură, dar ura iscă o flacără în privirea umană. Oroare, dar oroarea este pasivă, și nici un strigăt de angoasă sau de dezgust n-a descleștat maxilarele înțepenite de o hotărâre sălbatică. Și nici curiozitatea zadarnică de a ști nu are semnele unei așa demnități suverane. Încă umil în triumful său, în fiecare clipă mai complet și mai sigur, vicarul din Campagne nu se îndoia deloc că o victorie asupra unui așa adversar este precară, fragilă, de mică durată. Ce contează să vadă pentru o clipă dușmanul la picioarele sale, la cheremul său? Dar acolo este asasinul sufletelor, căruia trebuie să-i smulgă unul din secretele sale¹⁴³.

Donissan are viziunea înfrângerii adversarului său, condamnarea sa la chinul veșnic, dar în același timp îi este dat să vadă în propria sa dedublare puterea satanică ce lucrează în viața sa. Curiozitatea îl pune din nou în pericol, iar diavolul continuă să profite de aceasta: „Mă țineți, așadar, spune el ridicând din umeri. Bucurați-vă de puterea voastră atâta timp cât vă este dată”¹⁴⁴. Și continuă seria invectivelor împotriva omului lui Dumnezeu care se roagă. Și observă Bernanos: „Tot timpul cât a durat rugăciunea, celălalt continua să geamă și să strângă din dinți, dar cu o putere descrescândă. Atunci când vicarul din Campagne s-a ridicat, el a tăcut dintr-o dată. Zăcea, asemenea unuiia despuiat”¹⁴⁵. Totuși nu-i scapă această dorință de a avea putere asupra dușmanului, căzând încă pentru un timp sub lovitura sa. „Amețeala unei curiozități supraomenești, de acum fără efect, pentru totdeauna, îl lăasă gâfâind, gol. Dar el credea că va ajunge la capăt”¹⁴⁶. Și totuși, nu-i ușor să renunți să afli ceea ce te interesează chiar din gura Satanei:

Cine știe timpul de care dispun încă? [...] Răspunde-mi! (Făcu semnul crucii, nu peste obiect, dar pe propriul său piept). Dumnezeu ți-a dat viața mea? Trebuie să mor chiar aici? [...] În acest caz, că trăiesc o zi, sau douăzeci de ani, eu ar trebui să-ți smulg secretul. Ți-l voi smulge, chiar dacă ar trebui să merg după tine unde sunt ai tăi. Nu mă tem de tine! nu mi-e frică!¹⁴⁷

¹⁴² *Sous le soleil de Satan*, OR, 176.

¹⁴³ *Sous le soleil de Satan*, OR, 176.

¹⁴⁴ *Sous le soleil de Satan*, OR, 178.

¹⁴⁵ *Sous le soleil de Satan*, OR 179.

¹⁴⁶ *Sous le soleil de Satan*, OR, 181.

¹⁴⁷ *Sous le soleil de Satan*, OR, 181.

Dorește să învingă răul, pe care îl discernе în sine însuși ca și la parohienii săi, dar el caută în același timp să-i pătrundă originea misterioasă, să-l cunoască în mod empiric, cu propriile puteri, asemenea lui Adam. Știe că trebuie să reziste tentației de a cunoaște și de a constata întinderea răului în sine însuși, care l-ar duce la disperare, dar nu poate învinge dorința de a cunoaște răul întrupat care se agită înaintea ochilor săi. Și duelul cuvintelor provocat mereu de curiozitatea tânărului preot continuă:

Ți-a fost dat astăzi un har. L-ai plătit scump. Îl vei plăti și mai scump! [...]

Care har? strigă abatele Donissan. [...]

Așa cum te-ai văzut pe tine însuși dintr-o dată (pentru prima și ultima oară), la fel vei vedea... vei vedea... hei! hei!...

Ce vrei să spui cu aceasta, mincinosule? strigă vicarul de Campagne¹⁴⁸.

Care har?... Care har?... repeta el imitând comic victima sa. În lupta împotriva noastră este ușor să faci un pas greșit. Curiozitatea ta mi te dă mie pentru un moment¹⁴⁹.

Dar secretul nu este smuls diavolului. Acel „strigăt de curiozitate” îl face pe diavol să se înfurie nu fără a lansa pentru ultima dată râsul său ironic și umilitor, redat în trei rânduri de autor: „Ho! Ho! cât de dur este acest stăpân! [...] Ho! Ho! Ho! ce încurcătură! [...] Hi! Hi! Hi! Dintre toți cei pe care i-am văzut marcați cu același semn ca tine, tu ești cel mai greoi, cel mai obtuz, cel mai strâns!”¹⁵⁰

Și dacă Satana întrupat în negustor declară în cele din urmă că este învins, victoria lui Donissan este totuși parțială și de moment. Diavolul se retrage, dar el va mugi mereu. Acum rămâne amenințător și îi face cunoscut aceasta și preotului: „Te vom munci cu înțelepciune, continuă celălalt. Ai grijă să ne faci rău. Noi te vom pisa la rândul nostru. Nu există bătăran de la care să nu știm să ne scoatem partea. Te vom slăbi. Te vom doborî!”¹⁵¹

Este găsit dimineață de un lucrător la o carieră de piatră din apropiere. „O licărire difuză apărea lent în ochii săi, și încet devenea mai clară. Și el recunoscuse, așezată pe pământ, la o oarecare distanță, una din acele lanterne puternice pe care le poartă pescarii noaptea când este vânt puternic”¹⁵². Este o licărire în această noapte obscură care îl făcea – așa cum scrie Michel Estève – „incapabil de a ieși dintr-un cerc trasat în jurul lui”¹⁵³. Adus pe drumul cel bun, Donissan, deși nu știe încă, este de acum gata să o întâlnească pe Mouchette, „ultimul și supremul actor al acestei nopți de

¹⁴⁸ *Sous le soleil de Satan*, OR, 182.

¹⁴⁹ *Sous le soleil de Satan*, OR, 183.

¹⁵⁰ *Sous le soleil de Satan*, OR, 182-183.

¹⁵¹ *Sous le soleil de Satan*, OR, 184.

¹⁵² *Sous le soleil de Satan*, OR, 184.

¹⁵³ M. ESTÈVE, *Le Christ, les symboles christiques*, 133.

neuitat”¹⁵⁴, și de a lupta cu duhul întunecimilor într-un suflet posedat de „durerea fără speranță, de care era ea măcinată”¹⁵⁵.

Acum este pregătit și poate spune cu simplitate: „nici o curiozitate nu mă apasă. Sunt doar bucuros că v-am întâlnit astăzi, după atâtea zile pierdute. Dar nu este prea târziu”¹⁵⁶, și o poartă pe Mouchette pe calea eliberării. Se dă o luptă între preot și „stăpânul din zi în zi mai atent și mai dur”:

Privirea omului lui Dumnezeu era plecată asupra lui Mouchette, care, pe oricare altul, poate, l-ar fi făcut să-și îndoaie genunchii. Și este adevărat că ea se simțea, pentru o clipă, ezitând și înmuiată. Dar atunci îi veni un ajutor – niciodată așteptat în zadar – al unui stăpân pe zi ce trece mai atent și mai dur; vis care altădată se distingea de alte vise, dorință mai aprigă, voce între miile de alte voci, la acest ceas real și viu; însoțitor și călău, pe rând plângăreț, sleit, izvor de lacrimi, apoi gânditor, brutal, lacom de a constrânge, apoi încă, deodată decisiv, crud, feroce, totul prezent într-un râs dureros, amar, altădată servitor, acum stăpân¹⁵⁷.

Miza acestei lupte între ură și milă este salvarea lui Mouchette, căci „despuiată” de propria sa existență, ea fuge, fiindu-i frică să nu mai fie „o fată periculoasă și secretă, cu un destin aparte, o eroină printre lași și proști...”¹⁵⁸, văzându-se deja o victimă a ridicolului sau a milei. Însuși numele Germaine Malhorty – ne explică același William Bush în notele de lectură la *Sous le soleil de Satan* – ar putea însemna sora din grădina Răului.

Fiică a Evei, se înscrie pe linia lungă a păcătoaselor care o urmează în excluderea din grădina Edenului. Ea simbolizează mai puțin dezordinile sexualității cât mai ales dorința orgolioasă a unei existențe extraordinare. Ea, care voia să meargă pe un drum original, n-a știut să găsească modelul care să o înflăcăreze. Era necesară întâlnirea cu abatele Donissan, un gigant mistic, pentru ca ea să devină conștientă de păcatul originar. Ea, care dintr-un orgoliu necunoscut, se voia în afara condiției umane, se credea unică în revolta sa, ajutată de preot, descoperă că greșeala pe care o revendica, sfidarea sa nu era decât urmarea unei lungi ascendențe de greșeli obscure, „triste secrete, triste minciuni, triste flecăreli ale viciului, triste aventuri”¹⁵⁹.

Neputând să se cufunde în nebunie, și mai ales descoperind neantul său personal sub privirea Satanei pe care îl invocă, ea se îndreaptă spre sinucidere.

¹⁵⁴ *Sous le soleil de Satan*, OR, 192.

¹⁵⁵ *Sous le soleil de Satan*, OR, 194.

¹⁵⁶ *Sous le soleil de Satan*, OR, 195.

¹⁵⁷ *Sous le soleil de Satan*, OR, 199.

¹⁵⁸ *Sous le soleil de Satan*, OR, 209.

¹⁵⁹ W. BUSH, „Sous le soleil de Satan (1926). Le combat de l'esprit d'enfance”, în www.études-littéraires.com/img/contrib/bernanos-sous-le-soleil-de-satan.pdf, 12.

Face aceasta tăindu-și cu sălbăticie gâtul cu briciul tatălui său. Atunci când abatele Donisan îi mărturisește superiorului său evenimentele nopții trecute, și rupe astfel vraja malefică a secretului și a singurătății, este anunțat gestul disperat al lui Mouchette. Tânărul preot simțindu-se responsabil de acest suflet care i-a fost încredințat merge la Malhorty. La cerearea tinerei care vrea să moară la picioarele altarului, el înfruntă opinia publică și o transportă pe muribundă în biserică. Rezultatul nu se lasă așteptat: abatele este trimis într-un ospiciu de nebuni, apoi într-o mănăstire pentru cinci ani. Toți îl blamează. Critica lui Bernanos este severă aici. Biserica s-a dat după duhul lumii, ea preferă să rămână în conveniențe mediocre mai degrabă decât să lucreze pentru mântuirea sufletelor. A doua parte a romanului, intitulată „Sfântul din Lumbres”, duce la retractarea celor afirmate împotriva lui până acum. „Era la capătul efortului său, iar obstacolul lipsește dintr-odată. Cei pe care a voit să-i elibereze chiar ei îi refuză libertatea ca pe o povară, iar dușmanul pe care l-a urmărit până la cer râde deasupra, insesizabil, invulnerabil. Toți au râs de el”¹⁶⁰. Numit paroh în cel mai modest cătun ca să fie uitat de oameni va atrage mulțimile prin faima sa de sfânt. Și acum lupta continuă¹⁶¹.

Și după aceea, dintr-o dată, într-o sclipire, puterile care-l asaltaseră, de-a lungul nopții dureroase, s-au trezit din nou, și cuvântul pe care-l va spune, gândul său propriu și secret, se risipi într-o clipă în unica realitate a angoasei. Oricât de jos l-ar fi tras vreodată ingeniosul dușman, n-a fost ruptă orice legătură, nici orice ecou din afară înăbușit... Dar, de această dată, mâna puternică l-a apucat cu totul, l-a dezrădăcinat... „Salvează-te pe tine însuși, este ceasul!...” îi spunea vocea pe care n-o mai auzise, tunătoare. „Termină-ți lupta zadarnică și victoria monotonă! Patruzeci de ani de muncă și de puțin profit, patruzeci de ani de luptă plictisitoare, patruzeci de ani în staul, ca hrană pentru bestia umană, la nivelul inimii sale putrede, patruzeci de ani urcați cu greu, trecuți!... Găbește-te!... Iată primul tău pas, unicul tău pas în afara lumii!...”. Și această voce spunea mii de alte lucruri, și nu spunea decât una, mii de lucruri în unul singur, și acest singur cuvânt scurt ca o privire, infinit... [...] „Te-ai făcut liber, spunea celălalt (un altul așa asemănător lui însuși)... Viața ta trecută, lucrarea ta inutilă dar emoționantă, postul tău, disciplina ta, fidelitatea ta cam naivă și grosolană, umilirea din afară și dinăuntru, entuziasmul unora, neîncrederea nedreaptă a altora, acel cuvânt plin de otravă. Ah! Totul nu este decât un vis și umbra unui vis! Totul nu era decât un vis, în afară de ridicarea ta lentă spre lumea reală,

¹⁶⁰ *Sous le soleil de Satan*, OR, 235.

¹⁶¹ *Sous le soleil de Satan*, OR, 239: „Și, numaidecât iar, acea nouă luptă? Căci el poartă în sine acest lucru pe care nu poate să-l numească, chircit în inima sa, așa largă și grea, angoasa sa, Satana. N-a recăpătat pacea, el știe aceasta. Cu el respiră o altă ființă. Pentru că tentația este ca nașterea unui alt om în om, și groaza sa crește. El poartă în interior această greutate; nu îndrăznește să o arunce, unde să o arunce? Într-o altă inimă”.

nașterea ta, creșterea ta. Ridică-te până la gura mea, ascultă cuvântul în care e cuprinsă întreaga știință”. Iar el pleacă urechea, ascultă. Este chiar acolo unde a voit să-l ducă vechiul dușman, care nu-i decât viclenie¹⁶².

Abatele Donissan îl recunoaște pe dușmanul său prezent atunci când se află alături de patul copilului mort, din parohia vecină, la care este chemat să intervină pentru a-l face să trăiască. Îl vede „așteptându-l” pentru încă o luptă crâncenă în care-l va arunca ridicându-l împotriva lui Dumnezeu care se manifestă absent și provocându-l pe sărmanul preot să-și pună întrebări cu privire la toată slujirea sa, dacă nu cumva a fost zadarnică, căci la capătul tuturor nu vede decât aceeași înșelăciune, fără ca Dumnezeu să intervină. „Este posibil?” repetă el cu o uimire de copil. În acest sens Emil Cioran face următoarea apreciere personală:

Valoarea profeților o măsoară după capacitatea lor de îndoială, după frecvența momentelor cu adevărat chinuitoare, de o luciditate dureroasă. Căci la marii profeți îndoiala este mai tulburătoare decât la ceilalți oameni, deși numai în îndoială sunt profeții și fanaticii cu adevărat *umani*¹⁶³.

Ușa se deschide la camera întunecată și mută. [...] El intră și se închide cu mortul. [...] Parohul din Lumbres stă în picioare, la capătul patului, și privește, fără să se roage, crucifixul de pe acoperitoarea netedă. Nu speră să audă din nou porunca misterioasă. Dar promisiunea a fost făcută, ordinul ascultat; aceasta este de ajuns. Iată servitorul infidel, chiar acolo unde îl aștepta în zadar stăpânul său și care ascultă, impasibil, judecata pe care a meritat-o.

Ascultă. [...] Înăuntru aerul este plin de parfum de liliac, de ceară caldă și de un alt miros solemn. Tăcerea care nu-i de pe pământ, pe care zgomotele de afară o traversează fără să o rupă, urcă în jurul lor din adâncul pământului. Urcă asemenea unui abur invizibil și deja se desfac și se dezleagă forme vii văzute printr-înșul; deja sunetele se calmează, deja se caută și se înnoadă în nou mii de lucruri necunoscute. Asemenea alunecării unuia peste altul a două lichide cu o densitate diferită, se suprapun două realități, fără să se confunde, într-un echilibru misterios.

În acest moment, privirea sfântului din Lumbres o întâlnește pe aceea a mortului, și o fixă. Privirea unuia singur din acești ochi morți, celălalt era închis.

[...] Nu mai este decât această privire în urmă – o privire lungă de exilat – la fel de clară ca un semn al mâinii.

Desigur, parohul din Lumbres nu se teme de această privire; dar o întreabă. Încearcă să o asculte. Dintr-o dată, cât ai clipi, a trecut pragul ușii, gata să joace între acești patru pereți albi o partidă disperată. A mers spre mort fără emoție, fără milă, ca spre un obstacol care trebuie trecut, un lucru prea greu care trebuie

¹⁶² *Sous le soleil de Satan*, OR, 245-246.

¹⁶³ E. CIORAN, *Pe culmile disperării*, Humanitas, București 2007, 108.

urnit... Și iată că mortul i-a luat-o înainte: el este cel care îl așteaptă, asemenea unui adversar îndrăzneț, pus în gardă.

Fixează acel ochi întredeschis cu o atenție curioasă, în timp ce mila dispăruse, după aceea cu un fel de nerăbdare crudă. [...] Nici o groază nu-l reține astăzi, nici un dezgust. Mai degrabă dorința, așteptarea nemărturisită a unui lucru imposibil, care e pe cale să se împlinească în afara lui, fără el. Gândul său ezită, dă înapoi, înaintează din nou. El îl tentează pe mort, așa cum imediat fără să știe îl va tenta pe Dumnezeu.

Încă o dată, încearcă să se roage, își mișcă buzele, dă drumul gâtului său strâns. Nu! încă o clipă... o clipă încă... Frica nebună, nesăbuită, că un cuvânt imprudent poate îndepărta o prezență invizibilă, presimțită, dorită, temută, îl pironește pe loc, fără glas. Mâna care schița în aer semnul Crucii, cade din nou. Mâneca lungă, în treacăt, a făcut să pâlpaie flacăra lumânării și a stins-o. Prea târziu! A văzut de două ori ochii deschizându-se și închizându-se pentru o chemare tăcută. Înăbușă un strigăt. Camera întunecată este deja mai liniștită ca înaintea.

[...] În bucătărie orologiul sună de zece ori... Râsul unei fete vibrează în limpezimea dimineții, vibrează mult timp... [...] Patul, foarte aproape, face o umbră mai densă. Dar sus, în contrast, aburul luminos, în jurul obloanelor închise, crește, se răspândește și mai vizibil. Deja apare fața mortului... treptat... urcă din nou... încet... până la suprafața întunericului. Bunul preot se apleacă pentru ca să-l atingă, privește... Cei doi ochi, acum mari deschiși, îl privesc și ei.

O clipă încă, el înfruntă această privire, cu o speranță nebună. Dar nici o mișcare a pleoapelor ridicate. Pupilele, de un negru mat, sunt lipsite de orice gând omenesc... Și totuși... Un alt gând poate?... O ironie recunoscută imediat, într-o clipită... Provocarea stăpânului morții, a hoțului de oameni... Este el.

„Ești tu. Te-am recunoscut”, strigă sărmanul preot bătrân cu o voce joasă și ciocănind cuvintele. În același timp, i se pare că tot sângele din vene îi cade din nou în inimă ca o ploaie de gheață. O durere fulgerătoare, de nedescris, îl străbate de la un umăr la altul, răspândindu-se deja în brațul stâng, până la degetele amorțite de frig. O angoasă, niciodată simțită ca acum, fizică, face un gol în pieptul său, [...] Se crispează pentru a nu striga, pentru a nu chema în ajutor.

Orice siguranță vitală a dispărut: moartea este aproape, sigură, iminentă. Omul luptă împotriva ei cu o energie disperată. Se clatină, face un pas ca să stea în echilibru, se apropie de pat, nu vrea să cadă. În acest simplu pas greșit, patruzeci de ani ai unei voințe largi, în cea mai înaltă tensiune, se consumă într-o secundă, pentru un ultim efort, supraomenesc, capabil să fixeze un moment destinul.

Este deci adevărat că, până când noaptea nu-l va lua, și nu-l va acoperi la rândul său, îndărătnicul călău al oamenilor, care se distrează cu omenirea ca și cu o pradă a sa, îl înconjoară cu seducțiile sale, îl cheamă, îl tulbură, poruncește sau mângâie, retrage sau dă speranță, ia toate glasurile, inger sau demon, în

multe forme, eficace, puternic asemenea unui Dumnezeu. „Ca un Dumnezeu! Ah! ce contează iadul și flacăra sa, numai să fie nimicită, o dată, numai o dată, monstruoasa răutate! Este posibil, Dumnezeu vrea ca slujitorul care l-a urmat să găsească în locul său pe caraghiosul rege al muștelor, bestia de sapte ori încoronată? Gurii care caută Crucea, brațelor care o cuprind, li se va da aceasta, numai? Această minciună?... Este posibil? Repetă sfântul din Lumbres cu vocea sa joasă, este posibil?...” Și imediat: „M-ați înșelat”, strigă el¹⁶⁴.

În fața unui astfel de text, acuzat de maniheism – cel puțin abatelui Donissan i s-a reproșat că este „maniheist” – Bernanos se apără într-un interviu din 1926: „Este adevărat că în acel sau în alt moment al vieții sale dureroase, harul părea să eșueze în sufletul «chinuit, dar atât de curat» al abatelui Donissan. Și după aceea? Apare de acolo că eu atribui aceeași putere celor două principii contrare a Binelui și a Răului?”¹⁶⁵

Pentru Bernanos, lupta spirituală este atât de crâncenă ca și bătălia dintre oameni, și nu lipsește sângele crucii lui Cristos¹⁶⁶. În *Sous le soleil de Satan*, autorul sugerează chiar că omul este „ca un ultim corp de armată” folosit de Dumnezeu în strategia de luptă: „Între Satana și El – exclama Donissan – Dumnezeu ne aruncă pe noi ca pe o ultimă apărare a sa. Și prin noi pe care de secole și secole aceeași ură caută să-l atingă, în sărmana carne umană se împlinește crima de nedescris”¹⁶⁷. Este dramatică această bătălie. La sfârșitul luptei sale un alt preot, parohul din Ambricourt, constata: „Această luptă a ajuns la sfârșit. Nu o mai înțeleg”¹⁶⁸.

Bruno Forte vorbind despre omul în fața răului la Dostoievski exprimă o realitate care se verifică și la Bernanos:

Pelerin prin meandrele spiritului, Dostoievski își exprimă ambiguitatea radicală și constitutivă. Prin paradoxuri duse până la extrem, în care își exercită toată puterea sa de negație, el descoperă tragicul existenței în ființa sa permanent asediată de nihilism: nimicul înfășoară spiritul în cunoașterea sa despre adevăr, în voința sa de bine, în sentimentul său de frumos. [...] Pe scurt, numai din internul său nihilismul se lasă respins: din întunecimile Vinerii Sfinte, unde Dumnezeu suferă și moare din iubire pentru lume, este posibil a proclama victoria vieții, pentru că acea moarte este moartea morții. [...] Tocmai aici stă caracterul tragic care nu poate fi eliminat din cunoașterea adevărului: nu se ajunge la lumină decât prin cruce; nu se intră în viață decât cunoscând moartea. De aceea credința trebuie să treacă prin travaliul dubiului, afirmarea prin noaptea negării, iar adevărul își face drum în scandal și în întunericul cel mai dens¹⁶⁹.

¹⁶⁴ *Sous le soleil de Satan*, OR, 264-267.

¹⁶⁵ „Interview de 1926”, OR, 1042.

¹⁶⁶ Cf. *La joie*, OR, 671: „voi sunteți în întregime udați de sângele Crucii”.

¹⁶⁷ *Sous le soleil de Satan*, OR, 256.

¹⁶⁸ *Journal*, OR, 1258.

¹⁶⁹ B. FORTE, „L'uomo di fronte al male”, *L'Osservatore Romano* (28.01.2009), în www.vatican.va/news_services/or/or_quo/text.html#1.

De fapt este dialectica prezentă în întreaga tradiție creștină, care face trimitere la sfântul Augustin, între simțul angoasei, al disperării, al rătăcirii pe care omul îl poartă în interiorul său atunci când alege falsele obiecte ale iubirii și puterea de convertire pe care i-o adresează mereu harul divin. Doar atunci când omul surprinde vanitatea sa și incapacitatea sa de a afla satisfacție și împlinire în mijlocul acestor alegeri a lucrurilor create, apare tot mai puternică evidența harului divin și forța sa de acțiune. Din acest punct de vedere există un raport dialectic paradoxal, căci tocmai în momentul în care omul ajunge conștient de viața sa cufundată în păcat, devine mai puternică și evidentă conștiința că el nu poate nimic de la sine însuși. Doar deschizându-se în fața ajutorului care îi este dat de sus, poate să vadă că divinul coboară până în cele mai mici și mai nesemnificative lucruri și situații, în nimicul păcatului omului, în delirul păcatului său¹⁷⁰. Cel Veșnic este în timp nu numai pentru că Isus s-a întrupat, dar și pentru că el urmează creatura sa în orice suferință a vieții. Existențialismul, pentru care adevărul nu are sens dacă nu este un adevăr „pentru mine”, găsește astfel un răspuns concret. Dumnezeu este alături de creatura sa în finitudinea ei radicală. Mai mult, Dumnezeul creștin este Dumnezeul care se întrupează. Cristos „s-a despuat [*lit.* s-a golit] pe sine luând firea sclavului, devenind asemenea oamenilor”¹⁷¹, acceptă moartea. Uimește faptul că Bernanos vorbește despre o experiență de disperare absolută și de angoasă cutremurătoare în viața protagoniștilor săi. Dumnezeu apare ca unul care tace, care nu este prezent. Însă tocmai în această situație, cu credința și limbajul său artistic, autorul vede harul lui Dumnezeu care irupe în inima omului ca o forță de iubire care-i luminează interiorul. Atunci omul poate să sesizeze realitatea prezenței divine în viața sa și a celorlalți. Bernanos vrea să ne spună că Dumnezeu este un dar, nu numai un adevăr care stă undeva acolo și pe care noi trebuie să-l găsim sau să-l căutăm, el este iubirea însăși care se dăruiește.

Este „o dialectică dintre suprafață și profunzime”¹⁷², realitatea esențială aflându-se în profunzime. Bernanos folosește acest „procedeu care nu exclude contrariile, dar le include. Noi nu putem să-l descriem prea simplist spunând că pozitivul și negativul se unesc sau că teza și antiteza se fundamentează într-o sinteză: dialectica este ceva infinit mai flexibil și mai

¹⁷⁰ Bernanos insistă mereu asupra acestui fapt: „pentru iubire nimic nu este mediocru, totul este mare. Cea mai mică parte a ceea ce iubște nu îi este mai puțin prețioasă, urgentă, necesară” („Lettre à Frédéric Lefèvre”, EEC I, 1053).

¹⁷¹ *Fil* 2,7.

¹⁷² Ph. LE TOUZÉ, *Le mystère du réel dans les romans de Bernanos. Le style d'une vision*, Librairie A.-G. Nizet, Paris 1979, 223.

profund”¹⁷³. Dialectica nu este doar în realitate dar și în gândire, căci este arta de a ajunge la adevăr descoperind contrariile. Ea are de a face totdeauna cu realitatea și este un mijloc pentru a cunoaște realitatea. Orice mod de a gândi trebuie să țină cont de acest fapt real: în natura lucrurilor coexistă factori contradictorii, elemente pozitive și negative care nu se șterg reciproc dar interacționează astfel că se modifică reciproc. În teologie metoda dialectică este menținerea continuă a unei afirmații și a unei negații, a unei teze și a unei antiteze raportându-le fără încetare una la alta, pentru ca opoziția lor, tot mai mult afirmată, să facă trimitere la o sinteză care, în cele din urmă, este inaccesibilă omului de la care provine și una și cealaltă. Această metodă îl pune pe „da” și pe „nu”, nu îi suprimă, rămânând o antinomie nerezolvată și paradoxală, căci sinteza este escatologică, nu se află decât în Dumnezeu, rezolvarea problemei nu se poate decât spera¹⁷⁴. Prin acest procedeu Bernanos ține împreună două lucruri care sunt în opoziție, pune împreună păcatul omului și harul infinit, răutatea și „dulcea milostivire” a lui Dumnezeu care iartă. Faptul că omul nu reușește să-l găsească pe Dumnezeu, dar că simte doar șovăiala păcatului, este deja prezența lui Dumnezeu care luminează întunericul omului și induce oboseala, plictiseala în fața realităților parțiale pe care le întâlnește omul. Bernanos ne spune că omul trăiește mereu această experiență de rupere, de fărâmițare interioară, chiar și omul care crede. Doar harul lui Dumnezeu este cel care îl poartă la unitate atunci când pătrunde în sufletul său. Atunci și păcatul devine „felix culpa”. Omul devine conștient de aceasta doar atunci când face experiența harului care deja i-a adus iertarea. Atunci într-adevăr este vorba despre o dimensiune puternic dialectică și paradoxală de bucurie care înlocuiește disperarea. Această noutate extraordinară a creștinismului vrea să o împărtășescă Bernanos: Dumnezeu este un Dumnezeu-personă care își îndreaptă fața spre nimicul creaturii sale, pe care o însoțește pe drumul strâmt al existenței sale în valea durerii și o răscumpără. Cristos, care se face om, este pentru Bernanos cel care revoluționează existența umană. În fața mitului umanistic conform căruia omul își este autosuficient, este liber, se realizează pe deplin pe sine însuși, el pune omul „alienat” – putem spune de o alienare fericită – în Dumnezeu, centrul său spiritual, căci nu are în mâinile sale destinul său întrucât destinul său autentic precum și libertatea sa adevărată sunt dar. Și dacă omul nu este liber ca să facă tot ceea ce vrea, el este liber cu adevărat dacă înțelege că tot ceea ce

¹⁷³ J. ELLUL, *Perspectives on Our Age*, Vandreburch, Toronto 1981, 7, apud. G. MANZONE, *La libertà cristiana e le sue mediazioni sociali nel pensiero di Jacques Ellul. Dissertatio*, Glossa, Milano 1993, 16.

¹⁷⁴ Cf. G. MANZONE, *La libertà cristiana e le sue mediazioni sociali nel pensiero di Jacques Ellul. Dissertatio*, 17.

este el este darul lui Dumnezeu. „Totul este har” declară parohul de țară al lui Bernanos și moare în camera sărăcăcioasă a colegului său preot care și-a renegat vocația și o spune exact în locul de pierdere aparentă a credinței¹⁷⁵.

Pentru Bernanos, în conflictul dramatic al omului, ceea ce este important cel mai mult este doar victoria binelui asupra răului, a vieții asupra morții, a divinului asupra omului, asupra părții decăzute. De aceea este necesară intervenția harului. Vorbind despre Bernanos ca romancier al harului, Yves Congar se oprește la *Journal d'un curé de campagne* pe care îl consideră unic în literatura noastră ca roman al harului:

Este un roman al harului, un roman al omului sub har. Dincolo de orice tradiție religioasă, dincolo de orice practică de cult, chiar dincolo de problemele de moralitate, de guvernarea morală a vieții, Bernanos pune faptul și problema întâlnirii cu Dumnezeu care ne oferă iertarea sa cerându-ne să acceptăm voința sa, conștientul nostru de a iubi. [...] Și, dincolo de cercul obișnuit, există o întreagă lume de întâlnit, o lume sărmană, aceea a păcatului, în care totuși lucrează iertarea lui Dumnezeu și o chemare secretă la dăruirea de sine, la iubire¹⁷⁶,

căci acțiunea răscumpărătoare a lui Dumnezeu în viața celor disperați, această coborâre a harului la nivelul păcătosului care se recunoaște astfel, Bernanos ne face să o simțim în strigătul pe care omul îl lansează din abisul în care a ajuns și prin care el cheamă în ajutor milostivirea divină. Aici se înnoadă drama mântuirii. Este o lume unde se află în acțiune în același timp păcatul și harul, o lume în care omul acceptă sau refuză mântuirea sa. Omul este considerat aici într-o anumită dimensiune, aceea în care el îl întâlnește pe Dumnezeu și ia parte activă la lucrarea sa.

În aceste dialoguri de un tip aparte, în determinările neașteptate care derutează „psihologia”, noi percepem că omul nu este singur cu evenimentele, cu pasiunile sale, cu realitățile mediului său. El are ca partener un Alt personaj, o altă realitate: să spunem har, ne uitând că acesta este înainte de toate un act al lui Dumnezeu care cere, din partea noastră, un răspuns liber prin care se fixează atitudinea noastră cea mai profundă cu privire la noi înșine, la lume și la soarta noastră¹⁷⁷.

Pe scurt: dacă viața umană este descrisă ca un loc al luptei aprige cu păcatul, harul este posibilitatea care stă la îndemâna omului pentru a-l fugări pe dușman. Creștinului care rămâne om cu toată caducitatea și fragilitatea legate de ființa sa umană, îi este dăruită o forță, cu care poate

¹⁷⁵ Cf. G. LETTIERI, „Le Confessioni di sant'Agostino e la paradossale gioia della *felix culpa*”, <http://www.gliscritti.it/approf/2007/conferenze/lettieri010907.htm>.

¹⁷⁶ Y. CONGAR, „Bernanos, romancier de la grace et théologien de l'Église”, în *Les Cahiers du Rhône*, 90.

¹⁷⁷ Y. CONGAR, „Bernanos, romancier de la grace et théologien de l'Église”, în *Les Cahiers du Rhône*, 92.

învinge în această luptă și atunci viața sa devine o autentică viață umană. Aici este salvarea sa, deplina sa realizare.

Trebuie să vedem în cele ce urmează care sunt raporturile care leagă între ele harul divin și viața autentică a omului. Harul este o posibilitate pe calea realizării sale? În gândirea lui Bernanos, harul este o acțiune pur divină sau se întrupează în acțiunile omului în relația sa cu Dumnezeu, cu semenul, cu natura?

1.4. Iruperea harului în viața omului

În scrierile marelui autor francez se poate vedea cu destul de multă ușurință un raport strâns între har și viața autentică. Înainte de toate harul irupe în această lume, rupe barierele care-i stau în cale și intră cu putere pentru a-l salva pe om. Se poate aminti minunatul episod din *Journal d'un curé de campagne* în care contesa, împietrită din cauza problemelor cu care se confruntă în familia sa (o fiică neascultătoare și plină de aroganță, un soț care o trădează), dar mai ales din cauza morții fiului său pe care nu o înțelege și îl acuză pe Dumnezeu, tocmai în momentul în care în sufletul său era un infern – pentru că „infernul înseamnă a nu iubi”¹⁷⁸ – ajunge să-și deschidă inima harului, și aceasta se întâmplă după o discuție aprinsă în care parohul de țară încearcă să deschidă „o breșă” ca să pătrundă lumina de sus. Puțin după aceea, reflecta cu uimire:

Mi se părea că o mână misterioasă făcuse o spărtură în nu știu ce perete nevăzut, și pacea năvălea din toate părțile – nivelul ei se ridica maiestuos – o pace necunoscută pe pământ, blânda pace a morților, asemenea unei ape adânci¹⁷⁹.

De aceea autorul, atunci când vorbește despre har, se folosește de imagini care fac referință la o luptă în care are și el lovitura sa. „Dar totdeauna, în mulțime, harul divin va da lovitura sa; mereu el va însemna pe vreunul dintre acești oameni, spre care urcă dreptatea, în timp, ca un astru. Astrul docil alergă la glasul său”¹⁸⁰.

Lucrarea sa este „ca o lovitură dată din afară”, „un val de lumină” care pătrunde întreaga persoană pe care „o saturează în interior”, o „lasă să se reverse din sine”. În ultimul moment de criză a abatelui Cénabre, harul devine prezent:

Ce s-a întâmplat așadar? băguia el. Nimic. N-am văzut nimic, n-am auzit nimic, nici nu mă gândeam la nimic. Ca și cum m-a lovit în spate. Și, de fapt, a trebuit să-și reprime gestul de a se întoarce, de a riposta. Atât de dornic încât nu văzu în această criză neașteptată decât o revenire poate atenuată a celei dintâi, cu

¹⁷⁸ *Journal*, OR, 1162.

¹⁷⁹ *Journal*, OR, 1162.

¹⁸⁰ *Sous le soleil de Satan*, OR, 236.

toate acestea nu se putea să se înșele mai mult timp. Angoasa, de această dată, nu s-a urcat încet din el însuși, la capătul unei interminabile rumegări, ca o cercetare periculoasă împinsă până în partea vie a sufletului: lovitură fusese dată din afară... Da, din afara lui, din afara puterii sale, un eveniment se năștea – pe care el nu-l cunoștea deloc, pe care n-avea să-l cunoască poate niciodată – așa de real totuși, așa de sigur ca unul dintre cei pe care i-a văzut cu ochii săi. Care? [...] un val de lumină intrase în el, și el își strângea pleoapele ca să nu-i vadă strălucirea pe mâinile sale palide¹⁸¹.

Aici autorul își urmărește personajul pentru a-i vedea reacția în fața acțiunii divine:

În acest moment, înainta împotriva unui astfel de obstacol, cu ochii pe jumătate închiși ca să încerce să uite spațiu de lumină vagă care crezuse că iese o clipă mai târziu din mâinile sale tremurânde, ca și cum fusese saturat în interior, până acolo că ieșea din el. De unde venea? Cum intrase în pieptul său? Prin care crăpătură?¹⁸²

Pentru Bernanos harul are o activitate „simplă”, „necunoscută” pentru mulți, dar scopul său este mare, căci îi ia omului ceea ce el își încrustase în jurul substanței sale, îi înlătură suprastructura pe care și-a construit-o – laborioasa sa minciună mai ales – îndepărtează obstacolul de nimic care totuși împiedică dezvoltarea vieții sale și-i restaurează ființa.

Treptat, conștiința îi revenea abatelui Cénabre, cu toate că nu se smulgea decât cu prețul unui mare efort contemplației sale interioare. Ceea ce se forma în el scăpa oricărei posibilități a inteligenței, nu semăna cu nimic, rămânea distinct de viața sa, deși viața i-o zguduise la o profunzime nemaiîntâlnită. Era ca o mare satisfacție a unei alte ființe, *împlinirea* sa misterioasă. Despre acest lucru, el nu-i știa nici sensul nici scopul, dar pasivitatea tuturor facultăților sale superioare în centrul unei zguduirii așa de uluitoare era chiar o voluptate, de care trupul său vibra până în rădăcini. Accepta, primea în propria natură forța misterioasă, o îndura cu o bucurie teribilă. La acest grad de abandonare de sine însuși, la această dezlegare totală, nici o motivație decisivă, nici o amenințare, nici o ofensă n-ar fi obținut de la el un suspin. Apucarea era cu atât mai puternică cu cât s-a închis din nou pe neașteptate. Rezistența i-a fost frântă dintr-o lovitură¹⁸³.

Pentru ca acest sărman să ajungă să accepte lumina, după ce toată viața i-a întors spatele, harul trebuie implorat. Bernanos ne zgrăvește figura a două persoane cu o viață sfântă care îi stau alături oferindu-și viața pentru ca abatele să fie salvat: părintele Chevance și laica Chantal. Există un „nimic” care separă omul de harul salvator, care este „implorarea mută” sau „o

¹⁸¹ *La joie*, OR, 715-716.

¹⁸² *La joie*, OR, 719.

¹⁸³ *L'impoture*, OR, 348.

mișcare de compasiune față de propria decădere”, care deschide o breșă pe unde harul să poată pătrunde.

Harul divin (de luni de zile el nu-i simțea nici chiar absența) se arăta încă o dată: era ca fața unui cadavru pe fundul apei, era ca un strigăt tânguitor în ceață. Clarviziunea apostolului sau mai degrabă sublima sa caritate l-a inspirat să ceară de la nefericit ceva de care mai era încă în stare: o implorare mută, nici măcar atât: un efort de simpatie, mai puțin poate: o mișcare de milă pentru propria decădere¹⁸⁴.

Pentru Bernanos, „este mai ușor decât se crede a se urî pe sine. Harul este a se uita pe sine. Dar dacă tot orgoliul ar fi mort în noi, harul harurilor ar fi de a ne iubi cu umilință pe noi înșine, ca pe n-are importanță care dintre membrele suferinde ale lui Isus Cristos”¹⁸⁵. Atunci când bunica lui Chantal este atinsă de har, poate în sfârșit să adoarmă, să se abandoneze, să se accepte¹⁸⁶. Contesa din *Journal d'un curé de campagne* spune clar același lucru:

Total este bine. Nu credeam că e posibilă resemnarea. Și nu este resemnarea care a venit de fapt. Nu este în natura mea... Nu sunt resemnată, sunt fericită. Nu doresc nimic. [...] Speranța! O ținusem moartă în brațele mele... Iată că îmi este dată. Nu-mi este împrumutată de data aceasta, dar îmi este dată. O speranță vie, numai a mea, care nu se aseamănă cu cea ce filosofi numesc astfel, după cum cuvântul iubire seamănă cu persoana iubită. O speranță care este ca trup din trupul meu. Este un lucru care nu se poate exprima. Ar trebui cuvinte de copil¹⁸⁷.

De fapt harul face în așa fel ca omul să redevină copilul care era, copilul care poate să sufere și să moară, capabil să iubească, să spere, să se încredințeze zi de zi dulcii milostiviri a lui Dumnezeu.

Acțiunea harului asupra ființei umane este văzută apoi în imaginea zborului unui vultur care se prăbușește din înaltul cerurilor, căci „... este de ajuns o privire, un semn, o chemare tăcută ca iertarea să se năpustească de sus, din înaltul cerurilor, ca un vultur”¹⁸⁸, dar și ca un surâs¹⁸⁹. Ceilalți termeni folosiți au în ei totdeauna ideea forței de luptă: este „o mână misterioasă” care deschide „o breșă, nu se știe în care zid invizibil”¹⁹⁰; este „o mână teribilă și dulce” care „strânge”¹⁹¹, sau este imaginat ca un monstru care „mugește”.

¹⁸⁴ *L'imposture*, OR, 348-349.

¹⁸⁵ *Journal*, OR, 1258.

¹⁸⁶ Cf. *La joie*, OR, 662-663.

¹⁸⁷ *Journal*, OR, 1165-1166.

¹⁸⁸ *Journal*, OR, 1157.

¹⁸⁹ *Journal*, OR, 1208: „Apariția zorilor îmi este totdeauna așa de dulce. Este ca un har al lui Dumnezeu, un zâmbet. Binecuvântate fie diminețile”, scrie în jurnalul său parohul de țară.

¹⁹⁰ *Journal*, OR, 1162.

¹⁹¹ *La joie*, OR, 981.

Astfel că acel preot extraordinar, de o tenacitate sublimă, încerca posibilitatea supremă, lansa ultimul apel care putea fi ascultat. Privea, ținea sub privirea sa, atingea aproape sufletul furios, lovit de moarte; nu spera nimic de la el decât un semn, un singur semn, aproape involuntar, abia conștient, ceva ca înclinarea pleoapelor care dau un consimțământ, pe fața pietrificată de agonie, un nimic, breșă prin care să poată trece cu toată greutatea sa imensă formidabila milostivire divină, pe care el o auzea mugind în jurul condamnatului încă viu¹⁹².

Toate aceste expresii ne indică faptul că ne aflăm în prezența unui har care vine din altă lume, care nu are nimic comun cu muritorii, dar intră în această lume, „domeniul Satanei” ca prin efracție, răsturnând calculele umane. La sfârșit, în *La joie*, abatele Cénabre mărturisește: „Nu am văzut nici n-am înțeles nimic și chiar nu mă gândeam la nimic. Am fost lovit în spate”¹⁹³. La fel și în *Nous autres Français* spune că „harul este o necunoscută” care „lovește pe la spate”. Vorbind despre Maurras, observă:

Dar el nu știa sau nu voia să știe nimic despre Împărăția harului. Harul este o necunoscută, din care cauză calculul realiștilor este totdeauna greșit. Realiștii gândesc ca și cum ei ar dispune de toate mijloacele de a acționa asupra oamenilor, nu-și impută lor eșecurile decât ca greșeli de tactică. Dar harul lovește, în spatele lor, pe cel care îi place, dublând astfel ceea ce este numit hazard cu un alt Hazard imens care sfidează orice matematică¹⁹⁴.

De fapt, necoresponderea umană nu zădărnicește puterea lui Dumnezeu asupra păcatului. Este o viziune a universului supranatural unde totdeauna există posibilitatea pentru har de a irupe și de a se manifesta pe neașteptate. Există „un chin al harului în inimă”¹⁹⁵, care este „munca pe care Dumnezeu o face în noi” și „pe care rar o așteptăm” pentru că „aproape totdeauna ni se pare că Duhul Sfânt lucrează pe de-a-ndoaselea, pierzând timpul”¹⁹⁶. Ceea ce îi rezistă este un nimic, dar paradoxul stă în faptul că acest nimic poate absorbi întreaga viață dominând-o ca un stăpân. Aici se face referință la misterul răului.

1.5. Întruparea harului

Un aspect cu totul aparte la Bernanos este că harul își află „ultimul său refugiu” nu în cele mai înalte facultăți ale omului, dar în trupul său, chiar dacă sufletul este complet absorbit de forțele răului. Harul se încarnează pentru a deveni parte a oamenilor, se instalează în aventura umană. Abatele Chevance din *La joie*, care este întruchiparea harului, îl provoacă pe

¹⁹² *L'imposture*, OR, 347.

¹⁹³ *La joie*, OR, 715.

¹⁹⁴ *Nous autres Français*, EEC I, 714.

¹⁹⁵ *Sous le soleil de Satan*, OR, 138.

¹⁹⁶ *Sous le soleil de Satan*, OR, 222.

abatele Cénabre în trupul său, acolo unde mai putea să dea un semn de viață. „Aș dori ca să mă binecuvânteți, îi spunea cu tristețe abatele Chevance... Aș vrea să vă cer acest har, înainte de a vă părăsi pentru totdeauna”¹⁹⁷. Aici autorul vede întreaga persoană a preotului cu toată simplitatea și umilința sa angajată în această provocare: „Glasul său era duios și plin de o milostivire atât de divină încât orgoliul cel mai trufaș se trezi înduioșat. El nu-l evită, căuta acum ochii întunecați, în timp ce se năpustea asupra preotului celebru, ca un vultur asupra prăzii sale, compasiunea unui suflet de foc”¹⁹⁸.

Da, spunea confesorul servitoarelor, în încercarea înfricoșătoare în care vă văd, orice alt act al slujirii noastre v-ar fi, desigur, imposibil. Dar care dintre noi, chiar sub picioarele diavolului, n-ar putea în mod valabil să binecuvânteze în numele Tatălui, al Fiului și al Duhului Sfânt? Ah!, dragul meu, este adevărat, asta e sigur! Puteți, fără a face un sacrilegiu, să chemați asupra unui frate cu mult mai sărman decât voi acest har de care voi sunteți în prezent gol. Ascultați-mă. Faceți acest semn cel puțin – chiar cu indiferență – chiar cu pervertirea voinței! Ce importanță are dacă credeți sau nu în această clipă, și când fiecare bătaie a inimii voastre este un blestem și o sfidare! Dacă nu puteți implora milostivirea pentru voi – ah! faceți cel puțin semnul care o împarte celui păcătos! Urați-mi, urați-mi numai să fiu fericit!¹⁹⁹

Și autorul este numai ochi și urechi în fața acestei provocări a harului pe care o descrie astfel:

Așa acest preot extraordinar, cu o tenacitate sublimă, încerca șansa sa supremă, lansa ultima chemare susceptibilă să fie ascultată. Vede, ținea sub privirea sa, atingea aproape sufletul îndârjit, lovit de moarte; nu mai spera nimic de la el decât un semn, un singur semn, abia voit, abia lucid, ceva ca o clipire de ochi care își dă acordul, pe fața pietrificată de agonie, un nimic, o breșă unde să poată cu toată greutatea sa imensă să cadă formidabila milostivire divină, pe care o auzea răgând în jurul condamnatului încă viu. Revelația tocmai avea loc, într-o clipă, nu știa să spună cum, și avea s-o uite așa de repede, era în întregime în efortul său, nu cântărea lovitura sa. Mult dincolo de propria sa rațiune, la mii de leghe de trupul său plâpând, care chiar atunci rămânea în atitudinea sa umilă, plină de teamă, caritatea sa, ea singură, discerneva, judeca, acționa. Cine poate să vadă cu ochii îngerului? Omul pe care îl disputa cu întunecimile era mereu acolo, în fața lui, în toată amplexarea sa rezistentă, cu fruntea sa palidă fără o cută, cu ochii plecați. Dar ei se înghesuiau unul în altul în cer²⁰⁰.

Aici Michel Estève notează că Chevance caută să se facă transparent în așa fel încât prin el Cénabre să poată descifra în filigran o urmă a prezenței

¹⁹⁷ *L'imposture*, OR, 347

¹⁹⁸ *L'imposture*, OR, 347.

¹⁹⁹ *L'imposture*, OR, 347.

²⁰⁰ *L'imposture*, OR, 347-348.

lui Dumnezeu²⁰¹. Cine poate rezista și ce poate să facă omul în fața acestei lucrări minunate a harului? Descrierea îi aparține lui Bernanos:

Treptat, conștiința îi revenea abatelui Cénabre, deși nu se smulgea din contemplația sa interioară decât cu prețul unui mare efort. Ceea ce se forma în el scăpa oricărei posibilități a inteligenței, nu semăna cu nimic, rămânea distinct de viața sa, deși viața sa fusese zguduită la o profunzime nemaipomenită. Era ca tresăltarea de bucurie a unei alte ființe, împlinirea sa misterioasă. El nu știa nici sensul nici scopul acestei lucrări [*travail*], dar pasivitatea tuturor facultăților sale superioare în mijlocul zguduirii atât de minunate era pe drept o voluptate, de care trupul său vibra până în rădăcini. Accepta, primea în propria sa natură forța misterioasă, o îndura cu o bucurie teribilă. La acest grad de abandonare de sine însuși, la această dezlegare totală, nici un argument așa hotărâtor, nici o amenințare, nici o injurie, nu obținu de la el însuși un suspin. Capta-rea era așa de puternică încât ea s-a închis pe neașteptate. Rezistența a fost sfărâmată dintr-o lovitură²⁰².

Aceasta este provocarea harului, iar revenirea insistentă în vocabular a expresiilor „d'un coup”, „d'un éclair” vor să ne poarte în fața acțiunii divine transcendente care parcă atunci când intră în timpul nostru – pe care autorul îl măsoară adesea vorbind despre „un longe minute”²⁰³ – păstrează o urmă din acea veșnicie fericită pe care teologia scolastică o numește „tota, simul et perfecta totius vitae possessio” și care este cu totul altfel decât modul nostru de a acționa. Aceasta observă autorul imediat atunci când contemplă scena din fața sa și-l vede pe Cénabre revenindu-și: „Încetinea-la întoarcerii îl făcu să cântărească enormitatea căderii sale”²⁰⁴. Dar dincolo de toate harul rămâne o speranță continuă pentru om, nu contează abisul în care a căzut. „Căci oricât de strâns ne-ar presa ingerul întunecat, stăpânul voinței, simte tresărind sub el, în momentul suprem, trupul pe care l-a înșelat – trupul care presimte moartea. De altfel totul se petrecu în timpul unei fulgerări”²⁰⁵. Și răspunsul nu întârzie să apară, oricât de firav ar fi: „Privirea nu i s-a îndulcit deloc, căpăta formă ca să se risipească imediat, o licărire buimacă, așa ca a unui om lovit de moarte. Brațul său, la rugăciunea abatelui Chevance, se ridică pentru a binecuvânta. A fost nevoie de o imperceptibilă fracțiune de timp”²⁰⁶.

²⁰¹ Cf. M. ESTÈVE, „Notes et variantes”, OR, 1795.

²⁰² *L'impoture*, OR, 348.

²⁰³ *Sous le soleil de Satan*, OR, 196: „Le vicaire de Campagne attendit la réponse une longue minute”; *Ibidem*, OR, 248: „C'est alors que nous le vîmes, pendant quelques longues minutes, immobile”. *Ibidem*, OR, 262: „Une minute, une longue minute, il écoute son propre blasphème”.

²⁰⁴ *L'impoture*, OR, 348.

²⁰⁵ *L'impoture*, OR, 348.

²⁰⁶ *L'impoture*, OR, 349.

În una din scenele cele mai puternice din *Monsieur Ouine*, în discuția dintre doctorul și parohul din Fenouille, Bernanos ne arată trupul omului ca ultima speranță a unei umanități subjugate de Cel Rău.

Da, domnule [este replica plină de înfocare a parohului], vine ceasul (poate a venit deja?) în care dorința pe care credem că am închis-o în adâncul conștiinței și care acolo și-a pierdut până și numele va face să explodeze mormântul său. Și, dacă oricare altă ieșire îi este închisă, va găsi una în trup și sânge – da, domnule – o veți vedea apărând sub forme neașteptate și, îndrăznesc să o spun, hidoase, oribile. Va otrăvi inteligențele, va perverti instinctele și... cine știe? de ce trupul, sărmanul nostru trup lipsit de apărare, nu va plăti el încă o dată răscumpărarea a... altuia? o nouă răscumpărare? [...] Va veni ceasul totuși când, într-o lume organizată pentru disperare, a predica speranța va însemna exact să arunci un cărbune aprins în mijlocul unui baril de pulbere. Atunci...”²⁰⁷

Aici autorul ne lasă să înțelegem că trupul uman, prin vitalitatea care îi este proprie, poate să primească semnele harului și să le exprime într-un limbaj inteligibil omului, chiar dacă duhul său rămâne pietrificat de forțele Satanei. Atunci când Bernanos spune că „între Satana și El, Dumnezeu ne aruncă drept ultima sa apărare [*son dernier rempart*]” și că „prin noi timp de secole și secole aceeași ură caută să-l atingă [pe Dumnezeu], în sărmanul trup omenesc”²⁰⁸, aici este ucis Dumnezeu, autorul face referință la misterul Întrupării lui Dumnezeu, care „s-a făcut trup și a locuit între noi”²⁰⁹, mai mult, care continuă misterul inefabil al iubirii sale prin harul său care se întrupează pentru a deveni parte a oamenilor. Este dar divin, însă se face mic cu cei mici, este spiritual, dar se încarnează, pentru a deveni „ultimul zid de apărare” pe care îl pune Dumnezeu în fața dușmanului infernal.

Dacă scriitorul a reușit să descrie căderea tragică a omului, nu pronunță totuși niciodată sentința definitivă – așa cum se întâmplă totdeauna în romanele sale – pentru că știe că în orice condiție, dincolo de considerația noastră, există harul. Ultimul cuvânt al parohului din Ambricourt, încoronare surprinzătoare a unui lung șir de suferințe, este: „totul este har” – expresie luată cu toată probabilitatea de la sfânta Tereza din Lisieux²¹⁰. Trebuie notat că „totul este har” este precedat de „ce importanță mai are asta?”²¹¹, expresie care sugerează relativitatea a toate în fața harului: ce importanță pot să aibă toate fleacurile noastre? Dumnezeu se folosește de toate pentru a duce la împlinire lucrarea sa de mântuire. Lumina vine de

²⁰⁷ *Monsieur Ouine*, OR, 1509-1510.

²⁰⁸ *Sous le soleil de Satan*, OR, 256.

²⁰⁹ *In* 1,14.

²¹⁰ S. THERESE DE LISIEUX, *Novissima Verba*, 28.

²¹¹ *Journal*, OR, 1259.

sus – aceasta este important – este ca un fulger care luminează lumea închisă în ea însăși. Are nevoie să găsească sau să creeze o breșă chiar în orice suflet, în inima celui mai păcătos om. Harul se instalează în aventura umană, adaptându-se tuturor condițiilor sale.

În ochii credinței, această diversitate este garanția unei aproprieri a sevei supra-naturale la nevoile, la temperamentul, la vocația fiecăruia – și chiar la epoca în care el trăiește; harul divin este unul, dar chemările sale sunt multiple; Duhul este simplu, dar oamenii complecși. Și desigur, trebuie ținut cont de dispozițiile umane în răspunsurile date harului. O sinceritate la fel face să apară divergente căutările spirituale care în realitate sunt în mod tainic convergente²¹²

Plecând de aici, „totul este har” al lui Bernanos și al micii surori Tereza, dobândește semnificația sa umană: totul se petrece ca și cum Cineva a folosit elementele date printr-o moștenire și printr-un mijloc, pentru a schița cu iubire o anumită ființă diferită de toate celelalte ființe care au existat vreodată sau care vor exista. Totul este har: ceea ce înseamnă că Dumnezeu se servește de tot, chiar de ceea ce este mediocru și chiar de vulgar, și chiar de ce-i mai rău – poate mai ales de ce-i mai rău – așa cum apare în istoria Magdalenei care îl iubește pe Domnul mai mult decât ceilalți pentru că ei i s-a iertat mai mult decât celorlalți²¹³,

cum ne explică François Mauriac. Atunci nu mai scandalizează pe nimeni acel „o, felix culpa!” – „Binecuvântate să fie greșelile care lasă în noi sentimentul rușinii!” – exclamația parohului de țară în fața contesei care se laudă că „nu-i nimic în trecutul meu care să mă facă să roșesc”²¹⁴. Aceasta, explică preotul „de fapt nu este morala lumii” căci „ce importanță are pentru Dumnezeu prestigiul, demnitatea, știința, dacă toate acestea nu sunt decât un giulgiu de mătase pe un cadavru putrezit?”²¹⁵.

La sfârșitul romanului *Sous le soleil de Satan*, apare același: „Ce importanță are? un altul încă îl ascultă, pe care cerurile nu-l vor ascunde pentru totdeauna”²¹⁶. Este de fapt acel ultim lucru care rămâne de spus, pentru că este adevărat – ne spune Bernanos despre moartea sfântului din Lumbres – ultimul său cuvânt nu l-a spus încă.

Așa a fost fără îndoială, aici pe pământ, plânsul suprem al parohului de Lumbres, ridicat spre Judecător, și reproșul său plin de iubire. Dar, omului ilustru care a venit să-l caute așa de departe, el are un alt lucru să-i spună. Și dacă gura neagră, în umbră, care seamănă cu o rană deschisă de explozia unui ultim strigăt,

²¹² L. ESTANG, „La spiritualité bernanosienne et l’humanisme chrétien”, în *Les Cahiers du Rhône*, 151.

²¹³ F. MAURIAC, *Nouveaux Mémoires intérieures*, Flammarion 1965, 302.

²¹⁴ *Journal*, OR, 1154.

²¹⁵ *Journal*, OR, 1154.

²¹⁶ *Sous le soleil de Satan*, OR, 307.

nu lasă să iasă nici un sunet, trupul în întregime mimează o provocare înfiorătoare: „TU VOIAI PACEA MEA, STRIGĂ SFÂNTUL, VINO SĂ O IEI!...”²¹⁷

Și romanul se termină astfel, cu puncte, puncte, în suspans, sugerând că nu putem ști totul despre acțiunea harului, care continuă să lucreze și după moartea celui care a luptat o viață întreagă pentru ca să-i deschidă calea în inima omului. Și chiar dacă omul încă mai rămâne blocat, există totdeauna posibilitatea unei breșe prin care să pătrundă și să-i schimbe în întregime existența, căci pentru Bernanos „toate breșele se deschid spre cer”²¹⁸. Aceasta este provocarea harului în fața acelei „furtuni de țipete și râsete ale infernului bucuros” care „aclamă cuvântul naiv, abia de înțeles, apărarea confuză și fără artă”²¹⁹ a omului lui Dumnezeu. Dar ce contează toate acestea? Important este că „un altul îl aude încă” și răspunde la strigătul său disperat după ajutor, trimițând din înălțimi harul său. Se exprimă astfel una dintre cele mai importante idei ale lui Bernanos, o idee care apare în multe din operele sale: păcătosul este salvat de harul care-și face drum în abjecția gândurilor și acțiunilor umane, capabil să facă „dintr-un nesimțit, un copil”²²⁰. Răul poate să se întindă și este greu să privești până unde poate merge, dar are o limită.

În acest Bine își găsește limita, în sensul că răul nu poate să conducă niciodată la disperarea absolută. Oricare ar fi întinderea și profunzimea răului, Dumnezeu rămâne în cer și imaginea sa – sfărâmată, pătată, dar indelebilă – în creație. „A spune că viața nu are nici o valoare, că lumea nu are nici o valoare și a da drept dovadă răul, este absurd. Căci dacă ele nu au nici o valoare, atunci de care valori ne privează răul?” Această frază a lui Simone Weil este suficientă pentru a respinge pesimismul integral”, căci „experiența nedeghizată a răului, *pati humana* în toată grozăvia ei – ne explică G. Thibon – oferă creuzetul unde se elaborează speranța supranaturală: *contra spem, in spem*”²²¹.

Universul bernanosian, unde domnește puterea Principelui acestei Lumi, nu aparține, în definitiv, acestui suveran temporar care nu poate să aibă decât iluzia că triumfă. Nici o clipă, Bernanos nu uită că omenirea care s-a pierdut este și omenirea care a fost răscumpărată. Și această răscumpărare, fără îndoială, este darul gratuit al Dumnezeului întrupat, dar nu este mai puțin meritorie prin aceasta pentru că păcatul nu face decât să ne țină la înșirși suprafața noastră, în timp ce trăiește în profunzimea ființei reale cel care de la început s-a numit un copil și căruia acest nume îi va fi dat de oricine este așa de lucid pentru a recunoaște incoruptibila copilărie sub perversiunile multiple ale vârstei mature²²².

²¹⁷ *Sous le soleil de Satan*, OR, 308.

²¹⁸ *Journal*, OR, 1226.

²¹⁹ *Sous le soleil de Satan*, OR, 307.

²²⁰ *Monsieur Ouine*, OR, 1520.

²²¹ G. THIBON, *Ignoranța înstelată*, 13.

²²² A. BÉGUIN, *Bernanos*, 40.

Într-un articol din 2008, Gianfranco Ravasi vede în „Qohelet” o lumină în criza omului:

în criza omului și în tăcerea lui Dumnezeu se poate ascunde un cuvânt, o prezență, o epifanie secretă divină. Terenul uman al interogativului amar, ca cel al lui Iob, poate fi fecundat în mod tainic de Dumnezeu. Revelația divină poate să treacă prin obscuritățile unui om cum este Qohelet, decepționat și în criză de înțelepciune de acum aproape de frontiera tăcerii și a negării²²³.

Parafrazându-l am putea spune că aparenta absență a lui Dumnezeu și a gustului vieții nu este pentru Bernanos în mod necesar un blestem, dar o ocazie paradoxală de întâlnire cu Dumnezeu pe drumuri inedite și surprinzătoare. Bernanos dă mărturie astfel despre un Dumnezeu sărac, apropiat de noi nu în virtutea atotputerniciei sale dar a „întrupării” sale și în această fraternitate ne salvează și ni se revelează. Donissan este asemenea lui Cristos suferind și dezolat, frate al oamenilor și totuși unul care cu toate limitele naturii sale umane se lasă purtat în lucrarea lui Dumnezeu de salvare a omenirii.

Aceasta este marea șansă a omului. În deschiderea sinceră și umilă în fața acestui mister inefabil stă salvarea sa, stă rezolvarea problemelor, neli-niștilor omului modern.

2. Sfințenia în scrierile lui Georges Bernanos

Georges Bernanos este considerat scriitor al sfințenie, în comparație cu François Mauriac, despre care se spune că este scriitor al păcatului. Ceea ce îl definește ca scriitor catolic este faptul că împlinea actele sale de pietate (mergea în fiecare zi la liturghie, se spovedea în fiecare săptămână și în fiecare zi spunea Rozariul, nu se culca niciodată înainte de a fi spus „comple-toriul”) cu o convingere intimă și profundă, care constituie terenul solid pe care se dă bătălia întregii sale opere. În scrierile sale se arată angajat pentru un creștinism încarnat în spațiu și în timp. Așa cum am văzut în prima parte a lucrării, nu există ruptură între spiritualitatea cărților sale și aceea a vieții sale: sunt o singură realitate care se explică în simțul supranaturalului, pentru el indiscutabil și evident. Cu limbajul său, face vie în imaginație ceea ce sfântul, preotul, creștinul trăiesc în viața lor. Ca regulă și normă pentru a judeca spiritul timpului, are un singur criteriu: persoana lui Isus Cristos. De aceea face să se vadă în mod clar contrastul dintre exigențele evangheliei și viața celor care se numesc creștini. În fața societății timpului său, amenințate de teribilul pericol modern – pierderea omului însuși – Bernanos amintește că „adevărurile Evangheliei nu-ți fac niciodată

²²³ G. RAVASI, „Qohelet, c'è una luce nella crisi dell'uomo. Da Bernanos a Camus, il mistero dell'Ecclesiaste”, *Corriere della sera* (20.05.2008) 41.

cu ochiul”, și vrea ca prin scrierile sale să-i elibereze pe creștini de mediocritatea pe care nu poate să o suporte, de convențiile unei credințe obișnuite și formale. De aceea în scrierile sale vorbește despre sfințenie ca despre „singura aventură” pe care merită omul să o întreprindă, riscând totul din iubire față de Acela care mai înainte a riscat totul până la dăruirea totală de sine din iubire față de Tatăl și de oameni, semenii săi. În opera lui Bernanos găsim „tragicul mister al mântuirii” atât în domeniul spiritual cât și în cel politic și social, pe plan mondial și individual, dar mai ales pe planul persoanei. Este importantă „vocația” creștinului care implică harul din partea lui Dumnezeu precum și misiunea pe care o cere o dată acceptat, care presupune o obligație, o responsabilitate față de Dumnezeu și față de aproapele. Numai pe calea apropierei de „chipul” său – Cristos, Cuvântul întrupat – omul ajunge să se unească cu Dumnezeu, ajunge la sfințenie, ajunge la împlinirea existenței sale. Iar sfântul nu poate veni decât de la izvorul limpede al sfințeniei: Cristos. Sfinții sunt prezentați la Bernanos ca modele de oameni care s-au realizat cu ajutorul harului în ciuda puterii păcatului și a consecințelor sale în existența umană, căci s-au lăsat „seduși” de iubirea lui Cristos care i-a unit cu sine în marea aventură a iubirii sale răscumpărătoare.

Bernanos a iubit sfinții. Nu a creat doar sfinți imaginari, el i-a iubit de asemenea pe sfinții istorici. Sfinții care l-au emoționat mai mult sunt sfântul Dominic, căruia i-a consacrat o monografie în 1926, sfântul Francisc din Assisi, care a fost pentru el „săracul săracilor, descoperitor al Americilor invizibile” și două sfinte, Ioana d’Arc și Tereza de Lisieux. Bernanos este omul care a pus mult din el însuși în creaturile sale imaginare încât cel familiarizat cu opera sa găsește în romanele sale aceleași preocupări ca și în corespondența sa, care au o temă comună: sfințenia, la care n-a încetat să mediteze mereu.

2.1. Cristos – adevărul și împlinirea omului

În lumea lui Bernanos persoana lui Cristos constituie centrul de gravitate. În creațiile sale literare ceea ce rămâne ca esențial este prezența lui Cristos care stă în centru, este voința autorului de a-l descoperi pe Dumnezeu și pe Cristos prin „semnele” care sunt Biblia, istoria și lumea²²⁴. Cristos este pentru el realitatea absolută, alimentul zilnic al vieții sale interioare și al lucrărilor sale, care aprofundează mereu această relație. Așa cum observă Robert Colonna d’Istria,

formația spirituală a lui Georges Bernanos se înscrie, în modul cel mai natural din lume, în tradiția creștină franceză [...], într-o tradiție care totdeauna a recunoscut

²²⁴ Cf. M. ESTÈVE, *Le Christ*, 112.

doar un singur salvator, pe Cristos, și care totdeauna a făcut referință când era vorba de politica și de morala sa doar la un singur text, Evanghelia²²⁵.

Totul se îndreaptă spre el, în el se explică și capătă lumină. „Conștiința creștină este Cristos”²²⁶. Ernest Beaumont remarcă faptul că se poate observa o anumită evoluție în atitudinea lui Bernanos: „pe măsură ce o dată cu anii viața sa interioară se îmbogățește, o persoană iese mai mult în lumină: este persoana lui Cristos”²²⁷. Este posibil să citim cea mai mare parte din opera sa ca o parafrază evanghelică, parafrază uneori incertă, adesea frământată de probleme și plină de pasiune, reluată și aprofundată continuu. Dacă este adevărat că Dumnezeu a tulburat toată viața sa, la fel de adevărat este că imnul pe care i-l cântă lui Cristos a trecut prin creuzetul marilor neliniști și îndoieli. Este rodul unei credințe cucerite pas cu pas, zi de zi, în timpul unei existențe străbătută de nesiguranță, suferință și chin interior. Așa cum scoate în evidență Michel Estève, în centrul vieții sale și a operei sale „este plantată Crucea lui Cristos, chemare sfâșietoare la renunțare, la smulgere de sine însuși – simbol al iubirii”²²⁸. Dar o dată întâlnit, Cristos nu a mai încetat de a i se prezenta ca salvare a omului, izvor și garant al libertății, ideal al oricărei măreții, fundamentul oricărei civilizații și conviețuirii. De aceea nu va putea să accepte „civilizația mașinilor” care „favorizează în cele din urmă zdrobirea lentă și sigură a oamenilor liberi de către mase, adică de Statul iresponsabil” sau „Statul-zeu”²²⁹ care îl reduce pe om la singura dimensiune economică, în care legea producției se substituie exigenței de creștere interioară, abolind dimensiunea lui morală. Conștient de „misterioasa solidaritate a lui Dumnezeu și a omului, care este cel mai slăvit mister al creștinilor”²³⁰, nu poate accepta adevăratul scop pe care îl revelează lumea modernă, acela de a se amesteca fără nici un drept în conștiința omului, bornându-i privirea la viața pământească, făcând din el un robot, ascultător față de toate manipularile. „Stăpânul pe care-l slujim nu ne judecă numai viața – o împărtășește, și-o asumă. Ne-am strădui mai puțin de-ar fi să mulțumim un Dumnezeu geometru și moralist”²³¹.

„Modelul meu moral, idealul meu este unul singur, Cristos”²³² scria Dostoievski. La fel este și pentru Bernanos. Opera sa este în mod esențial

²²⁵ R. COLONNA D'ISTRIA, *Bernanos, le prophète et le poète*, Éditions France Empire, Paris 1997, 40.

²²⁶ *Lettre aux Anglais*, EEC II, 184.

²²⁷ E. BEAUMONT, „Le sens christique de l'oeuvre romanesque de Bernanos” în *Lettres Modernes* 81-84 (1983) 87-88.

²²⁸ M. ESTÈVE, *Le sens de l'amour dans les romans de Bernanos*, Minard, Paris 1959, 121.

²²⁹ *La liberté*, EEC II, 1369.

²³⁰ *La liberté*, EEC II, 1369.

²³¹ *Journal*, OR, 1096.

²³² L. DAL SANTO, ed., *Dostoevskij inedito. Quaderni e taccuini*. 1860-1881, Vallecchi, Firenze 1980, 409.

bipolară: pe de o parte omul – fie ca individ, fie ca societate – pe de altă parte Cristos. Problema unuia o pune în mod necesar pe a celuilalt. Existența lui Dumnezeu, adevărul lui Cristos, determină viața umană în alegerile sale fundamentale, ba chiar în destinul său. Nu există altă ieșire: sau Dumnezeu și Cristos sau nimicul și distrugerea vieții. În această alternativă stă toată semnificația operei sale. Iar în mărturia pe care o dă în scris – ar spune H. de Lubac – „nu este vorba de a adapta creștinismul la oameni, dar a adapta oamenii la Cristos”²³³, căci „Cristos continuă să se reveleze lumii, în fiecare moment din zilele noastre și din nopțile noastre” și „marea lucrare divină nu poate fi foarte compromisă de mediocritatea instrumentelor sale”²³⁴. Cristos nu este un model moral, ci singurul model moral. Fără el este întuneric, non-sens și haos.

Se știe că de-a lungul anilor, Bernanos a visat să scrie o „Viața lui Isus”. Aflându-se în Brazilia (1943), s-a oprit la capătul celor cinci pagini, ne simțindu-se demn să scrie despre Cristos. Motivul? N-a suferit destul. Pentru el nu este totul a-l primi pe Cristos, este necesar a face mai mult. „Desigur, doamnă, îl primiți aici pe Cristos, dar ce faceți cu el? El era și la Caiafa”²³⁵. Ce ar fi trebuit să fie? Un roman-poem sau o viață pentru a scoate în relief ideile purtătoare de mesaj creștin? Nu știm exact. Abatele Daniel Pezeril descrie în *Les Cahiers de Rhône* ultimele zile din viața lui Bernanos.

„Trebuie să mă pun la lucru”. I-am propus *Viața lui Isus* de Bérulle. Mi-a cerut-o imediat. Pe această cârtică solemnă, peste care, după ce și-a căutat ochelarii într-un fund de sertar, și-a exercitat pentru prima dată facultățile sale de muncă. Bérulle avea să-l dezamăgească: „Ce artificial este!... Acest om își chinuie spiritul ca să aibă idei... Ah! nu aceasta aș vrea să fac. Exact contrariul. Aș vrea să vorbesc despre Isus Cristos foarte simplu oamenilor care nu-l cunosc, aș vrea să le vorbesc despre aceasta din pragul unei biserici sau de după un stâlp, fiind un sărman om ca ceilalți”. Era preocupat de bazele teologice și scripturistice. După ce a citit un articol în care Părintele de Broglie arăta că pentru apostoli Cina a rămas „cu totul de neînțeles, văzând ignoranța lor cu privire la misterul Crucii”, – mi-am permis să-i propun în această privință: apostolii nu numai că nu au înțeles Crucea, căci nu așteptau învierea; nici învierea, pentru că nu așteptau înălțarea. Bernanos insista, asigurându-mă că pentru el apostolii înaintau în întuneric pe bâjbâite. „Ne sunt reprezentați mereu ca și cum n-ar fi fost ființe umane. Eu voi arăta că ei erau ca și noi” [...] *Viața lui Isus* a sa avea să capete alte aspecte și un alt ton. Unui exeget care a venit să-l viziteze, i-a pus numeroase întrebări cu privire la ispitirea lui Cristos. Deja la Gabès, mi-a spus, se gândea la aceasta deseori. La acest subiect avea să facă să tune dogmele cu o putere aparte. Satana, de la revolta sa, apasă pe întruparea Fiului lui Dumnezeu.

²³³ H. DE LUBAC, *Paradoxes*, Éditions du Livre Français, Paris 1946, 47.

²³⁴ *Martin Luther*, EEC II, 910.

²³⁵ *Journal*, OR, 1153.

El n-a încetat până când nu l-a demască! Poate la fel l-a tentat pe Adam, temându-se să nu fie Domnul. Și de-a lungul întregului Vechi Testament, atâtea suflete ale dreptilor au fost în centrul unor astfel de tulburări îngrozitoare din partea sa, pentru că era obsedat de această venire apropiată. În acest spirit îl abordează el pe Isus în pustiu”²³⁶.

Câteva zile după operație, a decis să se apuce de această *Viață a lui Isus*. A elaborat-o în tăcere. Dar această geneză nu este decât literară. „Or Bernanos pentru această carte ca și pentru cele precedente fără îndoială, întrucât avea o acuitate fără pereche, își puneă această întrebare: «Înainte de Dumnezeu mi-am dobândit dreptul de a o scrie?»”²³⁷. Cu patru zile înainte de a muri, cu ochii în lacrimi îi spunea abatelui Pezeril: „Este o inspirație... Am crezut că era o inspirație... în această noapte, am spus: da”.²³⁸ Și îi spunea că se va dedica numai scrierii acestei *Vieți a lui Isus*. „[...] m-am hotărât, nu am să mai vorbesc decât despre Isus Cristos” și încheia „Nimic decât *Viața lui Isus*. De altfel, după planurile mele, am de lucru pentru doi ani”²³⁹. Știa că trebuie să-i dea naștere cu sângele sufletului său. Ultimele trei săptămâni și până la agonia sa, sunt o istorie din această *Viață a lui Isus*. În ajunul morții îi spunea soției sale: „Iată că sunt prins în Sfânta Agonie”²⁴⁰. Nu a mai ajuns să o scrie pentru că Domnul l-a chemat la dânsul, dar știm că în întreaga sa operă trasează imaginea omului plecând de la cea mai înaltă realitate, aceea a imitării lui Cristos, imitare care aparține împărăției harului și care înalță mereu natura umană deasupra ei însăși și-i dă puterea de a se depăși, aceea a sfinților Bisericii, pictați ca flăcări stelare care trasează de sus calea tuturor creștinilor și tuturor oamenilor, și care nu sunt decât oameni ca și noi. Astfel, creștinul, cel care merge pe urmele lui Cristos, este adevărata măsură a omului. Nu este totul a-l primi pe Cristos. „Desigur, doamnă, îl primiți aici pe Cristos, dar ce faceți cu el? El era și la Caiafa”²⁴¹.

Pentru Bernanos omul ca să se împlinească pe sine însuși trebuie să facă un drum de „pelerin al Absolutului”²⁴², așa cum se exprimă Léon Bloy, pentru a ajunge să se identifice „cu acest Domn pe care noi am învățat să-l cunoaștem ca un minunat prieten viu, care suferă pedepsele noastre, se emoționează cu bucuriile noastre, va împărți cu noi agonia noastră, ne va primi în brațele sale, la inima sa”²⁴³. Căutarea absolutului înseamnă pentru

²³⁶ D. PEZERIL, „Bernanos et sa mort”, în *Les Cahiers du Rhône*, 345-346.

²³⁷ D. PEZERIL, „Bernanos et sa mort”, în *Les Cahiers du Rhône*, 347.

²³⁸ D. PEZERIL, „Bernanos et sa mort”, în *Les Cahiers du Rhône*, 352.

²³⁹ D. PEZERIL, „Bernanos et sa mort”, în *Les Cahiers du Rhône*, 352.

²⁴⁰ D. PEZERIL, „Bernanos et sa mort”, în *Les Cahiers du Rhône*, 355.

²⁴¹ *Journal*, OR, 1153.

²⁴² L. BLOY, *Le Pèlerin de l'Absolu*, Paris, Mercvire de France, 1914.

²⁴³ *Journal*, OR, 1051.

Bernanos, de fapt, căutarea sfințeniei, care nu este un obiect de atins în sine, ci condiția unei întâlniri plenare cu Dumnezeu care este un foc ce „devorează”: e focul iubirii nestinse, care – așa cum explică G. Thibon, în termeni foarte apropiați de cei ai autorului nostru –

ne transformă în el însuși, ne înghite în unitatea sa, [...] ne îndumnezeiește ființa. „Foc am venit să aprind pe pământ”; [...] el dovorează [...]. Recunoștința lui este mai profundă: el își comunică incandescența; dintr-un corp întunecat și rece, el face să țâșnească lumina și căldura²⁴⁴.

De aceea omul, asemenea lui Moise în pustiu, se simte atras de lumina și căldura lui, intuind că află adevărul și împlinirea destinului său numai dacă se apropie, acceptând orice risc, de „chipul” său – Cuvântul întrupat – și îl exprimă în propria existență, căci „Cristos este cea mai uluitoare descoperire, descoperirea sfințeniei lui Dumnezeu în firea umană, el este însăși taina vieții dumnezeiești pusă în arhetipul alcătuirii ființei umane”²⁴⁵. Acest „minunat prieten viu” ne-a dezvăluit faptul că Dumnezeu este iubire, iar această revelație conferă destinului nostru o dimensiune pe care cei din vechime nici măcar n-o întrevăzuseră. Cu venirea lui Cristos nici un om nu poate să se mai simtă singur. Comuniunea vieții, experiența profundă a iubirii și împărtășirea ei celorlalți străbat drumul acestei lumi îmbătate de iluzii pentru a-i oferi posibilitatea de a se apropia de Dumnezeu său și de a se salva acceptându-i iubirea care s-a arătat și continuă să se manifeste într-o istorie ai cărei protagoniști și-au găsit în el semnificația profundă, căci iubirea justifică totul în viața celui care i-a spus „da” lui Isus Cristos și-l urmează, fără să privească înapoi, pe strada libertății și a reconcilierii cu sine însuși, cu semenii și cu Dumnezeu. În Cristos acea întrebare profundă, acea nevoie imperioasă după sens pe care omul dintotdeauna o poartă înăuntru își află răspunsul. Visul vieții și al iubirii se întrupează și devine experiență concretă, tangibilă, zilnică.

De la această realitate concretă, experimentată în credință, pleacă Georges Bernanos, „angajat cu o coerență pasională și o perseverență neobosită, să trăiască aventura sa umană în adevăr, pentru a mărturisi propria credință de nezdruncinat în Dumnezeul-Iubire care, de la înălțimea crucii, nu încetează să-și fixeze privirea milostivă asupra oricărei creaturi”²⁴⁶. Aceasta este mărturia pe care o dă continuu în scrierile sale. Cu un an înainte de a muri, spunea în aprilie 1947 într-o conferință ținută la Tunis, la cererea surorilor părintelui Charles de Foucauld: „Cum aș putea

²⁴⁴ G. THIBON, *Ignoranța înstelată*, 83.

²⁴⁵ P. EVDOKIMOV, *La femme et le salut du monde*, Desclée de Brouwer, Paris 1978, trad. rom. *Femeia și mântuirea lumii*, Christiana, București 2004², 224.

²⁴⁶ M.A. LA BARBERA, *Bernanos. Pensieri, parole, profezie*, Paoline, Milano 1996, 7.

eu să continui să vă vorbesc despre sfinți și despre sfințenie fără să vă amintesc – sau să vă învăț – că pentru noi creștinii, Dumnezeu este iubire, Creația este un act de iubire”²⁴⁷.

Sedus mereu de chipul lui Cristos, Bernanos se oprește să-l contemple mai ales în agonia sa: plin de tristețe, sfâșiat de durere, devastat de părsire. Așa îi scrie unui prieten, în tinerețea sa, imediat după război:

Din Grădina [Măslinilor] până pe Calvar, să știi că Domnul nostru a cunoscut și a exprimat cu anticipație toate agoniile, chiar cele mai umile, cele mai dezolante – a ta prin urmare. Această pătimire nu este un joc de prinț! Sudoarea de sânge, naiva rugăciune de pe muntele Măslinilor, până la decisivul *Ego sum*, nu este umilință pentru a trece timpul, nu este un Dumnezeu care se joacă de-a omul, așa cum Maria-Antonietta juca, la Trianon, pe țărânca. Mulți teologi presupun că natura umană, în Isus Cristos, era atunci abandonată întregii sale sensibilități. De altfel, [...] strigătul din ceasul al noulea: *Eloï, Eloï, lamma sabactani!* este primul verset din psalmul 21, care cu zece secole mai înainte prezicea circumstanțele Pătimirii. Domnul nostru îl citează așa de textual încât necunoașterea limbii savante de care se folosește în acel moment îi face pe cei care-l înconjoară să spună: *Il cheamă pe Ilie*²⁴⁸.

Chiar dacă multora „sângele Crucii le provoacă teamă”²⁴⁹, Bernanos știe, și o repetă deseori, că agonia divină ne amintește că „Dumnezeu dorește creatura sa cu o dorință a cărei minimă reprezentare ne-ar face praf. De aceea a ascuns această dorință în cea mai mare profunzime a dulcii Inimi suferinde a lui Isus Cristos”²⁵⁰.

Jertfa crucii nu este doar un sacrificiu compensatoriu; de fapt nu este dreptatea cea interesată, nefiind singura insultată. La crima împotriva Iubirii, Iubirea răspunde în felul său și după propria esență: cu o dăruire totală, infinită. Unde se va împlini unirea dintre creator și creatură, dintre victimă și călău? În durere, care este comună la amândoi. Noi suntem în inima acestei drame imense, suntem chiar în inima preasfintei Treimi²⁵¹.

Privirea lui Bernanos este fixată asupra acestui Cristos care continuă să fie în agonie în noi pentru a extinde opera răscumpărării, căci agonia lui iese în relief la orizontul fiecărei existențe creștine, implicând-o într-un mister de moarte și de viață, de solidaritate în bine și în rău, de transfigurare a tot ceea ce este concret, de risc și de luptă, care se reflectă în timp și în veșnicie. „De două mii de ani generațiile de creștini nu au altceva de făcut decât să retrăiască unele după altele pătimirea Domnului, dar a

²⁴⁷ *La liberté*, EEC II, 1377.

²⁴⁸ G. BERNANOS, „Correspondance inédite” (26 août 1919), în *Les Cahiers du Rhône*, 38.

²⁴⁹ G. BERNANOS, „Correspondance inédite” (12 février 1926), în *Les Cahiers du Rhône*, 40.

²⁵⁰ G. BERNANOS, „Dernier agenda” (Tunisie 1948), în A. BEGUIN, *Bernanos*, 146.

²⁵¹ „Lettre à Frédéric Lefèvre”, EEC I, 1052.

noastră intră în cel mai intim și cel mai profund secret al acestei agonii – singurătatea totală, totala părăsire”²⁵². De aceea poate să scrie în agenda sa la 24 ianuarie 1948, anul morții sale:

Ne închipuim că ne temem de moartea noastră și fugim de ea, când în realitate noi voim această moarte așa cum El a voit-o pe a sa. În același fel în care se jertfește pe fiecare altar unde se celebrează liturgia, El începe din nou să moară în fiecare om în agonie... Nu intrăm în noi decât ca să murim, și acolo El ne așteaptă²⁵³.

În *Journal d'un curé de campagne* pune pe buzele parohului de țară aceste cuvinte:

Auzindu-ne vorbind, s-ar putea crede de multe ori că noi propovăduim pe Dumnezeu spiritualiștilor, Ființa supremă, sau mai știu eu ce, care, în nici un caz, nu seamănă cu Domnul, pe care ne-am deprins să-l cunoaștem ca pe un minunat prieten viu, care suferă durerile noastre, pe care bucuriile noastre îl mișcă, și care va împărtăși agonia noastră, ne va primi în brațele sale, la pieptul său²⁵⁴.

Apropiindu-se de Cristos cu credință, dar și cu prețul unor grele lupte, acel copil și tânăr temător de moarte ajunge să se concilieze cu moartea, să o înțeleagă și s-o accepte pentru că este mereu imaginea morții lui Cristos pe cruce.

Aceasta nu putea să fie, fără doar și poate, decât supranaturalizarea fricii sale, teamă naturală, niciodată negată, niciodată renegată, asumată în întregime și trăită, dar, prin misterul Agoniei divine, intrată în lumina care transfigurează totul și se folosește de slăbiciunile noastre apăsătoare pentru a ne da speranță²⁵⁵.

De fapt aceasta este realizarea deplină a omului și aceasta este propunerea pe care Bernanos o face contemporanilor săi care fac experiența profundă a angoasei, provocată de pierderea sensului vieții. În gândirea lui, sensul vieții își găsește împlinirea în moarte. Orice om care îl acceptă pe Cristos ajunge să se autodepășească și să-și împlinească visul de la început. Singur nu poate nimic, păcatul este înșelăciune, dar prin Cristos ajunge la împlinire.

2.2. Umanismul bernanosian face apel la sfințenie

Scrierile lui Bernanos, mai ales romanele, nu sunt doar povestirea unor aventuri interioare ale unor sărmani oameni care-și duc dramatica existență „sub soarele Satanei” în care pătrunde harul lui Dumnezeu, dar sunt și o luare de poziție în fața problemelor spirituale ale Franței și ale civilizației occidentale, sunt angajare personală a autorului pentru soluționarea crizei

²⁵² G. BERNANOS, „Correspondance” (Barbacena, 16 juin 1942), în A. BÉGUIN, *Bernanos*, 137.

²⁵³ A. BÉGUIN, „Le témoin de l'Agonie”, în *Les Cahiers du Rhône*, 141-142.

²⁵⁴ *Journal*, OR, 1050-1051.

²⁵⁵ A. BÉGUIN, „Le témoin de l'Agonie”, în *Les Cahiers du Rhône*, 142.

omului modern. A purtat în el atâtea personaje în sufletul cărora a pătruns adânc descriindu-le atât strigătele de descurajare și de disperare care apar în mod spontan cât și pacea și bucuria inimii pe care o citește dincolo de zbucimul și de grimasa de durere pe care o surprinde pe chipul „sfinților” săi, așa încât ele ne descoperă figura, inima și spiritualitatea scriitorului.

Motivul pentru care autorul introduce în scrierile sale această temă este necesitatea „respiritualizării omului”.

Invadarea lumii de către mașini, o repet, nu este decât un simptom al unui fel de boală spirituală. [...] Omenirea este în întregime bolnavă. Trebuie mai întâi și înainte de toate a respiritualiza omul. Pentru o așa muncă, este timp, este timp destul de a mobiliza repede, oricât ar costa, toate forțele Spiritului²⁵⁶.

Redus la dimensiunea sa „naturală”, misterul nu-i spune nimic omului, și prin urmare, nu-i este de ajuns pentru viață. Este nevoie de o cale diferită care nu este împotriva rațiunii, dar o depășește infinit, pentru a ajunge pe acele culmi pe care negura științei și a tehnicii le-a făcut aproape invizibile, dar care rămân pentru totdeauna prezente în aspirațiile cele mai intime și mai adevărate ale omului.

Toată lumea, spun eu, știe că această experiență este ireversibilă, că omenirea riscă totul, libertatea sa, onoarea sa, chiar viața sa pe o ipoteză a lui Karl Marx. Toată lumea știe că această experiență unică și decisivă se inspiră dintr-o anumită concepție despre om absolut opusă celei despre omul creștin, pentru că ea nu ține seama de păcatul originar. Pentru că noi credem în păcatul originar, suntem acuzați că ducem la disperare omul. [...] Marxismul neagă sau neglijează ceea ce este divin în om. Pentru a menține și a păstra ceea ce omul are divin, vom face toate sacrificiile pe care le cere²⁵⁷.

De aceea, cu primul său roman „aruncă” de-a curmezișul drumului acestei lumi un sfânt, ridicându-l în fața fricii și sinuciderii care plana peste tot, cerându-i sfântului său nu emoții dar lecții pe care să le transmită fraților săi cei mai nefericiți.

Nu sunt așa de temerar încât să-mi propun să descriu vreodată, să recompun dinăuntru viața unui sfânt - spun a unui sfânt adevărat, autentic, recunoscut astfel de Biserică. Vai! Sunt destule eseuri nefericite.... Și chiar a presupune un sfânt imaginar, ar fi o nebunie a voi să forțezi cuvintele să exprime ceea ce este, prin natura sa, inexprimabilă, pacea mai presus de orice limbaj. De altfel, eu nu voiam să compun un poem mistic. [...] Eu dorem doar - dar în mod pasional, aveam în mod pasional nevoie - să-mi fixez gândul, așa cum îți ridici ochii spre un vârf în înaltul cerului, asupra unui om supranatural al cărui sacrificiu exemplar, total, ne-ar restitui unul după altul din aceste cuvinte sacre al căror

²⁵⁶ *La liberté*, EEC II, 1312.

²⁵⁷ *La liberté*, EEC II, 1317.

sens noi ne temem că l-am pierdut. Eu nu i-am cerut sfântului meu emoții estetice, dar lecții. Visam să văd în el, sublimat de har, iubirea noastră decepționată, periculoasa disperare unde deja mârâia ura. Și încă ceva, această lecție aș fi voit de asemenea să o transmit, să o traduc fraților mei cei mai nefericiți. Cum aș fi putut să le propun lor, cu ușurință, pe unul dintre acei sfinți plini de miracole, greu de pozat, gata mereu să ne scape, să fugă spre înălțimi, ca o rază de soare sau ca un înger?²⁵⁸

Bernanos știe că sfințenia este un dar al lui Dumnezeu, chiar dacă sfântul poate trece prin experiența negativă a păcatului. Abatele Donisan ca și Chevance, Chantal de Clergerie, parohul de Ambricourt răspund cu umilință și pasiune la chemare sfințeniei întrucât nu știu să afle un alt sens al vieții lor; ei își asumă condiția umană și iau calea acestei aventuri a mântuirii. Bernanos nu ezită să-l numească pe Donissan „sfântul din Lumbré”, iar eroii săi privilegiați sunt pentru el sfinții, însă nu a căutat să dea acestui termen sensul teologic comun. Sfinții săi sunt ființe devorate de iubirea lui Dumnezeu și a aproapelui, locuite de duhul copilăriei în sensul evanghelic al cuvântului. Bernanos a intenționat să caute secretul fascinant al sfințeniei pentru a ajunge să spună că deși „unele vieți de sfinți apar de o monotonie înspăimântătoare, un adevărat deșert!”²⁵⁹, puțini știu că sfințenia este asemenea unui copac „cu atât mai fragil cu cât este de esență mai rară”²⁶⁰, bătut de toate vânturile, amenințat de toate furtunile; că ea este un dar plin de teamă, o alegere plină de mister de a purta crucea tuturor mizeriilor umane, de a suporta în sine bătălia dintre cer și infern, în care nimeni nu poate spune vreodată că a reușit să învingă până la depășirea ultimului gând și a ultimei imagini; o oboseală în care nu-i este permis omului să spună „ajunge”, o „neresemnare” mereu încăpățânată²⁶¹.

Viața sfinților nu este caracterizată de gesturi eroice, dar de faptul că au un unic centru, un centru simplu, un centru de iubire, care este propriu celui care se lasă condus de Dumnezeu: sfinții – așa cum am afirmat de atâtea ori până acum – sunt cei care își asumă riscul dăruirii totale. De fapt numai ei pot să spună cine sunt și care este mărturia lor „smulsă cu fierul”:

Noi nu suntem deloc sfinții rubiconzi, cu bărbi blonde, pe care-i admiră lumea în picturi, și a căror elocvență și sfințenie chiar filosofii le-ar putea-o ghici. Partea noastră nu este aceea pe care și-o închipuie lumea. Față de al nostru, efortul geniului este o joacă de copii. Fiecare viață frumoasă, o, Doamne, vorbește despre tine; dar atestarea Sfântului este ca smulsă cu fierul²⁶².

²⁵⁸ „Interview de 1926”, EEC I, 1043.

²⁵⁹ *Sous le soleil de Satan*, OR, 222.

²⁶⁰ *Sous le soleil de Satan*, OR, 229.

²⁶¹ Cf. T. GALLARATI-SCOTTI, „Introduzione” în G. BERNANOS, *Sotto il sole di Satana*, Dall'Oglio, Milano 1989, 12-13.

²⁶² *Sous le soleil de Satan*, OR, 308.

Iar Bernanos a scrutat în scrierile sale, în special în romane, misterul harului care lucrează în acești oameni de mică importanță transformarea luminoasă a unei naturi cenușii și neinteresante, sub influxul acțiunii divine, căci harul – vrea să spună autorul – se încarnează pentru a deveni parte din viața oamenilor.

În acest sens, el repetă că lumea are nevoie de sfinți, la fel cum și „Biserica n-are nevoie de reformatori, dar de sfinți”²⁶³.

Lumea are nevoie de sfinți. „Tot ceea ce sfinții de odinioară știau despre creație era că ea trebuie să se întoarcă la Dumnezeu, iar scopul era mai important decât drumul”²⁶⁴. Parafrazându-l pe J. Ratzinger care vorbește despre Biserică, sfinții sunt cei care se străduiesc să facă posibil un nou început, bizuindu-se pe forțele creației și ale mântuirii, ca omul să nu se limiteze pe el însuși, ca să nu recunoască doar imposibilitățile fizice drept imposibilități, ci chiar și pe acelea care definesc latura morală; sfântul depune eforturi pentru a-l îndrepta pe om spre a fi la propria lui înălțime, pentru a putea opune puterii lui fizice o putere morală corespunzătoare, care nu vine doar din simpla moralitate, ci dintr-o legătură interioară cu Dumnezeu cel viu, care numai dacă este prezent cu adevărat ca forță în viața noastră umană și morala capătă forță, nefiind niciodată suficientă numai ea însăși²⁶⁵, căci acolo unde omul părăsește credința, renunțând la această forță interioară, se întorc grozăviile păgânismului cu și mai multă putere. De aceea Bernanos vrea să pună umărul la edificarea unei lumi noi, eliberată de aceste grozăvii și de la pieire, punând în față faptul că creștinismul a generat fără încetare remarcabile forțe ale iubirii, făcând apel la omul de astăzi care să ia în calculul său o mare „necesitate”, desconsiderată de unii, dar care rămâne, în viziunea lui de scriitor creștin, o „necesitate”: sfințenia și sfântul.

Moralistii consideră sfințenia un lux. Sfințenia este o necesitate. Sfințenia, sfinții, sunt aceia care păstrează această viață interioară fără de care omenirea s-ar degrada până la a pieri. Tocmai în viața sa interioară găsește omul resursele necesare pentru a scăpa de barbarie sau de un pericol mai rău decât barbaria, sclavia bestială a furnicarului totalitar. Ah! Fără îndoială, s-ar putea crede că nu mai este ceasul sfinților; că ceasul sfinților a trecut. Dar cum scriam altădată, ceasul sfinților vine mereu²⁶⁶.

Conștient de „durerea universală care nu tace nici ziua nici noaptea”²⁶⁷ și că „lumea modernă abundă astăzi de oameni de afaceri și de polițiști, dar

²⁶³ *Martin Luther*, EEC II, 913.

²⁶⁴ G. THIBON, *Ignoranța înstelată*, 156.

²⁶⁵ Cf. J. RATZINGER, *Sarea pământului*, 274.

²⁶⁶ *La liberté*, EEC II, 1381-1382.

²⁶⁷ *La liberté*, EEC II, 1377.

are mare nevoie să audă câteva voci eliberatoare”²⁶⁸, că „omul modern este o neliniște” și „neliniștea s-a substituit credinței”²⁶⁹, Bernanos – cum ar spune J. Ratzinger – se teme că „năruirea [lumii] va fi groaznică, dacă dispar forțele ce se opun răului”, că „dacă puterea morală, reprezentată de credință, ar fi smulsă din omenire, atunci aceasta s-ar clătina ca o corabie lovită în coastă de un aisberg, ivindu-se o primejdie foarte mare pentru supraviețuirea omenirii”²⁷⁰. De aceea este nevoie de acești „pelerini ai absolutului” mereu în confruntare cu dilemele cele mai cruciale ale existenței. În acest sens el îi scrutează, îi analizează în ideile și în chinurile lor, îi fixează în acele momente în care ambivalența ființei lor se manifestă cu prepozență, îi definește din raportul lor cu elementul religios care constituie *humus*-ul lor natural.

Credința de care unii se plâng că nu o cunosc este în ei, ea umple viața lor interioară, ea este această viață interioară prin care tot omul, bogat sau sărac, neștiutor sau savant, poate lua contact cu divinul, adică cu iubirea universală, din care creația în întregime nu este decât țâșnire inepuizabilă. Această viață interioară împotriva căreia uneltește civilizația noastră inumană cu activitatea sa delirantă, cu nevoia sa furioasă de distrugere și acea abominabilă disipare a energiilor spirituale degradate, prin care se scurge însăși substanța umanității²⁷¹.

Apropierea sau îndepărtarea de Dumnezeu, de Cristos, în această viață interioară umplută de credință, determină ființa umană în alegerile sale fundamentale, chiar în destinul său. De aceea, ne sugerează Bernanos, nu există alte căi de ieșire pentru lume: ori Dumnezeu și Cristos, ori nimicul și ruina vieții. „Eu nu aștept oameni despre care vorbesc care să organizeze Cetatea viitoare, Noua Creștinătate, eu sper că ei o vor face posibilă forțându-i pe maeștrii de conștiințe să răspundă în cele din urmă prin da sau prin nu. Căci totul este aici. Toată șansa noastră este în îmbrățișarea forțelor spirituale, oricare ar fi mâna care apropie de ele cărbunele aprins”²⁷².

2.3. Conceptul de sfințenie la Bernanos

Am văzut în primul capitol că Bernanos vede omul în condiția sa istorică. Problema pe care o pune este dacă în istoricitatea sa omul poate să fie chipul lui Dumnezeu, dat fiind faptul că în atât de multe cazuri apare evident că istoria omului nu este istoria lui Dumnezeu, comportamentul omului

²⁶⁸ *La liberté*, EEC II, 1261.

²⁶⁹ *La liberté*, EEC II, 1334.

²⁷⁰ J. RATZINGER, *Sarea pământului*, 271.

²⁷¹ *La liberté*, EEC II, 1382.

²⁷² *Lettre aux Anglais*, EEC II, 184.

diferă continuu de ceea ce numim voința lui Dumnezeu. Istoria nu este în continuu contrafăcută și distrusă de om? Bernanos se ridică, mai ales în *Écrits de combat*, împotriva acestei atitudini a omului contemporan lui. Dacă spunem că omul în istoria sa este chipul lui Dumnezeu, aceasta nu înseamnă că *per se* omul tinde să realizeze istoria lui Dumnezeu, înseamnă mai degrabă că el știe că istoricitatea sa este dată de Dumnezeu. Cu alte cuvinte, știe că omul are posibilitatea de a face vizibilă în istoria sa istoria lui Dumnezeu. Această posibilitate își găsește actualizarea acolo unde raporturile dintre om și om sunt analoge raporturilor dintre Tatăl și Fiul, unde omul, actualizează, în iubire și în forța creativă – înțeleasă ca forță îndreptată spre bine – relația existentă dintre Tatăl și Fiul. Doar în această perspectivă apare evident de ce Isus este omul perfect: pentru că el împlinește până la sfârșit voința Tatălui, și astfel reproduce chipul întunecat de păcat. Isus ca imaginea perfectă a lui Dumnezeu²⁷³.

Iruperea harului în viața omului este o cale cu totul aparte. Însă mai există o altă cale, obișnuită. Dumnezeu are nevoie de un „instrument” pentru a dărui harul său.

Omul caută nu împăcarea – ne explică Paul Evdokimov – ci eliberarea, tămăduirea răni de care suferă asemănarea lui cu Dumnezeu. [...] Mântuirea lumii ar putea fi foarte simplă pentru atotputernicia lui Dumnezeu, dacă Dumnezeu n-ar aștepta răspunsul afirmativ din partea lumii: Dumnezeu poate lua asupra lui toate nedreptățile, până la moarte; dar nu poate răspunde în locul omului, nu poate zice *fiat*. Dimpotrivă, între Sfânt și sfinții care îl rostesc, există o comuniune de ființă, care permite Cuvântului să vină „întru ale sale, la ai săi”. *Fiat*-ului Făcătorului îi corespunde *fiat*-ul, consimțământul făpturii: *Iată roaba Domnului*²⁷⁴.

Pentru Bernanos, sfințenia este înainte de toate răspunsul liber, dat în întregime de către o persoană care a descoperit chemarea divină de a-l sluji pe celălalt, dar și fidelitate îndelungă și plină de răbdare zilnică față de această chemare. Sfințenia este prezența lui Dumnezeu într-un suflet care acceptă să-l primească punându-se total la dispoziția sa.

Și acum, continuă abatele Menou-Segrais, și acum eu am nevoie de voi. Nu! altul decât mine, presupunând că a văzut așa de clar, n-ar fi îndrăznit să vă vorbească așa cum fac eu în această seară. Trebuie să o fac totuși. Suntem la acest ceas al vieții (el sună pentru fiecare) când adevărul se impune de la sine într-o evidență irezistibilă, când fiecare din noi n-are decât să întindă brațele ca să urce dintr-o dată la suprafața întunecimilor până la soarele lui Dumnezeu. Atunci, prudența umană nu-i decât capcane și nebunii. Sfințenia! Striga bătrânul preot cu o voce profundă, pronunțând acest cuvânt înaintea voastră,

²⁷³ Cf. J. IMBACH, *Senso della vita e problema di Dio*, 20-21.

²⁷⁴ P. EVDOKIMOV, *Femeia și mântuirea lumii*, 225-226.

pentru voi singur, știu răul pe care vi-l fac! Să nu ignorați ceea ce este ea: o vocație, un apel. Acolo unde vă așteaptă Dumnezeu, va trebui să urcați, să urcați sau să vă pierdeți. Nu așteptați nici un ajutor uman. În deplină cunoaștere a responsabilității pe care mi-o asum, după ce am încercat o ultimă dată ascultarea și simplitatea voastră, am crezut că fac bine vorbindu-vă astfel. Îndoindu-mă, nu numai de puterile voastre, dar de planurile pe care Dumnezeu le are cu voi, vă angajați într-un impas: pe riscul meu și cu pericolele pe care mi le asum, vă pun pe calea voastră; vă dăruiesc celor care vă așteaptă, sufletelor cărora le veți fi victimă... Domnul să vă binecuvânteze, copilul meu!²⁷⁵.

Prin „da”-ul lor, care înseamnă angajarea întregii lor ființe în „aventura” iubirii, sfinții sunt o „breșă” și un instrument în mâna lui Dumnezeu care lucrează pentru a face să curgă în lume apa vieții. Abatele Donissan, din *Sous le soleil de Satan*, este acest instrument, căci el continuă cu orice preț să-și împlinească obligațiile slujirii sale, cum este ascultarea spovezilor până la epuizare și chiar până la dezgust. „Pironit pe gratia sonoră a confesionalului, cu șalele apăsate dureros pe scaunul pe care nu îndrăznește să se așeze, cu gura deschisă ca să respire aerul slăios, plin cu totul de sudoare, nu simte decât acel murmur indistinct, glasul fiilor săi în genunchi, în umilință” el este „omul Crucii prezente nu pentru a învinge, dar pentru a fi martor până la moarte”²⁷⁶ al harului Răscumpărătorului. Pare că Bernanos insistă mult pe o mărturie care nu se epuizează în cuvinte, dar care se plasează pe linia „memorialului” și a „semnului eficace”. În acest fel, Donissan apare ca instrument, martor și rugăciune arzătoare: „*Pater, dimitte illis, non enim sciunt quid facient!*”²⁷⁷. Cu alte cuvinte, el este o cale, un instrument în mâna lui Dumnezeu prin care face să intre harul în lume.

În ochii noștri problema stă într-un alt mod. Delincventă sau nu, aceea copilă a fost sau nu obiectul unui har excepțional? Și dumneavoastră, abate, ați fost instrumentul acestui har? Înțelegeți-mă... Înțelegeți-mă! În fiecare moment poate fi inspirat cuvântul necesar, singurul de neînlocuit pentru aceea intervenție infailibilă. Și atunci, asistăm la adevărate învieri ale conștiinței. Un cuvânt, o privire, o strângere a mâinii, și vedem căzând dintr-o dată aroganțe care păreau invincibile²⁷⁸.

„Sfințenia – cea mai sublimă realitate pe care poate să o cunoască omul ajutat de har”²⁷⁹ – este mărturia sfântului „smulsă cu fierul”²⁸⁰. Acțiunea sa, oricare i-ar fi puterea, se încheie în mod necesar cu o confruntare dură

²⁷⁵ *Sous le soleil de Satan*, OR 133-134.

²⁷⁶ *Sous le soleil de Satan*, OR, 276.

²⁷⁷ *Sous le soleil de Satan*, OR, 276.

²⁷⁸ *Sous le soleil de Satan*, OR, 223.

²⁷⁹ „Interview de 1926”, EEC I, 1040.

²⁸⁰ *Sous le soleil de Satan*, OR, 308.

cu realitatea iubirii și a libertății interioare. Toată lupta spirituală stă în renunțarea la propria voință dezordonată pentru a intra în planul lui Dumnezeu, pentru a-și însuși voința sa, care presupune un discernământ la care se ajunge prin rugăciune. Sfințenia nu înseamnă a face minuni, ceva senzațional, a avea daruri extraordinare care ar provoca mulțimile să se adune. Este o umilă și constantă asceză interioară pentru a ajunge să se angajeze într-o relație interpersonală responsabilă.

Astfel omul supranatural este în largul său așa de mult încât iubirea îl poartă și viața sa spirituală nu comportă nici o amețală de vreme ce el primește daruri mărețe, fără să se oprească pentru a le defini și fără să caute să le numească. „Ce vedeți? a fost întrebat un om sfânt. Când vedeți? Ce avertisment? Ce semn?” Și el repeta cu o voce de copil sânguincios căruia îi scapă noțiunea elementară: „Mi-e milă... Mie îmi este doar milă!...”²⁸¹.

Și comentează autorul:

Atunci când l-a întâlnit D-ra Malorthy pe marginea drumului, nu vedea în fața ei decât o umbră aproape imperceptibilă, o milă violentă se afla deja în inima sa. Nu este exact ca atunci când o mamă se trezește tresărind, știind cu toată certitudinea că pruncul său este în pericol? Caritatea marilor suflete, compasiunea lor supranaturală par să le poarte dintr-o dată în intimul cel mai adânc al ființelor. Caritatea, ca și rațiunea, este unul dintre elementele noastre de cunoaștere²⁸².

Asemenea lui Bloy, de care este atât de aproape și în același timp atât de diferit, Bernanos a fost „un pelerin al Absolutului”. Că acest Absolut s-a identificat pentru el „cu acest Domn pe care noi am învățat să-l cunoaștem ca un minunat prieten viu, care suferă pedepsele noastre, se emoționează cu bucuriile noastre, va împărți cu noi agonia noastră, ne va primi în brațele sale, la inima sa”, este un fapt pe care-l dovedesc întreaga sa operă și întreaga sa viață. Căutarea absolutului înseamnă atunci căutarea sfințeniei, aceasta ne fiind un obiect de atins în sine, dar condiția unei întâlniri plene cu acest Dumnezeu care este un foc care devorează. Iată pentru ce opera romanescă pune aproape totdeauna în primul rând un „sfânt” care joacă toată viața sa pe această căutare pasionată a Domnului său. Că Bernanos a ajuns la un anumit grad de sfințenie, este secretul Judecătorului care pătrunde răunchii și inimile. Dar că el a dus lupta creștină în ciuda obstacolelor întâlnite în el însuși și în ceilalți, că a purtat victorii, aceasta este foarte important pentru noi, căci această luptă, este a noastră. În lupta pentru sfințenie de care nici un creștin nu scapă, decât dacă reneagă botezul său, noi nu suntem niște izolați. Acest frate, dacă va cădea, noi prin aceasta suntem slăbiți. Dacă triumfă cu harul lui Dumnezeu, aflăm aflu Dușmanul mai puțin puternic. Și curajul nostru, în mod tainic, crește. Trebuie să privim în față acest adevăr: Bernanos n-a pus niciodată creștinismul său în buzunar. „Eu

²⁸¹ *Sous le soleil de Satan*, OR, 198.

²⁸² *Sous le soleil de Satan*, OR, 198.

sunt un scriitor catolic, eu vreau să spun un om care se consideră responsabil de ceea ce scrie, nu numai față de catolici, dar de primul venit care citește, și căruia îi datorează tot adevărul de care dispune”²⁸³.

Fidel spiritualității sfintei Tereza de Lisieux, Bernanos știe că sfințenia este un dar al lui Dumnezeu, chiar dacă sfântul poate trece prin experiența negativă a păcatului. El este departe de a fi maniheu. Sfințenia este pentru el o aventură, singura aventură adevărată.

Sfințenia este o aventură, ea este chiar singura aventură. Cine a înțeles-o o dată, a intrat în inima credinței catolice, a simțit tresărind în trupul său muritor o altă teroare decât cea a morții, o experiență supraumană ²⁸⁴.

Părintele Donissan, abatele Chevance, tânăra Chantal de Clergerie, parohul de Ambricourt răspund cu umilință și pasiune la chemare sfințeniei întrucât nu știu să afle un alt sens al vieții lor decât aici. Ei își asumă condiția umană și iau calea acestei aventuri a mântuirii. Bernanos nu ezită să-l numească pe Donissan „sfântul din Lumbre”, iar eroii săi privilegiați sunt pentru el sfinți. Dar el nu a căutat să dea acestui cuvânt sensul teologic comun. Sfinții săi sunt ființe devorate de iubirea lui Dumnezeu și a aproapelui, locuite de duhul copilăriei în sensul evanghelic al cuvântului. Bernanos a căutat toată viața secretul fascinant al sfințeniei pentru a conchide că deși „unele vieți de sfinți apar de o monotonie înspăimântătoare, un adevărat pustiu”²⁸⁵, și puțin știu că sfințenia este asemenea unui copac „cu atât mai fragil cu cât este de esență mai rară”²⁸⁶, bătut de toate vânturile, amenințat de toate furtunile; că ea este un dar plin de teamă, o alegere plină de mister de a purta crucea tuturor mizeriilor, de a suporta în sine bătaia dintre cer și infern, în care nimeni nu poate spune vreodată că a reușit să învingă până la depășirea ultimului gând și a ultimei imagini; este o oboseală în care nu-i este permis omului să spună „ajunge”, o „nere-semnare” mereu încăpățânată²⁸⁷. După Bernanos, mare parte dintre oameni nu angajează decât o mică parte din ființa lor: doar sfinții angajează în totalitate persoana lor. Viața lor nu se caracterizează prin gesturi eroice, dar prin faptul că au un unic centru, un centru simplu, un centru de iubire, care este propriu celui care se lasă condus de Dumnezeu: sfinții – așa cum am afirmat de atâtea ori până acum urmându-l pe Bernanos – sunt cei care își asumă riscul dăruirii totale. De fapt numai ei pot să spună cine sunt și care este mărturia lor „smulsă cu fierul”²⁸⁸.

²⁸³ G. GAUCHER, *Bernanos ou l'invincible espérance*, 22-23.

²⁸⁴ *Jeanne, relapse et sainte*, EEC I, 40.

²⁸⁵ *Sous le soleil de Satan*, OR, 222.

²⁸⁶ *Sous le soleil de Satan*, OR, 229.

²⁸⁷ Cf. T. GALLARATI-SCOTTI, „Introduzione”, 12-13.

²⁸⁸ *Sous le soleil de Satan*, OR, 308.

Iar Bernanos a scrutat în scrierile sale, în special în romane, misterul harului care lucrează în acești oameni de mică importanță, transformarea luminoasă a unei naturi cenușii și neinteresante, sub influxul acțiunii divine, căci harul – vrea să spună autorul – se încarnează pentru a deveni parte din oameni.

Pentru „sfinții” bernanosieni nu există tentații frivole în această lume luminată sinistru de Satana. Fructul oprit dă greață, iubirea simțurilor nu poate să-l atragă pe cel care din confesional îndrăznește să înalțe monotona litanie a vinei, mirosul urât al acestei omeniri corupte, geamătul de infinită plictiseală lăsat de plăcere²⁸⁹. Nici o iubire de tip senzual în această dramă de preoți, căci altele sunt pasiunile, altele sunt tentațiile mai subtile și teribile ale confesorului: tentații de orgoliu spiritual, tentații de neîncredere în această turmă obscură, oarbă și surdă care este târâtă pe pământ în spatele micilor lucruri dezgustătoare și necurate de „dușmanul puternic și șiret, măreț și șiret”; tentații cu privire la Dumnezeu care tace, care permite răul în lume; tentații împotriva luminii care pare învinsă de întuneric; simțul rătăcirii, neliniștii de moarte, de aparentă abandonare în mâinile puterii dușmane; rugăciunea care se apropie de blestem, credința care atinge disperarea. Atâtea paradoxuri care scot în evidență dimensiunea dramatică și a sfințeniei. De fapt, mereu trebuie ținut cont că este mărturia „smulsă cu fierul”.

2.3.1. Sfințenia – o „aventură”: sfântul este cel care riscă totul

După Bernanos, cei mai mulți oameni nu angajează în viață decât o mică parte din ființa lor: numai sfântul angajează în totalitate persoana sa. Iar această angajare totalizantă cere o alegere conștientă de abandonare completă în Dumnezeu, un „da” spus fără rezerve. Bernanos pune adesea în prim plan un „sfânt” care își joacă toată viața sa pe căutarea plină de pasiune a Domnului său. De aceea el vorbește despre sfințenie ca despre „o aventură”, mai mult, „chiar singura aventură”:

Căci ceasul sfinților vine mereu. Biserica noastră este Biserica sfinților. Cine se apropie de ea cu neîncredere nu crede decât că vede porți închise, bariere și ghișee, un fel de jandarmerie spirituală. Dar Biserica noastră este Biserica sfinților. Pentru a fi un sfânt, ce episcop n-ar da inelul său, mitra sa, cârja sa episcopală, ce cardinal n-ar da purpura sa, ce pontif n-ar da haina sa albă, camerierii săi, elvețienii săi și tot pământescul său? Cine n-ar voi să aibă puterea de a alergera după această admirabilă aventură? Căci sfințenia este o aventură, ea este chiar singura aventură. Cel care o dată a înțeles-o a intrat în inima credinței catolice, a simțit tresărind în carnea sa muritoare o altă frică decât cea a morții, o speranță supraumană²⁹⁰.

²⁸⁹ Cf. *Sous le soleil de Satan*, OR, 257.

²⁹⁰ *Jeanne, relapse et sainte*, EEC I, 40.

Viața sfântului se caracterizează prin asumarea riscului dăruirii totale, căci diferențele dintre oameni se reduc la măsura riscului acceptat sau nu în viață, spune Bernanos: „trebuie să fii nebun ca să nu pricepi că singura justificare a inegalității condițiilor supranaturale este riscul. Riscul nostru. Al tău, al meu”²⁹¹. Este riscul adevărului Evangheliei care l-a pus chiar pe Cristos pe cruce²⁹². Sfântul, așa cum a primit mai multe daruri supranaturale decât alții, este și cel mai tentat de Satana, cel mai capabil să-l ofenseze pe Dumnezeu, este cel care riscă mai mult să facă jocul răului; și în același timp, așa cum a primit mai multe daruri supranaturale, la fel trebuie să fie protectorul săracilor, considerat responsabil de mântuirea lor, de care va trebui să răspundă în fața lui Dumnezeu. De aceea, în ochii lui Bernanos, riscurile acestei solidarități sunt mari pentru sfinți, pentru că destinul lor este legat de cei mai mari păcătoși sau de cei mai mizerabili dintre săraci. Sfântul face să iasă păcatul la suprafață:

De câțva timp, am impresia că singura mea prezență face să iasă păcatul din vizuina sa, ca și cum l-ar purta la suprafața ființei, în ochi, gură, glas... S-ar zice că dușmanul nu se învrednicește să rămână ascuns în fața unui adversar așa de slab, vine să mă sfideze în față, să râdă de mine²⁹³.

Astfel, se poate înțelege motivul pentru care Bernanos vorbește despre „legături tainice” între Donissan și Mouchette, „mica servitoare a Satanei, sfânta Brigita a nimicului”²⁹⁴, între Chevance și Chantal de Clergerie pe de o parte și preotul renegat Cénabre (din *L'Imposture*), între parohul din Ambricourt și contesa în revoltă împotriva lui Dumnezeu (din *Journal d'un curé de campagne*), între superioară și sora Blanche (din *Dialogues des Carmélites*).

Dincolo de conceptul teologic stă imaginea poetică prin care Bernanos vrea să exprime în concretul vieții adevărul cuvintelor lui Cristos: „cine ține la viață o va pierde, iar cine își va pierde viața pentru mine o va regăsi”²⁹⁵. Iată pentru ce, mai ales în romanele sale, scriitorul pune aproape totdeauna în primul plan un „sfânt” care riscă dăruirea totală, căci „Dumnezeu – cum ne explică G. Thibon – nu primește decât ce i se dă cu titlu de fond pierdut și acest fond care trebuie pierdut, fără calcule și definitiv, suntem noi înșine”²⁹⁶. „Trebuia ca sfântul Francisc și sfântul Dominic să

²⁹¹ *Journal*, OR, 1122.

²⁹² *La liberté*, EEC II, 1317: „este adevărat că există un scandal al Evangheliei. Adevărul Evangheliei este scandalos. El l-a pus chiar pe Cristos pe cruce. Nu putem spera în mod rezonabil că nouă ne este de ajuns crucea Legiunii de onoare”.

²⁹³ *Journal*, OR, 1149.

²⁹⁴ *Sous le soleil de Satan*, OR, 220.

²⁹⁵ *Mt* 10, 39; cf. *Lc* 17, 33; *In* 12,25.

²⁹⁶ G. THIBON, *Ignoranța înstelată*, 83.

fie sacrificați (...) – continuă Bernanos – căci aceasta este partea pe care Dumnezeu o rezervă sfinților săi”²⁹⁷, pe care ei o acceptă în spiritul iubirii care îi copleșește și-i face capabili să iubească până la sfârșit, reflectând o iubire care poartă până la martiriu și devenind ei înșiși izvoare de apă vie, la un nivel de profunzime care transcende fluxul timpului:

Cei cărora le vine atât de greu să înțeleagă credința noastră sunt cei care nu-și fac decât o idee prea imperfectă despre eminenta demnitate a omului în creație, care nu-l pun la locul său în creație, în locul unde Dumnezeu l-a ridicat ca să poată coborî acolo. Noi suntem creați după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, pentru că noi suntem capabili să iubim. Sfinții sunt geniul iubirii. Ah! Remarcați aceasta, aici nu este vorba despre acel geniu ca cel al artistului, de exemplu, care este privilegiul unui foarte mic număr. Ar fi mai exact a spune că sfântul este omul care știe să afle în el să facă să curgă din profunzimile ființei sale apa despre care vorbea Isus cu Samariteana: «Cei care beau din ea nu vor înseta niciodată...». Ea este acolo în fiecare din noi, cisterna profundă, deschisă sub cer. Fără îndoială, suprafața îi este plină de resturi, de crengi rupte, de frunze moarte, de unde se ridică uneori un miros de mort. Deasupra ei strălucește un fel de lumină rece și dură, care este aceea a inteligenței care raționează. Dar sub acest strat nesănătos, apa este imediat atât de limpede și atât de curată! Încă puțin mai în adânc, și sufletul se află în elementul său natal, infinit mai pur decât apa cea mai curată, această lumină necreată care scaldă creația în întregime – în El era viața și viața era lumina oamenilor – *in ipso vita erat et vita erat lux hominum*²⁹⁸.

Mergând pe aceeași idee,

izvorul există totuși – ne spune același G. Thibon – dar este o pânză de apă subterană: ea curge din interior spre exterior și nu invers. La suprafață, totul este deșert și miraj, în adâncuri totul este izvor. Iar la acest izvor interior nu poate ajunge decât cel care acceptă întreg deșertul și renunță la toate mirajele, cel care consimte să moară de sete. Căci setea, adâncindu-se până la moarte, devine izvor...²⁹⁹.

În acest sens, da, pentru Bernanos, sfințenia este o „aventură”, „singura aventură” în care se avântă cel care în credință l-a întâlnit pe Dumnezeu „în adâncul său, acolo unde noi nu coborâm niciodată” pentru ca apoi să se lase pătruns de iubirea divină care „l-a dat pe Fiul său”³⁰⁰ pentru „ca să avem viața și s-o avem din plin”³⁰¹, pentru a le da oamenilor viața sa divină, ca ei, nu doar ca simpli oameni, dar ca persoane introduse și înălțate la

²⁹⁷ *Saint Dominique*, EEC I, 11.

²⁹⁸ *La liberté*, EEC II, 1382.

²⁹⁹ G. THIBON, *Ignoranța înstelată*, 57.

³⁰⁰ *In* 3,16.

³⁰¹ *In* 10,10.

intimitatea supranaturală, să poată să se dăruiască și să se unească cu Dumnezeu cu toate acele bogății tipice celui care participă la viața divină, ajungând astfel să semene cu Dumnezeu mai mult decât am îndrăzni să ne gândim.

2.3.2. Sfântul – „măsura” justă a omului

Dacă omul este măsura tuturor lucrurilor, cum spunea Protagoras, sfântul ne dă măsura justă a omului, care se realizează pe deplin în iubirea lui Cristos încredințându-se lui total³⁰². Sfinții sunt cei care au curajul de a coborî în adâncul ființei lor propunându-ne „măsura” justă a persoanei umane. „A vedea lumea pornind din interior. Sfântul o face”³⁰³ spunea un gânditor francez. Apoi ei sunt acei oameni care iubesc pentru noi care nu mai știm să iubim, căci sfântul este cel care îndepărtează murdăria, luând în seamă poluarea sufletească a omului și configurația lui de creatură, cu limitele sale umane, pentru ca să poată respira omeneste, pentru că, în interiorul lui omul este o creatură și are o ordine a creației, iar pentru a putea trăi din interiorul lui, trebuie să învețe să se recunoască el însuși ca și creatură și să observe că în el trebuie să existe curățenia interioară a condiției sale creaturale, căreia însă îi este dat un dar inefabil: capacitatea de a iubi³⁰⁴. Cu iubirea sa eroică, sfântul protejează ceea ce face ca omul să fie om, ceea ce îi permite să supraviețuiască, ceea ce îi ocrotește demnitatea și-l deschide pe om spre înălțimi, spre Dumnezeu, căci numai de acolo poate coborî forța păcii în această lume. Sfântul este cel care, alături de omul care se desprinde de Dumnezeu și pășește înspre distrugere, acționează pe măsura puterilor sale ca omul să nu se desprindă de el și, prin urmare, ca lumea să poată trăi din nou ca și creație a lui, iar omul, ca făptură a lui³⁰⁵.

Sfinții nu sunt „ființe superioare”, care prin meritele lor se ridică în cer, ci „trimiși” ai lui Dumnezeu care-l însoțesc pe Cristos în coborârea sa în lume și care sunt astfel purtătorii unui cuvânt de mântuire: acest cuvânt este însăși viața lor. Nu toți sfinții sunt buni predicatori și nici în mod necesar oameni de acțiune – ajunge să ne gândim la parohul de Ars, prezență cu totul semnificativă în spiritualitatea lui Bernanos ca și la sfânta Tereza de Lisieux – ceea ce îi caracterizează este flacăra iubirii care îi animă, alimentată continuu de rugăciune³⁰⁶. Ei ne cheamă să facem la rândul nostru

³⁰² *Journal*, 1161: „Cu bunul Dumnezeu nu stai la tocmeală, trebuie să i te încredințezi fără condiții. Dați-i tot, că el vă va da și mai mult” căuta s-o convingă pe contesă parohul de țară.

³⁰³ G. THIBON, *Ignoranța înstelată*, 130.

³⁰⁴ Cf. J. RATZINGER, *Sarea pământului*, 275-276.

³⁰⁵ Cf. J. RATZINGER, *Sarea pământului*, 264-265.

³⁰⁶ Cf. M.A. LA BARBERA, *Invito alla lettura di Bernanos*, 160.

experiența iubirii. Fiecare dintre noi, dincolo de obositoarea tentativă de a ne apropia de izvorul Iubirii, este chemat să se cufunde în mister, cu un act liber de abandonare plin de încredere. Bernanos nu ne dă rețete de sfințenie, știind că despre iubirea lui Dumnezeu riscăm să vorbim mult până la a ne rupe de „faptul” însuși în loc să ne abandonăm într-o istorie care ne depășește infinit și care corespunde perfect scopului fundamental al ființei noastre; el ne poartă în scrierile sale în fața Domnului pe care îl vede alături de fiecare dintre noi așteptând nimic altceva decât „da”-ul nostru, căci fiecare dintre noi „știm destul ca să devenim sfinți”.

Nimeni dintre noi purtând greutatea sa – patrie, meserie, familie – cu sărmanele noastre chipuri brăzdate de angoasă, cu mâinile noastre dure, cu enorma noastră plictiseală cotidiană, cu pâinea de fiecare zi de pus la adăpost, și onoarea caselor noastre, nimeni dintre noi nu va avea vreodată atâta teologie ca să devină măcar canonic. Dar noi știm din ea destul ca să devenim sfinți³⁰⁷.

Bernanos nu s-a angajat pe jumătate în această aventură. Cei care se apropie de dânsul citind opera sa simt la el această chemare secretă. „Cine n-ar vrea să aibă puterea de a face această admirabilă aventură?”³⁰⁸ se întreabă el. Sunt destule moduri de a o face, căci sfințenia nu se construiește pe un singur șablon. „Sfințenia n-are formule, sau ca să spunem mai bine, ea le are pe toate”³⁰⁹. La mijloc însă este totdeauna o luptă care trebuie să poarte libertatea noastră umană la identificare cu voința lui Dumnezeu. Profunzimea darurilor lui Dumnezeu apare la fel de bine în bogăția temperamentelor ca și în diversitatea căilor parcurse pentru a o atinge. La Bernanos găsim „tragicul mister al mântuirii” prezent în toate domeniile: spiritual, politic și social, pe plan mondial dar mai ales pe planul persoanei. Aici este importantă vocația creștinului care implică harul din partea lui Dumnezeu precum și misiunea impusă de el, care presupune o obligație, o responsabilitate atât față de Dumnezeu cât și față de aproapele.

Este important apoi a spune că obligația morală de a tinde la sfințenie este dedusă din apartenența la Biserică. Credincioșii trebuie să fie sfinți pentru că trebuie să acționeze în conformitate cu ceea ce sunt ei în ordinea ființei, adică oameni care trăiesc în Biserica lui Cristos care este sfântă. De aceea Bernanos repetă cu convingere, chiar dacă oratoric, în *Jeanne, relapse et sainte*, că „Biserica noastră este Biserica sfinților”³¹⁰, de la care se așteaptă mult.

Noi așteptăm de la Biserică ceea ce așteaptă Dumnezeu însuși: ca să formeze oameni cu adevărat liberi, un fel de oameni liberi în special eficace, pentru că

³⁰⁷ *Jeanne relapse et sainte*, EEC I, 67.

³⁰⁸ *Jeanne relapse et sainte*, EEC I, 40.

³⁰⁹ *Saint Dominique*, EEC I, 4.

³¹⁰ *Jeanne, relapse et sainte*, EEC I, 40.

libertatea nu este pentru ei doar un drept, ci o misiune, o datorie, de care ei vor da seama lui Dumnezeu³¹¹.

Sfântul este cel care l-a ales pe Cristos, dându-i omului „măsura” justă. Acum omul trebuie să și-o însușească și să acționeze ajutat de har ca să ajungă „la măsura staturii plinătății lui Cristos”³¹². Este drumul de împlinire a vocației sale, un itinerar spiritual pe care-l are de parcurs de la suprafață spre profunzimea ființei sale.

„Creat după chipul și asemănarea lui Dumnezeu” - cât de misterioasă și de temut este o astfel de expresie, dar cum a pierdut puțin câte puțin semnificația sa prin folosire, așa cum o monedă și-a pierdut efigia sa, pentru că a trebuit să treacă prin prea multe mâini! [...] Câți dintre noi, creștinii, avem într-adevăr conștiința că suntem chipul și asemănarea lui Dumnezeu? Cine se preocupă de sensul real al acestor cuvinte atât de surprinzătoare? Dacă ele sunt adevărate, așadar nu observarea lucrurilor ne-ar revela lumea, secretul său este în noi, în adâncul nostru, acolo unde noi nu coborâm niciodată, evident³¹³.

Autorul urmărește cele trei acțiuni de bază în desfășurarea acestui proces: acțiunea „eu”-ului individual, acțiunea lui Dumnezeu și unirea lor finală. Acțiunea supranaturalului – lui Dumnezeu dar și a Celui Rău – în viața personajelor pune în evidență în mod clar limitele umane. Sfinții bernanosieni au de luptat cu ei înșiși, cu Satana dar și cu mediul în care trăiesc pentru a-și supune voința lor la voința lui Dumnezeu, care îi înzestrează cu daruri importante, cum sunt „darul de a vedea”, „darul tăriei”, „darul iubirii”. Luptând cu aceste arme – cea mai eficace este iubirea – sfântul ajunge la unirea cu Dumnezeu. Însă spiritualizarea ființei presupune o trecere prin focul pasiunilor și suferinței, actualizarea sfinte Agonii a Fiului lui Dumnezeu. Etapa finală este unirea cu Dumnezeu. Aceasta este sfințenia, darul lui Dumnezeu, pe care dacă omul îl primește, poartă la comuniune cu Dumnezeu, cu ceilalți oameni, cu sine însuși.

2.3.3. Sfântul – „instrument” de comuniune a harului divin

Dumnezeul creștin este Dumnezeul-Comuniune, pentru că este Dumnezeu-Trinitate. Isus este acela – ne amintește Bernanos făcând referință la Scriptură – care a împărtășit cu noi întreaga condiție umană, în afară de păcat. „Domnul nostru a binevoit să guste din triumf ca și din celelalte, ca și din moarte, el n-a refuzat nici una din bucuriile noastre, el n-a refuzat decât păcatul”³¹⁴, cum îi explică parohul din Torcy mai tânărului său confrate.

³¹¹ *Lettre aux Anglais*, EEC II, 195.

³¹² *Ef* 4,13b.

³¹³ *La liberté*, EEC II, 1377.

³¹⁴ *Journal*, OR, 1193.

De aceea disponibilitatea la împărtășirea adevărată și plenară este forma cea mai tangibilă a iubirii creștine, căci nu se trăiește credința creștină dacă nu se trăiește comuniunea. Conform autorului nostru tocmai posibilitatea condiderii îl face uman pe om, adică cei care nu mai au nimic de împărtășit nu mai sunt ființe vii. Este dimensiunea comuniunii trăite mereu mai intens, care face creatura totdeauna mai asemănătoare cu Creatorul său. Ne aflăm aici în inima unui adevăr teologic la care Bernanos ține mult: comuniunea sfinților care presupune reversibilitatea bunurilor, adică acel schimb mistic prin care suferința omului este oferită ca răscumpărare pentru altul. Cristos a suferit agonia pentru a răscumpăra temerile și mizeriile noastre. Misiunea sa însă nu s-a terminat încă. Ea se prelungește în timp și spațiu, adică în Biserică, asociată în mod tainic la opera Salvatorului până la sfârșitul timpurilor. Privirea lui Bernanos este fixată și asupra acestui Cristos care continuă să fie în agonie în noi pentru a extinde opera răscumpărării: suntem într-un context nu de pedeapsă ci de mântuire, întrucât luând asupra sa agoniile, le-a transformat în instrument de mântuire. Durerea dobândește o dimensiune nouă: aceea supranaturală de ispășire – reflex de lumină a harului într-o lume tristă, degradată de păcat. Sfinții bernanosieni sunt solidari nu în rău, dar cu păcătosul; iau asupra lor păcatele lumii, ca și Cristos, și poartă greutatea păcatului.

Opera de sfințire se identifică cu situația de comuniune cu Dumnezeu și cu semenul, căci sfințenia îl pune pe om într-o nouă relație cu Dumnezeu și cu aproapele. Relația cu Dumnezeu este sfințită prin ascultarea liberă; Dumnezeu nu este un obiect sacru atins cu asceza religioasă a omului, dar este Dumnezeu absolut liber și transcendent, cel care eliberează, care situează omul în fața lui într-un raport nou, inițiind o istorie nouă. Am fost creați după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, adică făcuți capabili de iubire, ne repetă Bernanos.

Inima iubește în mod firesc, așa cum lumina luminează în mod firesc. Or, omul nu poate să nu iubească, iată prima și cea mai categorică intuiție. [...] Dumnezeu a aprins flacăra iubirii în inima omului și nu va mai putea să o stingă niciodată fiindcă ea e îndreptată spre el și se descoperă a fi o fire cu a lui. Iubirea dă nemurire și nu are asemuire decât cu veșnicia³¹⁵,

iar „sfințenia omului este trecerea în sfințenia lui Dumnezeu”³¹⁶. Sfântul este de altfel cel care trăiește comuniunea într-o intensitate cu totul aparte. Iar dacă infernul este „a nu mai iubi”, atunci adevărata fericire constă în a fi pentru alții, în a iubi cu duhul lui Isus. Chiar „a înțelege” – care apare de nenumărate ori în *Journal d'un curé de campagne* – este

³¹⁵ P. EVDOKIMOV, *Femeia și mântuirea lumii*, 238.

³¹⁶ P. EVDOKIMOV, *Femeia și mântuirea lumii*, 225.

pentru Bernanos deja o formă semnificativă de iubire³¹⁷, care trăită până în adânc presupune împărtășirea, semn concret al realității comuniunii sfinților, atât de prezentă în toate scrierile sale. Personajele bernanosiene nu există de fapt decât în comuniune cu un altul care este important pentru eliberarea lor de păcat. Chantal din *La joie* îi spune mamei sale pe care vrea să o „întoarcă la Dumnezeu”:

Nu vă fie teamă, mai spuse ea. Eu sunt acum așa de puternică încât o să vă port; aș vrea să fiți grea, mult mai grea, la fel de grea ca toate păcatele din lume. Căci vedeți, mamă, tocmai am descoperit un lucru pe care îl știam de mult timp: aș! noi nu fugim unii de alții decât fugind de Dumnezeu³¹⁸.

Harul este în mod esențial acțiunea lui Dumnezeu asupra omului și nu poate fi gândit despărțit de iubirea personală și liberă, cu care Dumnezeu se dăruiește omului. De aceea concretețea sa în timp și spațiu nu este doar manifestarea actului spiritual și existențial al omului și depășirea păcatului, dar și „manifestare” a acțiunii salvifice și a iubirii răscumpărătoare a lui Dumnezeu pentru oameni. Aceasta se verifică în viața fiecărui „sfânt” bernanosian. În comuniunea cu Dumnezeu în Cristos prin har, el este într-un fel un mediator pentru aproapele. Pentru Bernanos nu are mare importanță în ce mod această datorie de mediere trebuie să fie înțeleasă mai precis în raporturile sale cu harul, că este instrumentală sau pur condițională. Ceea ce îl interesează este să demonstreze că fiecărui om niciodată nu-i este negat harul, că nu-i lipsește posibilitatea de a depăși păcatul indiferent de cât ar fi puterea sa, că dacă este adevărat că „suntem cu toții în păcat, unii pentru a se bucura de el, alții pentru a suferi pentru el, dar în cele din urmă, este aceeași pâine pe care o rupem cu toții pe marginea fântânii, este același dezgust pe care-l înghițim o dată cu saliva”³¹⁹ – cum se exprimă Chantal în *La joie* – la fel este de adevărat – și aici stă nodul problemei – că există o comuniune a sfinților care face dintr-o comunitate de credincioși, constituită din „păcătoși și din ceilalți”, „un mare trup, în care mila, dacă nu harul lui Dumnezeu, circulă ca seva dintr-un copac”³²⁰, că harul divin este legat adesea în istoria salvifică de mediația umană. Orice contact cu care o persoană comunică propria viață interioară unei alteia este, în mod explicit sau nu, o mărturie cu privire la propria relație cu harul. Parohul de țară îi

³¹⁷ *Journal*, OR, 1157: „Infernul, doamnă, înseamnă a nu mai iubi. A nu mai iubi sună în urechile dumneavoastră ca ceva obișnuit. A nu iubi înseamnă pentru omul viu a iubi mai puțin sau a iubi aiurea. Și dacă această facultate care ni se pare că nu se poate despărți de ființa noastră, că este însăși ființa noastră – a înțelege este tot un mod de a iubi – ar putea să nu mai existe, totuși? Să nu mai iubești, să nu mai înțelegi și să trăiești totuși, ce miracol!”

³¹⁸ *La joie*, OR, 616.

³¹⁹ *La joie*, OR, 671.

³²⁰ *Monsieur Ouine*, OR, 1487.

spune tinerei Chantal: „răspund de voi, [...] suflet pentru suflet”³²¹, conștient de puterea legăturii care există între el și cei care i-au fost încredințați. Același adevăr este scos în evidență de Constance din *Dialogues des Carmélites*, care se întreabă cu nedumerire: „Nu moare fiecare pentru sine, dar unii pentru alții, sau chiar unii în locul altora, cine știe?”³²² Climatul în care se mișcă oamenii este cel al comuniunii sfinților. Nimeni nu se mântuiește singur: mântuirea lui Cristos îi unește pe toți oamenii. Dar se întreabă Bernanos: „cine dintre noi este sigur că-i aparține? Și dacă are această fericire, ce rol joacă el aici? Cine sunt bogații și săracii din această uimitoare comunitate? Cei care dau și cei care primesc? Ce surprize!”³²³

„Dacă Dumnezeu ar insufla o idee limpede despre solidaritatea care ne leagă unul de ceilalți, în rău ca și în bine, nu am mai putea trăi de fapt”³²⁴. În acest text, pe care autorul l-a pus în gura abatelui de Ambricourt, apare convingerea sa că aici, în istoria ființei noastre umane, nu putem avea o idee cu totul clară despre ceea ce se numește comuniune. Poate de aceea scriitorul a aprofundat propria cercetare literară în tema comuniunii sfinților. Va exista mereu o confuzie în a surprinde semnificația sa, cu toate acestea acțiunea și întreaga viață a sfântului bernanosian va oferi mărturia sa cu privire la acest adevăr de credință creștină, așa încât să nu fie negată de nimeni.

Lumea romanului lui Bernanos nu a fost niciodată aceea a solitudinii janseniste. Și dacă *Sous le soleil de Satan* alunecă adesea spre o concepție eroică a sfințeniei unde omul lui Dumnezeu lasă mult în spate turma păcătoșilor³²⁵, întregul roman este dominat de spiritul comuniunii căci nu este doar o rătăcire de moment elanul care-l poartă pe abatele Donissan să-și ofere propria mântuire ca zălog pentru mântuirea celorlalți, dar spiritul iubirii care îi dă putere în „munca sa imensă” și care atrage „această mulțime necruțătoare, înghesuită noapte și zi în jurul confesionalului omului lui Dumnezeu ca al unui alt paroh de Ars”³²⁶. Pentru o mai mare clarificare pe această temă, putem să ne oprim, împreună cu Giuseppe Fasoli³²⁷, la propunerea făcută de Maritain lui Bernanos cu privire la necesitatea de a schimba în unele puncte textul original, care scoate în evidență și face să transpară, dincolo de dezacordul dintre ei doi, insistența autorului lui *Sous le soleil de Satan* pentru comuniunea harului. Când în 1925 Bernanos a

³²¹ *Journal*, OR, 1226.

³²² *Dialogues des Carmélites*, OR, 1613.

³²³ *La liberté*, EEC II, 1380.

³²⁴ *Journal*, OR, 1159.

³²⁵ *Sous le soleil de Satan*, OR, 246: „Cât de departe în urma lui este această lume! De parte în urmă, turma sa îndărătnică!”

³²⁶ *Sous le soleil de Satan*, OR, 245-246.

³²⁷ G. FASOLI, *La sfida del povero: Georges Bernanos*, 22-29.

încredințat editorului de la Plon romanul pentru a fi publicat în coloana „Roseau d’or” condusă de Robert Valléry-Radot și de Jacques Maritain, acesta – un riguros filosof tomist – a luat în considerație conținuturile filosofico-teologice ale romanului. Se temea ca romancierul să nu fie suspectat pe de o parte de maniheism, și pe de altă parte de o anumită confuzie, adică de o neliniștitoare conotație de ambivalență între Cristos și Satana. În plus nu-i plăceau unele episoade din roman ca întâlnirea abatelui Donissan cu diavolul, sub imaginea unui negustor. Nu accepta imaginea sfințeniei elaborată de Bernanos întrucât nu putea să admită că un „sfânt” ar putea fi fascinat de tentația disperării și că ar putea păcătui împotriva virtuții speranței. Ca atare a decis să facă unele intervenții pe manuscrisul autorului. Iată un exemplu. În *Histoire de Mouchette*, în prologul romanului, Bernanos scria: „Mais une autre route, peut être tentée, droite, inflexible, qui s’écarte toujours, et dont seul on ne revient pas”³²⁸ [dar un alt drum poate fi încercat, drept, ferm, care se îndepărtează mereu, și de pe care nu te poți întoarce singur]. Maritain corijează: „et dont nul on revient” [de pe care nimeni nu se întoarce], schimbând proiectul lui Bernanos, pentru care adolescența nu se poate întoarce singură, doar cu puterile sale, din acea experiență disperată, căci pentru a fi salvată trebuie să se implice un altul, care are de împărtășit disperarea sa. Abatele Donissan are de trecut prin tentația disperării, riscând să-și piardă sufletul. Într-adevăr este cam paradoxal să concepi comuniunea sfinților în acest fel. De fapt Bernanos explică, într-o conferință ținută la Rouen și publicată în 1927, relația la nivel supranatural dintre Donissan și Mouchette cu aceste cuvinte:

Să înțelegem bine. Dogma catolică a păcatului original și a Răscumpărării apărarea aici nu dintr-un text, dar din fapte, din circumstanțe și din conjuncturi. O dată pusă problema, nici o soluție nu era posibilă decât aceasta. La capătul unei anumite decăderi, a unei anumite disipări sacrilege a sufletului uman, se impune spiritului ideea de răscumpărare. Nu al unei reforme nici a unei întoarceri înapoi, dar de răscumpărare. Astfel abatele Donissan nu a apărut la întâmplare: strigătul sălbatic de disperare al lui Mouchette îl chema, îl făcea indispensabil. Este exact ceea ce Paul Claudel îmi spunea în una din splendidele sale cugetări: „Întreaga voastră carte se zguduie, mi-a scris, ca să vină în ajutor acestui mic suflet zdrobit”. Mouchette, [...] pe care unii critici pioși, în număr mare, m-au rugat să o înlătur, nu este doar necesară echilibrului interior al romanului, ea este chiar echilibrul. Nu iau în seamă dacă este verosimilă, dar este indispensabil să fie adevărată, altfel lucrarea nu-și mai are sensul, iar teribila ispășire a parohului din Lumbres nu este nimic mai mult decât o istorie atroce și demențială³²⁹.

³²⁸ *Sous le soleil de Satan*, OR, 70.

³²⁹ „Satana et nous”, EEC I, 1100.

Dacă eroismul depășește umanul, sfințenia îl asumă și îl poartă la realizarea sa. Tocmai această fugă spre o mântuire comună vrea să ne arate Bernanos în romanele sale. Sfântul nu este niciodată cel care luptă singur pe ultima frontieră: el este locul de trecere a harului universal, el aparține unei comunități. Preot sau laic, el revelează Biserica, acea comuniune a sfinților și a păcătoșilor. Iar răul ca și păcatul (în schimb numai păcătosul poate fi atins de iubire) stă în afara comuniunii, poate să intre cel mult în domeniul solidarității, dar cu fatalitatea solitudinii care devine semn că cineva a alunecat din comunitate. Dacă pe de o parte este adevărat că păcatul exercită o influență asupra propriului semen, privându-l de har și purtându-l într-un fel la o situație de lipsă a harului, pe de altă parte, există o comuniune a sfinților, în care i-a fost oferită creștinului posibilitatea de a depăși păcatul. În dăruirea de sine, în a fi pentru altul, adică în deschiderea spre alții, care este în totală opoziție cu starea de egoism, omul, în special creștinul, oricare ar fi el preot sau laic, ajunge să se realizeze pe deplin. În această solidaritate, sfântul suferă și moare din cauza altora și pentru alții și în locul altora. În dialogul său cu medicul, maica Marie din *Dialogues des Carmélites* îi spune: „Casa noastră nu este o Casă a Păcii, domnule. Este o Casă de rugăciune. Persoanele consacrate lui Dumnezeu nu se adună ca să se joace de-a pacea, ele se străduiesc să o merite pentru alții. Nu este timp să te joci cu ceea ce dăruiești...”³³⁰.

În *Journal d'un curé de campagne* Bernanos folosește în mod direct expresia „comuniune a păcătoșilor”: „Există o comuniune a sfinților, există de asemenea o comuniune a păcătoșilor”³³¹. Cu toate acestea dă imediat o explicație în ce constă această comuniune din urmă:

În ura pe care și-o poartă păcătoșii unul altuia, în disprețul unora față de ceilalți, se unesc, se îmbrățișează, se strâng unii într-alții, se confundă unii cu alții; ei nu vor mai fi într-o zi, în ochii Celui Etern decât lacul acesta mocirlos și năclăit deasupra căruia trece zadarnic din răstimp în răstimp imensa maree a dragostei divine, marea mugind sub flăcările vii care au fecundat haosul³³².

Se pare că expresia, deși este folosită poate pentru un echilibru lingvistic, nu are totuși aceeași pondere ca în cazul grupului de sfinți: lipsește legătura care este iubirea; poate rămâne la nivel de conviețuire, coexistență neplăcută, sub greutatea urii, disprețului. Nu poate fi o adevărată comuniune după cum nu este între Isus și păcatul lumii cu toate că și-l asumă. În plus nu trebuie să uităm că limbajul său este acela de poet și nu de teolog.

Iar dacă omul modern este singur între alți oameni și acuză mereu singurătatea, neliniștia, dezgustul care îl tulbură, este pentru că sărăcia crescândă

³³⁰ *Dialogues des Carmélites*, OR, 1591.

³³¹ *Journal*, OR, 1139.

³³² *Journal*, OR, 1139.

a vieții sale interioare îl împiedică să intre în comuniune cu alții: a pierdut simțul iubirii. De aceea Bernanos amintește: Dumnezeu „nu este stăpânul iubirii, este iubirea însăși. Dacă vreți să iubiți, nu vă plasați în afara iubirii”³³³, adică inserați-vă în comuniunea sa. În acest sens sfântul, contrar păcătosului, vrea să împărtășească totul în elanul său de iubire:

Infernul, doamnă, înseamnă a nu iubi. A nu mai iubi sună în urechile dumnea-voastră ca ceva obișnuit. A nu iubi înseamnă pentru omul viu a iubi mai puțin sau a iubi altundeva. [...] Să nu mai iubești, să nu mai înțelegi și să trăiești totuși, ce miracol! Eroarea comună tuturor este că atribuie acestor fapte părăsite ceva din noi, din perpetua noastră mobilitate, pe când ele sunt în afara timpului, în afara mișcării, fixate o dată pentru totdeauna. Vai! Dacă Dumnezeu ne-ar duce de mână spre una din aceste dureroase fapte, și care să fi fost odinioară prietenul nostru cel mai scump, cum i-am vorbi noi? Desigur, dacă un om viu, un semen al nostru, fie și cel din urmă dintre oameni, cel mai ticălos dintre ticăloși, ar fi aruncat în flăcările mistuitoare, aș vrea să-i împărtășesc soarta, m-aș duce să i-l smulg călăului. Să-i împărtășesc soarta!... Nenorocirea, nenorocirea de neconceput a acestor pietre încinse, care au fost cândva oameni, e că nu mai au nimic de împărtășit!³³⁴

Mai trebuie subliniat că acești sfinți ai lui Bernanos, mari și „bogați” pe plan supranatural, în aspectul exterior și în evenimentele vieții lor nu reflectă această măreție. Sunt de origine modestă, săraci, timizi, stângaci în raportul lor cu oamenii, lipsiți complet de „simțul practic”, uneori umili până la servilism. Autorul a voit să-i marcheze cu spiritul sărăciei și spiritul copilăriei, dar nu a voit oare în contrastul dintre măreția supranaturală și sărăcia exterioară să-i apropie de imaginea minunatului mister al întrupării Cuvântului? Toată opera lui Bernanos este marcată de acest sens profund; sfinții săi sunt cei care suferă pentru alții și își asumă sărăcia condiției omului, căruia îi iau, din iubire, toate mizeriile și toate durerile umane și care sfințesc și transfigurează în iubire și prin iubire, tragicul condiției umane.

În concluzie: dacă pe de o parte este adevărat că păcatul exercită și o influență asupra propriului semen, privându-l de har și purtându-l la o situație de lipsă a harului, pe de altă parte, în schimb, există o comuniune a sfinților, în care i-a fost oferită creștinului posibilitatea de a depăși păcatul. În dăruirea de sine, în a fi pentru, adică în deschiderea spre alții, care este în totală opoziție cu starea de egoism, omul, în special creștinul oricare ar fi el, preot sau laic, ajunge să se realizeze pe deplin. Iar aceasta este o chemare stringentă de a acționa în comuniune ca semn credibil al credinței noastre în Răscumpărătorul lumii.

³³³ *Journal*, OR, 1158.

³³⁴ *Journal*, OR, 1157.

2.4. Diferite forme de reflectare a sfințeniei

Harul – darul lui Dumnezeu – se întrupează, adică se concretizează într-un act care aparține lumii sensibile și se extinde la toate dimensiunile existenței umane. Harul găsește în fiecare act expresia sa sensibilă în timp și în spațiu, și deci, într-un anumit sens în istoria prezentă, ca și cum suflul se manifestă și devine actual prin trup. Orice har când este primit de om dobândește un aspect concret și istoric, devine prezent și se manifestă. De aceea, în acest punct, vrem să vedem care sunt diferitele forme de manifestare ale harului – mereu pe calea sfințeniei – în actele umane, propuse de Bernanos ca posibilități existențiale pentru om de a-l învinge pe Cel Rău și păcatul. Reținem dintre toate pe cele care sunt scoase mai mult în evidență de autor – deși mai sunt și altele – ca spiritul copilăriei, evlavia, sărăcia, credința, mereu în raport între ele.

2.4.1. Spiritul copilăriei

Spiritul copilăriei este chiar ceea ce reflectă mai mult în lume sfințenia, întrucât este strâns legat de ea. Este semnul purității, al simplității. Acest spirit al copilăriei se caracterizează printr-o cunoaștere dezinteresată și naturală. Copilul intră fără prejudecăți în relație cu lumea care-l înconjoară; el rămâne uimit în întregime în fața realității și are acces la supranatural, căci percepția lui este dincolo de aparențe; el are încredere și așteaptă totul de la cei care i-au dăruit viața. De aceea afirmă Bernanos: „Biserica a primit de la bunul Dumnezeu misiunea de a menține în lume acest spirit de copilărie, această ingenuitate, această prospețime”³³⁵. Scriitorul caută în memorie puritatea copilului care a fost, imaginea emblematică a existenței sale. „Ce importanță are viața mea? Vreau doar să rămân până la sfârșit fidel copilului care am fost”³³⁶. Se simte în opera sa nostalgia după copilărie. Toată viața sa este o angajare constantă pentru a ajunge să intre din nou în simplitatea și în libertatea copilăriei. Așa cum constată Gaëtan Picon,

dacă nu a publicat primul său roman decât la treizeci și opt de ani, nu credem că a trebuit să aștepte experiența capabilă să-i dea un conținut. De fapt, alții trebuie să aștepte să trăiască, să iubească, să vadă murind, să participe la marile acțiuni, să sufere mari evenimente. Dar el posedă de la început fondul pe care îl are de exploatat, care nu este altul decât universul copilăriei³³⁷.

³³⁵ *Journal*, OR, 1046.

³³⁶ *Grands cimetières*, EEC I, 404. În altă parte adaugă: „eu nu știu pentru cine scriu, dar eu știu pentru ce scriu. Scriu ca să mă justific. În ochii cui? V-am spus-o deja, risc să devin ridicol repetând-o. În ochii copilului care am fost” (G. BERNANOS, *Verrà il vendicatore*, Logos, Roma 1980, 150).

³³⁷ G. PICON, „Préface”, în OR, XII.

Autorul datorează această spiritualitate a lucrurilor mici sfintei Tereza din Lisieux.

Lucrurile mici dau impresia de nimic, însă dăruiesc pacea. Sunt ca florile câmpului, vezi. Credem că nu au parfum și toate împreună îmbălsămează aerul. Rugăciunea lucrurilor mici este inocentă. În orice lucru mic este un înger. [...] Lumea este plină de îngeri ³³⁸.

El îi vede pe toți sfinții trăind în duhul copilăriei. Sfântul Francisc din Assisi (în care spiritul copilăriei se identifică cu duhul sărăciei), sfânta Ioana d'Arc³³⁹, parohul de Ars – „bătrânul copil sublim”³⁴⁰ sunt o prezență cu totul semnificativă în spiritualitatea lui Bernanos – și mai ales Fecioara, copila Maria, „copilița minunată”, „copila regină a Îngerilor”³⁴¹, căci „privirea Fecioarei este singura privire cu adevărat copilărească, singura privire adevărată de copil care s-a îndreptat vreodată spre nefericirea noastră și spre rușinea noastră”³⁴².

Tensiunea spirituală a lui Bernanos în fața supranaturalului se structurează într-o alegere de viață interioară care are o caracteristică foarte precisă: spiritul copilăriei. În operele sale el nu împarte oamenii în buni și răi, dar între sfinți – care au păstrat fidelitate față de copilărie – și nefericiți – care au pierdut-o. Pe de o parte puterile iubirii exprimate în „spiritul copilăriei”, propus ca stil de autenticitate și transparență și ca posibilitate unică de contrast cu „duhul îmbătrânirii”, adică obișnuința compromisului, minciunii, mediocrității, într-un cuvânt, a păcatului, care stă de cealaltă parte ca incapacitate de iubire.

³³⁸ *Journal*, OR, 1192.

³³⁹ Vorbind despre intrarea triumfală a lui Isus, Bernanos se face auzit prin gura parohului de Torcy: „Ei, bine, tocmai episodul acela al intrării triumfale în Ierusalim eu îl găsesc atât de frumos! Domnul nostru a binevoit să guste din triumf ca și din celelalte, ca și din moarte, el n-a refuzat nici una din bucuriile noastre, el n-a refuzat decât păcatul. Și apoi, moartea lui, ce bine a mai îngrijit-o, nimic nu i-a lipsit. În timp ce triumful său este un triumf pentru copii, nu crezi? O imagine din Epinal, cu fătul măgăriței, cu ramuri verzi, și cu oameni de la țară care bat din palme. O parodie drăguță, puțin ironică, a mărețiilor imperiale. Domnul nostru pare a zâmbi. Domnul nostru surâde adesea – el ne spune: «Nu luați lucrurile astea prea în serios, și apoi sunt și triumfuri legitime, nu-i este nimănui interzis să triumfe; atunci când Ioana d'Arc își face intrarea în Orleans printre flori și steaguri, în frumoasa ei tunică scurtă din postav cu fir de aur, nu vrea să-și închipuie că face ceva rău. Pentru că țineți atât de mult, bieții mei copii, la triumful vieții, l-am sfințit, i-am dat binecuvântarea mea, după cum am binecuvântat și vinul din viile noastre»” (*Journal*, OR, 1193).

³⁴⁰ „Numai o anumită puritate, o anumită simplitate, divina ignoranță a sfinților, luând răul ca lipsă, pătrunde în grosimea sa, în grosimea vechii minciuni. Cel care caută adevărul omului trebuie să pună stăpânire pe durerea sa, printr-un miracol de milă, și ce contează de cunoaște sau nu izvorul impur? «Ceea ce știu despre păcat, spunea sfântul din Ars, am învățat din gura păcătoșilor». Și ce-a auzit el, bătrânul copil sublim, în atâtea mărturisiri rușinoase (...)?” (*La joie*, OR, 561).

³⁴¹ *Journal*, OR, 1192.

³⁴² *Journal*, OR, 1194.

Copilăria este o exigență a vieții supranaturale iar abatele Donissan – ca și ceilalți „sfinți” bernanosieni – posedă principalele caracteristici ale spiritului copilăriei: simplitatea, nevinovăția, intransigența, încrederea, generozitatea³⁴³.

Secretul spiritualității parohului din Ambricourt este spiritul copilăriei: harul care emană din el este mai puternic decât angoasa proprie și a celorlalți, decât neliniștea contesei, o „femeie poruncitoare”, care se arată în corectitudinea sa de neclintit, care ascunde incapacitatea de a accepta moartea fiului, trădările soțului și revolta ficei, Chantal. Sfâșiată în interiorul său de un orgoliu mortal, acum devine incapabilă să iubească. Dialogul care are loc între ea și paroh este cu adevărat extraordinar datorită intensității spirituale și psihologice și lasă să se vadă mișcarea harului care se manifestă în simplitatea absolută a parohului, care nu a programat nimic pentru acea întâlnire și cu toate acestea simte acționând în el o putere și o luciditate de viziune care îi permit să atingă inima contesei, să-i deschidă o „breșă” prin care să coboare asupra ei pacea lui Dumnezeu. Docilitatea parohului de a se face disponibil, fără să știe în care mod, ca să distrugă zidurile de orgoliu și să scoată la suprafață acea inimă închisă într-un mormânt de ipocrizie și de duritate, nu a fost în zadar:

Am rostit aceste cuvinte deși aș fi putut pronunța oricare altele – ce importanță mai avea în clipa aceea! Mi se părea că o mână misterioasă făcuse o spărtură în nu știu ce perete nevăzut, și pacea năvălea din toate părțile – nivelul ei se ridica maiestuos – o pace necunoscută pe pământ, blânda pace a morților, asemenea unei ape adânci³⁴⁴.

Spiritul copilăriei se arată a fi mai puternic în fața păcatului și duce la pace, căci „din sentimentul propriei sale neputințe copilul scoate, cu umilință, principiul însuși al bucuriei sale”³⁴⁵. De fapt, sfântul preot primește bucuria la capătul unor lungi încercări de purificare. Bernanos, în anumite aspecte atât de violent, are pagini de o gingășie profundă atunci când descrie trecerea de la starea de neliniște la bucuria pură prin spiritul copilăriei”³⁴⁶.

În fața lumii moderne care-l respinge pe Dumnezeu, fără tergiversări el pronunță condamnarea sa: „Lumea va fi judecată de copii. Spiritul copilăriei va judeca lumea”³⁴⁷. Scriitorul se îndreaptă cu plăcere spre duhul copilăriei, căci copiii nu au în traista lor instrumente pentru a ascunde dura lor realitate cu artificii efemere, nici în inima lor orgoliul care distruge iubirea.

³⁴³ *Sous le soleil de Satan*, OR, 156.

³⁴⁴ *Journal*, OR, 1161-1162.

³⁴⁵ *Journal*, OR, 1045.

³⁴⁶ Se pot vedea în acest sens ultimile pagini din *Journal d'un curé de campagne*.

³⁴⁷ *Grand cimetières*, EEC I, 506.

Purificările „revoluțiilor din secolul al XX-lea” cer colaborarea călăului; cele pentru care s-a luptat Bernanos cer adeziunea sufletelor, o ridicare a omului spre originile sale, o stare de har. Singura revoluție pe care o recunoaște el este aceea care ar permite celor mai buni dintre noi să regăsească universul minunat al copilăriei, transparența sa și fascinația sa: „Noi toți am păcătuit împotriva copilăriei, noi am făcut o lume lacomă și feroce, uscată și rece, unde geniul copilului nu poate dărui nici floarea sa, nici rodul său, o lume unde copilăria este sterilă și bătrânețea activă și fecundă într-un mod monstruos... Rasa noastră îmbrătrânește rău, tocmai pentru că Dumnezeu a marcat-o cu semnul tinereții, pentru că ea nu poate să îmbătrânească fără să se renege”³⁴⁸.

Chemarea la spiritul copilăriei, care de fapt este spiritul evanghelic, este punctul de referință pentru a se orienta spre misterul mântuirii oferit de Răscumpărător: duhul copilăriei este bucuria însăși a răscumpărării, primăvara lumii în fiecare generație de credincioși.

Apoi, copilăria în general este semnul nevinovăției, al „simplității”, „în timp ce cel slab și impostorul sunt totdeauna mai complicați”³⁴⁹. „Cum devin transparenți sfinții!” exclamă Chantal de Clergerie³⁵⁰. „Singura șiretenie a lui Chantal este exact aceea a unui Chevance, o simplitate explozivă”³⁵¹. Iar Chantal reușește să păstreze acest spirit în ciuda tentației răului care-o înconjură.

„Odată, știți bine, nu-i adevărat, vă amintiți? Eram cu mult mai simplă, eram o copilă simplă. Domnul atunci nu m-ar fi părăsit așa. Nu-i adevărat? Nu-i adevărat că m-am schimbat mult?” „Nu, zise el [abatele Cénabre] cu glasul său totdeauna răgușit, erați simplă și ați rămas așa. Sunt puține ființele simple. S-ar putea spune despre simplitate ceea ce evreii spuneau despre Yahwe: cine i-a privit fața poate muri”³⁵².

Într-o altă pagină mărturisește: „În fond eu nu mă gândeam decât la Dumnezeu, nu eram simplă și veselă decât pentru el... o copilă, o copiliță... Dar numai sfinții sunt copii!”³⁵³. Simplitatea sa, ca și aceea a „preotului sfânt”, „rămâne însă o așa de mare lecție pentru noi”³⁵⁴. Iar aceasta este totdeauna reflexul „simplității lui Dumnezeu, înspăimântătoarea simplitate a lui Dumnezeu care a condamnat orgoliul îngerilor!”³⁵⁵.

³⁴⁸ J.-L. BERNANOS, „Postfazione. Impatto con Bernanos”, în G. FASOLI, *La sfida del povero: Georges Bernanos*, 122.

³⁴⁹ *La joie*, OR, 611.

³⁵⁰ „Cum devin transparenți sfinții! Iar eu, eu sunt opacă, iată răul. Reflectez puțină claritate, uneori, cu zgârcenie, sărac [...] Ar trebui să fiu numai cristal, o apă pură. Ar trebui să se vadă Dumnezeu prin mine” (*La joie*, OR, 603).

³⁵¹ *La joie*, OR, 611.

³⁵² *La joie*, OR, 696.

³⁵³ *La joie*, OR, 670.

³⁵⁴ Cf. *La joie*, OR, 631.

³⁵⁵ *Journal*, OR, 1192.

2.4.2. Rugăciunea

Realitate divino-umană, rugăciunea ocupă un loc important în experiența personală a lui Bernanos și opera sa de mărturie despre aceasta: în special *Journal d'un curé de campagne* și *La joie* sunt structurate pe rugăciune în diferitele sale forme și pe rezonanțele pe care această experiență le are în existența celui care o trăiește. Ceea ce este oferit nu este un ansamblu de reflecții despre rugăciune, nici de concepte mai mult sau mai puțin sofisticate sau de învățături preconfeționate. Diferitele situații descrise de Bernanos sunt unificate de realitatea rugăciunii, totdeauna prezentată drept criteriu unic al adevărului. Scriitorul este convins că o cunoaștere pur rațională nu atinge niciodată inima realului și că pentru a avea o intuiție a adevărului în integritatea sa trebuie să se plece de dincolo de raționalitate: aceasta poate avea loc în experiența rugăciunii, când devenim disponibili să trăim în iubire și din iubire față de Dumnezeu. Astfel rugăciunea devine moment concret al harului. În *Journal d'un curé de campagne*, parohul de Torcy îi arată abatelui din Ambricourt: „Când mi se întâmplă să am o idee – bineînțeles, o idee care ar putea sluji sufletelor, cât despre celelalte!... – încerc s-o aduc în fața bunului Dumnezeu, o strecor îndată în rugăciunea mea. E uimitor cum își schimbă înfățișarea. Nici n-o mai recunoști, uneori...”³⁵⁶. Și astfel iubirea, alimentată de rugăciune, îi apare lui Bernanos ca unicul drum sigur de cunoaștere³⁵⁷ și izvorul oricărei comuniuni posibile, pentru că de rugăciune este legat darul pătrunderii în inima celui alt și deci de a-l vedea în adevărul său. De aceea „rugăciunea – mărturisește parohul de țară în jurnalul său – în acel moment, îmi era absolut necesară cum este aerul pentru plămâni și oxigenul pentru sânge”³⁵⁸. „M-am rugat bine, în dimineața aceasta, pentru parohia mea, pentru sărmana mea parohie – prima și ultima mea parohie poate” scrie parohul de țară, „nu fără un avânt de iubire”³⁵⁹.

Rugăciunea este în plus prezentată ca singura revoltă valabilă împotriva mâniei și resemnării, împotriva judecății ușuraticе și interesate și pline de răutate. „Niciodată rugăciunea sa – ne spune autorul despre rugăciunea lui Chantal de Clergerie – n-a fost așa de dulce, unirea sa cu Dumnezeu atât de strânsă, ca după aceste rezistențe zadarnice în care se exercitau fără să știe toate puterile ființei sale. Ah! Rugăciunea care nu-i altceva decât un deznodământ inefabil, geamăt al naturii trasă afară din sine, epuizată

³⁵⁶ *Journal*, OR, 1067.

³⁵⁷ „Tu nu știi ce este nedreptatea, ai s-o știi. Aparții unei categorii de oameni pe care in Justiția o miroase de departe, o pândește cu răbdare până în ziua... [...] N-o privi decât atât cât trebuie și n-o privi niciodată fără să te rogi” (*Journal*, OR, 1077).

³⁵⁸ *Journal*, OR, 1111.

³⁵⁹ *Journal*, OR, 1052.

de har”³⁶⁰. Chantal trăiește în contextul său o slujire tăcută și fidelă de iubire față de toți locuitorii casei și ia asupra sa suferințele și slăbiciunile lor. Și tocmai din „scrugerea sa în picături” în rugăciune primește puterea fidelității față de credința sa. Ea „aluneca în rugăciune ca într-un vis magic” care pentru ea era

o suspendare stranie a durerii și a bucuriei sau dispariția lentă a uneia și a celeilalte într-un sentiment unic, de nedefinit, în care păreau să se înrădăcineze gingășia, încrederea, o căutare neliniștită și totuși suavă și altceva care se aseamăna cu evlavia sublimă pe care a văzut-o strălucind de atâtea ori în ochii învățătorului său³⁶¹.

Atitudinea sa de rugăciune îl supără pe doctorul La Pérouse care „crezu că vede buzele sale mișcându-se. Ideea că s-ar ruga i-a devenit dintr-odată insuportabilă”³⁶²: este aceeași reacție ca și a Satanei³⁶³ căruia îi este frică de rugăciune pentru că dă putere omului³⁶⁴.

Olivier, în *Journal d'un curé de campagne*, aseamănă fața parohului de țară cu un „liturghier foarte vechi sau mai curând cu figurile acelea șterse, scrijelite cu un ac de gravat pe soclul statuiilor”; îi pare un chip marcat, „consumat de obișnuință, de preocuparea constantă de a se ruga”³⁶⁵.

Nu este vorba de altfel doar de a recita rugăciuni. Pentru cel care „o dată pentru totdeauna a simțit prezența cutremurătoare a divinului în fiecare clipă a sărmanei sale vieți” a se ruga înseamnă a face din orice „o conversație între sine și Dumnezeu”, a fi în mod constant centrat pe el în așa fel că „totul pleacă de la Dumnezeu și totul se întoarce la el”. „Ce om al rugăciunii – se întreabă abatele de Ambricourt – a mărturisit vreodată că rugăciunea l-a decepționat?”³⁶⁶.

Iar o rugăciune autentică poate să fie făcută doar într-o inimă săracă, simplă, spațiu unic în care poate Dumnezeu să reverse darurile sale, poate

³⁶⁰ *La joie*, OR, 564.

³⁶¹ *La joie*, OR, 559.

³⁶² *La joie*, OR, 663.

³⁶³ „Nu bolborosi rugăciuni. Taci. (...) Voința ta e aceea pe care n-am putut să o forțez. O, ce bestii aparte sunteți!” (*Sous le soleil de Satan*, OR, 177).

³⁶⁴ „De la Dumnezeu primesc în acest ceas puterea pe care tu nu poți s-o frânga” (*Sous le soleil de Satan*, OR, 189). Această putere vine după rugăciunea pentru care Satana a cerut: „Îi voi răspunde. Dar încetează puțin rugăciunea ta” (*ibidem*, OR, 179). De fapt „tot timpul cât dură rugăciunea, celălalt continua să geamă și să scrâșnească, dar cu o forță descrescătoare. Când vicarul din Campagne se ridică, a tăcut de tot. Zăcea asemenea unei piei jupuite de pe animalul vânat” (*ibidem*, OR 179). Și puțin după aceea: „Ești în mâinile mele. Îți voi face ce mă va inspira Dumnezeu. Voi pronunța cuvintele de care ai oroare. Te voi pironi în centrul rugăciunii mele ca pe o cucuvea. Sau vei renunța la tot ce faci împotriva sufletelor care-mi sunt încredințate” (*ibidem*, OR, 181-182).

³⁶⁵ Cf. *Journal*, OR, 1216.

³⁶⁶ *Journal*, OR, 1112.

respira „spiritul rugăciunii”. Și numai când se renunță la mască este posibil a se primi unul pe altul cu bucurie, în uimirea unui mister pe care o privire cinică rațională ar reduce-o la adunări mizerabile de date prea ușor de criticat: „Straniu vis, un opiu cu totul aparte care, în loc să îndoieze individul asupra sa însuși și să-l izoleze de semenii săi, îl face solidar cu toți în spiritul carității universale”³⁶⁷. În acest spirit invită abatele Donissan: „Să ne rugăm împreună, Sabiroux, ca să nu dureze încă mult încercarea teribilă și ca la sfârșit să se slaveze sărmana turmă de oameni. Sărmana turmă...”³⁶⁸.

2.4.3. Bucuria

Este și un roman care se numește *La joie*. Este poate mai mult decât alte texte bernanosiene, un roman plin de un tragism îmbrăcat în lumină – lumina harului³⁶⁹. Nu este vorba de fapt nici de lumină nici de bucurie conform unei logici materialiste, ci despre rodul misterios al celui mai de neînțeles paradox umano-divin, acela al Crucii lui Isus Cristos:

Este bucuria lui Dumnezeu, bucuria în sens absolut – de care fiecare dintre noi își face o idee. Dar numai cei mari, cu adevărat cei mari au secretul de a o lăsa să apară, fără să-i dăuneze aproapelui. (...) Voi ceilalți ați trăit, ați suferit, l-ați ofensat pe Dumnezeu, ce știu eu? Aveți regretele voastre, remușcărilor voastre, sunteți ca militarii bătrâni cu cicatricele lor... Domnul nostru nu obosește să vă ierte; sângele Crucii curge asupra voastră³⁷⁰.

Bucuria, aceea pe care nimeni nu poate s-o zgârie ușor, este secretul lui Chantal. Iar această bucurie este sinonimă cu libertatea interioară, cu adevărata sărăcie evanghelică: este „viața nouă”, viața de adevărați fii ai lui Dumnezeu, viața de înviați care radiază mereu pentru ceilalți:

Atunci – îi răspundea copila, sfidându-l cu ochii săi liniștiți – dacă răbdarea și gingășia nu pot nimic, ajunge bucuria, bucuria lui Dumnezeu de care suntem atât de însetați. Cine o primește este prea tentat să o rețină pentru sine, să o secătuiască de consolări pentru sine, în timp ce ea ar trebui, pe măsură ce îți este dată, să iradieze din tine³⁷¹.

³⁶⁷ *Journal*, OR, 1112.

³⁶⁸ *Sous le soleil de Satan*, OR, 256.

³⁶⁹ „[...] ce-i mai rămânea ei așadar? Nimic. Nici chiar rugăciunea sa, nici o singură bătaie a inimii sale. Acest gând o traversă dintr-o parte în alta, ea i-a simțit literalmente săgeata orbitoare. Nu era nimic din ea care să-i poată oferi acum lui Dumnezeu fără teamă, fără rezerve, sau fără rușine. Perfecțiunea, excelența acestei despoieri, atotputernicia lui Dumnezeu asupra unei sărăcii atât de lamentabile, certitudinea de a depinde aproape în întregime de ceea ce au numit oamenii hazard, și care nu este decât una dintre formele cele mai secrete ale milostivirii divine, toate acestea i-au apărut împreună ca s-o copleșească cu o tristețe plină de iubire, în care strălucea dintr-o dată bucuria splendidă...” (*La joie*, OR, 574).

³⁷⁰ *La joie*, OR, 670-671.

³⁷¹ *La joie*, OR, 603.

Această bucurie, adesea ca sentiment dar și mai mult decât sentiment, aparține ordinii supranaturale.

Abatele Donissan cunoștea bucuria. Nu aceea ascunsă, instabilă, acum risipită și acum negată; dar o altă bucurie mai sigură, profundă, egală, perenă, ca să spunem așa inexorabilă; asemănătoare dilatării dintr-o altă viață în viață³⁷².

Și, cu o certitudine absolută, abatele Donissan cunoscuse că acea bucurie innesimabilă provine dintr-o prezență³⁷³.

Sentimentul acelei prezențe ascunse fu atât de viu, încât el întoarse capul, dintr-o dată, ca și cum ar căuta privirea unui prieten. Și totuși, în tot focul bucuriei, rămâne o zgură, pe care extazul nu ajunge să o topească. [...] Dilatarea bucuriei a ajuns, după expresia minunată a apostolului, până la despărțirea sufletului de intelect. A merge mai departe, fără să mori, nu mai este posibil³⁷⁴.

Această bucurie care izvorăște din misterul lui Cristos rămâne mereu prezentă în lume. Tezaurul îl are Biserica: „Eu port bucuria – mărturisește parohul de țară – v-aș da-o pe nimic, dacă mi-ați cere-o. Biserica dispune de bucurie, de toată partea bucuriei rezervată acestei lumi triste”³⁷⁵.

3. Figuri de sfinți la Bernanos

Câteva figuri de oameni ai lui Dumnezeu caută să exprime în romanele lui Bernanos harul cu care sunt înzestrate și să-i facă și pe alții părtași la darul pe care l-au primit. Practicând o scriere dialogică, scriitorul propune lectorului în mod indirect un tip de lectură verticală care îmbogățește vasta temă religioasă a sfințeniei. Cel mai mult în romanele sale, el prezintă diverse aspecte care pot să acopere aventura mistică a sfințeniei prin intermediul unui personaj comun, sfântul, care încetează să mai fie „stăpânul” lui însuși pentru ca să apară în adevărul său de creatură supusă transcendentului. Donissan, Chevance, Chantal de Clergerie și parohul din Ambricourt se aseamănă în mod surprinzător, autorul voind „să dăruiască intuiția sa despre sfințenie”³⁷⁶.

3.1. Preotul – icoana lui Cristos Răscumpărătorul

P.-H. Simon, analizând afinitatea lui Bernanos cu Leon Bloy remarcă importanța Crucii în cele două universuri ale romanelor: „afirmarea unui creștinism concentrat în jurul misterului Crucii [...] l-a pus în modul cel

³⁷² *Sous le soleil de Satan*, OR, 141.

³⁷³ *Sous le soleil de Satan*, OR, 145.

³⁷⁴ *Sous le soleil de Satan*, OR, 146.

³⁷⁵ *Journal*, OR, 1046.

³⁷⁶ M. ESTÈVE, „Notes et variantes”, OR, 1791.

mai determinant și mai constant de partea teologiei tragice a păcatului și a ispășirii”³⁷⁷. În aceeași termeni de comparație vorbește și E. Estève:

Cei doi scriitori inserează Pătimirea lui Cristos chiar în centrul creației lor literare, dar mai mult decât Bloy, Bernanos va sublinia realitatea tainică a Învierii. Și dacă cei doi oameni așteaptă cu nerăbdare plină de pasiune să abordeze țărnul împărăției lui Dumnezeu, se pare că se poate scrie că Bernanos este mai mult un om al lui Cristos iar Bloy un om al Duhului Sfânt³⁷⁸.

Fără prezența lui Cristos romanele sale nu-și au sensul ultim, iar supranaturalul care este primul element cheie îi deschide poarta pentru a intra în focul luptei dintre bine și rău.

Preotul este eroul lui Bernanos pentru că el este singurul peronaj din lumea modernă care știe să primească în tăcerea și în solitudinea sa această existență spirituală peste care dă năvală astăzi atâta vanitate și atâta zgomot. Sufletul preotului este această rocă, acest vârf foarte înalt pe care marea care urcă nu poate să-l acopere. Spiritualul în care crede Bernanos este legat de preot, de situația sa socială, prin legături de nedesfăcut. Experiența spirituală cu care ne întreține Bernanos nu are nimic echivoc, nimic vag: ea este experiența religioasă creștină a cărei întrupare este exact preotul. Și mai degrabă decât o experiență spirituală, trebuie să vorbim de o experiență *supranaturală*³⁷⁹.

O Durere adevărată care țâșnește din sufletul omului aparține mai întâi, așa îmi pare mie, lui Dumnezeu. Încerc s-o primesc cu umilință în inima mea, așa cum este, mă străduiesc să mi-o apropiu, s-o iubesc. Și înțeleg atunci tot sensul adânc al expresiei devenită banală: „a împărtăși”, căci e adevărat că durerea aceea o împărtășesc³⁸⁰.

Punctul cel mai înalt al dăruirii de sine îl atinge sfântul în suferința și moartea sa pentru alții: se ajunge astfel la cea mai înaltă formă de comuniune cu Dumnezeu, în Cristos suferind, și cu celălalt, fratele său. Este ca un „mare fluviu invizibil care ne poartă pe toți”³⁸¹. Aici suferința este cu siguranță „substanța inimii divine”³⁸², dar este și „ceea ce cere Dumnezeu prietenilor săi privilegiați ceea ce el însuși a oferit”³⁸³. Durerea este pentru Bernanos un semn al vieții autentice: cel care suferă reflectă exact în starea sa de om care suferă, adevărata natură, esența însăși a omului. „Cel care caută adevărul omului trebuie să devină stăpânul durerii sale printr-o

³⁷⁷ P.-H. SIMON, *La littérature*, 35.

³⁷⁸ M. ESTÈVE, *Le Christ, les symboles christiques*, 116.

³⁷⁹ G. PICON, *Bernanos. L'impatiente joie*, 43-44.

³⁸⁰ *Journal*, OR, 1096.

³⁸¹ *Journal*, OR, 1152.

³⁸² *La joie*, OR, 352.

³⁸³ „Lettre à Frédéric Lefèvre”, EEC I, 1053-1054.

minune de înțelegere și puțin are importanță că-i cunoaște sau nu izvorul murdar”³⁸⁴, căci – este convingerea autorului –

se poate trăi în afara realului. Iar realul, aspectul pozitiv al vieții, nu constă în câteva momente de exaltare senzuală sau intelectuală, sau chiar religiozitate vagă, este această întindere profundă a durerii care dintr-o dată țâșnește la suprafață, ca o apă a unui fluviu subteran. Cei care o admiră au astupat toate ieșirile, trăiesc pe uscat³⁸⁵.

Este „durerea de neînțeles, [...]”, așa încât se poate vedea în ea doar răsplata dreaptă a greșelii. Ea este fără îndoială aceasta. Dar ea este și altceva. Este pâinea pe care Dumnezeu o împarte cu omul. Ea este imaginea temporală a posedării divine la care suntem chemați”³⁸⁶, astfel că dacă toți „au într-o anumită parte, într-un colț secret al vieții lor, un altar dedicat suferinței”, așa cum spune psihiatrul Lipotte în *Un mauvais rêve*³⁸⁷, numai sfinții sunt cei care propun măsura dreaptă a persoanei umane, ei care nu sunt ființe superioare care prin meritele lor s-ar ridica la cer, dar adevărați slujitori ai lui Dumnezeu care îl însoțesc pe Cristos în coborârea în lume și care sunt astfel purtători ai unui cuvânt de mântuire: acest cuvânt este viața lor, întrucât este oferită sub Cruce. „Așa cum un copil repetă fără să înțeleagă, cu o docilitate sacră, cuvintele pe care le primește, unul după altul, cu buzele materiale, ea [Chantal] înainta pas cu pas printre întunecimile unei Agonii al cărei prag n-a fost trecut de nici un înger; ea aduna fiecare firimitură, pe dibuite, din această pâine teribilă...”³⁸⁸.

În orice agonie se reflectă chipul celui Cristos care întinde asupra istoriei umbra sa vie și dătătoare de viață pentru a-și lua chipul săracilor, al celor care se tem, al suferinzilor, al martirilor. De aceea, așa cum marii mistici rămân fascinați la contemplarea Răstignitului, la fel lui Bernanos îi este imposibil să-și abată privirea de la Cristos în agonie, mai ales atunci când suferința apasă asupra vieții și se simt pașii morții.

Citind scrierile lui Bernanos, există riscul de a-l considera un autor de spiritualitate doloristă, de o „mistică a durerii”. Dar el nu a făcut curte morții și suferinței. Știa foarte bine că nici Domnul nu le-a iubit și nu le-a căutat, mai ales în fața morții. Ceea ce îl interesează este să poată oferi omului de astăzi, cel puțin la nivel de meditație, posibilitatea de a depăși starea sa de criză provocată de păcat pentru a deveni cu adevărat liber, realizat pe deplin în deschiderea la har. Lunga sa meditație sub crucea lui Cristos pare să fie o provocare cu aceeași expresie: „ce importanță are?”

³⁸⁴ *La joie*, OR, 561.

³⁸⁵ „Lettre à Frédéric Lefèvre”, EEC I, 1054.

³⁸⁶ „Lettre à Frédéric Lefèvre”, EEC I, 1053.

³⁸⁷ *Un mauvais rêve*, OR, 941.

³⁸⁸ *La joie*, OR, 686.

Prin această „spoliere” de sine omul a fost răscumpărat, păcatul ispășit, suferința devine mântuitoare.

Nu putea să lipsească din opera lui Bernanos reflectarea lui Cristos răstignit și în agonie în cei care sunt *alter Christus*: preoții. I-a iubit, i-a studiat și i-a ales ca protagoniști ai romanelor sale mai cunoscute, ca în ei, întrupându-se la *maximum* Cuvântul, să se concentreze la *maximum* agonia. Mulțimi de suflete sunt legate de preot cu fire tainice și adesea decisive. Dacă el cade, totul se darâmă; dacă rezistă, nimic nu este pierdut. Toate dramele – pasionale și spirituale – fac referință la drama sa, alimentându-se și luminându-se reciproc. Atârnat între cer și pământ, se ridică precum acei eroi mitologici de care depinde mântuirea sau ruina unui întreg popor și care înfruntă, în fiecare luptă, dușmani supraumani³⁸⁹.

3.1.1. Abatele Donissan

Protagonistul din romanul *Sous le soleil de Satan* este un preot tânăr pentru imaginea căruia autorul s-a inspirat din viața sfântului Ioan-Maria Vianney³⁹⁰. Fiu de țăran, Donissan, ca și sfântul său model, a mers greu cu studiile în seminar. S-a distins printr-o voință excepțională. Pietatea sa nemăsurată, energia sa precum și stilul său rustic îl fac să apară ca un mic sălbatic. Personaj ieșit în afara normelor mediului său, uimește chiar și atunci când nu deranjează. În momentul intrării sale în scenă dorește să se retragă într-un convent ca să scape de ministerul de care se crede incapabil³⁹¹. Plecând de la etimologia numelui pe care i-l dă autorul, W. Bush observă că Donissan poate face trimitere la două noțiuni: mai întâi la dar [*le don*], apoi la nimicare [*la consumation*], el fiind cel care dăruiește și se epuizează în dăruirea a tot ceea ce este și-i aparține³⁹². Parohul din Campagne, debordând

³⁸⁹ Cf. F. CASTELLI, *I volti di Gesù nella letteratura moderna. I*, 169-170.

³⁹⁰ De două ori, în a doua parte a romanului, face referință în mod explicit la model. „Cinci ani mai târziu, vechiul vicar din Campagne era numit paroh care să slujească într-o mică parohie, un cătun din Lumbres. Faptele sale sunt cunoscute acolo de toți. Gloria, în fața căreia toată gloria omenească pălește, mergea să o caute în acest loc pustiu noul paroh de Ars” (*Sous le soleil de Satan*, OR, 232). „Și apoi... Și apoi... munca imensă, și acum această mulțime necruțătoare, înghesuită noapte și zi în jurul confesionalului omului lui Dumnezeu ca al altui paroh de Ars, separarea voluntară de tot ajutorul omenesc; da, omul lui Dumnezeu disputat ca o pradă” (*ibidem*, OR, 246).

³⁹¹ Cf. *Sous le soleil de Satan*, OR, 127-129. Este o altă trăsătură care îl apropie de sfântul Ioan-Maria Vianney care de trei ori a încercat să fugă din parohia sa, considerându-se nedemn de misiunea de paroh. Mai ales în 1853 a voit să se retragă la mănăstirea trapistă din Notre-Dame de la Neylière, dar, asaltat de parohienii săi, el acceptă să revină la Ars. Biografii săi văd aici o viclenie a diavolului care-l ispitește pe sfânt prin descurajare și o umilință iluzorie ca să-l îndepărteze de ministerul împăcării și al iertării. Ca și Donissan, el a scăpat de cursă ascultând.

³⁹² Cf. W. BUSH, „*Sous le soleil de Satan* (1926). Le combat de l'esprit d'enfance”, în www.etudes-litteraires.com/img/contrib/bernanos-sous-le-soleil-de-satan.pdf.

de admirație pentru forța vicarului său și cu o afecțiune față de dânsul mult timp ascunsă, descoperă că vocația sa este să atingă sfințenia, „soarele lui Dumnezeu”, exact inversul „soarelui Satanei”. În acea noapte a Nașterii Domnului, noaptea când „lumea începe”³⁹³, parohul ajută la nașterea dureroasă a fiului său spiritual. Privirea vicarului, cu sufletul neliniștit, „întâlnește crucea atârnată pe perete”, iar „decanul nu citi decât o supunere oarbă pe care dezordinea tragică a acestui suflet, încă cuprins de frică, îl făcea sublim”³⁹⁴.

Și acum, continuă abatele Menou-Segrais, și acum eu am nevoie de dumneata. Nu! un altul decât mine, presupunând că el a văzut așa clar, n-ar fi avut îndrăzneală să vă vorbească așa cum fac eu în această seară. Trebuie să o fac totuși. Suntem la această oră a vieții (ea sună pentru fiecare) când adevărul se impune de la sine cu o evidență irezistibilă, când fiecare dintre noi nu are decât să-și întindă brațele pentru a se ridica dintr-o mișcare la suprafața întunecimilor și până la soarele lui Dumnezeu. Atunci, prudența umană nu este decât capcană și nebulă. Sfințenia! strigă bătrânul preot cu o voce profundă, și pronunțând acest cuvânt înaintea voastră, pentru voi singuri, eu știu răul pe care vi-l fac! Să nu uitați ce este ea: o vocație, un apel. Acolo unde Dumnezeu vă așteaptă, va trebui să urcați, să urcați sau veți pierde. Să nu așteptați nici un ajutor omenesc. [...] vă pun din nou pe drumul vostru; vă dăruiesc acelora care vă așteaptă, sufletelor a căror victimă veți fi... Domnul să vă binecuvânteze, dragul meu copil!³⁹⁵

Eliberat și stimulat de grija dar și de cererea insistentă a decanului său, Donissan se atașează cu o voință încordată până la extrem să facă să dispară obstacolele unul după altul: studiază textele, își depășește timiditatea sa bolnăvicioasă mergând să-i viziteze pe parohieni, mai ales pe fermierii grosolani, neîncredători și zeflemitori, găsind cuvintele potrivite și atrăgând respectul.

El nu a cunoscut răul, „a urât păcatul”³⁹⁶, „a învățat să-l cunoască din gura păcătoșilor”³⁹⁷, iar atunci când are revelația păcatului, intuiește că misiunea sa este să lupte cu el, cu orice preț. Atunci tânărul vicar taciturn, s-a oferit în tăcere și în umbră păcătoșului, stăpânul său – „un copilandru plin de vicii și de plictiseală”³⁹⁸ – care pe tot parcursul vieții nu avea să-i mai dea nici un răgaz. Orele petrecute ascultând confesiuni sunt însoțite de posturi, penitențe, renunțări de orice fel. Pentru a-l alunga și a-l îndepărta pe Satana din suflete, renunță la toate: odihnă, pace interioară, onoare, mângâieri umane; pe de altă parte, atunci când privește Crucifixul

³⁹³ *Sous le soleil de Satan*, OR, 125.

³⁹⁴ *Sous le soleil de Satan*, OR, 134.

³⁹⁵ *Sous le soleil de Satan*, OR, 133-134.

³⁹⁶ *Sous le soleil de Satan*, OR, 263.

³⁹⁷ *Sous le soleil de Satan*, OR, 140.

³⁹⁸ *Sous le soleil de Satan*, OR, 235.

sesizează o așa atracție încât crede că trebuie să blesteme și să alunge de la sine chiar bucuria și speranța³⁹⁹. Convins că slujitorilor Domnului nu le rămâne altceva decât suferința unită cu aceea a lui Isus, se transformă într-o agonie vie: acesta este „secretul suferinței rodnice, al durerii care purifică”⁴⁰⁰. Este de fapt rezultatul unor experiențe teribile: siguranța plină de teamă de a fi învins chiar înainte de luptă; „insuportabila senzație că este prins într-o capcană”, „secătuirea speranței”⁴⁰¹, „nevoia de a muri, ca și dorința lacrimilor”, o „oboseală disperată”⁴⁰², chemarea abisului și a întunecimilor, convulsiile disperării, sufocat de neliniște ajunge să dubiteze de mântuirea sa.

Sufletul lui Donissan este sub greutatea păcatului pe care el, ca și Cristos, l-a luat asupra sa. Știe că „poartă în sine acest balast și nu are curajul să-l descarce: unde să-l arunce? Într-o altă inimă?”. Este necesar să rămână „la picioarele crucii, fără prieteni, mereu singur”, expus tuturor furtunilor tentației care îi apare ca și „zămislirea unui altul în sine”⁴⁰³. Poate dăruia altora consolare în măsura în care el rămâne lipsit de ea⁴⁰⁴; atât poate fi instrument de mântuire (mai ales pentru Mouchette) cât este dispus să suporte – dacă așa îi place lui Dumnezeu – condamnarea sufletului său:

Nu vreau gloria! Nu vreau bucuria! Nu mai vreau să știu de speranță! Ce mai am de suferit? Ce-mi mai rămâne? Această speranță singură? Ia-o și pe aceasta! Ia-o! Dacă aș putea s-o fac fără să te urăsc, ți-aș jertfi sănătatea mea spirituală, m-aș condamna pentru slavarea sufletelor acelora care mi i-ai încredințat în răs, mie care sunt un zdrențăros!⁴⁰⁵

Vederea atâtor suflete stăpânite de păcat... mi-a provocat uneori accese de ură împotriva Dușmanului... Pentru salvarea lor am oferit ce aveam sau nu voi avea vreodată... viața mea, înainte de toate... – ce să mai fie? – mângâierile Duhului Sfânt... Salvarea sufletului, dacă așa îi pace lui Dumnezeu⁴⁰⁶.

O „ofertă temerară”, „acceptată până la un anumit punct”, o dată făcută, îl poartă pe o cale cu totul aparte: „Pe calea pe care ea a ales-o; nu, pe aceea pe care ea s-a aruncat: el va fi singur, absolut singur și singur va trebui să meargă. Cine ar urma-o s-ar pierde fără să o poată ajuta”⁴⁰⁷. Însă „de soarta

³⁹⁹ Cf. *Sous le soleil de Satan*, OR, 154 ș.u.

⁴⁰⁰ *Sous le soleil de Satan*, OR, 308.

⁴⁰¹ *Sous le soleil de Satan*, OR, 228.

⁴⁰² *Sous le soleil de Satan*, OR, 237-238.

⁴⁰³ *Sous le soleil de Satan*, OR, 239.

⁴⁰⁴ „Nu sunt decât un nefericit. De ani de zile nu știu ceea ce este o oră de pace. [...] Exact, eu nu-mi mai aparțin... Eram în convulsia disperării...” (*Sous le soleil de Satan*, OR, 252-253).

⁴⁰⁵ *Sous le soleil de Satan*, OR, 154-155.

⁴⁰⁶ *Sous le soleil de Satan*, OR, 227.

⁴⁰⁷ *Sous le soleil de Satan*, OR, 228.

sa este fără îndoială legată soarta atâtor alți oameni”⁴⁰⁸. Dacă reușește să îndepărteze Satana din suflete, aceasta se datorează faptului că Cel Rău poate să se cuibărească în al său. Trăiește, pe scurt „sub soarele Satanei”. Părăsirea este totală: „Harul divin îi este ascuns sub un văl care i s-a pus pe ochii, încă plini, puțin mai înainte, de misterul divin”⁴⁰⁹.

Câteva trăsături ale chipului său reflectă, și aceasta într-un mod elocvent, acel Cristos despre care *Scrisoarea către Evrei* spune că participă la condiția umană „pentru ca prin moarte, să reducă la neputință pe cel care avea putere asupra morții, adică pe diavol și să-i elibereze pe aceia care, de frica morții, toată viața lor erau reduși la sclavie. [...] De aceea, trebuia să se facă în toate asemenea fraților”⁴¹⁰. Și limbajul folosit de parohul din Lumbres face referire la cuvântul lui Cristos și la ceea ce a avut loc în Ghetsemani:

Ah! tată, tatăl meu! Am dorit, da, să îndepărtez de la mine această cruce! Este posibil? Mereu eram constrâns să o iau din nou: fără ea viața noastră nu are sens: cel mai bun dintre noi devine unul dintre acei călăuși pe care Domnul îi scuipă afară. În mizeria noastră profundă, umiliți, oprimați, călcați de primul zdrențăros care trece, ce am fi noi dacă nu am avea cel puțin sensul insultei suferite? Stăpân al lumii nu va reuși niciodată să fie, cât timp ne umflă inima mânia divină; cât timp o creatură umană va ști, la rândul său, să-i arunce sub bot al său „non serivam”⁴¹¹.

Ca și Cristos, Donissan are pasiunea sufletelor și de aceea îl înfruntă pe Cel Rău cu hotărâre, refuză orice compromis cu răul, face din existența sa un dar necondiționat lui Dumnezeu pentru salvarea sufletelor, moare într-o singurătate atinsă de amărăciune și abandonare. Ultima pagină a romanului îl prezintă pe sfântul din Lumbres slăbit în confesional, înțepenit în imobilitatea morții, dar cu „o provocare cutremurătoare” – aceea a harului – pe gura sa, reluată de autor cu aceste cuvinte: „ce importanță are? Un altul îl ascultă, pe care cerurile nu-l vor ține ascuns pentru totdeauna”⁴¹². Sunt cuvinte care fac referință la *Scrisoarea către evrei* care vorbește despre Isus, marele preot în stare să sufere și despre care se spune: „în zilele vieții sale pământești, el a oferit, cu strigăte puternice și cu lacrimi, rugăciuni și cereri către acela care avea puterea să-l salveze de la moarte și a fost ascultat datorită evlaviei lui”⁴¹³. „A fost ascultat”: nu în sensul că el a fost sustras morții, care era scopul vieții sale⁴¹⁴, dar a fost sustras puterii

⁴⁰⁸ *Sous le soleil de Satan*, OR, 229.

⁴⁰⁹ *Sous le soleil de Satan*, OR, 237.

⁴¹⁰ *Evr* 2,14-17.

⁴¹¹ *Sous le soleil de Satan*, OR, 225.

⁴¹² *Sous le soleil de Satan*, OR, 307.

⁴¹³ *Evr* 5,7.

⁴¹⁴ Cf. *In* 12,27.

morții⁴¹⁵, căci Dumnezeu a transformat moartea sa într-o înălțare de glorie. Această victorie a harului sugerează la sfârșitul său sărmana moarte a sfântului din Lumbres. Ce importanță are acea „înțepenire grotescă” a trupului său, ce importanță are „descurajarea neprevăzută” de care „a fost surprins”, ce importanță are „furtuna de strigăte și de râsete” ale infernului care „ilar” „aclamă la cuvântul său sărac abia inteligibil, apărare confuză fără delicatețe și fără artă”⁴¹⁶? „Ceva îi mai rămâne de spus. Pentru că, este adevărat, ultimul său cuvânt nu a fost spus încă...”⁴¹⁷. Da. „În momentul decisiv, în clipa unică a vieții sale extraordinare – derădere suverană, absolută – nu era decât un sărman animal uman, incapabil de altceva decât să sufere și să strige”⁴¹⁸. Dar plânsul suprem al abatelui sugerează puterea și curajul său; este ultimul strigăt de luptă lansat Celui Rău, este un simbol al luptei sale continue cu păcatul, căci suferința sa este „durerea cea bună [...] care este partea noastră comună cu tine [Doamne]”, „semnul alegerii”, „mai activ decât focul incoruptibil și cast”⁴¹⁹. Acesta este răspunsul harului în sfântul care „suferă”. Dar dialogul nu se va termina, pentru că există încă un răspuns dat sfântului în „explozia strigătului suprem”: „După mine un altul, și apoi încă un altul, din an în an, înalță același strigăt, ținând în brațe Crucea...”⁴²⁰. Este răspunsul „altuia” care „îl ascultă”: „ascultă strigătul fiilor săi”⁴²¹; este acel „altul”, „pe care cerurile nu-l vor ține ascuns pentru totdeauna”; este „miracolul pe care noi toți îl așteptăm, [...] și tot universul, în tristețea sa, îl invocă împreună cu noi”⁴²². Este minunea harului care învinge moartea și păcatul prin suferință și Cruce.

3.1.2. Parohul de țară

Parohul de țară din romanul *Journal d'un curé de campagne*, a cărui existență se desfășoară pe fundalul sfintei agonii a lui Cristos, este un sărman bolnav de cancer, timid și stângaci, cu aspect exterior puțin funebru, dar și profund de umil, blând, pur, abandonat voinței divine, dăruit exercițiului carității până la uitarea de sine, ancorat într-o credință adâncă și plină de suferință, însetat de rugăciune și penitență. Atunci când are revelația că viața sa va fi marcată de suferință, își dă seama că nimic nu va putea să-l smulgă din locul ales pentru el din veșnicie, acela de a fi prizonierul

⁴¹⁵ *Fap* 2,24 ș.u.

⁴¹⁶ *Sous le soleil de Satan*, OR, 306-307.

⁴¹⁷ *Sous le soleil de Satan*, OR, 306-307

⁴¹⁸ *Sous le soleil de Satan*, OR, 263.

⁴¹⁹ *Sous le soleil de Satan*, OR, 307.

⁴²⁰ *Sous le soleil de Satan*, OR, 308.

⁴²¹ *Sous le soleil de Satan*. OR, 308.

⁴²² *Sous le soleil de Satan*, OR, 285.

sfintei agonii. „Adevărul este că, dintotdeauna, mă aflu în grădina Măslinilor”⁴²³. Asemenea lui Cristos el se dăruiește total: „Dumnezeu meu, îți dăruiesc totul, din toată inima. Numai că nu știu să dau, eu dau întocmai ca acela care lasă să i se ia. Cel mai bine e să stau liniștit. Căci, dacă nu știu să dau, tu, tu știi să iei... Și totuși aș dori să fiu o dată, o singură dată, generos și măreț cu tine!”⁴²⁴. El ajunge să transforme până și agonia sa într-un act de iubire⁴²⁵. Nu se lasă învins de suferință, pentru că o transformă cu iubirea sa. Suferă pentru suflete și acceptă nenumăratele suferințe pe care i le provoacă parohienii săi. El știe că nu este iubit de ei, dar continuă să-i iubească. La fel este și atitudinea sa față de Biserică: suferă pentru Biserică și acceptă cu o admirabilă supunere umilințele la care-l supun superiorii și confrății săi⁴²⁶. Suferă și se roagă ascultând tăcerea lui Dumnezeu, în singurătate, neliniște și gol:

Încă o noapte înflorătoare, un somn întretăiat de coșmaruri. Ploua așa de tare că n-am avut curajul să mă duc până la biserică. Niciodată nu m-am străduit atâta să mă rog, mai întâi încet, liniștit, apoi cu un fel de vehemență concentrată, sălbatică, și apoi – după ce mi-am recâștigat cu mare greutate sângele rece – cu o voință aproape disperată (ultimul cuvânt îmi inspiră groază), cu o furie a voinței, din pricina căreia inima îmi tremura de spaimă. Dar nimic!⁴²⁷

Dacă greutatea tristeții este prea apăsătoare de purtat, invocă ajutorul divin. Dar Dumnezeu tace, e departe: „Dumnezeu nu a venit”⁴²⁸. Aici Bernanos introduce o temă foarte dragă lui: aceea a tăcerii lui Dumnezeu. Dumnezeu se revelează sfinților bernanosieni prin tăcerea sa, absența sa, sau mai degrabă, pentru Bernanos, cel care-l dorește pe Dumnezeu este cel căruia Dumnezeu îi lipsește mai mult. Dacă drumul uman al lui Isus este un drum care culminează cu crucea, cel a parohului este marcat de tăcere și de noapte: „Sufletul tace. Dumnezeu tace. Tăcere”⁴²⁹. „Din cap până-n picioare, nu mai eram decât tăcere. Tăcere și noapte”⁴³⁰. Pentru Bernanos, răscumpărarea stă tocmai în această tăcere: „Domnul nostru s-a rugat pe cruce și a strigat, a plâns, a fost luat în zeflema, a scrâșnit din dinți, cum fac muribunzii. Dar mai era ceva acolo foarte prețios: clipa, lunga clipă de

⁴²³ *Journal*, OR, 1187.

⁴²⁴ *Journal*, OR, 1245.

⁴²⁵ Cf. *Journal*, OR, 1256: „agonia umană este înainte de toate un act de iubire”.

⁴²⁶ În ianuarie 1926 Bernanos i-a scris prietenului său Henri Massis: „Trebuie să fi suferit nu numai pentru Biserică dar prin Biserică” (G. BERNANOS, *Correspondance. I. Combat pour la vérité*, 295).

⁴²⁷ *Journal*, OR, 1111.

⁴²⁸ *Journal*, OR, 1112.

⁴²⁹ *Journal*, OR, 1129.

⁴³⁰ *Journal*, OR, 1189.

tăcere, după care totul s-a împlinit”⁴³¹, cum se exprima bătrânul Chevance. În viața parohului de țară, acest „ceva foarte prețios”, care este răscumpărarea, se manifestă ca „noaptea înfiorătoare”, experiența nimicului, suferința sufletului lăsat de Dumnezeu numai în puterile sale, care simțindu-se rupt de izvorul său vital experimentează tăcerea lui Dumnezeu, dar totodată îi percepe prezența cu o evidență foarte misterioasă.

Înțeleg prea bine ca Domnul nostru să ia și el parte la ostenele noastre, chiar zadarnice, și să nu disprețuiască nimic. [...] Când mângălesc la lumina lămpii paginile acestea pe care nu le va citi nimeni, am sentimentul unei prezențe invizibile care, cu siguranță, nu-i aceea a lui Dumnezeu – ci mai curând a unui prieten făcut după chipul meu, deși deosebit de mine, dintr-un alt aluat... Aseară, prezența aceasta a devenit atât de palpabilă, că m-am surprins aplecând capul spre nu știu ce ascultător imaginar⁴³².

Cu toate acestea paradoxul pe care-l trăiește între absența lui Dumnezeu și misterioasa prezență îl lasă în acea stare de neliniște care vestește și precede păcatul împotriva speranței. Este o stare atât de dulce încât e nevoie de mult timp înainte de a se putea scurge în el „cel mai bogat dintre elixirurile diavolului, ambrosia sa”⁴³³. Este experiența nopții, chemarea abisului, perceperea golului și a nimicului. „În spatele meu nu era nimic. Iar în față un zid, un zid negru”⁴³⁴.

Depășită fiind această încercare, noaptea înspăimântătoare se deschide spre lumina divină. Din întuneric izvorăște lumina, din durere bucuria. Parohul din Ambricourt cunoaște momente de bucurie extatică: „Dumnezeu mă umple cu atâtea haruri și așa de neașteptate, așa de ciudate. Izbucnesc de bucurie și de pace”⁴³⁵.

Parohul de țară își asumă toate limitele umanității sale, cuprinsă fiind aici diagnoza cancerului care de acum a slăbit organismul său, și acceptă o „moarte mică”, după măsura sa. Agonia sa este alimentată de prezența păcatului care stăpânește sufletele, mascată și camuflată, dar pe care el reușește să o zărească, printr-un dar special al lui Dumnezeu. Nu este vorba atât de păcatul personal, cât mai ales de păcatul care domină omenirea. Ca și Cristos în Ghetsemani, ia pe spate păcatele parohienilor săi și tremură de teamă, de dezgust și de neliniște. „Poate că Dumnezeu a vrut să pună pe umerii mei povara de care a eliberat făptura sa istovită”⁴³⁶, mărturisește el. Povara la care face aluzie este ura și orgoliul contesei⁴³⁷, dar mai este și

⁴³¹ *La joie*, OR, 675.

⁴³² *Journal*, OR, 1049.

⁴³³ *Journal*, OR, 1116-1117.

⁴³⁴ *Journal*, OR, 1111.

⁴³⁵ *Journal*, OR, 1223.

⁴³⁶ *Journal*, OR, 1184.

⁴³⁷ Cf. *Journal*, OR, 1145 ș.u.

povara altor parohieni, nu mai puțin grea. Desfrâul, de exemplu, care inundă sufletele și se fărâmițează în torente ca angoasa, lăcomia, obtuzitatea spiritului, ipocrizia⁴³⁸; și apoi, profanarea sufletului copiilor cu exemplul rău, înveșmântat în ipocrizie⁴³⁹; sărăcia disperată și umilită⁴⁴⁰; plictiseala care roade și corupe societatea, transformând-o într-o mică împărăție de morți⁴⁴¹.

Dacă fiecare creștin trebuie să poarte, după puterile sale, această povară, preotul mai ales trebuie să o poarte cu iubire și răbdare. Aceasta înseamnă a se consacra unui martiriu cu atât mai dureros cu cât este mai inspirat de iubire; dureros, dar și exaltant. Atunci când micul paroh sesizează iruperea păcii în sufletul contesei, după atâta furtună, descoperă că „tristețea a pus stăpânire pe mine, o tristețe de nedefinit, în fața căreia eram complet neputincios. Poate că a fost cea mai mare ispită din viața mea”⁴⁴² și-și dă seama că este – el, „distratul cerșetor de viață din ușă în ușă, fără nici chiar să îndrăznească să bată” – instrument de har și atunci o uimire înșeninată îi inundă sufletul: „E bine când ești trist. Asta răscumpără păcatele, îmi spun uneori” îi zice Serafitei⁴⁴³. Contesei îi spusese că „chinurile noastre nu ne aparțin, el [Dumnezeu] și le asumă, sunt în inima lui. Nu avem dreptul să pornim în căutarea lor pentru a le sfida, a le huli”⁴⁴⁴. De aceea și el le poartă în inima sa, în spatele Domnului său pe calea crucii, așa de dură, totuși revelatoare de atâtea minunății:

O, minune! Să poți dărui astfel ceea ce n-ai tu însuși, o, dulcele miracol al mâinilor noastre goale! Speranța muribundă din inima mea a înflorit în inima ei, spiritul rugăciunii pe care-l crezusem pierdut, fără întoarcere, Dumnezeu i l-a dăruit și, cine știe?, în numele meu, poate... Să-l păstreze și pe acesta, să păstreze tot! Iată-mă despuiat, Doamne, cum numai tu știi să despoi, căci nimic nu scapă înfricoșătoare griji ce mi-o porți, înfricoșătoare tale iubiri!⁴⁴⁵.

⁴³⁸ „Și demonul angoasei este în esența sa, cred, un demon necurat” (*Journal*, OR, 1107); „Cum nu-și dă mai adesea seama că masca plăcerii, despuiată de orice ipocrizie, este tocmai aceea a angoasei? Ah! Aceste fețe lacome care-mi mai apar în vis – o dată la zece nopți, poate – aceste fețe îndurerate!” (*ibidem*, OR, 1127); „Desfrâul îmi face frică. Necurăția copiilor, mai ales” (*ibidem*, OR, 1106).

⁴³⁹ „Îl auzi pe ipocritul, pe desfrânatul, pe avarul, pe bogătașul înrăit – cu buzele lor groase și ochii pofticioși – gângurind *Sinite parvulos*, fără a părea atenți la cuvintele care urmează – cele mai teribile, poate, pe care le-au auzit urechea omului: «Dacă nu sunteți la fel ca unul dintre aceștia mici, nu veți intra în împărăția lui Dumnezeu»” (*Journal*, OR, 1073).

⁴⁴⁰ „Firește, este vorba tot de examinarea săracului – săracul este martorul lui Isus Cristos, moștenitorul poporului evreu, nu? – dar în loc de a-l reduce la o vită, sau de a-l omorî, ei și-au închipuit să facă din el un mic rentier sau chiar – presupunând că lucrurile merg din ce în ce mai bine – un mic funcționar. Nimic mai cuminte, mai ordonat” (*Journal*, OR, 1069).

⁴⁴¹ Cf. *Journal*, OR, 1031.

⁴⁴² *Journal*, OR, 1157 ș.u.

⁴⁴³ *Journal*, OR, 1206; cf. *Journal*, OR, 1162 și 1176.

⁴⁴⁴ *Journal*, OR, 1164.

⁴⁴⁵ *Journal*, OR, 1170.

Sunt „înfricoșătoare” Ghetsemani și Golgota, însă aici Cristos, pe Cruce împlinește „perfecțiunea Umanității sale Sfinte”⁴⁴⁶, pentru că realizează acel miracol de iubire care este transmutarea suferinței. Micul paroh acceptă ca și în el să se împlinească această perfecțiune, cu părăsirea iubirii și cu umilința cerșetorului din sufletul de copil. De fapt, așa cum scrie în jurnalul său, el se abandonează „mișcării acelei dulci milostiviri a lui Dumnezeu”⁴⁴⁷.

„Oribil de impresionabil” așa cum este, înțelege bine că nu va ști să moară, că agonia sa nu va fi una perfectă și împlinită, ca aceea a unui om sigur de sine și de propriul curaj. Însă, dacă „agonia umană este înainte de toate un act de iubire” și nu de curaj, el va pune iubire cât va putea, atât încât să spună cu Învățătorul: *Consummatus est!* Este oferta sa totală. Și atunci să vină nimicul, teama, lacrimile, părăsirea, numai să fie iubire.

Înainte de a mă lămuri asupra soartei mele, nu o dată mi s-a făcut teamă că nu am să știu să mor când îmi va veni clipa, căci e neîndoișor că sunt îngrozitor de impresionabil. [...] Se spune că agonia călugărilor sau a maicilor nu este totdeauna dintre cele mai resemnate. [...] Înțeleg prea bine că un om sigur de el, de curajul său, dorește să facă din agonia lui un lucru perfect, desăvârșit. În lipsă de ceva mai bun, agonia mea va fi ce s-o putea, nimic mai mult. [...] agonia umană este înainte de toate un act de iubire. E posibil ca bunul Dumnezeu să facă din agonia mea un exemplu, o lecție. Aș dori totodată să trezească milă. De ce nu? I-am iubit mult pe oameni, și simt că într-adevăr tărâmul acesta al celor vii mi-era drag. N-am să mor fără lacrimi. Atunci când nimic nu mi-e mai străin decât o indiferență stoică, de ce aș dori o moarte ca a acelor impasibili? Eroii lui Plutarh îmi inspiră teamă și totodată dezgust. Dacă aș intra în Paradis deghizat astfel, mi se pare că l-aș face până și pe îngerul meu păzitor să zâmbească. De ce să mă neliniștesc? De ce să mă gândesc cum va fi? Dacă îmi va fi frică, voi spune: mi-e frică; fără rușine. Fie ca întâia privire a Domnului, când îmi va apărea Sfânta Față a lui, să fie o privire care liniștește!⁴⁴⁸.

Va muri „spoliat”, în casa unui prieten ex-preot, curgându-i sudoare de pe frunte și de pe față, cu stomacul devorat de cancer și cu o mare neliniște – așa părea – în privire, între buzele semideschise. Va reuși să pronunțe aceste cuvinte – reluate de autor de la sfânta Tereza din Lisieux⁴⁴⁹ – chiar înainte de a muri: „Ce importanță are? Totul este har”⁴⁵⁰. O altă provocare a harului. Cu alte cuvinte: ce importanță are să mori așa „spoliat”, murdar

⁴⁴⁶ *Journal*, OR, 1255.

⁴⁴⁷ *Journal*, OR, 1230.

⁴⁴⁸ *Journal*, OR, 1256.

⁴⁴⁹ Această expresie nu-i aparține lui Bernanos, ci sfintei Tereza de Lisieux. În acest sens, Michel Esteve scrie în nota despre acest „totul este har”: „Scriitorul a fost surprins și s-a amuzat de confuzia cititorilor *Jurnalului*. Câteva zile înainte de a muri, l-a întrebat pe abatele Pezeril: «Și dumneavoastră credeți că *totul este har* este al meu?»” (M. ESTÈVE, „Notes et variantes”, OR, 1885).

⁴⁵⁰ *Journal*, OR 1259.

de sânge, fără sacramentul bolnavilor, departe de ai tăi, asistat de doi sărmani nefericiți, ex-preotul și însoțitoarea sa? Totul este har, adică totul intră în planul iubirii. Iubirea este aceea care se întinde la toți și la propria persoană. În ultima pagină a jurnalului său a scris:

A te urî este mai ușor decât crezi. Harul constă în a uita de tine însuși. Dar dacă ar muri în noi orice orgoliu, harul harurilor ar fi să te iubești cu umilință pe tine însuși, ca pe oricare dintre cei care suferă întru Isus Cristos⁴⁵¹.

Până când ochii noștri se chinuie să vadă în noi persoana noastră, viața noastră, suferința noastră, este greu să ne iubim. Dacă reușim să trecem peste și să urcăm până la înălțimea Crucii ca să avem „privirea pe care Dumnezeu a văzut-o de la înălțimea Crucii”⁴⁵² pentru a-l vedea pe Cristos în noi, agonizând în noi, este posibil să ne privim cu iubire, așa cum s-a văzut el, micul paroh din Ambricourt, în ultimele clipe ale vieții. „Privirea sa era mai calmă, chiar a zâmbit”, după ce i-a cerut ex-preotului să-l dezlege. Aceasta este lucrarea harului care dă totdeauna oamenilor posibilitatea de a învinge păcatul și de a ajunge la o comuniune și la o perfecțiune indicibilă: de a deveni *icoana* lui Cristos.

3.2. Laicul – transparența lui Cristos în agonie

Chantal de Clergerie – protagonista din *La joie* – reprezintă pentru autorul nostru tânărul și laicul creștin în căutarea sfințeniei. Este o Tereza de Lisieux în lume, miracol de frumusețe și puritate, eroină a harului, împărțitoare de bucurie. Trăind într-un ambient viciat psihic, așa încât sfințenia sa este considerată un caz clinic, ea își asumă mediocritatea tatălui său, siguranța plină de plictiseală a doctorului La Pérouse și iubirea față de rău a lui Feodor, poartă la eliberarea de minciună pe bunica sa și, împreună cu abatele Chevance, smulge din abisul nimicului pe abatele Cénabre prin viața și moartea sa.

În realitate, Chantal este și ea icoana lui Cristos. Datoria sa este – ca toți ceilalți sfinți ai lui Bernanos – de a-l face văzut pe Cristos; destinul său personal nu are multă importanță, dar descoperă ceva din unicul necesar: iubirea lui Isus suferind. Vocația sa este de a purta cu Cristos povara suferințelor, „pentru a împlini opera unică pentru care s-a născut: mântuirea acestor sărmani de care se simțea responsabilă în fața lui Dumnezeu”⁴⁵³. Vocația sa are deci dimensiune expiatorie⁴⁵⁴. Într-un episod al romanului descoperă acest adevăr. Aceasta se întâmplă când trebuie să o poarte în spate pe bunica nebună al cărei păcat de asasinat l-a luat asupra sa cât și datoria de a-l ispăși:

⁴⁵¹ *Journal*, OR, 1258.

⁴⁵² *Journal*, OR, 1152.

⁴⁵³ *La joie*, OR, 680.

⁴⁵⁴ Cf. H.U. VON BALTHASAR, *Le chretien Bernanos*, 155-156.

Bunică, spuse Chantal, după o lungă tăcere, trebuie să intrăm din nou acolo jos, dumneavoastră și eu. Trebuie să intrăm înapoi în Domnul [...] Nu vă fie teamă, a adăugat. Acum sunt destul de puternică pentru a vă purta și așa vrea ca dumneavoastră să fiți grea, mult mai grea, grea cât toate păcatele lumii. Pentru că, vedeți, bunică, am descoperit acum un lucru pe care îl știam de mult timp: nu este posibil să fugim unii de alții mai mult de cât ne este posibil să fugim de Dumnezeu. Avem în comun un singur lucru, păcatul. Și-a apropiat gura de fruntea transpirată a bătrânei și și-a întipărit bursc buzele. Capul ascultător a alunecat moale și s-a lăsat cu ochii închiși. Deja Chantal ducea, strâns la piept ca pe un lucru prețios, prada mizerabilă. Soarele puternic îi ardea ceafa și mâinile, aspira aerul din plămânii săi, îi absorbea până și gândurile, dar ea simțea că nici un soare de pe lume n-ar fi putut de acum să-i sece bucuria. „Bunică”, murmură gâfâind, oprindu-se ca să-și tragă sufletul, „am impresia că te duc eu, dar tu ești aceea care mă porți... Nu mă mai lăsa să plec”. Privirea sa beată de oboseală și de lumină era plină de o provocare liniștită⁴⁵⁵.

Nu numai această bătrână nebună este povara lui Chantal: mai are de purtat tristețea abatelui Chevance, părintele său spiritual, „confesorul servitoarelor”, umil și simplu, mort într-un mod misterios, lipsit de ultimele sacramente, cu „ochii posomorâți, aproape secați de lacrimi, cu gura strâmbă, enorma oboseală a brațelor lăsate deasupra cuverturii roșii de sânge”⁴⁵⁶. „Moartea abatelui Chevance marca fără întoarcere – ne face cunoscut autorul – marca pentru totdeauna, pasul decisiv”⁴⁵⁷. Chevance era un suflet plin de Dumnezeu. Cum se explică acea moarte cruntă? Chantal ajunge să afle după aceea că, pentru a-l salva pe Cenabre, omul lui Dumnezeu a renunțat și la moartea sa: a voit să intre în moarte „cu adevărat gol” și singur, asemenea lui Cristos pe cruce, părăsit de Tatăl.

Eu trebuie să intru în moarte ca un om, un om cu adevărat gol. Eu nu mai sunt un păcătos, eu nu sunt nimic decât un om, un om gol. Nu încerca să găsești sensul la toate acestea. Nu-i bine să te apropii prea mult de un muribund ca mine. Scoate-mă din inima ta, fiica mea, aruncă-mă așa cum m-a aruncat El însuși, fără să se învrednicească să se întoarcă încă o dată spre slujitorul său umilit⁴⁵⁸.

În fața unei astfel de goliciuni umilitoare⁴⁵⁹, Chantal nu poate sta inertă. I-a dăruit bucuria sa primind în schimb o alta misterioasă și profundă⁴⁶⁰, aceea care rămâne după dăruirea totală de sine⁴⁶¹. Bucuria lui Cristos pe cruce.

⁴⁵⁵ *La joie*, OR, 616.

⁴⁵⁶ *La joie*, OR, 559.

⁴⁵⁷ *La joie*, OR, 553.

⁴⁵⁸ *L'impoture*, OR, 528).

⁴⁵⁹ „Eu n-am nimic, îi plăcea să spună abatele Chevance. Mi-au trebuit treizeci de ani ca să recunosc că n-am nimic, absolut nimic. Ceea ce cântărește în om este visul...” (*La joie*, OR, 615); „Iubirea se arată așa cum este, goală ca mâna, goală ca un vierme” (*La joie*, OR, 618).

⁴⁶⁰ „Vă dau bucuria mea!» Ea i-a dat de fapt bucuria sa, și a primit o alta, imediat, din bătrânele mâini legate de moarte” (*La joie*, OR, 553).

⁴⁶¹ „Cine poate dezamăgi umilința plină de bucurie? Cu toate acestea, agonia bătrânului preot a făcut acest miracol” (*La joie*, OR, 562).

În noaptea și în ceasul în care Chantal cade sub loviturile de revolver ale lui Feodor, se întâmplă cu Cenabre ceva neașteptat și misterios. Harul, plătit așa de scump, va acționa în întunericul sufletului său cu strălucirea unui fulger. Înainte de a-și pierde uzul rațiunii, cu voce supraomenească, se va ruga *Pater noster*⁴⁶². Era breșa la care Cenabre se gândea adesea, acel palid reflex al zilei, în cele din urmă intră „în mormântul în care îngropase viața sa”⁴⁶³.

Ca și Domnul său, Chantal este un dar răstignit: și ea este despuiată ca nici o altă creatură⁴⁶⁴, pierde totul – este momentul decisiv al pătrunderii forței divine în cea mai mare profunzime a inimii sale⁴⁶⁵; ca și Cristos, este dăruire totală de sine pentru alții, în voința de a se abandona complet Domnului. „Nu! Nu vreau să fiu cruțată!”⁴⁶⁶, îi repetă lui Cenabre. Singurătate, frică, neputință, golire de sine: acceptă totul abandonându-se iubirii.

Și nici chiar propria suferință nu-i mai aparținea, ea nu știu să o rețină în sine: era ca revărsarea afară din trupul său zdrobit, nimic, a sângelui prețios dintr-o altă inimă. „Eu nu mai posed nimic?”, se gândea ea cu o bucurie încă naivă și totuși gravă, augură, pe care ar fi voit să o strângă cumplit la pieptul său, ca și rodul sublim al extraordinarei sale uniri... „Dacă El ar voi, aş putea să mor”⁴⁶⁷.

Va muri de fapt de o moarte „goală”, ca aceea a lui Chevance. Chantal dăruiește totul, și suferința sa. A renunțat și la moartea sa, cum se exprimă Fernanda în fața trupului neînsuflețit și desfigurat a lui Chantal:

Domnule, nu-mi voi scoate din cap ideea că ea a voit această moarte – nu alta – aceasta. Ea nu era niciodată atât de umilită, nu dorea decât disprețul, ar fi trăit în parf. [...] Și acum oamenii merg scuturând din cap, bârfind, se spune că era nebună sau mai rău... A renunțat la totul, domnule, vă spun, chiar la moartea sa⁴⁶⁸.

Principala sa preocupare era numai să-l urmeze pe Domnul, încrezătoare fiind că Dumnezeu ar fi smuls de la ea cu forța ceea ce ea nu ar fi avut curajul să-i ofere⁴⁶⁹. Cu puțin timp înainte de a cădea sub loviturile lui Feodor îi spunea lui Cénabre:

⁴⁶² Cf. *La joie*, OR, 724.

⁴⁶³ „Dar Cénabre visa adesea la această fisură invizibilă în zid, acest palid reflex al zilei într-un mormânt în care închisese viața sa” (*La joie*, OR, 690).

⁴⁶⁴ „Mai mult decât oricui, tocmai mie îmi lipsește Dumnezeu” (*La joie*, OR, 704).

⁴⁶⁵ „Acest muribund avusese experiența sa, onoarea sa, mândria sa, scumpa siguranță a vieții sale, și ea le pierdea dintr-o dată. [...] Stătea în fața lui Dumnezeu, așa despuiată ca nici o altă creatură, dar nezdruccinată în voința sa de a accepta fără rezerve, de a suferi fără să se plângă. În acea clipă decisivă, marele său efort nu ducea decât să se plaseze cu umilință pentru ca lovitura divină să-i fie dată până la capăt, comod, până în inimă. [...] ea se mărta pentru veșnicie cu misterioasă umilire a unei astfel de morți” (*L'imposture*, 529-530).

⁴⁶⁶ *La joie*, OR, 699.

⁴⁶⁷ *La joie*, OR, 682.

⁴⁶⁸ *La joie*, OR, 723.

⁴⁶⁹ „Nu am nevoie să văd clar în mine, spuse ea, este prea târziu. Ce contează ce sunt, sau nu sunt? Iată-mă acum aruncată în teasc: Dumnezeu va scoate de la mine cu forța ceea ce eu n-aș fi avut curajul să-i dăruiesc. Nimic de acum înainte nu-l va opri” (*La joie*, OR, 700).

Vă voi spune că dacă chiar ar trebui să mor peste zece minute, aș vrea, cu îngăduința Domnului nostru, să fiu în felul unui copil, ba nu, în felul unei mici bestii nevinovate care ia ultima gură de aer proaspăt, de apă proapătă și merge spre sărmanul său sfârșit pe urmele stăpânului său. Stăpânul ține funia, n-are decât să-l urmeze... Și atunci ce importanță are să fii înțeleaptă sau nebună, sfântă sau vizionară, și chiar înconjurată de îngeri sau de demoni, incapabili și unii și alții să mă abată de la drumul meu, numai cât lungimea funiei?⁴⁷⁰

Chantal este cufundată în misterul răscumpărării și este total îndreptată spre Sfânta Agonie iar aceasta o duce mai departe între ghearele sale⁴⁷¹. Reușește astfel să trăiască momente de înaltă tensiune mistică, alături de al său „Dumnezeu solitar, refugiindu-se în noapte ca un tată umilit în brațele ultimei sale fiice, consumând lent teama sa umană în revărsarea sângelui și lacrimilor, sub măslinii negri”⁴⁷².

Într-o zi i se întâmplă să se apropie de marele eveniment al lui Cristos în agonie: el plânge și asudă din cauza trădării lui Iuda, simbolul omului care îl refuză și îl vinde, deși în seara trădării binecuvântase „începuturile apropiatei sale agonii, cum binecuvântase în aceeași zi via și grâul” și a oferit Trupul său tuturor oamenilor. Atunci, ca Isus în Ghetsemani, Chantal recunoaște „tovarășa fidelă, prietena umilă și sinceră a vieții sale, suferința umană, în acea scânteie uimitoare, insuportabilă care era însăși suferința lui Dumnezeu”⁴⁷³. Atunci:

Simplu, așa cum s-a oferit de atâtea ori pentru păcătoși, merse cu aceeași mișcare a sufletului spre acest păcătos al păcătoșilor, deschizând brațele. S-a oferit aceste disperări de nepătruns cu un sentiment misterios care nu era cu totul nici oroare nici compasiune, dar un fel de curiozitate sacră⁴⁷⁴.

Darul Răscumpărătorului, oferit în Cenacol și consumat pe Golgota, s-a prelungit în timp. Cenabre va regăsi prezența care salvează, dar Chantal va fi jertfită, ca și Cristos, pentru că era transparența sa.

4. Concluzie

Din ceea ce am prezentat în acest capitol putem conchide că în dialectica dintre păcat și har, unde este plasat omul în prima sa fază existențială, fluxul dramatic al timpului este mereu „amenințat” de harul supranatural cu un reflex mereu posibil – manifestat ca „irupere” sau „iradiere” în sfințenie – capabil să realizeze o adevărată „metamorfoză” a ființei umane.

⁴⁷⁰ *La joie*, OR, 700.

⁴⁷¹ Cf. *La joie*, OR, 683.

⁴⁷² *La joie*, OR, 683.

⁴⁷³ *La joie*, OR, 685.

⁴⁷⁴ *La joie*, OR, 689.

„Agonia umană este înainte de toate un act de iubire”⁴⁷⁵. Aproape toți protagoniștii din romanele lui Bernanos sfârșesc astfel: în mod mizerabil, în cea mai completă dezolare. Este despuierea completă a creaturii, dar paradigma acestei despuieri a oferit-o Cristos. Toți parcurg din nou în neliniște mai întâi și apoi în pace, agonia lui Cristos. Suferind, omul îl imită astfel pe Isus Cristos, suferind se oferă, oferindu-se – adică a fi pentru alții – nu numai că depășește starea propriului păcat, dar se lasă purtat la perfecțiune care se manifestă în comuniunea cu Dumnezeu și cu oamenii; omul se deschide planului iubirii lui Dumnezeu.

Figura sfântului este prezentă în multe din lucrările lui Georges Bernanos. Condiționat de credința sa, a căutat să dea un răspuns omului, contemporanului său, pe care acesta îl caută la întrebările pe care și le pune în tragicul existenței sale. Dezrădăcinat de valorile credinței, experimentează angoasa, plictiseala, dezgustul, absurdul, neantul. Bernanos spune că și sfinții trăiesc aceeași existență, cu aceleași experiențe, numai că ei, ajutați de har, îndrăznesc să facă un pas înainte, trecând dincolo de toate acestea, asumându-și – și nu revoltându-se împotriva – limitele condiției umane și apropiindu-se de Cristos, care a luat asupra sa natura noastră umană, – „s-a făcut într-un tot asemenea nouă în afară de păcat”, dar și pe acesta l-a luat asupra sa – se lasă antrenați în marea aventură a iubirii divine, capabilă să transfigureze totul (chiar și cea mai teribilă agonie fiind transformată într-un act de iubire), ajung la măreția de colaboratori, de instrumente în mâna lui Dumnezeu prin care este revărsat asupra tuturor oamenilor, în toată mizeria lor, darul mântuirii. Astfel devin icoana lui Cristos, mereu în agonie în orice existență umană, până la sfârșitul timpurilor. De aceea Bernanos îi propune ca modele de urmat, iar cinstitorii dacă i-ar urma pe sfinți „în loc să-i aplaude”, lumea ar fi cruțată de multe dintre relele care se abat asupra ei.

În viața sfântului, și prin el în viața multor oameni, Dumnezeu realizează o adevărată „metamorfoză” a ființei umane, purtând-o la împlinire. Ultima dovadă este suferința care rămâne, una dintre trăsăturile cele mai semnificative ale urmei lui Dumnezeu în ceara acestei lumi. Toți parcurg, în neliniște mai întâi și apoi în pace, agonia lui Cristos. Suferind, omul devine ucenic al Domnului, suferind se oferă, oferindu-se în iubire nu numai că depășește starea păcatului propriu sau a aproapei sale, dar se lasă purtat la perfecțiune, care se manifestă în comuniunea cu Dumnezeu și cu oamenii; sfântul se deschide planului iubirii lui Dumnezeu, unde „totul este har”.

⁴⁷⁵ *Journal*, OR, 1256.

CONCLUZII FINALE

Prezenta lucrare, după cum indică și titlul, își concentrează atenția asupra omului din scrierile lui Georges Bernanos, așa cum îl vede și îl descrie el, într-o tensiune continuă spre împlinire sau spre distrugere, mereu fiind atras de harul lui Dumnezeu care lucrează în el pentru a-l smulge de „sub soarele Satanei” și a-l purta în împărăția luminii.

Omul este chipul lui Dumnezeu. Viziunea lui Bernanos despre om își are rădăcinile în misterul lui Cristos, Cuvântul întrupat. Numai cel care se apropie de Cristos și crede în el ajunge să dea un sens celor care nu au sens, află semnificația vieții și a istoriei ajungând să trăiască pe deplin viața umană. Creat după chipul lui Dumnezeu omul este destinat să devină el însuși un alt Cristos, devine „măsura” justă a omului. Această situație a omului modern apare clară în lumea în care trăiește și pe care caută să o construiască. În consecință lumea ar putea fi distinsă după esența sa și după existența sa. S-ar putea aproape susține că toate formele de speranță umană, toate visele pe care și le face omul, sunt o „imagine slabă și palidă, aproape de nerecunoscut a Împărăției lui Dumnezeu”⁴⁷⁶, spre care înaintează.

Omul în societatea contemporană lui Bernanos. Persoana umană cu demnitatea sa și cu destinul său veșnic este ceea ce îl interesează cel mai mult pe Bernanos. La acest nivel de înțelegere a omului se plasează o mare parte din operele literare ale secolului al XX-lea, care se îndreaptă spre omul concret, situat în această lume, văzut în suferința și solitudinea sa, în neliniștea unei libertăți la care a fost condamnat, nemaivând încredere nici în filozofiile „obiective”, nici în sistemele metafizice. Este prezentat „omul fără chip”, apoi omul rănit în raportul său cu cosmosul, care a pierdut relația cu acel „cer” care îi dădea coordonatele pentru construirea „locuinței” sale. Acest om este pus să se confrunte dur cu negația, cu durerea, cu moartea, cu forțele de dezagregare ce acționează în istorie. Aceasta este drama lui și a civilizației moderne prezentată într-un mod tulburător de scriitorul nostru Bernanos.

Intrat în existență și dotat cu o libertate care i-a fost dată, omul este constituit ca o datorie pentru sine însuși: este datoria pe care nu poate să o eludeze. Fie că vrea, fie că nu vrea, el este chemat să se realizeze în noutatea

⁴⁷⁶ Cf. *La France contre les robots*, EEC II, 1003.

care-i stă în față: situat în prezent este proiectat în viitorul care-i apare ascuns încă, dar care îi este motiv de speranță.

Omul în condiția sa istorică. Chipul lui Dumnezeu a fost dăruit omului. Dumnezeu nu și l-a retras nici chiar după căderea în păcat. Dar omul nu mai este ceea ce ar trebui să fie: s-a stabilit o divergență între adevărul său profund și realitatea sa istorică. Esența sa este bună, în schimb existența sa, situația sa istorică este în mod teribil lovită de rău. Esența omului este în contradicție cu existența sa.

Pentru Bernanos, omul este chipul lui Dumnezeu, este adevărul său, dar care a căzut sub imperiul păcatului: aceasta este realitatea sa istorică. Acum omul este bun conform creației, însă este rău conform situației sale istorice. Această situație a omului modern apare clară în lumea în care trăiește și pe care caută să o construiască. Nu există lume rea în sine, căci lumea este în căutarea Împărăției lui Dumnezeu, dar ea se prezintă aproape ca o ideogramă a realității omului.

Chemat să iasă din solitudinea sa existențială în realitatea supranaturală. Viziunea solitudinii supranaturale a omului la Bernanos se naște din experiența sa trăită în solitudine, în sărăcie materială și morală. Lumea este un univers dramatic. Lăsată în cea mai completă solitudine, care se arată a fi cu atât mai profundă cu cât s-a îndepărtat de creștinism, societatea contemporană este pentru Bernanos un infern de neîncredere și de ură, în care oamenii se agită înnebuniți fără să știe încotro se îndreaptă.

Supranaturalul este pentru opera lui Bernanos ceea ce destinul, istoria sau libertatea sunt pentru alți scriitori. În această lume fără Dumnezeu, devalorizată din cauza lipsei valorilor spirituale, autorul face să irupă prin scrierile sale o altă dimensiune a realității: cea metafizică și teologică a supranaturalului. În acest ambient al supranaturalului își află omul adevărul: păcătos, da, însă totdeauna chemat de har ca să depășească această condiție a sa și să ajungă la comuniunea cu Dumnezeu. De aceea Bernanos îl pune pe pista Celui Rău pe omul care nu dă supranaturalului importanța cuvenită. Răul, păcatul în rădăcina sa, este refuzarea supranaturalului, în timp ce binele este aderarea completă la acesta, pentru că numai în Dumnezeu este posibilă iubirea de sine și de alții. Celor care mai cred că omul este capabil să se realizeze în mod autonom și să construiască o lume nouă doar cu propriile forțe, Bernanos le pune în față lupta crâncenă dintre bine și rău, dintre păcat și har, în care fiecare om este implicat, și le arată „tragică solitudine” a ființei umane pentru a înțelege în cele din urmă necesitatea harului. Martor al supranaturalului, Bernanos nu trăiește dincolo de mormânt, dar mărturisește în favoarea unui supranatural încarnat în structurile istorice.

Omul în fața păcatului. În efortul de a încarna în scrierile sale supranaturalul, Bernanos prezintă intuiția sa despre misterul omului și al adevărului său, angajându-se să pună omul de astăzi în fața prezenței adevărului veșnic pentru a avea experiența supranaturală a credinței, care-i descoperă „densitatea” păcatului și să-l învețe că păcatul ca realitate, o dată comis, nu mai poate fi depășit fără intervenția harului lui Dumnezeu. Fără a se preocupa să dea o sistematică conceptului de păcat, Bernanos îl prezintă ca adevăratul rău care poate să-l lovească pe om în integralitatea sa. Binele, a cărui expresie prin excelență este harul, este perceput ca o forță, ca ceva care determină viața în întregime, ca o experiență de fiecare zi. Pe acest fundal, în contra-lumina harului se distinge cu claritate pata neagră a păcatului. Planul este cel al acțiunii, al experienței și nu cel ideologic. Păcatul, în acest context, este refuzarea „iubirii absolute” căreia i se opune cu adevărată aversiune lui Dumnezeu, în dinamismul „enormei aspirații a golului” până la a împlini în sine, prin tentativa sa de „anihilare”, un adevărat „delict împotriva Iubirii”, adică „un deicid”, după afirmația lui Bernanos.

Insondabilul mister al harului și al păcatului – un binom de nedespărțit – este prezentat cu o forță și o vitalitate extraordinare. În toate textele sale, autorul reușește să facă vizibilă ciocnirea violentă dintre „dulcea speranță” care conduce la Dumnezeu și adâncă disperare care poartă la nimic. Plecând de la experiența personală în această privință, Bernanos folosește toate posibilitățile tehnice ale scrierii pentru a întrupa în umanitatea personajelor sale dialectica dintre păcat și har. De aici o insistență asupra consecințelor păcatului pe de o parte ca dezumanizare și devastare a unei lumi triste, devorată de plictiseală în solitudine, de gustul misterios al deprimării, și pe de altă parte o insistență asupra efectelor harului care se descoperă în comuniune și în dăruirea totală de sine ca seninătate, bucurie, în ciuda suferinței pe care o poartă.

În ultimă analiză realitatea păcatului se poate defini în raport cu harul, adică cu situația mântuirii restabilită pentru omul păcătos prin răscumpărarea lui Cristos. Omul răscumpărat se întoarce și este făcut părtaș la sfințenia și prietenia lui Dumnezeu.

Omul între păcat și har. Bernanos amintește că omenirea rămâne totdeauna în ciuda tuturor distragerilor de orice tip terenul de luptă dintre har și păcat, dintre Dumnezeu și Cel Rău. El a cunoscut lumina harului ca și rânjetul batjocoritor al răului. Mai mult decât oricare alt scriitor creștin din timpurile moderne, Bernanos rămâne „cântărețul harului”, așa cum este și heraldul libertății umane a omului. Cheia de sinteză pentru toate aceste teme se află în experiența sa religioasă. Pentru el victoria asupra răului nu constă în a refuza să-l denunțe, dar în a-i nega victoria definitivă,

afirmând existența lui Dumnezeu și puterea lui salvatoare. Misiunea scriitorului nu este aceea de a-l justifica pe cel păcătos nici de a spune doar că adevăratul păcat există atunci când omul caută răul nu atât datorită slăbiciunii ci pentru el însuși, cât de a recunoaște că nu există abis pe care milostivirea lui Dumnezeu să nu fie în stare să-l umple. Natura omului este rănită, coruptă, nu poate să se sustragă misterului răului, însă cel care este cuprins de rău, este cuprins și de har. Păcatul este văzut și se vorbește despre el în toate romanele autorului nostru doar din orizontul răscumpărării, în lumina harului care salvează și eliberează.

Omul în mijlocul luptei spirituale dintre păcat și har. Opera lui Bernanos răsună de tumultul luptei spirituale. Imaginea bătăliei se referă la lupta continuă în domeniul moral din viața omului: este eterna și dramatica luptă dintre bine și rău, dintre iubire și ură, dintre har și păcat. Cei care-l citesc pe Bernanos vorbesc despre „eroii” bernanosieni pe care îi identifică cu „sfinții”. Viziunea autorului este că toți eroii săi sunt implicați în acțiuni care țin de domeniul spiritual. Fiecare carte a lui Bernanos poartă spre privirea milostivă a lui Dumnezeu care se așează asupra omului, provocându-l la o alegere. Este dialectica prezentă în întreaga tradiție creștină între simțul angoasei, al disperării pe care omul îl poartă în interiorul său atunci când alege falsele obiecte ale iubirii și puterea de convertire pe care i-o adresează mereu harul divin. Pentru Bernanos, în conflictul dramatic al omului este victoria binelui asupra răului, a vieții asupra morții, a divinului asupra omului, asupra părții decăzute. De aceea este necesară intervenția harului: harul se încarnează pentru a deveni parte a oamenilor, se instalează în aventura umană. Aceasta este marea șansă a omului. În deschiderea sinceră și umilă în fața acestui mister inefabil stă salvarea sa, stă rezolvarea problemelor, a nelineștilor omului modern.

Cristos – adevărul și împlinirea omului: sfințenia. În scrierile sale, Bernanos se arată angajat pentru un creștinism încarnat în spațiu și în timp. Nu există ruptură între spiritualitatea cărților sale și aceea a vieții sale. Cu limbajul său, face vie în imaginație ceea ce sfântul, preotul, creștinul trăiesc în viața lor. Ca regulă și normă pentru a judeca spiritul timpului, are un singur criteriu: persoana lui Isus Cristos. De aceea în scrierile sale vorbește despre sfințenie ca despre „singura aventură” pe care omul merită să o întreprindă, riscând totul din iubire față de acela care mai înainte a riscat totul până la dăruirea totală de sine din iubire față de Tatăl și de oameni. În opera lui Bernanos găsim „tragicul mister al mântuirii” atât în domeniul spiritual cât și în cel politic și social, pe plan mondial și individual, dar mai ales pe planul persoanei. Este importantă „vocația” creștinului care implică harul din partea lui Dumnezeu precum și misiunea pe care o cere odată acceptată, care presupune o obligație, o responsabilitate față

de Dumnezeu și față de aproapele. Numai pe calea apropierei de „chipul” său – Cristos, Cuvântul întrupat – omul ajunge să se unească cu Dumnezeu, ajunge la sfințenie, ajunge la împlinirea existenței sale. Iar sfântul nu poate veni decât de la izvorul limpede al sfințeniei: Cristos. În lumea lui Bernanos persoana lui Cristos constituie centrul de gravitații. Cristos este pentru el realitatea absolută, alimentul zilnic al vieții sale interioare. Sedus mereu de chipul lui Cristos, Bernanos se oprește să-l contemple mai ales în agonia sa: plin de tristețe, sfâșiat de durere.

Sfințenia este înainte de toate răspunsul liber, dat în întregime de către o persoană care a descoperit chemarea divină de a-l sluji pe celălalt, dar și fidelitate îndelungă și plină de răbdare zilnică față de această chemare. Sfințenia este prezența lui Dumnezeu într-un suflet care acceptă să-l primească punându-se total la dispoziția sa. Toată lupta spirituală stă în renunțarea la propria voință dezordonată pentru a intra în planul lui Dumnezeu, pentru a-și însuși voința sa, care presupune un discernământ la care se ajunge prin rugăciune. Viața sfântului se caracterizează prin asumarea riscului dăruirii totale. În dăruirea de sine, în deschiderea spre alții, omul, în special creștinul oricare ar fi el, preot sau laic, ajunge să se realizeze pe deplin. Iar aceasta este o chemare stringentă de a acționa în comuniune ca semn credibil al credinței noastre în Răscumpărătorul lumii.

BIBLIOGRAPHIE

Fontes

BERNANOS Georges, *Oeuvres romanesques suivies de Dialogues des carmélites*, Plon, Seuil, Gallimard, Paris 1961.

- PICON G., „Préface – Bernanos romancier”, IX-XXXIV.
- ESTÈVE M., „Biographie”, XXXV-LX.
- *Madame Dargent*, 1-14.
- *Une nuit*, 15-38.
- *Dialogue d’ombres*, 39-53.
- *Sous le soleil de Satan*, 55-308.
- *L’Imposture*, 309-530.
- *La Joie*, 531-724.
- *Un crime*, 725-871.
- *Un mauvais rêve*, 873-1027.
- *Journal d’un curé de campagne*, 1029-1259.
- *Nouvelle histoire de Mouchette*, 1260-1345.
- *Monsieur Ouine*, 1347-1562.
- *Dialogues des carmélites*, 1563-1719.
- *Appendices*:
 - o *Lettres à l’abbé Lagrange*, 1723-1738.
 - o *Premiers essais romanesques*, 1739-
 - ▶ *Épopées de France «On passera!...»*, 1739-1741.
 - ▶ *Aux beaux temps du Panche. Pour préserver les lys..*”, 1741-1743.
 - ▶ *Les héros d’autrefois. La pitié du chauan*, 1743-1745.
 - ▶ *Aux beaux temps du Panche. Le geste du roi*, 1745-1747.
 - ▶ *Les glanes de l’histoire. Ce qui ne meurt pas*, 1747-1749.
 - ▶ *Aux beaux temps du Panche. Les deux fils*, 1749-1753.
 - ▶ *Aux beaux temps du Panche. Mademoiselle triomphe*, (nouvelle), 1753-1757.
 - ▶ *Virginie, ou le plaisir de champs*, 1757-1758.
 - ▶ *La muette*, 1758-1761.
 - ▶ *La tombe refermée*, 1761-1764.
 - ▶ *La mort avantageuse du chevalier de Lorges*, 1764-1766.

BERNANOS Georges, *Essais et écrits de combat*, I, Gallimard, Paris 1971.

ESTÈVE M., *Préface. Bernanos et notre temps*, IX - LI.

ESTÈVE M., *Note sur le texte*, LIII.

- *Saint Dominique*, (1939), 1-18.
- *Jeanne, relapse et sainte*, (1929), 19- 42.
- *La grande peur des bien-pensant*, (1931), 43 - 350.
- *Les grands cimetières sous la lune*, (Plon, 1938), 351-575.
- *Scandale de la vérité*, 577-613.
- *Nous autres français*, 615-772.
- *Les Enfants humiliés. Journal 1939-1940*, (Gallimard 1949), 773-905.

TEXTES NON RASSEMBLÉS PAR BERNANOS 1909-1939.

- 1909-1913 (pour *Le Crépuscule de vieux*, Gallimard, 1956).
 - Les effets du préjugé démocratique dans le monde des lettres (1907), 909.
 - Ceux de chez nous, 913.
 - Léon Daudet romancier, 916.
 - Variations sur un fort en thème, 920.
 - Mœurs macédoniennes, 921.
 - La Malibran, 923.
- Articles publiés dans *L'Avant-Garde de Normandie* (1913-1914).
 - Zola ou l'idéal, 927.
 - La dignité de la presse, 929.
 - La grève des menuisiers, 932.
 - Le duc a ramassé un duché, 933.
 - Les radicaux sur le Pau, 935.
 - La jeunesse française autour de Maurras, 939.
 - Silence au pion, 941.
 - À propos de l'A fausse étoile, 943.
 - Lettre au veillard, 946.
 - Il n'y a plus de républicains qu'au *Journal de Rouen*, 949.
 - Les fanatiques, 950.
 - Les lieux communs de l'Anarchie, 953.
 - Confraternité, 956.
 - Monsieur Hermant se fâche, 957.
 - Nos vrais maîtres, 957.
 - L'état de la cause monarchiste au Portugal, 960.
 - Nos procès, 961.
 - Une lettre de Paul Bourget, 962.
 - Le northman et les normands, 963,
 - Aux dames royalistes, 967.

- Picquart, 969.
- Le dernier livre de Dom Besse, 971.
- Le Congrès socialiste, 973.
- L'esprit radical, 974.
- Les candidats et nous, 978.
- Une réunion socialiste, 981.
- Le roi de la France plutôt que le roi de la Prusse, 983.
- M. Sarraut gouverneur, 987.
- La curée, 990.
- Les chacals, 992.
- La lettre de Gallier, 994.
- La crise persane, 997.
- Pour M. Gallier, horloger, 1000.
- Le péril conservateur, 1001.
- Un fol mélancholieux, 1004.
- Le courtisan de la mort, 1007.
- Léon Daudet, 1009.
- Un tricentenaire, 1014.
- Dimanche, le peuple de Rouen cherchait un roi, 1015.
- Ou est le chef?, 1018.
- Pour nos amis, 1020.
- Le jour de gloire..., 1025.
- Gaïetés et tristesses de M. U. Falaise, 1028.
- De l'air et de la vérité, 1030.
- 1920-1928.
- Robert Vallery-Radot. La réaction du sentiment catholique, 1033.
- Interview de 1926 par Frédéric Lefèvre, 1038.
- Lettre à Frédéric Lefèvre, 1048.
- À propos de *Mont-Cinère* de Julien Green, 1055.
- Leur gueules, 1058.
- Lettre à *La Gazette Française*, 1061.
- À Charles Maurras, 1063.
- Lettre à *Comoedia*, 1064.
- Lettre à *La Vie Catholique*, 1066.
- Lettre à *La Revue Fédér Aliste*, 1068.
- Critique de *Quand Dieu parle*, 1071.
- Une vision catholique du réel, 1074.
- Présentation à Rouen de Robert Vallery-Radot, 1089.
- Satan et nous, 1094.
- Une lettre de Georges Bernanos, 1101.
- Cécile Sauvage ou le miracle de la vie intérieure, 1103.

- Sur la jeunesse littéraire, 1105.
- Fantaisies sur l'histoire de demain, 1110.
- Noël à la maison de France, 1123.
- Les monstres mous, 1127.
- Discours aux étudiants d'Action Française, 1129.

– 1929-1931

- Après une enquête, 1133.
- Le juif et le bachelier, 1136.
- Une victoire muette, 1141.
- Édouard Drumont, 1153.
- Un émouvant hommage à la mémoire du marquis de Morès, 1174.
- Discours aux étudiants d'Action Française, 1178.
- Primoté de la peur, 1180.
- La Commune de 1871, 1187.
- Message aux jeunes français, 1212.
- Lettre à *Réaction*, 1216.
- Interview de 1931 par F. Lefèvre, 1217.
- Sous les yeux d'une nouvelle génération sacrifiée, 1223.
- La grande aventure manquée, 1227.
- Solitude de l'homme moderne, 1229.
- Etimologie littéraire, 1231.

– 1932-1939

- L'esprit de vieillesse, 1234.
- Spiritualisme et circonspection, 1237.
- Les bien-pensants n'ont plus de père, 1240.
- Plaidoyer pour les crimes passionnels, 1242.
- La Comédie-Française au secours de Richelieu, 1245.
- Organisons la peur, 1248.
- Lettre à M. François Cotzy, 1251.
- Réponse de M. François Coty à M. Goerges Bernanos, 1252.
- Un adieu, 1254.
- Réponse de Georges Bernanos à Charles Maurras, 1255.
- „Par tous les moyens”, 1258.
- Le temps de la colère, 1259.
- Rempart de papier, 1263.
- Chez l'homme seul, 1265.
- Historique d'une intervention inouïe, 1267.
- Encore l'historique d'une intervention inouïe, 1269.
- Crépuscule des vieux, 1271.
- Quelques précisions, 1273.
- Mémoire d'un „mort” (de Charles Maurras), 1276.

- Quelques autres précisions, 1277.
- Les précisions d'un porte-flacon (de L. Daudet), 1278.
- Notte pour M. Maurras, 1279.
- Consignes de police, 1281.
- Excuse au lecteur, 1283.
- Deuxième note pour M. Maurras, 1284.
- Le Dandy de la mangeoire, 1286.
- Le Dandy de la mangeoire, 1289.
- Notes pour les anonymes, 1290.
- De ce qu'il advint en l'Isle de Spoturne, 1291.
- Le Dandy de la mangeoire, 1293.
- De Luther à Gribouille, 1295.
- Le Dandy de la mangeoire, 1297.
- Au bout de la nuit, 1299.
- Bernanos, suce-pieds grandiloquent, 1302.
- Eusèbe de Brémont d'Ars, 1303.
- Ténèbres, 1304.
- Humanisme, 1306.
- Paul Cazin, 1307.
- Art populaire, 1308.
- Bien-pensants et mal-pensants, 1309.
- Louis Le Cardonnel, 1310.
- Jorge de Lima, 1312.
- Notices et notes*, 1317-1704.

BERNANOS Georges, *Essais et écrits de combat*, II, Gallimard, Paris 1995.

ESTÈVE M., *Note sur le texte*, IX-X.

- *Lettre aux anglais*, (Gallimard 1946), 1-197.
- *Le chemin de la Crois-des-âmes*, (Gallimard 1948), 199-692.
- *Appendice. Préfaces abandonnées*, 693-735.

TEXTES NON RASSEMBLÉS PAR BERNANOS 1938-1945, 737-971.

- Pour le journal „A noite” (1938), 739.
- Interview au Diário (1938), 741.
- Brésil, terre de l'espérance (1939), 743.
- Un ancien combattant s'exprime sur l'offensive allemande (1940), 745.
- Le destin de la France (1940), 747.
- Le comité de liquidation de Bordeaux est caduc (1940), 749.
- Le front des amitiés françaises (1940), 750.
- Dies irae (1940), 751.

- L'angoisse de notre temps (1940), 752.
- La France paiera tout (1940), 753.
- Pour la B.B.C. (1940), 755.
- Le duc de Guise (1940), 760.
- L'Armée française de 1914 et celle de 1939 (1940), 761.
- La chrétienté française (1940), 763.
- À Maria Helena Amoroso Lima (1940), 765.
- Aux catholiques français (1940), 766.
- Comprendre, c'est aimer (1940), 767.
- Un scénario policier (1941), 771.
- Pour la „France libre” de Buenos Aires (1941), 773.
- Lettre à Albert Guérin (1941), 775.
- Folkestone (1941), 778.
- Ordre et révolution (1941), 780.
- Prière à Jeanne d'Arc (1941), 782.
- La chrétienté française, fidèle, fière et libre (1941), 783.
- Aux catholiques français (1941)
- Aux enfants de France (1941), 788.
- Réponse à une enquête (1942), 789.
- Signe fatal (1942), 796.
- La foi dans l'Europe (1942), 798.
- La vocation spirituelle de la France (1942), 801.
- Botafogo (1942), 804.
- La défense des valeurs humaine (1942), 807.
- Pour les hommes libres les paroles libres (1942), 809.
- Jamais la France n'a toléré l'imposture (1942), 812.
- La révolution nécessaire (1942), 815.
- La disparition de l'«Imprensa» (1942), 818.
- Les aveugles volontaires (1942), 820.
- Casablanca et Toulon (1942), 823.
- Afriânio de Mello Franco (1943), 825.
- Lettre à Osório Borba i(1943), 829.
- Aux Français (1943), 830.
- Paix réaliste, paix sans justice (1943), 832).
- Le salut du monde est entre les mains des nations pauvres (1943), 834.
- Charles Péguy (1943), 836.
- Aux enfants de France (1943), 840.
- Ne vous laissez pas tromper par les apparences! (1943), 846.
- La chimère des affaires sûres (1943), 848.
- Les pieux paroissiens du Maréchal (1943), 851.

- Le giraudisme n'est pas Giraud (1943), 855.
- Le ventre de l'amiral de Laborde (1943), 856.
- L'opinion anglo-saxonne... (1943), 858.
- La réconciliation des français ne se fera pas sous le contrôle et la pression de l'étranger (1942), 860.
- Aux enfants de France (1943), 862.
- L'usurpation de l'argent (1943), 864.
- L'écrivain catholique: le rôle qui lui revient (1943), 865.
- Le monde a signé un chèque en blanc (1943), 867.
- Sur la chute de Mussolini (1943), 869.
- Démocratie sans démocrates, chrétienté sans chrétiens (1943), 871.
- Le comité d'Alger... (1943), 873.
- Vie de Jésus (1943), 876.
- Les défenseurs du capitalisme (1943), 877.
- Pour le baptême de l'avion „Jeanne d'Arc (1943), 878.
- Réflexions sur le cas de conscience français (1943), 884.
- Sa majesté le pétrole est en train de vider les consciences (1943), 898.
- En nous frappant, on nous désigne (1943), 900.
- Affaires de Syrie (1943), 904.
- Fernand Jouteux (1943), 906.
- Martin Luther (1943?), 909.
- Sur un article de Mme Dorothy Thompson (1944), 917.
- Pour Radio-Brazzaville (1944), 919.
- Interview au „Diário” (1944), 926.
- La culture française et les enfants brésiliens (1944), 929.
- Pour l'inauguration de l'alliance française de Juiz de Fora (1944), 933.
- La France doit au monde une révolution (1944), 935.
- La révolution de la liberté (1944), 936.
- Je crois à la révolution (1944), 938.
- La France dans le monde de demain (1944), 941.
- Conférence aux étudiants brésiliens (1944), 949.
- Pour José Fernando Carneiro (1944), 965.
- Autobiographie (1945), 968.
- Pour l'inauguration du programme „France-Amérique de Sud” à Radio Cruziero Do Sul (1945), 970.
- *La France contre les robots*, (Plon, 1970), 973-1070.
- *Français, si vous saviez...* (Gallimard, 1961, 1995), 1071-1221.
- *Appendice*, 1222-1258.

– *La liberté pour quoi faire?*, (Gallimard, 1953,1995), 1259-1393.

– *Notice, notes et variantes*, 1395-1916.

BERNANOS Georges, *Correspondance inédite (1904-1934). I. Combat pour la vérité*, Plon, Paris 1971.

BERNANOS Georges, *Correspondance inédite (1934-1948). II. Combat pour la liberté*, Plon, Paris 1971.

BERNANOS Georges, *Correspondance inédite. III. Lettres retrouvées*, Plon, Paris 1983.

BERNANOS Georges, *Il Signor Ouine*, Logos, Roma 1982.

BERNANOS Georges, *Nuova visione cattolica del reale. Satana e noi*, Logos, Roma 1991

BERNANOS Georges, *Verrà il vendicatore*, Logos, Roma 1980.

Bibliografie selectivă

ADORNO T. W., *Minima Moralia. Reflexionen aus dem beschädigten Leben*, Frankfurt am Mein 1970³.

ANNOUSSAMY, C., „L’Absolu à l’épreuve de la modernité” în [http://www.fabula.org/revue/ document885.php](http://www.fabula.org/revue/document885.php).

ALFARO J., *Dal problema dell’uomo al problema di Dio*, Queriniana, Brescia 1991.

ASENSIO J., „Le démoniaque selon Sören Kierkegaard dans Monsieur Ouine de Georges Bernanos”, *Études bernanosiennes*, Minard, 23 (2004), în <http://knol.google.com/l/juan-asensio/le-demoniaque-selon-sren-kierkegaard/1x0wy028o3ver/3#>.

AUGUSTIN A., *Confesiuni*, Humanitas, București 1998.

BAUDELAIRE C., *Écrits sur l’art, le salon de 1846*, Livre de Poche, Paris 1992.

BAUDIN F., „L’abbé Donissan aux prises avec le diable dans *Sous le soleil de Satan*”, în http://www.forumculturelprotestant.com/Litteratures_files/maquignonssbernanos.pdf.

———, „Littérature et christianisme. Les année 20: un âge d’or? Autour de Georges Bernanos et d’André Gide”, *Revue Réformée* 209 (2000/4) în <http://www.unipoissondansle.net/rr/0009/index.php?i=2>.

BEAUMONT E., „Le sens christique de l’oeuvre romanesque de Bernanos” în *Lettres Modernes* 81-84 (1983).

BEGUIN A., *Les Chaiers du Rhône. Essais et témoignages*, Neuchatel, Paris 1949.

———, ed., *Georges Bernanos. Essais et témoignages*, Éditions de la Baconnière, Neuchatel, Éditions de Seuil, Paris 1949.

———, *Bernanos*, Éditions du Seuil, Paris 1954.

- , „Le témoin de la sainte Agonie”, în *Les Cahiers du Rhône*.
- , „Storia d'un romanzo”, în BERNANOS G., *Il Signor Ouine*, Logos, Roma 1982.
- BALTHASAR H.U. VON, *Le chrétien Bernanos*, Éditions du Seuil, Paris 1956.
- , „Nuove tesi sull'etica cristiana” în *Prospettive di morale cristiana. Sul problema del contenuto e del fondamento dell'ethos cristiano*, Città Nuova, Roma 1986.
- BEAUMONT E., „Le sens christique de l'oeuvre romanesque de Bernanos” în *Lettres Modernes* 81-84 (1983) 87-88.
- BERNANOS G., „Lettre de Paul Claudel à Bernanos” (Tokyo, le 25 juin 1926), în *Les Cahiers du Rhône*.
- BERSANI J., AUTRAND M., ed., *La littérature en France depuis 1945*, Bordas, Paris 1974.
- BENEDICT AL XVI-LEA, „*Lectio divina* ai seminaristi di Roma” (22.02.2009), în <http://zenit.org/article-17291?l=italian>.
- BERDIAEV N., *Философия неравенства. Письма к недругам по социальной философии*, Obelisk, Berlin 1923, trad. rom. *Filosofia inegalităţii. Scrisori către adversarii mei întru filosofie socială*, Andromeda Company, Bucureşti 2005.
- , *L'ésprit de Dostoievski*, Paris 1921, 1976, trad. rom. *Filosofia lui Dostoievski*, Institutului European pentru Cooperare Cultural-Ştiinţifică Iaşi, Iaşi 1992.
- , *Despre menirea omului*, Aion, Oradea 2004.
- , *Самопознание. Опыт философской автобиографии*, YMCA-Press 1949, 1989, trad. rom. *Cunoaşterea de sine. Exerciţiu de autobiografie filozofică*, Humanitas, Bucureşti 1998.
- BERNANOS J.-L., BALBONT L., *Bernanos aujourd'hui*, Nouvelle Cité, Paris 1987.
- , *Georges Bernanos à la merci des passants*, Plon, Paris 1986.
- , „Postfazione. Impatto con Bernanos”, în FASOLI G., *La sfida del povero: Georges Bernanos*, Paoline, Cinisello Balsamo 1989.
- BLAGA L., *Trilogia cunoaşterii. 2. Cunoaşterea luciferică*, Dacia Traiană, Sibiu 1933. Ediţia folosită: BLAGA L., *Trilogia cunoaşterii. 2. Cunoaşterea luciferică*, Humanitas, Bucureşti 2003.
- , *Zări şi etape. Aforisme, studii, însemnări*, Humanitas, Bucureşti 2003.
- BLOY L., *Le Pèlerin de l'Absolu*, Paris, Mercvire de France, 1914.
- BOTHOREL J., *Bernanos, le mal pensant. Biographie*, Grasset, Paris 1998.
- BRUCKBERGER R. -L., *Bernanos vivant*, Albin Michel, Paris 1988.
- BUSH W., „Sous le soleil de Satan (1926). Le combat de l'esprit d'enfance”, în www.etudes-litteraires.com/img/contrib/bernanos-sous-le-soleil-de-satan.pdf.

- CABANIS J., *Dieu et la Nouvelle Revue Française (1909-1941)*, Gallimard, Paris 1994.
- CANCOGNI M., „In margine a una biografia di Bernanos. La sfida al compromesso”, în *L'Osservatore Romano* (8-9 gennaio 2001), <http://www.santiquaranta.com/GeorgesBernanosilnonconformista2.html>.
- CASTELLI F., *Volti di Gesù nella letteratura moderna*, I, Paoline, Cinisello Balsamo (Milano) 1991³.
- CIORAN E., *Pe culmile disperării*, Humanitas, București 2007.
- COYLE J. K., „Mani, manicheismo”, în FITZGERALD A. D., ed., *Augustine through the Ages – an Encyclopedia*, Wm. B. Eerdmans Publishing Co., Michigan 1999, trad. it., *Agostino, dizionario enciclopedico*, Città Nuova, Roma 2007, 888-905.
- CLEMENT O., *Il volto interiore*, Jaca Book, Milano 1978.
- COLONNA D'ISTRIA R., *Bernanos, le prophète et le poète*, Éditions France Empire, Paris 1997.
- CONCILIUL VATICAN AL II-LEA, Constituția pastorală privind Biserica în lumea contemporană *Gaudium et spes* (07.12.1965).
- CONGAR Y., „Réflexions sur la foi aujourd'hui”, *Temps et parole*, 22 (1979) 7-14.
- , „Bernanos, romancier de la grace et théologien de l'Église”, în BÉGUIN A., *Georges Bernanos. Essais et témoignages*, 89-98.
- CHAPAL R., „La bataille spirituelle”, în *Les Cahiers du Rhône*.
- CHRISTOPHE P., *L'Église dans l'histoire des hommes. II. Du XV-e siècle à nos jours*, Droguet & Ardant, Limoges 1983.
- ESTANG L., *Présence de Bernanos*, Plon, Paris 1947.
- , *Georges Bernanos*, Morcelliana, Brescia 1952.
- , „La spiritualité bernanosienne et l'humanisme chrétien”, în *Les Cahiers du Rhône*.
- ESTÈVE M., *Le Christ, les symboles christiques et l'incarnation dans l'oeuvre de Bernanos*, Thèse de doctorat, Université de Lille III, Paris 1977.
- , *Le sens de l'amour dans les romans de Bernanos*, Minard, Paris 1959.
- , „Notes et variantes” în BERNANOS G., *Oeuvres romanesques suivies de Dialogues des carmélites*, Plon, Seuil, Gallimard, Paris 1961, 1766-1924.
- EVDOKIMOV P., *La femme et le salut du monde*, Desclée de Brouwer, Paris 1978, trad. rom. *Femeia și mântuirea lumii*, Christiana, București 2004².
- , *Les âges de la vie spirituelle*, Desclée De Brouwer, Paris 1964, 1980, trad. rom. *Vârstele vieții spirituale*, Humanitas, București 2006.
- DAL SANTO L., ed., *Dostoevskij inedito. Quaderni e taccuini. 1860-1881*, Vallecchi, Firenze 1980.

- DĂRMĂNESCU O., *Convertirea prin literatură*, Apologet, Craiova 2007.
- DE SAINT-CHERON F., *Georges Bernanos*, <http://www.adpf.asso.fr/adpf-publi/folio/textes/bernanos.rtf>.
- DINU C., *Georges Bernanos: vocation sacerdotale et vocation d'écrivain*. Inaugural Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde der Philosophischen Fakultät der Albert-Ludwigs-Universität Freiburg i. Br. (WS 06/2007), în www.freidok.uni-freiburg.de/volltexte/5508/pdf/These_doctorat_Dinu_Claudia.pdf.
- FASOLI G., *La sfida del povero: Georges Bernanos*, Paoline, Cinisello Balsamo 1989.
- FILIPPI N., *L'esperienza cristiana nella letteratura del XX secolo*. „*Il destino dell'uomo e il mistero del male*”, (pro manuscripto) Accademia Alfonsiana, Roma 1974, în FILIPPI N., „La vittoria dell'uomo, con la fede, sull'universo, conteso da Dio e da Satana in G. Bernanos”, 45-81.
- , *L'incontro dell'uomo col Cristo nella letteratura contemporanea*, (pro manuscripto), Accademia Alfonsiana, Roma 1992, în FILIPPI N., „L'uomo di fronte all'amore nella forma dolorosa della croce in G. Bernanos”, 60-128.
- FERRAZ L., „Le monde de Satan”, în *Les Cahiers de l'Herne*.
- FORTE B., „L'uomo di fronte al male”, *L'Osservatore Romano* (29.01.2009), în www.vatican.va/news_services/or_quo/text.html#1.
- GALLAGHER M. P., „Letture religiose della nostra cultura. Una prospettiva di lingua inglese” în *La Civiltà Cattolica*, III (2006) 250.
- GALLARATI-SCOTTI T., „Introduzione”, în BERNANOS G., *Soto il sole di Satana*, Dall'Oglio, Milano 1989.
- GIACOMETTI A., „Georges Bernanos, l'auxiliaire”, în BÉGUIN A., ed., *Georges Bernanos. Essais et Témoignages*, Éditions de la Baconnière, Neuchâtel, Éditions de Seuil, Paris 1949.
- GIDE A., *Dostoïevski*, Gallimard, Paris 1981.
- GIL M., *Les deux écritures. Étude sur Bernanos*, Les Éditions du Cerf, Paris 2008.
- GOSSELIN M., *L'écriture du surnaturel dans l'oeuvre romanesque de G. Bernanos. De l'exorcisme à l'exégèse*. Thèse de doctorat, Lille III, Paris 1977.
- , „Bernanos et la question du sujet. Une poétique des profondeurs”, în GOSSELIN M., MILNER M., ed., *Bernanos et le monde moderne*, Presses Universitaires de Lille, Paris 1988, 37-52.
- GUARDINI R., *Das Ende der Neuzeit. Ein Versuch zur Orientierung*, Verlagsgemeinschaft Matthias-Grünwald, Mainz 1950, trad. rom., *Sfârșitul modernității*, Humanitas, București 2004.
- GUARDINI R., „L'uomo supera infinitamente l'uomo”, *L'Osservatore Romano* (1 ottobre 2008) în http://www.vatican.va/news_services/or/or_quo/index.html.

- GUILLEBON J., „Ouverture à la grâce”, *La Nef* 199 (2008) 28-29.
- GAUCHER G., *Bernanos ou l'invincible espérance*, Éditions du Cerf, Paris 1994.
- HÄRING B., *Teologia morale verso il terzo millenio*, Morcelliana, Brescia, 1990.
- HESCHEL A., *L'uomo non è solo*, Rusconi, Milano 1970.
- HIDBER B., *Il peccato, un tradimento della libertà. Prolegomeni di una teologia del peccato*, (pro manuscripto), Accademia Alfonsiana, Roma 1993.
- , *Il problema del male. II. Il male come sfida per la teologia e l'etica d'oggi*, (appunti per gli studenti), Accademia Alfonsiana, Roma 1991.
- HOHOFF C., *Was ist christliche Literatur?*, Friburg 1966, 47, în IMBACH J., ed., *Dio nella letteratura contemporanea*, Città Nuova, Roma 1981³.
- IOAN PAUL AL II-LEA, *Îndemnul apostolic Reconciliatio et Paenitentia*, (2 decembrie 1984), ARCB, București 1988.
- IMBACH J., *Dio nella letteratura contemporanea*, Città Nuova, Roma 1981³.
- , *Gesù nella letteratura contemporanea*, Città Nuova, Roma 1983.
- , *Senso della vita e problema di Dio*, Cittadella, Assisi 1976.
- KASPER W., *Jesus der Christus*, Matthias-Grünewald-Verlag, Mainz 1974, trad. it. *Gesù il Cristo*, Queriniana, Brescia 1989⁶.
- JEAN-LUC, „Georges Bernanos, *Monsieur Ouine* (1943). Les prolégomènes de l'enfer”, în <http://www.etudes-litteraires.com/img/contrib/bernanos-monsieur-ouine.pdf>.
- JOURNET C., *Le Mal. Essai théologique*, Desclée De Brouwer, Paris 1961, trad. it. *Il male. Saggio teologico*, Borla, Roma 1993².
- LA BARBERA M.A., *Invito alla lettura di Bernanos*, Mursia, Milano 1993.
- , *Bernanos. Pensieri, parole, profezie*, Paoline, Milano 1996.
- , „...e c'è di mezzo il vino”, *Rivista Online del Dipartimento di Letterature e Culture Europee* 1 (2008) 98-105.
- LAGARDE A., (ed.), *XXe siècle*, Bordas, Paris, 1965.
- LE GRIX F., „Une vie”, în *Les Cahiers du Rhône*.
- LE TOUZÉ Ph., *Le mystère du réel dans les romans de Bernanos. Le style d'une vision*, Librairie A.-G. Nizet, Paris 1979.
- LETTIERI G., „Le Confessioni di sant'Agostino e la paradossale gioia della *felix culpa*”, <http://www.gliscritti.it/approf/2007/conferenze/letti-eri010907.htm>.
- LOBET M., *Chercheurs de Dieu*, Les Écrits, Bruxelles 1941.
- LOUBET DEL BAYLE J.-L., „Le mouvement personnaliste français des années 1930 et sa postérité”, în *Politique et Sociétés*, vol. 17, 1-2 (1998) 219-237.
- LUBAC H. DE, *Nouveau paradoxes*, Éditions du Seuil, Paris 1955.
- , *Paradoxes*, Éditions du Livre Français, Paris 1946.

- LÜBCKE P., „Martin Heidegger: Filosofia ca interogare radicală”, în HÜGLL A., LÜBCKE P., ed., *Philosophie im 20. Jahrhundert*, Verlag GmbH, Reinbek bei Hamburg 1992, tr. rom. *Filosofia în secolul XX. 1. Fenomenologia, Hermeneutica, Filosofia existenței, Teoria critică*, All Educational, București 2003.
- MAAKAROUN E., „Les images et la dynamique de l’imaginaire”, în ESTÈVE M., ed., *Études bernanossiennes 12. Sources et dimensions de* Sous le soleil de Satan, Minard, Paris 1971, 157-179.
- MANZONE G., *La liberta cristiana e le sue mediazione sociali nel pensiero di Jacques Ellul. Dissertatio*, Glossa, Milano 1993.
- MARCEL G., *La dignité humaine et ses assises existentielles*, Aubier, Paris 1964.
- MAURIAC F., „La victoire sur l’angoisse”, în *L’angoisse du temps présent et les devoirs de l’esprit*, Éditions de la Baconnière, Neuchâtel 1953.
- , *Nouveaux Mémoires intérieurs*, Flammarion, Paris 1965.
- Mic dicționar enciclopedic*, Editura Științifică și Enciclopedică, București 1978.
- MILNER M., ed., *Georges Bernanos. Actes du colloque de Cerisy-La-Salle*, Plon, Paris 1972.
- , *Georges Bernanos*, Séguier, Paris 1989.
- MOELLER C., *Mentalité moderne et évangélisation*, Éditions de Lumen Vitae, Bruxelles 1962, trad. it., *Mentalità moderna e evangelizzazione*, Edizioni Paoline, Roma 1967².
- , „Réflexions en marge du «Satan»”, în *Etudes Carmélitains* 34 (1949) 199-200.
- MONDIN B., *Corso di storia della filosofia. III. La filosofia contemporanea*, Massimo, Milano 1987.
- MORAR V., *Moralități elementare*, Paideia, București 2004².
- NEMOIANU V., *Înțelepciunea calmă*, Sapiientia, Iași 2002.
- NEUSCH M., *Les chrétiens et leur vision de l’homme*, Desclée, Paris 1985.
- Noul Testament*. Traducere, introduceri și note de Bulai A., Budău, A., Sapiientia, Iași 2002.
- O’CONNOR F., *Nel territorio del diavolo. Sul mestiere di scrivere*, Theoria, Roma 1993.
- , *Sola a presidiare la fortezza. Lettere*, Einaudi, Torino 2001.
- PALEOLOGU A., *Amicus Plato... sau „Despărțirea de Noica”*, Editura Liter-Net 2003.
- PAPASOGLI B., „Presentazione” în PIFANO P., *Tra teologia e letteratura. Inquietudine e ricerca del sacro negli scrittori contemporanei*, Paoline, Cinisello Balsamo 1990.
- PASCAL B., *Pensées*, Port-Royal, Paris 1670, trad. rom., *Cugetări*, Editura Științifică, București 1992.

- PAUL AL VI-LEA, Îndemnul apostolic *Evangelii nuntiandi*, (08.12.1975).
 ———, „Liberaci dal male”, (Udienza generale, mercoledì, 15 novembre),
 în *Insegnamenti di Paolo VI*, X (1972), Tipografia Poliglotta Vaticana,
 Roma 1973.
- PEZERIL D., „Bernanos et sa mort”, în *Les Cahiers du Rhône*.
- PICON G., *Bernanos. L'impatiente joie. Suivi de lettres inédites de Georges Bernanos à Gaétan Picon*, Hachette Littératures, Paris 1997.
- , „Préface - Bernanos romancier” în BERNANOS G., *Oeuvres romanesques suivies de Dialogues des carmélites*, Plon, Seuil, Gallimard, Paris 1961.
- PIFANO P., *Tra teologia e letteratura. Inquietudine e ricerca del sacro negli scrittori contemporanei*, Paoline, Cinisello Balsamo (Milano) 1990.
- PIUS AL XII-LEA, *Discorsi e radiomessaggi*, VIII (1946) 584.
- PRÉEL B., *Les générations mutantes. Belle Époque, Krach, Mai 68, Internet: quatre générations dans l'Histoire*, La Découverte, Paris 2005.
- RAHNER K., „La missione del letterato de l'esistenza cristiana” în *Nuovi saggi*, II, Paoline, Roma 1968.
- RAVASI G., „Qohelet, c'è una luce nella crisi dell'uomo. Da Bernanos a Camus, il mistero dell'Ecclesiaste”, *Corriere della sera* (20.05.2008) 41.
- RATZINGER J., *Einführung in das Christentum. Vorlesungen über das Apostolische Glaubensbekenntnis*, Kösel-Verlag GmbH & Co, München 1968¹⁰, trad. rom., *Introdúcere în creștinism: prelegeri despre Crezul apostolic*, Sapientia, Iași 2004.
- , *Salz der Erde: Christentum und katholische Kirche an der Jahrtausendwende; ein Gespräch mit Peter Seewald*, Deutsche Verlags-Anstalt GmbH, Stuttgart 1996, trad. rom. *Sarea pământului. Creștinismul și Biserica Catolică la cumpăna dintre milenii. O convorbire cu Peter Seewald*, Sapientia, Iași 2006.
- RENARD P., *Bernanos ou l'ombre lumineuse*, Ellug, Grenoble 1990.
- , *Georges Bernanos*, Mursia, Milano 1970.
- RICOEUR P., *La symbolique du mal*, Aubier, Paris 1960.
- , *Le conflit des interprétations*, Seuil, Paris 1969, trad. rom., *Conflictul interpretărilor. Eseuri de hermeneutică*, Echinox, Cluj 1999.
- ROBU I., *Itinerarul credinței în viața și opera lui Julien Green*, Institutul Catolic „Sfânta Tereza”, București 1995.
- ROUX DE D., (ed.), *Les Cahiers de l'Herne. Geroges Bernanos*, Éditions de l'Herne, Paris 1962, 1998.
- RUPNIK M. I., *Discernimento. Verso il gusto di Dio*, Lipa, Roma 2001, trad. rom., *Discernământul. I. Pentru a prinde gustul de Dumnezeu*, Galaxia Gutenberg, 2003.
- SANTO DAL L., (ed.), *Dostoevskij inedito. Quaderni e taccuini. 1860-1881*, Vallecchi, Firenze 1980.

- SARTRE J. -P., *L'être et le néant. Essai d'ontologie phénoménologique*, Éditions Gallimard, Paris 1943, trad. rom. *Ființa și neantul. Eseu de ontologie fenomenologică*, Editura Paideia, București 2004.
- SOMMAVILLA G., *Uomo, diavolo e Dio nella letteratura contemporanea*, Edizioni Paoline, Cinisello Balsamo (Milano) 1993.
- SCHNEIDER M., „Bernanos a-t-il vu le diable?”, în *Les Cahiers de l'Herne*, 76-78.
- SCROCCU G., „Review of M. L. Salvadori, *Il Novocento. Un'introduzione*, Laterza, Bari 2002”, *Cromohs*, 8 (2003) 1-12, în http://www.cromohs.unifi.it/8_2003/scroccu.html
- SIMON P.-H., „La littérature du péché et de la grâce. Essai sur la constitution d'une littérature chrétienne depuis 1889”, în *Encyclopédia du catholique au XX-ème siècle*, Librairie Arthème Fayard, Paris 1957.
- , *L'esprit et l'histoire. Essai sur la conscience historique dans la littérature du XXe siècle*, Armand Colin, Paris 1954.
- SÎRBU A., *Julien Green, o conștiință tragică*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași 1995.
- STĂNILOAI D., *Teologia dogmatică ortodoxă, I*, Editura Institutului Biblic și de Misiune a Bisericii Ortodoxe Române, București 2003³.
- TENACE M., „Vladimir Soloviev testimone dell'unità nel pensiero e nella vita” (Settignano, 27 ottobre 2007), în http://www.centroaletti.com/ita/formazione/testo_2.pdf.
- THIBAUDET A., „Réflexions sur la littérature, le roman catholique”, *Nouvelle Revue Française* (1926), 727-734.
- THIBON G., *L'ignorance étoilée*, Fayard, Paris 1974, trad. rom., *Ignoranța înstelată*, Humanitas, București 2003.
- TOMMASO G. -S., „Introduzione” în G. BERNANOS G., *Sotto il sole di Satana*, Dall'Oglio, Milano 1928, 1948, 1989.
- TRANVOUEZ Y., *Catholiques d'abord. Approches du mouvement catholique en France (XIXe-XXe siècle)*, Les Éditions ouvrières, Paris 1988.
- ȚUȚEA P., *Omul. Tratat de antropologie creștină*, Timpul, Iași 2005.
- VALLÉRY-RADOT R. P. I., „Bernanos ne s'éloigne pas” în *Les Cahiers de l'Herne*.
- VARILLON F., *Joie de croire joie de vivre*, Centurion, Paris 1981, trad. it., *Gioia di credere gioia di vivere*, Edizioni Dehoniane, Bologna 1989².
- WARNACH W., „Un homme de chétienté”, în BÉGUIN A., *Georges Bernanos. Essais et témoignages*, Éditions de la Baconnière, Neuchâtel, Éditions du Seuil, Paris 1949.
- WELL S., *Autobiografie spirituală*, Humanitas, București 2004.
- WELTE B., *Das Licht des Nichts. Von der Möglichkeit neuer religiöser Erfahrung*, Patmos Verlag, Düsseldorf 1980, trad. it., *La luce del nulla*.

Sulla possibilità di una nuova esperienza religiosa, Queriniana, Brescia 1983.

WORMS F., „L’idea di «momento 1900». Un problema filosofico e storico”, în http://siba2.unile.it/ese/issues/273/693/Segnicomprn62_07p16.pdf

ZERAFFA M., *Personne et personnage. Le romanesque des années 1920 aux années 1950*, Éditions Klincksieck, Paris 1971.

ZIMMER R., *Filosofia. De la Iluminism până astăzi*, All Educational, București 2003.

YANNARAS C., *Libertatea moralei*, Anastasia, București 2004.